T.C.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

XIX. YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA DEVLETLERİ ARASI REKABET VE 1809 KALE-İ SULTANİ ANTLAŞMASI

Hüseyin YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

MANİSA–2018

T.C.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

XIX. YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA DEVLETLERİ ARASI REKABET VE 1809 KALE-İ SULTANİ ANTLAŞMASI

Hüseyin YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

MANİSA–2018

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 03.07.2018 tarih ve 24/25 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hüseyin YILMAZ'ın ***"XIX. Yüzyılın Başında Avrupa Devletleri Arası Rekabet ve 1809 Kale-i Sultani Antlaşması"*** Konulu tezi incelenmiş ve aday 12.07.2018 tarihinde saat 11.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	OY BİRLİĞİ	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

BAŞKAN
Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

ÜYE
Doç. Dr. Fatih YEŞİL

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat BERBER

	Evet	**Hayır**
Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır.	☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.	☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	☒	☐
Tez, basımı gereksizdir.	☐	☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişiği kesilir.
** Bu halde adayın Enstitü ile ilişiği kesilir.

Hazırlayan Enstitü Sekreteri	Onaylayan Enstitü Müdürü

ÖZET

XIX. YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA DEVLETLERİ ARASI REKABET VE 1809 KALE-İ SULTANİ ANTLAŞMASI

5 Ocak 1809 tarihinde imzalanan Kale-i Sultani Antlaşması Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemekteydi. 1806 sonrası bozulan iki ülke arasındaki ilişkiler 1807'de savaş durumuna dönüşmüştü. Her ne kadar Osmanlı Devleti tarafından resmen bir savaş ilanı olmasa da iki ülke arasında diplomatik ve ekonomik ilişkiler kesilmişti. İki ülke arasındaki ilişkileri eski düzeyine getirmek için ilk olarak 1807'de İngiltere tarafından yapılan barış teklifi İstanbul'daki Fransız nüfuzundan dolayı başarıya ulaşamadı. Fakat Avrupa'da Fransa-Rusya ittifakı Bab-ı Ali'nin yeniden İngiltere ile barış görüşmeleri yapmasına neden oldu ve sonrasında da on iki açık ve dört gizli maddeden oluşan Kale-i Sultani Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile İngiltere Osmanlı topraklarındaki ticari haklarını yeniden elde ederken boğazların kapalılığı ilkesini de tanıyordu. Osmanlı Devleti'ni XIX. asırda ticari, askeri, siyasi ve diplomatik açılardan etkileyen pek çok olayın da kilit noktası olan bu antlaşmanın oluşum aşaması bu çalışmada diplomatik, askeri ve siyasi yönleriyle tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İngiltere, Kale-i Sultani Antlaşması, Boğazlar Meselesi, Diplomasi

ABSTRACT

THE RIVALY AMONG EUROPEAN STATES AT THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY

AND

1809 THE TREATY OF THE DARDANELLES

The Treaty of the Dardanelles (The Kale-i Sultani Treaty), signed on January 5 1809, reorganized the relations between the Ottoman Empire and Britain. After 1806, the relations between the two countries became distorted in 1807. Although not officially declerad war to Britain by Ottoman Empire, had cut off diplomatic and economic relation between the two countries. Firstly was offered peace to Ottoman Empire by Britain in 1807 for bringing relations between the two countries to the former level but could not achieve success due to the penetration of France in İstanbul. Neverthless, the French-Russian alliance in Europe led to the reconciliation of the Sublime Porte with Britain again and then The Treaty of the Dardanelles, consisting of twelve open and four hidden items, was signed. Through this treaty, Britain was acquainted with the commercial rights of the Ottoman lands while recognizing the principle of the Bosphorus closure. This phase of the treaty formation, which is a key point in many events to Ottoman Empire affecting commercial, military, political and diplomatic fronts in the 19th century, will be tried to be analyzed in diplomatic, military and political aspects.

Keywords: Ottoman Empire, Britain, The Treaty of the Dardanelles, The Straits Question, Diplomacy

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ***"XIX. Yüzyılın Başında Avrupa Devletleri Arası Rekabet ve 1809 Kale-i Sultani Antlaşması"*** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/08/2018

Hüseyin Yılmaz

Önsöz

Bu çalışmada XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başında Osmanlı ve Avrupa diplomasisinde yaşanan gelişmeler ışığında 1809 tarihinde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan Kale-i Sultani Antlaşması ele alınacaktır. İki ülke arasındaki barışa giden bu süreç Avrupa diplomasisinde yaşanan gelişmeler ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle 1809'a giden bu süreçte hem Osmanlı Devleti'nde hem de Avrupa'da yaşanıp diplomatik karar alma mekanizmalarını etkileyen olaylar bir kronolojik sıra ve neden-süreç-sonuç ilişkileri dikkate alınarak anlatılmaya çalışılmıştır. Özellikle bu yapılırken bahsi geçen süreç içerisinde Osmanlı politika yapıcılarının atacakları diplomatik adımlarda Avrupa ve dünya siyasetinde yaşanan gelişmeleri ne kadar yakından izledikleri ve dünyada yaşanan gelişmelerin kararlarını nasıl etkilediği de anlatılmak istenmektedir.

Bu çalışmanın temel sorunsalı da bu dönemde yaşanan diplomatik gelişmeler karşısında Osmanlı diplomatlarının izledikleri dış politikanın serüveninin izahıdır. Bu serüven anlatılmaya çalışılırken özellikle Avrupa'da Koalisyon Savaşları'nın oluşturduğu karmaşık ortam ve onun uluslararası ilişkilere yansımaları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

İlk olarak bu çalışmaya Kale-i Sultani Antlaşması olarak başlanmış olmasına rağmen Osmanlı Devleti ve İngiltere arasındaki bu yakınlaşmanın doğmasına neden olan sürecin anlatılma ihtiyacı, tezin kapsamının sadece Kale-i Sultani Antlaşması ile sınırlı kalmamasına ve yaklaşık yirmi yıllık bir diplomatik sürecin ele alınmasına neden oldu. Bu yapılırken Osmanlı-İngiliz barışı yaşanan bu diplomatik süreçte bir yere oturtulmaya çalışılmıştır. Özellikle Avrupa ve Orta Doğu'daki diplomatik gelişmeler ele alınarak bu süreçte Bab-ı Ali'nin Avrupa diplomasi arenasındaki yeri ortaya konulmak istenmektedir.

Hacettepe Üniversitesi'nde başlayıp Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde tamamladığım iki yıllık tez yazım aşamasında hayatımda bazı değişiklikler gerçekleşti. Bazı "değer"lerimi kaybederken akademinin bir üyesi olma fırsatına sahip oldum. Bu vesile ile üzerimde büyük emekleri olan bazı kişilerin isimlerini burada anmayı bir borç bilirim. Özellikle lisans eğitimimden yüksek lisans

eğitimime, tez konusu bulmaktan yazma aşamasına kadar desteğini gördüğüm hocam Doç. Dr. Fatih Yeşil'e, her zaman hem hocalık hem de ağabeylik yapan Arş. Gör. Dr. Ömer Gezer'e, Hacettepe Üniversitesi'nde önce ders sonra da tez danışmanlığımı yürüten hocam Prof. Dr. Mehmet Öz'e, lisans ve yüksek lisans eğitimi boyunca her zaman kapılarını çaldığım Prof. Dr. Mehmet Özden'e, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Serhat Küçük, Doç. Dr. Erkin Ekrem ve Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün çok değerli diğer öğretim üyelerine çok teşekkür ederim. Diğer taraftan tez yazım sırasında tanıştığım ve Manisa Celal Bayar Üniversitesi'ne geçtikten sonra tez danışmanlığımı yürütüp çalışmanın yazımı sırasında ufuk açıcı önerilerini ve desteğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Muzaffer Tepekaya'ya, tezi okuma zahmetine katlanıp jürime de katılarak önerilerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Berber'e, her başım sıkıştığında kapısını çaldığım Doç. Dr. Zafer Atar'a, Dr. Öğr. Üyesi Emin Kırkıl'a, Prof. Dr. Ertan Gökmen'e, Dr. Öğr. Üyesi Cengiz Çakaloğlu'na, Arş. Gör. Züleyha Ustaoğlu'na, Dr. Ferdi Çiftçioğlu'na ve Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümünün çok değerli diğer öğretim üyelerine üyelerine, lisans ve yüksek lisans dönemlerinde dostluklarını benimle paylaşan Kutlu Kayıran, Kerem Hocaoğlu, Fatih Demircioğlu, Haldun Köylü, Mehmet Talha Kalkan, Hakan Yazar ve Arş. Gör. Yavuz Selim Barhan'a, Fransızca belgeleri okumamda yardımcı olan Kutlu Kayıran'a tekradan ve her zaman her konuda desteklerini esirgemeyen aileme çok çok teşekkür ederim. Hiç şüphesiz bu kişilerin destekleri olmadan bu çalışmanın ortaya çıkması imkânsızdı fakat aldığım tüm bu desteklere rağmen istemeyerek ve bilmeyerek birçok hata yaptığım şüphe götürmez ve tüm bu hatalar şahsımdan kaynaklanmıştır. Bu nedenle okuyucunun affına sığınırken, akademik hayatımın ilk ürünü olan bu çalışmaya getirilecek eleştirilerin beni daha da geliştireceğini ümit ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Tez Savunma Tutanağı III

Özet IV

Abstract V

Yemin Metni VI

Önsöz VII

İçindekiler IX

Kısaltmalar XII

Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1789 Sonrası Avrupa ve Osmanlı Devleti'ne Devrimin Getirdikleri 6

1.1 Yeni Düzen Arayışları: Nizam-ı Cedid 12

1.2 Osmanlı Sınırlarında Devrim Ordusu 17

1.3 Kutsal Topraklarda Devrim Ateşi 29

1.4 Devrimin İkinci Sınavı veya Avrupa'da İkinci Koalisyon Savaşları 45

1.5 Savaşsız Çatışma: 1802-1806 Nüfuz Mücadelesi 54

İKİNCİ BÖLÜM

Eksen Değişikliği veya Yeni Arayışlar 61

2.1 Osmanlı Devleti ve Fransa 62

2.2 Fransa ve Rusya 86

2.3 Avrupa Diplomasisinin Yeni Dengeleri 111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kale-i Sultani Antlaşması 133

3.1 Osmanlı Devleti ve İngiltere Yakınlaşması 133

3.2 Müzakereler 174

3.3 Antlaşma Maddeleri 241

3.3.1 Açık Maddeler 241

3.3.2 Gizli Maddeler 244

3.4 Maddeler Konusunda Birkaç Söz 245

3.5 Antlaşma Sonrası Yaşanan Gelişmeler 256

Sonuç 271

Kaynakça 274

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı Geçen Eser
a.g.m. :	Adı Geçen Makale
a.g.mlf. :	Adı Geçen Müellif
AÜ. :	Ankara Üniversitesi
Bkz. :	Bakınız
BOA :	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c. :	Cilt
çev. :	Çeviren
DİA:	*Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*
DTCFD:	*Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*
ed. :	Editör
HAT. :	Hatt-ı Hümayun Tasnifi
IRCICA:	*İslam Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Dergisi*
İSAM:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KK:	Kamil Kepeci
no. :	Numara
ODTÜ:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OTAM:	*Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*
s. :	Sayfa
TTK :	Türk Tarih Kurumu
Üni. :	Üniversitesi
Yay. :	Yayınları
Yay. Haz. :	Yayına Hazırlayan

Giriş

1789 tarihi Avrupa'da Fransız İhtilali'nin tarihi olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nde de III. Selim'in cülus tarihidir. Avrupa bir çağı kapatıp bir diğerini açarken İstanbul'daki yeni sultan devletinin savaş meydanlarında yeniden muzaffer olabilmesi için topyekûn bir reform çabası içine girmişti. Nizam-ı Cedid ekibi bu reform sürecinde bir başarı elde etmek isteği ile Avrupa'daki gelişmelerden uzak kalmak istese de İstanbul kısa süre içerisinde Avrupa'nın bu kaotik ortamından payına düşeni aldı. Napoleon'un Mısır'ı işgali sonrasında ise Bab-ı Ali artık Fransa'ya karşı kurulan koalisyonun aktif bir üyesi olmuştu. Fakat İstanbul'un Paris'e karşı aldığı bu tavır, yaşanan gelişmeler sonrasında yakınlaşmaya hatta bir ittifak arayışına dönüştü. Napoleon'un Avrupa'daki yalnızlığına karşı oluşturmak istediği şark siyasetinin bir ayağı olan bu yakınlaşma, Tilsit'te Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için anlaşması ile neticelendi. Fransa-Rusya ittifakının Osmanlı toprak bütünlüğüne karşı oluşturduğu bu tehdit, Bab-ı Ali'nin yeni ittifak arayışı içine girmesine neden oldu ve İstanbul ile Londra arasında bir yakınlaşmayı doğurdu. Nihayetinde bu süreç 1809'da iki ülkenin barış antlaşması yapması ile sonuçlandı.

Bir paragrafta özetlenen yirmi yıllık süreç aynı zamanda bu çalışmanın tarihsel sınırlarının da özetidir. 1809 Kale-i Sultani Antlaşması çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan bu çalışma özellikle İstanbul-Londra arasında meydana gelen bu yakınlaşma öncesi Avrupa'da ve dünyada yaşanan ve bu yakınlaşmayı etkileyen süreçleri ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle de Avrupa'da Koalisyon Savaşları'nın ortaya çıkardığı diplomatik süreçlere paralel olarak Avrupa devletleri arasındaki rekabet ve bu rekabet sırasında Osmanlı Devleti'nin izlediği dış politika ve bu politikada yaşanan değişim ve dönüşümler, bu tezin asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle yaşanan bu değişim ve dönüşümlerin nasıl gerçekleştiği ve bu süreci etkileyen olaylar üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde 1809 sürecinin nasıl meydana geldiği anlatılmak istenmektedir. Özellikle Mısır'ın Napoleon tarafından işgal edilmesi ile ortaya çıkan Osmanlı-İngiliz-Rus ittifakı, bu ittifakın ortaya çıkardığı sorunlardan sonra meydana gelen Osmanlı-Fransa yakınlaşması, bu yakınlaşmaya rağmen Tilsit ve Erfurt'ta Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhine bazı kararlar alması ile ortaya çıkan Tilsit

düzeni ve bu düzenin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne olan tehditlerine karşı Bab-ı Ali ve İngiltere arasında meydana gelen yakınlaşma üzerinde durulmak istenmektedir. Uluslararası arenadaki bu gelişmelere paralel olarak da Bab-ı Ali'nin içerisinde yaşanan gelişmeler ele alınmıştır ve özellikle de İngiltere eksenine doğru gerçekleşen yakınlaşmanın oluşmasını etkileyen olayların anlatılması amaçlanmıştır. İstanbul ve Londra arasında bir barış görüşmesine neden olan bu sürecin sonrasında da Kale-i Sultani Antlaşması'nın müzakereleri ve bu görüşmelerde yaşanan değişim ve dönüşümler çalışmanın üzerinde durmak istediği bir diğer ana konudur. Özellikle Vahid Efendi'nin meslektaşını ikna etmek için attığı politik adımlar ve Adair'in buna karşı izlediği strateji gösterilmek istenmektedir.

Kale-i Sultani Antlaşmasını ele alan çalışmamız, araştırma eserlerinin yanında üç temel ayak üzerinde kurgulanmıştır. Bunlardan birincisi İngiltere tarafından barış görüşmelerine murahhas olarak atanan ve daha sonra İstanbul'da büyükelçilik yapan Robert Adair'in başta Dışişleri Bakanı George Canning olmak üzere merkez ile yaptığı yazışmaların yer aldığı *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-9 with Dispatches and Offical Documents* adlı eserdir. İki cilt olarak 1845'te yayınlanan bu eserin birinci cildi Adair'in Viyana'dan ayrılmasından barış görüşmelerine atanmasına kadar geçen sürece paralel müzakereleri ve sonrasında İstanbul'da yaşanan gelişmeleri 1810 tarihine kadar ele almaktadır. Adair'in merkez ile yaptığı bu yazışmalar görüşmelerde yaşananların ayrıntısını bize vermekle birlikte aynı zamanda Osmanlı Murahhası Vahid Efendi'nin ileri sürdüğü tezlere karşı nasıl bir strateji izlediklerini de anlatmaktadır. Bu nedenle İngiltere murahhasının İngiliz dışişleri ile yaptığı bu yazışmalar konumuz açısından büyük önem arz etmedir. Çalışmamız açısından önemli bir diğer eser ise görüşmenin diğer tarafı olan Vahid Efendi tarafından kaleme alınan *Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti'nin Sûret-i Musâlahasiyle İcmâl-i Mükâlemelerini Hâvî Husûs-ı Mezkûrun Re'sen Memûru Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Seyyid Mehmet Emin Vahid Efendi'nin Hitâm-ı Maslahata Kaleme Alup Hâk-i Pây-ı Saltanat-ı Seniyyeye Takdîm Eylediği Takrîridir*. Bu eser daha önce Erol Çağlar tarafından İstanbul Üniversitesi'nde 2002'de tamamlanan yüksek lisans tezinde ele alınarak edisyon kritiği yapılmıştır. Vahid Efendi

tarafından kaleme alınan bu eser de çalışmamız için Osmanlı Devleti'nin görüşmelere dair izlediği stratejiyi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Fakat bununla birlikte eserde yazarın kendisini ön plana çıkaran tutumu hemen göze çarpmaktadır. Vahid Efendi'nin sahip olduğu bu tavır sadece takririnde kendisini göstermemiş daha sonraki görevlerinde de ortaya çıkmış, hatta ilerleyen süreçte II. Mahmud'un da dikkatini çekmiştir. Osmanlı murahhasının sahip olduğu bu karakter, takririne büyük oranda yansımış ve "ben" üzerinden bir anlatıma neden olmuştur. Bundan dolayı Vahid Efendi'nin takriri ele alınırken yazarın bu bireysel anlatımına dikkat edilmeye çalışılmaktadır. Bu iki eserin yanında diğer önemli kaynak ise konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi'nde mahfuz bulunan yaklaşık yüze yakın vesikadır. Bu belgelerdeki en büyük sorun, neredeyse tamamının kesin bir tarih içermemesidir. Belgelerin sahip olduğu bu yapı tarihsel bir süreç içerisinde kullanımlarını zorlaştırdığı için muhtevalarına göre kullanılmaya çalışmıştır. Bu nedenle hata payı daha da artmıştır. Bu durumun önüne geçilebilmek için belgelerin içeriğinden yola çıkılarak Vahid Efendi'nin ve Adair'in eserlerinden hareket edilip bir tarihi kronoloji içerisinde ele alınmaya çalışılmıştır. Arşiv vesikalarında yaşanan bu durumun bir benzeri Vahid Efendi'nin takririnde de yaşanmıştır. Burada da Vahid Efendi'nin verdiği tarihler ile Adair'in verdiği tarihler arasında bazı durumlarda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle bir eserde hicri diğerinde de miladi takvimin kullanılması bu farklılığın yaşanmasının en büyük nedenidir. İki eserdeki bu farklılık daha çok bir günlük fark olmakta ve bu da hilalin görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Vahid Efendi bazı durumlarda tarihlendirme yapmamıştır. Buna karşılık Adair'in düzenli bir şekilde tarihlendirme yaptığı görülmektedir. Bu nedenle eserde tarihlendirme yapılırken Adair'in yazışmalarından daha fazla yararlanılmıştır. İki eserdeki tarihsel farklılıklar diğer Osmanlı tarihlerinde de görülmektedir. Daha çok Vahid Efendi'nin takririnden hareketle kaleme alınmış gibi görünen Asım, Şani-zade ve Cevdet tarihleri de bu tarihlendirmeyi kullanmıştır ve dolayısıyla tarihlendirmedeki farklılıklar devam etmektedir. Bununla birlikte bu farklılıklar dipnotlarda belirtilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında bu eserlerde Kale-i Sultani Antlaşması'nın ele alınması Vahid Efendi'nin takriri ile benzerlik göstermektedir

ve görüşmelerin muhtevası da daha kısa ele alınmıştır. Bundan dolayı bu eserlerden ziyade daha çok Vahid Efendi'nin takririnden yararlanılmıştır. Çalışmamız açısından bir diğer önemli kaynak ise Robert Adair'in sırkatipliğini yapan Stratford Canning'in görüşmelere dair notlarını içeren *The National Archive (NA), Foreign Office Papers (FO)* 352/1-2 ve 532/2-8 numaraları ile kayıtlı belgelerdir. Fakat bu belgeler fotoğraf makinesinin azizliğinden dolayı istenildiği gibi kullanılamamıştır.

Antlaşmanın müzakereleri için yararlanılan bu ana kaynakların yanı sıra meselenin öncesine ışık tutan bir diğer ana kaynak, Kamil Kepeci Tasnifi'nde yer alan 60/5 numaralı defterdir. Defter o sırada Edirne'de bulunan ordu karargâhı, İstanbul ve Çanakkale'de bulunan Hakkı ve Ahmed paşalar arasında gerçekleşen yazışmaları barındırmaktadır. Bu defter de Osmanlı ricalinin İngiltere ile yapılması planlanan barış ve bu barış antlaşması imzalanırken nasıl bir yol izlenmesi konusundaki görüş ve kararları göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında aynı dönemde Paris'te elçilik görevi yürüten Muhib Efendi'nin büyük sefaretnamesi de konumuz açısından önem arz eden diğer bir eserdir. Paris'te Fransa arabuluculuğunda yürütülen Osmanlı-Rus barış görüşmelerine ışık tutmasının yanı sıra İstanbul'u Avrupa ahvali konusunda da bilgilendiren Muhib Efendi bu şekilde Paris'te Osmanlı Devleti'ne karşı izlenilen politikayı da göstermiş olmaktaydı. Bu sayede Babıâli Fransa'nın kendisine karşı olan politikasını elçisi aracılığıyla doğrudan öğrenebilmiş ve bu doğrultuda hareket etme olanağı bulmuştur. Bu aynı zamanda bize İstanbul'un Avrupa'nın durumu hakkında elde ettiği bilgilerin içeriğini de vermektedir.

Bu ana eserlerin yanı sıra dönem hakkında yapılan araştırma eserlerden de olabildiğince yararlanılmaya çalışılmıştır. Fakat ileride de görüleceği gibi diplomatik süreci çeşitli bakımlardan ele alan yerli ve yabancı birçok çalışma olmasına rağmen müzakereler ve antlaşma maddeleri konusunda yapılan bir çalışma mevcut değildir. Her ne kadar antlaşmanın maddeleri çeşitli eserlerde yer bulsa da müzakereler nadir olarak ele alınmıştır. Hatta genel Osmanlı tarihlerinde de çok yüzeysel geçilmiştir. Zinkeisen'in tarihinde ve Allan Cunningham'ın "Robert Adair and the Treaty of the Dardanelles" adlı makalesinde müzakerelerin bir özeti sunulmuş olmasına rağmen buradaki özetler, sadece Adair'in eserinden

yararlanıldığı için tek taraflı bir anlatım içermektedir. Fehmil İsmail'in *The Diplomasic Reletions of the Ottoman Empire and the Great European Powers From 1806 to 1821* adlı doktora tezinde konu her ne kadar iki tarafın kaynakları kullanılarak ele alınmış olsa da burada da müzakereler, ayrıntısına girilmeyip genel hatları ile ele alınmıştır. Diğer taraftan Kale-i Sultani Antlaşması'nı ele alan diğer eserlerde de antlaşma sadece Boğazlar Meselesi kapsamında ele alınmıştır. Konunun, boğazların yabancı ülkelerin savaş gemilerine kapalılığı ilkesinin Osmanlı Devleti'nin kadim bir kuralı olduğunun İngiltere tarafından kabul edilmesi üzerinden ele alınması, antlaşmanın sadece Boğazlar Meselesi bağlamında tasvir edilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle yapılan bu çalışma ile antlaşma öncesi süreç, müzakereler ve antlaşmanın tüm maddeleri toplu olarak bir eserde ele alınmak amaçlanmaktadır.

Ele alınan süreç üç bölümde anlatılmıştır. İlk bölümde 1789'da III. Selim'in tahta çıkmasından 1806 tarihine kadar hem Osmanlı Devleti'nde hem de Avrupa'da yaşanan gelişmeler üzerinde ayrıntılara girmeden durulmaya çalışılmıştır. Özellikle Fransa'nın Akdeniz ve Adriyatik'deki tehditlerine karşılık İstanbul-Londra-St. Petersburg arasında ortaya çıkan yakınlaşma ve ittifak üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde ise 1806'dan 1808'e kadar olan gelişmeler ele alınmaktadır. Üç alt başlıkta ele alınan bu dönemde ilk olarak Osmanlı-Fransız yakınlaşması ele alınmaktadır. Sonrasında da Tilsit'te bir antlaşmaya dönüşen Fransa-Rusya yakınlaşması ele alınarak ardından yaşanan diplomatik gelişmeler ve İstanbul-Paris hattındaki problemler anlatılmaya çalışılmıştır. Son bölüm olan üçüncü bölümde de Avrupa'da yaşanan diplomatik gelişmelere paralel olarak İstanbul ve Londra arasındaki yakınlaşma ve buna paralel olarak Çanakkale'de gerçekleşen Kale-i Sultani Antlaşması'nın görüşmeleri ele alınmaya çalışılmıştır. Daha sonra da bu antlaşmanın açık ve gizli maddelerinin değerlendirilmesi yapılmak istenmiştir. Son olarak ise antlaşmanın imzalanmasından Robert Adair'in İstanbul'dan ayrılışına kadarki geçen sürede yaşanan gelişmeler ele alınmaya çalışılmış ve çalışma bu şekilde sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1789 Sonrası Avrupa ve Osmanlı Devleti'ne Devrimin Getirdikleri

"…Devlet-i Aliyye ile Devlet-i Rusya memaliki beyninde aleddevam nehr-i Turla hudut olup şöyleki nehr-i mezburun sol tarafında olan bilcümle arazi ilelebet kâmilen bilâ mümaneatin Rusya devletinin zir-i hükûmetinde bâki kala ve nehr-i mezburun sağ kolunda olan bilcümle arazi dahi Rusya devleti tarafından red olunup ilelebet kâmilen bilâ mümaneatin Devlet-i Aliyye'nin tahtı hükümetinde baki kala[1]

1789 yılı hem dünya hem de Osmanlı Devleti için önemli bir yıldır. Fransa'da Yeniçağ kapanıp Yakınçağ başlarken Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya ittifakına karşı zorlu bir sınav vermekteydi. Üstelik Osmanlı tahtında bulunan I. Abdülhamit cepheden gelen kötü haberlerden dolayı rahatsızlanarak hayatını kaybetmişti.[2] Yerine geçen III. Selim, küçük yaştan beri devlet işleri ile ilgilenen hatta "gözü kapalı şahin"e[3] çevrildiğinde bile Fransa Kralı XVI. Louis ile 1786 senesinde mektuplaşacak[4] kadar devlet işleri ile alakadardı. Yeni sultan devleti içinden düştüğü bu kötü durumdan çıkaracak bir "kurtarıcı" ve "cihangir" edası ile yetiştirilmişti.[5] Osmanlı Devleti'nin en kötü zamanlarından biri olan 7 Nisan 1789 tarihinde tahta çıkan III. Selim çocukluğundan beri devleti kurtarma amacı ile büyütüldüğü için tahta çıktığında devam etmekte olan savaşın kötü durumunu düzeltmeye çalıştı. Hatta bizzat sefere çıkmaya teşebbüs etti.[6] *Moskov ve Nemçe keferelerine i'la-yı kelimetullah içün ve ahz-ı intikam olmadıkça* mücadeleyi bırakmayacağını ilan edip bütün ulema, vüzera, devlet ricali, ocaklı ve

---

[1] 1791 Yaş Antlaşması'nın üçüncü maddesinin son bölümü. Bu konuda bkz. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri,* TTK Yay., Ankara, 1953, c. I, s.188

[2] I. Abdülhamid, Özi Kalesi'nin Ruslar tarafından işgalini bildiren sadrazam kaimesini okurken aniden gelen bir felç sonucu, 11 Recep 1203'te (7 Nisan 1789) vefat etti. Bkz. Münir Aktepe, "Abdülhamid I" *DİA*, c. I, yıl: 1988, s.215-6

[3] Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları Nizam-ı Cedit 1789-1807*, TTK Yay., Ankara, 1988, s.12

[4] Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Selim III'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lui XVI ile Muhaberatı", *Belleten*, II/5-6 (1938), TTK Yay., Ankara, s.191-246

[5] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, yay. haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2012, s.116; III. Selim'in yetiştirilme tarzı ve aldığı eğitim için bkz. Stanford J. Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri", *Türkler,* ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek, c. XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.1002-1003

[6] E. Z. Karal, *a.g.e.,* s.23

zabitanı din ve devlet için çalışmaya çağırıyordu, sadakatle çalışanlara dua, hainlere lanet ediyordu. Savaşa devam için karada ve denizde her türlü askeri tertibatın ve *İstanbol*'da zahire gibi ihtiyaçların temini için bütün tedbirlerin alınmasını istiyordu.[7] Fakat Osmanlı tahtında gerçekleşen değişiklik savaşın gidişatına bir etki etmedi. Avusturya cephesinde Mareşal Laudon komutasındaki 62,000 Avusturya askeri Belgrad'a hücum etti ve 9,000 kişilik Osmanlı garnizonu bu kuşatmaya daha fazla dayanamayarak Ekim 1789'da teslim oldu.[8] Buna rağmen Avusturya cephesinde bazı başarılar sağlanıyordu. Osmanlı ordusunun bu ilerlemelerine karşılık Avusturya ordusu çareyi müttefiki Rusya'dan yardım istemekte buldu. Bunun üzerine Suvarov Rus ordusunun bir kısmı ile hızlı bir yürüyüşe geçerek Avusturya kuvvetleri ile birleşti. Sayı üstünlüğünün Osmanlı ordusunda olmasına rağmen Fokşani'deki savaştan müttefik ordusu galip çıktı.[9] 1 Ağustos'ta gerçekleşen bu yenilginin intikamını almak ve o sırada Rusya tarafından kuşatma altında bulunan Akkerman ve Bender'i kuşatmadan kurtarmak için Osmanlı ana ordusu harekete geçti. Ordular Rimnik nehri kıyısındaki Martineşti'de karşılaştı. Burada da Fokşani'de olduğu gibi Suvarov'un savaş yeteneği bir kez daha kendini gösterdi. Avusturya-Rusya ortak saldırısı karşısında tutunamayan ana Osmanlı ordusu bozguna uğrayarak geri çekilmeye çalıştı ancak bu geri çekiliş 23,000 askere mal oldu.[10]

Bu yenilgiden sonra toprak kayıpları arka arkaya geldi. Rus ordularının güneye doğru inmelerine paralel olarak üç haftalık kuşatmadan sonra 30 Ekim 1790'da Kili[11], kasımda ise Tulca ve İsakçı Rusların eline geçti.[12] Potemkin yönetimindeki Rus ordusu ise aynı tarihlerde İsmail'e yöneldi. İlk saldırıların başarısız olmasından sonra Potemkin'in makamına Suvarov atandı. Görevini kanlı bir şekilde gerçekleştiren Suvarov, kaleyi 22 Aralık 1790[13] tarihinde ele geçirdi.

---

[7] Güneş Işıksel, "II. Selim'den III. Selim'e Osmanlı Diplomasisi: Birkaç Saptama", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan*, İSAM,* İstanbul, 2010, s.336

[8] Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2011, s.178

[9] David R. Stone, *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, Praeger Security International, London, 2006, s.86

[10] D. R. Stone, *a.g.e.*, s.86

[11] Işık Ertekin, *Kili Kalesi (1767-1792*), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2015, s.115

[12] V. Aksan, *a.g.e.*, s. 179

[13] Ferudun Emecen, "İsmail", *DİA*, c. XXIII, yıl: 2001, s.83

Cephede alınan başarısız sonuçlara rağmen III. Selim, İngiltere ve Prusya'nın desteğini alarak savaşa devam etmek isteğindeydi. Osmanlı-Prusya yakınlaşması ve sonrasında gerçekleşen 1790 İttifakı'nın [14] Avusturya'yı iki cephede savaşmak zorunda bırakacağına dair bir izlenim yaratmıştı. Ancak bir çağ kapatıp bir çağ açan Paris'te üçüncü sınıfın ortaya çıkardığı olaylar dizisi yakın gelecekte Osmanlı Devleti için bir kurtuluş olurken uzun gelecekte Osmanlı Devleti'ni büyük sorunların içine çekecekti.

Fransız Devrimi ve onun Avrupa'da yarattığı olumsuz etki, başta Avusturya olmak üzere, Avrupa'nın büyük güçleri için bir tehlike arz ediyordu. Fakat bu tehlike Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan çıkması için bir kapı araladı. İhtilalin yaydığı özgürlükçü fikirlerin Belçika'da Avusturya otoritesine karşı bir isyanı körüklemesi Avusturya'nın dikkatini buraya kaydırmasına neden oldu. Diğer taraftan 1790 tarihli Osmanlı-Prusya ittifakı Avusturya üzerinde bir tazyik etkisi de yapmıştı.[15] Bu iki olayın sonrasında ise II. Joseph'in hayatını kaybederek Avusturya tahtına selefi kadar doğu politikasında tutkulu olmayan II. Leopold geçmişti. Yeni imparatorun kişiliği, içerideki hareketlenmeler ve Prusya-Osmanlı ittifakı Avusturya'yı doğu cephesindeki savaşı bitirmeye itti.[16]

Bu gelişmelerin sonucunda, Reichenbach'ta [17] Prusya ve Habsburg diplomatları bir araya geldi. Görüşmelerde Habsburglar, Belçika'daki isyanı bastırmak için yapılacak asker sevkiyatı ve II. Leopold'un imparator seçilmesi

[14]1790 Osmanlı – Prusya İttifakı, Prusya'yı savaşa dâhil etmese de –ittifak metninde bulunan *işbu iki devletin zaruret-i mülkiyelerine muktezi ve el-haletül hazihi maslahatlarına muvafık olduğu üzere devleteyn beyninde bir ittifak-ı kavi iktiza etmeğle mecalis-i mükâlemede beyan olunduğu veçhile Tuna nehrinin beru tarafına düşman tecavüz edüb muraatı lazım olan muvazeneye halel tereddüb etmek hasebiyle* maddesi iki taraf arasında farklı yorumlanmıştır- Avusturya'nın çekinmesine ve barış sağlanmasına katkı yapmıştır. Bu ittifak konusunda daha geniş bilgi için bkz. Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1981

[15] Faik Reşit Unat*, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yay., Ankara, 2006, s.150

[16] Vladimir Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tatihi*), çev. Attila Tokaylı, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2015, c. I, s.325-327

[17] Görüşmeler ve sonrasında oluşturulan konvansiyonu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011, c. VI, s.539-543

hususunda Prusya'nın kolaylık göstermesine karşılık, Osmanlılarla mevcut durum esasında bir barış imza etmeyi kabul etti.[18]

Bu durumun İstanbul'da duyulmasından sonra Osmanlı Devleti 1790 ittifakı dâhilinde Prusya'yı savaşa dâhil edip Avusturya'nın iç politikasından da yararlanarak Galiçya ve Bukovina'yı ele geçirmeyi düşünmekteydi.[19] Ancak ülke içerisindeki muhalefeti engellemek ve Büyük Kuzey Savaşı'nda[20] Rusya'ya kaybettiği toprakları geri almak için 1740'daki Osmanlı-İsveç İttifakını bahane ederek savaşa giren İsveç'in, Rusya ile Verela Barışı'nı[21] yapması Rusya'nın savaştığı Baltık cephesinin kapanması anlamına geliyordu. Bu durum İstanbul'u Reichenbach şartlarına göre Avusturya ile barış yapılması ihtimalini değerlendirmeye itti.[22]

Barış görüşmeleri için Ziştovi kasabası seçildi. İlk görüşmelerde Osmanlı temsilcileri, barış antlaşmasının yapılmasından önce Avusturya cephesindeki Osmanlı kuvvetlerinin Rusya cephesine kaydırılması için Avusturya'nın işgâl ettiği Eflâk'tan ordusunu sekiz on saatlik bir mesafe geri çekerek Osmanlı ordusuna yol açması şartını ileri sürse de bu şartın kabul edilmemesi sonucu Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında Haziran 1791'e kadar sürecek dokuz ay vadeli bir ateşkes yapıldı. Ateşkesin ardından yapılan barış görüşmeleri zaman zaman kesintiye uğrasa da on dört maddeden oluşan metin, 3 Ağustos 1791'de imzalanarak barış resmen sağlandı. Buna göre Eski Hırsova/Orşova ve Unna

---

[18] Ömer Gezer, *Osmanlı Diplomasisinde Denge Politikası (1774-1829),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006 s.77

[19] Böyle bir düşüncenin oluşmasında 8 Haziran 1790'da gerçekleşen ve Osmanlının zaferi ile sonuçlana Yergöğü savaşının da bir etkisi vardı. Bu savaş hakkında daha geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 70

[20] İsveç XII. Karl liderliğinde XVIII. yüzyılın başında Büyük Petro'nun Rusya'sına karşı yaptığı Büyük Kuzey Savaşı ve toprak değişimleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ragnhild Hatton, "Charles XII And The Great Northern War", *The New Cambridge Modern History*, ed. J.S. Bromley, Cambridge University Press, Londra, 1970, c.VI, s.655-66; Carol B. Stevens, "Great Northern War (1699-1721*), The Encyclopedia of War*, Wiley-Blackwell Yay., New Jersey, 2012, c. II, s.885-86

[21] Varele Barışı ile İsveç toprak kazancı sağlamasa da Rusya'nın İsveç hükümdarının güçlerini yeniden yapılandıran 1772 Anayasasını tanıdı ve İsveç'in iç işlerine karışmayacağını taahhüt etti. Derec McKay-H. M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Dergâh Yay., İstanbul, 2011 s.279-280

[22] Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, çev. Hür Güldü, Kapı Yay., İstanbul, 2008, s.76

bölgesindeki Avusturya lehine yapılan toprak değişikliğinden ziyade taraflar savaş öncesi duruma dönmüşlerdi.[23]

Ziştovi Antlaşması'nın imza edildiği 1791 senesinde Rus cephesinde savaş hâlâ devam etmekteydi. Prens Repnin komutasında Ruslar baharda sürpriz bir saldırı ile Tuna'nın güneyine geçti. 4 Nisan'da İbrail'in on altı kilometre uzağındaki Maçin'de bulunan Türk garnizonu ile yapılan savaşta Osmanlı ordusu Ruslar tarafında bozguna uğratıldı. Rus ordusu temmuza kadar Tuna'nın güneyindeki Osmanlı topraklarına öncekilerin iki katı derinliğinde nüfuz ettiler.[24] 8 Temmuz'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu yine dağıldı. Bu bölgede tek dikkate değer direnişi gösteren, Osmanlı tarihinin ileriki aşamalarında önemli bir yer işgâl edecek olan Tepedelenli Ali Paşa[25] oldu. Tuna'nın güneyinde alınan bu yenilgiler Osmanlılar için son noktaydı.[26] Her ne kadar III. Selim savaşa devam etmek istese de savaşın gerçekleri ile yüz yüze olan ordu ricali ve başta Sadrazam Koca Yusuf Paşa olmak üzere tamamen başka bir karar aldı. Bu Osmanlı tarihinde emsali görülmemiş bir olaydı. Bozuk düzenin içindeki eğitimsiz ordu zaferden tamamen ümidini kesmişti, düşmanla mücadeleyi sürdürecek durumda değildi ve bir an önce düşmanla barış yapılmasını istemekteydiler. Bu karar bütün ordu ve devlet ricalinin imzaladığı ortak bir dilekçe ile sultana iletildi. Bu tutum karşısında III. Selim barışa rıza göstermekten başka çare olmadığını anladı.[27] Zaten savaşın diğer cephesi olan Kırım ve Kuban bölgesindeki mücadelelerde de sonuç aynı oldu. Kırım yarımadasının doğusunda bulunan Anapa, Ruslar tarafından işgâl edildi. Osmanlı varlığı sadece Kuban'da tutunabildi[28] ancak bir süre sonra burası da Ruslar tarafından ele geçirilecekti.

Savaş bu şekilde devam ederken ve Osmanlı temsilcileri Avusturya ile Ziştovi'de barış görüşmeleri yaparken Prusya, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk teklif etmiş ancak II. Katerina'nın düşmanı ile doğrudan müzakere

[23] Antlaşma metninin oluşumu ve içeri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Ziştovi Antlaşması", *DİA*, c. XXXXIV, yıl: 2013, s.467-472
[24] V. H. Aksan, *a.g.e.*, s.180
[25] Tepedelenli Ali Paşa hakkında bkz. Kemal Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa", *DİA*, c. XXXX, yıl: 2011, s.476-479
[26] S. Shaw, *a.g.e.*, s.84
[27] Kemal Beydilli, "III. Selim", *DİA*, c. XXXVI, yıl: 2009, s.421
[28] Jeremy Black, *Cambridge Illustrated Atlas Warfare Renaissance to Revolution 1492-1792*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, s.133

etmek istemesi nedeniyle bu teklif reddedilmişti. İngiltere'nin arabuluculuğu ise sonuç metninin *status quo ante bellum* (savaş öncesi durum)'a dayalı olması yönündeki kararlılığı yüzünden kabul edilmemiştir.[29]

Sultan'dan habersiz Rusya ile barış görüşmeleri yapan Üçlü İttifak devletleri *status qua ante bellum* üzerinde ısrar etse de bunu kabul etmeyen II. Katerina *status quo*'daki birkaç küçük değişiklikle barışa sıcak bakıyor ve Danimarka'nın arabuluculuğuna yeşil ışık yakıyordu. Bunun üzerine II. Katerina'nın bu fikri Danimarka aracılığı ile İstanbul'a bildirildi. Rusya'nın Özi konusundaki isteklerinden dolayı Üçlü İttifak devletleri, Özi bölgesinin Rusya'ya bırakılmasını öngören bir barış önerisi getirdi. III. Selim'in savaşa devam etme isteğine yukarıda özetlenmeye çalışılan cephedeki gelişmeler son darbeyi indirdi. Bundan sonra III. Selim Ziştovi'deki temsilcilere bu antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Rusya ile görüşmelere başlamaları gerektiği talimatını 15 Temmuz günü verdi. Kurra ile seçilen Şerif Hasan Paşa'nın yerine sadrazam olan Koca Yusuf Paşa da Repnin ile görüşerek bir ateşkes sağlaması için görevlendirildi. Nitekim 31 Temmuz'da da ateşkes sağlandı.[30]

Mütarekenin başlamasından sonra tarafların antlaşma için tayin ettiği heyetler Yaş'ta bir araya geldi. Potemkin başkanlığındaki Rus heyeti mütarekede ortaya çıkan durumu kabul etmek istemiyordu. Rus heyeti bu amacını üçüncü toplantıda ortaya koydu ve bu doğrultuda Garp Ocakları'nda korsanlıktan dolayı zarar gören Rus gemilerinin zararlarının Osmanlı tarafından karşılanması, Kuban Nehri'nin ötesinde kalan topraklara bağımsızlık verilmesi ve Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatı ödemesi konusu gibi yeni şartlar öne sürdü. Rusların bu maddeler

[29] Bu dönemde İngiltere yönetiminde Whig partisinde başa Genç (oğul) Pitt geçmişti. Pitt'in genel politikası geleneksel İngiliz politikasından farklı olarak Rusları desteklemek niyetinde değildi. Balkanlara doğru yönelen Rus tehdidine karşı Pitt Osmanlı Devleti'nin desteklenmesi gerektiği yönünde bir fikre sahipti. *Kâfir Türklere* yönelik bu ılımlı hava doğal olarak Liberal parti temsilcileri olan başta Edmund Burke tarafından eleştirildi. İngiltere'nin bu siyasetinden dolayı ortaya çıkan Özi Krizi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Yahya Bahçeci, "İngiltere Başbakanı Genç William Pitt ve Özi Krizi", *Tarihin Peşinde (Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, yıl: 2014, sayı: 12, s. 359-379 ve Allan Cunningham, "The Ochakov Debate", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s. 1-31; Balkanlardaki Rus tehdidinin yanında 1780'lerin ortalarında Rusya'nın Hindistan için bir tehlike olmaya başlandığı söyleniyordu. Bu konuda bkz. W. Miller, "Europe and the Ottoman Power before the Nineteenth Century", *The English Historical Review,* Oxford University Press, c. XVI, no: 63, Temmuz 1901, s. 462

[30] S. Shaw, *a.g.e.*, s.88-90

için görüşmeleri kesme tehdidi görüşmelere Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın müdahale etmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Osmanlı heyeti Garp Ocakları ile ilgili maddeyi direk, Kuban ile ilgili maddeyi de düzenleyerek kabul etmiştir. Bunların Osmanlılar tarafından kabulü sonrasında Ruslar da tazminat konusundaki isteklerinden vazgeçerek taraflar anlaşmışlardır. Tarafların anlaşmalarının sonucunda 10 Ocak 1792 tarihinde murahhaslar antlaşma metnini karşılıklı olarak imza ettiler.[31]

Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarına bir yenisini ekleyen Yaş Antlaşması ile iki taraf arasındaki sınır, doğuda Kuban Nehri, batıda Dinyester Nehri olarak kararlaştırıldı (3. ve 6. maddeler). Rusya bu bölgeler dışında kalan savaşta işgâl ettiği yerleri Osmanlı Devleti'ne geri iade edecekti (4. madde). 1774'ten beri tarafların imza ettikleri antlaşmalar tekrar onaylanıyordu (2. madde). Bab-ı Ali, Garp Ocaklarının Rus gemilerine vereceği zararın tazminine kefil oluyordu (7. madde). İki taraf arasında savaş nedenlerinden biri olan Gürcistan'ın idaresi iç işlerinde sağlanan özerklikle birlikte Osmanlılara bırakılıyordu (5. madde).[32]

1.1 Yeni Düzen Arayışları: Nizam-ı Cedid

Nizâm-ı devleti emzice-i vakte göre tanzîm ü te'lîfi elzemdir[33]

Sultan Selim'in Kırım'ın alınmasına kadar savaşa devam etmek istemesine rağmen ordu ricalinin savaşa devam etmeme kararı alması, Osmanlı tarihinde emsali görülmemiş bir boykot örneğiydi. Bozuk düzenin içindeki eğitimsiz ordu zaferden tamamen ümidini kesmişti. Düşmanlarla mücadeleyi sürdürecek durumda değildi ve bir an önce barış yapılmasını talep etmekteydi. III. Selim'e toptan bir yenilenmeye ve yeniden yapılanmaya gidilmesi zaruretini kavratan ve bu konudaki fikirlerine kesinlik kazandıran da bu gelişme oldu.[34] Daha ordu dönüş yolundayken yapılması gerekenlere dair layihâlâr hazırlanması için emirler

[31] Ö. Gezer, *a.g.e.*, s. 83-85
[32] Maddelerin tahlili için bkz. Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *DİA*, c. XXXXIII, yıl: 2013, s.345-347
[33] Seyfi Kenan, "III. Selim Dönemi Eğitim Anlayışında Arayışlar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.141
[34] Beydilli, "Selim …", s.421

verdi.[35] Rus savaşının bitimi, aynı zamanda Selim dönemini simgeleyen Nizam-ı Cedid[36] yenilenmesinin başlangıç tarihi oldu (1792). Sultan bu yeni dönemde şehzadeliğinden beri etrafında topladığı ortak ideallere sahip seçkinler grubu ile işe koyulacaktı.[37] III. Selim Nizam-ı Cedid'i ilk olarak askeri alanda uygulamaya koymak için harekete geçti. Yeni ordu için kışlalar oluşturuldu ve buralarda modern askeri talim ve terbiye uygulamasına geçildi.[38] Bu yeni ordunun subay ihtiyacını karşılamak için özellikle Viyana'da Ebubekir Ratıp Efendi'nin gözlemlediği askeri ve mühendislik akademilerinden hareketle Hasköy'de Mühendishane-i Berri Hümayun inşa edildi.[39] Bunun çerçevesinde Humbaracı ve Lağımcı ocakları kuruldu. Burada gerekli kitapların basımı için bir matbaa açılarak bir kütüphane teşkil edildi.[40] Oluşturulmaya çalışılan kara ordusunun yanında Mühendishane-i Bahri Hümayun[41] elden geçirilerek bir modern donanma da tesis edilmeye çalışılmaktaydı.[42] Yeni kurulmaya çalışılan bu ordu için ekonomik kaynak sağlamak amacıyla bir defterdarlık ve fon tanzim edildi ve yeni vergiler konulup kayıplar önlenmeye çalışıldı.[43] Bu yeni kurulan kurumların ihtiyaç duyduğu uzmanlar da İngiltere ve Fransa'dan sağlanıyordu. Özellikle de devrim Fransa'sından kaçan kralcılar, Osmanlıların kalifiye elaman açığını kapatmasını sağlayan en önemli insan kaynağıydı. Bab-ı Ali'nin Fransa'daki olaylara ilişkin hangi tarafı desteklediğini bariz bir şekilde açıklamaması iki

[35] Bu konuda bkz. Ergin Çağman, *III. Selim'e Sunulan Islahat Layihalarım*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2010; sunulan layihâlârın değerlendirilmesi için bkz. Kahraman Şakul, "Nizam-ı Cedid Düşüncesinde Batılılaşma ve İslami Modernleşme", *DİVAN İlmi Araştırmalar*, sayı: 19, yıl: 2005/2, s.117-150

[36] Bu kavramın Osmanlı literatüründe ki kullanımı ve anlamı için bkz. Kemal Beydilli, "Nizam-ı Cedid", *DİA*, c. XXXIII, yıl: 2007, s.175-178

[37] Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Islahat Düşünceleri", *İlmi Araştırmalar*, VIII, 1999, s.32

[38] Nizam-ı Cedid kışlalarında uygulanan talim ve terbiye için bkz. Fatih Yeşil, "Nizam-ı Cedid Ordusunda Talim ve Terbiye (1790-1807)", *Tarih Dergisi*, sayı: 52, yıl: 2010/2, s.27-85

[39] Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Berri Hümayun", *DİA*, c. XXXI, yıl: 2006, s.516

[40] Kütüphanenin oluşturulması ve içeriği için bkz. Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, yay. haz. Muhittin Salih Eren, Eren Yay., İstanbul, 1995

[41] Kemal Beydilli, "Mühendishane-i Bahri Hümayun", *DİA*, c. XXXI, yıl: 2006, s.515

[42] III. Selim döneminde denizcilik alanında yapılan yenilikler için bkz. Tuncay Zorlu, *Innovation and Empire in Turkey, Sultan Selim III and the Modernisation of the Ottoman Navy*, Tauris Academic Studies, Londra-New York, 2008 ve Ali İhsan Gencer, "Osmanlı Bahriyesinde Yapılan Yeniliklerin Devlet Siyasetine Etkileri", *Türk Dış Politikası, Osmanlı Dönemi*, ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2010, s.140-144

[43] Beydilli, "Selim…", s.421

gruptan da yararlanmasına fırsat verdi.[44] Bunun yanında padişah verdiği fermalarla problem ve çareleri bizzat ortaya koymakta[45] ve imparatorluğu nizamnamelerle yönetmekteydi.[46] Eski ve yeni kurumların bir arada yaşatılmasının mecburi olduğu bu dönem[47] köklü bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğunun açığa vurulmasıydı.[48]

Nizam-ı Cedid reformları ilk olarak askeri alanda kendisini göstermesine karşılık sadece askeriye ve ona bağlı alanlarla sınırlı değildi. III. Selim devrinde gündeme gelen en önemli reformlardan biri de yurt dışında daimî elçiliklerin açılması olmuştur. Osmanlı diplomasisinde yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edilen bu dönemden[49] daha önce Osmanlı Devleti'nin yurtdışında sürekli ve vasıtasız faaliyet gösteren resmi münasebet organları mevcut değildi. Avrupa devletlerinin XV. yüzyılın ikinci yarısında ve XVI. yüzyılda İstanbul'da kurdukları daimî temsilciliklere karşılık, Bab-ı Ali bu ülkelerin başkentlerinde devamlı olarak ikamet eden resmi temsilciler bulundurmayı gerekli görmemiştir. Hatta İstanbul'da bulunan yabancı ülke temsilcileri ile temaslar bir Rum tercümanı vasıtası ile yapılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin sadece yurt dışına daimî elçilikler göndermesi açısından değil İstanbul'da bulunan yabancı ülkelerin elçilerine yapılan muameleler açısından da zamanın diplomatik kurallarını takip ettiği söylenemezdi. Bu elçilere hâlâ misafir muamelesi yapılıp ülke sınırları içinde masrafları karşılanırken seyahatlerinde onlara mihmandarlar tayin edilmekteydi. Buna karşılık bu elçilerin malikânelerinde bir çeşit ev hapsinde

---

[44] Shaw, *Eski ve Yeni Arasında…*, s.324 ve F. Yeşil, a.g.m., s.40-41

[45] Nizam-ı Cedid reformları içerisinde ilmiyede yapılan faaliyetler için bkz. İlhami Yurdakul, "III. Selim'in İlmiye Islahatı Programı ve Tatbikatı", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.125-127

[46] Bu dönemde yazılan nizâmnâmelerde yaşanan değişiklik ve içerikleri hakkında bkz. Yunus Koç-Fatih Yeşil, *Nizâm-ı Cedîd Kanunları, 1791-1800*, TTK Yay., Ankara, 2012, Giriş bölümü

[47] Kemal Beydilli, "III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.38-39

[48] Muzaffer Doğan, "III. Selim Döneminde Devlet Teşkilatına Dair Bazı Düzenlemeler", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.104

[49] Hurewitz Osmanlı diplomasisisi dört ana bölüme ayırmaktadır. İlk dönem beyliğin kuruluşundan İstanbul'un fethine kada olan dönemdir. Osmanlı diplomasisi 1453'den sonra Unilateralisme doğru evrildi ve bu süreç Yakınçağ'a kadar devam ettir. III. Selim'in diplomasi alanında yaptığı reformlar ile üçüncü aşama başlamış ve yüzyılın ortalarında dördüncü aşamasına geçerek Avrupa devlet sistemi içine dahil olup karşılıklı diplomasiye geçmeyi başarabilmiştir. Bu konuda bkz. J. C. Hurewitz, "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century", *Belleten*, sayı: 99, Ankara, 1961, c. 25, s.456-461

kalması, resmi törenlerde kendilerine yönelik küçültücü davranışlara alışmaları ve kendi hükümetleri ile Osmanlılar arasında sorun yaşandığı dönemlerde de hapse atılmayı ve rehine muamelesi görmeyi kabul etmeleri gerekmekteydi.[50] Böyle bir yapının olmasının nedenleri tam olarak imparatorluğun İslami kimliği ile açıklamak mümkün olmasa da İslami geleneğin de etkisinin olduğu söylenebilir çünkü daha önceki Müslüman ülkelerde daimi elçilik gönderilmesine benzer bir uygulama yoktu, üstelik bir Müslüman'ın *diyar-ı küfr* olan Hıristiyan ülkelerde uzun müddet oturması bile uygun görülen bir davranış değildi.[51] İmparatorluğun kudretli devirlerinde bu durum bir sorun teşkil etmiyordu. Zaten gerektiğinde sorunlar ordu vasıtası ile kolayca çözüme kavuşturulabiliyordu. Bu dönemin diplomasi aracı muzaffer bir orduydu. Bu devirlerde Hıristiyan hükümdarların, kendi payitahtında ikamet etmek için elçi göndermeleri padişahça bir saygı tezahürü sayılıyordu. Fakat zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücünün gerilemesi durumu değiştirdi. Zaman içinde en önemli diplomasi unsuru olan ordunun gücünü kaybetmesi ile düşman devletlere karşı tek başına karşı koyulamaması Bab-ı Ali'yi yukarıda belirtilen İslam hukukunun hükümlerini yeniden yorumlamaya ve yeni bir hüküm ortaya koymaya mecbur etti ve böylece Hıristiyan devletlerden yardım istenmesinin önü hukuki açıdan açılmış oldu. Artık Osmanlı Devleti'nin de devletlerarası diplomasiye uyması gerekiyordu. Avrupa devletler dengesinde meydana gelen gelişmeleri yakından takip ederek bunlardan faydalanmak devletin bekası için şarttı.[52]

Bunun gerekliliğini fark eden padişah III. Selim Avrupa'daki dost devletlere birer ikamet elçisi gönderilmesinin uygun olacağını düşündü. Bu elçilerin başlıca iki görevi olacaktı: Mevcut olan elçilik işlerini görmek ve devletlerin ahvaline vakıf adamlar yetiştirmek. Elçilerin var olan görevleri arasında Osmanlı tacirlerinin haklarını korumak önemli bir diğer hususdu. İkamet

[50] Thomas Naff, "Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacyin the Reign of Sultan Selim III, 1789-1807", *Journal of the American Oriental Society*, c. LXXXIII, yıl: 1963, s.306-307

[51] Avrupa'da modern diplomasinin başlangıcını M. S. Anderson, en erken XII. yüzyılın başına Philip Augustus Fransa'sına İngiltere'nin Aragon ve Bavyera ile yaptığı ittifaka götürmektedir ancak daha sonra tüm Avrupa ve dünyada görülen modern diplomasinin kökleri XV. yüzyılda İtalya'da atılmıştır. Bkz. Matthew Smith Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919*, Routledge, Londra, 2013

[52] Bu konuda bkz. Ercümend Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988, s.9-11; Osmanlı Devleti'nin geçirdiği diplomatik evreler için bkz. J. C. Hurewitz, a.g.m., s.160-161.

elçileri Avrupa'da üç yıl kalacaklar, bu müddetin sonunda yurda döneceklerdi. Bunlar yanlarında Rum tercümanları haricinde sır kâtibi ve maiyet memuru sıfatı ile Müslümanlar da götürmüşlerdir.[53]

İlk daimî elçi gönderilmeden önce Osmanlı devlet erkanı, İstanbul'daki İngiliz elçisiyle devlet teşkilatındaki farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda hangi Osmanlı yetkilisinin hangi Avrupalı yetkilinin dengi olduğunun kabul edileceği, yeni elçilere verilecek en uygun diplomatik unvanın ne olacağı, deniz yoluyla mı yoksa kara yoluyla mı seyahat etmeleri gerektiği ve benzeri başka konular ile ilgili ayrıntılı görüşmeler yaptı.[54]

Bab-ı Ali Avrupa'da kuracağı ilk elçilik için eskiden beri çok iyi ilişkiler kurduğu İngiltere'yi seçti. Her ne kadar uzun süreden beri Fransa ile iyi ilişkiler mevcut idiyse de bu sırada Avrupa devletlerinin 1792 tarihinden itibaren fiilen ihtilal rejimine karşı Fransa ile mücadeleye girişmeleri Bab-ı Ali'yi Londra'yı tercihe yöneltti. [55] Padişah Londra'ya gönderilen Yusuf Ağah Efendi'nin çalışmalarından memnun kaldığından, üç yıl sonra 1797 ilkbaharında, onun yerine Londra'ya İsmail Ferruh Efendi'yi tayin ettiği gibi, Paris'e Seyyid Ali, Viyana'ya İbrahim Afif ve Berlin'e Ali Aziz Efendileri gönderdi. Böylece Prusya, Avusturya ve Fransa'da ikamet elçileri kuruldu ancak her ne kadar Rusya'da da bir daimî elçilik kurulmak istense de Rusya'nın halihazırdaki savaş hazırlıkları Osmanlı bürokratlarının bu fikirden vazgeçmesine neden oldu.[56] Nizam-ı Cedid hareketinin bir uygulaması olarak ortaya çıkan bu ikamet elçilikler Türk diplomasi tarihinde dönüm noktası teşkil eder ancak teşebbüsün başarılı olduğu söylenemez. Bunun en önemli nedeni, gönderilen elçilerin diplomasi tecrübesine sahip olmamasıdır.

---

[53] E. Kuran, *a.g.e.*, s.11-12

[54] Carter V. Findley, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform, Bâbıâli, 1789-1922*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2014, s.148

[55] Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, ed. Seyfi Kenan, İSAM,* İstanbul, 2010, s.597

[56] Yasemin Saner Gönen", III. Selim Döneminde Rusya'da İkamet Elçiliği Açma Niyeti", Tarih ve Toplum, sayı: 19, yıl: 1993, s.135-136 ve Fatih Yeşil, "The Fransformation of the Ottoman Mind: The Emergence of Licensed Espionage", Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, c. CI, yıl: 2011, s.479

Ayrıca elçilikle görevlendirilenlerin genel olarak yetersizlikleri onların başarısızlığının sebebi olmuştur.[57]

1.2 Osmanlı Sınırlarında Devrim Ordusu

Git efendine söyle, biz halkın gücü ile buradayız ve ancak süngü kuvveti bizi buradan ayırabilir.[58]

Paris'te Temmuz 1789 yaşanan hadiselerin derin kökleri olan sosyal, fikri ve ekonomik sebepleri vardır. İhtilal çıktığı zaman Fransa'nın sosyal yapısı şu görünümü vermekteydi: Toplum asiller, ruhban veya kilise yani din adamları ve halk veya üçüncü sınıf olmak üzere üçe bölünmüştü ve bunların üzerinde ülkeyi tam manasıyla otoriter bir şekilde yöneten ve Bourbon hanedanından gelen kral ve ailesi yer almaktaydı. Bu sınıfları birbirinden ayıran şey sahip oldukları ayrıcalıklardı. Devletin ekilebilir arazisinin büyük bir bölümünü elinde tutan asiller ve ruhban sınıfı köylünün emeği üzerinden kazanç sağlamalarına rağmen vergiden muaftı ve devlet ve ordunun önemli mevkilerinde bulunuyorlardı ancak ruhban sınıfının sahip olduğu bu haklar sadece üst rütbeli rahipler için söz konusuydu. Bu yüzden daha aşağı rütbeli rahipler devam eden düzenden rahatsızdı. Bu iki grubun dışında kalan herkes zengin ve fakir ayrımı yapılmaksızın üçüncü grubun üyesiydi. Sahip oldukları haklar bakımından aralarında hiçbir fark yoktu çünkü bu sınıf her türlü ayrıcalıktan yoksundu ve neredeyse tüm vergiler bu sınıfın üstüne yüklenmişti. Bu zıtlıklara karşın Fransa, Aydınlanma'nın [59] ortaya çıktığı ülke olmuştur. Fransız Devrimi'nin

---

[57] Ercümend Kuran, "1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Elçiliklerinin Diplomatik Faaliyetleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara 1999, s.56-58

[58] Bu sözler Mirabeau'ya ait. 23 Haziran 1789'da Etats-Generaux'dan Milli Meclis'e dönüşen ve toplantı salonunun kapatılması sonucunda bir kapalı tenis salonunda toplanan üçüncü sınıf üyelerini dağıtmak için gönderilen kralın görevlilere karşı söylenen sözler. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul, 2010, s.78; Devrim öncesi Fransa'sı şaşalı günlerinde olmadığının farkındaydı. Bunun için yaklaşık yarım asırdır bir reform çabası içindeydi ancak bu çabalar Yedi Yıl Savaşları ve Amerikan Bağımsızlık savaşı ile aynı döneme rastladı. Bu savaşların Fransız ekonomisine yüklediği maliyet reform çabaları ile çözülemeyince Fransız yöneticiler en son 1614'de toplanan Etats-Generaux'yu yeniden toplamaya karar verdiler. Bu dönemde yapılan ekonomik reformler ve Etats-Generaux'un toplanması hakkında bkz. D. Dakin, "The Breakdown of the Old Regime in France", *The New Cambridge Modern History*, ed. A. Goodwin, Cambridge, 1976, c. VIII, s.592-617

[59] Aydınlanma konusunda daha geniş bir bilgi için bkz. Immanuel Kant, "Aydınlanma Nedir", Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar*, çev.-önsöz-açıklamalar: Nejat Bozkurt, Sentez Yay., İstanbul, 2015, s.313-326

hazırlanmasında başta Jean-Jacques Rousseau, Montesquieu, Diderot, Voltaire gibi aydınlanma yazarlarının büyük etkisi vardır. Bu fikir adamlarının herhangi biri devrimi ne görmüş ne de hiçbir zaman akıllarından bile geçirmiştir. Fakat ne olursa olsun, bunların eserleri, mevcut düzenden daha iyi bir toplum düzeninin de mevcut olabileceğini göstermiştir. Bu aydınlar özellikle üçüncü sınıf mensupları tarafından okunup tanınmıştır. Diğer taraftan bu sınıf ticaret ve sanayi alanındaki gelişmelerden dolayı servet sahibi olmaya başlamasına karşın tüm siyasi haklardan mahrumdu. Bu gelişmelere paralel olarak Kuzey Amerika'da bulunan on üç kolonisinin metropole karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi,[60] Fransızları fikri yönden çok etkilemişti ancak Yedi Yıl Savaşlarının intikamını almak için İngiltere'ye karşı olan bu kolonilere askeri ve maddi destek Fransa bütçesinde büyük açık ortaya çıkarmıştı. Zaten bu açığın kapatılması için alınmaya çalışılan önlemler devrimin patlak vermesine neden olmuştu.[61]

Milli meclisin toplanması, Cumhuriyetin ilanı ve Kral XVI. Louis'in idamı gibi Avrupa tarihinde eşine az rastlanır olaylar dizisi[62] başta Avusturya olmak üzere diğer Avrupa devletlerince tepki ile karşılandı.[63] Fransa kralının bu kötü akıbeti, Sultan III. Selim'i, tahta çıkmadan önce kendisiyle kısa süreli de olsa mektuplaşmalarından duyduğu samimiyetten dolayı doğal olarak kaygılandırmıştır. Fransız Devrimi'nin fikirleri hem Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısının tamamı, hem de sultanın konumu açısından son derece altüst edici olsa da sultanın veya onun resmi görevlilerinin bu fikirlerden korktuğu ya da bunların

---

[60] Amerikan Bağımsızlık Savaşı için bkz. Howard Zinn-Anthony Arnove, *Voices of a People's History of the United States*, Seven Stories Press, New York, 2009 (Türkçe çevirisi: Howard Zinn, *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*, çev. Sevinç Sayan Özer, İmge Yay., Ankara, 2005)

[61] Fransız Devriminin geniş bir anlatımı için bk. F. Armaoğlu. *a.g.e.,* s.71-82; Pierre Gaxotte, *Fransız İhtilali Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İstanbul, 1969; *Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi*, Gelişim Yay., c. IV, s.817-912 ve devrimin kronolojisi için bkz. Chris Harman, *Halkların Dünya Tarihi Taş Devri'nden Yeni Binyıla*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s.276; George Rude, *Fransız Devrimi*, çev. Ali İhsan Dalgıç, İletişim Yay., İstanbul, 2015 ve G. E. Rude, "The Outbreak of The Franch Revolution" *The New Cambridge Modern History*, ed. A. Goodwin, Cambridge, 1976, c. VIII, s.653-679

[62] Fransız Devrimi günümüze kadar çeşitli sıfatlarla tanımlanmıştır. Bazıları devrimi dünya tarihinin en önemli olayı veya olayları katagorisine katarken bazıları tarafından da yadsınmıştı. Yazar ve eserin kaleme alındığı dönemin etkisinden kurtulamayan bu ürünler Fransız Devrimin kendi görüş ve amaçları doğrultusunda ele alınmasına neden olmuştur. Bu konuda bkz. Eric J. Hobsbawm, *Fransız Devrimi'ne Bakış, İki Yüzyıl Sonra Marseillaise'in Yankıları*, çev. Osman Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s.95-129

[63] Devrimin getirdikleri bu yeni gelişmelere karşılık devrimin birçok bakımdan eski rejimin devamı olduğunu devrim patlak verdiğinden beri savunanlarda olmuştur. Bu konuda bkz. Alexis de Tocqueville, *Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, İmge Yay., Ankara, 2014

yayılmasını durdurmayı hedefleyen harekete katılmayı amaçlayan herhangi bir an olmamıştır. Bu tutumun birçok nedeni vardır. Bunlardan birincisi geçmişte Osmanlı sultanlık kurumu ve sultanlığın muhafaza ettiği toplum itibardan düşmeden ya da sorgulamadan kendi sultanlarının idamlarına tanık olmuşlardı.[64] Diğer taraftan devrimin Osmanlılar üzerindeki ilk etkisi son derece az oldu. Devrimi diğer tanıkları gibi Osmanlılar da başlangıçta ciddi sonuçlara sebep olmayacak, tamamen Fransız iç işlerine ait bir olay olarak gördüler.[65] Ancak Osmanlı Devleti'nin devrime olan ilgisi sadece onun Avrupa'nın bir iç meselesi olarak görmesinden ibaret değildi. Devrim, Bab-ı Ali'ye İstanbul'daki Fransız vatandaşlarının giydikleri şapkanın şeklinin devrim veya krallık taraftarı grupların şikâyetleri olarak yansıyan diplomatik bir sorun olarak anlatılsa da[66] başta Avrupa'ya gönderilen Osmanlı elçileri olmak üzere Osmanlı devlet erkanı devrimin getirdiği fikirler ve Avrupa siyasetindeki yankıları ile yakından ilgilenmişlerdir.[67] Bu bağlamda Mısır'ın işgali sonrası 1798'da Reisülküttab Ahmet Atıf Efendi'ye verilen talimatta Fransız Devrimi ve genel durum hakkında bir layiha hazırlaması istenmişti.[68] 1798''in siyasi perspektifi ile olaylara bakan reisülküttab, Fransız Devrimi'ni *fitne ve fesat ateşi* olarak görmesine rağmen 1789'da III. Selim bu fikri paylaşmıyordu. Sultanın Fransa'ya karşı tutumunu, devrimin ortaya çıkardığı yeni sorunlardan çok, geçmişte olanları yerine koymanın en iyi yolu olarak bir araya getiren geleneksel bağlar –Avusturya ve Rusya'ya duyulan karşılıklı korku ve komşularının mütecaviz planlarına karşı koymanın en iyi yolu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu güçlendirmekteki ortak arzu- tarafından belirlenmiştir. Sultan Selim aynı zamanda, tam da ortaya çıkardığı çatışmalardan dolayı devrimi memnuniyetle karşılayacak kadar ileri

[64] S. Shaw. *a.g.e.*, s.323
[65] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yay., Ankara, 2010, s. 91
[66] Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*, W.W. Norton, New York, 2001, 52-53
[67] Fatih Yeşil, "Looking at the France Revolution trought Ottoman Eyes: Ebubekir Ratib Efendi's Observations" *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, 70, 2, (2007), s.283-304
[68] B. Lewis burada bir yanlışlık yaparak layihanın tarihini 1789 olarak vermiş olsa da bkz. B. Lewis, *Modern Türkiye'nin*…, s.93; bu layihanın gerçek tarihi 1798'dir. Bkz. Ercümend Kuran, "III. Selim Zamanında Türkiye'nin Çağdaşlaşması ve Fransa", *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Derleyen: Mümtaz'er Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1994, s.55 ve Orhan Koloğlu, "Fransız Devrimin Osmanlı Diplomasisinde Yarattığı Hareketlilik", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara 1999, s.18

gitmiştir; zira bu çatışmalar, imparatorluk zayıf ve saldırıya açık olduğunda düşmanlarının yönünü değiştirmeye yarayacaktı ki öyle de olmuştur.[69]

Fransız Devrimi Osmanlı Devleti'ni sınırlı ama önemli bir biçimde etkilemeye başlıyordu. Dini reformlar, XVII. yüzyıldaki "Bilimler Devrimi", XVIII. yüzyıldaki "aydınlanma" hareketi gibi Avrupa kökenli fikir olaylarının etkileri Osmanlı İmparatorluğu'nda ya küçük düzeyde ya da Avrupa ile bağlantısı olan bireylerle sınırlı kalmıştı. Fakat Fransız Devrimi bu açıdan Avrupa'daki diğer gelişmelerden ayrılır. Fransız Devriminin etkili olmasının nedeni, laik bir temele dayanması yani Avrupa'da din dışı çerçevede ifade edilen ilk büyük toplumsal ayaklanma olmasıydı. Bu fark Fransız Devrimi'ni, Müslümanlık ile uzlaştırılabilir bir hale sokuyor ve daha önce Avrupa tarihindeki diğer büyük toplumsal ve entelektüel değişim ve ayaklanmaların aksine, devrimi, eğitimli ve geleceğe bakan Osmanlılar için kabul edilebilir kılıyordu. Fakat bu fikri etkiletişim zaman içinde gerçekleşti.[70]

1792 sonrası süreçte Osmanlı Devleti başta Fransa Devrimi olmak üzere bir tarafsızlık politikası içine girdi. Bu yüzden Avrupa'da savaş içinde olan devletler Osmanlı üzerinde bir etkinlik oluşturma yarışı içine girdiler. Bu bağlamda devrimci Fransa inisiyatifi ele geçirdi. İç rejimi değişmiş olsa da Avrupa'daki siyasi konumu ve Doğu Akdeniz'deki ticari çıkarları, Bab-ı Ali'ye yönelik ana politikasının eski rejimle aynı olmasını zorunlu kılıyordu. [71] Avusturya'ya karşı Fransa, Polonya, İsveç ve Osmanlı devletlerinin ittifakını sağlamayı amaçlayan geleneksel Fransa politikası tam da bu dönemde yani özellikle 1790 sonrası Fransa'nın Avrupa'da tamamen yalnız kaldığı dönemde bariz bir şekilde ortaya çıktı. 1792'de birbiri ardına görev yapan iki Fransız Dışişleri Bakanı, Dumouriez ve Lebrun Tondu, Habsburglar ve II. Katerina'ya

[69] S. Shaw. *a.g.e.*, s.323-4
[70] Bernard Lewis, "The Impact of French Revolution on Turkey", *Journal of World History*, c. I, sayı: I, yıl: 1953, s.105-106
[71] S. Shaw. *a.g.e.*, s.324; Osmanlı tahtında bulunan III. Selim'de Fransa ile aynı fikri savunuyordu. Diğer Avrupa devletlerinin aksine eski rejim Fransa'sı ile olan ticari ilişkilere bir ara vermeden devam ediyor, Fransız tüccarlarına eskiden olduğu gibi kapitülasyonlardan yararlanmalarına müsaade ediliyordu. Bkz. Juan Cole, *Napoleon's Egypt Invading the Middle East*, Palgrave Macmillan, New York, 2007, s. 152

karşı bu devletlerle antik rejimin ittifakı olan Şark Bariyeri'ni[72] canlandırmayı düşünmüştü.[73] Osmanlı Devleti'nin başta Kırım olmak üzere Avusturya ve Rusya'ya kaybettiği toprakları alma isteğini körükleyerek istediğini elde etmeye çalışan Fransa bunun için İstanbul'da daimî elçi bulunduramadığından çeşitli kanalları kullanıyordu. İstanbul'daki Fransız tüccarlar tarafından devrimi destekleyen bir gazete çıkartılarak devrin ileri gelenleri ile nüfuz sahiplerine dağıtılarak yeni düzen için ihtiyaç duyulan teknisyen ve askeri yardım talepleri büyük bir cömertlikle ve derhal karşılanıp Balkanlardaki tebaanın Rusya tarafından tahrik edilmesi ile Rusya'nın Karadeniz ve boğazları kontrol etme konusunda süregelen arzusuyla ilgili hikâyeler de yayılarak anlatılıyor ve İngiltere'nin saygınlığına gölge düşürülmeye çalışılıyordu. Bunların etkinliğini artırmak için gerektiğinde kesenin ağzı açılıyordu. Merkezi Osmanlı hükümeti ile bu kadar yakından ilgilenen Fransa, Tepedelenli Ali Paşa ve Pazvantoğlu'nun[74] yan sıra Arnavutluk, Sırbistan, Bulgaristan ve diğer bölgelerdeki Osmanlı bölgesel güçleriyle de temasa geçmeye çalışıyordu.[75]

Fransa'daki yeni rejim tarafından 1792 Haziran'ında İstanbul'a gönderilen Descorches'a verilen talimatta iki temel nokta üzerinde durulmuştu. Bunlardan birincisi, Osmanlı Devleti'nin Fransa'daki yeni rejimi tanıması, diğeri ise, Osmanlı Devleti'nin, Fransa ile ittifak yaparak savaşa katılmasıydı ancak III. Selim, hiçbir Avrupa devleti tanımadan Fransa'daki yeni rejimi tanımayı kabul etmediği gibi doğal olarak herhangi bir ittifaka da yanaşmadı.[76] Fakat Avrupalı devletlerin, Osmanlı Devleti ile Descorches'un görüşmesini engelleme çabalarının

[72] Doğu Bariyeri (Barriére de l'Est): XVIII. yüzyılın başından itibaren Avusturya ile rekabet eden ve Rusya'nın genişlemesinden rahatsız olan Fransa'nın bu iki önemli gücün önünü kesmek için inşa etmeye çalıştığı politikanın adıdır. Bu politikanın temelinde Fransa'nın bu iki güçe karşı İsveç, Polonya ve Türkiye ile yaptığı iş birliği yatmaktadır. Bu konuda bkz. Stephen Pierce Hayden Duggan, *The Eastern Question, A Study in Diplomacy*, The Colombia University Press, New York, 1902, s.28; D. McKay-H. M. Scott, *a.g.e.*, s.99 ve Fatih Yeşil, "Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar", *Osmanlı Askerî Tarihi*, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yay., İstanbul, 2017, s.116

[73] Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s.41

[74] III. Selim'in Balkanlar'da yaşadığı en büyük problemlerin başında gelen Pazvantoğlu Osman Paşa ve isyanı konusunda bkz. Robert Zens, "Pazvantoğlu Osman Paşa ve Belgrad Paşalığı 1791-1807", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktay, Alkım Yay., İstanbul, 2010, s.141-164

[75] S. Shaw. *a.g.e.*, s.325

[76] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 2007, c. V, s.22-23

görmezden gelinmesinin yanında İstanbul'daki Fransız devrimcilerinin gösterileri, devrimci broşürleri ile pankartlarına ve üç renkli bayrağın sergilenmesine açıkça hoşgörü gösterildi. Diğer taraftan Bab-ı Ali tüm ulusların gemilerine eşit kolaylık sağladığı gerekçesiyle Fransız gemilerinin limanlarını kullanmasına da izin veriyordu. Hatta bunların Karadeniz'e geçmesine bile müsamaha göstermişti. III. Selim ülkesine karşı asıl tehlikenin Rusya'dan geleceğini ve buna karşılık kişisel yakınlık hissettiği Fransa ile ittifakın mantıken doğru olduğunu bilse de Fransa'nın Avrupa'daki zaferleri kesinleşmediği sürece değil ittifaka, Fransa'yı resmen tanımaya bile yanaşmadı.[77]

Bu sırada devrim, Avrupa'da var olma mücadelesi veriyordu. Bu durumu hiç şüphesiz ihtilalin getirdiği yeni fikirler ve etkiler ortaya çıkardı. İhtilalin getirdiği, insan hakları, milli egemenliğe dayanan anayasal yönetim, sınıfsal ayrıcalıkların kaldırılması gibi fikirler monarşi ile yönetilen Avrupa devletlerinin tepkisine neden oldu.[78] Bu fikirlerin etkileri şimdilik sadece Fransa sınırları içerisinde geçerli olmasına rağmen devrimin milli irade fikri yani halkların kendi kaderini tayin etme hakkı Fransa sınırlarını aşmış Alsace ve Avignon'da etkisini göstererek devrimin fikirleri sınır değişikliğine neden olmuştu. Bu bölgelerin Fransa'ya katılma kararı ve üstelik Fransa'nın da bunu memnuniyetle karşılaması devrim yönündeki kötü fikirleri körükledi. Buna Bourbon hanedanına karşı izlenilen kötü politikanın yanında bir de Kral XVI. Louis ve karısının kaçarken yakalanması ve sonrasında gördükleri kötü muamele de eklendi. Avrupa'daki devrime karşı olan bu tutuma bir de Fransa'dan kaçan "émigres" olarak adlandırılan soyluların kışkırtmaları da eklenince savaş kaçınılmaz oldu. Prusya kralı ve Avusturya imparatorunun Pillnitz'deki görüşmelerinden sonra 27 Ağustos 1791'de ilan edilen Pillnitz Bildirisi ortaya çıktı. Fransa'da monarşinin yeniden inşası için hareket edileceği yönündeki bu kararı 7 Şubat 1792'de Avusturya-

[77] S. Shaw. *a.g.e.*, s.327

[78] Devrimin iç dinamiklerine tepkiler ve büyük savaşa giden süreç için bkz. Jacques Ductos, "The Foreign Conspiracy Against The French Revolution", *Ten Essays on French Revolution*, ed. T. A. Jackson, The Bookman, Caltutta, 1946, s.34-47

Prusya ittifakı izledi. Devrim ise buna 20 Nisan 1792'de Avusturya ve Bohemya Kralı II. Francois'e savaş ilanı ile karşılık verdi.[79]

Bu şekilde I. Koalisyon savaşı başlamış oldu.[80] Başlangıçta Prusya-Avusturya ittifakı ile Fransa arasında olan bu savaş kısa sürede bir Avrupa savaşına dönüşmüştü ancak koalisyon tam anlamı ile birlikte hareket etmiyordu. Başta Rusya olmak üzere her devlet kendi çıkarlarını koalisyonun çıkarlarından önde tutuyordu. Rusya, Avusturya ve Prusya Fransa ile ilgilenirken Polonya paylaşımını tamamlamak ve bu paylaşımdan olabildiğince karlı çıkmayı tasarlıyordu.[81] Avusturya ordusu Osmanlı Devleti ile savaştan yeni çıkmıştı. Başlangıçta Fransız ordusunun durumu da iyi değildi. Devrimden önce subay kadrolarının çoğunluğu soyluların elindeydi ve devrimle birçoğu yurt dışına kaçmıştı. Devrimden sonra gönüllülük esasına dayalı birliklerde de düzen, talim ve terbiye eksikliği vardı. Bu yüzden savaşın başında koalisyon güçleri ilerlemeler kaydetti, özellikle de Brunswick komutasındaki Prusya ordusu. Fakat Brunswick yavaş davrandı ve Fransa'yı işgâl etmek istemedi, sadece krallığın yeniden te'sisi için askeri gücü baskı aracı olarak kullanmak istedi. Ancak bunun için kaleme aldığı Brunswick Bildirisi, Fransız halkı üzerinde Pillnitz Bildirisi'nden daha fazla etki yaparak Fransız milliyetçiliğini ve yurtseverliğini harekete geçirdi.[82] Mecliste

---

[79] Pillnitz Bildirisinden savaş ilanına kadar olan gelişmeler için bkz. T. M. Thompson, *The Franch Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 1945, s.149-264 ve A. Goodwin, "Reform and Revolution in France: Oktober 1789-February 1793", *The New Cambridge Modern History*, ed. A. Goodwin, Cambridge, 1976, c. VIII, s.695-713

[80] Birinci Koalisyon savaşının oluşumu ve gelişimi için bkz. J. M. Rose, *The Revolutionary and Napoleonic Era 1789-1815*, Cambridge University Press, Cambridge, 1895, s.78-90

[81] Polonya'nın ilk paylaşımı 1772 tarihinde Prusya, Rusya ve Avusturya arasında gerçekleşti. Avusturya'nın Fransa ile olan savaşından yararlanarak Polonya üzerinde daha fazla toprak elde etmek isteyen Rusya, Prusya ile anlaşarak Polonya'nın ikinci paylaşımına da gerçekleştirdiler. Üç devletin 1795'de tekrardan Polonya konusunda anlaşmaları Polonya'nın üçüncü ve son paylaşımını getirdi. Polonya'yı tarih sahnesinden silen bu paylaşımlardan sonra Polonya'nın kaderi Nopoleon tarafından belirlenecekti. Gerçekleşen bu paylaşımlar hakkında bkz. L. Eversley, *The Partitions of Polond*, Fisher Unwin Press, Londra, 1915 ve Robert Howard, *The Second Partition of Poland*, Harvard University Press, Cambridge, 1915 ve Hacer Topaktaş, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, TTK Yay., Ankara, 2014, s.185-190; Polonya'nın büyük güçler tarafından bu şekilde paylaşılması ilerleyen süreçte Avrupalı diplomatların ve bazı Osmanlı diplomatlarını Osmanlı Devleti'ninde aynı akibeti paylaşabileceği koşununda düşündürmüştü. İleride de göreceğimiz gibi Osmanlı Devleti'nin paylaşılması Avrupa diplomasisinin tartıştığı önemli konulardan bir olmuştur. Bu süreç daha sonra "Avrupa'nın hasta adamı" olarak ifade edildi. Bu konuda bkz. Allan Cunningham, "Robert Adair and the Treaty of the Dardanelles", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays*, ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.103

[82] William H. McNeil, *The Pursuit of Power, Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*, The University of Chicago Press, Şikago, 1982, s.191

buna siyasi arenada cumhuriyetin ilanı ve krallığın lağvedilmesi ile karşılık verince inisiyatif Fransız ordusuna geçti. Prusya ilerleyişini Valmy savunmasında durduran Fransız ordusunun başarıları art arda geldi. 6 Kasım 1792'deki Jemmapes Muharebesi ile Fransızlar Avusturya Hollanda'sını (bugünkü Belçika) işgâl ettiler. Bir diğer Fransız ordusu Mainz şehrini alarak Ren'in sol kıyısına, başka bir ordu da Savoie ve Nice kontluklarına yerleşti. Bu başarılarının arkasından Cumhuriyet, 15 Aralık 1792'de Avrupa halkları için yayınladığı bildiride devrim fikirlerini Avrupa halklarına anlatıp hükümdarlara karşı başkaldıracak bütün eylemlere karşı yardım etme politikasını benimseyerek orduya da devrimin fikirlerini yayma ve uygulama görevi verdi. Ancak Fransa'nın bu başarıları özellikle de Manş kıyılarına ulaşması İngiltere tarafından tepki ile karşılandı. Cumhuriyet ise buna 1 Şubat 1793'de İngiltere ve Hollanda'ya savaş ilanı ile cevap verdi.[83] Bu kararın arkasından iki ay içinde koalisyon bünyesine İngiltere ve Hollanda hariç İspanya, Napoli, Toskana, Venedik ve Papalığı da dâhil etti. Hal böyle iken inisiyatif koalisyona geçti. Koalisyon birlikleri her taraftan Fransa'ya ilerlemeye başladı. Cumhuriyet buna zorunlu askerlik[84] ile karşılık verirken bu zorunlu askerlik kanunu Fransa'da birçok şehirde ayaklanma ile karşılandı. Bu durum Fransa'yı sıkı tedbirler almaya mecbur etti ve "terör" döneminin yaşanmasına zemin hazırladı. Alınan bu önlemler ve müttefiklerin kendi çıkarlarını ön planda tutması Fransa'nın lehine oldu. Rusya, Avusturya ve Prusya doğuda Polonya'nın paylaşılması ile uğraşırken, İngiltere Avrupa'daki savaşı maddi açıdan destekleyip Fransa'nın sömürgelerini ele geçirmeye

[83] Devrim savaşlarının başlaması ile birlikte İngiltere Başbakanı William Pitt uzun süre tarafsızlığını korumaya çalıştı. Hatta Fransa'da bir parlamenter sisteme geçileceği konusunda umut içindeydi ve Avrupa'da savaş patlak verdikten sonra İngiltere Polonya sorunu ile uğraşmakta Polonya'yı kurtarmaya çalışmaktaydı ancak Pitt'in güttüğü bu ılımlı politika başta devrime ilk günden beri karşı çıkan Edmund Burke ve diğer muhafazakârlar tarafından eleştiriliyordu. Edmund Burke'un Fransız Devrimine karşı 1790 yılında kaleme aldığı *Reflections on the Revolution in France* adlı eserinin Türkçe çevirisi için Bkz. Edmund Burke, *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler*, çev. Okan Arslan, Kadim Yay., Ankara, 2016. Devrim Fransa'sı dış politikada İngiltere'nin tarafsızlığını sağlamaya çalıştı. İki ülke arasında karşılıklı bir saldırmazlık ve toprak bütünlüğüne saygı esasına sahip olan bir antlaşma yapmak için Fransa Talleyrand'ı Londra'ya gönderdi ancak kralın idamı ve Fransa'nın Hollanda'yı işgali iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyerek savaşa giden bir süreci başlattı. Sonrasında da Fransa İngiltere ve Hollanda'ya savaş ilan etti. Tüm bu gelişmelerin ayrıntıları için bkz. J. W. Fortescue, *A History of British Army*, c. IV/I, Macmillan, Londra, 1915, s.26-61

[84] Zorunlu askerîliğin Fransa'da ortaya çıkışı için bkz. Walton Smith Moody, *The Introduction of Military Conscription in Napoleonic Europe, 1798-1812*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Duke Üniversitesi, Michigan, 1972, s.29-103

çalışıyordu. Kıtadaki savaşlarda da müttefikler geniş çaplı muharebe yapmaktansa bazı önemli bölgeleri kuşatarak savaşı kuşatma savaşı olarak sürdürüyorlardı. Ancak savaşın gidişatını ve Avrupa'nın geleceğini devrimci Fransa'nın devrim niteliğindeki eylemi olan ulusal ordunun oluşturulması veya "silâhlanmış milletin"[85] ortaya çıkması belirledi. Böylece devrimci Fransız generallerinin emrinde top atışları karşısında bile dağılmayan[86] yüz binlerce asker toplanmaya başladı. Ordudaki devrim etkisi savaşın gidişatını değiştirdi.[87] 1794 Haziran'ında Fleurus Savaşı'nda Avusturyalıları yenen Fransa birlikleri tekrar Belçika'yı işgâl ettiler. Arkasından Köln ve Coblenz'i sonrasında da Hollanda'da bulunan birleşik İngiliz-Hollanda birliğini yenerek Hollanda'yı işgâl ettiler. Bu başarılar ve müttefikler arası çekişme koalisyonun parçalanmasına neden oldu. İlk olarak Prusya 5 Nisan 1795'de Bale şehrinde Fransızlarla anlaşarak hem Ren'in batı

[85] Birinci Koalisyon Savaşları'nda Fransa'nın başarıları yalnız müttefikler arasındaki uyuşmazlıkla ifade edilemez. Fransız ordularının bu başarısı hiç şüphesiz Fransa'nın yaptığı kara savaşının doğasındaki ihtilalcı bir değişimin başlangıcının ürünüdür. Bu değişmeler yeni silahlar meselesi olmamakla beraber başlıca taktik yeniliklerden kaynaklanıyorlardı. Getirilen taktik değişiklikler Fransız İhtilalı'ndan çok öncesi savaşlarda genellikle yaygın bir biçimde tartışılmışlardı. Gerçekten dramatik olan değişim "silahlanmış milletin" ortaya çıkmasıydı. Bu değişme bir gecede olmadı. Savaş başlangıçta XVIII. yüzyılın sınırlı savaş akidelerine göre yapılıyordu. Yeni savaş tarzına Fransa'nın karşı karşıya kaldığı ümitsiz dâhili ve harici durum sebep oldu. 1793 yılının yazına gelindiğinde gerekli orduların artık gönüllülerle oluşturulamayacağı açıkça ortaya çıkmıştı. Bu krizi atlatmak için devrim hükümeti 1793 Ağustos'unda *levee en masse* (kitle halinde askere alma) kararnamesini çıkardı. Bu durum ihtilal ordusunda dramatik bir artışa eden oldu. Ortaya çıkan kalabalıkların disiplinsizliği silah altına alınan "yurttaşların" ihtilalcı davaya duydukları hayranlıkla telafi edilince Fransız generallerin emri altında durdurulması güç bir kuvvet ortaya çıktı. Bu konuda bkz. D. McKay-H. M. Scott, *a.g.e.,* s.331-333; moral ve motivasyonun askerler üzerindeki etkisi için bkz. Car Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yay., İstanbul, 2011, s.176-179; Fransız ordusunun devrim ve Koalisyon Savaşları sırasında geçirdiği değişim ve dönüşüm için bkz. Thomas Hippler, "The Franch Army, 1789-1814, Volunteers, Pressed Soldiers, and Conscripts", *Fighting for a Living, A Comparative History Military Labour 1500-2000*, ed. Erik-Zan Zürcher, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2013, s.119-445; N. H. Gibbs, "Armed Forces and the Art of War", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.60-76 ve Chris Mcnab, *Armies of the Napoleonic Wars*, Osprey Puplishing, Oxford, 2009, s. 20-101

[86] Fransız ordusunda meydana gelen bu dönüşüm devrim ordularının koalisyon kuvvetleri karşısındaki en büyük avantaşlarından biriydi. Buna karşılık koalisyon ordularındaki firarlar büyük sorunlara neden olmaktaydı. Bu konuda bkz. Ulrich Bröckling, *Disiplin, Askerî İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi*, çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001, s.120-121

[87] Fransız Devriminin askerî alanda yaptığı etki uzun süredir tartışma konusudur. Devrimin savaş alanına çıkardığı milliyetçi asker modelinin başarısının yanında devrim öncesi özellikle de Gribeauval tarafından yapılan topçu reformu bu askerlere savaş meydanında o dönemki en iyi topçuluğu miras bırakmıştı. Bunun yanında devrimin oluşturduğu yeni emir-komuta sistemi öncesinden farklı olarak soy bağlarını dikkate almıyor daha çok kabiliyet esasına göre düzenleniyordu. Alt-üst arsındaki mesafe kopukluğunun giderilmesi Fransa'ya çok büyük asker sayılarını düzgün bir şekilde yönetebilmesi imkanını verdi. Bu konuda bkz. Jeremy Black, "Devrim ve Napoleon Savaşları", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul, 2003, s. 233-242

kıyısının Fransa'ya ait olduğunu hem de Cumhuriyeti tanıdı. Sonrasında da Fransa işgalinde olan Hollanda ile barış yapıldı. Fransa'nın etkisinde Batavya Cumhuriyeti'ne dönüşen Hollanda'nın donanması Fransa'ya geçerken tazminat ve bir miktar Fransız askeri beslemeyi kabul etti. Fransa ile barış yapan üçüncü ülke ise İspanya oldu. Tarafsızlığı kabul eden İspanya bir yıl sonra da Fransa ittifakına dâhil olacaktı.[88]

Fransa'nın kazandığı bu zaferler ve özelikle de cumhuriyetin Prusya ve Hollanda tarafından tanınması Osmanlı-Fransa ilişkilerini de etkiledi. III. Selim hem Fransa'daki yeni rejimin kendisini savunup savunmayacağından emin olmadığı için hem de yeni rejimi tanıyan ilk ülke olmamak için cumhuriyeti resmi olarak tanımamıştı ancak Fransa'nın bu başarıları bu durumu ortadan kaldırarak Fransa'da kurulan yeni rejimin Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmasına vesile oldu. Sonrasında da III. Selim Moralı Esseyid Ali Efendi'yi Paris'e büyükelçi olarak gönderdi. Daha sonra iki ülke arasında yapılan gayri resmi bir antlaşma ile de Osmanlı Devleti, Fransa'nın Osmanlı topraklarını kayıtsız şartsız güvence altına alması ve herhangi bir saldırı karşısında yardım taahhüdüne karşılık Fransa'ya karşı oluşturulan koalisyona katılmamayı kabul etti. [89] Fakat iki ülke arasındaki bu yakınlaşma başta Rusya olmak üzere Fransa karşıtı koalisyon üyeleri tarafından şiddetle protesto edildi. Fransız subaylarının Osmanlı ordusunda görevlendirilmesi ve Fransız gemilerinin İstanbul'un iaşesi için kullanılması Rusya'nın hoşnutsuzluğunu arttırdı. İngiltere bu dönemde Fransa'ya

[88] F. Armaoğlu. *a.g.e.,* s.82-90; Fransız İhtilali'nin bölgedeki sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki etkileri için bkz. A. J. Van Houtte, "The Low Countries", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.462-480

[89] Daha önce İstanbul'a yeni rejimin elçisi olarak gelen Descorches ile yapılan ittifak görüşmelerinde Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden fiili bir askerî hareket beklemesinden dolayı istenilen neticeye ulaşılamaması iki ülke arasında oluşturulmasını düşünülen ittifakın bir süreliğine rafa kaldırılmasına neden olmuştu. Fakat Fransa'nın Avrupa'daki başarıları ve III. Selim'in *Rusya ve Avusturya taraflarından emin olamadığı cihetle muvazene-i Avrupa'ya dahil olmak üzere Ba'zı düvel-i Avrupa ile ittifak eylemek arzusunda* olmasından dolayı Fransa ittifakı konusu riyaset makamına 1795 yılında tayin edilen Ebubekir Ratıp Efendi tarafından gündeme getirildi. Fakat Osmanlı Devleti'nin ittikafın bir saldırı değil savunma ittifakı olması yönündeki ısrarları görüşmenin uzamasına neden oldu ancak bu sırada İngiltere ile Rusya'nın ittifak antlaşması imzaladığının duyulması İstanbul'da endişeyi arttırdı. Bu görüşmelin hızlanmasına ve ittifakın 24 Mayıs 1796'de imzalanmasını sağladı. Bu konuda bkz. Ö. Gezer, *a.g.e.,* s.95-97 ve Moralı Esseyit Ali Efendi'nin Fransa elçiliği ve faaliyetleri hakkında bkz. Maurice Herbette, *Fransa'da ilk Daimî Türk Elçisi: Moralı Esseyit Ali Efendi (1797-1802),* çev. Erol Üyepazarcı, Pera Yay., 1997; Kemal Beydilli, "Seyyid Ali Efendi", *DİA*, c. XXXVII, yıl: 2009, s.45-47; Osman Nihat Bişgin, *Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti (1797-1802)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2016 ve E. Kuran, *a.g.e.,* s.25-35

karşı duran güçlerle ve özellikle Rusya ile bir uyum içinde hareket etmeye çalıştığından Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki tutumunu destekliyordu.[90]

Prusya, Hollanda, İspanya ve Osmanlı Devleti tarafından tanınan Fransa'daki yeni rejim hâlâ Avusturya, İngiltere ve küçük İtalyan devletleri ile savaşa devam ediyordu. Avusturya'yı yenmek için ikisi kuzeyden biri de güneyden olmak üzere üç ordu sevk edildi. Güneyden yani İtalya'nın kuzeyinden gönderilen ordunun başına daha sonraki yıllarda kendisinden çok söz ettirecek ve Fransa kralı olacak Napoleon getirilmişti. Aslında Avusturya'ya karşı bir yanıltma hareketi olarak gönderilen bu ordu Avusturya'yı yenen ordu oldu. Birkaç hafta içinde Alpes Maritimes vilayetinin sınırlarındaki düzensiz Fransız ordusu yenilmez bir güce dönüştü.[91] Sardunya ve Avusturya kuvvetlerini birbirinden ayırarak önce Sardunya'yı yenen Napoleon barış karşılığında Sardunya'dan Nis ve Savua'yı aldı. Ayrıca koalisyondan ayrılmasını ve Fransız ordusunun mali yükünü çekmesini kabul ettirdi. Sonrasında da Avusturya ordularını yenen Napoleon 14 Mayıs'ta Milano'ya girdi. Sonrasında Kuzey İtalya'yı Avusturya'ya karşı ayaklandırmaya başladı. Napoleon'un askeri başarıları ve Kuzey İtalya'daki ayaklanmalar Avusturya'yı barışa mecbur etti. İki taraf 17 Ekim 1797'de Kuzeydoğu İtalya'da Udine yakınlarında bir köyde antlaşma masasına oturdular.[92]

İki ülkenin 17 Ekim 1797 tarihli Compo Formia Antlaşması ile Avusturya kurduğu tüm ittifakların sona erdiğini ve doğuda toprak kazancı karşılığında, Fransa'nın Batı Avrupa'da fethettiği çeşitli yerleri tanımayı kabul etti. Antlaşma koşullarına göre Venedik Cumhuriyeti tamamen ortadan kaldırılarak toprakları her iki ülke arasında bölüştürüldü. Avusturya İstria Yarımadası, Dalmaçya, Kattaro Körfezi ve Adriyatik'teki eski Venedik adalarını alırken, Fransa İyon Adalarını, Paksos, Santa Maura, Ithaka, Sefaloni, Zanta, Cuka'yı ve Güney Arnavutluk ile Kuzey Yanya'nın Adriyatik kıyılarında bulunan Parga, Reveza,

---

[90] S. Shaw. *a.g.e*., s.328; bu dönemdeki İngiltere politikasını şekillendiren etkenler için bkz. Harold Temperley-Lillian M. Penson, *Foundations of British Foreign Policy from Pitt, 1792, to Salisbury, 1902*, Cambridege University Press, Cambridge, 1938, s.21

[91] *İtalya Ordusunun Askerleri, sizi dünyadaki en verimli ovalara götürüyorum. Onur, ün ve zenginlik bulacaksınız. Bunu isteyecek cesaretiniz var mı?* diye ordusuna seslenen Napoleon'un ilk defa 10 Mayıs 1796'da Lodi Köprüsü'nde gösterdiği taktik ustalık, ona stratejik üstünlük sağlayarak gelecekteki kariyeri için bir dönüm noktası oldu. Bkz. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yay., s.771

[92] F. Armaoğlu. *a.g.e.,* s.92-100

Butrinto ve Vonitza liman kentlerini aldı. Devrim ordusu artık Osmanlı sınırına ulaşmıştı. Bu durum Fransa'nın Osmanlı Devleti ile komşu olmasını sağlamışken Osmanlı Devleti için yeni bir tehdit unsuru oluşturdu. Sonuçta Sultan Selim'in Fransa'ya karşı tutumu zorunlu olarak değişmeye başladı.[93]

Avusturya ve Fransa görüşmelerinin dedikoduları kulağına gelmeye başlayan Sultan Selim kuşkulanmaya başladı. Üstelik antlaşma resmen imzalanmadan Napoleon'un Korfu'yu işgâl etmesi ve Avusturya'nın Haziran'da Dalmaçya ve İstria'ya girmesi III. Selim'i tam anlamı ile alarma geçirdi. Yunan adalarını kendisi için düşünen ve buradaki Fransız varlığını kendi varlığına karşı bir tehdit olarak gören Tepedelenli Ali Paşa bölgedeki Fransız varlığı için sultanı uyarıyordu ancak Korfu'daki Fransız komutanı kendisine bölgedeki Fransız varlığının Ali Paşa'nın bağımsızlığına bir tehdit oluşturmadığını ve ordusunun eğitimi için topçu ve piyade subayları gönderebileceğini bildirdiğinde Ali Paşa'nın korkuları kısa süre içinde dağıldı. Bu yakınlaşma Rusya ve Osmanlı Devleti ve doğal olarak İngiltere tarafından da şüphe ile karşılandı.[94] Hatta Ali Paşa, Venedik tarafından kendisine karşı bir denge unsuru olarak kullanılan Şimaryot ve Solyotlara karşı giriştiği seferde ordusunu Fransa topraklarından geçirerek rakiplerine üstünlük sağlamıştı. Diğer taraftan kendisine Fransa'nın mali ve askeri destek sağlaması ve anakara limanları ile Santa Maura Adası'nın verilmesine karşılık Bab-ı Ali'ye karşı ayaklanmayı teklif etti ancak böyle bir teklifin yerel Fransız yöneticileri tarafından onaylanamaması ve Paris'in de Osmanlı ile dostluğa devam etme kararı Ali Paşa'yı bu eylemden vazgeçirdi. Ali Paşa, Fransa ile bu yakınlaşmasından İstanbul'un şüphelenmemesi için Bab-ı Ali'ye Pazvantoğlu karşısında destek veriyordu. Aynı dönemde Fransa'nın Pazvantoğlu ile gizlice anlaştığı haberlerinin İstanbul'da duyulması Fransa'ya karşı bir Osmanlı ve İngiliz-Rus yakınlaşmasına neden oldu.[95] III. Selim, bu yeni

[93] S. Shaw. *a.g.e*., s.330; F. Armaoğlu, *a.g.e.,* s.99-100 ve Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti Tarihi*, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul, 1999, s.77

[94] S. Shaw. *a.g.e*., s.331; William Plomer, *Ali the Lion: Ali of Tebeleni Pasha of Jannina, 1741-1822*, Johathan Cape Press, Londra, 1936, s.84;

[95] Napoleon yapmayı düşündüğü Mısır seferi sırasında Osmanlı Devleti'nin kendisinden çok Balkanlardaki ayaklanmalarla uğraşmasını istiyordu. Bunun için başta Mora olmak üzere Osmanlı merkezine karşı ayaklanabilecek tüm güçlerle bağ kurmak arayışındaydı. Bu konuda bkz. Hasan Şahin, "Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı-Fransız İlişkileri, Başlangıçtan Paris Barışı'na (1856)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 40, Erzurum, 2009,

tehdide karşı, Fransa'nın İtalya Yarımadası'ndaki bu yayılmasını kendi çıkarları için tehdit olarak algılayan Rusya[96] ve İngiltere'nin İstanbul'daki büyükelçileri ile tam savunma ittifakı yapmak amacıyla görüşmelere başladı.[97]

1.3 Kutsal Topraklarda Devrim Ateşi

Gazze, Remle, Reşit, Sayda çölleri

Kâfiristan oldu Mısır illeri

Cumhur askerleriyle kesip yolları

Nil'in etrafında gezer hünkârım[98]

Batı toplumu asırlardan beri Doğu'nun zenginliklerine ulaşmak, kutsal topraklardan Müslümanları ve Türkleri atmak için planlar yapmış ve Akdeniz ticaretinin Müslümanların eline geçmesini bir din meselesi yaparak Haçlı Seferleri düzenlemişti. Türklerin Anadolu ve Avrupa'ya doğru ilerlemesi karşısında Batı'nın Doğu seferleri için kullandığı "Müslümanları kutsal topraklardan atmak" söylemi yerini "Türkleri Balkanlardan ve Anadolu'dan atmak" söylemine

---

s.291; ancak Fransa'nın başta Tepedelenli Ali Paşa olmak üzere Balkanlardaki ayanlarla kurduğu iletişim bölgedeki Rus ajanları vasıtası ile Bab-ı Ali'ye bildiriliyordu. Bkz. Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1938, s.25

[96] Birinci Koalisyon Savaşı sırasında müttefiklerin yoğun ısrarlarına rağmen sadece göstermelik küçük bir filo hareketi gerçekleştiren II. Katerina bu dönemde sadece Polonya'da daha fazla çıkar peşindeydi. Fakat Fransa'nın İtalya'daki ilerlemesi Rusya'nın çıkarlarına aykırı olarak kabul gördüğünden bu eyleme karşılık II. Katerina Fransa'ya karşı mücadeleye katılmaya meylediyordu. Fakat çariçenin ölümü ile yerine geçen I. Paul'un Fransız İhtilali'ne karşı bir düşmanlık beslemesine karşın barış taraftarı lalası Nikita Panin'in etkisinde kalması ve bir barış ve reform süreci başlatmak istemesi Rus ordularının Batı Avrupa'da Fransa'ya karşı İngiliz finansmanı ile savaşması konusunda ki görüşmelerinin kesilmesinin yanında İtalya'da ki Fransız genişlemesine karşı izlenilen sert politikadan da vazgeçilmesine neden oldu. Ancak I. Paul'un bu siyasetin yanlışlığının farkına varması çok uzun sürmedi. Bu farkına varış yine Fransa'nın İtalya'daki faaliyetlerinden kaynaklandı. Tahta geçtiği 1796 tarihinden beri Fransa İtalya'da sürekli ilerleme kaydetmişti ve bunu da Campo Formio Barışı ile Avusturya'ya onaylatmıştı. Üstüne üstlük St. John Şövalyeleri'nin üstü olan Malta'nın Fransa tarafından işgali, idealist ve kaprisli bir kişiliğe sahip olan ve şövalyelik ruhundan fazlası ile etkilenip bu şövalyelerle arasında bir manevi bağ kuran I. Paul'u öfkelendirmişti. Çar, Fransa'dan Malta'nın tahliyesi için başarısız taleplerde bulundu üstüne üstlük Fransa'nın Adriyatik'deki varlığının Rusya'nın Balkanlardaki çıkarları için bir tehdit oluşturması Rusya'nın Fransa karşısında aktif bir rol oynamasına neden oldu. Rusya'nın I. Paul dönemindeki dış politikası için bkz. D. McKay-H. M. Scott, *a.g.e.,* s.338-340; George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yay., İstanbul, 2015, s.240-240; ve devrimin Rusya'da politik, kültürel ve fikri hayata etkisi için bkz. J. M. K. Vyvyan, "Russia 1789-1825", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.495-524

[97] S. Shaw. *a.g.e.*, s.332-33

[98] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bonapart'ın Cezzar Ahmed Paşa'ya Mektubu ve Akkâ Muhasarasına Dair Bir Deyiş", *Belleten*, c. XXVIII, sayı: 111, Ankara, 1964, s.456

dönüşmüştü. Kuruluş döneminde gerçekleşen seferlere karşı başarılı bir mukavemet gösteren Osmanlılara karşı bu söylem hiçbir zaman unutulmamış ancak bir süreliğine sözden öteye geçememiş ve sadece bu konuda yapılan plan ve projelere yenileri eklenmişti. Bu planların birçoğu imparator ya da din adamı ya da filozoflar tarafından kişisel çıkarlar gözetilerek ortaya atılmıştı. Bunlardan biri olan Leibniz, Fransa Kralı XIV. Louis'i Hollanda seferinden vazgeçirmek için onu Mısır'a yönlendiriyordu ancak kral buna haçlı seferlerinin uzun bir süre önce moda olmaktan çıktığını belirten bir cevap vermişti.[99] Fakat devrimci Fransa'nın yeni yöneticileri [100] ve Napoleon, XIV. Louis'den daha farklı düşünüyordu. İtalya'da savaşırken bir yandan Mısır'ın işgalini tasarlarken diğer yandan da Direktuar rejimini buna ikna etmeye çalışıyordu. 16 Ağustos 1797'de Napoleon Direktuar'a gönderdiği mektupta Leibniz gibi Osmanlı Devleti'nin yıkılacağından bahsedip İyon Adaları'nın ellerinde olmasının yıkılacak imparatorluktan hisselerini almaları için bir kolaylık olacağını belirtiyordu. Napoleon'un tezinin Leibniz'den farkı, zamanın ruhuna uygun olarak Mısır'a yapılacak bir seferin İngiltere'nin çıkarlarına bir darbe indireceğini belirtmesiydi. [101] Napoleon, Osmanlı Devleti konusundaki bu fikirlerinde Paris'te kendisine bir ortak da bulmuştu: Talleyrand.[102] Dışişlerinin gelecek vaat eden bu diplomatı Napoleon

[99] XIV. Louis böyle bir cevap vermesine rağmen kendisi de on üç yıl sonra Osmanlı Devleti'nin paylaşılması üzerine kafa yormuş ve bir plan hazırlamıştır. Kral bu planda da Leibniz'in yolundan giderek Mısır'ı Fransa için ayıracaktı. Batı dünyasının kutsal topraklar ve Osmanlı Devleti'nin paylaşılması hakkındaki projeleri için bkz. Trandafir G. Djıvara, *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913),* çev. Pulat Tacar, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017

[100] Devrim birçok alanda Fransa'ya yeni bir tarz, yeni bir düşünce ve yeni bir yönetim getirse de antik rejimin emperyalist düşünceleri üzerinde pek bir etki yapmadığı açıktır. Fransa'daki yeni iktidar elitleri eski rejim gibi denizler ötesinde kolonyal siyaset izlenmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmekte ve fırsat buldukça Orta Doğu'dan Uzak Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyadaki emperyal fikirlerini ifade etmekteydiler. Bu konuda bkz. Carl Ludwig Lokke, "French Dreams of Colonial Empire under Directory and Consulate", *The Journal of Modern History*, c. II, sayı: 2, Haziran 1930, s.237-250

[101] E. Z. Karal, *a.g.e.,* s.37; İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802),* TTK Yay., Ankara, 1999, s.165 ve Metehan Sarıgöllü, *İngiltere'nin I. Mısır İşgali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2016, s.5

[102] Daha önce İngiltere ve Birleşik Devletler'de bulunan Talleyrand bu ülkelerin dünyada izlediği sömürgecilik politikasını yakından takip etmişti. Valoisler ve Bourbonlar zamanında Fransa'nın Avrupa kıtasında doğal sınırlarına ulaşmak için mücadele verdiğini ancak bu mücadele sırasında başta İngiltere olmak üzere Avrupalı devletlerinin Hindistan ve Amerika'da olduğu gibi dünyanın başka yerlerinde hızla gelişen koloniler kurduğunu belirterek, yıkılmasını beklediği Osman Devleti'nin paylaşılması konusunda Fransa'yı Osmanlı Devleti'nin Asya ve Afrika toprakları üzerinde daha geniş bir bakış açısıyla politika izlemeye davet ediyordu. Talleyrand'ın bu konudaki görüşleri için bkz. Louis Madelen, *Talleyrand, A Vivid Biography of the Amoral, Unscrupulous,*

gibi Osmanlı Devleti'nin yıkılacağını düşünüyor ve mirasından iyi bir pay alabilmek için hızlı davranılmasını tavsiye ediyordu.[103]

Direktuar ise Napoleon ve Talleyrand'dan farklı düşünmekteydi ve müttefik bir devlete saldırmaya sıcak bakmayarak İngiltere ile verilecek mücadelenin Britanya Adası'na yapılacak bir sefer ile sürdürülmesini istiyordu. Yapılması düzenlenen seferin komutanlığı yine Napoleon'a verilmişti ancak Napoleon bu seferin planı için üç hafta kadar Manş Denizi kıyısında kaldıktan sonra İngiltere'yi ne denizden bir çıkartmayla ve ne de denizler üzerinde yenmenin mümkün olmayacağını ve onu kolonilerinde vurmanın daha doğru olacağı sonucuna varmıştı.[104] Bunun içinde en uygun yer Mısır'dı. Bu şekilde Hindistan'da İngilizlere direnen Tipu Sultan ile temasa geçilebileceği fikrini de ileri sürdü. Bu seferin dost Osmanlılara izahında ise uzun zamandan beri Osmanlı idaresiyle bölgede nüfuz mücadelesi veren Memlûklar kullanılacaktı. Aslında Napoleon bu asi beyleri yeniden Osmanlı kontrolüne almak için sefere çıkıyordu. Hem kendisine Napoleon tarafında vaat edilen ganimetler hem de devrimin muzaffer komutanının kendileri üzerindeki baskıları nedeniyle onu Paris'ten uzaklaştırmak isteyen Direktuar yönetimi Mısır için yapılması düşünülen seferin

---

and Fascinating Franch Statesman, çev. Rosalie Feltenstein, J. Rolls Book, Londra, 1948, s.50-51; soylu bir aileden gelen Talleyrand sıkı bir Katolik eğitim sisteminden geçmiş, kilisede başladığı memuriyetine dışişlerinde devam etti. Fransız İhtilali'ne verdiği destek ve sahip olduğu diplomatik zekâ onun devrim Fransa'sında hızla yükselmesine neden olacak ve Napoleonic dönemde dışpolitikanın en önemli siması haline getirecekti. Daha geniş bilgi için bkz. M. Capefigue, *The Diplomatists of Europe*, G. W. Nickisson, Londra, 1945, s.58-108

[103] Napoleon ve Talleyrand özellikle Pazvantoğlu'na büyük bir hayranlık duyuyorlar ve Pazvantoğlu'nu Fransız koruması ve denetimi altında imparatorluğu yeniden canlandırma görevi ile Osmanlı sultanlığına getirecek kadar ileri gidebileceklerini umuyorlardı. Bkz. S. Shaw. *a.g.e.*, s.333-334

[104] Fransa'nın Britanya Adası'nı fethetme düşüncesinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu sebeple İngiltere'nin Fransa'ya karşı kurulan ittifaka katılması Fransızların bu düşüncelerin yeniden gündeme gelmesine neden oldu. Başlangıçta Britanya Adası'na yapılabilecek bir Fransız harekâtı Londra hükümeti tarafından dikkate alınmasa da İrlanda'da ki Londra karşıtı tutum ve yapılması beklenilen Fransa çıkartmasının bu bölgeye olacağı beklentisi 1795'den sonra Londra için önem arz etmeye başladı. Sonrasında da Fransızların 1796 yılında gerçekleştirdiği çıkartma harekâtı sonuçsuz kalmasına rağmen 1797'de yeni planlar üzerinde çalışılıyordu. Hatta İtalya'da Avusturya'ya karşı muzaffer olan Napoleon'da bu çıkartma fikrini destekleyenlerdendi ancak Rastadt'dan Mısır'ın işgali düşüncesi ile birlikte Paris'e döndü. Napoleon'un fikir değiştirmesi için gösterilebilecek temel neden Fransız donanmasının güçsüz yapısıydı. Bu konuda bkz. Donald R. Come, "French Threat to British Shores, 1793-1798", *Military Affairs*, c. XVI, sayı: 4, Kış 1952, s. 174-188

komutanlığına Mart 1798'de Napoleon'u getirdi. Ardından da sefer için Toulon limanında bir donanma hazırlanmaya başlandı. [105]

Fransa'da bu gelişmeler yaşanırken III. Selim Fransa'nın Balkanlardaki faaliyetlerinden kuşkulanıyor ve bu endişesinden dolayı Fransa'ya karşı Rusya ve İngiltere'ye yaklaşıyordu. Diğer taraftan Toulon'da hazırlanan donanmanın Osmanlı Devleti'ni hedef alacağı yönündeki dedikoduların duyulmasına karşın Paris'te bulunan Osmanlı Elçisi Moralı Esseyid Efendi'den bilgi almaya çalışıyordu ancak Fransa hükümeti ve Talleyrand hem İstanbul'da bulunan maslahatgüzar Pierre Ruffin[106] aracılığıyla ve hem de Esseyid Efendi'ye verilen kaçamak cevaplarla gerçek amacın gizlenmesi için çalışıyordu.[107] Her ne kadar hedefin İngiltere olacağı söylense de III. Selim Fransızların Balkanlardaki ayanlarla olan iş birliğinin her geçen gün bariz bir şekilde ortaya çıkmasının da etkisiyle önlemler almaya başladı.[108] Bu kapsamda Haziran 1798'de emri altında bulunan tüm Fransız teknisyenlerin geri gönderilmesi kararını verirken ülkedeki tüm Fransız vatandaşların da en yakın İslami mahkemeye kaydolmasını emretti ve uzun zamandan beri Campo Formio Antlaşması'nın onaylaması için yapılan ısrarları da geri çevirdi.[109]

---

[105] Azmi Süslü, "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri (1789-1807)", *Belleten*, XLII/185, Ankara, 1984, s.262-264

[106] İstanbul'da Toulon Limanı'nda hazırlanan Fransız donanmasının hedefine yönelik duyulan endişelerin Fransız Maslalahatgüzarı Pierre Ruffin ve Reisülküttab Atıf Efendi'nin bu konalar hakkında evinde yapılan görüşmenin ayrıntıları için bkz. Kamuran Şimşek, *Tarih-i Cevdet'e Göre Napolyon ve Mısır Meselesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2012, s.14-18

[107] Toulon'da ki donanmanın yapacağı seferle ilgili bilgi almak için uğraşan Osmanlı elçisi Talleyrand ile yaptığı her görüşmede farklı farklı bahanelerle uyutulmaktaydı. Bkz. E. Kuran, *a.g.e.,* s.30-31; Fransızca bilmediği için tercümanı Kodrika'dan casus gibi yararlanmak istedi ancak zaten Talleyrand Kodrika'dan casus gibi yararlanıyordu. Bkz. Karal, *Selim III'ün…*, s.178; N. Berkes, *a.g.e.,* s.123; O. N. Bilgin, *a.g.e.,* s.20; bu görüşmelerde Talleyrand'ın etkisinde kalarak Toulon'da ki ordunun asıl hedefini öğrenemese de ordunun nihai hedefi olarak Mısır'ın konuşulduğu dedikodularını rapor halinde İstanbul'a göndermişti. Bkz. M. Herbette, *a.g.e.,* s.138-140

[108] Napoleon Mısır seferinin Osmanlı Devleti nezdinde savunulması için Talleyrand tarafından ortaya atılan seferin Osmanlı sultanına karşı değil ona karşı gelen asi Memlûk beylerinin itaatini sağlamak olduğu yönündeki savının Bab-ı Ali tarafından kabul görmeyeceğini bildiğinden sefer sırasında Osmanlı Devleti'nin batısında Fransa desteği ile çıkarılacak ayaklanmalarla uğraşmasını sağlamak için bölgedeki merkeze karşı bir harekette bulunabilecek ayanlarla ve isyancılarla yakın temas halindeydi. Bkz. İ. Soysal, *a.g.e.,* s.168-169

[109] S. Shaw. *a.g.e.*, s.335

Napoleon 19 Mayıs 1798'de[110] Toulon Limanı'ndan on üç büyük gemi, on dört fırkateyn, yetmiş iki korvet ve otuz beş bin askerle Akdeniz'e açıldı.[111] Bu donanmanın Akdeniz'e açılacağını bilen İngiliz donanması bu sırada Akdeniz'de bulunuyordu ancak çıkan rüzgârdan yararlanan Napoleon İngiliz donanması ile karşılaşmadan 25 Haziran'da Malta'yı işgal etti.[112] Sonrasında da Fransız Donanması 1 Ekim 1798 tarihinde İskenderiye'ye gelerek demirledi. Daha önce bölgeye gelen İngiliz donanmasının yardım taleplerini geri çeviren İskenderiye halkı bu donanma karşısında kaleye sığınarak direnç gösterse de kalenin yıkık dökük duvarları ile cephane ve silah eksikliği sebebiyle Fransızları durduramadılar. Napoleon'un halka can ve mal güvenliği ile ibadethanelerin açık kalacağı yönündeki güvenceleri doğrultusunda bir antlaşma yapılarak kale Fransızlara teslim edildi. Ertesi gün yayınladığı bildiride kendisini ve ordusunu gerçek Müslümanlar (*nous sommes les vrais musulmans*) olarak tasvir ediyor ve amacının *bütün dünyada benzeri bulunmaz Mısır'ı* kurtarmak olduğunu belirtiyordu.[113] Aslında Napoleon halka bunları söylerken daha sonra söylediği

[110] Aslında sefer hazırlıkların tamamlandığı ve Napoleon'un Paris'ten Toulon'a geldiği Nisan sonlarında düşünülmüştü ancak bu dönemde Avusturya ile gerginleşen ilişkiler bir Fransız-Avusturya savaşını gündeme getirince sefer tarihi bir süre ertelendi. Bkz. Namık Sinan Turan, *İmparatorluk ve Diplomasi, Osmanlı Diplomasisinin İzinde*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014, s.299

[111] Napoleon'un Doğu Ordusunun mevcudiyeti hakkında farklı kaynaklar farklı rakamlar vermektedir. Hermann Kinder-Werner Hilgemann bu ordunun mevcudiyetini 322 nakliye gemisi, 2000 top, 32 300 asker ve ülkenin işletilmeye açılmasını sağlayacak 175 mühendis ve bilim adamı olarak belirttir. Bu konuda bkz. Hermann Kinder-Werner Hilgemann, *Dünya Tarihi Atlası,* ed. Hüseyin Bağcı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara: 2007, c. II, s. 301; diğer kaynakların toplu bir değerlendirmesi için bkz. M. Sarıgöllü, a.g.e., s.7

[112] Malta'nın Fransa tarafından işgal edileceği haberi Fransız donanması bölgeye varmadan birkaç gün önce Maltalılar tarafından öğrenilmiş ve bunun için beş şehirde savunma birlikleri organize edilmeye başlanmıştı ancak Napoleon'un ordularına karşı fazla bir direnç gösterilememiş Haziran'ın başlarında Malta kıyılarına gelen Napoleon ay sonunda Malta'yı teslim almıştı. Sekiz maddeden oluşan teslim antlaşmasında Fransa Malta'nın tüm ayrıcalıklarını kabul ederken Malta da bölgedeki Fransız egemenliğini kabul ediyordu. Malta'nın işgali ve daha sonra bölgede kurulan Fransız idaresi için bkz. William Hardman, *History of Malta, During the Period of the French and British Occupations, 1798-1815*, Editör-Notlar: J. Holland Rose, Longmans, New York- Bombay ve Calcutta, 1909, s.44-107

[113] Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 2011, c.V, s.2781-2782; Napoleon amacının Mısır'ı Kölemenlerden kurtarmak olduğunu belirtirken Edward Said Napoleon'un gerçek amacını şu şekilde açıklıyor: Napolyon'un yapmak istediği şey *Bir bölgeyi şimdiki barbarlığından kurtarıp eski klasik debdebesine kavuşturmak; Şark'ı (kendi iyiliği için) modern Batı usulü ile eğitmek; Şarkı siyasal egemenlik altına alma sürecinde edinilen görkemli bilgisel tasarıyı büyütebilmek için askerî gücü tabi kılmak ya da rolünü daraltmak; Şark'ı değişmez kalıplarla dillendirmek, bellekteki yerini, imparatorluğun stratejisi açısından taşıdığı önemi, Avrupa'nın bir eklentisi sıfatı ile taşıdığı 'doğal' rolünü tümüyle kabul ederek Şark'a biçim, kimlik, tanım vermek; bu tasarıda yerli halk yalnızca -hayrı onlara dokunmayan- metinlerin bahanesi olarak dikkate alınıp böyle muamele görürken, sömürge işgali süresince derlenen tüm*

Katolik olarak Vandee İsyanı'na son vermiştim, Mısır'da Müslüman olarak yerleştim, İtalya'da kamuoyunu olağanüstü asri olarak kazandım. Eğer Yahudi milletini idare etseydim, Salamon'un mabedini kurardım sözleri ile belirttiği gibi tamamen duruma göre hareket ediyordu.[114]

Napoleon Akdeniz'i geçip Mısır'a çıkartma yaparken III. Selim bir taraftan Pazvantoğlu ve Vehhabilerle[115] uğraşmakta, diğer taraftan da Paris'te bulunan elçisinden Toulon Limanı'ndaki donanmanın amacını öğrenmeye çalışmaktaydı.[116] Ayrıca muhtemel hedefler için de önlemler almaya çalışıyordu. Bunun için divanda alınan kararla Mısır kıyılarında gerekli önlemlerin alınması için Ahmet Erip Bey gönderildi. Ayrıca Fransa da Elçi Ali Efendi aracılığıyla Osmanlı toprağına yapılacak herhangi bir Fransız saldırısının doğrudan savaş nedeni sayılacağı yönünde uyarılmıştı. Fakat Erip Bey Akdeniz'in serin sularında Mısır'a doğru yol alırken İstanbul'a Fransa'nın İskenderiye'yi işgali haberleri ulaşmıştı bile. [117]

Daha sonra Napoleon Mısır'ın içlerine doğru ilerlemeye başladı. İskenderiye'nin Fransızlar tarafından işgal edildiğini öğrenen Memlûk ve Mısır ileri gelenleri Napoleon'a karşı direnme kararı alarak hazırlıklara başladı. İki ordu 13 Temmuz'da Shubra Kitt'de karşı karşıya geldi. Aslında bu Memlûkların eski

---

bilgileri 'modern bilgiye katkı' başlığı ile yüceltmek; Şark tarihini, zamanını, coğrafyasını, neredeyse keyfince yöneten bir Avrupalı olduğunu hissetmek; yeni ihtisas alanları ihdas etmek; yeni disiplinler kurmak; görüş alanında ki (ve dışında ki) her şeyi bölümlemek, açmak, şematikleştirmek, dizelgeleştirmek, dizinlemek, kaydetmek; her gözlenebilir ayrıntıdan bir genelleme, her genellemeden de Şark doğasına, mizacına, zihniyetine, töresine ya da tipine ilişkin değişmez bir yasa türetmek; en önemlisi de yaşanan gerçekliği metinlerin hammaddesine dönüştürmek, sırf Şark'taki hiçbir şey sahip olunan güce direnmez gibi göründüğü için gerekliliği elinde tutmak (ya da tuttuğunu düşünmek) bkz. Edward W. Said*, Şarkiyatçılık*, Metis Yay., İstanbul, 2012, s. 91-103

[114] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010*), Der Yay., İstanbul, 2010, s.89

[115] III. Selim döneminde yaşanan Vehhabi problemi için bkz. Selda Güner*, Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil, Vehhabi-Suudiler (1744-1819)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2013, s.114-136 ve Vehhabilik hakkında bkz. Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhabilik", *DİA*, c. XXXXII, yıl: 2012, s.611-615

[116] Talleyrand tarafından kandırılan Osmanlı elçisinin yapılması düşünülen seferin hâlâ İngiltere'ye yapılacağı yönündeki mektubu Fransızların İskenderiye'ye çıktığı haberi ile aynı gün İstanbul'a ulaşmıştır. Bundan çok fazla öfkelenen Sultan Selim, sadrazamın arzı kenarına elçi için "ne eşek herif imiş" ibaresi yazmıştır. Bkz. E. Z. Karal, *a.g.e.,* s.179; ancak Paris'te bulunan Osmanlı elçisinin bu haberden İstanbul'dan sonra haber almasının nedeni Akdeniz'in İngiliz donanması tarafından kontrol ediliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. Kahraman Şakul, "Osmanlı Fransız İhtilali'ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.257

[117] S. Shaw. *a.g.e.*, s.336

tarz ordu düzeni ile Fransızların yani tarz ordu düzeninin savaş alanında ilk karşılaşmasıydı. [118] Memlûklar açısından sonuç kaçınılmazdı. Sonrasında Fransızlar Kahire'ye doğru ilerlemeye başladılar. Bu ilerleyiş sırasında karşılaşan iki ordunun öncü birliklerinin mücadelesinden Fransızlar galip çıkarak yürüyüşlerine devam ederek Kahire önlerine geldiler. İki kuvvet 24 Temmuz'da Ehramlar/Piramitler'de karşılaştı. Tomanbay'ın Yavuz Selim'e karşı toplarını sabitlediği gibi Memlûk komutanları da Napoleon'a karşı topları sabitlemişti. Neticede sonuç aynı oldu. Nil, Napoleon'un zaferine şahit olmuştu. Ezher'de toplanan ulema ve şeyhlerin kararı ile yazılan aman mektubunu kabul ederek Kahire'ye giren Napoleon Müslümanlara iyi davranmaya çalışarak kendisinin sadece Memlûklara karşı geldiğini belirtip ve III. Selim'e dotluk mesajı göndermek için Kahire darphanesinde onun adına para bastırıyordu.[119]

İngiltere Mısır'ı işgal eden bu güç için çok önceden önlem almaya başlamıştı. Londra hükümeti 1798'un ilkbaharında Akdeniz'e Nelson komutasında Toulon'da bulunan Fransız donanmasını izlemek ve Napoli ya da İrlanda'ya yapılması düşünülen bir sefere engel olmak için bir donanma göndermişti ancak bu ordunun Mısır'ı hedef alabileceği düşünülmemişti. [120] Fransızlar için *suyun dibinde olsalar yine bulacağım* diyen[121] Nelson Akdeniz'de Fransızları aramaya koyuldu. Bu sırada Napoleon'u Mısır'a getiren donanma ne Fransa'ya geri gönderilmiş ne de korunaklı bir Akdeniz limanında korumaya alınmıştı. Sadece birkaç küçük geminin İskenderiye limanına gönderildiği Fransız donanması şehrin doğusundaki Ebukır kalesinin açıklarında demirlemişti. Fransız

[118] Napoleon Memlûklar ile mücadelelerinde Avrupa savaşlarında genel olarak kullanılan ancak Mısır için yeni olan hat düzenini kullandı. Piyadelerini hat şeklinde konuşlandırarak sıkı düzeydeki piyadelerin ateş gücü ile daha hareketli süvariler tarafından önden veya arkadan saldırıya uğradığında tehlikeye düşmeyecek birlik düzeni taktiğini birleştirmesini sağladı. Muharebelerde Fransız topları ve alaybozan tüfek ateşi süvari saldırısını geri püskürtüp düşmanın ağır kayıplar vermesine neden olurken Memlûkların en önemli silahı olan hafif süvarinin ortadan kalkmasını sağladı. Bu, uzun süren savaş deneyimi sınırlı olan Mısır askerî sisteminin ne kadar zayıf olduğunu gösterdi. Hatta 17'ye 1 kaldıkları Tapor Dağı Savaşı'nda Fransız birlikleri destek kuvvetleri gelinceye kadar sekiz saat boyunca Mısır kuvvetlerine karşı direnmişti. Bkz. Jeremy Black, *Savaş ve Dünya, Askerî Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, çev. Yeliz Özkan, Dost Yay., Ankara, 2009, s.256-257

[119] M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2785-2786; M. Sarıgöllü, *a.g.e.,* s.15-24 ve A. Süslü, a.g.m., s.264

[120] Edward Ingram, "A Prewiew of the Great Game in Asia – IV: British Agents in the Near East in the War of the Second Coalition, 1798-1801", *Middle Eastern Studies*, c. X, sayı: 1, Ocak 1974, s.21

[121] Edouart Driault, *Şark Mes'elesi, Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar*, çev. Nafiz, yay. haz. Emine Erdoğan, Berikan Yay., Ankara, 2010, s.114

donanmasının İngiliz donanmasından top, asker ve gemi sayısı açısından üstün olmasına rağmen hazırlıksız yakalanması ve başta Nelson olmak üzere İngiliz kaptanlarının kabiliyeti sonucunda Fransız donanmasından sadece savaş alanını terk eden dört gemi kaldı. Nelson'un bu Nil zaferi Napoleon'u Orta Doğu çöllerine mahkûm ederken Paris'le olan iletişimini de kesmişti.[122]

İngiliz donanmasının Nil Savaşı'ndaki bu başarısı Osmanlı başkentinde de etkisini gösterdi. İşgal ile birlikte İstanbul önemli yiyecek kaynaklarından en azından geçici süreliğine mahrum kalmıştı. Bu mahrumiyet İstanbul'da 1798'in Ağustos'unda başta pirinç ve kahve olmak üzere çoğu ürünün fiyatının yükselmesine neden olmuştu. Osmanlı başkentindeki bu ekonomik bunalım dini fanatizm ile birleşince kamuoyu Osmanlı erkânını Fransa'ya karşı tavır almaya itti. Bu baskı ile İngilizlerin Nil başarısı birleşince İstanbul'daki Fransız etkisi gerçek anlamda ortadan kalkarak iki aydır bir sessizliğe bürünen Bab-ı Ali'nin suskunluğunu bozarak harekete geçmesine neden oldu. Sadrazam İzzet Mehmet Paşa ve Şeyhülislam Dürrizade'nin azlini, Fransız elçisi Ruffin'in Yedikule Zindanlarına gönderilmesi,[123] onu da 2 Eylül'de Fransa'ya resmen savaş ilanı izledi.[124] Diğer taraftan Rus çarının Fransızlara karşı savaşmak üzere İstanbul'a hareket emri verdiği duyulduğundan gerekli kolaylığın gösterilmesi için Karadeniz kıyılarındaki görevlilere emirler gönderildi. Aynı zamanda Çanakkale Boğazı'ndan geçecek gemilerin kontrolünün sağlanması, emirlere uymayanların

---

[122] M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2787; M. Sarıgöllü, *a.g.e.,* s.24-29; Darrell Dykstra, "The Franch Occupation of Egypt 1798-1801", *The Cambridge History of Egypt*, ed. M. W. Daly, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, c. II, s.120 ve Nil Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gregory Fremont-Barnes, *Nile 1798 Nelson's First Great Victory*, Osprey Puplishing, Oxford-New York, 2011; Nelson'un Nil'de kazandığı bu zafer genel olarak İngiliz kamuoyunu etkilemek için başta Savaş Bakanı Henry Dundas tarafından bir propaganda aracı yapılmış sonrasında da büyük bir zafer olarak lanse edilmiştir ancak Edward Ingram tarafından anlatıldığı gibi Fransa'nın Mısır'daki etkinliğini azalmamış aksine Suriye'ye kadar uzanmasına neden olmuştur. Bkz. Edward Ingram, "Illusions of Victory: The Nile, Copenhagen, and Trafalgar Revisited", *Military Affrairs*, c. XXXXVIII, sayı: 3, Temmuz 1984, s. 140-143

[123] Osmanlı-Fransa savaşı sırasında Osmanlı Devleti içinde bulunan tutukluların durumu ile ilgili bkz. Kahraman Şakul, "What Happened to Pouqueville's Frencmen? Ottoman Treatment of the Franch Prisoners During the War of the Second Coalition (1798-1802)", *Turkish Historical Review 3*, Brill, 2012, s.168-195

[124] M. S. Anderson, *a.g.e.,* s.44-45; savaş ilanını mümkün kılan fetvanın metni *França keferesi biladı İslamiyeden eazamı emsarı Devlet-i Aliyeyi ebediyyül karar olan Mısır ve havalisini Bağdaten istila etmelerile ehalisi defa kadır olmaslar imamül müslimini seyyüdü selatin padişahımız hazretlerine kefereyi mezbureyi def içün berren ve bahren asakir irsal edüp mukatele etmeleri şer'an vacip olur mu? Elcavap olur*. bkz. Karal, *Fransa-Mısır…*, s.95-96

batırılması yönünde bölgeye talimat gönderildi.[125] Bab-ı Ali İstanbul'daki diğer ülke temsilciliklerine gönderdiği beyanatta Fransa ile asırlardır devam eden dostluklarını sürdürmek için Bab-ı Ali elinden geleni yapmış, Avrupa'da Fransa'ya karşı oluşturulan ittifaka karşı bitaraf kalmış ancak buna rağmen Fransa, İtalyan savaşları sırasında Osmanlı sınırları içindeki halkları ayaklandırmaya çalışmış ve yine Fransa'nın dostluk esaslarına aykırı olarak Mısır'ı işgal etmiş olduğunun vurgusu yapılıyordu. [126] Daha önce toplanan meşverette Reisülküttab Atıf Efendi'nin Fransa İhtilali hakkındaki olumsuz fikirlerini yansıtan beyannamede bu fikirlerin sadece Osmanlı Devleti için zararlı olmadığı tüm Avrupa devletleri için zararlı olduğu vurgulanmıştı. Başlangıçta Avrupa'nın bir iç meselesi olarak görülen bu *fitne ve fesat ateşi*nin ortadan kaldırılması için artık tüm dost devletlerle iş birliği yolu aranacağı belirtilerek bir tür ittifak çağrısı yapılıyordu. [127] Bu durum Osmanlı diplomasi tarihinde bir ilkti. Bab-ı Ali hasım bir devlete karşı ilk defa açık bir biçimde müttefik arayışına girmişti.

Fransa'nın İtalya Yarımadası'ndaki yayılmasına paralel gelişen Osmanlı-İngiliz-Rus yakınlaşması Napoleon'un Mısır seferinden sonra ittifak görüşmelerine dönüştü. İki ülke ile ittifak müzakereleri aynı anda başlamış fakat ayrı yürütülmüştür. Osmanlı Devleti'nin imzalanacak barış antlaşmasının içeriğinin sadece Mısır konusu ile sınırlı kalmasını istemesine rağmen Rus tarafının geniş kapsamlı bir ittifak arayışı içinde olması görüşmelerin uzamasına neden olmuştu ancak görüşmeler sırasında İstanbul önlerine gelen Rus donanmasının Rus elçisi Tamara'nın ısrarları üzerine görüşmeler tamamlanmadan Akdeniz'e geçerek ortak harekât düzenlemesine izin verildi. [128] Fakat düzenlenecek olan harekâtın planları konusunda anlaşmazlık çıktı. İngiltere'nin Hint yolunun güvenliğini ön planda tutmaya çalışmasına rağmen Rusya ve

[125] M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2791
[126] N. S. Turan, *a.g.e.,* s. 302
[127] Bu beyanatın son satırları şu şekildedir: *Fransa'da râyet-i ifrâz-ı fitne ve fesâd olan erbâb-ı tagallübün def'-i şürurı yalnız Devlet-i Aliyye'nin değil belki cemi' Avrupa devletlerinin âsâyîş ve emniyetini müstelzim olacağı bedîdâr olmağla bu bâbda cemi'i dost düvelin teveccüh-i kulûbî ve zâhiren ve bâtınen icrâ-yo levâzım-ı dostî ve iâneye mübâderetleri me'mûldür*, bkz. Ö. Gezer, *a.g.e.,* s.102
[128] Ö. Gezer, *a.g.e.,* s.102-103; M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2791

Osmanlı Devleti ilk olarak Yedi Adalar ve Adriyatik bölgesindeki Fransız varlığının hedef almasını istiyordu.[129]

Ortak filo Akdeniz'e açılarak buradaki Fransız üstlerini ele geçirirken iki ülke ile ayrı ancak aynı içeriklere sahip olan antlaşma metinleri ortaya çıktı.[130] Bunun sonucunda 29 Aralık 1798'de Rusya ile 5 Ocak 1799'da İngiltere ile ayrı ayrı ittifak antlaşması imzalandı.[131] Bab-ı Ali'nin ısrar ettiği şekilde genel bir ittifak antlaşması olmaktan ziyade Mısır meselesine dair metinlerdi. St. Petersburg idaresinin savaş gemilerine boğazlardan geçiş hakkı elde ettiği ittifakın gizli maddeleri arasına Bab-ı Ali'nin *barış zamanında boğazlardan hiçbir savaş gemisinin geçmesine izin verilmeyeceği*ne dair maddeyi eklemesi bu sebeptendir. Ayrıca Rusya metne ayrıca iki devlet arasında daha önce imzalanan antlaşmaların geçerliliğine dair bir madde de koydurmuştu.[132] Sekiz yıllığına imzalanan antlaşmalarda taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğünü garanti ediyordu. Bu amaçla, üçüncü bir devletle antlaşma imza etmekte serbest oldukları halde, saldırının geldiği tarafla yani Fransa ile bütün ilişkiler kesilecek ve ayrı bir barışın imzalanması söz konusu olmayacaktı. Rusya ile imzalanan ittifakta İngiltere'den farklı olarak askeri yardım söz konusu olduğunda masrafların karşılanması yer alırken İngiltere ile yapılan antlaşmada düşman ülke ile tüm ticaretin kesileceği ve Fransa'nın Mısır'dan çıkarılmasından sonra da Osmanlı Devleti'nin savaşa devam edeceği belirtiliyordu. Ayrıca Avusturya ve Prusya'nın da ittifaka katılması için

[129] İki ülkenin filolarının askerî ve teknik gücü ve bölgede gerçekleştirdikleri ortak harekâtlar için bkz. K. Şakul, a.g.m., s.258-314

[130] Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Rusya heyetleri ile yapılan görüşmelerin ayrıntıları için bkz. Kemal Ayyıldız, *Mısır'ın 1798'de İşgaline Dair Mükâleme Mazbataları Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012

[131] Bu ittifaklar Osmanlı diplomasi tarihi için önemli dönüm noktasından birini oluşturur. Osmanlı Devleti daha önce ortak düşmana karşı –bu bazen Avusturya bazen Rusya olmuştur- ittifaklar kurmuştu. Bu tarihe kadar kurulan ittifaklar ülke sınırları dışına yönelik politikaları kapsıyordu ancak bu ittifaklar ülke topraklarının işgaline karşı düşmanla tek başına mücadele edilemeyeceğinin bilinci yani daha öncekilerden farklı olarak ülkenin toprak bütünlüğünün tek başına korunamayacağının kabul edilişiydi. Artık Osmanlı Devleti bu tarihten sonra asırlardan beri dış politikada uyguladığı yalnızlık politikasını bırakarak toprak bütünlüğünü sağlamak ve savaş alanındaki güçsüzlüğünü gidermek için Avrupa ittifaklar sistemine girmeye çalışacak ve diplomasi ile kendisine dost arayacaktı. Bkz. Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge Yay., Ankara, 2012, s.182; Ahmet Dönmez, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2006, s.18 ve N. S. Turan, *a.g.e.,* s.303; antlaşmaların maddeleri için bkz. Ahmet Câvid, *Ahmet Câvid Bey'in Müntehabâtı*, haz. Adnan Baycar, Yeditepe Yay., İstanbul, 2004, s.706-713

[132] Fatih Yeşil, Trajik Zafer, *Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askerî Mücadelesi (1806-1807)*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017, s.12-13

girişimde bulunulmuştu ancak Prusya tarafsızlığını korurken Fransa'nın Avusturya'ya savaş ilanı Viyana'yı ikinci koalisyona katılmaya mecbur etti.[133]

İstanbul'da bu gelişmeler olurken, Kahire'de Napoleon zor anlar yaşıyordu. Mısır halkının kendisine karşı olan fikri değişmişti. Kendisini sultanın dostu olarak Mısır halkına tanıtan Napoleon, Sultanın bilgisi dâhilinde bölgeye geldiğini, amacının Memlûkleri ortadan kaldırmak olduğunu belirtmişti. Fakat bu durumun başta Cezzar Ahmet Paşa olmak üzere Osmanlı Devleti tarafından bölgeye gönderilen yetkililer tarafından yalanlanması ve bölgedeki ahaliyi kışkırtmaları, Fransız askerlerinin Napoleon'un tüm çabalarına rağmen Kahire kadınlarına yaptıkları kötü muameleler, Napoleon'un yaptığı yeni uygulama ve faaliyetlerden kaynaklanan memnuniyetsizlikler ve en son da din ayrımı yapılmadan tüm Mısırlıların için konan vergi bardağı taşıran son damla oldu. Dini liderler önderliğinde çıkan bu isyan tüm şehri kapsayan büyük çaplı bir ayaklanmaya dönüşmüş olsa da üç günlük kaostan sonra Napoleon duruma yeniden hâkim olabildi.[134]

Napoleon'un Mısır'a düzenlediği bu saldırı uzun zamandan beri bölgede izlenen İngiliz politikasının değişmesine neden oldu. Daha önce Levant Kumpanyası'nın denetimi ve kontrolünde olan İstanbul'daki İngiliz elçileri artık şirket tarafından değil Londra'da seçiliyor ve ücretleri de İngiliz hükümetinin maliyetinden karşılanıyordu.[135] Bu olay sadece İngiliz elçisinin finans kaynağının değişmesi anlamına gelmemekteydi. Bu aynı zamanda İngiliz elçiliğinin etki alanın genişlemesi ve bölgede Levant Kumpanyası'nın elinden siyasi ve ekonomik sorumluluğu alması anlamına gelmekteydi.[136] Diğer taraftan İngiltere, Napoleon'un Mısır üzerinden gerçekleştirebileceği Hindistan seferini önleyebilmek için Hindistan ve muhtemel güzergâhlarda önlemler almaya

---

[133] Fransa'ya karşı diğer devletlere bir davet niteliği de taşıyan bu antlaşma sonucunda 21 Ocak 1799'da Sicilyateyn (Partenopya ve Napoli Cumhuriyeti) ile ittifak antlaşması imzalandı. bkz. Ö. Gezer, *a.g.e.,* s.103-105

[134] M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2789

[135] Edward Ingram, "From Trade to Empire in the Near East: III: The Uses of the Residency at Baghdad, 1794-1804", *Middle Eastern Studies*, c. XIV, sayı: III, Ocak 1978, s.279; Alfred C. Wood, "The English Embassy at Constantinople, 1660-1762", *The English Historcal Review*, c. XXXX, sayı: 60, Ekim 1925, s.533-561

[136] Bu konuda bkz. Christine Laidlaw, *The British in the Levant, Trade and Perceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Tauris Acedemic Studies, Londra-New York, 2010, s.223-224

çalışıyordu. Bunun için Napoleon'un Mısır'a çıktığı tarihlerde Hindistan'da muhtemel ittifak yapabileceği Tipu Sultan'a karşı harekete geçilmişti. [137] Hindistan'daki bu ilerlemeye karşılık bir taraftan Kızıl Deniz'e filo gönderilerek Süveyş ablukaya alınıp diğer taraftan da Mekke şerifi ile antlaşma yoluna gidilerek sultana itaati sağlanmaya çalışılmaktaydı. Diğer taraftan Napoleon'un muhtemel Hint seferi güzergâhından biri olan Bağdat, İran ve Afganistan'da önlemler alınmaya çalışıyordu.[138] Artık İngiltere'nin İran'a bakış açısı değişmiş ve İran'a siyasi ilgi beslemeye başlamışlardı. İngiltere Bağdat'taki temsilcilikleri ile olası bir Fransız seferine karşı önlem almaya çalışırken İran'dan geçebilecek Fransız ordularının durdurulabilmesi için Afganistan emiri ile görüşmeler yapıyordu.[139]

---

[137] Maysor Devleti'nin hükümdarı olan Tipu Sultan ve babası iktidarları boyunca Hindistan'da ki İngiliz varlığına karşı çıkmışlar ve buradaki İngiliz varlığına karşı gösterilen en güçlü direnişin merkezlerinden biri olmuşlardı. Babası Haydar Ali ve Tipu Sultan bu bölgede askerî alanda Avrupai tarzda ıslahatlar yapmış, İngilizlere karşı İran ve Afganistan ile iş birliğine gitmiş, hatta I. Abdülhamit ve III. Selim'e mektuplar yazmış ve Osmanlı Devleti ve Fransa'ya elçilik heyetleri göndermişti. Mısır'ın Napoleon işgali ve sonrasında Hindistan'da İngilizlere karşı Tipu Sultan-Fransa iş birliği söylentileri İngilizleri endişelendirmişti çünkü İngilizler Fransa'ya karşı Koalisyon Savaşları verilirken Hindistan'la da uğraşmak istemiyordu. Bu kapsamda İngilizler iki ülke arasında çıkması muhtemel çatışmayı önlemek için İslam dininin halifesi olan III. Selim'i devreye soktular. Bu kapsamda III. Selim tarafından Tipu Sultan'a gönderilen mektupta Osmanlı Devleti'nin uzun süreden beri dostu olan Fransa'nın *Bonapart adında ahlaksız bir general* komutasında Mısır'ı işgal edip kutsal toprakları tehdit ettiği, bunun için Fransa'nın dostluğuna güvenilemeyeceği vurgulanıyordu. *Şimdi Devlet-i Aliyyemiz bu belayı defetmek için teşebbüse girişmiştir ve İngiltere'de bunların şevk ve satvatini kırmak için hazırlanıyor* denilerek iki ülkenin iş birliği içinde olduğu belirtiliyordu. Ayrıca Fransa İhtilali'nin yaydığı *şer*den bahsedilerek buna karşı verilen mücadele sırasında kendisinden İngiliz düşmanlığından vazgeçmesi ve bu *şer*e karşı birlik olma daveti yapılıyordu. Bu birlik olma çağrısına karşın Napoleon'un Mısır'da iken Hint Okyanusu'nda bulunan İl dö Frans adası valisine Tipu Sultan'ın elçilerinin bulunduğu sırada gelen talimatta tüm imkânlarını kullanarak Napoleon'un Hint yolunu açması emrediliyordu. Bunun üzerine adada toplananların bu iş için Hindistan'a gitmesi İngilizler için bardağı taşıran son damla oldu. Zaten Haziran 1798'de Londra'ya iki devletin ittifak yaptığı haberleri ulaşmıştı. Neticede İngilizler Tipu Sultan'a karşı harekete geçerek 4 Mayıs 1799'da başkent Seringapatam'ı ele geçirdiler. Tipu Sultan ve III. Selim'in mektuplaşmaları için bkz. Hikmet Bayur, "Maysor Sultanı Tipu ile Osmanlı Padişahlarından I. Abdülhamid ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma", *Belleten,* c. XII, sayı: 47, Ankara, 1948, s. 617-654; J. Holand Rose, "The Political Reactions of Bonaparte's Eastern Expedition", *The English Historical Review*, c. XXXXIV, sayı: 173, Ocak 1929, s.54 ve Maysor Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler için bkz. Kahraman Şakul, "Ottoman Perceptions of the Military Reforms of Tipu Sultan and Şahin Giray", *New Trends in Ottoman Studies*, Yirminci CIEPO Sempozyumu Bildirisi, Girit, Yunanistan, 2012, s. 655-662

[138] Edward Ingram, "A Prewiew of the Great Game in Asia – II: The Proposal of an Alliance with Afghanistan,1798-1800", *Middle Eastern Studies*, c. IX, sayı: 2, Mayıs 1973, s.157-174

[139] Edward Ingram, "A Prewiew of the Great Game in Asia – IV: British Agents in the Near East…", s.23-30; Edward Ingram, "A Prewiew of the Great Game in Asia – III: The Origins of the British Expadition to Egypt in 1801, *Middle Eastern Studies*, c. IX, sayı: 3, Ekim 1973, s.296-310; M. S. Anderson, *a.g.e.,* s.47 ve Edward Ingram, "From Trade to Empire in the Near East - I: The

İngilizlerin bu şüphelerinde haklılık payı vardı. Napoleon Fransız ordusunun Nil savaşından sonra Paris ile bağının kesilmesi ve Akdeniz'in İngiliz donanması tarafından ablukaya alınması sonucunda ordusunun en fazla ihtiyaç duyduğu mühimmat ve asker ihtiyacını karşılamak ve daha sonra İran ve Afganistan üzerinden Hindistan'a bir sefer düzenlemek için 10 Şubat 1799'da Suriye'ye doğru ilerlemeye başladı. Memlûk süvarilerinin ufak tefek saldırılarını bertaraf edip 20 Şubat'ta Elariş'i, 24 Şubat'ta Gazze'yi, 28 Şubat'ta Remle'yi ve 7 Mart'ta Yafa'yı aldı ancak burada yaptığı kötü muamele Napoleon'a olan düşmanlığın artmasına neden oldu.[140] Napoleon'un önünde artık bölgenin en önemli şehirlerinden biri[141] ve onun komutanı Cezzar Ahmet Paşa[142] vardı. Napoleon daha önce kendisine mektup yazarak Cezzar'ın dostluğunu kazanmaya çalışmış ancak bunu elde edemediği gibi aralarındaki husumeti de başlatmıştı.[143] 19 Mart 1799'da başlayan Akka kuşatması, Akka kalesinin üç tarafının denizlerle çevrili olup buradan kaleyi kuşatacak Fransız ince donanmasının İngilizlerce ele geçirilmesi, kale duvarlarının sağlamlığı ve başta Nizam-ı Cedid ordusu ile İngiliz askerlerinin savunmaya yardım etmek için Akka'da Fransızlara karşı savaşması, İngilizlerin denizden donanma desteğiyle başarılı bir savunma oluşturan Cezzar Ahmet Paşa'ya karşılık Napoleon'un ordusunda büyük kuşatma toplarının ve asker sayısının yetersizliği, kuşatma sırasında ordusunda vebanın giderek yayılması ve cephane ve mühimmat sıkıntısının giderek artması Napoleon için yenilginin kaçınılmaz olmasına neden oldu. [144]

Bu sırada Bab-ı Ali Mısır'a bir çıkartma yapmak için hazırlıklar yapıyordu. Bunun için bölgeye karadan Sadrazam Yusuf Ziya Paşa ve denizden de Seyyid Mustafa Paşa komutasında yaklaşık on bin piyade Finike Limanı'ndan

---

End of the Spectre of the Overland Trade, 1775-1801", *Middle Eastern Studies*, c. XIV, sayı: 1, Ocak 1978, s. 14-15

[140] M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2793-2794

[141] Bölgenin en güçlü kalelerinden biri olan Akka için bkz. Feridun Emecen, "Akka", *DİA,* c. II, yıl: 1989, s.265-267

[142] Cezzar Ahmed Paşa hakkında bkz. Feridun Emecen, "Cezzâr Ahmed Paşa", *DİA,* Ankara, 1993, c. XII, s.516-518

[143] Bu mektup konusunda bkz. İ. H. Uzunçarşılı, a.g.m., s.451-457

[144] Akka savunması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Güler, *Cezzar Ahmed Paşa ve Akkâ Savunması*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynaklar ve Vesikalar Işığı Altında Bonaparte'in Akka Muhâsarası", *Tarih Dergisi*, sayı: 20, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1965, s.1-20; İngiliz desteği için bkz. M. S. Anderson, *a.g.e.,* s.48

İskenderiye'ye gönderilmişti ancak burada karşılaşılan topçu destekli Fransız direnişi sonucunda hedef değiştirilerek daha kuzeye Ebukır'a yönelindi. Buranın da Fransız kuvvetlerince güçlendirilmesine rağmen kale ele geçirildi. Bunu duyan Napoleon yanına aldığı yaklaşık dört bin askerle yirmi binlik Osmanlı ordusu ile savaşmaya geldi. Savunma savaşı yapmayı yeğleyen Osmanlı ordularının kurduğu iki savunma hattı ve sonrasında kale Fransız top ateşine dayanamayarak düştü. 2 Ağustos'ta gerçekleşen bu olayda Osmanlı ordusunun yarısı denizde boğulurken diğer yarısı ya savaşta öldü ya da Fransızlara esir düştü. Napoleon bu savaşla daha önce burada İngilizlere karşı donanması kaybetmenin intikamını alıyordu, ancak bu zamansız ve değersiz bir intikamdı.[145]

Osmanlı ordularına karşı kazanılan bu zafer, Fransa açısından Mısır seferinin kötü gidişatına bir etki yapmadı. Suriye seferindeki mağlubiyet ve donanmanın yakılmasından sonra metropol ile olan bağın kesilmesinden dolayı ihtiyaç duyulan askeri ve teknik mühimmata duyulan gereksinimin artması, Mısır seferinden istenilenlerin elde edilemeyeceğinin anlaşılması ve bu kötü gidişata paralel Avrupa'da Fransız ordularının II. Koalisyon ordularına karşı mağlubiyetleri ile Fransa'da yaşanan olumsuz gelişmeler, Napoleon için Fransa'ya geri dönüş nedenleri olarak sıralanabilir. Mısır seferine çıkmadan Volney'in *Le Voyage en Egypte*[146] kitabını okuyarak bölge hakkında bilgi sahibi olan Napoleon bu kitabın da etkisiyle bölge üzerinde ki hayallerini Hindistan'a kadar genişletmişti. Bu hayalini gerçekleştirerek modern çağın Büyük İskender'i olmak isteyen Napoleon, Mısır'a giderken yanına Bengal ve Ganj bölgelerinin haritalarını almıştı ancak modern çağın Büyük İskenderi Mısır'dan dönerken Akdeniz'deki İngiliz gemilerine görünmemek için kafasını güverteye çıkarmaktan korkuyordu.[147]

---

[145] M. Sarıgöllü, *a.g.e.,* s.36-38; M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2795

[146] Volney'in *Le Voyage en Egypte* eseri Fransız ordusu için Mısır hakkında bir rehber olmuştu. Bkz. Enes Kabakcı, "Napoleon Bonaparte'ın Mısır Seferi (1798-1801)", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, ed. Seyfi Kenan, İSAM,* İstanbul, 2010s.347

[147] M. S. Anderson, *a.g.e.,* s.44; Napoleon Avrupa'da Fransa'nın içine düştüğü kötü durumdan dolayı kendisinin Direktuar tarafından Paris'e geri dönmesini içeren mektuplar alıyordu ancak bunun S. Smitt tarafından düzenlenmiş bir oyun olduğunu düşünüyordu. Fakat haberlerin doğruluğuna inanması sonrasında Mısır'dan İngilizlere yakalanmadan ayrılabilmek için İngilizlerin dikkatini başka taraflara çekmek zorundaydı. Bir taraftan Suriye'ye yeniden sefer yapacakmış gibi davranıyor diğer taraftan da Yukarı Mısır için askerî hazırlıklar emrediyordu

Napoleon'un ayrılışı ile Mısır'daki Fransız ordularının komutanlığına gelen General Kleber, emri altındaki ordunun karadan ve denizden gelebilecek düşman kuvvetlerine karşı başarı sağlayamayacağını düşünerek Şam'da bulunan Osmanlı ordularının komutasındaki Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya barış teklifinde bulundu. İngilizler de bu tekliften haberdar edildi hatta barış görüşmelerinin İngiliz gemisinde yapılması kararlaştırıldı. Barış görüşmelerinden bihaber olan sadrazam ordusu ile Gazze'ye oradan da Ariş'e ilerleyerek kaleyi Fransızlardan aldı. Bu arada devam eden görüşmelerden Fransızların Mısır'ı tamamen boşaltmasını içeren 24 Ocak 1800 tarihli antlaşma ortaya çıktı. Bu antlaşma kapsamında Mısır'daki Fransız ordularının Avrupa'ya götürülmesi durumunda kendilerine karşı kullanılacağını düşünen Londra hükümeti bu antlaşmayı onaylamayarak Fransız ordularının Mısır'da esir olarak tutulmasını içeren bir karar aldı.[148] Bu durum Kahire'yi boşaltmak için hazırlanan Kleber'in Kahire'yi teslim almak için gönderilen ve muhtemel bir savaş öngörülmediği için gerekli hazırlıktan yoksun olan Nasuh Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Heliopolis'de mağlubiyeti ile sonuçlandı. Bu durum iki kuvvet arasında çatışmaların yeniden başlamasına neden oldu. Osmanlı ordularının Fransızlar karşısındaki başarısızlıkları ve Hindistan'da İngiliz ilerlemesinden hoşnutsuz olan grupların Fransızlarla iş birliğine gidebileceği endişesi Londra'nın Mısır konusundaki politikasının değişmesini sağladı. Bu nedenle bölgeden bir an önce Fransız ordusunun çıkarılması için Mısır'a Avrupa'da görevlendirmek için hazırlanan ordu ve Hindistan'dan asker gönderilmesine karar verildi. Bu durumda

---

ancak tüm bu manevralar kendisinin Mısır'dan ayrılışını gizlemek için yapılmaktaydı. Bu konuda bkz. Paul Strathern, *Napoleon in Egypy*, Vintage Books, Londra, 2008, s.399-409

[148] Mısır'ın Fransa tarafından işgalinden sonra izlenilecek politika Londra'da fikir ayrılıklarına neden oldu. Başbakan William Pitt'i ile Dışişleri Bakanı William Grenville Avrupa merkezli bir politikanın izlenmesi üzerinde dururken Savaş Bakanı Henry Dundas ise Hindistan başta olmak üzere sömürgeler merkezli bir politikanın izlenmesi ve daha önce Amerika'da yaşanan sömürge kayıplarının bir daha yaşanmaması üzerinde duruyordu. Bu durum Mısır'da bulunan Fransız askerî varlığının geleceği konusundaki alınacak kararla üzerinde etkili oldu. Londra'da bu tartışmalar yaşanırken Mısır'da İngiltere-Osmanlı-Fransa tarafları Mısır'ın boşaltılması konusunda bir uzlaşmaya varmıştı bile ancak Grenville'nin etkinliği antlaşma imzalanmasına rağmen Fransız ordularının Mısır'ı boşaltmasından vazgeçilmesine neden oldu. İngiltere kabinesinde yaşanan bu gelişmeler için bkz. Edward Ingram, "The Geopolitics of thr First British Expedition to Egypt-I: The Cabinet Crisis of September 1800", *Middle Eastern Studies*, c. XXX, sayı: 3, Temmuz 1994, s.435-460; bu yöndeki gelişmelerden haberi olmayan ve Fransızların bölgeden çıkarılmasının iyi bir gelişme olacağını düşünen bölgede bulunan İngiliz donanmasının komutanı Sidney Smith Fransızlarla Mısır'ın boşaltılması için antlaşmaya varmıştı bile. Bkz. "A Prewiew of the Great Game in Asia – III: The Origins of the British Expadition…", s.297-299

Mısır'daki Fransa karargâhı, Suriye'den gelen Osmanlı kuvvetleri ile Abukır'a çıkartma yapan İngiliz birliklerine karşı aynı anda savaşmak zorundaydı. Buna ikmalde yaşanan sıkıntılar ve salgın hastalıklar da eklenince Osmanlı-İngiliz birlikleri bu savaşlardan başarı ile çıktı. Bunun üzerine Osmanlı-İngiliz müttefik orduları önce 27 Haziran 1801'de Kahire'yi, sonra 2 Eylül 1801'de de İskenderiye'yi aldı. 2 Eylül 1801'de imzalanan ateşkesle de Mısır'daki Fransız askeri varlığına son verildi.[149]

Mısır'da Fransız varlığına son verilmesi başta Osmanlı Devleti olmak üzere müttefikler için bir başarı olarak görülse de aslında bu bölgedeki güç dengesinin değişmesinden dolayı büyük sorunların başlangıcıydı. Fransa'nın Mısır'daki politikası mahcup bir muhafazakârlıkla kökten yenilik ve değişimin, yerel geleneklere yönelik önceden taahhüt edilmiş bir saygının, bununla birlikte uygulamada bunların tamamen hiçe sayılmasının tuhaf bir bileşimiydi. Başlangıçta tüm geleneklere saygı duyulacağı sözü verilmiş olmasına rağmen yapılan uygulamalarla eski düzenin askeri, siyasi, kültürel[150] kısacası mevcut

[149] Tüm bu savaşların ayrıntısı için bkz. Piers Mackesy, *British Vicrory Egypt, 1801, The End of Napoleon's Conquest*, Routledge, Londra ve New York, 2001; M. Sarıgöllü, *a.g.e.,* s.51-99; M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2795; N. S. Turan, *a.g.e.,* s.307; S. Shaw, *a.g.e.* s.339-340; ayrıca Sarıgöllü Abd al-Rahman al- Jabarti'ye atıfla bu antlaşmasın Fransız ordusunun ağır topları İskenderiye'de bırakılarak Mısır'ın boşaltılacağını belirtirken Sertoğlu Fransız ordusunun olduğu gibi; yani bütün silah ve ağırlıklarıyla Mısır'dan çekileceğini belirtiyor. Bkz. M. Sarıgöllü, *a.g.e.,* s.104 ve M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2795

[150] Yukarıda anlatılanlar Napolyon'un Mısır seferi sonrası gerçekleşen askerî ve diplomatik meselelerdir. Napolyon'un Mısır seferinin bir diğer aşlaması bilimsel ve kültürel yönden değerlendirilebilir. Napolyon sefere çıkarken beraberinde bir bilim adamı ve akademisyen birliği de götürmüştü. Amacı Mısır'ı kültürel olarak da fethetmek ve kültürel ve toplumsal yollarla işgali meşrulaştırıp kalıcı olmaktı. Ordunun âlim tümeni arasında kimyacı, tarihçi, biyolog, arkeolog, cerrah ve eski eser mütehassısı kişiler yer alıyordu. Yanında getirdiği bu kişiler yeni kanallar ve planlar yaptılar ve Fransız yönetimi, Mısır'ın mülkiyet ve vergilendirme sistemini yeniden düzenlemeye gitti. Bu âlim sınıf tarafından söylenen, görülen, incelenen her şey kayda geçirilerek büyük bir eser ortaya çıkarıldı. Bu büyük yapıt *Description de L'Egypte* (Mısır'ın Tasviri) isminde yayınlandı ve eser Mısır'ın geçmişine ve bu gününe bir kaynak oldu. Doğu ile kurulan bu sıcak temas Batının bu bölgeye olan ilgisini arttırarak Oryantalizmin hortlamasına neden oldu. Bkz. William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 76; Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi, İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, çev. Güneş Ayas, Timaş Yay., İstanbul, 2014, s. 27; Roger Owen, *Mısır ve Avrupa: Fransız Seferinden İngiliz İşgaline*, çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay., İstanbul, 1997, s. 128 ve Edward W. Said, " Orientalism: The Cultural Consequences of the French Preoccupation with Egypt", *Napoleon in Egypt, Al-Jabarti's Chronicle of the French Occupation, 1798, Expanded Edition in Honor of Al-Jabarti's 250th Birthday*, Introduction: Robert L. Tignor, Translation: Shmuel Moreh, Markus Wiener Puplishers, Princeton, 2006, s. 167-180

statükonun tamamen bozulması uzun sürecek bir nüfuz mücadelesinin başlamasını tetikledi.[151]

1.4 Devrimin İkinci Sınavı veya Avrupa'da İkinci Koalisyon Savaşları

Yakobin: fitne u ihtilal[152]

Campo Formio Antlaşması ile sonuçlanan Birinci Koalisyon Savaşları'nın Avrupa'da ortaya çıkardığı durum nedeniyle savaş kaçınılmazdı. Özellikle Fransa'nın İtalya ve Adriyatik'te yayılması başta Osmanlı Devleti olmak üzere bölge ile yakından ilgilenen Rusya, İngiltere hatta Tepedelenli Ali Paşa tarafından endişe ile karşılandı. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye yönelik politikasının temelinde olası bir Fransa saldırısına karşın bölgede bir tampon oluşturma amacı vardı.[153] Osmanlı Devleti'nin bölgedeki Fransız yayılmasına karşı duyduğu endişe ve olası bir Fransız saldırısından korkması asırlardan beri koruduğu boğazların yabancı ülkelerin savaş gemilerine kapalılığı ilkesinden ödün vermesine neden oldu. Bu korku Rus Karadeniz donanmasının Osmanlı Devleti'nin izni ile Akdeniz'e inmesini sağlarken aslında bu olay İkinci Koalisyon savaşının başlangıcını da temsil etmekteydi.[154] Fransa'ya karşı başlatılan bu müttefik kuvvetlerinin –bu arada daha müttefikler arasında yazılı bir ittifak söz konusu değildir- hamlesine karşı Napoleon ve Talleyrand'ın karşı hamlesi Mısır'ın işgaliydi. Bu hamleye karşı Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu bir koalisyon oluşturularak devrimci Fransa ve onun müttefiklerine karşı dört bir taraftan saldırı başlatıldı. Rusya ve Avusturya, Campo Formio Antlaşması'nın maddelerini hükümsüz kılmak isterken İngiltere de kendi sularının karşısındaki

[151] S. Shaw, *a.g.e.* s.341
[152] Kahraman Şakul, "Adriyatik'de Yakobinler: Mehmed Şakir Efendi'nin "takrir-gûne" Tahriri", *Kebikeç*, 33/2012, s.231-249
[153] Kahraman Şakul, "Ottoman Attempts to Control the Adriatic Frontier in the Napoleonic Wars", *The Frontiers of the Ottoman World*, ed. Andrew Peacock, Oxford University Press., 2009, s. 269
[154] Şakul, "Osmanlılar Fransız İhtilaline Karşı…", s.258; İstanbul halkı Rus donanmasın İstanbul'u tehdit etmesinden dolayı uzun zamandan beri bir korku içerisindeydi ancak Napoleon'un Mısır'ı işgali bu durumu değiştirmişti. Bu defa Napoleon'a karşı bir kurtarıcı olarak İstanbul önlerine gelen Rus donanması boğazdan geçerken İstanbul halkından büyük bir kalabalık alkış tutuyordu. Bkz. M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.48

Patavya Cumhuriyeti'nden rahatsızdı. Avrupa'daki Fransız yayılmasına ilaveten, Mısır'a Fransız saldırısı, tarafları II. Koalisyon şemsiyesi altında birleştirdi.[155]

Fransa'nın Adriyatik'te yayılması ile başlayan Osmanlı-Rus yakınlaşması Mısır'ın Fransa tarafından işgal edilmesi ile ittifaka dönüşmüştür ancak ittifak görüşmeleri devam ederken iki devletin ortak filosu Adriyatik'teki Fransız varlığına karşı harekâta başlamıştı bile. Hatta 31 Ağustos 1798 gibi erken bir tarihte Defterdar Efendi Adriyatik'teki seferden haberdar edilip gerekli önlemleri alması istenmişti.[156] 1 Ekim 1798'de Çanakkale Boğazı'ndan Ege'nin serin sularına açılan ortak filo Osmanlı-Rus ordusuna karşı önemsiz birer askeri üsten ibaret olan Çuha (Cerigo), Zanta (Zakynhos), Kefalonya, Küçük Kefalonya (İtaki), Pakso (Paxos), Ayamavra (Lefkada) ve civar adalardaki Fransız varlığına son verdi. Adaya askeri bir harekât düzenlemeden yerli halkla bağ kurulmaya çalışılıp uygun durumlarda Fransız yetkilileriyle iletişime geçilerek cömert tekliflerle ikna edilmeye çalışılıyordu. Zanta Adası'nda ise Fransızların yaymaya çalıştığı düşünceler kendilerine karşı kullanılmış gibiydi. Zantalılar müttefik filosu ile iletişime geçmişler ve adadaki Fransız varlığına kendileri son vermişti.[157] Fakat Korfu Kalesi'nin sağlam duvarları ve buna karşılık filoda kuşatma gereçlerinin eksikliği buranın alınmasını biraz geciktirdi. Müttefik kuvvetlerin kuşatma ve Tepedelenli'den alınacak yardım konusunda yaşadıkları uyuşmazlık sonucunda Tepedelenli'nin de askeri yardımı ile kale ancak 3 Mart 1799'da teslim oldu.[158]

---

[155] Fransa düşmanlığı altında birleşen bu ittifak üyelerinin hepsinin savaş sonrası sürece dair kendi özel planları vardı. Avusturya Kuzeydoğu İtalya'da hâkimiyet kurmak isterken aynı bölge için Rusya eski hükümetleri yeniden kurmak istiyordu. İngiltere Belçika ve Hollanda'yı kendi kontrolü altında birleştirmek isterken Avusturya Belçika üzerindeki haklardan vazgeçmek istemiyordu ancak tüm bu devletlerin ortak bir amacı vardı: Fransa'da eski rejimi yeniden iktidara getirmek. Koalisyon'un kurulması için bkz. Steven T. Ross, "The Military Strategy of the Directory: The Campaigns of 1799", *French History Studies*, Duke University Press., c. V, s.2, Sonbahar 1967, s.172-173

[156] Osmanlı Devleti Rusya ile sadece askerî anlamda iş birliği yapmıyor ona donanmasının savaş sırasında ihtiyaç duyduğu ürünlerin sağlanması konusunda da yardımcı oluyordu. Bkz. Kahraman Şakul, "Military Transportation as Part of Mediterranean Maritime Trade: Ottoman Freight Payments During the War of the Second Coalition (1798-1802), *Journal of Mediterranean Studies*, c. XIX, sayı: 2, s.389-4060

[157] K. Şakul, a.g.m., s.267-272

[158] İdris Bostan bu tarihi 5 Mart olarak vermektedir. Bkz. İdris Bostan, "Korfu", *DİA*, c.XXVI, yıl: 2002, s.201-202; Korfu Adası'nın Fransızlardan geri alınması müttefik ordularının bölgede giriştiği harekâtın en meşakkatli ve en uzun olanıdır. Mevcut askerî olanaklarla Korfu'nun alınamayacağının farkında olunmasından dolayı St. Petersburg'dan yardım talebinde

Adriyatik'te Fransa'ya karşı başarılı bir ilerleme kaydeden müttefik filo Sicilyateyn devletleri ile yaptıkları ittifak antlaşmalarına müteakiben bu devletlerden gelen yardım çağrılarından sonra Osmanlı-Rus filoları İtalya kıyılarına gelmiş ve çizmeye asker çıkarmışlardı. 300 yıl önce Otranto'yu fetih için gelen Osmanlı askerleri şimdi Fransızlardan burayı kurtarmak için müttefik olarak gelmişlerdi.[159] 1799'un Nisan'ının ortalarında on üç parçadan oluşan Osmanlı-Rus filosu Ankona açıklarındaydı. Fakat Osmanlı Devleti ve Rusya 1799 yazında yeni bir Fransız tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardı. Brest'de İngiliz ablukasından kurtulan Fransız donanması Akdeniz'e açılarak İspanya donanması ile birleşmişti. Bu donanmanın Karadeniz'e geçerek Kırım'a saldıracağı söylentileri üzerine Çanakkale'de olası bir saldırı için önlem alınıyordu. Diğer taraftan Nelson'un bu donanma ile ilgileneceğini düşünen Osmanlı-Rus filosu gerektiğinde iş birliği için hazır beklemekteydi fakat buna karşılık Nelson İtalya'nın fethi ile uğraşmaktaydı. Diğer taraftan Fransa-İspanya ortak filosu bir müddet Akdeniz'de dolandıktan sonra Atlantik'e açılmıştı.[160]

Bölgedeki Rus ilerlemesi ve özellikle 12 Kasım 1799'da Ankona şehrine çekilen Rus bayrağı Avusturya ile Rusya arasında gerginliğe sebep olarak adeta II. Koalisyon'un yıkılmasına neden olmuştu. Bunun yanında müttefik filosu yeni sorunlarla karşılaşmaktaydı. Uşakof'un I. Paul tarafından Malta kuşatmasına gönderilmek istenmesine rağmen Nelson'un onu Malta'dan uzak tutma çabası ve Osmanlı denizcilerindeki uzun süren savaşın getirdiği sorunlardan dolayı hoşnutsuzluk müttefik filosu arasındaki birlikteliği zayıflatıyordu. Diğer yandan Osmanlı donanmasındaki hoşnutsuzluk ve patlak veren Palermo İsyanı Osmanlı donanmasının İtalya savaşından ayrılması ile neticelenecekti.[161]

Osmanlı-Rus ortak filosunun Adriyatik'teki adalardan Fransızları atması bu adalardaki önemli bir sorunun tasfiyesiydi ancak bu adaların yeni statüsü yakın

---

bulunulmuştur ancak St. Petersburg'dan gelmesi beklenen yardım bir türlü gelmemiştir. Buna karşın Osmanlı heyetinin bölgedeki Tepedelenli Ali Paşa'dan yardım istenmesine sıcak bakmayan Uşakof ile ada halkının paşadan korkusu ve adadaki diğer adalara göre daha kuvvetli olan Fransız askerî varlığı ve kalenin sağlamlığı adanın fethinin gecikme nedenlerinin başında gelir. Yaşanan tüm bu gelişmeler için bkz. Kahraman Şakul, *An Ottoman Moment: War of Second Coalition in the Levant*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown Üniversitesi, Washington, 2009, s. 134-168

[159] Kemal Beydilli, "Korsika ve Osmanlı Devleti", *İlmi Araştırmalar*, 4, İstanbul, 1996, s.25

[160] K. Şakul, a.g.m., s.293-296

[161] K. Şakul, a.g.m., s.297-308

gelecekte Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yeni sorunların temelini atıyordu. 21 Mart 1800 tarihinde İstanbul'da Osmanlı Devleti ile Rusya arasında on iki maddeden oluşan antlaşma ile bu adalarda *Cezâyir-i Seb'a-i Müctemia Cumhuru* (Yedi Adalar Cumhuriyeti) adı ile yarı özerk ve Osmanlı Devleti'ne vergi ödeyen ve Rus kefaleti altında olan bir cumhuriyet kuruldu.[162] Yapılan düzenlemelerde eski Venedik kanunları dikkate alınıyor Fransız işgali ile bölgeye gelen yeni fikir ve uygulamalara son veriliyordu.[163]

İtalya sularında Fransızlara karşı kazanılan başarıların benzerleri Belçika, Hollanda ve İtalya anakarasında da kazanıldı. Fransız ordularının geri çekilmeye mecbur edilişine, Paris yeni önlemler alarak karşılık vermeye çalışıyordu. Yeni önlemler ve savaş alanına sürülen taze kanlar bir süreliğine bu gerileyişi durdurdu. Özellikle de İtalya'da kralcı gerillalara karşı başarı sağlanmıştı. Bu duruma karşın müttefikler Rusya'dan askeri birliklerin İtalya'ya nakliyesi çaresine başvurdu. Aleksandr Suvarov komutasında İtalya'ya gelen Rus kuvvetleri ile bölgedeki müttefik kuvvetler Suvarov komutası altında birleşti. Suvarov Fransız birliklerini 15 Ağustos 1799'da Novi'de büyük bir yenilgiye uğrattı. Novi ve diğer zaferleri müttefikler açısından İtalya'daki Fransız varlığına karşı önemli gelişmelerdi. [164]

Fransa karşısında kazanılan bu ilerlemeler müttefikler arasında yeni sorunların doğmasına neden oldu. İngiltere, Akdeniz'de önemli bir aktör haline gelmeye başlayan Rusya'nın daha fazla etkinlik kazanmasına engel olmaya çalışıyordu. Bu kapsamda Rus donanmasının başta Malta kuşatması olmak üzere bölgede etkin görev almasını engellemeye çalışarak onu İtalya sorunları ile uğraşmaya yöneltiyordu. Diğer taraftan İtalya'nın kuzeyine doğru ilerleyen Rus orduları Avusturya açısından bir sorun oluşturmaktaydı çünkü Avusturya'nın

---

[162] Ali Fuat Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *DİA*, c. XXXXIII, yıl: 2013, s.384-387

[163] Fransa'nın işgali ile bölgede, soylu sınıfa karşı sıradan halkın eşitliğini prensibini dikkate alan anayasa ve yönetim nizamnamesi oluşturulmuştu. Fransızların bölgeden ayrılmasından sonra bunların devamı soylular tarafından istenmemesine rağmen halk kazandığı bu hakları kaybetmek istemiyordu. Diğer taraftan Osmanlı Devleti de devrimin işareti olan üç renkli bayrak, sütun, demet gibi devrimi yansıtan öğelerin kullanılmasını istemiyordu. Bununla birlikte buradaki devrimin etkisi Osmanlı literetürüne yeni bir kelime daha eklenmesine neden oldu: "yakobin". Daha çok "fitne u ihtilal" manasında kullanılan bu kelime Rusya ile iş birliği yapan yerel halktan tutun da Osmanlı idaresine karşı olan neredeyse Osmanlı karşıtı tüm grupları betimlemek için kullanılıyordu. Bkz. Şakul, "Adriyatik'de Yakobinler: Mehmed Şakir Efendi'nin…" s.231-249

[164] S. T. Ross, a.g.m., s.173-187 ve savaş için bkz. Christopher Duffy, *Russia's Military Way to the West, Origins and Nature of Russian Military Power 1700-1800,* Routledge-Kegan Paul, Londra-Boston-Henley, 1981, s.218-222

doğal sınırlarına ulaşan bu ordular Viyana hükümeti tarafından hoş karşılanmamaktaydı. İngiltere ve Avusturya'nın bu tutumuna karşı sahada bulunan Rus görevlilerin Avusturya'nın gerektiği gibi koalisyona destek olmadığını ve her zaman kendi çıkarları için hareket ettiği yönündeki I. Paul'a şikâyette bulunmaları müttefikler arasında hâlihazırda oluşan çatlakların büyümesine neden oldu. Artık Fransa'ya karşı kurulan İkinci Koalisyonun Avrupa üyeleri arasında büyük sorunlar yaşanmaktaydı.[165]

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında kurulan ittifak da sağlam temellere dayanan bir ittifak değildi. İstanbul'daki geleneksel Rus korkusu o kadar güçlüydü ki, 1799 sonbaharında Bab-ı Ali Fransızların Mısır'ı hemen boşaltması konusunda bazı endişelere sahipti; bu hareketin Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmasına yol açabileceğinden korkuyorlardı. Yunan Adaları'nın Osmanlı egemenliğine alınamaması da bu korkuyu arttırdı. Akdeniz'deki Rus varlığının Osmanlı-Rus ittifakındaki yarattığı sorunların yanı sıra Gürcistan'daki Rus varlığı da bu iki ülke arasındaki sorunların başka bir boyutuydu. Osmanlı başkentinde bu gelişmeler karşısında Rus fobisi artarken St. Petersburg'da da II. Katherina döneminde Osmanlıya karşı izlenilen genişleme politikası dillendirilmeye başlanmıştı. Doğal olarak koalisyon içindeki bu memnuniyetsizlikler Rusya'nın Fransa'ya yakınlaşmasına neden oluyordu.[166]

Koalisyon içerisinde yaşanan bu gelişmelere karşın koalisyonun Paris'e karşı elde ettiği ilerlemeler Fransa'da iktidarı elinde bulunduran Direktuar yönetimi için sonun başlangıcıydı. Bu yüzden 1799 Yılı Direktuar yönetimi için hem cephede hem de içeride kötü bir yıl oldu. Başta İtalya olmak üzere Fransa'nın sınırların Paris'e doğru daralmasından duyulan korku ve bunun üzerine Mısır'daki kötü gidişattan dolayı Fransa'ya geri dönen Napoleon'un bir kahraman gibi

[165] İkinci Koalisyon içindeki rekabet ve koalisyonun dağılması hakkında bkz. Paul W. Schroeder, "The Collapse of the Second Coalition", The Journal of Modern History, c. LIX, sayı: 2, Ekim 1987, s. 267

[166] Başlangıçta Fransa-Rus yakınlaşması Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına yönelikken uzun vadede İngiltere'ye karşı atılmış bir adım olarak kabul ediliyordu. Bu bağlamda 1799 yılında Çar'ın dış politika başdanışmanı olan Kont F. V. Rostopchin Fransa ile iş birliği yaparak Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasını, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu bölüşülmesine karşılık Avusturya'ya Bosna, Sırbistan ve Eflâk'ın ve Prusya'ya Kuzey Almanya'nın verilebileceğini belirtiyordu. Bu toprak paylaşımlarının Avrupa ülkelerinin toprağa duyduğu açlığı gidereceği ve bundan sonra da bu ülkelerinin İngiltere'nin deniz hâkimiyetine karşı bir birlik oluşturabileceği üzerinde duruyordu. Bkz. M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.49-51

karşılanması, Direktuar yönetimine karşı oluşan hoşnutsuzluğun göstergesiydi. Napoleon'un gelişi aynı zamanda Direktuar yönetimine karşı oluşan muhalefetin daha önce eksik olan askeri yönünü de güçlendirmiş oldu.[167] İç muhalefetin desteğini alan "kahraman" Napoleon Kasım 1799'da Direktuar yönetimine son vererek üç konsüllü bir yönetim olan *Commission Consulaire Executive* yönetimini kurdu ve Bonaparte unvanını aldı.[168] Artık imparatorluğunun ilanı olan 1804 tarihine kadar Napoleon Bonaparte'nin diktatörlüğü başlamıştı.[169]

Brumaire darbesiyle iktidarı eline aldıktan sonra Bonaparte bir taraftan müttefik ordularına karşı başarılı harekâtlarda bulunurken diğer taraftan müttefikler arasındaki sorunları kullanarak koalisyon üyeleri arasında anlaşmazlık yaratmaya ve kendisine müttefik bulmaya çalışıyordu. Bu bağlamda Napoleon için Malta kuşatması konusunda İngiltere ile sorun yaşayan Rusya kolay lokma oldu. I. Paul, Malta kuşatmasına katılmasının engellenmesine Rusya limanlarındaki tüm İngiliz gemilerini ele geçirmekle karşılık verirken 1800'ün başında koalisyondan ayrıldı ve 16 Aralık 1800'de silahlı tarafsızlık politikasını benimsedi.[170]

Paul'ün ittifaktan çekilmesi, aynı zamanda Akdeniz'de Uşakof komutasındaki Rus donanmasının geri çağrılması anlamına gelirken,[171] diğer taraftan İngiltere'ye karşı Fransa ile ortak harekete geçmesi anlamına da gelmekteydi. Baltık'da İngiltere ve Rusya savaş durumuna geçmişti ancak I. Paul İngiltere'yi en hassas yerinden yani Hindistan'da vurmak istiyordu. Napoleon ile olan mektuplaşmalarında da bu konu üzerinde duran iki imparator I. Paul'un

[167] Napoleon'un ansızın Fransa anakarasına ayak basması üzerine kendisinin bir kurtarıcı olarak karşılanmasının nedeni 1796 ve 1797'de İtalya'da kazandığı zaferlerden dolayıydı. Fakat bu sırada Fransa halkı Napoleon'un Mısır'da yaşadığı hezimetlerden haberi yoktu. Bu konuda bkz. Jacques Godechot, "The Internal History of France During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.294

[168] M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.52

[169] İ. Soysal, *a.g.e.*, s.279-281 ve F. Armaoğlu. *a.g.e.*, s.105-106

[170] A. E. Sokol, "Nelson and the Russian Navy", *Military Affairs*, c. XIII, sayı: 3, Sonbahar 1948, s.133

[171] I. Paul, Uşakof'a Akdeniz'den tüm varlıklarıyla çekilme emri vermesine rağmen emrindeki gemilerin yetersizliği bunu imkânsız kılıyordu. Bu yüzden Temmuz 1800'de Korfu'dan ana kuvvetleriyle ayrılırken diğer kuvvetler bir yıl sonra bölgeden ayrıldı fakat Ruslar 1806'ya kadar bölgeye filo göndermeye devam etti. Bkz. K. Şakul, *a.g.e.*, s.200

suikastı sonucunda bu konuda bir ilerleme sağlayamadı.[172] Fakat yeni Çar I. Aleksandr babasının Fransa ile başlattığı görüşmeleri kesmedi ve iki taraf 8 Ekim 1801'de barış antlaşması imzaladı.[173]

St. Petersburg ve Paris ittifakı, İstanbul ve Londra'yı birbirine yakınlaştırmasına rağmen iki başkentin Mısır üzerindeki güç mücadelesi olası bir yakınlaşmayı engellediği gibi Bab-ı Ali'nin bölge konusunda tek başına hareket etmesine neden oldu. Bu kapsamda Paris'te Osmanlı Devleti ile Fransa, Mısır'ın işgalinden sonra Ruffin ve Fransız tüccarlarının tutuklanmasına karşılık Paris'ten ayrılmasına izin verilmeyen[174] Osmanlı elçisi Moralı Esseyid Ali Paşa aracılığı ile barış görüşmelerine başladı. İstanbul, Mısır üzerindeki hâkimiyetinin Paris tarafından onaylanmasını sağlamak için bölgede bir hâkimiyet mücadelesi içinde olduğu İngilizlerin askeri başarılarını bir koz olarak kullanıyordu. Bab-ı Ali Mısır'ı boşaltılması durumunda orasının kendilerinden sonra Rusya veya İngiltere tarafından işgal edileceğini bahane göstererek bölgeyi boşaltmak istemeyen Fransa'yı bu şekilde ikna etmeye çalışmaktaydı.[175] Mısır'ı boşaltma taraftarı olmayan Fransa'ya karşı bu konuda tavizi olmayan Osmanlı Devleti Paris'teki barış görüşmelerine ara verdi. Diğer taraftan Napoleon'un İtalya'da Avusturya'ya karşı kazandığı 14 Haziran Marengo ve 3 Aralık 1800 Hohenlinden zaferleri

---

[172] Osman Köse, "Hindistan'dan İngilizleri Kovma ve Yeni Bir Sömürge Kurmaya Yönelik Projesi: Fransa-Rusya Gizli Görüşmeleri (1800)", *History Studies*, c. 4/3, Ekim 2012, s.83-94; Fransa ile ortaklaşa gerçekleştirilmesi düşünülen Hindistan seferi için I. Paul General Vasilii P. Orlov'u görevlendirmiş Fransa'da bu seferin ayrıntılı konuşulması için General Géraud Duroc'u St. Petersburg'a göndermişti. Ruslar 70,000 kişilik bir ordunun bu sefer için yeterli olduğunu düşünürken daha çok İran ve Afganistan üzerinden ilerlenmesini çünkü buranın ordunun ihtiyaç duyacağı mühimmat açısından zengin olduğunu belirtiyordu. Buna kanıt olarak da altı asır önce aynı güzergâhı kullanarak Hindistan'a sefer yapmış olan Nadir Şah Avşar'ın seferi gösteriliyordu. Fakat Rusların Hindistan yolu hakkındaki bilgileri ancak Amu Derya'ya kadardı. Bu konuda bilgi toplama işi Kazaklara verilmiş hatta bir grup Kazak da olası güzergâhtan ilerlemeye başlamıştı ancak 11 Mart 1801'de I. Paul'un öldürülmesi ile tahta geçen I. Aleksandr bu askerleri geri çağırdı. Bu konuda bkz. David Schimmelpenninck van der Oye, "Russia, Napoleon and the Threat to British India", *Russia and the Napoleonic Wars*, ed. Janet M. Hartley-Paul Keenan ve Dominic Lieven, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s. 100-101 ve H. Sutherland Edwards, *Russian Projects against India, from the Czar Peter to General Skobeleff*, Remington, Londra, 1885, s.32-41

[173] M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.52

[174] Mısır'ın işgaline karşılık Osmanlı sınırları içinde bulunan başta Fransa elçisi Ruffin ve diğer elçilik görevlileri ile Fransız tüccarlar tutuklanmış ve Paris'te bulunan Osmanlı diplomatik elçiliği de geri çağrılmıştı. Fakat Paris hükümeti kendi vatandaşlarının tutukluluğunun devam etmesinden dolayı Paris'teki Osmanlı heyetinin ayrılmasına izin verilmemiş ve savaş sonuna kadar Osmanlı heyeti Paris'te tutsak kalmıştı. Bu konuda bkz. Herbette, *a.g.e.*, s.148-153

[175] F. Yeşil, *a.g.e.*, s.18

Avrupa'daki durumu Paris lehine çevirmişti. [176] Fakat Mısır'daki Fransız varlığının bahanesiyse Doğu Akdeniz'de İngiliz ve Rus varlığının giderek güçlenmesinden korkan Fransa Mısır'ın tahliye edilmesine sıcak bakmaya başladı. Bunda Mısır'daki İngiliz-Osmanlı askeri ilerlemesinin de etkisi vardı. Fransa'nın Mısır konusunda tutumunun değişmesinden sonra 1801'de Napoleon'un III. Selim'den ricasıyla Moralı Esseyid Ali Efendi yapılması planlanan barış antlaşması için tam yetkili kılındı. Paris'te bulunan Rus elçisi Stepan Alexeevich Kolychev aracılığı ile sürdürülen barış görüşmeleri sırasında İstanbul'dan Paris'e gönderilen haberde Mısır'daki Fransız varlığına son verildiği ve bölgenin Fransa tarafından boşaltılacağını içeren sözleşmenin haberleri geldi. Şüphesiz bu gelişmeler Osmanlı heyeti için önemliydi. Sonrasında da bu sözleşme söz konusu barışa eklendi. [177]

Paris'teki görüşmelerde inisiyatifi eline alan Talleyrand, Ali Efendi'nin tercümanı aracılığı ile İstanbul'dan gelen bilgilerden haberdar oluyordu. Ayrıca Rus elçisinin işlerine çok karıştığı konusunda da Ali Efendi'yi ikna edip ve barış görüşmelerinin doğrudan doğruya iki ülke temsilcileri arasında yapılmasını sağlamıştı. Bu kapsamda barış, 9 Ekim 1801'de yani Rus-Fransız ön barış antlaşmasından bir ve İngiliz-Fransız ön barış antlaşmasından dokuz gün sonra imzalanmıştı. Böylece iki ülke ilişkileri savaş öncesi duruma geri dönmekle birlikte Fransa da en imtiyazlı devlet konumuna geliyordu. Bu şartların İstanbul tarafından hemen onaylanmasını isteyen Napoleon bu görev için Sebastiani'yi İstanbul'a göndermişti. Fakat Bab-ı Ali'nin antlaşmanın onayına sıcak bakmasına rağmen Rus ve İngiliz baskısı durumu tersine çevirdi. Söz konusu metnin bu şekilde onaylanamayacağı belirtilerek yeni bir metin yazıldı ancak üzerinde

[176] Napoleon birinci konsül olduktan sonra içerideki durumu düzeltmek için bir barışı arzu ediyor en azından devam eden çatışmaya bir ara vermek istiyordu. Fakat Napoleon'un bu ateşkes teşebbüsleri müttefikler nezdinde bir kabul görmedi. Bu yüzden birinci konsül olarak artık tüm yetkileri de eline aldığından orduyu devletin tüm olanakları ile savaşa hazırlamaya çalıştı. Sonrasında da ikinci defa çıktığı İtalya seferinde uzun yıllarca devam edecek galibiyetler serisine başlayarak savaşın gidişatını etkileyen iki önemli savaş kazandı. Bu dönemdeki Fransa seferleri için bkz. Herbert H. Sargent, *The Campaign of Marengo*, A. C. McClurg and Company, Chicago, 1897

[177] Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgaline Karşılık Avrupa'daki Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri, 1798-1802", *Altıncı Uluslar Arası Orta Doğu Semineri, Selçuklu ve Osmanlı İdaresinde Orta Doğu'nun Siyasi ve İdari Vaziyeti*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, 11-13 Ekim 2012, s.213

değişiklik yapılarak Paris'e gönderilen yeni metinde Napoleon tarafından onaylanmadı.[178]

Bu durum üzerine Osmanlı Devleti, Amiens'de Fransa ile İngiltere ve müttefikleri arasında sürdürülen barış görüşmelerine katılmak istedi ancak bunun için görevlendirilen Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi, bu kararı Fransa hükümetine bildirdiğinde onlardan ret cevabı aldı. Bunun üzerine görüşmelerde Osmanlı Devleti'ni İngiltere'nin temsil etme teklifi de Bab-ı Ali tarafından kabul edilmedi. Neticede görüşmeler Osmanlı temsilcisi olmadan devam etti.[179] İngiltere, Fransa ile barışa sıcak bakıyordu çünkü İkinci Koalisyon'un üyelerinden Rusya ve Prusya koalisyondan ayrılarak silahlı tarafsızlıklarını ilan etmişlerdi fakat biri Fransa ile iş birliği yaparak Hindistan'a saldırmayı planlarken diğeri Hannover için hazırlanıyordu. Diğer taraftan Londra içeride uzun süren savaşın getirdiği sosyoekonomik sorunlarla uğraşmak zorundaydı.[180] Neticede 1801'in Ekim ayında başlayan görüşmeler 1802'nin Mart'ında barış ile sonuçlandı. Antlaşma Fransa'nın Mısır'dan çekilmesini sağlarken İngiltere'nin de Fransa'yı Avrupa'daki en güçlü devlet olarak kabul ettiğinin göstergesiydi. Ayrıca İngiltere antlaşma ile sömürgelerde elde ettiği kazançları da büyük oranda koruyordu. Ayrıca Fransa Yedi Adalar Cumhuriyeti'ni de tanımaktaydı.[181] Fakat Bab-ı Ali Paris'te kabul edilen Osmanlı-Fransa ön barış antlaşmasının İstanbul'da onaylanmamasının gelecekte iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vereceği düşüncesinden dolayı bu durum düzeltilerek[182] savaş öncesinde olduğu gibi Nizam-ı Cedid'in sürdürülebilebilmesi için gerekli olan subay ve uzman

[178] M. A. Yalçınkaya, a.g.m., s. 214; İ. Soysal, *a.g.e.,* s. 320-327 ve Herbette, *a.g.e.,* s.165-173
[179] M. A. Yalçınkaya, a.g.m., s. 215; İ. Soysal, *a.g.e.,* s. 328
[180] Edward Ingram, "The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt – IV: Occupation and Withdrawal, 1801-3", *Middle Eastern Studies*, c. XXXI, sayı: 2, Nisan 1995, s. 317-319
[181] Barış görüşmelerinin başlamasıyla 1793'den beri devam eden savaş ilk defa iki ülke arasında bir çatışmasızlığa dönüşmüştü. Yaklaşık altı ay süren uzun görüşmeler barış ile sonuçlansa da ileride yaşanacak sorunların temelini atıyordu. Amiens Antlaşması'nın müzakereleri ve maddeleri için bkz. John D. Grainger, *The Amiens Truce, Britain and Bonaparte, 1801-1803,* The Boydell Press, Woodbridge, 2004 ve J. Holland Rose, "The Struggle with Revolutionary France, 1792-1802", *The Cambridge History of British Foreign Politicy, 1783-1919,* ed. A. W. Ward ve G. P. Gooch, The Macmillan, New York, 1922, c. I, s.305-308
[182] Sadaret kaymakamının 1802 Mart'ında sultana sunduğu telhiste *İngilterelluyu kırmamak için Paris esasını tasdikten sarfı nazar olunduğu halde, Fransalıyu kırmak mazarratı bundan ziyade ve acil olunduğundan ana dahi ihtimam olunmak mühim olmağın, İngiltere elçisinin, mukaddemce rey etmiş olduğu veçhile, tarafı Devleti Aliyye'den birisi Fransa'ya tayin olunup mahallinde Esas Maddesini müzakere etmesi sureti mülahaza olunur…* bkz. İ. Soysal, *a.g.e.,* s. 329- 330

ihtiyacının karşılanması [183] ve hali hazırda görüşmeleri devam eden barış antlaşmasında Osmanlı Devleti'nin de temsil edilmesi için Galib Efendi'yi tam yetkiyle donatıp Paris'e gönderdi. III. Selim'in amacı diğer ülkelerin rekabetini kullanarak görüşmelerden çıkar elde etmekti ancak bu amaç için gönderilen elçi Paris'e ulaşmadan antlaşmanın imzalandığı haberi İstanbul'a ulaşmıştı. Osmanlı heyetinin onayı olmadan antlaşmanın imzalanmasına kızan sultan, Galib Efendi'ye İngiliz ve Ruslara danışmadan Fransızlarla ikili barış yapması konusunda talimatlar göndermiş ve Napoleon'un yeni İtalya Cumhuriyeti'ni tanımıştı. Fransızların barış şartı olarak Karadeniz ticaretinin Fransız bayrağına açılması şartı[184] ilk başta görüşmeleri çıkmaza sokmasına rağmen barış konusunda aceleci olan Sultan Selim'in bunu ve Amiens'i onaylayan hattının Paris'e ulaşması ikili antlaşmanın önündeki engeli kaldırdı. Böylece 25 Haziran 1802 tarihli ikili antlaşma ile taraflar 1798 öncesi duruma geri dönüyorlardı.[185]

1.5 **Savaşsız Çatışma: 1802-1806 Nüfuz Mücadelesi**

Rusyalu ile Fransaludan biri terk olunmak iktiza etse birincisinin terki daha elyaktır. Ancak Fransa'yı tanıyanların dediğine göre, Rusyalunun Devlet-i Aliyye'ye bu kadar dostluk göstermesi, Devlet-i Aliyye'nin Fransalu ile tekidi safvet etmesindendir, yoksa Fransa ile Devlet-i Aliyye'nin arası açıldıktan sonra Rusya'nın kendi kararına bakacağı zannedilmektedir.[186]

Mısır'ın işgalinin ardından imzalanan ittifaktan sonra Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasındaki ilişkiler tersine dönmeye başladı. Amiens Barışı ile Mısır, Fransızlar tarafından boşaltılmış, Yedi Adalar Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı olduğu kabul edilmişti ve böylece Nizam-ı Cedid için gerekli olan barış sağlanmıştı. Fakat başta Mısır olmak üzere barışın Orta Doğu ve Akdeniz'e getirdiği yeni düzen yeni çatışmaları kaçınılmaz kıldı. Fransa ile savaşın çıkmasına neden olan Mısır için şimdi eski müttefik İngiltere ile ilişkiler gerilmeye başlamıştı. Mısır'ın Fransa tarafından tahliyesi, bölgede devam eden

[183] Orhan F. Köprülü, "Mehmed Said Galib Paşa", *DİA*, c. XIII, yıl: 1996, s.330
[184] Galib Efendi'nin İstanbul'a gönderdiği mektup için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Amedi Galip Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar", *Belleten,* TTK Yay., c. I, sayı: 2, Nisan 1937, s. 374-380
[185] S. Shaw, *a.g.e.*, s. 370-377
[186] Enver Ziya Karal, *Halet Efendinin Paris Büyük Elçiliği, 1802-1806*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1940, s.80

Osmanlı ve İngiliz-Memlûk çatışmasını gün yüzüne çıkardı. Bölge için farklı güçlerin farklı amaçları vardı. Resmi olarak Osmanlı toprağı olan Mısır için Nizam-ı Cedid ekibi, bölgenin zengin vergi kaynaklarını uygulamaya koymaya çalıştıkları reformların maddi kaynağı yapmayı düşünürken, Fransa, işgali sırasında oluşturduğu Fransız diasporası sayesinde bölgedeki etkinliğini devam ettirmeyi amaçlıyordu. İngiltere ise bölgedeki ticaretini devam ettirmek ve Hindistan'a giden yolu korumak amacı güdüyordu. Bu kapsamda İngiltere askeri ve siyasi manada bölgede güçsüz durumda olan müttefiki Osmanlı Devleti'nin hâlihazırdaki Fransız varlığıyla mücadele edemeyeceğini düşündüğünden Memlûklerin süvari varlığı dikkate alınarak askerî açıdan Fransa'nın en büyük rakibi olan Memlûkler ile savaş öncesi olduğu gibi iş birliğine gitti.[187]

Osmanlı Devleti'nin Mısır'da hâkimiyeti sağlamak için Memlûkler ile girdiği nüfuz mücadelesi Osmanlı ve İngiliz ilişkilerini gerdi. Amiens hükümlerine aykırı bir şekilde bölgedeki askeri varlığını kısmen de olsa devam ettiren İngiltere'ye karşı Fransa'nın Sebastiani kozu gidişatı değiştirdi. Maslahatı görmek için yapıldığı söylenen Sebastiani'nin Doğu Akdeniz gezisi, Fransa'nın bölgeye gösterdiği ilginin bir kanıtı olarak yorumlandığı için İstanbul ve Londra'yı birbirine yaklaştırdı. Sebastiani'nin Bernarddino Drovetti'yi Kahire'de ticari temsilci olarak bırakması ve Moniteur'da Mısır'ın tekrar işgali için ne kadar asker gerekli olduğu yönündeki mülahazalar, bu endişenin boyutunu artırdı. Bu nedenle İngiltere Akdeniz'deki varlığını güçlendirmek için Amiens'e aykırı olarak Malta'yı tahliye etmemiş ve diğer bölgelerdeki askeri varlığını güçlendirmeye çalışıyordu.[188]

[187] Bu ateş çemberi içinde bulunan Mısır'ın geleceği konusunda mevcut güçlerin yanı sıra bölgenin bağımsızlığı konusu da gündeme gelmişti. Theodore Lascaris tarafından ortaya atılan bu fikre göre Napoleon'un Mısır'ı işgali sırasında kurduğu Kıpti Lejyonu'nun komutanı General Yakup Hanna liderliğinde düşünülen bu bağımsızlık hareketi Helenizm düşüncesi etrafında şekillenerek Antik Grek kültürünün kurucusu kabul ettiği Mısırlıları "cahil ve barbar Türklerin zulmü"nden kurtarmak amacını taşıyordu. Fakat XIX. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin bir toprağı için dile getirilen bu bağımsızlık düşüncesi ne Fransa ne de İngiltere tarafından desteklenmiştir. Bu konuda bkz. F. Yeşil, *a.g.e.,* s.19-23 ve George A. Haddad, "A Project for the Independence of Egypt, 1801", *Journal of the American Oriental Society*, c. LXXXX, sayı: 2, 1970, s.169-183

[188] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.25-29; Sebastiani'nin Doğu Akdeniz'deki seyahati için bkz. Edouard Driault, "The Coalition of Europe Against Napoleon", *The American Historical Review*, c. XXIV, sayı: 4, Temmuz 1919, s. 605

Barış Osmanlı-Rus ilişkileri için de iyi gelmemişti. Ortak düşmanın yok edilmesi iki ülke arasındaki tarihsel rekabeti gün yüzüne çıkardı. St. Petersburg artık II. Katerina'nın planları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştı.[189] Rusya'nın Eflak ve Boğdan eyaletlerindeki Voyvodaların sık sık değiştirilmesini engelleme ve Eflâk'ın seneler boyunca vergiden muaf olmasını sağlama çabaları İkinci Koalisyonun müttefiklerinin ilişkilerini bozdu.[190] Ancak Ruslara karşı direnmek kolay değildi. 1802'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan ikili bir antlaşma ile Çar'ın Eflak ve Boğdan'daki nüfuzu güçlendirilmiş ve 1803'de Rus yanlısı voyvodaların atanmasını sağlamıştı.[191]

Savaş sonrası müttefiklerle ilişkilerin bozulmasına karşın düşmanla ilişkiler de değişmeye başlamıştı. Fransa'nın Amiens ile Akdeniz'deki askeri varlığı son bulsa da bölgeye olan ilgisi azalmamıştır. Bu kapsamda ilk olarak Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini düzeltmek için General Brune İstanbul'a gönderildi.[192] Brune'ye verilen talimatta sadece Osmanlı Devleti ile ilişkilerin düzeltilip ticaretin geliştirilmesi değil, aynı zamanda imparatorluğun Katolik tebaasını da Fransa'nın koruması altına almak ve mümkün olan her biçimde Fransız etkisini arttırmak emri de verilmişti.[193] Ayrıca 1803 Eylül'ünde Halep ve Bağdat konsoloslarına Vehhabiler ile ilişki kurma emri verilmişti.

İngiltere ve Fransa'nın Akdeniz'deki nüfuz mücadelesine paralel olarak Fransa'nın Amiens'i ilhak ederek Hollanda, İsviçre ve İtalya'daki askeri varlığını devam ettirmesine karşılık, İngiltere'nin Mısır'ı tahliye etse de Malta'yı elinde tutmaya devam etmesi ve sömürgelerdeki mücadeleler, ikili arasındaki sürtüşmeyi savaşa dönüştürdü.[194] Fransa'ya karşı Akdeniz'deki mücadele sırasında Rus-

[189] Halil İnalcık, "Yaş Muahedesinden Sonra Osmanlı-Rus Münasebetleri", *AÜ-DTCFD*, IV/2, s. 202
[190] M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.52
[191] Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, c. I, E Yay., İstanbul, 2008, s.330
[192] General Guillaume Brune, bir zamanlar devrimin şairi ve hukukçusu iken devrim savaşları sırasında ön plana çıkmıştı. Arcola ve Rivoli'de savaşmış 1799'da Hollanda'ya yönelik İngiliz-Rus işgal girişimini püskürtmüştü. Birinci Konsül de sultana olan saygısını ifade edebilmek amacı ile çok seçkin bir askerî sefir olarak yollamıştı. Bkz. Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, çev. Belkıs Çoraklı Dişbudak, Alfa Yay., İstanbul, 2014, s.101
[193] M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.52;
[194] Amiens sonrası İngiltere ve Fransa arasındaki nüfuz mücadelesi için bkz. Waldemar Ekedahl, "The Principal Causes of the Renewal of the War between England and France in 1803", *Transactions of the Royal Historical Society*, c. VIII, 1894, s. 181-201

İngiliz ilişkileri zarar görmesine rağmen Napoleon'un Avrupa'daki yayılmacı politikası ikiliyi yeniden bir araya getirdi. Rusya'nın Fransa'ya karşı bu tutumu Avusturya'yı da bu gruba yaklaştırıyordu. Artık Fransa'ya karşı III. Koalisyon oluşmaya başlamıştı.[195] Her ne kadar Rusya ve Avusturya Fransa'nın izlediği politikayı onaylamasa da 1803'de çatışmaya taraf olmamışlardı. Fakat Fransa'daki rejim değişikliği bu devletlerin General Napoleon'a değil İmparator I. Napoleon'a karşı İngiltere yanında savaşa girmesine neden oldu.[196]

Bab-ı Ali Fransa'ya karşı oluşturulan yeni koalisyonun başında tarafsızlığını ilan etti ancak bu durum kendisinin Avrupa'daki rekabetten soyutlanması anlamına gelmiyordu. Rusya, Prusya ve Avusturya'nın Fransa karşıtı savaşa girmesi Napoleon'un düşman cephelerinin sayısını arttırdı. Napoleon, içinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak ve Avusturya ve Rusya'nın iki cephede savaşmasını sağlamak için eski müttefiki Osmanlı Devleti'ni yanına çekmek ve hatta onu mevcut savaşa dâhil etmek için planlar hazırlıyordu. Fakat 1802 sonrası iki devlet arasındaki yakınlaşma Napoleon'un imparatorluğunun tanınması konusunda sorun yarattı. Her ne kadar III. Selim Fransa'ya karşı bir yakınlık beslese de İngiliz ve Rus baskısından dolayı böyle bir eylem içine giremedi.[197] Buna karşılık da Napoleon 1804'ün sonbaharında İstanbul'daki elçisini geri çağırdı.[198] Fakat bu durum Avrupa'da Fransa'nın yalnızlığını arttırdı. Birçok cephede savaş durumunda olan Fransa'nın yeni imparatoru 1805'in ocak ayında *en eski müttefiki* olan Osmanlı Devleti'nin hükümdarı III. Selim'e yazdığı

---

[195] Napoleon'a karşı III. Koalisyonun oluşması ve Osmanlı Devleti'nin tutumu için bkz. Armand Gosu, "The Third Anti-Napoleonic Coalition and the Sublime Porte", *International Journal of Turkish Studies*, c. IX, 2003, s.199-237

[196] Geoffrey Bruun, "The Balance of Power During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s. 265

[197] Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", *Türkler,* ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, c. XII, s.1046; bu konuyu değerlendirmek için toplanan divanda Osmanlı Devleti'nin Paris'teki elçisine Napoleon'un imparatorluğunun tanınmaması şu şekilde açıklanıyordu; *"Bu imparatorluk maddesinin iptidayı zuhurunda, Rusyalu ve İngilterelü İmparatorluğu kabul ederseniz feshi itifak ve izharı husumet ederiz deyu kıyametler kopardılar… Rusyalu mevki cihetle bir yelkende Bahrisiyah Boğazına gelüp İngilterelünün dahi Fransa mahzuru diyerek Mısır'a gitmesi güneş gibi meydanda iken, Devleti aliyye defaten İmparatorluğun tasdikini nasıl ilan edebilir…"* bkz. E. Z. Karal, *a.g.e.,* s.77-78

[198] Alan Palmer iki ülke arasındaki ilişkilerin kopmasında Osmanlı Devleti'ne gönderilen Fransız elçisi General Brune'nin bir elçide bulunması gereken özelliklerden yoksunluğunu ve küstahlığının Bab-ı Ali'nin bu tutumunda etkili olduğunu belirtmektedir. Bkz. A. Parmer, *a.g.e.,* s.104

özel mektupta Selim'in Rusya etkisinde kaldığından şikâyet ederek Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini anlatıyor ve kendisinin düşmanlığının kötü olduğu tehdidiyle onu eski dostu Fransa ile birlikte hareket etmeye davet ediyordu.[199]

İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı üzerindeki planları için her zaman bir fren görevi gören İstanbul'daki Fransız diplomatik varlığının eksikliği ve bunun yarattığı korku Bab-ı Ali'nin bu iki devletin taleplerine fazla direnememesine neden oldu. Bundan dolayı Bab-ı Ali Rusya'nın ısrarlarına karşı gelemeyerek 1805'de iki devlet arasındaki ittifakı yeniledi.[200] Bir savunma antlaşması görünümünde olan bu ittifak ile Osmanlı Devleti resmi olarak Fransa karşıtı koalisyonun bir üyesi olmuştu. Bu durum Rusya'ya Osmanlı toprakları üzerinde daha rahat etme fırsatı verirken kendi emelleri için Osmanlı yöneticilerine baskı yapmasının önünü açıyordu. Osmanlı haraçgüzarı Yedi Adalar Cumhuriyeti'nin giderek Rus himayesine girmesi, boğazların Rus savaş gemileri tarafından kullanılması, Sırp isyancılara verilen Rus desteğinin ortaya çıkması ve Eflak ve Boğdan'daki Rus yanlısı voyvodaların St. Petersburg desteği ile bölge için tehdit olan askeri ve siyasi güçlerinin giderek artması Osmanlı-Rus ittifakının 1799 gibi sıcak karşılanmamasına, hatta bundan kurtuluş yolu aranmasına neden oldu.[201]

Napoleon şimdi Mısır seferi öncesinde bazı çevrelerce tavsiye edilen Almanya politikasına geri dönüş yapıyordu.[202] Bu politikanın sonucu olarak ortaya çıkan Avrupa'daki III. Koalisyon Savaşları'nın gidişatı Bab-ı Ali için içine

---

[199] A. Palmer, *a.g.e.,* s.105-106

[200] Antlaşma iki kısımdan oluşmaktaydı. Açık maddeler 1799 ittifakı ile paralellik gösterse de gizli maddeler Rusya'nın isteklerine boyun eğildiğini göstermektedir. İki ülkeden birine saldırdığında diğerinin askerî ve maddi yardımını taaddüt ederken boğazların kapalılığı ilkesi kabul ediliyor ancak Rusya barış da ve savaşta bunun dışında tutuluyordu. Bunun yanında boğazlara yapılacak bir saldırı karşısında buranın savunması iki devlet arasında birlikte yapılacaktı. Fakat İstanbul Fransa konusunda bir çekince ortaya koyuyordu. Fransa-Rusya savaşının çıkması durumunda Rusya'ya Osmanlı Devleti tarafından yapılacak yardımın mali olabileceğini belirtmişti. Bu konuda bkz. A. Gosu, a.g.m., s.199-200; F. Armaoğlu, *a.g.e.,* s.147-149; Fransa ile ilişkilerin kesilmesi ile yalnız kalan Osmanlı Devleti ile imzalanan bu antlaşmada Ruslar Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yönelmesini engellemek için daha önce Osmanlı Devleti içinde yaşayan Hıristiyan halk için istenilen koruma talepleri gibi büyük taleplerinden vazgeçerek Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü yalnızlıktan faydalandı. Bkz. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, XVIII. Ve XIX. Asırlarda*, TTK Yay., Ankara, 1988, s.107

[201] Bu konu için bkz. A. Gosu, a.g.m., s.199-237

[202] Mısır işgalinden önce Fransa'da bazı çevreler Avrupa dışı bir politika izlenmesine karşı çıkarak Avrupa'da ve özellikle de Almanya'ya doğru bir genişleme politikası izlenmesine tavsiye ediyorlardı. Bu konuda bkz. Rose, "The Political Reactions…", s.48-50

düştüğü bu durumdan kurtuluş yolu oldu. Avrupa'daki savaşların sonuçları Osmanlı Devleti'nin izlediği politikanın yönünü değiştirmesine imkân sağladı. Napoelon'un Ulm (20 Ekim 1805) ve Austerlitz'de (20 Aralık 1805) Avusturya ve Rusya ordularına karşı kazandığı zaferler onu Avrupa'da en güçlü devlet konumuna getirdi. Karada kazandığı bu başarılarının büyüklüğüne rağmen Trafalgar'da donanması İngilizlere karşı büyük bir mağlubiyet almıştı.[203] Fakat İngiltere'nin kazandığı bu deniz zaferi Osmanlı politikasını Napoleon'un kazandığı başarılar kadar etkilemedi. Bu yüzden Austerlitz'in haberinin İstanbul'da duyulması Bab-ı Ali'nin Fransa'ya yönelik politikasını gözden geçirmesini sağladı. Bundan dolayı Bab-ı Ali, iki ülke arasındaki ilişkilerin kesilmesine neden olan Napoleon'un imparatorluk unvanının kabulü sorununu çözmek ve iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden başlatılması için adım attı. Paris'e Abdurrahim Muhib Efendi hem Napoleon'un imparator unvanını kabul etmek hem de Osmanlı ile Rus-İngiliz ittifakının Fransa'ya karşı olmadığını anlatmak amacı ile fevkalade büyükelçi olarak gönderildi.[204] 5 Haziran 1806'da Napoleon'a imparator olarak hitap eden Muhib Efendi asıl görevini 7 Haziran 1806'da Paris yakınındaki Lamuoette ormanında gerçekleştirdi. Napoleon'a III. Selim'in şahsi mektubunu sundu. Sultan Selim mektubunda Napoleon'dan Rusya ile barış yaparken Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki 1805 tarihli ittifak antlaşmasının ilgasını, Eflak ve Boğdan eyaletlerinin Rusya vesayetinden çıkarılarak eskisi gibi Osmanlı hâkimiyetine alınmasının sağlanmasını rica ediyordu. Bu talebin üzerine Napoleon yakında Paris'e gelecek Rus elçi ile yapılacak barış görüşmelerinde bunun dikkate alınacağını belirtti.[205]

---

[203] Edward Ingram, "A Scare of Seaborne Invasion: The Royal Navy at the Strait of Hormuz, 1807-1808", *Military Affairs*, c. XXXXVI, sayı: 2, Nisan 1982, s.64; Trafalgar'da ortak Fransız-İspanyol donanmasının yenen imparatorluk donanması bu zafer ile İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünü pekiştirmişti. Fakat bunun için verilen mücadelede İngiliz donanması Fransa donanmasına karşı verdiği mücadelelerle kahramanlaşan Amiral Nelson'u kaybetmişti. Savaş ve Nelson'un ölümü için bkz. Alfred Thayer Mahan, *The Influence of the Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, Sampson Low, Londra, 1892, c. I, s.190-195 ve a.g.mlf. *The Life of Nelson, The Embodiment of the Sea Power of Great Britain*, John Little Brown, Boston,1897, c. II, s.363-396

[204] Abdurrahim Muhib Efendi fevkalade elçi olarak gönderilse de bir süre sonra Paris'te daimî elçi olarak görevlendirildi ve 1811'e kadar Paris'te kaldı. Bkz. Ali İhsan Gencer, "Abdurrahim Muhib Efendi", *DİA*, c. I, yıl: 1988, s.292-293

[205] E. Kuran, *a.g.e.*, s.53-54

Ulm ve Austerlitz sadece Osmanlı Devleti'nin siyaset yönünü değiştirmemiş Avrupa siyasetine de büyük etki yapmıştı. İngiltere'de kabine değişikliği yaşanmış,[206] Prusya müttefiklerin tüm baskılarına rağmen tarafsızlığını korumaya devam ederken 15 Aralık 1805'de Schönbrunn Antlaşması ile savaşmadan toprak kazanmıştı.[207] Ancak Schönbrunn ile Prusya'nın istendiği zaman Fransa'yı askeri ve ekonomik olarak destekleyeceğinin kabulü İngiltere'nin Prusya'ya savaş ilanı ile sonuçlandı. Schönbrunn ile bir Fransa uydusuna dönüşen Prusya'daki aşağılanma hissi Fransa'ya karşı savaş açmasına neden oldu ancak çoktan Avusturya ve Rusya birlikleri Napoleon tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Bu zamansız savaş ilanı Jena-Auerstadt mağlubiyetleri ve Berlin'in işgali ile sonuçlandı.[208]

Osmanlı Devleti yaşanan tüm bu çatışmalardan uzak kalsa da bu çatışmaların etkisinden uzak kalamadı ve gerektiğinde bu çatışmaların sonucuna göre siyasetine yön verdi. Avrupa'da Napoleon'un kazandığı bu zaferler hem kendisinin imparatorluğunun galibiyetle onaylanmasını sağladı hem de Fransa'nın Avrupa'da askeri olarak en güçlü devlet olduğunu gösterdi. Fakat Fransa'nın Avrupa anakarasındaki bu üstünlüğü onu düşmanlarına karşı sadece Avrupa ile sınırlı olmayan daha geniş bir politika izlemeye itti.

[206] III. Koalisyon sırasında İngiliz kabinesinde başbakan olan Genç (oğul) Pitt Austerlitz savaşının kaybedildiği haberinin yarattığı hayal kırıklığından dolayı hayatını kaybetmişti. bkz. İngram, "Illusions of Viktory…", s.141

[207] Prusya'nın izlediği bu tarafsızlık politikası başta Avusturya olmak üzere diğer müttefikler tarafından değiştirilmek istendi. Bunun için Berlin'de yoğun bir müttefik ülke heyetleri trafiği yaşandı. Bkz. Frederick C. Schneid, *Napoleon's Conquest of Europe, The War of the Third Coalition*, Praeger, Londra, 2005, s.133- 142

[208] McKay-H. M. Scott, *a.g.e*, s.359-360 ve Neil M. Heyman, "France Against Prussia: The Jena Campaign of 1806", *Military Affairs*, c. XXX, sayı: 4, Kış 1966-1967, s.186-198; Napoleon'un III. Koalisyon Savaşları için bkz. Jeremy Black, a.g.m., s.247-248

İKİNCİ BÖLÜM

Eksen Değişikliği veya Yeni Arayışlar

Üçüncü Koalisyon Savaşları sonrası Avrupa anakarasında Rusya ve İngiltere haricindeki büyük güçler ya Fransa tarafından mağlup edilmiş ya da onunla ittifak içine girmişti. Napoleon, III. Koalisyon Savaşları'nda Avrupa'daki Rus ordularını mağlup etse de Avrupa'daki diğer ülkeler gibi Rusya'yı kendi doğrultusunda bir politika izlemeye mecbur edememişti. Diğer taraftan Napoleon baş belası olan İngiltere'ye karşı ne büyük bir zafer kazanabilmiş ne de ona zarar vermek için gittiği Mısır'da bir başarı elde edebilmişti. İngiltere'nin anakarasının kendisine sunduğu coğrafi üstünlüğe paralel olarak denizlerdeki üstünlüğü onu Fransa'nın kara ordularından korumuştu. Britanya için planlanan Fransız çıkarma harekâtlarının başarısızlığı ve İngiltere'yi sömürgelerinde vurmak için yapılan Mısır çıkarmasının fiyasko ile sonuçlanması, Napoleon'a İngiltere'yi ne denizde ne de anakarasında yenemeyeceğini gösterdi. İngiltere karşısında alınan başarısızlıklar ve Rusya'nın askerî açıdan büyüklüğü[209] bu iki ülke karşısında izlenilen politikanın geliştirilmesini yani yeni arayışları mecburi kıldı. İngiltere'ye karşı ekonomik bir savaş ilan eden Napoleon, Rusya'ya karşı ise daha önce topraklarına saldırdığı Osmanlı Devleti ile yakınlaşarak önceki gibi Osmanlı Devleti'ni paylaşmayı düşünen değil onun toprak bütünlüğünü koruyup onu askerî açıdan kuvvetlendirerek Rusya'ya karşı kullanmayı amaçlayan yeni bir politika izlemeye başladı.[210] Yeni arayışlardan iki politika doğdu: İngiltere'ye karşı kıta ablukası ve Rusya'ya karşı şark siyaseti.

---

[209] I. Petro dönemi ile askerî alanda yaşanan gelişmeler Rus ordusunu kıtanın en güçlü ordularından biri haline getirmişti. Bu sayede Rus ordusu 1799 Felemenk Seferi ve Üçüncü Koalisyon Savaşları (1805-7) dışında, Petro'nun 1725'teki ölümü ile Bonaparte'ın 1815'teki nihai yenilgisi arasında girdiği büyük savaşların hemen hepsinde başarı göstermişti. Rus ordusunun yaşadığı dönüşüm için bkz. Brian L. Davis, "Rus Askerî Gücünün Gelişimi, 1453-1815", Top Tüfekve Süngü, Yeniçağ'da Savaş Sanatı 1453-1815, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.154-188; John L. H. Keep, *Soldiers of the Tsar, Army and Society in Russia, 1462-1874*, Clarendon Press, Oxford, 1985 ve Christopher Duff, *Russia's Military Way to the West Origins and Nature of Russian Military Power 1700-1800,* Routledge & Kegan Paul, Londonn, 1981

[210] Napoleon, Osmanlı Devleti'nin paylaşılması fikrini değiştirip onu düşmanlarına karşı kullanmayı düşünürken aynı dönemde Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda doğu politikası konusunda özel danışman olan M. Codrika Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında farklı düşünüyordu. Osmanlı Devleti'ni bölüşmek ya da kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek için planlanan paylaşılma projelerinin her gün bir yenisinin konuşulduğu dönemde Codrika'nın da bir projesi vardı. Fakat Napoleon ve bakanları tarafından dikkate alındığı bilinen bu fikirlerin bu dönemde

İngiltere'nin Avrupa ile olan ticari ilişkilerini hedef alan kıta ablukası, adanın Avrupa anakarası ile olan ticaretini engellemek ve bu şekilde Britanya anakarasının en önemli gelir kaynağı olan ticaretine zarar vererek onu barışa ikna etmeyi amaçlıyordu. Fakat bu, tüm Avrupa limanlarının İngiltere gemilerine kapatılması ile olabilecek bir durumdu ve bu nedenle bunun sağlanması için diğer Avrupa devletleri Fransa ile birlikte hareket etmeli veya ettirilmeliydi.[211]

Napoleon'un Rusya'ya karşı uygulayacağı şark siyasetinin temelinde ise Rusya'yı Doğu Avrupa'dan Fransa, Balkanlar'dan Osmanlı Devleti ve Kafkasya'dan Osmanlı Devleti ile İran tarafından kuşatmak yer alıyordu. Bu bağlamda Napoleon bu iki ülke ile Rusya'ya karşı birlikte hareket etmek için bir ittifak içine girme arayışındaydı.[212]

2.1 Osmanlı Devleti ve Fransa

uygulanabilmesi Fransız çıkarlarına uygun değildi. Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunda iki temel planı olan Codrika, ilk düşüncesinde Osmanlı Devleti'ni Asya ve Avrupa olmak üzere iki krallığa ayırıyordu. Asya'daki yönetim Osmanlı Hanedanı altında Bağdat merkezli olurken diğeri Fransa ile ittifak içinde olan Hıristiyan prens tarafından İstanbul'dan yönetilecekti. İkincisinde ise Rumeli dışındaki Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında otonom devletler kurulacak, bu kurulan bölgelerde var olan önceki ayanlar Fransa garantisi altında yönetimlerine devam ederken Napoleon bu prensliklerle Bab-ı Ali arasında aracı olacaktı. Eski kapitülasyonların devam etmesini de arzulayan Codrika Mısır'ı da Fransa topraklarına katmayı unutmuyordu. Codrika'nın bu projesi ve bu dönemde Napoleon'un doğu siyasetinin şekillenişi için bkz. Paul F. Shupp, *The European Powers and the Near Eastern Question, 1806-1807*, AMS Press, New York, 1966, s.76-77 ve N. Berkez, *a.g.e.*, s.122-123

[211] Kıta ablukası terimi 1806'da Avrupa diplomasisi içine giren bir tür ekonomik ambargo olarak tanımlanabilir. 21 Kasım 1806'da ilan edilen bu ekonomik ambargo 1813'e kadar sürdü. Napoleon diğer devletleri bu ambargoya katılmak için ikna etmeye çalışıyor ve gerektiğinde ikna yöntemi olarak ordusu kullanıyordu. Napoleon'un Kıta ablukası konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Carlton J. H. Hayes, *A Political and Social History of Modern Europe*, The Macmillan, New York, 1916, c. I, s. 546; William M. Sloane, "The Continental System of Napoleon", *Political Science Quarterly*, c. XIII, sayı: 2, Temmuz 1898, s.213-231; Katherine B. Aaslestad, "Revisiting Napoleon's Continental System: Consequences of Economic Warfare", *Revisiting Napoleon's Continental System, Local, Regional and European Experiences*, ed. Katherine B. Aaslestad ve Johan Joor, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s.1-14; Stuart Woolf, *Napoleon's Integration of Europe*, Routledge, New York, 2003, s.144-155 ve Geoffrey Ellis, *The Napoleonic Empire*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s.109-113

[212] Napoleon, Mısır'dan geri çekilmesinden Austerlitz galibiyetine kadar Doğu ile doğrudan ilişki kurmamış daha çok Avrupa içi siyasetle uğraşmış ve kendi yerini sağlama almaya çalışmıştı. Bu bağlamda ihtiyacı olan ekonomik kaynağı donanma giderlerini kısarak ve Louisiane'yi Amerika Birleşik Devletleri'ne satarak karşılamaya çalıştı. Napoleon'un şark siyasetinin oluşumu için bkz. Edouard Driault, *Napoleon'un Şark Siyaseti, Selim-i Salis, Napoleon, Sebastiani ve Gardane*, çev. Mehmed Fuad Köprülüzade, TTK Yay., Ankara, 2013, s.3

God wishes not the destruction of the Ottoman Empire since he has predestined to us a savior in Bonaparte[213]

III. Koalisyon Savaşları ile Napoleon, II. Koalisyon'da başta İtalya olmak üzere kaybettiği toprakları geri almıştı. Bu durum 1797 Compo Formia Antlaşması'nın yarattığı durumu yeniden ortaya çıkardı. Şimdi Fransa'nın daha önce Balkanlarda Osmanlı ve Rus nüfuzuna karşı izlediği yayılmacı politikanın tekrardan takip edilmesi gündeme gelmişti. Fransa'nın bu tehditkâr politikası yeniden Bab-ı Ali ve Moskova'yı yakınlaştırmıştı. Fransa'ya karşı oluşan bu olumsuz havanın Napoleon'un kendisini imparator ilan etmesi ile tırmanması ve bununla birlikte Rusya'nın Bab-ı Ali'ye baskıları iki ülkeyi 1798 ittifakını yenilemeye itmişti.[214] Fakat 1805'de Osmanlı-Rus ittifakının yenilenmesinden bir gün sonra Austerlitz'in haberinin İstanbul'a ulaşması ve sonrasında Pressburg Barışı[215] ile Avusturya'nın İstria ve Dalmaçya'yı Fransa'ya bırakmasından dolayı Fransa ile Osmanlı Devleti tarihte ilk ilk defa kara bağlantısı gerçekleştirmesi, ikili ilişkiler içinde yeni bir dönem anlamına geliyordu. İlk başta bu temas Osmanlı Devleti için bir endişe kaynağı olsa da mecburi müttefiki Rusya'nın politikası bu durumu değiştirerek İstanbul'un Paris'e yakınlaşmasını sağladı. Bu durumu fark eden Talleyrand, Ocak 1806'da sekreteri Le Roux'u özel görev ile İstanbul'a gönderdi.[216] Napoleon'un iyi niyetlerini ifade eden Roux aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Napoleon'un imparator unvanını tanımasını istiyordu. Başta İbrahim Nesim Efendi[217]olmak üzere Osmanlı devlet adamları Roux'a İngiliz ve

---

[213] P. F. Shupp, *a.g.e.*, s.47

[214] Avrupa'daki Fransa yayılmasına karşılık St. Petersburg yönetimi bir taraftan Akdeniz'de başta Korfu olmak üzere üslerini güçlendirmeye çalışırken diğer taraftan süresi dolmakta olan Osmanlı-Rus ittifakını daha da genişleterek yenilemek istiyordu. Bu Fransız yayılmasına karşın başlangıçta Bab-ı Ali'de Rusya ile aynı endişeleri taşısa da müttefiklerinin düşmanca tutumu ve Avrupa'daki gelişmeler bu durumu tersine çevirdi. Rusya'nın Akdeniz'deki faaliyetleri ve Fransa yayılmasına karşı tutumu için bkz. Valeriy Morkva, *Russia's Policy of Rapprochement with the Ottoman Empire in the Era of the French Revolutionary and Napoleonic Wars, 1792-1806*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2010, s.296-311

[215] Austerlitz Savaşı ve sonrasında ki Ressburg Barışı için bkz. Christopher Duffy, *Austerlitz 1805*, Cassell Military Paperbacks, Londra, 1977, s.100-163

[216] Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011, c. VII, s.276-277

[217] Hotin serhatinden bir imamın oğludur. Babasının vefatından sonra, dedesi Hotin Arabacıbaşısı Mehmed Ağa ytiştirdi ve "Arabacıbaşızade" unvanını aldı. 1184'de (1770-71) annesiyle İstanbul'a gelip 1189'da (1775) sadaret mektubi odasına girdi. Gayet zeki olduğundan 1203'de (1788-89) ordunun sefere çıkışında Hacı İbrahim Efendi'ye mühürdar oldu. Bir müddet sonra mektubi-i sadaret serhalifesi, 11 Cemaziyelevvel 1209'da da (4 Aralık 1794) mektupçu oldu. Sadaret

Rus elçilerinin tepki göstermesine neden olabilecek kadar bir ilgi göstermişti. Roux ile birkaç defa da gizli görüşme yapan İbrahim Nesim Efendi ondan Napoleon adına Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması ve Eflak ve Boğdan için Rusya ile yapılan ve Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına zarar veren düzenlemenin iptali için destek sağlamaya çalışıyordu. Ayrıca ikili Napoleon'un İstanbul'a büyükelçi göndermesini de tartışmışlardı. Osmanlı heyetinin bu taleplerine karşılık Roux, Rus savaş gemilerinin boğazlardan geçişinin engellenmesini istiyordu.[218]

Bab-ı Ali Napoleon'u imparator olarak tanıma kararı aldığı[219] divan toplantılarından sonra bu kararını Paris'te bulunan elçisine talimatla bildireceğini Fransa Maslahatgüzarı Ruffin'e bildirdi. Ruffin ise Paris'te bulunan Halet Efendi'nin[220] gözden düştüğünü belirterek bu kararın Paris'e yeni bir elçi vasıtası ile bildirilmesi gerektiği söyledi. Bunun üzerine Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi Paris'e elçi olarak gönderildi. Bab-ı Ali'nin Paris ile yeni döneme başladığı sırada Napoleon da doğu ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştı.[221] Bu kapsamda 1806 Mart'ın da Reinhard, Eflak ve Boğdan'a başkonsolos olarak atanırken Bessiers'de Yanya'ya atandı. Bunu 2 Mayıs'ta General Horace Sebastiani'nin İstanbul'a büyükelçi olarak ve 12 Mayıs'ta Pierre David'in Travnik konsolosluğuna atanması izledi.[222]

---

kethüdası ve rikab-ı hümayun kethüdalığı yaptıkdan sonra bir ara azl olunsa da (1215-1800/1) ordunun 1218'de (1803-4) dönüşünden sonra yeniden sadaret kethüdası oldu. Bunu III. Selim'in kardeşi Beyhan Sultan'ın kethüdası olması izledi. Bu sayede padişahın huzuruna girme şansı elde ediyordu. Bu görevden 23 Recep 1221'de (6 Ekim 1806) ayrılsa da manen müsteşar ve makbuldü ve bu sayede etkinliğini sürdürmeye de devam etti. Fransa'ya yakınlığı ile bilinen İbrahim Nesim Efendi Nizam-ı Cedid'e karşı çıkan ayaklanmada Et Meydanı'nda öldürüldü. Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, yay. Haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, c. III, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996, s.768 ve Fehmi İsmail, *The Diplomatic Relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers From 1806 to 1821*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra, 1975, s. 40-41

[218] F. İsmail, *a.g.e.*, s.38-41

[219] İmparatorluk ünvanı Osmanlı Devleti açısından "padişahlık" unvanına denk sayılıyordu. Osmanlı Devleti'nin "padişah" rütbesine denk rütbede tanıdığı ikinci hükümdar Napoleon'undur. Daha önce de eski Moskof prensi olan Rusya çarını "çasar" (kayser) olarak tanımıştı. Bkz. N. Berkes, *a.g.e.*, s.112

[220] İlerleyen dönemin önemli figürlerinden biri olacak olan Halet Efendi için bkz. Abdulkadir Özcan, "Hâlet Efendi", *DİA*, c. XV, yıl: 1997, s.249-251

[221] Bekir Günay, *Paris'te Bir Osmanlı, Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2009, s.14-15

[222] P. F. Shupp, *a.g.e.*, s.72; ayrıca Napoleon 1805'te İran'a Amedee Jaubert adında bir tercüman göndermiş ancak Haziran 1806'da Tahran'a ulaşan Jaubert orada hastalanarak hemen Fransa'ya

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen bu Fransız yakınlaşmasının yanı sıra İngiltere ve Rusya'da Fransa ile barış görüşmeleri sürdürmekteydi. Fransa tarafından Osmanlı toprak bütünlüğünün diğer devletlerce kabul edilmesinin öne sürüldüğü bu görüşmelere rağmen Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü Avrupa topraklarında Sırp isyancılar tarafından tehdit edilmekte,[223] Mısır'da nüfuz mücadelesi kanlı bir şekilde devam etmekte[224], Kafkasya'da Rus nüfuzu giderek artmakta[225] ve Vehhabiler de bu bütünlüğe doğuda büyük bir tehdit olarak hareket etmekteydiler.[226] Diğer taraftan III. Selim ve ekibi, Balkanlarda Nizam-ı Cedid reformlarının uygulanmasına karşı gösterilen iç muhalefetle de uğraşmak zorundaydı.[227] Ayrıca Ocak 1806'da toplanan geniş kapsamlı Rus konsilinde Osmanlı ile ilişkilerin geleceği konusunda iki önemli karar alınmıştı. Bunlardan birincisi Osmanlı hükümetiyle mevcut ilişkilerinin devamını sağlamak, ikincisi de Osmanlı Devleti'nin içinde yaşayan Yunan ve Slav milletlerle ilişki kurmaktı. Buna paralel olarak silahlanmaya devam edilmesine de karar veren konsil, Avusturya'nın Prenslikleri almak istemesi ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne saldırması durumunda Eflak ve Boğdan'ın işgal edilmesi için sınırda hazırlıklı olunması yönünde bir karar da almıştı. Aynı dönemde St. Petersburg Stroganov'u

---

doğru hareket etmek zorunda kalmıştı. Sonrasında da Napoleon konsolos Jouannin'i ve sonra istihkam yüzbaşısı Bontems'i Tahran'a gönderdi. Bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.159-160

[223] Bu konuda bkz. Selim Aslantaş, *Osmanlıda Sırp İsyanları: 19. Yüzlılın Şafağında Balkanlar*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2007

[224] Napoleon sonrası Mısır'daki nüfuz mücadelesi için bkz. Yüksel Çelik, "III. Selim Devrinde Mısır'da Osmanlı-İngiliz Rekabeti, 1798-1807", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, ed. Seyfi Kenan, İSAM,* İstanbul, 2010, s.351-366

[225] III. Selim döneminde Kafkasya'daki Rus yayılması için bkz. Mustafa Aydın, "III. Selim Zamanında Kafkasya", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, ed. Seyfi Kenan, İSAM,* İstanbul, 2010, s.367-390 ve Henry John Armani, *The Russian Annexation of the Kingdom of Imeretia, 1800-1815: In the Light of Russo-Ottoman Relations*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown Üniversitesi, Washington, 1970, s.253-304

[226] Bu süreçte Vehhabi mezhebi Suudi emirlerinin önderliğinde Medine (1804) ve Mekke'nin (1806) denetimini ele geçirdi. Bkz. Gabor Agoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.149

[227] III. Selim yönetimini Balkanlarda uzun süre uğraştıran Pazvantoğlu isyanının uzlaşma sayesinde son bulması ile sağlanan bölgedeki istikrar Nizam-ı Cedid reformlarının bölgede uygulanmasına karşın gösterilen muhalefetle tekrar bozuldu. II. Edirne Vakası olarak değerlendirilen bu süreç için bkz. Fatih Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2016, s.269-271

Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını görüşmek için Londra'ya göndermişti ancak bu teklif İngiliz Dışişleri Sekreteri Charles James Fox tarafından reddedildi.[228]

Antik rejimin Doğu Bariyeri'ni İran'ı[229] da dâhil ederek Rusya'ya karşı uygulamayı düşünen Napoleon, Osmanlı Devleti'ni ikna amacı ile İstanbul'a gönderdiği Sebastiani'nin görevleri arasında Bab-ı Ali üzerindeki Fransız nüfuzunu arttırmak, Osmanlı'nın Dalmaçya'daki Fransız ordusu ile iş birliğine girmesini sağlayarak Rusları Karadağ ve Arnavutluk'tan çıkarmak ve böylece Yunanistan ve Boğdan'daki Rus nüfuzunu sona erdirmek, boğazların Rus ve İngiliz gemilerine kapatılmasını sağlamak, III. Selim'i Sırp isyanını bastırmaya ve Eflak ve Boğdan'a Rus müdahalesi olasılığına son vermek için bu bölgelere müdahale ile Fransızların Adriyatik'teki varlığının Osmanlı toprak bütünlüğüne karşı değil de bölgedeki Rus nüfuzuna engel olmak için bulunduğuna ikna etmek ve Üçlü İttifak savaşında Fransız tebaasının uğradığı zararların tazmini için Bab-ı Ali'ye baskı yapmak yer almaktaydı.[230]

Bu sırada Fransa, III. Koalisyon Savaşları sonrası en büyük rakipleri olan İngiltere ve Rusya ile barış görüşmelerini sürdürüyordu. Napoleon'un amacı ya İngiltere ya da Rusya ile barış yaparak aralarındaki ittifakı bozup diğerini yalnız bırakarak onu da barışa zorlamaktı.[231] Fransa-İngiliz barış görüşmelerinden Fox'un ölümü ile bir sonuç alınamasa da Fransız-Rus görüşmeleri sonucunda Katora'nın Fransa'ya terk edildiği, Yedi Adalar'ın bağımsızlığının tanındığı, Raguza'nın Bab-ı Ali'nin garantisi altında bağımsızlığını kazandığı ve Osmanlı

[228] Daha öncede aynı fikirle Londra'nın kapısını çalan St. Petersburg bunun "güç dengesi" (balance of power) için gerekliliği üzerinde duruyordu. Bkz. F. İsmail, *a.g.e.,* s.42-43; İngiltere ve Rusya'nın başkentlerinde Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konuşulurken bu iki devleti temsil amacı ile İstanbul'da bulunan Arbuthnot ve İtalinsky'de Bab-ı Ali'ye Osmanlı-İngiliz ittifakının da yenilenmesi için baskı yapıyordu. Aynı dönemde Paris'te bulunan yeni Osmanlı Elçisi Muhib Efendi Rusya ile yenilenen ittifakın Fransa'ya yönelik değil İngiltere'nin deniz gücüne karşı yenilendiğini ve bu nedenle İngiltere ile olan ittifakın yenilenmediğini belirtiyordu. Aynı eser s.51

[229] İran bu dönemde Rusya'nın Kafkasya'da izlediği yayılmacı politikadan dolayı zaten Rusya ile savaş halindeydi. Kafkasya üzerindeki nüfuz mücadelesi iki ülkeyi 1804'te bir savaşa tutuşturmuştu. Dokuz yıl sürecek bu savaşta İran, Rusya karşısında batılı devletlerin askerî ve politik desteğine ihtiyaç duyacak ve bundan dolayı her durumu Rusya karşısında fırsata dönüştürmeye çabalayacaktı. 1804-1813 İran-Rusya Savaşı için bkz. Muriel Atkin, *Russia and Iran, 1780-1828,* University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980, s.91-99; Elena Andreeva, *Russia and Iran in the Great Game, Ravelogues and Orientalism, Routledge*, New York, 2007, s.15 ve Özgür Türker, "1804-1813 Rus-İran Svaşı'nın Başlıca Nedenleri Üzerine", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. II, sayı: 1, Bahar 2017, s.76-89

[230] Shaw, *Eski ve Yeni Arasında…",* s.471-472; P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.75-76 ve A. Süslü, a.g.m., s.269-270

[231] P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.93

toprak bütünlüğünün kabul edildiği Clerke-d'Obrill Antlaşması ortaya çıkmıştı. Fakat bu antlaşmanın I. Aleksandr tarafından onaylanmaması ve Napoleon'a karşı İngiltere ve Rusya'nın başı çektiği yeni bir koalisyon kurulma çabaları Sebastiani'nin elçilik görevinin önemini bir kat daha arttırdı.[232] Diğer taraftan 1806'da Berlin'in işgali ile tüm Alman toprakları Napoleon'un çizmelerinin altındaydı. Bu Napoleon'a kıtada uzun yıllardan beri Fransa'nın en büyük rakibi olan Roma-Germen İmparatorluğunu yeniden şekillendirme fırsatı verdi. İmparatorluğun Kuzey Avrupa'daki prensliklerini temmuzda Ren Konfederasyonu adı altında kendi kontrolünde birleştirirken bir ay sonra imparatorluğu da lağvetti. Diğer taraftan Napoleon'un Berlin'de Fransız-Rus barış görüşmeleri sırasında Rusya'nın Prusya'yı cesaretlendirerek ikili oynadığını öğrenmesi Rusya'ya karşı olan savaş isteğini arttırdı.[233]

Bab-ı Ali'nin Rusya ve İngiltere ile yaptığı ittifaktan[234] duyduğu hoşnutsuzluk, kendisini Sebastiani'nin İstanbul'da gördüğü ilgi ve alaka ile gösterdi.[235] Boğazlardan Rus-İngiliz savaş gemilerinin geçişini protesto ile işe başlayan Sebastiani'nin bu talebi bu konudan büyük rahatsızlık duyan Bab-ı Ali tarafından da olumlu karşılanıyordu.[236] Diğer taraftan Eflak ve Boğdan voyvodalarının birer Rus ajanı olarak faaliyet göstermesinden rahatsızlık duyarak bunların değiştirilmesi yönünde Bab-ı Ali'ye baskı yapan Sebastiani bu konuda beratlı tüccarlar için yeni bir nizam verilmesi konusunda İngiltere ve Rusya ile sorun yaşayan III. Selim tarafından da desteklendi. Obrill Antlaşması'nın[237] Osmanlı toprak bütünlüğünü garanti etmesinin verdiği güven içinde Bab-ı Ali Sebastiani'nin telkinlerine uyarak eski voyvodaların yerine Alexander Suzzo ve Charles Callimachi'yi atadı. Bab-ı Ali'nin bu eylemleri Rus ve İngiliz elçileri tarafından çok sert tepki ile karşılandı. Eski müttefikler şimdi Osmanlı Devleti'ni

[232] A. Süslü, a.g.m., s.270
[233] D. Mckay-H. M. Scott, *a.g.e.,* s.364 ve 368
[234] Reisülküttab Vasıf Efendi'nin Bab-ı Ali'nin Londra'ya karşı bir tavır içerisinde olmadığını ve İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu'nun *aynı bünyede iki organ gibi* görülmesi gerektiğini belirtmesine rağmen Bab-ı Ali her ne kadar 1805'te Rus ittifakını yenilenmesine karşın İngiliz İttifakını yenilemede ayak sürümüştü ve bu iki ülkenin Osmanlı Devleti'nin egemenliğine karşı olan hareketlerinden rahatsızlık duymaktaydı. Bu konuda b.kz. Yeşil, *Trajik Zafer…,* s.35-36
[235] III. Selim Sebastiani'yi huzuruna askerî üniforması ile kabul etmiş onunla Kâğıthane'de özel bir görüşme de yapmıştı. Sultan Selim Sebastiani'nin getirdiği hediyeleri çok beğenmiş özellikle de Napoleon'un gönderdiği özel portesini çok değerli bulmuştu. Bkz. Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.50
[236] A. Süslü, a.g.m., s.271
[237] Henüz Obrill Antlaşması St. Petersburg tarafından reddedilmemişti.

tehdit ediyorlardı. Bu tehditler Sebastiani'nin işini kolaylaştırmaktan başka bir şey yapmadı. Sebastiani; Fransız, Osmanlı ve İran üçlüsünden mürekkep bir ittifak teklifi ile gelse de Rusya ve İngiltere ile bir savaşı göze alamayan Nizam-ı Cedid yönetimi, tehditlerin de etkisi ile eski voyvodaları 17 Ekim 1806'da yeniden göreve getirecekti.[238] Fakat Bab-ı Ali'nin giderek Fransa taraftarı politika izlemesi Rusya'nın endişelerini artırıyordu. Dalmaçya'daki Fransız ordularının yanı sıra Sırp isyanına yönelik olarak yapılan Osmanlı Devleti'nin askeri hazırlıklarının Rusya'nın kendisine karşı yapılmış olarak algılaması St. Petersburg'da bu endişeleri daha arttırdı.[239]

Voyvodaların değiştirilmesi ile önemli bir diplomatik başarı elde eden Sebastiani, bunun üzerine boğazların Rus-İngiliz gemilerine kapatılması konusundaki baskılarını arttırdı. Dalmaçya'da bulunan Fransız askerlerinin Rusya'ya yapılacak bir harekâtta Osmanlı topraklarını kullanmasını tarafsızlığa aykırı olduğu gerekçesi ile reddeden Bab-ı Ali'yi boğazlardan Rus-İngiliz savaş gemilerinin geçemesinin de tarafsızlığa aykırı olduğunu belirterek ikna etmeye çalışıyordu. Bu sözlerini 1805 Osmanlı-Rus ittifakında yer alan boğazların ancak ortak düşmana karşı Rus gemilerine açılacağı hükmü ile hukuki açıdan da destekliyor ve Paris ile İstanbul arasında hâlihazırda bir husumetin olmadığını belirtiyordu. İstanbul bu sırada İngiliz elçisi Arbuthnot ve İtalinsky ile Sebastiani arasındaki nüfuz mücadelesi ve savaş taraftarı yeniçeriler ve onların kışkırttığı ahali ile barışın devamı konusunda ısrarcı Nizam-ı Cedid ekibi arasında

---

[238] Bu sırada Obrill Antlaşması'nın I. Aleksandr tarafından onaylanmaması, Osmanlı Devleti'nin voyvodaların azlinin hukuki dayanağının ortadan kalkması anlamına geliyordu. Diğer yandan İstanbul'daki Rus elçisi Italinsky'in tehditlerine karşılık herhangi bir İngiliz filosunun boğazlara yapacağı saldırı için Türk Boğazlarının yeteri kadar iyi tahkime sahip olmadığı yönündeki Sebastiani'nin uyarıları voyvodaların yeniden göreve getirilmesine neden olan etmenler olarak gösterilebilir. Bu konuda bkz. Fatih Yeşil, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askerî Anatomisi", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, ed. Seyfi Kenan, İSAM,* İstanbul, 2010, s.396-399

[239] Michael Edward Fitzgibbon, *Alexander I and the Near East: The Ottoman Empire in Russia's Foreign Relations, 1801-1807*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ohia State Üniversitesi, Ohia, 1974, s.179-181; Danilevsky Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki Rusya karşı yaptığı askerî hazırlıkların Rusya tarafından savaşın temel nedeni olarak kabul edildiğini yazmaktadır. Bkz. Alexander Mikhailovsky-Danilevsky, *Russo-Türkish War of 1806-1812*, ed. ve çev. Alexander Mikaberidze, The Nafziger Collection, Westchester, 2002, c. I, s.17-18; İtalinsky mart ayında Osmanlı hükümetine bu hazırlıkların Aleksandr tarafından kendisine karşı yapılmış gibi algılandığını beyan ediyordu. Buna karşılık Reisülküttap Vasıf Efendi bu hazırlıkların Rusya'ya karşı değil Fransa ve Sırbistan'a karşı olduğunu belirtiyordu. Aleksandr'a özel mektup yazan III. Selim ayrıca Rusya hükümetine de garanti veriyordu. Arbuthnot ve İtalinsky F. İsmail, *a.g.e.*, s.47-49

mücadeleye sahne oluyordu.[240] St. Petersburg yönetimi İstanbul'da artan Fransız etkisi ile diplomatik yollarla verilen mücadelede başarısız olunması durumunda Bab-ı Ali'nin yapılacak bir askerî harekât ile korkutularak bu etkinin kırılması yönünde bir fikre doğru yöneliyordu. Bu fikrin uygulamaya geçirilmesini voyvodaların azli tetikledi.[241] Arbuthnot ve İtalinsky'nin eski voyvodaların yeniden atanması için verdiği mücadele İstanbul'da devam ederken Eflak-Boğdan sınırındaki Rus birlikleri bölgeye çoktan hareket etmişti.[242] Bu durum Sebastiani'nin istediğini elde etmesine yani boğazların Rus gemilerine kapatılmasının sağlanması için bir bahane oldu.[243] Napoleon İstanbul'da istediklerini elde etmeye başlamıştı.[244]

İşgal ordusunun başındaki General Mikhelson 21 Kasım 1806 tarihli Balkan sınırlarındaki Osmanlı makamlarına verdiği ültimatomda Rus ordusunun

---

[240] F. Yeşil, a.g.m., s.399-404

[241] Czartoryski, Eflak ve Boğdan'ın Rusya tarafından işgali sonrası İstanbul'un önemli zahire kaynaklarından mahrum kalacağından Osmanlı Devleti'nin tekrardan Rusya ile iş birliğine gitmek mecburiyetinde olacağını düşünüyordu. Ayrıca bu eyaletlerin Rusya kontrolüne geçmesi Rusya'ya Tuna'da önemli bir savunma merkezi sağlayacak ve Osmanlı Hıristiyanları üzerinde Rus etkisini arttıracaktı. Czartoryski'nin iddiasına göre Prensliklerin işgali Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tutum içermiyor aksine Osmanlı Devleti'ne karşı olası bir Fransız saldırısına karşı önlem niteliği taşıyordu. Bu yüzden Rusya Osmanlı Devleti ile olan ittifak ilişkilerine devam etmek istiyordu. Fakat bu ittifak ilişkilerine devam etmenin asıl amacı ittifak antlaşmalarından kaynaklanan kendi lehine olan fırsatlardan yararlanmaktı. Bkz. M.E. Fitzgibbon, *a.g.e.,* s.181

[242] 14 (26) Aralık 1805 tarihinde Fransa ile Peterburg Antlaşması'nı imzalayan Rusya, Prusya ve Avusturya sınırındaki kuvvetlerini Tuna sınırına doğru kaydırmaya başlamıştı. Bu konuda bkz. Hasan Demiroğlu, "Fransız İhtilali Sonrası Çarlık Rusyası'nın Balkan Siyaseti", *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, Mart-Haziran 2015, c. III, sayı: 68, s. s.2812; Osmanlı Devleti'nin Prensliklerdeki voyvodaları Rusya onayı olmadan görevden alması sonrası St. Petersburg'un İstanbul'a verdiği ültimatomunun kabul edilmeyeceğini düşünerek harp ilan etmeden Ekim 1806'da ordularına Eflak-Boğdan'a saldırma emri verdi. Böyle bir olayı beklemeyen III. Selim bu haberi İstanbul'a bildiren Eflak Beyinin mektubunu görünce şaşırarak vezirine *Buğdan beyinin şükkası nasıl şeydir? Gördüğüm gibi azim muzdarip oldum. Hasbinallah bu nasıl iştir. Sahi midir? Üzerimize ilan-ı harb mi etmiş. Yoksa Eflak ve Boğdan'a muhafaza ve iane suretiyle asker mi idhal edecek?* yazarak belirtmiştir. Bkz. E.Z. Karal, *a.g.e.,* s.51; Ayrıca St. Petersburg'da bulunan Avusturya elçisi Merveldt Rusya'yı Osmanlı Devleti'ne karşı bir askerî harekâttan caydırmaya çalışırken Viyana'ya da Balkanlardaki mevcut durumun yakında bir çatışmaya dönüşeceği yönündeki fikirlerini beyan ediyordu. Diğer taraftan İngiltere elçisi Stuart da Osmanlı-Rus ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde çaba sarf ederken Fransa'yı hedef alarak Osmanlı sınırlarına yapılacak bir askerî harekâttan önce bir koalisyonun oluşturulması gerektiği üzerinde duruyordu. Bkz. P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.201-203

[243] 5 Ocak 1807'de Bab-ı Ali, İstanbul'da bulunan elçiliklere Rusya'ya savaş ilan ettiğini, aynı ayın 17'sinde de boğazlardan seyrüseferin men edildiğini birer nota ile bildirdi. Bkz. Cemal Tukin, *Boğazlar Meselesi*, Pan Yay., İstanbul, 1999, s.146-147

[244] II. Edirne Vakasının tam ortasında (1806 Ağustos'unun ortaları) İstanbul'a gelen Sebastiani devletin içinde bulunduğu kötü şartları değerlendirip Edirne Vakası'nın yarattığı ortamdan da faydalanarak Bab-ı Ali kadrolarındaki Rusya yanlısı kişilerin değişmesini de sağladı. Bkz. Ali Yaycıoglu, *Partners of the Empire, The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Stanford University Press, California, 2006, s.166

Eflak-Boğdan'ı işgalinin nedenlerini açıkladı. Mikhelson burada Fransa'nın Mısır'ı işgali sırasındaki Rus yardımından bahsedierken aynı zamanda Bab-ı Ali'nin içine düştüğü bu kötü durumda Rusya'nın boğazları ve Balkanları işgal edebilecek güce sahipken etmediği ve Bab-ı Ali'nin yardımına koştuğunu vurguluyordu. I. Aleksandr'ın Bab-ı Ali'nin iki ülke arasındaki antlaşmalara uymamasına rağmen *düşman gibi bakmaya hakkı var iken* sadece onu İstanbul'daki elçisi aracılığı ile uyarmakla yetinmiş ancak Bab-ı Ali, Fransa *meyilli* politika izlemeye devam etmişti. Balkanlardaki Fransa yayılmasının Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike arz ettiğini belirterek bu konuda III. Selim'i uyarmak için I. Aleksandr'ın ordularının bir kısmını Eflak-Boğdan'a sokması adeta bir zorunluluk icabındandı. Dolayısıyla Rusya'nın Eflak-Boğdan ve Ege Adaları'ndaki askeri faaliyetleri Osmanlıya karşı bir fetih hareketi değil Fransa tehlikesine karşı atılmış adımlardı. I. Aleksandr, Bab-ı Ali'nin Fransa yanlısı politikadan vazgeçmesini, Fransa'nın Dalmaçya'dan çıkarılması için müttefiklere yardım etmesini, boğazlardan Rus savaş gemilerinin geçmesine müsaade edilmesini, Fransa taraftarı Ali Paşa'nın bu politikasından vazgeçmesini, Rus gemilerine verdiği zararların tazmini ve Ege Adaları'ndaki faaliyetlerine son verilmesi için gerekli önlemlerin alınmasının gerektiğini belirtmekteydi. Bab-ı Ali'nin bunları yapması halinde I. Aleksandr Eflak-Boğdan'daki askerlerin bir bölümü geri çekmeyi vaat etmekteydi ancak bir kısmını *asayiş ve refahı korumak için* bölgede bırakmak zorundaydı.[245]

İstanbul'da Prensliklerin işgali haberi duyulmadan önce Arbuthnot ve Italinsky'nin voyvodaların yeniden atanması yönündeki çabaları sonuç vermiş[246] ancak Bab-ı Ali boğazların kapalılığı konusundaki kararlılığından vazgeçmemişti.

[245] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.38-39

[246] Voyvodaların yeniden atanması İstanbul'da Arbuthnot ve İtalinsky'nin diplomatik zaferi olarak algılanmış ve bu duruma Sebastiani çok sinirlenmişti. Bunun üzerine İstanbul'un ancak para veya terör ile yönetilebileceğini Paris'e yazan Sebastiani eski voyvodaların yeniden göreve gitirilmesinde İpsilanti'nin Bab-ı Ali'ye özellikle de Reisülküttab Galip Efendi'ye rüşvet verdiğini belirtiyordu. Bu rüşvet iddiaları karşısında Bab-ı Ali'de bir görev değişikliği meydana getirmeye çalışan Sebastiani, Galip Efendi'nin yerine daha o sırada Fransa'ya yakın politika izlenmesini savunan grubun lideri İbrahim Efendi'nin getirmesini sağlamaya çalışıyordu. Ayrıca voyvodaların göreve iadesini diplomatik bir gösterge olarak kullanmak isteyen III. Selim bu atamadan sonra İngiltere Kralı III. George'ye Ekim 1806 tarihinde yazdığı mektupta İngiltere'den Rusya ile Osmanlı Devleti arasında uzlaştırıcı bir politika izlemesini istiyordu. Bkz. P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.234-237

[247] General Mikhelson ve Czartoryski Prensliklerin işgalinin Bab-ı Ali'ye karşı atılmış bir adım olarak görmemekte ve sadece olası bir Fransız saldırısına karşı alınmış bir önlem olduğunu ifade etmekteydiler. Fakat Fransa, Rusya'nın bu eylemini fırsata dönüştürmek için harekete geçti. Voyvodaların yeniden göreve getirilişinden yaklaşık bir hafta sonra 2 Kasım 1806 tarihinde gönderdiği mektubu ile Napoleon, III. Selim'i Jena'daki zaferi hakkında bilgilendiriyor ve onu Rusya karşısında cesaretlendirmeye çalışıyordu. Napoleon 1 Aralık tarihli mektubu ile de aynı şekilde III. Selim'den Ruslara karşı harekete geçmesini isterken elçisi Sebastiani'ye de Rus işgali altında olan Eflak-Boğdan ve isyan olayları ile çalkalanan Sırbistan'ın[248] yeniden Osmanlı Devleti'ne dâhil olacağı bir savunma ve iş birliği antlaşmasının imzalanması için yetki vermişti.[249] Napoleon Jena'dan sonra Rusya ile karşılaşmaya hazırlanıyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin bir an önce Rusya'ya karşı harekete geçmesini istiyordu. Bunun için söz konusu ittifakın bir an önce imzalanmasını sağlamak için İstanbul'daki elçisine bu konuda tam yetki vermişti ve bunun karşılığında Bab-ı Ali'nin Rusya'ya karşı en kısa sürede harekete geçmesini bekliyordu.

İki ülke arasındaki söz konusu ittifakın imzalanması konusunda her ne kadar Sebastiani yetkili kılınsa da Fransız elçisi bu talimat kendisine ulaşmadan III. Selim'i ittifak konusunu görüşmek için ikna etmişti.[250] İttifakın bir an önce imzalanması için de Napoleon'a bir murahhas gönderilmesi gerektiği konusunda ısrar etmekte ve bunun Osmanlının çıkarına da uyacağını belirtmekteydi. Her ne kadar Bab-ı Ali bu konuda istekli olmasa da aynı amaç için İran elçisinin İstanbul üzerinden Napoleon'a gideceğinin haber alınması İstanbul yönetiminin bu konuda

[247] Paul Lawrence Meriage, *Russia and First Serbian Revolution*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana Üniversitesi, 1795, s. 124

[248] Sırbistan'daki Osmanlı idaresine karşı olan ayaklanma Fransa tarafında Bab-ı Ali ile Rusya'nın ilişkilerini bozmak için kullanılmıştır. Rusya'nın Sırp isyancıları desteklediği iddiaları başta Napoleon olmak üzere İstanbul'daki Fransız diplomatları tarafından Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni paylaşma arzusunu göstermek için sıkça kullanılmıştır. Söz konusu iddialar ve bunun bölgedeki Fransız konsoloslarının raporları ile desteklenmesi Bab-ı Ali'nin Rusya karşıtı bir tavır almasında önemli bir rol oynamıştır. Bkz. Lawrnce P. Meriage, "The First Serbian Uprising and the Nineteenth-Century Origins of the Eastern Question", *Slavic Review*, c. XXXVII, sayı: 3, Eylül 1978, s.424-427

[249] A. Süslü, a.g.m., s.27

[250] F. İsmail, *a.g.e.*, s.78-79

adım atmasını sağladı.[251] Bu görev için seçilen Defter Emini Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi 21 Ekim'de İstanbul'a gelen İran elçisi ile birlikte 27 Aralık 1806'da o sırada Polonya'da bulunan Napoleon ile görüşmek için yola çıktılar.[252] Napoleon ile bir ittifak görüşmesine giden Osmanlı heyeti söz konusu heyetin üyelerini tartışırken aynı zamanda bir ittifak havası içinde tekrar atadığı voyvodaları yine görevden alıyor ve Rusya'ya 23 Aralık 1806'da savaş ilan ediyordu. Czartoryski'nin Sebastiani'nin İstanbul'daki nüfuzunu kırmak için Eflak-Boğdan'ın işgali fikri, Bab-ı Ali'nin savaş kararı alması ile fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Hatta Sebastiani Rusya'nın askeri operasyonundan sonra daha fazla nüfuz sahibi oldu.[253] Bu savaş ilanı aynı zamanda Arbuthnot ve İtalinsky'nin kaybedip Sebastiani'nin kazandığını, barış taraftarı olan Nizam-ı Cedid ekibinin savaş taraftarı yeniçerileri-ulema-halk grubunun fikrini kabul ettiğini ve Bab-ı Ali'nin İngiliz-Rus ekseninden Fransız eksenine geçtiğinin göstergesiydi.

Osmanlı Devleti'nin Fransa tarafında savaşa girmesi Avrupa'da Fransa'yı yalnızlaştırmayı amaçlayan müttefiklerin politikasının iyi işlemediğini gösteriyordu. Bab-ı Ali'nin bu eksen değişikliği müttefiklerin Avusturya'ya odaklanmasına neden oldu. Bunun için Rusya Napoleon ile kişisel bir mücadele içinde olan Pozzo di Borgo'yu Viyana'ya gönderdi.[254] Borgo'nun kişisel

[251] İran bu dönemde Kafkasya'da Rusya ile mücadele etmekte ve politikasını bu yönde belirlemekteydi. Her ne kadar 1804-5 kışında İngiltere'ye gelecek yıl Rusya'ya karşı bir saldırı önerisinde bulunsa da aynı dönemde Fransa'nın bu konuda kendisine yardım edebileceğini Halep'te bulunan konsolosu aracılığı ile Tahran'a iletmesi İran'ın dikkatini bir anda Fransa'ya çevirdi. Bu amaçla söz konusu yardım ya da ittifakı görüşmek için Napoleon'a elçi göndermeye karar verdi. Bu konuda bkz. Edward Ingram, "An Aspiring Buffer State: Anglo-Persian Relations in the Third Coalition, 1804-1807", *The Historical Journal*, c. XVI, sayı: 3, Eylül, 1973, s.515

[252] Bu konuda bkz. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri,* TTK Yay., Ankara, 2008, s.201; Kilisli olan Vahid küçük yaşta babasını kaybettiği için İstanbul'a gelmiş, aldığı eğitimden sonra maliye kaleminde başladığı devlet hizmetinde Osmanlı Devleti'ni temsilen 1806'da Napoleon'a elçi olarak gönderilmiş ve 1808'de de Çanakkale'ye İngiltere ile yapılacak barış görüşmeşmelerine murahhas olarak atanmıştır. Daha sonrada çeşitli devlet kademelerinde görev yapan Mehmed Emin Vahid 1828'de Çanakkale'de vefat etmiştir. Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi'nin hayatı hakkında bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*, Maarif İşleri Vekaleti Devlet Matbbası, İstanbul, 1932, s.129-133; Atilla Çetin, "Mehmed Emin Vahid Efendi", *DİA*, c. XXVIII, yıl: 2003, s.468-469; Mustafa Eğilmez, "Tarihî Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahid Paşa", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5, Kütahya, 2001, s.552-562 ve Ahmet Kılıç, *Mehmed Emin Vahid Paşa Hayatı, Eserleri, Vakfiyesi ve Kütüphanesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 2016

[253] F. Yeşil, a.g.m., s.406-407

[254] Napoleon ile Korsika'da başlayan bir düşmanlığı olan Pozzo di Borgo, devrim sonrası ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve Fransa karşıtı ülkelerde yaşamış ve görev verildiğinde bu ülkelerin diplomatik departmanlarında çalışmıştı. 1804'te Rusya'da dışişleri bakanı olan

bağlarından da yararlanarak Avusturya'yı kendi tarafına çekmeye çalışan İngiltere ve Rusya bu konuda bir başarı elde edemediler.[255] Avusturya tarafsızlığına mecburen devam etmek zorunda kaldı.[256] Fakat Avusturya, Fransa ile Rusya-İngiltere arasında barışın sağlanması için toplanacak olan genel bir kongrede arabuluculuğu kabul ediyordu. Her ne kadar tüm tarafların bu konjonktürde bir barış istememesine rağmen bu teklif savaş taraftarı olarak algılanmamak ve süre kazanmak için kabul edildi.[257]

İstanbul'da Sebastiani'nin nüfuzuna karşı İtalinsky'ye en büyük destek müttefiki İngiltere'nin elçisi Arbuthnot'dan geliyordu. Osmanlı-İngiliz ittifakının yenilenmesi için çaba harcayan Arbuthnot şimdi hem Sebastiani ile uğraşmakta hem de Rusya'nın Prenslikleri işgali sonrası Osmanlı-Rus barışını yeniden sağlama çabasındaydı. Arbuthnot İstanbul'da verdiği bu mücadeleye kraliyet donanmasını da dâhil etmek istiyor ve onun etkisi ile bu mücadelede başarı kazanma planları yapıyordu. Arbuthnot, İtalinsky'nin İstanbul'dan ayrılışı sonrası Sebastiani'ye karşı verilen mücadelede yalnız kalmıştı ve rakiplerine karşı tek güvendiği unsur İngiltere'nin deniz gücüydü.[258] Bu kapsamda Bab-ı Ali olası bir

---

Czartoryski tarafından Rusya'ya davet edilmişti. Diplomasi alanındaki yeteneği ve Napoleon'a karşı olan düşmanlığını kullanmak isteyen Rusya bu amaçla Borgo'yu çeşitli misyonlarla görevlendirdi. Bu nedenle daha öncede Viyana'da görev yaptığı bilindiğinden ve burada edindiği kişisel bağlardan yaralanmak için St. Petersburg Borgo'yu Mayıs 1806'da Viyana'ya gönderdi. Peter A. Thrasher, *The Diplomatic Career of Pozzo di Borgo Envoy Extraordinary of the Court of Russia and Russian Ambassador at Paris 1805-1835, Russian Ambassador at London 1835-1840,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra, 1974, s.6-40

[255] Pozzo di Borgo Viyana'yı en azından Fransa karşıtı olmasa da Osmanlı karşıtı bir politika izlemesi ve Rusya'nın Balkanlardaki ilerlemesine ses çıkarmaması için ikna etmeye çalışıyor ve bu nedenle de Osmanlı Devleti'nin paylaşılması fikrini dillendiriyordu. Bu paylaşımdan Sırbistan, Bosna ve Hırvatistan'ın Avusturya'ya bırakılmasını Rusya'nın kabul edeceğini hatta bu paylaşım için Avusturya'nın Fransa'yı karşısına alması gerekmediğini, bu bölgelerin Viyana için Ruslar tarafından alınabileceğini belirtiyordu. Bkz. P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.202

[256] J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.297; Pozzo di Borgo ile yaptığı görüşmede İmparator II. Francis tarafsız kalmasının nedenlerini ülkesinin zamana ihtiyacı olduğunu ve Napoleon'a karşı bir askerî harekât içinde olması durumunda ordularının kısa bir süre içinde Napoleon'a yenileceğini belirtiyordu. Bu yüzden Napoleon'a karşı bir eylemde bulunmayı olabildiği kadar ertelemeyi planlıyordu. P. A. Thrasher, *a.g.e.,* s.41

[257] Pozzo di Borgo, tüm çabalarına karşı Viyana'nın tarafsızlıkta ısrar etmesini *onların kalpleri korkudan donmuş, bu korku eylemlerindeki en temel faktör* diyerek açıklıyordu. Arabuluculuk teklifleri hakkında bkz. H. Butterfield, *The Peace Tactics of Napoleon, 1806-1808,* Cambridge University Press, Cambridge, 1929, s.118-123

[258] İstanbul'a yapılacak başarılı bir harekât Rusya ile İngiltere arasında bir bağ kurmayı da sağlayabilirdi çünkü Baltık üzerinden Rusya'ya yapılan yardım denizin donması nedeni ile yapılamamaktaydı. İngiltere ile bağ kuramayan Rusya yalnız kaldığını düşünmekteydi. 1806'nın sonlarında St. Petersburg'da Napoleon ile barış masasına oturulması konsunda fikirler dile getiriliyordu. Bkz. F. Yeşil, *a.g.e.,* s.57

Rus veya İngiliz saldırısını dikkate alarak boğazlardaki tahkimleri güçlendirmeye başlamıştı. Arbuthnot ise Bab-ı Ali ile yaptığı görüşmelerde o sıralar Çanakkale açıklarında bulunan İngiliz donanmasını tehdit aracı olarak kullanıyor bu şekilde onları ikna etmeye çalışıyordu. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri iyice gerdi. Bu nedenle gizlice İstanbul'dan ayrılarak Çanakkale'deki donanmaya giden Arbuthnot, hâlâ İngiliz donamasının Çanakkale önlerinde görülmesinin her şeyi değiştireceği düşüncesinde olduğundan donanmanın hareketini hızlandırmaya çalışıyordu. Her ne kadar donanmanın başındaki Amiral Duckworth olası tehlikeleri göz önünde bulundursa da kendisinin üstü olan Arbuthnot'un tavsiyelerine uymaktaydı. Bu doğrultuda 19 Şubat 1807'de demir alan İngiliz donanması İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı.[259]

Voyvodaların tekrar atandığı haberinin St. Petersburg'da duyulması aslında bir tür pişmanlık yaratmıştı çünkü bu askeri müdahale yıllardan beri mücadele verilerek İstanbul'dan elde edilen haklardan vazgeçilmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle St. Petersburg bu askeri harekâtın bir fetih amacı gütmediğini defalarca Osmanlı heyetine bildirmişti fakat askerlerini de geri çekmemişti.[260] İstanbul ile kısa bir zamanda barış yapmak amacında olan Rus hükümetinin tek amacı, iki ülke arasındaki ilişkilerin Sebastiani öncesindeki duruma tekrardan getirilmesiydi çünkü Tuna'da ki yeni açılan bu cephe Rusya'nın Polonya cephesinin zayıflamasına neden oluyordu.[261] Bu kapsamda Rus Dışişleri Bakanı Baron Boudberg 20 Şubat 1807'de Bab-ı Ali'ye gönderdiği mektupta General Mikhelson'dan farklı bir fikir beyan etmiyor hatta bu sırada Çanakkale Boğazı'ndan içeri giren müttefiki İngiltere donanmasının boğazları işgal edeceği haberlerini duyunca barış yapma isteklerinin bir kat daha arttığını bildiriyordu.[262]

---

[259] F. Yeşil, a.g.m., s.410-452

[260] P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.210

[261] Rusya, Fransa'nın Osmanlı topraklarını kullanarak Dalmaçya üzerinden bir saldırı yapmasından endişeleniyordu. Bu nedenle Vistul'dan Prut'a 60,000 asker göndermişti. Bkz. Thomas Miller Maguire, "Napoleon Against Russia, The Campaign of 1806-1807, December to June", *United Servise Magazine*, Londra, 1906, s.624

[262] Bab-ı Ali'ye baskı yapmak amacından başka bir nedeni olmadığı ileri sürülen Rusya'nın Prenslikleri işgali Baron Boudberg tarafından tekrardan vurgulanıyor ve iki ülke arasındaki silahlı çatışmayı başlatan General Mikhelson'un Sebastiani'nin gönderilmesi, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki 1799 ittifakının yenilenmesi ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki tüm eski antlaşmaların onaylanmasından sonra I. Aleksandr'ın ordularını geri çekeceğini Bab-ı Ali'ye bildirmek için memur edildiği belirtiliyordu. Bkz. Sergey Goryanof*, Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, Ötüken Yay., İstanbul 2006, s.58

Bu sırada Bab-ı Ali'nin Boudberg'in mektubundan çok daha önemli bir meselesi vardı çünkü bu mektup ile aynı gün İngiliz donanması İstanbul'un kapılarına dayanmıştı. Arbuthnot bununla elindeki tek ve en güçlü kozu oynamıştı artık bundan geri dönülemezdi. Bu nedenle Bab-ı Ali'den Osmanlı-İngiliz ittifakının derhal yenilenmesini talep eden elçi, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında arabuluculuk teklifinde bulunurken savaş sonrası İstanbul ve St. Petersburg'un aynı ittifakta yer almasını önermekle birlikte Fransa'dan gelebilecek bir saldırıya karşı da müttefiklerin yardımını vaat ediyor ve Osmanlı toprak bütünlüğü konusunda Bab-ı Ali'ye garanti veriyordu. Buna karşılık Nizam-ı Cedid ekibi bir taraftan donanmanın hazırlanmasına çalışırken diğer taraftan da İngiliz filosunun barışçı yollarla gönderilmesi için çaba harcamaktaydı. İngiliz filosunun yarattığı ilk şoktan sonra Bab-ı Ali ve filonun gelmesinin en önemli sebebi olan Sebastiani filoya karşı konulması için İstanbul'da tabyalar kurulması amacıyla harekete geçtiler. Tam bu sırada daha önce Dalmaçya'da bulunan Fransız ordusundan istenilen subayların başkente ulaşması bu çalışmaların hızlanmasına neden oldu.[263] Ahalinin desteğini de arkasına alan III. Selim ve Sebastiani İstanbul'un tahkiminde büyük bir yol katederken bir çatışmaya girmeden istediklerini elde etmeyi amaçlayan Arbuthnot'un eli gittikçe zayıflıyordu. İstanbul'dan istediklerini elde edemeyeceğini anlayan filonun kaptanı Amiral Duckworth Çanakkale'de devam ettiğini düşündüğü tahkimatları da dikkate alarak 3 Mart'ta Çanakkale'ye doğru demir aldı ancak dönüş yolu geliş gibi olmamış güçlendirilen Çanakkale tabyaları İngiliz donanmasına büyük hasar vermişti. Hasar gören gemiler ve İngiliz tüccarlarının arkasında bıraktığı mallar dışında planlanan hiçbir siyasi hedefe ulaşamayan bu sefer, hatta İstanbul'da İngilizlere karşı İstanbul'un tahkiminde sergilediği gayretlerinden dolayı Sebastiani'nin elini de çok güçlendirmişti.[264]

[263] V. Aksan, Sebastiani'nin topladığı Fransız subay sayısını 200 olarak vermektedir. Bkz. V. Aksan, *a.g.e.*, s.255

[264] F. Yeşil, a.g.m., s.452-487; İngilizlere karşı İstanbul'da gösterdiği mücadeleden sonra Sebastiani'nin nüfuzu bir kat daha artmıştı. Bunun göstergesi olarak III. Selim tarafından kendisine bir nişan takdim edilmiş ve Tarabya'da İpsilanti ailesine ait bir yazlık köşk hediye edilmişti, hatta Napoleon tarafından gönderilen Legion d'Honneur nişanı sefire onun adına bizzat III. Selim tarafından ihda etmişti. Sebastiani kazandığı bu nüfuzdan dolayı o dönemde İngilizlerce *Sultan Selim'in sadrazamı* sıfatı ile adlandırılır olmuştu. Bkz. E. Driault, *a.g.e.*, s.144

İstanbul surlarına dayanmış İngiliz donanması ile uğraşırken Rus orduları Prenslikleri işgal etmekle meşguldu. 16 Ekim 1806'da işgal kararını alan Mikhelson işgal hazırlıklarının ardından 10 Kasım günü yaklaşık kırk bin askerle ilerlemeye başladı. Önceki Osmanlı-Rus savaşlarına göre fazla bir direnişle karşılaşmayan Rus birlikleri yeni yılın arifesinde İsmail[265] hariç tüm önemli yerleri ele geçirmişti.[266] Tuna'nın kuzeyinde kurulan bu Rus hakimiyetine rağmen İstanbul'un bir Rus tehditi ile karşılaşması için önündeki *coğrafi derinliği*[267] aşması gerekmekteydi. Halkı kendi yanına çekmeye çalışan Mikhelson, Osmanlı Devleti'nin iyiliği için geldiğini, asıl amacının Osmanlı Devleti'ni Fransa etkisinden kurtarmak olduğunu belirtiyordu. İmparatorluğun Avrupa topraklarında Nizam-ı Cedid'e karşı verilen mücadeleyi de propaganda olarak kullanan Rus komutan Napoleon'un III. Selim'e Yeniçeriliği kaldırması ve Nizam-ı Cedid'i kurması için yardımcı olduğunu belirterek Fransa'ya karşı kamuoyu yaratmaya çalışıyordu.[268]

İstanbul'a yapılan İngiliz harekâtının sonuna yaklaşılırken Mehmed Emin Vahid Efendi ve beraberindeki İran heyeti, 1 Mart 1807'de Danzig'e ulaştılar.[269] Napoleon'un bu sırada Prusya'da bulunması, heyetlerin Talleyrand ile görüşmeler

---

[265] Rusların İsmail önlerine gelmeleri üzerine kale komutanı Kasım Paşa imdatçılar göndererek Alemdar Mustafa Paşa'dan yardım istemişti. Alemdar'ın isteği ile bölgeye gönderilen Pehlivan İbrahim Ağa bu bölgede Ruslara karşı başarılı bir savunma gerçekleştirmekte hatta suruç hareketleri ile Rus askerlerine karşı başarılı saldırılar da yapmaktaydı. Hatta bir keresinde Rus askerlerini Kili Kalesi'ne kadar geri çekilmeye mecbur etmişti. Pehlivan İbrahim Ağa'nın hayatı ve savaş sırasındaki faaliyetleri için bkz. Gazzizâde Abdullatif Efendi, *Vekâyi'-i Baba Paşa Fî't-Târîh*, yay. haz. Salih Erol, TTK Yay., Ankara, 2013 ve Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, ed. Mehmet Ali Beyhan, TTK Yay., Ankara, 2003, s.114-115 ve Kemal Beydilli, "Pehlivan İbrâhim Paşa", *DİA*, c. XXXIV, yıl: 2007, s.222

[266] P. F. Shupp, *a.g.e.*, s.244-245; Rusya hali hazırda Fransa ile savaşta olduğu için Osmanlı'ya karşı fazla sayıda askerde toplayamamıştı. Zamansız alınan savaş kararı da bunu etkilemiş ve yaklaşık otuz beş-kık bin çıvarında bir asker Tuna cephesi için ayrılabilmişti. Bkz. John P. LeDonne, *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831*, Oxford University Press, New York, 2004, s.160

[267] Rus sınırı ile İstanbul arasında coğrafi uzaklık Osmanlılar açısından Osmanlı-Rus savaşlarında Rus ordularına karşısında alınan mağlubiyetlere karşılık Osmanlı idaresinin tek güvencesiydi. Her Osmanlı-Rus savaşında olduğu gibi Rus kuvvetleri hızlı bir harekât ile Osmanlı topraklarını işgale başlasa da kısa zamanda elde etmek istediği barışı bir türlü elde edemiyordu. Bu konuda bkz. İbrahim Köremezli, "Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)", *Osmanlı Askerî Tarihi*, ed: Gültekin Yıldız, Timaş Yay., İstanbul, 2017, s.253-256

[268] P. F. Shupp, *a.g.e.*, s.246

[269] Vernon J. Puryear, *Napoleon and The Dardanalles*, University of California Press, California, 1951, s.150

yapmasına neden oldu.[270] Bu görüşmeler sırasında Talleyrand, Osmanlı Devleti'nin söz konusu ittifaktan öncelikli amacının toprak bütünlüğünün politik bağımsızlık çerçevesinde korunması olduğunu fark etti. Bab-ı Ali'nin daha sonraki taleplerinin Kırım'ın tekrar alınması olabileceğini düşünen Talleyrand, Prensliklere Polanya'dan gönderilecek Fransız askeri yardımının İstanbul tarafından olumlu karşılanacağını ancak bu yardımın Osmanlı topraklarının geçiş güzergâhı olarak kullanılarak Dalmaçya'daki Fransız askeri birliklerinden yapılmasının olumlu karşılanmayacağını belirtiyordu. Fakat Fransız askeri yardım talebi Vahid'in talimatnamesinde yer almıyor, Bab-ı Ali sadece subay yardımı talebinde bulunuyordu. Talleyrand ittifakların imzalanmasını ertelemeyi düşünürken Napoleon Osmanlı ile olan ittifakın aciliyeti olduğunu vurguluyordu[271] çünkü Şubat 1807'de Fransız-Rus ordularının karşılaştığı Eylau'da Napoleon büyük kayıplar vermiş ancak Rus ordusuna karşı ezici bir galibiyet elde edememişti fakat Rus ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştı. Kazananın tam anlamı ile belli olmadığı bu durumda Rus kuvvetleri geri çekilmişti ve Napoleon yakında daha büyük bir savaşın çıkacağını ve buna iyi hazırlanması gerektiğinin farkındaydı. Bunun için Osmanlı ittifakının aciliyetinden bahsediyor ve Rusya karşısında Osmanlı ittifakından yararlanmayı düşünüyordu. Bu nedenle Napoleon, III. Selim'e yazdığı mektuplarda Polonya'ya Osmanlı Devleti'ni İngiltere ve Rusya'dan korumak için girdiğini belirtiyor, Vahid Efendi ile yaptığı harekât planlarından bahsediyordu.[272] Napoleon, Polonya

---

[270] Türk heyetinin Varşova'ya ulaşmasından sonra Fransız yetkililerin sadece güvenliği sağlaması ancak yiyecek içecek ve diğer masrafların karşılanmaması Türk elçisi tarafından hoş karşılanmamış ve bu durum Vahid Efendi tarafından *alçak yaratılışlı olduklarını gösterdiler* diyerek yadırganmıştı. Fakat Vahid Efendi'nin kaleme aldığı sefaretname her ne kadar bir anı niteliğinde olmuş olsa da Fransa ve devlet adamları hakkındaki kötü düşünceleri Avrupa'yı gezdirilerek elleri boş gönderilen Osmanlı elçisi tarafından daha sonra eklenmiş olması büyük ihtimaldir. Hatta Fransızları Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı eserinden alıntı yaparak her milletin kendine göre bir özellği olduğunu, *Polonya'nın köprüsü, Çekoslovakya'nn rahibi, İtalya'nın takvası, Almanın orucu ve Fransızların da vefasızlığı meşhurdur* diyerek elçiliği öncesi Sebastiani'nin ve elçiliği sırasında Talleyrand ve Napoleon'un söyledikleri sözlere karşın bir ittifak imzalayamama konusundaki başarısızlığını buna bağlamaktaydı. Mehmed Emin Vahid Efendi'ni Fransızlar hakkındaki fikirleri için bkz. Erol Çağlar, *Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere İle Yapıalan Görüşmelere Dair Takriri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ümiversitesi, İstanbul, 2002, s. 30 ve 34

[271] F. İsmail, *a.g.e.*, s.95

[272] Daha öncede ifade edildiği gibi Napoleon duruma göre hareket ediyor Katolik olarak Vandee İsyanı'na son verdiği gibi, Mısır'a Müslüman olarak yerleşiyor, İtalya'da kamuoyunu olağanüstü asri olarak kazanıyordu, eğer Yahudi milletini idare etseydi, Salamon'un mabedini kuracağını

üzerinde gerçekleşen bu mücadelede cephe hattını genişletmek ve Rusya'ya Dalmaçya'dan gönderilecek bir ordu veya Tuna üzerinden bir harekât düzenlenmesi beklentisi içerisindeydi. Bu planın uygulanabilmesi için Osmanlı Devleti ile anlaşmak şarttı.

Fransa bir taraftan İstanbul'un dostu olarak kendini ifade ederken diğer taraftan da başta Dalmaçya olmaçya olmak üzere Yanya, Bosna ve Eflak-Boğdan'da yani dostu Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında kendi çıkarları için hizmet edecek kişiler arayışındaydı. Bu arayışın baş mimarları bölgedeki temsilcilikleriydi. Napoleon özellikle Tuna cephesinde Rusya'ya karşı güçlü direniş gösteren ayanlarla iş birliği arayışı içine girmişti. Bu ayanların başında Kasım 1806'da Yergöğü'ne Ruslara karşı yaptığı saldırının başarılı olması ile ün kazanan Pehlivan Baba Ağa ile bölgede bir güç odağı olmaya başlayan Alemdar Mustafa Paşa gelmekteydi. [273] Fransa, 1807'in başında Yılıkoğlu İsmail ve Pazvantoğlu Osman'ın ölümü üzerine yerlerine geçen Bayraktar ve İdris'e M. Lamarre ve M. Meriage başkanlığında iki heyet gönderdi. Bu Fransız heyetleri Vidin'e 25 bin Rusçuk'a da 30 bin asker göndererek Tuna sınırını savunma teklifinde bulunuyordu ancak bu teklifler hem Bayraktar hem de İdris tarafından reddedildi. Ayrıca III. Selim de Tuna'daki ayanlar arasındaki rekabeti ortadan kaldırmaya, düşmana karşı bir birlik oluşturmaya çalışıyordu. Bu nedenle III. Selim Alemdar'ı vezir sıfatı ile Mart 1807'de Tuna ve Silistre'nin yöneticisi olarak atadı.[274]

Napoleon bir taraftan ayanlarla iş birliği arayışındayken aynı zamanda Prensliklerdeki boyarlarla da iletişime geçiyor onları Rusya'ya karşı bir isyana teşvik ediyordu. Bölgede bulunan Fransız konsolosları da Fransız hükümetine Rus işgalinin halkta bir hoşnutsuzluk yarattığını belirterek birçok boyarın bölgedeki

---

belirtiyordu. Şimdi ise kendini inançlı Müslümanların müttefiki olarak göstermekten hiç çekinmiyordu. Bkz. F. Yeşil, *a.g.e.*, s.40

[273] Tirsinikli İsmail Ağa'nın adamlarından olan Alemdar ismini Pazvantoğlu isyanında duyurmuştur. Osmanlı idaresine karşı olan bu isyanda Bab-ı Ali İsmail Ağa ile iş birliğine gitmişti. Pazvantoğlu isyanına karşı verilen mücadelerdeki gösterdiği başarılar onun Hezargrad ayanı olarak atanmasına neden olmuştu. 12 Ağustos 1806'da Tirsinikli'nin ani ölümü üzerinde Rusçuk'a gelerek idareyi sağlamış, daha sonrada ayanlar ayanı seçilerek bölgede önemli bir güç haline gelmişti. Bkz. Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa, 1765-1808", *DİA*, c. II, yıl: 1989, s.364; döneminde yazılan bir Alemdar Paşa biyoğrafisi için bkz. Kalost Arapyan, *Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın Tarihi*, çev. Esat Uras, TTK Yay., Ankara, 1943

[274] A. Yaycıoğlu, *a.g.e.*, s.169-171

Rus güçüne karşı olası bir Fransız yardımına sıcak bakabileceklerini belirtiyordu. Buna karşılık Rusya'nın Eflak-Boğdan'daki askeri varlığı ona isyancı Sırplarla iletişim kolaylığı sağlamıştı. Ruslar Sırplarla iletişime geçerek onlara açıktan bir siyasi destek veremeseler de silah ve para yardımında bulunuyorlardı. Bu sayede Rusya, Osmanlı-Fransa ikilisine karşı Sırplarla yakın bir ilişki içerisindeydi. Bu sırada Sırplar Belgrad'ta kontrolü büyük oranda sağlamışlardı.[275]

Sırp-Rus birlikteliği giderek kuvvetlenmesine karşı Osmanlı-Fransız ittifak görüşmeleri istendiği gibi gitmemekteydi. Her ne kadar Napoleon bu ittifak konusunda aciliyet belirtmesine rağmen bir ilerleme kaydedilememişti hatta Paris'e bırakılması düşünülen Fransa-İran ittifakı Finkenstein Muahedesi adı altında 4 Mayıs 1807'de imzalanmıştı.[276] Bu gecikmenin nedeni Talleyrand'ın Osmanlı heyetinden olanaksız taleplerde bulunmasıydı. Talleyrand Osmanlı Devleti'nden Fransa için önemli ekonomik ayrıcalık elde etmeye çalışırken Fransa'nın en muteber devlet olmasını talep ediyordu. Hatta Mısır işgalinde Fransa'nın yaşadığı ekonomik kayıpların karşılanmasını da istemekteydi. Söz konusu ittifak ile Fransa tarafından yapılacak askeri yardımın tüm masraflarının karşılanmasını, Fransa ve İran arasındaki iletişimin kurulması için kolaylık sağlanmasını, İran'a karşı Fransa'nın yapacağı askeri yardımın Osmanlı topraklarından geçmesi ve bu orduların hareket özgürlüğüne sahip olmasını,

[275] Sırp isyancılarının başında bulunan Kara Yorgi, daha önce Avusturya ordusunda görev yapmış bir askerdi. Rus ordusu isyancılara maddi destek vermenin yanında onları eğitmek için subaylar da gönderiyordu. P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.247-253; Sırpların Bab-ı Ali ile giriştiği barış görüşmeleri geniş yetkili bir otonom yönetim taleplerinden dolayı İstanbul tarafından kabul edilmemiş ve bu isyancı Sırplara karşı askerî müdahale için bölgede hazırlıklara da hız verilmişti. Savaştan önce Sırpların yardım tekliflerine olumlu bir cevap vermeyen Rusya, Osmanlı Devleti ile savaşının başlamasından sonra Sırplarla ilişkilerini artırmış ve Çar Aleksandr, Mikhelson aracılığı ile 13,000 duka maddi yardımda da bulunmuştu. Rusya Sırpları sadece Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak istemiyor yapılacak askerî yardımla onlardan Dalmaçya'da bulunan Fransız askerlerine karşı da bir savunma hattı oluşturmayı düşünüyordu. Bkz. L. P. Meriage, *a.g.e.,* s.127-136 ve Sırp isyanının siyasi arenadaki yeri hakkında bkz. Selim Aslantaş, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu, 1804-1813", *Uluslararası İlişkiler*, c. VI, sayı: 21, Bahar 2009, s.109-136

[276] Finkenstein Antlaşması ile Napoleon İran toprak bütünlüğünü tanırken Gürcistan'da Rusya'nın işgal ettiği bölgelerin tahliyesi için emek sarf edeceğini kabul ediyordu. Fransa, İran ordusunun her türlü modern askeri ihtiyaclarını temin ederken İran İngiltere'ye karşı savaş açacaktı. Bunun yanında Afganistan'ı da bu savaşa dahil etmeye çalışacak olan Tahran hükümeti Hindistan'daki İngiliz sömürge bölgesine bir ordu gönderecekti ve Fransa'nın denizden ya da karadan Hindistan'a yapacağı harekât sırasında Fransız ordusunun tüm ihtiyaçları da karşılayacaktı. Ayrıca taraflar arasında bir de ticaret antlaşması imza edilecekti. Buradan da anlaşıldığı gibi Napoleon İran ile sadece İngiltere'ye karşı askerî bir ittifak içine girmiş İran'ın asıl hedefi olan Rusya'ya karşı verilen Fransa desteği siyasi olarak kalmıştı. Bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.156-169 ve M. Atkin, *a.g.e.,* s.125

İngiltere-Rusya ile Bab-ı Ali arasındaki ittifakların yenilenmemesini ve boğazların İngiltere ve Rusya'ya kapatılmasını talep ederken Osmanlı Devleti'nin Prenslikler üzerindeki önceki haklarını tanıyıp toprak bütünlüğü garantisi veriyordu. Talleyrand ayrıca Kırım kozunu da ortaya koyuyor ve söz konusu savaşta Osmanlı Deleti'nin Kırım'ı alması halinde buranın Türklere geri verileceğini belirtiyordu. Fakat Talleyrand'ın bu geniş kapsamlı ittifak önerisi Vahid Efendi tarafından buna yetkisi olmadığı gerekcesiyle reddedilmişti.[277] Vahid Efendi Napoleon[278] ile ve General Caulaincourt ile yaptığı görüşmelerde Rusya'ya karşı bir savunma antlaşması üzerinde duruyordu. Vahid Efendi, iki devletin birbirinden ayrı Rusya ile ne ateşkes ne de barış görüşmeleri yapmamasını, Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin Karadeniz bölgesindeki kaybettiği toprakları geri alması için Fransa ordusu tarafından desteklenmesini talep ediyordu. Fakat Vahid Efendi söz konusu askeri ittifakın sadece Rusya'ya karşı olmasını ve bunun da üç yıl süreyle geçerli olmasını istiyordu. Osmanlı heyeti, bu talepler doğrultusunda İngiltere'ye karşı bir ittifaktan çekiniyordu. Caulaincourt'un hali hazırda İstanbul ve Londra arasında var olan savaş durumunu belirtmesi üzerine Vahid Efendi, Bab-ı Ali'nin İngiltere'ye karşı resmi bir savaş ilanı olmadığını belirti. Ayrıca Bab-ı Ali İngiltere'ye karşı olası bir savaşta Fransa'nın yardımının içeriğini ve Ege Adaları konusundaki tutumunu da öğrenmeye çalışıyordu. Fransa'nın uzun vadeli ittifak girişimleri ise Vahid Efendi tarafından yetkisi olmadığı gerekçesi ile reddediliyor ve *hükümetimden soracağım* diyerek zaman kazanmaya çalışıyordu.[279] Napoleon'un da ikili görüşmelerde Vahid Efendi'yi ikna etmeye

[277] F. Yeşil, a.g.m., s.406-407; F. İsmail, *a.g.e.,* s.95-96 ve V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.171-172; Talleyrand'ın isteklerini Vahid Efendi şöyle açıklıyordu: *...Memâlik-i Osmaniye'ye ilkā-yı fitne vü fesâd kasdıyla Karadağ ve Sırp taraflarına ve İstanbul ve Akdeniz boğazı câniblerine Fransız askerî sevk ü tayin olunmak ve İngülterelü ile edebî bozuşulmak hususlarını bu fakīre tevcîz ve ruhsat-ı kâmile ile memuriyetimize mebnî istediği gibi yedimizden bir takîb senedi ahziyle bütün dünyayı tahrîk ü tehzîz ittirmek misüllü usûl-i devlet ve kevânîn-i mülk ü millet-i islâmiyeye uymaz nice nice teklîfât-ı garîbeye âğâz ve bu cihetle tarafımıza gâh ihâfe ve gâh niyâz ü nâz iderek hayliden hayli sıkıştırdılar...* E. Çağlar, *a.g.e.,* 98

[278] Vahid Efendi Talleyrand ile yaptığı ön görüşmelerden sonra Napoleon ile görüşmek için Talleyrand'ı Varşova'da bırakarak Finkenstein'e doğru yola çıktı. Görüşme 28 Mayıs 1807'de yani Friedland savaşından hemen önce gerçekleşmişti. Buradaki görüşmeler daha çok Vahid Efendi ile Coulaincourt arasında gerçekleşti. Bu konuda bkz. V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.173

[279] *...mâye-i diyânet ve sermâye-i sadâkat ü istikāmetim muktezâsınca, akvâl ve ba'dehû tehiye-i talimât ve tahkîmatıma tatbîk ü dikkat ve hâlin mûcibâtına tebrîk ü tedkîk birle bazı mevâdı der-i Devlet-i Aliyye'den istîzâna ta'lik ve bazılarını dahi hiçbir gûne hüküm terettüb eylemeyerek ecvibe ile te'hir ü ta'vik eylemeyerek kaziye-i ahvâl-i ceng ü kıtâlin neticesine tarakkub u ihtizâr ve*

çalışması da işe yaramamıştı ve İstanbul'daki olaylar da görüşmeleri olumsuz etkilemiş ve bir ittifak metni üzerinde uzlaşılamamıştı.[280]

Fransa-Osmanlı ekseninde Rusya düşmanlığı haricinde ortak bir hedef belirlenememesinin yanında İngiltere-Rusya ekseninde de muhalif sesler yükselmeye başlamıştı. Birçok İngiliz, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerinde izlediği saldırgan politikadan hoşnut değildi. Özellikle Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni paylaşma fikri onları korkutuyordu. Rusya tarafında ise İngiltere'nin Rus hinterlandı olarak görülen bölgelere yakınlaşmasından rahatsızlık duyulmaktaydı. Özellikle de İngilizlerin boğazlar konusundaki tutumu başta Rusya'nın Karadeniz donanmasının komutanı Amiral Pavel Chichagov olmak üzere St. Petersburg tarafından onaylanmıyordu. İki müttefik arasında ekonomik sorunlar da baş göstermekteydi. İngiltere, Rusya'nın Fransa ile ticaretine devam etmesinden çok rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden İngiltere bu ticaretin yönünü antlaşmalar sayesinde kendine çevirmeye çalışmaktaydı.[281] Pitt'in ölümü ile kurulan *Tüm Kabiliyetler Hükümeti* bu dönemde izlenilen ödenek siyasetine tepkiliydi ve genel olarak kıta siyasetine karışmaktan uzak duruyor, sömürgelere yönelik bir politika izliyordu.[282] Müttefikler arasındaki bu sorunların yanı sıra İngiltere iç sorunlarla da boğuşmaktaydı. Hükümet ile Kral III. George arasındaki sorunlar Mart 1807'de hükümetin toplu istifası ile sonuçlanmıştı.[283]

İngiltere ve Rusya arasındaki bu rekabet kendisini savaş alanında da gösteriyordu. İki devlet Fransa'ya karşı müttefik Osmanlı Devleti ile de savaş durumunda olmasına rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı verilen askeri mücadelede bireysel hareket ediyorlardı. Her ne kadar Rusya'nın Akdeniz filo komutanı Senyavin İngiltere'nin İstanbul çıkarmasına destek olma talimatı almış olsa da bu harekâta yetişememişti. İki ülkenin çıkar çatışmasından kaynaklanan bu uyuşmazlıkların yanı sıra Rusya Osmanlı-Rus savaşı boyunca Akdenizde'ki faaliyetlerini İngiltere'den bağımsız tek başına sürdürmüştü. Senyavin, bölgeden

---

vukuât-ı hâliyeyi peyder-pey Asitane-i se'âdete tahrîr ü iş'âr ile imrâr-ı leyâlî ve enhâr etmişidim., bkz. E. Çağlar, *a.g.e.*, s.98

[280] V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.173-175 ve P. F. Shupp, *a.g.e.*, s.431-433

[281] Paul W. Schroeder, *The Transformation of European Politics, 1763-1848*, Oxford University Press, Oxford, 1994, s.313

[282] D. Mckay-H. M. Scott, *a.g.e.*, s.365

[283] George Macaulay Trevelyan, *British History in the Nineteenth Century and After, 1782-1919*, Longmans, Londra-New York-Toronto, 1948, s.116-117

İngilizlerin ayrılmasının sonrasında Bozcaada'yı kuşatmış ve Çanakkale Boğazını ablukaya almıştı. Sonrasında da Bozcaada'ya donanma destekli yaptığı bir çıkarma ile ele geçirmişti. III. Selim'in Çanakkale'nin tabyalarına güvenerek açık sulara çıkmayan donanma komutanı Seyid Mehmed Paşa'ya ablukanın kırılması ve Bozcaada'nın yeniden alınması yönündeki hatları da durumu değiştirmiyor, Osmanlı donanması Rus donanması ile açık sularda karşılaşmaktan çekiniyordu. Senyavi'nde bu Osmanlı donanmasını açık sulara çekmek için manevralar yapsa da durumu değiştiremedi. Fakat İstanbul'un ısrarları en sonunda Osmanlı donanmasının Bozcaada'ya doğru 19 Mayıs'ta yelken açmasını sağladı ancak iki gün süren kuşatmaların sonuçsuz kalması ve 21 Mayıs'ta Rus donanması ile yaşanan çatışma Osmanlı donanmasının yeniden Çanakkale'ye dönmesine neden oldu. [284]

Çanakkale'deki bu köşe kapmaca devam ederken İngiltere Mısır'da yeni bir maceraya doğru yol alıyordu. İngiltere Fransa'nın Mısır'dan çekilmesinden sonra bölgedeki nüfuz mücadelesine şimdi donanması ile dâhil oluyor ve 17 Mart'ta İskenderiye'ye asker çıkarıyordu. İskenderiye ve sonrasında Reşid kasabasın işgali ile devam edecek olan İngiliz işgal girişimi sahilden öteye gidemeyecek bir girişim olmaya mahkûmdu. İngiliz muallem ordusunun Osmanlı başıbozukları tarafından sınanacağı bu işgal harekâtı sadece İngiliz askeri sisteminin yeniden gözden geçirilmesine neden olmayacak Mısır'da Memlûk nüfuzuna paralel olan İngiliz nüfuzunun da büyük darbe almasına neden olacaktı. Ayrıca bölgede Mehmet Ali Paşa'nın idaresinin kuvvetlenmesinde de önemli bir yapı taşı olacaktı. Mısırlıların vatan savunması ile karşılık verdiği İngiliz işgal girişimi Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yeni bir sorunun da başlangıcıydı. Fakat İngiltere ile hâlihazırda fiili bir savaş durumunda olan Osmanlı Devleti bu işgal girişimine de resmi bir savaş ilanı ile cevap vermeyecekti. Rusya'ya karşı Fransa ittifakı arayışında olan Bab-ı Ali şu anda dost Fransa ve düşman Rusya'nın kendisi için potansiyel tehlikelerini bildiğinden dolayı İngiltere ile resmen savaş durumunu göze alamıyordu.[285]

[284] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.69-80
[285] Fransız ihtilai sonrası Mısır'daki nüfuz mücadelesi ve İngiltere'nin işgal girişimi için bkz. F. Yeşil, *a.g.e.,* s.111-189

Nizam-ı Cedid ekibi bir taraftan yabancı düşmanlara karşı koymaya uğraşırken diğer taraftan da iç muhalefetle uğraşmaktaydı. Yenilik hareketlerine karşı duyulan rahatsızlık kendisini açık açık II. Edirne Vakası olarak bilinen yeniliklerin Rumeli'de uygulanmasına karşı olan harekette göstermişti. Bu muhalefete karşı başarılı bir karşı koyuşun olmaması ve üstüne üstlük geri adım atılarak Nizam-ı Cedid kadrolarında değişikliğin yapılması bu muhalefetin elini güçlendirdi. Sonrasında Rusya ile olan savaş ve İngilizlerin Allah tarafından korunduğuna inanılan başkente saldırmaları durumu iyice kötüleştirmişti. Hatta İngilizlerin Nizam-ı Cedid tarafından çağrıldığı bile dile getiriliyordu. [286] Vehhabilerin hac yollarını ele geçirdiği söylemleri ve Çanakkale Boğazı'nın önce İngilizler sonra da Ruslar tarafından ablukası ile artan fiyatlar[287] İstanbul'daki hoşnutsuzluğu gittikçe artırıyordu. Halktaki bu hoşnutsuzluk yeni düzene karşı olan din ve devlet adamları tarafından da desteklenince isyan kaçınılmaz oldu[288] ve 25 Mayıs 1807'de patlak verdi. Rusya'nın Karadeniz'den saldırma ihtimaline karşı İstanbul Boğazı'nın güçlendirilmesi için bölgedeki kalelerde görevlendirilen yamaklara maaşlarını vermek ve onlara Nizam-ı Cedid talimi ile üniformalarını kabul ettirmek için [289] gönderilen Raif Mahmud Paşa ve yanındakilere üniformaların dağıtımı sırasında yamakların saldırması ile başlayan olaylar

[286] İngiliz donanmasının, Nizam-ı Cedid ekibinin çağrısıyla İstanbul'a gelmiş olduğunu ve *bu vesile ile Asitane'de müctemi' olub birden Yeniçeri Ocağı'nı kaldırub kışlalara Nizam-ı Cedid askerîni* yerleştireceğini düşünüyorlardı. Bkz. F. Yeşil, a.g.m., s.466

[287] Özellikle İstanbul'a gelen buğdayın azalması ekmeğin fiyatını önemli ölçüde arttırmıştı. 1800'de İstanbul'a 5 milyon kile buğday taşınmışken bu rakam 1805'de 3,1 milyona kadar gerilemişti. Başlangıçta eyaletlerdeki sorunlar yüzünden gerçekleşen bu azalma Akdeniz ve Karadeniz'den sağlanan nakliyatlar ile telafi edilmeye çalışılmışsa da Akdeniz Boğazı'nın ablukası bu durumu daha da kötüleştirdi. İstanbul'un iaşesinde yaşanan bu sorun halktaki memnuniyetsizliği artırdı. Bkz. Lynne Marie Thornton Sasmazer, *Provisioning Istanbul: Bread Production, Power, and Political Ideology in the Ottoman Empire, 1789-1807*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana Üniversitesi, Indiana, 2000, s.190-194

[288] İsyan başta Şeyhülislam Topal Ataullah Mehmed Efendi ve Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa olmak üzere Nizam-ı Cedid muhalifleri tarafından desteklenmekteydi. Bkz. Kemal Beydilli, "Kapakçı İsyanı", *DİA*, c. XXIV, yıl: 2001, s.8

[289] "*…şevketlü padişahımız efendimiz, sizler(e) urba ihsân ve sizleri asker-i Şâhâne misillü tüfeng ta'lim ve yine bu kal'alarda oturacaksınız. Lâkin ta'lim üzre olmanız matlûbdur. Buna muhalefet eder içinizde var ise, bundan gider. Dahi ziyâde makbûl-i humâyûn olursuz* bkz. bkz. Cabi Ömer Efendi, *a.g.e.,* s.126; bu sözlerle Raif Paşa yamaklara iki seçenek sunuyordu: Ya gitmek ya da Nizam-ı Cedid askerî olmak. *Biz eben an ceddin yeniçeriyüz Nizam-ı Cedid libasın giyüp yeni baştan asker olmak mümkün ve mutasavver değildir"* diyen yamaklar ise her ikisinide seçmeyerek bu tercihi sunanlara saldırmayı seçtiler. Bkz. Kadir Ustun, *The New Order and Its Enemies: Opposition to Military Reform in the Ottoman Empire, 1789-1807*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Colombia Üniversitesi, 2013, 237

büyüyerek İstanbul'a yayılmaya başladı.[290] Rumelikavağı'ndaki bu kıvılcım yeni düzenden rahatsız olan halk ve ulemanın da katılması ile bir isyan niteliği kazandı.[291] III. Selim isyan sürecince yanlış bilgilendirilmiş ve işin ciddiyetini öğrenememişti. Bu nedenle İstanbul'da bulunan Nizam-ı Cedid askerlerinin isyana müdahale etmemelerini emretmişti.[292] İşin boyutunu daha sonra öğrenen sultan isyanı bastırmak için Nizam-ı Cedi'i lağv etmiş ve isyancıların diğer istediklerini de kabul etmişti. Fakat silah desteği ile de[293] güçlenen isyan daha sonra hedefine III. Selim'i koymuştu. Bu nedenle Nizam-ı Cedid'e karşı olan muhalefeti başından beri destekleyen IV. Mustafa 29 Mayıs 1807'de isyancılar tarafında tahta çıkarıldı.[294] IV. Mustafa'nın cülusu sonrası isyancılar bir hüccet imzalayarak iktidardan çekilmek istemiş ancak ilerleyen süreçte devlet yönetiminde büyük söz sahibi olmuşlardır.[295]

Yeni Sultan IV. Mustafa ihtilalin patlamasında önemli bir sorun olan İstanbul'daki fiyat artışına bir an önce çözüm bulmak istiyor bunun içinde Çanakkale'de bulunan donanma komutanından en kısa sürede ablukanın kaldırılıp Bozcaada'nın alınmasını için harekete geçilmesini istiyordu. Bunun yanında Avrupa'da yaklaşan savaşa karşılık Rusya, Fransa karşısında tüm birliklerini toplamak için Osmanlı Devleti ile barış arayışındaydı. Arbuthnot'un İstanbul'dan ayrılışından bihaber olan St. Petersburg yönetimi önce bu kanalı denemeyi düşünmüştü. Bunun öğrenilmesinden sonra Rus hükümeti doğrudan doğruya Bab-

---

[290] S. Shaw, *a.g.e.,* s.521

[291] İsyancılar *Ümmet-i Muhammed, bizim bir kimesneye bir vechile zarar ve ziyanımız yoktur* diyerek halkın da desteğini almaya çalışıyorlardı. Bkz. Fahri Ç. Derin, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe," *Tarih Dergisi,* sayı: 27, 1973, s.100

[292] İsyanın duyulması ile birlikte III. Selim önlemler almaya çalışmıştır fakat başta Musa Paşa ve Ataullah Efendi olmak üzere yanlış bilgilendirilmiş ve bu da isyana karşı bir önlem alınmamasına neden olmuştur. Bkz. S. Shaw, *a.g.e.* s.522-524

[293] İngilizlerin İstanbul'a yaptığı saldırı sırasında hükümet İstanbul'un savunması için ahaliyi kullanmayı düşünmüş bunun için onları çeşitli savunma hatlarına yerleştirmiş ve ahaliye silah ve mühimmat dağıtılmıştı. Dağıtılan bu silahlar İngilizlere karşı değil Nizam-ı Cedid'e karşı kullanılmıştır. Silah dağıtımı konusunda Bkz. F. Yeşil, *a.g.e.,* s.462

[294] Kemal Beydilli, "Mustafa IV", *DİA*, c. XXXI, yıl: 2006, s.283

[295] Kabakçı isyanı bu şekilde başarı ile sonuçlandıktan sonra, kaymakam paşa, şeyhülislam, kazaskerler ve önde gelen ulemadan Muhib Efendi ile Kabakçı Mustafa başta olmak üzere İstanbul'da kalan eskileri de dahil olmak üzere bütün ocak yönetiminin iştirakiyle yapılan bir toplantı necisesinde, kendilerinden bu isyan sebebiyle hesap sorulmayacağına dair bir Hüccet-i şer'iyye tanzim edilmiş ve karşılığında, bundan böyle devlet işlerine karışmamaları ve verilen emirlere riayet etmeleri taahhüd altına alınmıştı. Bu konuda bkz. Kemal Beydilli, "Kabakcı İsyanı Sonrasında Hazırlanan Hüccet-i Şer'iyye, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4, İstanbul, 2001, s.31-48.

ı Ali ile temasa geçip barış görüşmelerini yürütmek için Pozzo di Borgo'yu Çanakkale'ye gönderdi. Rus Dışişleri Bakanı Budberg'in 24 Mart 1807'de Borgo'ya gönderdiği yedi maddelik barış önergesinde öncelikle Osmanlı Devleti ile Rusya-İngiltere ittifakının yenilenmesi istenmekteydi. Ayrıca Budberg Dalmaçya'daki Fransız birliklerinin Osmanlı-Rus barışını bozacağından bunlara karşı ortak harekât düzenlenerek bu bölgeden Fransızların uzaklaştırılıp bölgenin geleceğine iki ülkenin ortak karar vermesi isterken Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün İngiltere ve Rusya tarafından korunacağı garantisi veriyordu. Bab-ı Ali'ye verilen bu toprak bütünlüğü garantisine rağmen Rusya Osmanlı toprakları içinde nüfuz bölgesi oluşturmayı planlıyordu. Bu bağlamda Sırbistan yine Osmanlı sultanına bağlı olacak ancak yöneticilerini kaydı hayat şartı ile kendileri seçecekti. Sultan ise sadece bu seçimi onaylayıcı bir yetkiye sahip olacaktı. Prensliklerde ise 1802 imtiyazlarının devamını talep ederken İpsilanti'nin voyvoda olmasını istiyor ve ayrıca bölgenin güvenliği için masrafların üçte ikisi Bab-ı Ali'den karşılanacak olan 4-5,000 kişilik bir ordu beslenmesine izin verilmesini şart koşuyordu. Nihai barışın imzalanması için iki ülkenin Yaş'a heyetler göndermesini, bu ön barışın imzalanması ile karada ve denizdeki tüm çatışmaların sona ermesini ve ayrıca Rusya-Fransa barışı yapılıncaya kadar Bab-ı Ali'nin sözlerinden dönmemesi için Hotin ve Bender kalelerinin Rus işgalinde kalmasını istiyordu. St. Petersburg özellikle boğazlardan geçişi sağlayan ve Prensliklerdeki haklarını onaylayan eski ittifakın yenilenmesi konusunda ısrarlı iken İpsilanti'nin asker sayısı, Rus işgali altındaki kaleler, Sırbistan'ın yönetimi gibi konuların müzakereye açık olduğunu belirtmekteydi.[296]

Bu şartlar doğrultusunda Rusya Bab-ı Ali'ye barış değil sadece savaştığı cephenin Tuna'dan Dalmaçya'ya kaymasını öneriyor, üstüne üstlük Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek istiyordu. Savaş nedenlerinin hiçbirine çözüm getirmeyen bu öneri Osmanlı

[296] Rusya, Sırbistan konusunda kesin bir karara sahip değildi. St. Petersburg için önemli olan Sırbistan'ın yönetimi için alınan kararların daha sonra gerektiğinde Sırpların Osmanlıya karşı kullanılabilmesine müsait olmasıydı. Hotin ve Bender kalelerinin işgali konusunda da ısrarcı olmayan Rusya, Bab-ı Ali tarafından yapılacak iyi niyet göstergelerinin de yeterli olacağını belirtiyordu. Rusya tarafından iyi niyet göstergesi olarak yorumlanacak davranış Sebastiani'nin İstanbul'dan gönderilmesiydi. Bkz. Fehmi İsmail, "1807'de Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, sayı: 30, 1976, s.23-27 ve S. Goryanof, *a.g.e.*, s.58-59

Devleti'nin eksen değişikliği yapmasını gerektirecek hiçbir neden ortaya koymuyor hatta savaş öncesi durumdan daha kötü şartlar öne sürüyordu. 1812 Bükreş Antlaşması'nın metni gibi gözüken bu şartları Bab-ı Ali'ye bildirmek için Pozzo di Borgo Çanakkale'ye gönderilmişti. Borgo Çanakkale'de İstanbul ile bağ kurmaya çalışırken İstanbul karışıklık içindeydi. Bu karışıklıktan dolayı dışişleriyle uğraşma fırsatı olmayan Bab-ı Ali'nin sessizliği Borgo'yu sinirlendirmişti. [297] İstanbul'daki yeni yönetimin Rusya'ya yakınlaşacağını düşünen Borgo, Reis Efendi'ye 9 Haziran tarihli mektubunda iki ülke arasındaki savaşın nedenini Osmanlı Devleti'nin *adalet yolunu terk ettiğine* bağlıyor ve Osmanlı Devleti'nin varlığını Çar Aleksandr'a borçlu olduğunu belirterek Fransa'nın Osmanlıların düşmanı olduğu iddialarını dile getiriyordu.[298]

Pozzo di Borgo İstanbul'daki yeni iktidara barış için bu şartları öne sürerken Sebastiani'de yeni idarecilerinin izleyeceği dış politika konusunda endişeliydi. Hatta devrim sırasında yaşadığı sorunlardan çok etkilenmiş olacak ki devrim aleyhindeki fikirlerini Napoleon'a iletmişti. [299] Fakat Sebastiani'nin bu korkuları yeni Osmanlı hükümeti ile yaptığı görüşmelerle ortadan kalkmıştı. Yeni yönetim dış siyasette Fransa ekseninden sapma olmayacağını ve Rus savaşına devam edeceğini kendisini bildirmiş hatta Borgo'nun mektubu konusunda da Sebastiani'yi bilgilendirmişti. [300] Fakat Sebastiani'nin Kabakçı Mustafa İsyanı sırasında Talleyrand'a yazdığı düşünceleri Osmanlı-Fransa ekseninde önceye dönüşün olmayacağı yeni bir dönem başlatmış, iki ülkenin ortak düşmanı olan Rusya artık Fransa'nın müttefiki olmuştu.

2.2 Fransa ve Rusya

[297] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.84-85
[298] F. İsmail, a.g.m., s.28-28
[299] Sebastiani İstanbul'daki ihtilalden önceki en son mektunu 23 Mayıs'ta göndermişti. Burada İstanbul'a gelen Fransız topçu subaylarından bahseden Sebastiani 27 Mayıs tarihli mektubunda İstanbul'daki devrimden bahsederken devrim mensuplarının Nizam-ı Cedid'e ve bu politikanın bir ürünü olan yabancı (Fransız) nüfuzuna karşı olduğunu belirtiyordu. 28 Mayıs ve 1 Haziran tarihli mektuplarında da aynı durumdan bahseden Sebastiani ayrıca Osmanlıdaki Fransız subayların St. Denys hariç gönderildiğini belirtmekteydi. Muhakkak ki Fransız elçisinin İstanbul'da yaşanacağını düşündüğü bu eksen değişikliği Napoleon'un karargâhında büyük bir etki yapmıştı. Bkz. F. Yeşil, *a.g.e.,* s.100-101; A. Süslü, a.g.m., s.276-278 ve A. Yaycıoğlu, *a.g.e.,* s.179-180
[300] F. İsmail, a.g.m., s.29

İngilizlerden en az sizin kadar ben de nefret ediyorum ve ona karşı yapacağınız herşeyde yanınızda olacağım[301]

Osmanlı Devleti dört taraftan kuşatılmış bir halde iken -resmen olmasa da- müttefiki durumundaki Fransa, Avrupa'da nüfuzunu gittikçe arttırıyordu. Berlin'in işgali ile sonuçlanan Fransa-Prusya mücadelesi yerini Fransa-Rusya mücadelesine bırakmıştı. Fransa bu mücadelede yalnız kalmamak için eski rejimin Doğu Bariyeri'ni canlandırmaya çalışmış ve Osmanlı Devleti ve İran'ı kendi yanına çekmişti. Bab-ı Ali, Rusya ile resmen bir savaşa tutuşmuş ve Osmanlı-Fransa ittifak görüşmeleri henüz bir ittifak antlaşması ile sonuçlanmasa da devam etmekteydi. Bunun yanında hâlihazırda Rusya ile savaşın içinde olan İran, Fransa ile ittifak antlaşmasının imzasını atmıştı bile. Fransa-Rusya hattındaki mücadele 1807'nin başlarında Eylau'da karşı karşıya gelse de kesin bir netice ile sonlanmamış her iki tarafın ağır kayıplarından sonra Rusya geri çekilmişti fakat karşılıklı rekabet devam ediyor ve Eylau'nun rövanşı olacağı kesin gözüküyordu. Rövanş 14 Haziran günü Friedland'da meydana geldi. Eylau'nun aksine Friedland'ın galibi açık bir şekilde belliydi: Napoleon. İmparator en sonunda kıtadaki son rakibinine de altetmişti.[302]

Avrupa'da Napoleon Friedland'ta büyük bir zafer kazanmasına karşın İngiltere, Reşid kasabasında Mısır çıkarmasının kaderini değiştiren bir mağlubiyet almıştı. Mısır'ı işgal girişiminin başarısızlığının yanı sıra İstanbul ve Londra arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesi başta İngiltere olmak üzere iki ülkenin de çıkarına olmadığını bilen İngiliz kabinesi iki ülke arasındaki savaş durumunu sona erdirmek ve diplomatik ilişkileri yeniden kurmak için bu dönemde Osmanlı Devleti açısından İstanbul'dan sonraki en önemli diplomatik merkezlerden biri olan Çanakkale'ye[303] bir murahhas atama kararı aldı. Bu kapsamda Londra, Çanakkale için eski Viyana elçisi olan Artur Paget'ı seçti. Deneyimli İngiliz

---

[301] Bu sözler Çar I. Aleksandr'a ait ve Tilsit görüşmelerinin hemen başında Napoleon'a söylenmiştir. Bu konuda bkz. R. B. Mowat, *The Diplomacy of Napoleon*, Edward Arnold, Londra, 1926, s.177

[302] Owen Connelly, *The War of the French Revolution and Napoleon, 1792-1815,* Routledge, Londra-New York, 2006, s.138-140; 14 Haziran günü aynı zamanda önemli bir diğer Napoleon zaferi olan Marengo Savaşı'nın da yıldönümüydü. Bkz. Gregory Fremont-Barnes-Todd Fisher, *The Napoleonic Wars, The Rise and Fall of an Empire*, Osprey Puplishing, Oxford, 2004, s.86

[303] Bu konuda bkz. "Consuls of the Dardanelles and Gallipoli", *Callaborative Online Research Project*, February 2013, http://www.levantineheritage.com/pdf/Consuls_of_the_Dardanelles.pdf

elçisinin önünde iki zor görev duruyordu ve amacına ulaşmak için bu iki zor görevden başarıyla çıkmak zorundaydı. Bu görevlerden ilki sadece Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile olan savaşını değil Rusya ile olan savaşını da barış ile sonlandırmaktı. Diğer görevi ise ilk görevinin başarı ile sonuçlanmasının ana şartı gibi görülüyordu. Paget, Rus meslektaşı olan Pozzo di Borgo ile yapacağı görüşmelerde onu Rusya'nın Bab-ı Ali üzerindeki taleplerini sınırlı tutmaya ve bunu İngiliz çıkarları ile örtüştürmeye ikna etmek zorundaydı.[304] Canning'in Paget'e verdiği talimatta *hantal ve hasta* olan Osmanlı Devleti'nin tehlikelere karşı koyamayacağını belirterek Paget'in görevini Rusya-İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında yeniden iyi ilişkileri temin ederek İstanbul'daki Fransız etkisini ortadan kaldırmak olarak belirtiyordu. Paget'e bu amaçlar doğrultusunda majestelerinin en iyi generallerini kullanma iznini veren Canning, Rus murahhası ile birlikte hareket edilmesine çok önem göstermekteydi.[305] Canning, Paget'e bir an önce Çanakkale'ye hareket ederek İngiliz-Rus ve Osmanlı ilişkilerinin eski haline getirilmesi talimatını verdi.[306] Fakat iki ülke arasında barış görüşmeleri değil hatta herhangi bir diplomatik ilişki bile kurulmadan Cannig barış için ön şart öne sürüyordu. Esir değişimi ve malların takas edilmesi konusuna değinen Canning, Türkler tarafından savaş sırasında esir alınan tüm İngiliz esirleri serbest bırakılmadan esir edilen Türklerin de serbest bırakılmayacağını ve savaş sırasında ele geçirilen İngiliz mallarının geri iadesi yapılmadığı ya da bedelinin ödenmediği takdirde İngiltere'nin İskenderiye'yi ve İngilizler tarafından ele geçirilen başka bir yerin boşaltılmayacağını belirtiyordu. [307]

Londra, Çanakkale önlerine gönderilen Paget'e bölgede bulunan Rus murahhas ile sıkı bir iş birliğine gitmesini emrediyor hatta kendisine verilen talimatların birer kopyasını Rus murahhasına vermesini istiyordu.[308] Fakat İngiltere bu şekilde Rusya ile bir iş birliği arayışı içinde olmasına rağmen Rusya, Tilsit'te 25 Haziran 1807'de başlayan görüşmelerde İngiltere'ye karşı Fransız eksenini müzakere ediyordu. Doğu Prusya'da Friedland Savaşı'nda yenilen

[304] Augustus B. Paget, *The Paget Papers Diplomatic and Other Correspondence of the Right Hon. Sir Arthur Paget, G.C.B. 1794-1807*, William Heinemann, Londra, 1896, c. II, s.285
[305] George Canning'ten Arthur Paget'e, 16 Mayıs 1807 A. Paget, *a.g.e.*, s.290-293
[306] George Canning'ten Arthur Paget'e, 17 Mayıs 1807 A. Paget, *a.g.e.*, s.293
[307] George Canning'ten Arthur Paget'e, 18 Mayıs 1807 A. Paget, *a.g.e.*, s.295
[308] George Canning'ten Arthur Paget'e, 25 Mayıs 1807 A. Paget, *a.g.e.*, s.295-297

Rusya, Fransızların Rus sınırlarına kadar gelmelerine engel olamamıştı. 1708'den sonra ilk defa Rus sınırlarına kadar ilerleyen düşman Rusya'ya saldırmayı düşünmüyor hatta onu kendi eksenine dâhil etmek için Rusya lehine tekliflerde de bulunuyordu.[309] Üstelik Napoleon Friedland Savaşı'ndan önce I. Aleksandr'a barış teklifinde bulunmuştu. Napoleon Rusya'ya karşı bir savaşın içinde olmak istemiyor hatta çıkarları uyuştuğu sürece onunla ittifak yapmak istiyordu.[310] Napoleon ile I. Aleksandr'ın bizzat katıldığı görüşmeler ve Niemen nehri üzerinde sandalda gerçekleşen ikili görüşme, Rusya'nın İngiltere düşmanlığına karşın Fransa dostluğunu seçmesine neden oldu.

Fransa ile Rusya Tilsit'te eski müttefiklerinin aleyhine alınacak olan kararları konuşurken Bab-ı Ali de Londra hükümeti gibi dostu durumdaki Fransa'ya güvenerek savaşa devam etme kararı alıyor, hatta barış için Kırım'ın boşaltılmasını ön şart olarak öne sürüyor,[311] Rusya ile yaptığı ittifakı yenileyip Rusya lehine kararları kabul etmektense *vatanın harabesi altına gömülmeyi* tercih ediyordu.[312] Osmanlı Devleti'nin bu savaş resti Limni'de kendisini gösterdi. Uzun süredir Akdeniz Boğazı'nda Osmanlı ve Rusya donanmalarının köşe kapmaca oyunu sona doğru yaklaşıyordu. Çanakkale'nin ablukaya alınmasından sonra başkente ortaya çıkan hayat pahalılığı sonucunda tahta çıkan yeni Sultan IV. Mustafa da bu durumu önlemek için bölgedeki oyunun bir an önce sonuçlanmasını istiyordu. Bunun için Bozcaada'nın Ruslardan olabildiğince hızlı alınması konusunda talimatlar yağdırıyor ve kaptanları cesaretlendirmek için armağanlar gönderiyordu. İstanbul'dan gelen emirler ve Rus donanması ile karşılaşmayı bahane ettiği takviyelerin gelmesi Seydi Ali Paşa'nın 27 Haziran günü denize açılması ile neticelendi. 27, 28 ve 29 Haziran günü Bozcaada'ya Fransız subayların desteği ile yapılan saldırılar ilk başta başarıya ulaşarak Rusların ana kaleye kadar çekilmesine neden olmuşsa da 29 Haziran'da rüzgârın

---

[309] J. P. LeDonne, *a.g.e.*, s.157

[310] Hugy Ragsdale, "The Origins of Bonaparte's Russian Policy", *Slavic Review*, c. XXVII, sayı: 1, Mart 1968, s.85-86

[311] F. Yeşil, *a.g.e.*, s.40

[312] İstanbul Borgo'ya *Bab-ı Ali, vatanın harâbesi altına gömülmeyi bu âna kadar Rusya'nın cebren imzâ ettirdiği muâhedâta şebîh bir muâhede akdetmeğe tercih eder. Binâen-aleyh Rusya'dan Boğdan ve Eflak umûruna müdâhale etmemesini, Sultân'ın teb'a-i Hristiyaniyyesinin mezheb ve ticâretlerine âid husûsâta karışmamasını, velhâsıl bir kelime ile Türkiye'nin umûr-ı dâhiliyesine hiçbir sûretle müdâhale etmemesini ve Cezâir-i Seb'a'yı derhâl tahliye etmesini taleb eder* diye bir cevap vermişti. Bkz. E. Driault, *a.g.e.*, s.206

çıkması ile harekete geçen Senyavin, Osmanlı Donanmasının geri çekilmesine neden oldu. 30'unda yaptığı manevrayla Osmanlı donanması ile Çanakkale arasına giren Senyavin, uzun zamandan beri beklediği anı yakalama fırsatı buldu. Açık sularda karşılaşan iki donanma 1 Temmuz günü savaşa tutuştu. Donanmasındaki siyaseten yarılmışlığı önlemek için savaş stratejisinden taviz veren kaptan-ı deryaya karşılık Rus donanması tek vücut olarak saldırıyordu. Osmanlı donanmasının yardımına rüzgâr yetişti. Rüzgârın aniden kesilmesi Senyavin'in takibi bırakarak tamir emri vermesi ile sonuçlandı. 1 Temmuz'da Rusların kazandığı bu büyük zafer Osmanlı donanmasına altı gemiye mal olmuşken çok istenen Boğaz ablukası da kaldırılamamış, üstelik Osmanlı donanması artık Çanakkale'ye hapsolmuştu.[313]

Canning, Paget'e tekrar tekrar Borgo ile iş birliği yapması talimatı verirken[314] I. Aleksandr'ın Napoleon'a Niemen Nehri üzerinde ilk söylediği şey *İngilizlerden en az sizin kadar ben de nefret ediyorum ve ona karşı yapacağınız herşeyde yanınızda olacağım* idi. Buna karşılık Napoleon *bu durumda her şey ayarlanmıştır ve barış yapılmıştır* demekteydi.[315] Aleksandr'ın eski müttefiki İngiltere'ye karşı takındığı bu düşmanca tutumun altında III. Koalisyon Savaşları sırasında İngiltere'nin hareketsiz kalması ve Yetenekliler Kabinesinin Pitt gibi ödenekler konusundaki cimriliği yatmaktaydı.[316] Bu nedenle Fransa ile hemen görüşmelere başlayarak ordusundan arda kalanları kurtarmak istiyordu.[317] Barış

[313] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.87-95

[314] Canning 25 Mayıs tarihli talimatında en önemli şeyin Osmanlı Devleti ile barış yapılması olduğunu vurgularken barıştan sonra en önemli ikinci şey ise yapılacak olan Osmanlı barışından Rus murahhasının memnun edilmesi olduğunu vurgulayarak söz konusu barışta Rus isteklerinin en iyi şekilde karşılanması gerektiğini belirtiyordu. Bu doğrultuda Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin düzenlenmesinde en önemli şartlardan biri Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki taleplerinin karşılanmasıydı. Bkz. George Canning'ten Arthur Paget'e, 25 Mayıs 1807 A. Paget, *a.g.e.,* s.295-297

[315] R. B. Mowat, *a.g.e.*, s.177

[316] İngiltere ile Rusya arasındaki ilişkilerin seyri ve aradaki sorunlar için bkz. Elmo E. Roach, "Anglo-Russian Relations from Austerlitz to Tilsit", *The International History Review*, c. V, sayı: 2, Mayıs 1983, s.181-200 ve P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.501-503

[317] Aleksandr, Fransa heyeti ile görüşecek General Prens Lobanof'a *Her iki taraf askerlerinin de şimdiki bulundukları durumu koruyacakları bir aylık bir ateşkes imzalamaya çalışınız; barış antlaşması için görüşme teklifinde bulunmayınız; ancak, savaşa son verme isteği önce Fransızlar'dan gelecek olursa, onlara, İmparator Aleksandr'ın barış isteğini belirtiniz ve Fransızlar'ın görüşmeler için yetkiniz olup olmadığını sormaları halinde, İmparatorun imzaladığı tam yetki belgesini gösteriniz* talimatını vererek görüşmeler başlamadan barış yapma kararı almıştı. Bkz. Azmi Süslü, "Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri, 1807-1812", *Belleten,* TTK Yay., Temmuz 1983, c. XXXXVII, sayı: 187, s.747-748

konusunda Napoleon da Aleksandr ile aynı şekilde düşünüyordu. Avusturya ve Prusya'nın aksine savaş meydanında sadece bir Rus ordusunu yendiğinin bilincinde olan Napoleon Rusya'yı tamamen alt etmek için Rusya içlerine bir seferin gerektiğinin bilinceydi ve şimdi böyle bir sefere çıkmak için uygun değildi. Napoleon için bu dönemde öncelikli olan şey Rusya ile hızlı bir barış yaparak İtalya ve Avusturya'nın yeniden teşkilatlanmasını tamamlamak ve asıl düşmanı olan İngiltere ile mücadele etmekti. Bu amaçlar doğrultusunda Rusya ile yapılacak siyasi ittifakta kısa süreli çıkarlarda görmekteydi. Napoleon için zor görünen şey Aleksandr'ı İngiltere konusunda değil Prusya[318] konusunda ikna etmekti. Fakat burada da Prusya'nın 1806-7'deki miskince davranışları Napoleon'a kolaylık sağladı. Bunun yanında Aleksandr savaş meydanında kaybettiği ünü diplomatik bir başarı ile telafi etmek istediğinden barış görüşmelerine Napoleon'un ittifak teklifini kabul ederek geldi.[319]

İki imparatorun yaptığı ikili görüşmeler[320] sırasında Napoleon, Kabakçı Mustafa olayını I. Aleksandr'a anlatırken bu olayı Osmanlı İmparatorluğu'nun artık yaşayamayacağını söyleyen *Kaderin Kararı (Decrét de la Providence)* olarak tanımlıyordu. Daha önce İstanbul'da Bab-ı Ali'yi kendi tarafına çekmek

[318] İki imparatorun Tilsit'te buluşmasından önce Prusyalı bakan Hardenber iki imparatora Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ve Doğu Avrupa'nın yeniden şekillenmesini içine alan bir plan sundu. Fransa ve Rusya çıkarlarından daha çok Prusya'yı Napoleon'un elinden kurtarmak için Osmanlı topraklarının yem olarak kullanıldığı anlaşılan bu plana göre Napoleon, Prusya'nın paylaşılmasının yerine Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını terçih edecekti. Hardenberg'e göre Rusya Osmanlı Devleti'nden Eflak-Boğdan, Bulgaristan, İstanbul ve boğazlarla birlikte Rumeli'yi alacaktı. Buna karşılık Fransa, Yunanistan ve Yunan Adalarını, Avusturya ise Sırbistan ve Bosna'yı alacak, Polonya yeniden kurulacak ancak Saksonya Krallığı eski sahibi Prusya'ya verilecekti. Prusya'nın varlığı için Osmanlı topraklarının cazibesinin kullanıldığı bu eksiksiz plana rağmen Napoleon müzakere edecek bir durumda değildi ve düşmanlarını hâlihazırda yenmişti. Prusya'nın hayatta kalabilmesi için fatihinin kararlarına uyması gerekiyordu. Bkz. J. A. R. Marriott, *The Eastern Question, An Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendom Press, Oxford, 1917, s.165-166

[319] D. Mckay-H. M. Scott, *a.g.e.,* s.366; Aleksandr'ın Fransa ile barış yapma fikrinin ortaya çıkmasında Rusya'daki barış taraftarlarının da büyük bir etkisi vardı. Grand Duke Constantine olmak üzere birçok generalin başını çektiği bu grup Friedland'ın yarattığı depresyonla Fransa ile barış yapma fikrini açık bir şekilde dile getiriyorlardı. Bu barışın sağlanmaması durumunda orduda bir ayaklanma olabileceğini düşünen I. Aleksandr bunun için Fransa barışını kabul etti. Bkz. P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.541

[320] Napoleon ve I. Aleksandr'ın yaptığı bu görüşme, dönemin diplomasisi açısından nadir gerçekleşen görüşmelerden biriydi. Bu dönemde diplomatik ilişkiler daha çok kurulan dış temsilcilikler ve ordu karargahları aracılığıyla yürütülmekteydi. Fakat Tilsit'te bizzat iki ülkenin yöneticilerinin görüşmesi bu dönem diplomasisi için nadir gerçekleşen olaylardan biridir. Bu konuda bkz. Keith Hamilton-Richard Langhorne, *The Practice of Diplomacy, Its Evolution, Theory and Administration*, Routledge, New York, 2011, s.94

için kullandığı *Rus Barbarlığı* ve *ortak düşman Rusya* söylemlerin yerini *şu Barbarları (Türkler) Asya'dan söküp atmak, Avrupa'yı Türk barbarlığından kurtarmak* söylemleri almıştı. Napoleon şimdi uzun zamandan beri Avrupa'da ülkeler arasındaki sorunların giderilmesi için öne sürülen Osmanlı Devleti'nin paylaşılması teklifini I. Aleksandr'a yapıyordu. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin tamamen ortadan kaldırmak gibi bir amacı olmasa da Rusya'yı İngiltere'ye karşı kendi yanına çekmek için Osmanlı toprakların cazibesini kullanıyor hatta duyguları ile hareket eden genç Çar'a İstanbul'u vaat ediyordu.[321] Napoleon şimdi İngiltere'nin aksine[322] I. Aleksandr'a III. İvan'dan II. Katherina'ya kadar Rus imparatorluğunun hayalini kurduğu emellerini gerçekleştirmek için fırsat sunuyordu. Ayrıca Çar'a teklif edilen bu ittifak babasının uğrunda hayatını kaybettiği politikaydı.[323]

İki taraf arasındaki görüşmeler Tilsit'te 7-9 Temmuz 1807'de barış ve ittifak antlaşmaları ile sonuçlandı. Bu antlaşmalar serisi topraklar üzerinde genel bir antlaşmadan, bir Fransız-Rusya ittifakından ve bir Fransa-Prusya Barış Antlaşması'ndan oluşuyordu.[324] Tilsit hükümlerine göre Napoleon Rusya'nın Akdeniz'de bulunan Cattaro Limanı ile Yedi Adaları Fransa topraklarına katıyordu. Bu sayede Rusya'nın Akdeniz'deki varlığına da son vermiş olan Napoleon buna karşılık III. Friedrich Wilhelm'ın Prusya tahtında kalmasına müsaade ediyordu. Fakat tahtını koruyan Prusya kralı topraklarını koruyamamaktaydı. Polonya'nın paylaşılması ile elde ettiği Leh toprakları Tilsit'le beraber kurulan Varşova Büyük Dukalığı'na bırakılırken Ren bölgesindeki eyaletlerini de yeni teşkil olunan Westphalia Krallığı'na bırakıyordu. Bu şekilde Napoleon, Prusya kralının neredeyse nüfusunun yarısını kendi hegemonyasında olan yeni kurduğu siyasi oluşumlara bırakmıştı. Oluşturduğu bu yeni düzenle Prusya'nın gücünü pasifize ederek gelecekte kendisi için rakip

[321] Emil Ludwig, *Napoleon*, çev. Atakan Akçalı, Doruk Yay., İstanbul, 2010, s.230
[322] Aleksandr Friedland savaşından dört gün önce yeni atanan İngiliz elçisi Lord Leveson-Gower ile Tilsit'te bir araya gelmişti. Yeni elçi Aleksandr'a İngiltere'nin Rusya ile savaşın organizasyonunda yakın ilişki içinde olmak istediğini belirtirken Rusya'nın İngiltere ile olan ticaret antlaşmasını onaylamaması ve Hannover üzerindeki haklarını tanımamasından dolayı şikâyette bulunuyordu. Ayrıca uzun zamandan beri Rusya'nın İngiltere'den almaya çalıştığı borçun onaylanmadığını da kendisine bildiriyordu. Bkz. P. F. Shupp, *a.g.e.*, s.540
[323] A. Süslü, a.g.m., s.749-752
[324] D. Mckay-H. M. Scott, *a.g.e.*, s.365

olmasını engellerken[325] Büyük Varşova Dükalığı ile de Doğu Bariyeri'nin eski bir üyesine yeniden hayat veriyordu.[326] Ayrıca Rusya, Fransa ile İngiltere arasında İngiltere'nin savaş sırasında ele geçirdiği Fransız sömürgelerinin iadesi[327] ve *nefret edilen deniz haklarından* vazgeçmesini kapsayan barışın sağlanması için arabulucu olacaktı. İngiltere'nin bu barışa yanaşmaması Rusya'nın İngiltere'ye savaş açmasının nedeni olarak kabul edilirken Napoleon, Rusya'yı kıta ablukasına dâhil ediyordu. Rusya arabuluculuğunda gerçekleştirilecek Fransa-İngiltere barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı İngiltere'ye savaş açmayı kabul eden yeni müttefikler İsveç, Danimarka ve Portekiz'in kendi yanlarında

[325] Napoleon Prusya'yı kendi geleceğini dikkate alarak şekillendiriken bölgeden askerlerini de tahliye etmiyordu. Bir savaş tazminatı ödemeye de mecbur bırakılan Prusya bu tazminatı ödeninceye kadar önemli kaleleri Fransız orduları tarafından işgal edilecekti. Söz konusu işgal 1813 yılına kadar devam etmiştir. Bkz. Geoffrey Bruun, *Europe and the French Imperium, 1799-1814*, Harper and Brothers Puplishers, New York-Londra, 1938, s.128; bu durumdan Prusya Tilsit öncesi dokuz milyon olan nüfusunun dört milyonunu kaybediyordu. Bkz. Joseph McCabe, *Talleyrand, A Biographical Study*, Hutchinson, Londra, 1906, s.248-149

[326] Polonya, 1795 sonrası tarih sahnesinden silinmesine karşılık Avrupa siyasetinin önemli konularından biri olmaya devam etti. Özellikle de Prusya'nın Napoleon karşısında yenilmesi ve Napoleon'un Polonya'ya girmesi Avrupa'da Polonya sorununun yeniden ele alınmasını sağladı. Polonya sorununun ele alınmasının en önemli nedenlerinden biri Polonyalı asilzadelerin farklı ülkelerin askerî ve diplomatik sahalarındaki faaliyetleridir. Polonya'nın Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından ortadan kaldırılmasından dolayı bu ülkelere karşı duyulan düşmanca tutum ile birlikte bu ülkelerinin Napoleon tarafından yenilgiye uğratılması Polonya halkı üzerinde Napoleon imgesini önemli derecede artırdı. Napoleon'un bir kurtarıcı kabul edilmesi ve diğer ülkelere karşı bir denge unsuru olması Polonyalı asilzadelerin özellikle Napoleon'un ordusunda görev almalarına neden oldu. Bu tutumun Napoleon'u Polonya konusunda olumlu etkilediği şüphe götürmez, diğer taraftan Polonya'nın yeniden oluşturulması Napoleon tarafından Prusya ve Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak görülmüştür. Paris tarafından Polonya'nın bir denge unsuru olarak görülmesinin yanında St. Petersburg tarafından da kendi nüfuzu altında olacak bir Polonya aynı şekilde algılanıyordu. Bu kapsamda Prusya'ya karşı Grand Duke Constantine yönetiminde bir Polonya'nın kurulması tartışılırken Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilanı sonrası iki çephede birden savaşmak zorunda kalan Rusya artık Napoleon'a karşı bir Polonya'nın kurulmasını tartışıyordu. Hiç şüphesiz Polonya'nın yeniden kurulması ile Rusya'ya sağlayacağı öne sürülen fikirler İngiliz diplomatlar tarafından da destekleniyordu. Sonuç olarak Tilsit'te Napoleon'un fikirleri doğrultusunda Varşova Büyük Dükalığı kurulsa da bu konu iki ülke arasında giderek büyüyen bir sorun olmaya devam edecekti. Bkz. W. H. Zawadzki, "Russia and Re-Opening of the Polish Question, 1801-1814", *The International History Review*, c. VII, sayı: 1, Şubat 1985, s.19-33

[327] Amerikan Bağımsızlık Savaşı ile önemli bir sömürgesinden mahrum olan İngiltere için Avrupa'daki devrim ve Napoleon Savaşları büyük bir fırsattı. 1799'da Ebukır'da Fransız, 1805'de Trafalgar'da Fransız ve İspanyol ortak donanması ve 1807'de Kopenhag'da Danimarka donanmasını yok eden İngiliz donanmasına artık sömürgelerde rakip kalmamıştı. 1793'den sonra kısa barış görüşmeleri haricinde Fransa ve müttefikleri ile savaş halinde olan İngiltere bunu Avrupa'nın aksine sömürgelerde bir fırsata dönüştürmüş ve sömürü topraklarına düşmanlarınınkileri de eklemişti. Bu konuda bkz. Jeremy Black, *European Warfare, 1660-1815*, UCL Press, Londra, 1994, s.176-182; A. T. Mahan, *a.g.e.*, s.120-121; Sömürgelerde yaşanan bu gelişmeler Kıta Ablukası ile Avrupa'da kaybettiği eski pazarlarına karşılık yeni pazarlar bularak ticaret gelirlerinin artmasını sağladı. Bu konuda bkz. Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri, 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar*, çev. Birtane Karanakça, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1998, s.153

savaşa sokulacağı yönünde de mutabık kalmışlardı. Tilsit düzeni ile Fransa'nın Orta Avrupa'da egemenliğini onaylayan Rusya bunlara karşılık Osmanlı Devleti ile bir ateşkes imzalayacağını kabul ederken Fransa arabuluculuğunda Osmanlı Devleti ile barış görüşmeleri yapmayı kabul ediliyordu. Söz konusu barış görüşmeleri için sultanın Fransa arabuluculuğunu kabul etmemesi ya da ateşkesin imzalanmasından sonra üç ay içinde memnun edici bir sonucun alınamaması durumunda Napoleon ve I. Aleksandr Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve Rumeli hariç diğer tüm Avrupa topraklarının iki ülke arasında paylaşılması yönünde bir karar almıştı. Söz konusu barış görüşmeleri sırasında Rusya Osmanlı Devleti'nin Prenslikleri işgal etmemesi durumunda bu bölgeden askerlerini de çekmeyi kabul ediyordu.[328]

Napoleon'un Tilsit'te Rusya ile anlaşması, yapılmaya çalışılan Fransa-Osmanlı-İran ittifakının güçlü temellere dayanmadığının da göstergesiydi. Aslında Napoleon'un Rusya'ya karşı Osmanlı-İran ittifak girişimi Rusya'nın İngiliz ittifakından uzaklaştırılması için izlenen bir politikaydı. Rusya'nın güneyden çevrilmesi ve Napoleon'a karşı verilen askeri mücadelede beklenen İngiliz desteğinin gelmemesi Rusya'nın Napoleon'un istediği doğrultuda ilerlemesiyle sonuçlandı. Neticede Napoleon'un izlediği politika başarıya ulaşmıştı. Daha önceki Fransa-Osmanlı-İran ittifak arayışlarında bu ülkelerin İngiltere ile yakın ilişkiler içinde olması önlenirken bu ittifakın oluşturduğu tehdit Rusya'yı Napoleon ile anlaşmaya itmişti. Şimdi Napoleon, yeni müttefiki Rusya'yı kendi yanında tutabilmek için hem daha önce söz verdiği Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden hem de Rusya'ya karşı oluşturmaya çalıştığı Doğu Bariyeri politikasından vazgeçiyordu.[329] Napoleon, I. Aleksandr ile Tilsit'te Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını konuşurken bunu kendi arabuluculuğundaki antlaşmanın İstanbul tarafından kabul edilmemesine bağlayarak Osmanlı Devleti'nin kendi ekseninden uzaklaşmasına da müsaade etmiyordu. Aynı

[328] P. F. Shupp, *a.g.e.,* s.545; Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a, 1774-1839", *Türk Dış Politikası, Osmanlı Dönemi,* ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2010, s.111-112; Sina Akşin, "Siyasi Tarih, 1789-1908", *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti, 1600-1908*, ed. Sina Akşin, Cem Yay., İstanbul, 2002, c. III, s.99 ve J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.362-364

[329] Yasemin Saner Gönen, *The Integration of the Ottoman Empire into the European State System During the Reign of Sultan Selim III*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1991, s.116

zamanda bu paylaşım maddelerini gizli tutarak[330] öğrenilmesine engel olmaya çalışırken İstanbul'daki elçisi aracılığıyla Bab-ı Ali'yi Napoleon'un Tilsit'te Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını koruduğuna ikna etmeye çalışmaktaydı[331] çünkü Tilsit'in İstanbul ve Balkanlarda duyulması Osmanlı toplumunda büyük bir infial yaratmıştı.[332] İstanbul'da Sebastiani ile yapılan görüşmelerde bu durumdan duyulan memnuniyetsizlik defalarca dile getirildi. Osmanlı Devleti ile Rusya'yı her zaman birbirine karşı bir kontrol aracı olarak kullanan Fransa bu iki ülkenin kendisinden ayrı barış görüşmeleri yapmamasını sağlamaya çalışıyordu. Görüşmelerde Sebastiani Rusya ile Osmanlı Devleti'nin hemen bir mütareke imzalaması gerektiğini belirterek Bab-ı Ali'yi Fransa arabuluculuğunda Paris'te Rusya ile barış görüşmeleri yapmaya ikna etmeye çalışıp istediklerini almak için her zamanki gibi savaş kozunu ortaya koyuyordu. Fakat İstanbul'daki yeni yönetim her ne kadar önceki yönetim kadar Fransa dostu olduğunu beyan etse de ayaklanma sürecinde Nizam-ı Cedid'in izlediği Fransa politikası bir propaganda aracı olarak kullanılmıştı. Napoleon'un Mısır seferinin yarattığı Fransa karşıtı tutumla birleşen bu söylem ahalide Nizam-ı Cedid'e karşı bir düşmanlık oluştururken Fransa'da bu düşmanlığın merkezinde yer alıyordu. Bunun için ahaliye Fransa arabuluculuğunda bir barışın anlatılması zordu. Bunun yanında Bab-ı Ali ile Rusya arasında bir mütarekenin imzalanması Akdeniz'de bulunan Rus donanmasının Karadeniz'e geçmesine müsaade edilmesi ve Akdeniz'den Rusya'ya yapılacak zahire nakliyatına izin verilmesi anlamına geliyordu. Ayrıca

[330] Tilsit'te Napoleon ve I. Aleksandr bir araya geldiği vakit bölgede bulunan Osmanlı Elçisi görüşmelerde kendisinin de bulunmasının ülkesinin yararına olduğunu düşünerek bu konuda Talleyrand'tan bir talepte bulunmasına karşın Fransız devlet adamı Vahid Efendi'nin taleplerine cevap vermemişti bile. Bkz. A. Süslü, a.g.m., s.753

[331] Napoleon'un Sebastiani'yi Tilsit Antlaşması hakkında bilgilendirdiği mektubunda Rusya'nın Cattaro ve Yedi Adalar bölgesini Fransa'ya verdiğini ancak bu meselenin Bab-ı Ali'den gizlenmesi gerektiğini belirtiyordu. Diğer yandan Akdeniz'de bulunan Rus donanmasının boğazları kullanarak Karadeniz'e geçmesi konusunda Bab-ı Ali'den izin alınmasını ve sultanın Paris'e Fransa gözetiminde Rusya ile yapılacak barış görüşmelerine bir murahhas ataması için davet edilmesini istemekteydi. Fakat Napoleon Bab-ı Ali'nin bu taleplerden çekinerek İngiltere ile bir barış imzalamasından da korkuyordu. Napoleon bu korkularında hiç şüphesiz haklı olsa da İstanbul'daki elçisi bu durumun gerçekleşmesine engel olacak diplomatik beceriye sahipti. Napoleon'un Sebastiani'ye gönderdiği mektup için bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.202-203

[332] Tilsit'te Fransa-Rusya'nın anlaşması özellikle Tuna boylarında Osmanlı Devleti'nin bölüneceği konusundaki dedikoduların yayılmasına neden oldu. Bosna-Hersek'in Dalmaçya ile birleşeceği, Mora'nın İtalya Krallığı'na, Sırbistan'ın Avusturya'ya, Eflak ve Boğdan'ın da Rusya'ya verileceği gibi söylentiler toplum nezdinde dikkate alınmaya başlanmıştı. Bu nedenle Hristiyan müttefike duyulan öfkeden sokağa dökülen halk yabancılara ve devlet adamlarına saldırmaya başladı. Hatta sadrazam, haberi getiren Fransız kuryeyi hapsetmiş, İstanbul'a gitmesini yasaklamıştı. Bkz. S. J. Shaw, *a.g.e.*, s.538 ve Driault, *a.g.e.,* s.209-210

mütareke dış düşmandan çok kendisinin *iç düşmanları* ile mücadele etmeye çalışan Osmanlı ordusunun terhisini de sağlayacaktı.[333] Bu durum görüşmelerin barış ile sonuçlanmaması durumunda Osmanlı Devleti için bir felaket anlamına geliyordu. Bab-ı Ali bu çekincelerini Sebastiani'ye bildirdi. Sebastiani bu endişeleri gidermek için Tilsit'in bilinmezliğinden yararlanıyordu. Napoleon'un Rusya ile hem Osmanlı Devleti hem de İran sınırlarındaki mevcut askerden başka asker sevk etmemesi noktasında anlaştığını ve bu maddeyi Tilsit Mütarekesi'ne koydurttuğunu beyan etmekteydi ve kendisinin hazırlayacağı mütareke metninin Rusya tarafından kabul edileceği güvencesi verirken karşılığında Osmanlı-Rus barış görüşmelerinin Paris'te yapılmasını ve Muhib Efendi'nin bunun için murahhas olarak görevlendirilmesini istiyordu. Ayrıca Çanakkale'deki İngiliz murahhasının kabul edilmeyeceğini içeren bir de yazılı belge istemekteydi. İlk başta Bab-ı Ali bunları kabul etmekte ayak direse de Fransız dışişlerinin tehditvari mektubu Sebastiani'nin isteklerinin kabulüne neden oldu. Fransa'nın asıl amacı Bab-ı Ali'yi Paris'te kendi arabuluculuğunda Rusya ile barış masasına oturmaktı

[333] İstanbul'da gerçekleşen Kabakçı Mustafa olayı sadece İstanbul'u karıştırmamış orduda da farklı gruplara mensup olan kişilerin hesaplanmasına dönüşmüştü. İstanbul'daki olayın orduda duyulmasından sonra IV. Mustafa taraftarı olan Yeniçeri Ağası Pehlivan Hüseyin Ağa'nın orduyu tahrik ile ya İstanbul'a hareket edeceği ya da orada bir isyan çıkarmasının muhtemel olmasından dolayı azlinin uygun olacağı Sultan Selim'in azlinden hemen sonra gizli bir emirle Sadrazam ve Serdarıekrem İbrahim Hilmi Paşa'ya bildirilmişti. Ancak Yeniçerileri tahrike sürükleyen Pehlivan Ağa'nın yeniden göreve getirilmesi ve sonrasında IV. Mustafa'nın tahta çıktığı haberlerinin cepheye ulaşmasının üzerine Pehlivan Ağa, Nizam-ı Cedid mensuplarına karşı harekete geçti. Bu işten ilk nasibini alan Pehlivan Ağa'nın Yeniçeri ağalığından alınmasını isteyen Tahsin ve Ramiz Efendiler oldu ve Kavala'ya sürgüne gönderildiler. Bu sırada sadrazamın istememesine karşın tekrardan Yeniçeri ağalığına tayin olunan Pehlivan Ağa'nın *Kul sadrazamı istemiyorlar* diyerek Yeniçerilere ön ayak olmasıyla birdenbire sadrazamın çadırına saldırmaları askerlerin başkomutana karşı siyaseten hareket etmesine neden oldu. Bu saldırıdan kurtulan Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa, ilk olarak bir köye, oradan da Alemdar'ın Rusçuk'ta bulunan çiftliğine çekildi. Başsız kalan orduya da yeni sadrazam gelinceye kadar o sırada orduya yeni gelmiş olan Bekir Paşa Liva-yı şerif kaymakamı ismiyle vekil tayin edildi. Eski sadrazamı onaylamak üzere olan IV. Mustafa, sadrazamın mevkiğini terk ettiğinin haberi üzerine müzakereler sonucunda Çelebi Mustafa Paşa'yı sadrazam olarak atadı. Sonrasında Yeniçeriler Pehlivan Ağa'nın teşvikleriyle *Anlar İstanbul'da olanı öldürdüler, biz de burada Nizam-ı Cedidçileri öldürelim* diyerek ordudaki Nizam-ı Cedid taraftarlarını öldürmek istediler. Ancak bunun ordu erkânı tarafından Alemdar'a haber verilmesi üzerine yaklaşık beş bin kişilik bir kuvvetle Silistre'ye gelen Alemdar bu durumu önledi. Dolayısıyla ordu düşmanla uğraşmaktan ziyade iç hesaplaşmalarla uğraşıyordu. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK Yay., Ankara, 2010, s.65-70; donanmadaki durum daha da kötüydü. Ege'de Rus donanması ile 1 Temmuz'da gerçekleşen savaşta Nizam-ı Cedid taraftarı üçüncü komutan Patrona Şeremet Bey ve dördüncü komutan Riyale Giritli Hüseyin Bey *donanma-yı hümayun ateş içinde kaldığı halde bile düşmana top atmayub* kendilerine Ruslardan daha düşman olarak gördükleri Kaptan-ı Derya Seydi Ali Paşa'nın bulunduğu Mesudiye kalyonu'na top atıyorlardı. Bkz. F. Yeşil, *a.g.e.*, s.94

ve bu şekilde İstanbul'un İngiltere eksenine kaymasını Rus savaşının yeniden başlaması kozu ile engellemeye çalışıyordu.[334]

Sebastiani İstanbul'da Tilsit'e olumlu bir hava yüklemeye çalışırken söz konusu antlaşmanın imzalandığı aynı gün Dalmaçya'daki Fransız General Marmont'a Bosna, Makedonya, Trakya, Arnavutluk ve Yunanistan'daki durum hakkında bilgi toplaması ve Cattora'dan Korfu'ya kadar uzanan Balkan Yarımadasını işgal etmek için gerekli askeri güç miktarını tahmin etmesi emri verilmişti.[335] Fransa ile ittifak imzalamak için bölgeye gönderilen Vahid Efendi de Tilsit Antlaşması konusunda Bab-ı Ali'yi uyarırken[336] Fransa arabuluculuğunda yapılan Rus barış görüşmelerinin *fesâd u hîleden* ibaret olduğunu belirtmekteydi.[337]

Napoleon'un askeri başarılarının etkisi ile İngiltere'nin Avrupa anakarasındaki en büyük müttefiki Rusya'yı kendi tarafına çekmesi halihazırda iç meselelerle uğraşan Londra hükümeti için büyük bir sorundu. İç sorunların yanında Reşid kasabasında alınan başarısızlık haberlerinin Londra'da hükümetin basın tarafından yoğun eleştiriye tutulduğu sırada ulaşması hükümeti Mısır'ın işgali konusunda geri adım atmaya zorluyordu. Bu başarısızlığın yanında İngiliz hükümetinin İngiltere'de bulunan Fransız kralcılarının gözünü boyamak için İskenderiye'nin boşaltılma kararı alması, iç politikada yapılan bir diplomatik manevra gibi gözükmekteydi fakat İskenderiye'deki İngiliz askeri varlığını Osmanlı Devleti'ne karşı bir tehdit aracı olarak kullanmak isteyen Paget ise görüşmelerde elini güçlendirmek için bu kararın geciktirilmesi yönünde talepte bulunuyordu. Diğer taraftan Çanakkale ablukasından istenilen neticeler alınamamakta Bab-ı Ali İstanbul'un iaşesini karadan da sağlayabilmekteydi. [338] Bunun yanında İtalya'daki Fransız askeri varlığı, İngiltere'nin Akdeniz'deki üsleri

[334] Tilsit sonrası İstanbul'da Sebastiani'nin faaliyetleri için bkz. Süheyla Yenidünya, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bab-ı Ali Üzerindeki Etkisi", *History Studies*, c. V, sayı: 1, Ocak 2013, s.414-415 ve F. Yeşil, *a.g.e.*, 213-214
[335] M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.59
[336] Vahid Efendi'nin Bab-ı Ali'ye Tilsit Antlaşması konusunda gönderdiği şifreli mektup için bkz. BOA HAT. 1367/54128
[337] Vahid Efendi Tilsit sonrası kendisi ile Fransız diplomatlar arasındaki ilişkilerin de değiştiğini *Rusyalu ile musâlahalarından evvel gece ve gündüz hem-bezm-i sohbet olduğumuz Françe ricâli ba'de'l-musâlaha tarafımızdan yan çizüb yüzçevirdiklerinden Varşav'da yalnızca ikāmetimizin manası kalmayub* diyerek belirtiyordu. bkz. E. Çağlar, *a.g.e.*, s.107
[338] F. Yeşil, *a.g.e.*, 193-197

için önemli bir tehdit olmaya başlamışken Çanakkale Boğazı savunmasının güçlendirildiği, mayıs ayında Savaş Bakanı Lord Castlereagh tarafından Sicilya'daki İngiliz ordularının başkomutanı General Fox'a bildirilmişti. Yapılan bu tahkimatlardan dolayı İstanbul'a Boğazdan yapılabilecek herhangi bir askerî harekâtın artık başarılı olamayacağını bilen Londra hükümetinin elindeki tek tehdit usuru İskenderiye'de bulunan askerleriydi. Diğer taraftan Tilsit'te kendisine karşı Avrupa'nın bir araya getirilmeye çalışılması ve Kıta Ablukasının tüm Baltık'a yayılması için girişimlerde bulunulması Londra için önemli bir tehditti. Her ne kadar Tilsit'te alınan kararların gizliliği korunmaya çalışılmasına rağmen bölgede bulunan İngiliz ajanlar tarafından Londra'nın bilgilendirilmesi İngiltere'nin Tilsit düzenine karşı faaliyete geçmesini sağladı.[339] Özellikle önemli bir donanmaya sahip olan Danimarka'nın Fransa-Rusya hattına gerekirse zorla çekilmesi yönündeki kararın Danimarka donanmasının Fransa tarafından ele geçirilerek İngiltere'ye karşı kullanılabileceği yönündeki endişelerinin yanında Rusya'nın arabuluculuk teklifinin de izlenilecek olan bu politikayı gizlemek için kullanılacağı yönünde yorumlanması Londra'nın harekete geçmesine neden oldu.[340] Bu endişeden dolayı Canning her ne kadar iki ülke arasında bir düşmanlık olmasa da Danimarka donanmasının Fransızların eline geçmemesi için kraliyet donanmasını harekete geçirdi. Kopenhang'da demirli Danimarka donanmasına yapılan beklenmedik bir saldırı ile Napoleon'un denizlerdeki son umudu da ya Baltık'ın serin sularına gönderildi ya da İngiltere donanması tarafından kendi hizmetine alındı.[341]

Tilsit etkisini Baltık'ta bu şekilde gösterirken yaklaşık iki yıl boyunca Napoleon'un yaptığı kurlar sayesinde önce Rusya sonra da İngiltere ile savaş durumuna getirilen Bab-ı Ali, Tilsit'te Rus ittifakına karşılık terk edildikleri kararının İstanbul'a ulaşmasından sonra her ne kadar Fransa tehditinden çekindiği

[339] İngiltere'nin Tilsit Antlaşması konusundaki istihbarat ağı için bkz. J. Holland Rose, "Canning and the Secret Intelligence from Tilsit, July 16-23 1807", *Transactions of the Royal Historical Society*, Yeni Seri, c. XX, 1906, s.61-77

[340] J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.366

[341] 16 Ağustos'ta askerî harekâta başlayan İngiliz donanması 21 Ekim'de geri dönerken Kopenhang Limanı'ndan yetmiş altı Danimarka gemisi ile birlikte ayrılıyordu. İngiltere'nin Danimarka harekâtı için bkz. Carl J. Kulsrud, "The Seizure of the Danish Fleet, 1807: The Background", *The American Journal of International Law*, c. XXXII, sayı: 2, Nisan 1938, s.280-311 ve J. Holand Rose, "Canning and Denmark in 1807", *The English Historical Review*, c. I, sayı: 41, Ocak 1896, s.82-92

için açık bir şekilde beyan edemese de Fransa'dan bağımsız bir politika izleyerek Rusya ve İngiltere ile barış masasına oturmak istiyordu. Fakat bir isyan sonucu iktidara gelen yeni yönetim hem içinde bulunduğu siyasi durumun elverişsizliği hem de ülkenin dört bir tarafta savaş ve isyanlarla uğraşmasından dolayı mecburi olarak yani *Fransaluyu elden kaçırmamak için* Paris ile birlikte hareket etmek zorunda kaldı. [342] Sebastiani ile uzun görüşmeler, Fransa'nın Bab-ı Ali'ye koalisyon güçleriyle Osmanlı toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı zemininde bir antlaşma yapmayı taahhüt eden ve buna karşılık da Bab-ı Ali'nin Rusya ve İngiltere ile Fransa'dan bağımsız barış yapmayacağını ve Napoleon'un karargâhında ittifak görüşmelerini yürüten Vahid Efendi'ye işleri hızlandırmak için yeni talimat gönderileceği yönündeki senetleri iki ülke arasındaki Tilsit sorununu bir çözüme kavuşturuyordu. [343] Tilsit Antlaşması'nın uygulanması konusunda bir çözüm yolu bulan Bab-ı Ali ilk iş olarak Rusya ile bir ateşkes sağlamak için adım attı. Bunun için III. Selim taraftarı olduğu için reisülküttaplıktan azledilerek idam cezasına çarptırılan Galip Efendi nişancı yapılarak Slobodzei'ya gönderildi.[344]

Bab-ı Ali İstanbul'da Sebastiani ile Tilsit Antlaşması'nı tartışırken Paget Çanakkale'de bulunan Rus murahhası ile birlikte Osmanlı Devleti ile yapacağı barış görüşmeleri için olanlardan habersiz Akdeniz'de ilerliyordu. Her ne kadar 4 Temmuz'da [345] Tilsit'teki Fransız-Rus yakınlaşmasından haber alsa da Çanakkale'ye ulaşmasından bir gün sonra Borgo ile iletişime geçerek ona kendi misyonundan bahsetti. [346] Paget'e aynı gün cevap veren Borgo İstanbul'daki padişah değişiminden ve Friedland Savaşı'ndan sonra İstanbul'da artan Fransız nüfuzundan bahsetmekte ve bunu barışın önündeki en büyük engel olarak görmekteydi.[347]

---

[342] Süheyla Yenidünya, *Mehmet Sait Hâlet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri, 1760-1822*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.106
[343] F. Yeşil, *a.g.e*, s.212
[344] S. Yenidünya, *a.g.e.,* 106; M. Sertoğlu, *a.g.e.,* 2822 ve BOA HAT. 836/37731 Galip Efendi'den boşalan bu göreve yaklaşık üç ay süreliğine Ulu-Arif Mehmet Efendi, sonrasında da 28 Ekim 1807'den 16 Nisan 1808'e kadar Mustafa Refik Efendi getirildi. Bu konuda bkz. İsmail Hakkı Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Osmanlı Devlet Erkânı*, c. V, Türkiye Yay., İstanbul, 1971, s.353
[345] Lord G. Leveson Gower'den A. Paget'e, 4 Temmuz 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.299
[346] M. Pozzo di Borgo'dan Artur Paget'e, 29 Temmuz 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.306
[347] A. Paget, *a.g.e.,* s.306-307

Osmanlı sahillerinin ablukasının istenilen neticeyi doğurmaması ve Napoleon'un Friedland zaferinin Bab-ı Ali ile barış yapılması olanağını azalttığını düşünen Paget, Bab-ı Ali'yi barışa ikna etmek için denizlerde *mükemmel bir dayak* atılması fikrine sahipti. Arbuthnot'un hatalarından ders çıkarmamış gibi gözüken Paget, İngiliz-Rus ortak donanmasının Çanakkale Boğazı'na yapacağı bir saldırı ile İstanbul'un barışa ikna edilebileceğini düşünüyordu.[348] Fakat hem bu fikrin başarıya ulaşamayacağı kanaati hem de Tilsit Antlaşması'nın Çanakkale'de duyulması tüm planları değiştirdi. 13 Ağustos'da Canning Paget'e Tilsit Antlaşması'nın tüm maddelerini kapsayan bir kopyasını göndererek Rusya ve Fransa arasında imzalanan antlaşma hakkında Rusya tarafından İngiltere'nin bilgilendirilmediğini vurgulayarak Rusya'nın Osmanlı ile yapılan savaşta daha fazla desteklenemeyeceği kararını bildiriyordu. Paget'e hemen Osmanlı Devleti ile iletişime geçmesini ve barış görüşmelerinin yapılması için Bab-ı Ali tarafından birinin atanmasını istemesini söyleyen Canning, Bab-ı Ali'nin Tilsit'in kendi varlığı için oluşturduğu tehlikler hakkında bilgilendirilmesini istemekteydi. Özellikle Eflak-Boğdan hakkındaki Tilsit'in 22. Maddesi üzerinde durulmasını isteyen Canning, Mısır'daki askerlerin çekilerek yerlerine Osmanlı askerlerinin gelebileceğini belirtirken, gerekirse daha önce olduğu gibi bölgenin birlikte savunulabileceğini de beyan ediyordu. [349] Daha kötüsü için hazırlanmak gerektiğini belirterek söz konusu barışın bir an önce yapılmasını isterken sadece Bab-ı Ali ile değil Osmanlı topraklarındaki başta Tepedelenli Ali Paşa olmak üzere tüm Fransa karşıtları ile temas sağlamasını Paget'ten istiyordu. [350] İngiltere'nin Rusya ittifakından dolayı boğazlara saldırdığını bilen Bab-ı Ali hem İngiliz donanmasından çekindiği [351] hem de Fransız-Rus ittifakının bilinmezliğinden korktuğu için İngiltere ile barış yapmak istiyordu ancak İngiltere ile yapılacak bu barış görüşmelerinin Fransa tarafından olumlu karşılanmayacağından da emindi. Daha önce Bab-ı Ali'den İngiltere ile tek başına

[348] F. İsmail, a.g.m., s.32 ve Arthur Paget'ten George Canning'e, 30 Temmuz 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.309-310
[349] George Canning'ten Arthur Paget'e, 13 Ağustos 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.320-322
[350] George Canning'ten Arthur Paget'e, 15 Ağustos 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.320-322
[351] Şubat 1807'de İstanbul'a gerçekleştirilen İngiliz çıkartması Çanakkale Boğazı'nın iyi tahkim edilmediğini göstermiş olduğundan daha sonraki süreçte buranın güçlendirilmesi için çaba harcanmış hatta olası bir saldırı durumunda boğazın demir atmış sandallara bağlı zincirlerle kapatılması gibi önlemler alınması konuşulmaktaydı. Bu konuda bkz. Kemal Beydilli, "Hafız İsmâil Paşa, 1758-1807", *DİA*, c. XXIII, yıl: 2001, s.117

barış yapmayacağı sözü alan Sebastiani de Osmanlı Devleti'ni İngiltere'ye karşı kurulacak ittifakın doğal üyesi olarak görüyordu.[352] Bu durumda Bab-ı Ali Paget ile gizli bir görüşme süreci izlemek isterken Fransa ile dostluğunun ve Rusya ile yaptığı barış görüşmelerinin Paget ile kurduğu bu bağdan dolayı zarar görmesini istememekteydi.[353] *Bazı müphem sözler serd edip, diplomat ağzı satarak* bu ince çizgide yürümek isteyen Bab-ı Ali devrin kizb ü yalan/politika uygulamasından yararlanmaya çalışıyordu.[354]

Fransız-Rus yakınlaşmasını öğrenmesine rağmen Paget'in Viyana'dan dostu Borgo[355] ile iş birliğine devam etme kararının Çanakkale'de bulunan murahhaslar arasındaki ikili ilişkilerde yarattığı olumlu hava[356] 21 Ağustos'ta Senyavin'in Tilsit Antlaşması'nın imzalandığınına dair haberi alması ile yerini şaşkınlığa bıraktı.[357] Ardından daha önce Çanakkale'ye bir ortak harekât düzenlemeyi tasarlayan iki donanma artık Akdeniz'de birbirini kovalamaya başlamıştı.[358] Her ne kadar ülkesi Napoleon'a karşı tek başına kalsa da[359] İngiliz murahhas Osmanlı ile bir ittifak yapacağı konusunda çok iyimserdi. Bu iyimserliğin oluşmasında Bab-ı Ali'nin izlediği politikanın da büyük bir etkisi

[352] F. İsmail, a.g.m., s.33
[353] F. İsmail, *a.g.e.,* s.135
[354] Kemal Beydilli, "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifâklar ve Siyâsî Ahlâk, 1790-1856", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler,* yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara 1999, s.39
[355] Osmanlı Devleti ile barışı sağlamak için Çanakkale'ye atanan Paget ve Borgo daha önce Viyana'da hem Fransız nüfuzuna karşı beraber hareket etmişler hem de sıkı dost olmuşlardı. Fakat Tilsit'de Napoleon'un Grand Duke Constantine'den ailevi olarak aralarında bir husumet bulunan Borgo konusundaki ricası Borgo'nun mecburi olarak emekli edilmesine neden oldu. Bkz. P. A. Thrasher, *a.g.e.,* s.44-45
[356] Çanakkale'ye geldikten sonra Boğaz Muhafızı İsmail Paşa ile yaptığı görüşmelerde Bab-ı Ali'nin Pozzo di Borgo ile de anlaşması gerektiğini öne sürmesinin yanı sıra İsmail Paşa'nın evinde yapılan teklifi tek başına kabul etmemiş bunun üzerine İsmail Paşa Rus murahhası da davet etmişti. Bkz. Arthur Paget'ten George Canning'e, 22 Ağustos 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.328
[357] F. İsmail, a.g.m., s.34
[358] 4 Eylül'de I. Aleksandr'dan aldığı talimatla Senyavin Bozcaada'yı Bab-ı Ali'ye ve Akdeniz'deki Rusya'nın hâkimiyetinde olan yerleri Fransa'ya bırakarak Rusya'ya dönmek için demir aldı. Bkz. F. Yeşil, *a.g.e.,* s.110
[359] Viyana hükümeti ilk başta Tilsit'te konuşulan Osmanlı paylaşımına katılmayacağı garantisini İngiliz elçisi Adair'e verse de gerçekte bu paylaşımdan pay almak istemekteydi. Zaten Tilsit düzenine karşı koyacak bir durumda da değildi. Diğer taraftan Tilsit'ten kısa bir süre sonra Fransa ile İsonza'da yaptığı antlaşma ile Fransız birliklerinin Hırvatistan'dan serbesçe ve engellenmeden geçmelerine izin vermeyi ve İngiliz bandıralı gemilerin hiçbir Avusturya limanına girmesine izin vermemeyi kabul ederken İngitere'yi Tilsit karşısında yalnız bırakıyordu. Bkz. J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.366-367

vardı.[360] Paget'ın Bab-ı Ali ile tek başına girdiği müzakerelerde bir ilerleme kaydedilmiş, Bab-ı Ali Boğaz Seraskeri Hafız İsmail Paşa'yı İngiliz barış görüşmeleri için murahhas olarak atamıştı. Fransa-Rusya eksenine karşı İngiltere'yi elinden kaçırmak istemeyen Bab-ı Ali'nin bu hamlesi sadece sürecin uzaması ve zaman kazanmak için atılmış bir adımdı.[361]

Bu sırada 25 Ağustos'ta Slobodzei'deki ateşkes görüşmeleri sonuçlanmıştı. Slobodzei'ya göre iki taraf arasındaki barış görüşmeleri hemen başlayacak ve Rusya işgal ettiği kaleler ve Eflak-Boğdan'dan askerlerini 35 gün içinde çekecekti. Bölgeden Rus askerlerinin çekilmesine karşılık Osmanlı Devleti de barış sağlanıncaya kadar bölgeye askerlerini sokmayacak, sadece kalelerde gerekli sayıda asker bulundurabilecekti. Osmanlı orduları Rus askerlerinin çekilmesine paralel olarak Tuna hattına çekilecekti. İki ordu arasında bu şekilde bir ateşkes sağlanırken Rusya, Osmanlı Devleti'nin isteyip de alamadığı Bozcaada'yı Osmanlılara bırakırken taraflar savaş esnasında ele geçirilen eşyaların mübadelesi ile esir değişimi yapmayı kabul ediyordu.[362] Görüşmelerde Fransız desteğini alan Rus temsilci General Sergio Lascaroff Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında bir antlaşma yaptırmak için ısrar etmişti fakat bu ısrarları Galip Efendi tarafından kabul edilmedi.[363] Neticede taraflar mütarekenin Sırp İsyanının yaşandığı sadece Vidin ve Fethülislam'ı kapsaması konusunda anlaştılar. Dolayısıyla bu ateşkes Osmanlı Devleti'ne Sırp isyanını bastırması konusunda kâğıt üzerinde de olsa bir fırsat veriyordu.[364]

---

[360] Paget George Canning'e 29 Ağustos'ta yazdığı mektupta İsmail Paşa ile yaptığı ikili görüşmelerin kendisinde yarattığı olumlu hava ile antlaşmaya yakın olduğunu belirterek önündeki tek engelin Sebastiani'nin tavsiyesine uyarak yazılan mektuptaki reis efendinin dilindeki tavrı gösteriyordu. Bkz. Arthur Paget'ten George Canning'e, 29 Ağustos 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.331

[361] F. İsmail, a.g.m., s.34-35

[362] Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet,* Matba-yı Amire, 1293, c. VIII, s.295 ve Mütercim Ahmed Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2015, s.934-940 ve S. Goryanof, *a.g.e.,* s.63

[363] S. Yenidünya, *a.g.e.,* s.106-107

[364] Sırp isyanının başlamasından hemen sonra başlayan Rus desteği 10 Temmuz 1807'de bir antlaşmaya dönüşmüştü. Söz konusu antlaşmaya göre Rusya Sırbistan'ın idari ve mali işlerini düzenleyecek memurlar gönderecek, Sırpların elinde bulunan bütün kaleler Rus ordularına verilecek, Sırbistan'da sipahilik tamamen ilga edilecek, Vidin ve Bosna tarafına saldırı için Rusya birer ordu ve mühimmat ile top ustaları gönderip Belgrad'da bir cephanelik inşa edecek ve Sırplara her türlü gıda ve para yardımı yapacaktı. Fakat Slobodzei mütarekesi bu antlaşmayı resmi olarak hükümsüz kılsa da önümüzdeki süreçte Rusya'nın bu mütarekeye uymaması Osmanlı Devleti'ne mütarekenin verdiği Sırp İsyanını bastırma fırsatını da ortadan kaldıracaktı. Bkz. S. Aslantaş, a.g.m., s.123-125

Osmanlı-Rusya hattında ateşkesin sağlanması sonrası sıra barış görüşmelerine gelmişti. Her ne kadar Osmanlılar Rusya ile ikili görüşmeler yapmak istese de Tilsit Antlaşması'nın hükümleri ve Sebastiani'nin istekleri doğrultusunda görüşmelerin Fransa arabuluculuğunda Paris'te yürütülmesini kabul etmişti. Bu durum ilk başta Çanakkale'de bekleyen Paget için bir umut olsa da buradaki görüşmelerde bir ilerleme kaydedilememekteydi. Hafız İsmail Paşa ile yapılan ilk görüşmelerdeki iyi hava yerini karamsarlığa bırakmıştı. Bu görüşmelerden Osmanlı tarafı zaman kazanmaya çalışırken Paget bir an önce antlaşmayı imzalamak istiyordu. Paget'in mektuplarına cevap bile verilmemesi İngiliz heyetinin sabrını zorlamaktaydı. Hatta Collingwood Paget'ten habersizce Kaptan Paşa'ya sert bir dille bir mektup kaleme alarak murahhasın bir an önce atanmasını talep etmekteydi.[365] İmparatorluk genelinde Fransa-Rusya ittifakının yarattığı korkuya[366] paralel olarak Paget'in de muarahhasın atanmaması halinde görevinin sona ereceği yönündeki mektubu Bab-ı Ali'yi murahhas atamaya mecbur etti. Fakat Hafız İsmail Paşa'nın murahhas olarak atanması bir şeyi değiştirmedi. İsmail Paşa'nın yapılacak barışın Slobodzei'da imzalanan mütareke sona erinceye kadar gizli kalması yönündeki teklifine Paget'in altı hafta sürecek bir mütarekeden sonra barış görüşmeleri için İstanbul'a davet edilmesi şartı, görüşmeleri tamamen çıkmaza sürükledi.[367] Ayrıca Reşid Kasabası'nın elde tutulamamasının yanında Sicilya'da giderek artan Fransız askeri varlığının Akdeniz'deki İngiliz nüfuzunu tehdit etmesi Londra'nın bu tehdide karşı harekete

[365] Collingwood'un 4 Eylül'deki bu mektubunda İngiltere tarafından sunulan dostluk teklifini hatırlatırken dört soruya yazılı ya da sözlü olarak en kısa zamanda yanıt bekliyordu. Osmanlı Devleti'nin İngiltere tarafından sunulan bu barış teklifini kabul edip etmediği, bu dostluk teklifinin reddedilerek savaşın mı tercih edildiği, eğer Osmanlılar barış teklifini kabul ederse iki tarafın murahhasları bir araya gelip iki taraf arasındaki eski antlaşmalar onaylanıp yenisi imzalanıp imzalanmayacağı, eğer Bab-ı Ali barış teklifini kabul ederse İngiliz donanmasına İngiliz murahhası İstanbul ya da başka bir yere götürmesine Türk dostluk ve nezaketi eşliğinde izin verilecek miydi? Bkz. Collingwood'tan Kaptan Paşa'ya, 4 Eylül 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.344; Paget'ten habersiz gönderilen bu mektup İngiliz murahhası tarafından da olumlu karşılanmamış ve bunu G. Canning'e de yazmıştı. Bkz. Arthur Paget'ten George Canning'e, 5 Eylül 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.345-346

[366] 3 Eylül'de İsmail Paşa ile Paget'in yanına gelen bir heyet General Menou komutasında Polonya'daki Fransız ordusundan ayrılan büyük bir Fransız birliğinin İran körfezine doğru yürüyüşe geçtiğini, amaçlarının Hindistan içlerine nüfuz etmek olduğunu ve bu ordunun masraflarının Rusya tarafından karşılanacağını belirtiyorlar ve boğazlarda bulunan Fransız mühendislerin General Menou'ya katılmak için ayrıldığını bildiriyorlardı. Bkz. Arthur Paget'ten George Canning'e, 5 Eylül 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.342

[367] Arthur Paget'ten George Canning'e, 24 Eylül 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.356-357

geçmesini mecbur kılıyordu.[368] Çanakkale Boğazı ve İzmir'de devam eden ablukadan istenilen neticenin alınamamasının yanında Mısır'daki başarısızlık buradaki birliklerin Fransız tehlikesine yönlendirilmesine neden oldu. Paget 30 Ağustos'ta İskenderiye'nin tahliyesini emrederek[369] 14 Eylül'de şehir boşaltıldı.[370] Bu kararın alınması aslında burada yaşanan başarısızlığın yanında buradaki İngiliz askeri varlığının Bab-ı Ali'ye diplomatik açıdan istenilen baskıyı yapmaması ve İstanbul'a İngiltere'nin *sulha rağbetini*[371] göstermek için atılmış bir adımdı. Paget kışın yaklaşmasından dolayı ambargonun daha fazla sürdürülemeyeceğini bildiği için İstanbul'u görüşmeleri sonlandırmakla tehdit etme fikrine sahipti.[372] Tilsit Antlaşması'nı öğrenmesinden sonra Canning'in talimatları doğrultusunda yaptığı girişimlerin de sonuçsuz kalması üzerine Paget 7 Ekim'de Bab-ı Ali'ye 12 gün içinde tatmin edici bir cevap almadığı takdirde görevine son vereceği yönündeki mektubuyla elindeki son kozu oynuyordu.[373] Bu sırada Hafız İsmail Paşa'nın 4 Ekim'de ansızın vefatı görüşmeleri tamamen çıkmaza sürükledi.[374] Neticede 19 Kasım günü Kaptan Paşa Paget'e hükümetinin bazı güçlüklerden dolayı görüşmelere son vermek zorunda kaldığını ancak Bab-ı Ali'nin kendisini İngiltere ile savaş durumunda saymadığını ve İngiltere ile münasebetlerin yeniden tesisini arzu ettiğini belirtiyordu.[375] Her ne kadar savaş durumunda olmama fikri İngiliz kaptan tarafından da paylaşılsa da görüşmelerin barış yapılmadan sonlandırılmasından pek memnun olduğu söylenemezdi.[376]

Bab-ı Ali bir taraftan Paget'i oyalamaya çalışırken diğer taraftan da Sebastiani'nin isteklerine karşı bir orta yol bulmaya çalışıyordu. Mütarekeden

---

[368] 4 Eylül'de Collingwood'tan Paget'e gelen mektubunda Sicilya'da olmasını beklediği devrimden bahsediyordu. Büyük Fransız ordusunun Kuzey İtalya'ya yürümekte olduğunu haber vermekteydi. Bu tehlikeye karşı tüm birliklerin bir araya getirilmesinin gerekli olduğunu bildiriyordu. Bkz. Lord Collingwood'tan A. Paget'e, 4 Eylül 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.343

[369] F. İsmail, a.g.m., s.35

[370] İ. H. Danişmend, *a.g.e.,* s.89

[371] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.230

[372] Arthur Paget'ten George Canning'e, 5 Eylül 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.347

[373] Arthur Paget'ten George Canning'e, 6 Ekim 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.365-366

[374] Kapdan-ı Derya Cezayirli Seyyid Ali Paşa'nın bu olayı haber vermesi hakkında BOA HAT. 1356/53134; ayrıca kapdan-ı derya boğaz seraskerinin kritik bir zamanda öldüğünü belirterek yerine bir kaymakam atandığını ancak görüşmelerin hassasiyeti dolayısıyla acilen yeni bir kişinin bu göreve atanmasını gerektirdiğini belirtiyordu. bkz. BOA HAT. 37/1864

[375] Arthur Paget'ten George Canning'e, 6 Ekim 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.373; Zinkeisen Osmanlı Devleti'nin Paget ile ilişkilerin kesilmesini sürecinde Bab-ı Ali'nin Napoleon'un kıta ablukasını kabul ederek ilan ettiğini belirtmektedir. Bu konuda bkz. J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.370-371

[376] BOA HAT. 1356/53158

önce barış görüşmelerinin Paris'te yapılması konusunda Sebastiani'ye söz veren Bab-ı Ali bu konuda Fransız elçisinin kararını değiştirmeye çalışmaktaydı.[377] Ancak iki tarafın da kendi kontrolünden çıkmaması için Sebastiani barış görüşmelerinin Paris'te yapılması için ısrarlarına devam ediyordu. Rikab-ı hümayun Reisülküttabı Halet Efendi aracılığı ile Sebastiani'yi bu konudaki ısrarından vazgeçirmeye çalışan Bab-ı Ali Paris'in uzaklığı ile Slobodzei Mütarekesi'nde barış görüşmelerinin istenilen yerde yapılabileceği maddesini Sebastiani'yi ikna etmek için kullanıyordu fakat Halet Efendi bu konuda Sebastiani'nin fikrini değiştiremedi. Bu görüşmeler devam ederken Yedi Adalar Cumhuriyeti'nin topraklarının Fransa'ya katıldığının elçilik tercümanı tarafından Bab-ı Ali'ye bildirilmesi[378] ve Mora halkının Fransa tarafından tahrik edildiği konusundaki haberlerin İstanbul'a ulaşması, Fransa'ya olan güveni tamamen ortadan kaldırdı. Fakat bu konuda Sebastiani'ye karşı bir kararın alınmasının Fransız elçisinin bu hassas zamanda İstanbul'u terk etmesine neden olabileceği endişesi Bab-ı Ali'ye barış görüşmelerinin Paris'te yapılmasını kabul etmekten başka seçenek bırakmıyordu. Fakat Bab-ı Ali bunu kabul ederken Sebastiani'den Rusya'nın Eflak ve Boğdan konusunda bulunacağı aleyhte bir teklife Fransa tarafından izin verilmeyeceği konusunda bir yazılı teminat da almayı başarmıştı.[379]

Bab-ı Ali ile Sebastiani arasındaki tartışmalar sadece Osmanlı-Rus barış görüşmelerinin nerede yapılacağı konusunda sınırlı kalmamakta, Osmanlı

---

[377] Bab-ı Ali, Rusya ile Fransa arabuluculuğunda bir barış yapmak istemediğinden Tilsit Antlaşması'nın maddelerini öğrendikten sonra Akdeniz'de bulunan Rus murahhas ile iletişime geçmişti. Fakat Sebastiani bu temasları haber aldıktan sonra görüşmeleri resmen protesto ederek Tilsit şartlarına göre böyle bir barışın hükümsüz olcağını Bab-ı Ali'ye bildirdi. Bkz. Ö. Gezer, *a.g.e.,* s.120

[378] Tilsit Antlaşması'nın Osmanlı Devleti tarafından *Devlet-i Aliyye ile Fransız Devleti beyninde der-kâr olan hulûs ve sükûta binâ'en bu def'a Tilsit'de mün'akid olan mu'âhedeyi Devlet-i Aliyye kabûl birle* şeklinde kabulü aynı zamanda Fransa'nın Yedi Adalar bölgesindeki hâkimiyetinin de kabulü anlamına geliyordu. Fakat Tilsit'in kabulü bölgede Osmanlı hâkimiyetinin resmi olarak kalktığı anlamına gelmemekteydi. Bölgeden gönderilen 12 Ekim 1807 tarihli belgede Kefalonya'lı iki kaptana verilen ruhsatnamenin bilgisi aktarılıyor, 3 Kasım 1807 tarihli Korfu şehbenderi tarafından gönderilen bir tahriratta bölgenin üç yılda bir ödediği cizyenin indirilmesini talep ediyordu. Bkz. Hüseyin Baha Öztunç, *Yedi Ada Cumhuriyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat, 2007, s.76-78; A. Fuat Örenç ise Tilsit Antlaşması'ndan sonra Fransızların bölgeye 17,000 asker yollayarak bölgeyi teslim aldığını belirtmektedir. Bkz. A. Fuat Örenç, a.g.m., s.386

[379] S. Yenidünya, *a.g.e.,* s.107-111; İstanbul'da Fransız desteğinin arkalarında olduğunun hissettirilmesi barış görüşmelerinin Paris'te yapılmasının neredeyse bütün devlet ricali tarafından onaylanmasına neden olmuştu. Bkz. BOA HAT. 1356/53120

tarafının kimler tarafından temsil edileceği konusu da iki taraf arasında tartışmalara neden olmaktaydı. Paris'in uzaklığından dolayı görüşmeler sırasında İstanbul ile sürekli bir iletişimin sağlanamayacak olması atanacak olan murahhasın dirayet ve liyakat sahibi olmasının gerekliliğini mecbur kılıyordu. Bu nedenle bu göreve daha önce Fransa'ya elçi olarak gönderilen ve yakın zamana kadar reisülküttablık görevini yürüten Mehmet Said Galib Efendi seçildi. Fakat Sebastiani Galib Efendi'nin daha önceki Paris tecrübesinden dolayı Napoleon ve Talleyrand tarafından hoş karşılanmayacak olmasını bahane ederek Muhib Efendi'nin bu göreve getirilmesini istemekteydi. Galip Efendi'nin Sebastiani'ye karşın Paris'e gönderilmesinin hoş karşılanmayacağının farkında olan Bab-ı Ali Galip Efendi ile birlikte gönderilmesi planlanan diğer görevliler ve Sebastiani ile Halet Efendi arasında gerginlik yaratan bir tercümanın da gönderilmesinden vazgeçti.[380]

Akdeniz'deki İngiliz murahhası ile ilişkilerin kesilmesine giden süreçte Osmanlı Devleti giderek Fransa-Rusya eksenine doğru evrilmekteydi. Bu kapsamda Tilsit'i onaylamış ve buna uyarak Rusya ile mütareke imzalamış, İstanbul'daki Fransa elçisi Sebastiani'nin istekleri doğrultusunda Paris'te barış görüşmeleri yapmayı kabul etmiş ve murahhas olarak Sebastiani'nin istediği Muhib Efendi'ye de gerekli yetkiyi vermişti. Paris'te bulunan Muhib Efendi İstanbul'a geri çağrılmayı beklerken 28 Ekim'de görev süresinin uzatıldığını öğrendi.[381] Ardından hem bunu bildirmek hem de Sultan IV. Murat'ın mektubunu Napoleon'a vermek için 3 Kasım günü Napoleon ile buluştu. Fakat Napoleon ile yapılan görüşmede imparator barış görüşmelerinden hiç bahsetmiyor başta Tepedelenli Ali Paşa ile İskenderiye mutasarrıfı İbrahim Paşa olmak üzere sadece şikâyetleri üzerinde duruyor ne ittifak antlaşmasından ne de barış görüşmelerinden bahsediyordu. Daha önce her fırsatta dile getirdiği Osmanlı toprak bütünlüğünden hiç bahsetmemekte, üstelik şikayetlerinin giderilmemesi durumunda yapabileceklerinden bahsederek Osmanlı elçisini tehdit ediyordu.[382]

[380] S. Yenidünya, *a.g.e.,* s. 111-114
[381] F. İsmail, *a.g.e.,* s.159-160
[382] Napoleon kendisine sunulan yeni sultan IV. Mustafa'nın itimatnamesinin geç gelmesinden şikâyet ediyordu. IV. Mustafa'nın kendisine gösterdiği dostluktan memnun olan Napoleon bu dostluğun haberinin Tilsit'ten önce kendisine ulaşmış olması halinde *büyük fevâ'ide ve belki Kırım'ın dahi reddine nâ'il* olabileceğini belirterek Fransız dostluğunun Osmanlı Devleti'ne

Fakat İstanbul'da bulunan elçisi Napoleon ile aynı şeyleri söylemiyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti, ilk başta Sebastiani'nin antlaşmada *Devlet-i Aliyye'nin temâmiyet-i mülk ve istiklâl ve serbestiyyet-i saltanat-ı seniyye*sinin sağlanacağı ve *Rusyalu tarafından Devlet-i Aliyye'ye* ve *Eflak ve Boğdan'a dâ'ir muzır bir teklîf zuhûr eder ise Rusyaluyu icbâre imparatorum muktedirdir* yönündeki sözlerinden dolayı barış görüşmelerinden umutluydu. Hatta 5 Kasım[383] günü söz konusu barış görüşmelerine yetkili kılındığını öğrenen Muhib Efendi'ye gönderilen talimatnamede *status quo ante bellum*dan ziyade Rusya ile Osmanlı Devleti arasında uzun zamandan beri sorunlara neden olan Prenslikler, Rusya'ya verilen imtiyazlar ve boğazlardan Rus savaş gemilerinin geçmesinin engellenmesi gibi konularda da bir çözüm sağlanacağı yönünde beklenti içindeydi. Bunun yanında Rusya'nın daha önce Slobodzei'de ısrar ettiği Sırplar ile ayrı bir barışın asla kabul edilmeyeceğinin altı çizilmekte, böyle bir madde ile Sırbistan'ın tıpkı Eflak ve Boğdan gibi olacağından korkulmaktaydı. Ayrıca Fransa'nın Yedi Adalar bölgesinin Osmanlı Devleti tarafından Fransa'nın toprağı olarak kabul edilmesine yönelik tekliflere *bizim 'akd edeceğimiz sulh, Rusyalu ile olup Françelü ile değildir. Ve bir devletin musâlahasında âhar bir devletin memâlik tasdîkı kā'ideden değildir* diyerek nâzikâne savuşturmaya çalışmasını, ısrar üzerine *bu husûs ruhsatdan hâric ve kā'ideye muhâliftir* diyerek söz konusu onayın İstanbul tarafından yapılması gerektiğini belirtmesi isteniyordu.[384] Bunun yanında Galib Efendi de Muhib Efendi'yi talimatnamede olmayan önemli

---

getirilerini gösterirken *şimdiye kadar Devlet-i Aliyye'yi ben tuttum. Yohsa Devlet-i Aliyye çoktan yıkılur idi* diyerek Osmanlı Devleti'nin varlığını da kendisine bağlıyordu. Cezâ'ir-i seb'a ve Dubrovnik'i *zabt* ettiğini ve bu bölgelerde bulunan *neferâtına ecnâs-ı zehâ'ir nakli*nin Rumeli ve Mora valileri ile Ali Paşa tarafından izin verilmediğinden dolayı bunlardan şikâyet ederken bu şikâyetlerinin giderilmemesi halinde yüz bin kişilik bir orduyle bölgeye geleceği tehdidinde bulunuyordu. Napoleon ile yapılan görüşmenin mazbatası için bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.352-356 ve Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1100-1101; Dubrovnik 27 Mayıs 1806 tarihinde Fransa tarafından zaptedilmişti. Bu konuda bkz. Şerafettin Turan, "Dubrovnik", *DİA*, c. IX, yıl: 1994, s.543

[383] Muhib Efendi bu konudaki bilgilendirme mektubunu orduda bulunan Galip Efendi'den almıştı. Bkz. E. Kuran, *a.g.e.*, s.56

[384] Bab-ı Ali özellikle boğazlar konusununda *cemi'i düvelin boğaz limanları cümle düvelin cenk gemilerine mesdûd olmak kavâ'id-i düvelden ve bu usûl Rusyalu ile mün'akid olan ittifâknâame târîne kadar çâri olan usûlden iken Devlet-i aliye ile Rusya beyninde akd-ı ittifâkdan sonra hasbe'z-zarur Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e Rusya sefînelerinin murûruna ruhsat verilmiş olmağla* Rusya'ya bir ayrıcalık tanındığı fakat boğazların tüm ülkelerin savaş gemilerine kapalı tutulmasının devletin gerçek kuralı olduğunun altı çiziliyor ve söz konusu kuralın mümkün olması dâhilinde antlaşmaya konması için özen gösterilmesini gerektiğini belirtiyordu. Söz konusu talimatname için bkz. Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1084-1088 ve B. Günay, *a.g.e.,* s.342-347

hususlarda uyarıyordu. Bunların başında iki ülke arasında savaşın çıkmasına neden olan İpsilanti meselesi geliyordu. Hain ilan edilen İpsilanti'nin mallarının müsadere edildiği ve bu malların iadesine yönelik bir maddenin kabulünün söz konusu olmadığı, hatta bu konuda bir müzakereye bile girilmemesi gerektiğini ve bu konuda Küçük Kaynarca Antlaşması'nın altıncı maddesinin Bab-ı Ali'ye hukuki olanak sağladığını belirtiyordu. Yaş Antlaşması ile cizilen Osmanlı-Rus sınırlarının Rus tecavüzünden korunmasının sağlanması ile savaş sırasında Rus işgaline giren Gürcistan, Anapa ve Bozcaada'nın iadesinin sağlanması ve buralardaki kalelerin yeniden inşası için gerekli olan masrafın Rusya'dan alınmasının *hatır-güzar* olmasını belirtiyordu. Gümrük vergileri konusunda da İstanbul'un adres olarak gösterilmesi belirtilirken savaş sırasında Rusya'ya sığınan Osmanlı ricalinin iadesi konusunda ısrarcı olunması gerektiğini vurguluyordu.[385]

Osmanlı Devleti görüşmelere başlamadan barışın kendi çıkarları doğrultusunda imzalanacağı yönünde bir iyimserliğe sahipti. Fakat bu iyimserlik Paris'te Muhib Efendi görüşmele başlamak için harekete geçtiğinde yerini umutsuzluğa bırakacaktı. Muhib Efendi murahhas olarak atandığı aynı gün Rusya'nın Prenslikleri boşaltmak yerine bölgeye asker ve mihimmat sevk ettiğini de öğrenmişti. Bu durum üzerine hemen harekete geçen Muhib Efendi, Talleyrand'ın yerine Dışişleri Bakanı olan Champagny[386] ile yaptığı görüşmede bu konudaki şikâyetlerini bildirdi. Yeni Fransız dışişleri bakanı ise St. Petersburg'daki elçisi Savary'in bu konuda Rus hükümetinden açıklama istediğini

[385] Galip Efendi söz konusu konularda özellikle eski antlaşmalarda yer alan maddelerin kullanılmasını tavsiye ediyordu. Buradan da anlaşılacağı üzere daha önce Muhib Efendi'nin yerine Paris'e gönderilmesi düşünülen Galib Efendi'nin Muhib Efendi'ye göre bu konularda daha tecrübeli olduğu şüphe götürmez. Özellikle önceki antlaşmaları ihlal eden Rusya'dan bir savaş tazminatı konusunu gündeme getirmesi ve gümrük tarifesi konusunda Muhib Efendi'ye bu konunun daha önceki sözleşmelerde sadece Rusya tarafından değil Fransa ve hatta İngiltere tarafından onaylandığının hatırlatırılarak bu konunun görüşülmesinin engel olması ve ısrarı durumunda *her devletin tüccarı memâlik-i mahsûre'den eşya getürdüklerinde ta'rifesi cümle hakkında bir dürlü olmak ve kendü devletinin meta'nı getürdüklerinde her biriyle râbıta verilecek vechile alınmak ve bazı bir âher devletin metâ'ını getüre ise ol devletin ta'rîfesi üzere vermek nizâmına muhtaç olmağla* diye bir diplomatik çözüm ortaya koyması bu durumu açık bir şekilde göstermektedir. Galib Efendi'nin gönderdiği talimat için bkz. Asım Efendi, *a.g.e.,* s. 1088-1093 ve B. Günay, *a.g.e.,* s.347-351 ve F. İsmail, *a.g.e.,* s.155-159

[386] Bu konuda bkz. Louis Madelin, *The Consulate and the Empire, 1789-1809*, Fransızca'dan çev. E. F. Buckley, William Heinemann, Londra, 1937, c. I, s.369-371

belirtiyor hatta *belki bu dakikada tahliyye olunmaktadır* diye cevap veriyordu.[387] 12 Kasım tarihli görüşmede ise Muhib Efendi Fransız dışişleri bakanına kendisinin Rus barış görüşmeleri için yetkilendirildiği bilgisini vererek görüşmelerin bir an önce başlamasını talep ediyordu. Fakat Champagny Muhib Efendi'ye Paris'te bulunan Rus elçisi Tolstoy'un barış görüşmeleri için henüz yetki almadığını bildirdi. Bunun üzerine Muhib Efendi'nin bu durumdan memnun olmaması ve bu konu hakkında Fransız hükümetinin tutumunu öğrenmeye çalışması Champagny'in Osmanlı elçisini Fransa'nın Osmanlı yanlısı bir politika izlediğine ikna etmeye çalışmasına neden oldu. Champagny, Napoleon'un Rus hükümetine işgalin devam etmesinin ve murahhasın atanmamasının nedenlerinin sorulduğu bir mektup gönderdiğini bildiriyor ve konuyu Osmanlı Devleti'ne çevirerek Napoleon'un Osmanlı padişahına direk olarak yazdığı mektuptan henüz bir haber alamadığını belirtiyordu. Diğer taraftan Champagny Korfu Adası'nın ve Dubrovnik arazisinden *biraz arâzi Françeluya terk olunacağı*nı belirterek *biz zabt etmesek Rusyalu eder idi* diyerek işgale mantıklı açıklama yapmaya çalışıyordu. Şimdi daha önce Osmanlı Devleti'nin Çanakkale'de Paget'e oynadığı senaryo Paris'te Muhib Efendi'ye karşı oynanmaya başlanmıştı. Osmanlı Devleti vaad edilen barış için Osmanlı murahhası aracılığı ile Paris'te bir süreliğine hapsedilmişti.[388]

Ortaya çıkan bu durum Napoleon'un 1805'ten sonra izlediği politikanın ürünüydü. Fransa, Rusya düşmanlığından yararlanarak Osmanlı ve İran ikilisini kendi savaşının içine çekerken Tilsit'te de Rusya'yı Osmanlı topraklarını vaat ederek kıta sistemi içine dâhil ediyordu. İngiltere'nin Danimarka filosunun kendisine karşı kullanılmasından korkması ile filoyu ele geçirmesi 31 Ekim'de Çar'ın kendisine savaş ilan etmesine neden oldu. Fakat bu savaş ilanına İngiltere'nin yanıtı gecikmedi. İngiliz donanması bu savaş ilanından yaklaşık bir

---

[387] *Tilsit musâlahası üzere imparator cenaplarının kabûl olunan tavassutu mûcebince Rusyalu ile mün'akid olan mütâreke senedinin imzâsı akîbinde Rusya askerî gerek Eflak ve Boğdan eyaletlerini ve gerek kılâ' ve ârâziyi tahliye'ye mübâşeret eyleyüp, eski hudûdlarına çekilmek şöyle ki işbu mütarekeden bed' ile otuz beş gün müddete kadar işbu tahliye maddesini tekmîl olunmak ibâreleri münderic ve mütâreke dahi fî 20C 1222 târîhiyle olup, iki buçuk üç mâhdır Eflak ve Boğdan tahliye olunmadığından…* bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.356-357

[388] Muhib Efendi bu dönemde İstanbul'a sadece Paris'te yaptığı görüşmeler ve Fransa'nın barış görüşmeleri hakkındaki tutumunu değil Avrupa'daki gelişmeleri, özellikle de İspanya ve Portekiz'de yaşanan gelişmelerin bilgilerini de aktarıyordu. bkz. B. Günay, *a.g.e.*, s.357-365 ve E. Kuran, *a.g.e.,* s.56

hafta sonra Tilsit Antlaşması'nın bir sonucu olarak Akdeniz'den Rusya'ya dönmek için yola çıkan Rus donanmasını Tagus'ta ele geçirdi.[389] Artık Rusya Napoleon'un arzuladığı gibi İngiltere ile savaş halindeydi. Tilsit ile kıtadaki en büyük rakibini kendi tarafına çeken hatta bir süre sonra İngiltere'ye savaş açmasını sağlayan Napoleon böylece doğudan gelecek tehditleri de önlemişti. Ayrıca yeni müttefikine karşı oluşturduğu Varşova Dükalığı ile tahliye etmeme konusunda ısrar ettiği Prusya'daki askeri varlığı olabilecek Rus tehditine karşı atılmış birer adımdı. Diğer taraftan Rus tehditi ile kendi yanına çektiği Osmanlı Devleti ve İran'ı ittifak söylemleri adı altında oyalıyordu. Özellikle de Paget'in misyonunun sonlanması ile Osmanlı-Rus barış görüşmelerinin Paris'e taşınması, Fransa'dan başka dış politikada kendisini destekleyecek bir dost devlet bulamayan Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da bulunan Fransız elçisinin direktifleri doğrultusunda hareket etmesini mecburi kılıyordu. Napoleon'un Doğu Avrupa'da oluşturduğu bu denge her ne kadar kırılmaya çok müsait olsa da şimdilik Napoleon'a bu bölgede savaşsız bir ortam hazırlıyor ve kıtanın diğer bölgeleri ile ilgilenmesine fırsat veriyordu. Ancak Napoleon bu ittifakın geçici olduğunu biliyor bu yüzden bu zamanı iyi değerlendirmek istiyordu.[390] Napoleon öncelikle İtalya ile ilgilenerek kıta ablukasını burada uygulamaya çalıştı. Prens Eugène'e Papalığı işgal etmesini emrederken İngiliz tüccarlarına izin veren Etruria kraliçesinin yerine kızkardeşi Elisa'yı büyük dük yaparak bölgeyi Fransız dominyonu yaptı.[391] Kopenhang'a yapılan saldırıya karşı atılmış bir adım olarak yorumlanabilecek bu İtalya seferi ile Napoleon Kıta Ablukası'nı Akdeniz'e kadar genişletmiş oluyordu. Kasım 1807'de alınan Milan Kararnamesi ile Toskana, Napoli, Dalmaçya ve Tilsit ile Fransa'ya geçen Yunan Adaları'ndaki tüm limanlara İngiliz ürünlerinin ve gemilerinin girişi yasaklandı.[392] Aynı zamanda Napoleon'un Eylül 1807'de yaptığı teklifi reddederek kıta ablukasına katılmayan

[389] M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.59
[390] Georges Lefebvre, *Napoleon From 18 Brumaire to Tilsit, 1799-1807*, Fransızca'dan çev. Henry F. Stockhold, Columbia University Press, New York, 1969, s.273-274
[391] Roger Dufraise, *Napoleon*, Fransızca'dan çev. Steven Englund, Mcgraw-Hill, New York, 1992, s.102-103 ve Henry Bunbury, *Great War with France From 1799 to 1810*, Richard Bentley, Londra, 1854, s.331
[392] Arthur Hassall, *The Making of The British Empire, 1714-1832*, Blackie and Son, Londra, 1896, s.121-122 ve G. Bruun, a.g.m., s.269

ve donanmasını İngiltere'ye karşı kullanabileceğini düşündüğü[393] Portekiz'i kendi savaşına dâhil etmek için Marshal Junot'yu bölgeyi işgal etmesi için gönderdi. 30 Kasım'da artık Lizbon da Fransız askerlerinin postalı altında eziliyordu. Fakat Napoleon istediğini yine elde edememişti çünkü Junot gelmeden Portekiz donanması kraliyet ailesi ve hazinesi ile birlikte çoktan Brezilya'ya doğru denize açılmıştı.[394] Diğer taraftan kıta ablukası İngiltere limanlarına uğrayan tarafsız gemileri de kapsayacak bir şekilde genişletildi. Tarafsız İsveç'e karşı atılmış bir adım olan bu karar kıta ablukasını kıtanın büyük bir bölümüne yaymıştı. Papa IV. Pius'un da kıta ablukasına katılmayı reddetmesi General Miollis'in kendisine gönderilmesine neden oldu. Böylece Papalık da Napoleon'un haşmetinden payına düşeni alıyor ve yeni kurulan Ankona Krallığı'ndan mahrum ediliyordu.[395] Şimdi Napoleon gücünün zirvesine ulaşmıştı ve imparatorluğu Adriyatik'ten Atlantik'e, Manş Denizi'nden Polonya düzlüklerine kadar uzanıyordu. Fakat şimdi bu güce ulaşmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri olan ulusal ordular şimdiye kadar karşılaşmadığı bir güçle mücadele etmek zorunda kalacaktı. Napoleon artık kraliyet ve aristokrat aileler ile değil, Fransız ordularının ayakları altında ezilen yurttaşlarla mücadele etmek zorundaydı.

2.3 Avrupa Diplomasisinin Yeni Dengeleri

[393] Napoleon'un altı Portekiz savaş gemisini ele geçirme amacı daha önce Kopenhag'da olduğu gibi İngilizler tarafından ele geçirilmeden engellenmeye çalışıldı. Bölgede bulunan Amiral Sidney Smith Portekiz kraliyetine ya bu gemileri kullanarak Brezilya'ya gitmelerini ya da Kopenhag gibi başkentlerinin bombardıman edilmesini izlemeleri seçeneklerinden birini seçmelerini önerdi. Bu konuda bkz. Richard Glover, "The French Fleet, 1807-1814; Britain's Problem, and Madison's Opportunity", *The Journal of Modern History*, c. XXXIX, sayı: 3, Eylül 1967, s.234

[394] Portekiz'e yapılacak bu Fransız seferinden önce Fransa ve İspanya kendi arasında Fontainebleau Antlaşması ile gizlice anlaşmıştı. İspanya topraklarından Fransız askerlerinin geçmesine izin veren İspanya hükümeti karşılığında Fransa ile Portekiz ve kolonilerini paylaşma hakkını elde etmişti. Bu sefer Braganza ailesinin fazla direniş göstermeden Brezilya'ya gitmesi ile sonuçlanmasına rağmen bu durum *Moniteur*'de İngiltere ile iş birliği yapanların sonucunun ne olacağı konusunda bir kanıt olarak kullanılmıştı. Bu konuda bkz. Rose, *The Revolutionary and Napoleonic Era …,* s.180

[395] R. Dufraise, *a.g.e.,* s.103-104; Napoleon Şubat 1806'da Papa'dan Papalık Devleti'nin limanlarını Fransa'nın düşmanlarına kapatılmasını ve ülkede bulunan düşman ülkelerin vatandaşların sınır dışı edilmesini talep etti. Fakat bu talepler Papa tarafından kabul edilmedi. Bu durum iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri gerse de Papalık Napoleoen tarafından 1806 baharındaki İtalya'daki sınırların yeniden yapılandırılmasına dahil edilmemiş Tilsit'ten sonraya bırakılmıştı. Fakat iki ülke arasındaki sorunların büyüyerek devam etmesi Şubat 1808'de Roma'nın işgal edilmesi ile sonuçlandı. Ancak iki ülke arasındaki rekabet daha sonrada devam etmiş ilerleyen süreçte Papalık rekabet alanlarından biri halini dönüşmüştü. Bu konuda bkz. John Walsh, "Religion: Church and State in Europe and the Americas", *The New Cambridge Modern History,* ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.155-157

Çar Aleksandr fetih yapma peşinde değil, ama mademki Osmanlı İmparatorluğu kimse sarsmadan yıkılıyor, terekesinden pay almak için ortaya çıkmak zorundayız.[396]

1789'da krallığa karşı bir halk ayaklanması olarak başlayan devrim ilk başta cumhuriyete doğru evrilse de zaman içinde karşı çıktığı krallık sistemine doğru dönüşmeye başlamış ve Napoleon *bütün Frankların imparatoru* Şarlman gibi, Aralık 1804'te papanın elinden aldığı taç ile kendisini imparator ilan etmişti. Frankların yeni imparatoru etki alanını tüm Avrupa'ya yaymıştı ve 1808'e gelindiğinde Fransız imparatorluğunun gücü hiç şüphesiz zirve noktasındaydı. Rusya, Avusturya, Danimarka, Portekiz, İtalya ve Hansa Birliği şehirleri, Bremen ve Hamburg kıta ablukasına katılmış,[397] İran, ülkesindeki tüm İngilizleri sınır dışı ederken daha önce Rusya'ya karşı iş birliği amacı ile Hindistan'a gönderdiği elçisini geri çekmişti.[398] Ancak 1806 ve 1807'nin ortaya çıkardığı durum hiç şüphesiz kalıcı bir barışı imkânsız kılıyordu. Bu dönemde ilişkiler tek bir şeye yani Napoleon'a bağlıydı ancak Napoleon dinginleştirilemiyordu. Napoleon'un bu tutumu onunla anlaşmayı imkansızlaştırmaktaydı. Napoleon'un izlediği bu politika diğer milletlerin özgürce siyaset yapmasına müsaade etmiyor onları daimî bir baskı altında tutuyordu. Bu durum Napoleon'a karşı çıkmak açısından her durumu fırsata çevirmek için çaba harcamalarına neden olmaktaydı.[399] Fakat Napoleon'un bu korku imparatorluğu sadece askeri güce dayandığı için kısa zamanda büyük sorunlarla karşılaştı. Bu sorunlardan biri hiç şüphesiz yeni müttefiki Rusya ile yaşanan sorundu. Rusya'nın her kademesinde Fransa ile yapılan ittifaktan hoşnut olmayanlar vardı. Özellikle de Napoleon'un kıta ablukasına Rusya'nın dâhil edilmesinden dolayı İngiltere ile yaptıkları ticaretin

[396] T. G. Djuvara, *a.g.e.*, s.322
[397] Alfred Thayer Mahan, *The Influence of the Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, Little Brown and Company, Boston, 1902, c. II, s.280-281
[398] Napoleon tarafından Finkenstein Antlaşması'ndan sonra İran ile ilişkileri düzenlemek için gönderilen Gardane 1807'nin sonunda İran'a ulaşmıştı. Gardane sonrasında hemen Hindistan'a düzenlenmesi düşünülen Fransa-Rus ortak seferi için planlar yapmaya başladı. Gardene iki plan üzerinde duruyordu. Biri Mısır ve Basra Körfezi'nden olmak üzere donanma destekli, diğeri ise İran üzerinden yapılacaktı. Bu seferler sırasında Fransız-Rus askerlerinin ihtiyaçları İran tarafından sağlanacaktı. Diğer taraftan Gardane bu sefere Fransız subay ve teknisyenler tarafından eğitilen İran askerlerinin de katılması için çaba harcıyordu. Bu konuda bkz. G. J. Alder, "Britain and the Defence of India-The Origins of the Problem 1798-1815", *Journal of Asian History*, c. VI, sayı: 1, 1972, s.25-26
[399] Paul W. Schroeder, "Napoleon's Foreign Policy: A Criminal Enterprise", *The Journal of Military History*, c. LIV, sayı: 2, Nisan 1990, s.153

durma noktasına gelmesi Rus aristokratların bu ittifaka tavır almalarına neden oldu.[400] Diğer taraftan Tilsit doğrultusunda imzalanan Slobodzei Mütarekesi de ilk baştan beri Rus idaresinde sorunlara neden olmuştu ve Rusya mütarekeyi onaylamakta ayak diretiyordu. Rusya adına mütarekeyi onaylama yetkisine sahip olan General Mikhelson'un 1807 Ağustos'unun sonunda aniden vefatı ve Bükreş ve çevresindeki Rus askerlerinin komutanı General Miloradoviç'in de bu yetkiden mahrum olması mütarekenin onaylanmasını geciktiriyordu. Nihayetinde taraflar General Mikhelson'dan sonra ikinci komutan durumunda olan Meyendorff'a başvurarak 23 Ağustos'ta mütarekeyi onaylattılar.[401] Sonrasında da Rus ordusu mütareke kapsamında ağustos ayından beri Osmanlı ordularının yaptığı gibi Prenslikleri tahliye etmek için hazırlıklara başladı. Fakat Slobodzei'nin hükümleri ne Prens İpsilanti'yi ne de I. Aleksandr'ı memnun etmişti. Özellikle de mütarekenin süresi, ele geçirilen gemi ve esirlerin teslimi ile kendisini destekleyen Eflak-Boğdan voyvodalarının dikkate alınmaması Çar'ın isteklerine hiç uygun değildi. Hatta Fransa'nın Prusya'nın ödeyeceği savaş tazminatını bahane ederek askerlerini bölgeden tahliye etmeyi geciktirdiği bu dönemde hiç mi hiç uygun değildi. Bu konuda Prusya Kralı III. Frederik Wilhelm'in I. Aleksandr'dan Napoleon ile arabuluculuk yapması isteğinin üzerine 14 Ağustos'ta Napoleon'a gönderdiği mektubu ikili arasındaki ilişkileri iyice germişti. Aleksandr ve Paris'te bulunan elçisi Tolstoy'un bölgeden Fransız askerlerin çekilmesi ve Prusya'ya yüklenen 200 bin Fransız askerinin masraflarının

[400] Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*, İletişim Yay., İstanbul, 2014, s.215 ve BOA HAT. 250/14149; Rusya'da bulunan Fransa elçisi Kasım 1807'de Paris'e *Rusya'da Çar (I. Aleksandr) ve (Dışişleri) Bakan Count Roumyantsev dışında Fransa dostu başka kimsenin olmadığını* yazıyordu. Bu konuda bkz. Regina Akopian, *The Great Powers and the Establishment of Security Regimes, The Formation of the Concert of Europe, 1792-1815*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, New Jersey Devlet Üniversitesi, New Jersey, 2008, s.152; Fransa ile bir yakınlaşmanın yaşandığı bu dönem aynı zamanda Rusya'da Michael Speransky'nin fikirleri doğrultusunda yaşanan bir reform sürecine de rast geliyordu. Avrupa'daki liberal fikirlerden etkilenen Speransky'nin reformları ve özellikle toprak reformu, tamamen Fransız Devrimi düşüncelerinden etkilenmişti ve Napoleon tarafından bizzat destekleniyordu. Ticari zararlarının yanında sınıfsal olarak da kendilerini tehlikede gören Rus aristokrasisi Fransa ittifakına karşı giderek büyüyen bir hoşnutsuzluk besliyordu. Bu konuda bkz. Barbara Jelavich, *A Century of Russian Foreign Policy, 1814-1914*, The Lippincott History Series, Philadelphia-New York, 1964, s.31 ve Akdes Nimet Kurat, *Rusya ve Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Yay., Ankara, 2014, s.318-319

[401] S. Goryanof, *a.g.e.*, s.64

karşılanması yükümlülüğü[402] hakkındaki ısrarlı sorularına ciddi bir cevap bile alamamışlardı. Ayrıca Tilsit veye Slobodzei'de Rusya'nın aksine Fransa'nın belirli bir süre içerisinde Prusya'yı tahliye edeceği yönünde bir karar da alınmamıştı. Bu şekilde I. Aleksandr Napoleon tarafından bir diplomatik oyuna getirildiğini de anlamış oluyordu. Bu oyuna karşılık Çar da 13 Eylül'de Meyendorv'a tahliyenin durdurulması emrini verirken Slobodzei'yi tek başına onayladığı için de generali görevinden aldı. Aslında bu durum işgalin devamı için sadece bir bahaneydi. Savaş sonrasında bölgeyi kendi topraklarına katmayı planlayan I. Aleksandr bu şekilde bölgenin kontrolüne devam edebilecek ve ileriki süreç için gerekli hazırlıkları yapabilecekti. Diğer taraftan Napoleon'da her ne kadar Tilsit'te bu bölge için I. Aleksandr'a bazı sözler vermiş olsa da bu durumun olmasını istemiyor en azından olabildiği kadar geciktirilmesine çalışıyordu çünkü bu Rusya'nın Fransa eksenine geçmesinin en önemli nedenlerinden biriydi ve bu durumun gerçekleştirilmesi veya gerçekleştirilemeyeceğinin anlaşılması Rusya'nın Fransa'a ekseninden uzaklaşmasına neden olabilirdi. Bu nedenle Rusya bu belirsizlik içinde tutulmak zorundaydı. Diğer taraftan bölgenin Rusya'ya ilhakı Osmanlı Devleti'nin de İngiltere ile anlaşmasına neden olabilirdi. Ayrıca Napoleon mevcut şartlar altında böyle bir toprak değişiminin hatta Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasının kendi çıkarlarından çok Rusya ve İngiltere'nin çıkarlarına yarayacağını düşündüğü için bu durumu geciktirmeye çalışarak olası eksen değişikliklerinin yaşanmasına neden olmak istemiyordu. Napoleon bu sırada daha çok Orta ve Batı Avrupa ile ilgileniyor ve Prusya'dan Silezya'yı alarak kendisine daha bağlı Saksonya Krallığı'na bağlamayı tasarlıyordu.[403]

Tilsit ve Slobodzei Antlaşmalarının uygulanması için Paris ve St. Petersburg arasında yaşanan bu sorunlar aynı şekilde İstanbul-St. Petersburg hattında da yaşanıyordu. Osmanlı ordularının mütareke doğrultusunda askerlerini Tuna'nın güney tarafına çekmesine rağmen Rus ordusunun Prensikleri işgale devam etmesi bölgede bulunan ve Slobodzei'yi imzalayan Osmanlı heyetinin

[402] Fransız Devrimi sonrası özellikle de Napoleon'un birinci konsüllüğü sırasında Fransa hen devrimci fikirleri yaymak hem de asker ihtiyacını karşılamak için farklı milletlerden asker alımı yaparak yeni birlikler oluşturmaya çalışıyordu. Diğer taraftan 1806 sonrası Prusya ordusunun tasfiye edilmesinden sonra da Prusya'nın üstüne kendi ordusunun masraflarının yükümlülüğünü yüklüyordu. Bu konuda bkz. John G. Gallaher, "The Prussian Regiment of the Napoleonic Army", *The Journal of Military History*, c. LV, sayı: 3, s.331-344

[403] J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.171-174

başındaki Galip Efendi tarafından protesto edildi. 15 Ekim'de Lascaroff'a verdiği protesto metninde *bu ândan i'tibâren vazîfeme hitâm bulmuş nazarıyla baktığım cihetle artık îzâhât kabûl edemeyeceğimi ve taahhüdâtın mevki'-i icrâya vaz'ını taleb zımmında vâki' olan bu teşebbüsümün sonuncu olduğunu beyân eylerim* diyerek Rus askerlerinin bir an önce geri çekilmesini istemekteydi. Osmanlı heyetinin Slobodzei'nin uygulanması için verdiği bu protestoya Rus tarafının cevabı geçikmedi. Meyendorff'un yerine Rus kuvvetlerinin başına getirilen Prozorovsky 21 Ekim'de Sebastiani'ye gönderdiği tahriratta I. Aleksandr'ın *imparatorluğun haysiyetiyle kâbil-i tevfîk olmayan mütârekenâme mevâddını* kabul etmediğini bildirerek Rusya'nın mütarekeyi uygulamadığını Paris'e haber vermek için görüşmelere Fransa adına katılan Guilleminot'un ülkesine dönmesinden hükümetinin *ızhâr-ı hayret* ettiğini belirtiyordu. Diğer taraftan işgalin devam etmesini Rus askerlerinin bölgeden çekilmesinden sonra yerel halka Osmanlıların *irtikâb-ı mezâm* etmesine müsaade etmemek için olduğunu savunarak işgale insani bahaneler de sağlama çabasındaydı.[404] Öte yandan Rus general Slobodzei'de kararlaştırılan Ruslar tarafından ele geçirilen Osmanlı gemilerinin iade edilmesi, 3 Nisan 1808'de bitecek olan mütareke süresinin öne çekilmesi ve Osmanlı Devleti'nin mütareke içerisinde Sırplara taarruz etmeyeceğini garanti eden yeni bir maddenin kabul edilmesini talep ediyordu.[405] Bu durumun Napoleon'a verilen sözlere aykırı olduğunu ve bundan dolayı Fransa ve Napoleon'un duruma müdahil olması gerektiği tezini işleyen Bab-ı Ali, Sebastiani aracılığı ile Paris'in de bu duruma müdahil olmasını sağlamaya

[404] Napoleon Sebastiani'ye gönderdiği mektupta *Kat'i bir şey îzâh etmeksizin, bütün mesâilin tesviye edileceğini Zât-ı Şâhâne'ye bildiriniz* diyerek İstanbul'a güvence verirken Champagny *Adriyatik savâhilindeki paşalarla münâsebât-ı dostânede bulunmağa bilhâssa ihtimâm ediniz... İmparator İtalya ve Venedik'e azîmet etmek üzeredir* diye Sebastiani'yi uyarmaktaydı. Bu şekilde Napoleon'un İtalya seferinden Sebastiani'yi haberdar ederken bu sefer sonrası İstanbul ve Adriyatik sahillerindeki ayanlarla yaşanabilecek sorunların çözümü için bu kişilerle Sebastiani'nin iyi ilişkiler kurması emredilmekteydi. Bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.214-216

[405] Rus generalinin yaptığı bu teklifler daha çok mütarekenin St. Petersburg'ta olumsuz karşılanan maddelerinin düzeltilmesine yönelik atılmış bir adımdı. Rusya'nn bu talepleri İstanbul'da Sebastiani ile birlikte görüşülmüş ve gemiler konusundaki önerinin kabul edilmesine ancak diğer maddelerin reddedilmesine karar verilmişti. Diğer taraftan Bab-ı Ali mütarakenin Rusya tarafından yürürlüğe konması için Sebastiani ve Fransa'nın devreye girmesini istiyordu. Bu kapsamda Sebastiani'nin Rus generale yazdığı mektuplarda Rusya'nın bir an önce Prenslikleri boşaltması gerektiği bildiriliyordu. Buna karşılık Rus general sadrazamın Sırplara taarruz etmeyeceği yönündeki sözüne rağmen St. Petersburg'dan bir emir gelinceye kadar bölgeyi tahliye etmeyeceğini ve bölgede bulunan bazı Osmanlı memurlarının sadrazamın sözüne aykırı davrandığını belirterek bu davranışların önüne geçebilmek için Sebastiani'den de yardım talep ediyordu. Bu konuda bkz. S. Yenidünya, *a.g.e.,* s. 115-116

çalışıyordu. Bu nedenle 14 Ekim'de Champagny'nin St. Petersburg'da bulunan Fransız büyükelçisi Savary'den Prensliklerdeki Rus işgalinin devamı hakkında izahat talep etti. Champagny'nin isgalin devam etme nedenleri konusunda açıklama istemesine St. Petersburg, Osmanlı Devleti'ni ateşkesi yerine getirmemekle suçlayarak Napoleon'un I. Aleksandr'a Tilsit'te Prenslikleri boşaltmama konusunda söz verdiği yönünde bir açıklama yaparak işgali Tilsit sistemine uygun göstermeye çalışmaktaydı. Ancak Paris'in bu müdahalesi Osmanlı Devleti'ne verdiği sözlerden dolayı değil daha çok bu bölgenin Ruslar'da kalmasına karşılık kendilerinin de Prusya'dan Slezya'yı almasının Rusya tarafından onaylanmasını sağlamak içindi.[406] Hatta bu talep Napoleon tarafından Çar'a direk iletilmişti ancak I. Aleksandr Prusya'nın toprak bütünlüğünü kendi ülkesinin Tuna'ya doğru genişlemesinden daha önemli olduğunu düşündüğü için Napoleon'un bu teklifini reddetmişti.[407] Fakat Prenslikler üzerindeki bu pazarlık Sebastiani tarafından İstanbul'a farklı yansıtılmaktaydı. Champagny'nin mektubundan birkaç gün sonra gönderildiği belirtilen mektupta İstanbul'da Napoleon'un I. Aleksandr'a Rus işgalinden duyduğu rahatsızlıktan bahsedilmekte ve bu şekilde her fırsatta Napoleon'un Osmanlı Devleti'nin sorunları ile bizzat ilgilendiği izlenimi yaratılmaya çalışılarak iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devamının sağlanmasına çalışılmaktaydı.[408]

İstanbul'da iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devam ettiği havası oluşturulmak istenmesine rağmen Paris'te Osmanlı elçisine karşı sergilenen tutum ikili ilişkilerin gerçek durumunu ortaya koymaktaydı. Muhib Efendi 10 Aralık 1807 tarihli mektubunda 29 Kasım'da Rus elçisi ile görüştüğünü ancak Rus elçisinin kendisine *bir kuririm gelmedi* diyerek henüz söz konusu barış görüşmeleri için görevlendirilmediğini belirtiyordu.[409] Diğer taraftan şimdi Osmanlı murahhasının karşısına yeni bir sorun çıkmıştı. 16 Kasım'da Napoleon

[406] Bu talep ilk olarak Paris'te bulunan Rus Elçisi Tolstoy'a Napoleon tarafından bizzat iletilmişti. Bu konuda bkz. V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.232 ve BOA HAT. 237/13181
[407] F. İsmail, *a.g.e.,* s.148-149
[408] Champagny Sebastiani'ye durumu *kat'i bir şey îzâh etmeksizin, bütün mesâilin tasviye edileceğini Zât-ı Şâhâne'ye bildiriniz* diyerek anlatmakta diğer yandan Napoleon'un İtalya seferi dolayısıyla *Adriyatik savâhilindeki paşalarla münâsebât-ı dostânede bulunmağa bilhassa ihtimâm ediniz* diyerek bölgede İtalya seferinden dolayı oluşabilecek olumsuz hava için önlem almaya çalışmaktaydı. Bu konuda bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.215-216
[409] B. Günay, *a.g.e.,* s.365-366 ve Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1103

Champagny ile birlikte İtalya'ya gitmişti. Bu süre zarfında da barış görüşmelerini sürdürmek için Fransa tarafından birinin atanmaması görüşmelerin bunların geri dönüşüne kaldığını gösteriyordu.[410] Muhib Efendi hem Napoleon'un avdet vaktini su'al ve Rusya elçisine şimdiye kadar murahhaslık me'mûriyetinin zuhûr edip etmediğini öğrenmek için 12 Aralık'ta Tallerand ile görüştü. Muhib Efendi Napoleon ile görüşmesinden kırk beş gün geçmesine rağmen ne Fransa'nın ne de Rusya'nın bir girişimde bulunmadığından yakınırken Talleyrand buna tüm kuryelerin Berlin üzerinden İtalya'ya gittiğini bahane ederek ve bu nedenle bir haber alınamadığını belirterek cevap veriyor ve böylece Osmanlı murahhasını ikna etmeye çalışıyordu. Talleyrand Osmanlı elçisine buna dâ'ir iktizâ eden sohbetleri başvekil ile etmesini tavsiye ederken Muhib Efendi Prensliklerdeki Rus askeri faaliyetlerinden bahsetmekteydi. Ayrıca Muhib Efendi gazetelerden *Dobrovniklüler Françelülere re'âyâ olarak teslim olunmuşlardır* yönündeki haberleri İstanbul'a bildiriyordu.[411] 3 Ocak 1808'de Champagny ile yaptığı görüşmede, elli elli beş gündür gerekli ruhsatnamenin gelmediğinden, Slobodzei mütarekesinin Rusya tarafından *kıl u kâl* edildiğinden ve Rusya'nın Prenslikleri tahliye etmesi gerekirken bölgeye askeri mühimmat sevki yaptığından şikâyet ediyordu. Champagny her ne kadar bu görüşmede Rus elçinin yetki metnini aldığını iletse de görüşmelerde Fransa adına arabuluculuk yapacak birinin atanmadığını ve Napoleon'un İtalya'dan döndüğünden beri iç meselelerle büyük mesai harcadığından dolayı kendisine bu yönde bir sual soramadığını belirtmekteydi. Bu durumda Muhib Efendi, Champagny'den Fransa hükümetinin *murâd ne ise bilinüp* yakın zamanda göndereceği kurye ile İstanbul'a bildirmek istediğini belirterek mutavassıtın bir an önce belirlenmesi gerektiğini belirtmesine rağmen Champagny Fransa'nın mutavassıt görevlendirmesinin zaman alacağını ima etmekteydi. Her ne kadar Muhib Efendi bu konudaki şikayetlerini tekrardan dile getirse de bir netice elde edemedi.[412]

Osmanlı Devleti Muhib Efendi aracılığı ile Osmanlı toprak bütünlüğünün sağlanacağı bir barış antlaşması için görüşmelere başlamaya çalışırken I. Aleksandr Prensliklerin kendi tahtı altında kalmasını 18 Kasım 1807'de

[410] F. İsmail, *a.g.e.,* s.163
[411] B. Günay, *a.g.e.,* s.368-370 ve Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1105-1106
[412] 3 Ocak'ta gerçekleşen görüşmenin mükaleme mazbatası için bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.370-373

Napoleon'dan resmen talep etti. Rus Dışişleri Bakanı Rumyantsev[413] ise Savary ile *Büyük Uğraşı* dediği Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunda uzun görüşmeler yapmaktaydı.[414] Rus bakan Avusturya'yı bir hiç olarak tanımlarken Fransa'yı kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeye ikna etmek için halihazırda Rusya ve İngiltere arasındaki savaş durumunu kullanmaya çalışmaktaydı. [415] Rusya'nın Prenslikler konusunda giderek artan talepleri Napoleon'u bu konuda adım atmaya itti. Tilsit sonrası süreçte iki ülke arasındaki görüşmeler yeni bir sürece doğru evrilmekteydi. Daha önce Vahid Efendi ile Rusya'ya karşı Osmanlı-Fransa ittifakını oluşturmaya çalışan General Caulaincourt şimdi St. Petersburg'a elçi olarak gönderilmiş ve Rusya ile Osmanlı Devleti'nin büyük paylaşımını konuşmak için yetkili kılınmıştı. Caulaincourt'un ilk görevi Tilsit Antlaşması'nın uygulanmasını sağlamak olmasına rağmen Paris'ten ayrılırken kendisine verilen talimatın en önemli noktası Rusya'yı Slezya konusunda ikna etmekti. Osmanlı Devleti'nin paylaşılması koşununda her iki devlet de aynı fikirde olmasına rağmen Champagny'nin Caulaincourt'a yazdığı mektuplarda imparatorun bu duruma karşı olmadığı, sadece bu sürecin olabildiğince ertelenmesi gerektiği üzerinde duruluyordu. Napoleon'un Osmanlı Devleti'nin söz konusu paylaşımı konusundaki endişeleri paylaşımdan kendisine

[413] 1807'de ortaya çıkan Rus-Fransız dostluğu St. Petersburg yönetimine de yansımıştı. Çar I. Aleksandr bu ittifaktan sonra bir dışişleri bakanlığı değişimine giderek Fransa ile ittifakın ateşli bir savunucusu olan Rumyantsev'i dışişleri bakanı yaptı. Yeni hariciye nazırı Rusya'nın Batı Avrupa'daki olaylara karışmasının Rusya'nın önde gelen hedefi olması gereken güneye doğru yayılmanın üzerindeki dikkatleri uzaklaştıracağını düşünüyordu. Rumyantsev Napoleon'un Rusya'yı Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu'na istediği gibi davranmada serbest bırakacağı yönünde hatalı bir fikre sahipti ve Fransa ittifakından bunu bekliyordu. Bu konuda bkz. D. Mackay-H.M. Scott, *a.g.e.*, s.380

[414] Rumyantsev ile Savary arasında 5 Ekim 1807'de gerçekleşen görüşmenin özeti şu şekildedir: *Bir an önce harekete geçmemizde yarar var: Çar Aleksandr fetih yapma peşinde değil, ama mademki Osmanlı İmparatorluğu kimse sarsmadan yıkılıyor, terekesinden pay almak için ortaya çıkmak zorundayız… İmparator (Napoleon) hazretlerinin bu taksimi ne zaman uygun göreceklerini bilmiyorum; bu konuda onun emrindeyiz. Ama bu işi geciktirme ya da erteleme konusunda önemli nedenleri olmadığı takdirde, sizi temin ederim ki koşullar bugünden daha iyi olamaz.* 4 Kasım'da da I. Aleksandr *… gazetelerde Osmanlı İmparatorluğu'nun öldüğü ilan ediliyor ve varisleri verasetin taksimi için davet olunuyor. İmparator bizi fethetmek istiyorsa, beni değil bu büyük milletin gönlünü kazanmak istiyorsa, bizlerden korkmaya alışmış olan Türklerin yenildiği izlenimini yaratarak bunu yapsın* diyerek Napoleon'un Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına izin vermesi ile Fransız ittifakından hoşnutsuz olan Rus halkının da gönlünü kazanabileceğini belirtiyordu. Bu konuda bkz. T. G. Djuvara, *a.g.e.*, s.322-323

[415] E. Driault, *a.g.e.*, s.218-219

ya da Rusya'ya düşecek olan topraklar değil İngiltere'nin imparatorluğun en stratejik bölgelerini ele geçireceğinden korkmasıydı.[416]

Tilsit sonrası iki ülke arasında Prenslikler üzerinden yürütülen diplomatik süreç Caulaincourt'un St. Petersburg'a atanması ile çözülmüş gözükmesine rağmen aslında durum daha karmaşık bir sürece doğru gitmekteydi. Prenslikler konusunda Rusya'yı daha fazla oyalayamayacağının farkında olan Napoleon şimdi Rusya'ya Tilsit'te vadettiği Prensliklerin yanında Osmanlı Devleti'ni paylaşmayı öneriyordu. Bu süreç aslında Rusya karşısında izlenilen diplomatik sürecin yeni bir boyutuydu. Rusya şimdi Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağı üzerinde enerjisini harcayacaktı. Napoleon'un kısa bir süre önceye kadar müttefiki olan Osmanlı Devleti'ni şimdi paylaşma masasına yatırmasının en önemli nedeni Rusya'yı kendi ekseni etrafında daha uzun süre tutmak istemesiydi. Çünkü o sırada İstanbul'da Sebastiani tarafından verilen sözler Paris'te yerine getirilmemekte, Fransa arabuluculuğunda yapılması planlanan barış görüşmelerinde hiçbir ilerleme kaydedilememekteydi. Uzun süre Tolstoy'un ruhsatnamesi ve Fransız mutavassıt bahaneleri ile oyalanan Osmanlı murahhasının yeni görüşmelerinde de bir ilerleme sağlanamıyordu. Her ne kadar Champagny 15 Ocak 1808'de *tarafeyn ruhsatnamelerinin mübâdelesine münâsib gördüğünüz vakitte ibtidâ olunması hususunda* Muhib Efendi'ye bir takrir sunmuş olsa da artık Paris'te Osmanlı murahhasına karşılık Prenslikler konusunda bazı fikirler dile getirilmeye başlanmıştı. Özellikle de savaş sonrasında Prensliklerin kimde kalacağının belli olmadığı yönünde dile getirilen sözler Muhib Efendi tarafından eleştirilse de artık bölgenin geleceğinin belirsizliği Fransız resmî kurumları tarafından da dile getirilmeye başlanmıştı. [417] 23 Ocak'ta her ne kadar

[416] Napoleon Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ile Akdeniz'de doğacak olan otorite boşluğundan dolayı İngiltere'nin özellikle Mısır ve önemli adaları ele geçirmesinden endişe duymaktaydı. Caulaincourt'a yazdığı direk mektuplarında Prensliklerin Slezya ile karşılıklı olarak değiş tokuş için kullanılması gerektiğinin altını çizerken Osmanlı Devleti'nin Prenslikler hariç toprak bütünlüğünün sağlanması üzerinde durmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Fransa ile barış içinde yaşamasını istediğini belirtirken Osmanlı-Rus sınırını İsmail olarak belirterek Rusya'ya verilen bu bölgelere karşılık Prusya'dan toprak alınmasının Rusya tarafından onaylanmasının sağlanmasını istiyordu. Bu konuda bkz. V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.234-236; T. G. Djuvara, *a.g.e.,* s.323-325, F. İsmail, *a.g.e.,* s.151-152 ve A. Süsülü, a.g.m., s.762-764

[417] Söz konusu görüşme sırasında Muhib Efendi hâlâ Sebastiani'nin İstanbul'da Osmanlı Devleti hakkında *musâlahanın şanlu ve hayırlu tanzimi* için verdiği sözleri yazılı olarak Champagny'e hatırlatıyor ve Prenslikler konusundaki şikayetlerini belirtiyordu. Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.373-377

ruhsatnamelerin değiştirilmesi kararlaştırılmış olsa da Rus elçisi gelmeden ikili arasında yapılan görüşmede Champagny, Muhib Efendi'nin karşısına yeni bir bahane ile çıkıyordu. Champagny ruhsatnamelerin yeniden onaylanmasının bir Avrupa geleneği olduğunu ileri sürerek görüşmeleri bu onayın alınmasına kadar geciktirmeye çalışmaktaydı. Her ne kadar bu durum Muhib Efendi'nin daha önceki Avrupai tecrübelerinden dolayı savuşturulmuş olsa da şimdi Champagny görüşmelerin *mutavassıtsız dahi olabilileceğini* belirtmekte, bir nevi Osmanlı Devleti ile Rusya'yı başbaşa bırakarak daha önce verilen sözlerden kurtulmak istemekteydi. *Benim me'mûriyetim Françelunun tavassutuyla akd-ı musâlaha etmektir* diyen Muhib Efendi Tolstoy ile yapılan görüşmelerde Slobodzei sorunu ile karşılaşmaktaydı. Tolstoy, daha önce Rus feldmareşalin belirttiği I. Aleksandr'ın mütareke süresi ve ele geçirilen gemilerin iade edilmemesini içeren maddeyi onaylamadığını yineliyordu. Muhib Efendi *ta'limâtım gelmek üzeredir* diyerek bu konuyu bir sorun olmaktan çıkarmaya çalışmassa da Tolstoy'dan önce söze giren Champagny Muhib Efendi'ye bu konunun kabul edilip edilmediğini sordu. Her ne kadar Muhib Efendi bu konunun ruhsatnamesinde olmadığını beyan ederek bu konu hakkında bir tartışmaya girmekten kaçınmışsa da Champagny'nin bu tavrı Fransa'nın izlediği politikanın açıkça ortaya çıkmasını sağlamıştı. Diğer taraftan Muhib Efendi mütarekenin nisan ayının başında biteceğinden dolayı barış görüşmeleri hemen başlasa bile karşı tarafın ruhsatname dışında bazı konular öne süreceklerinden emin olduğunu, bu konuda İstanbul'dan talimat alıncaya kadar mütareke sürecinin dolacağını ve *bu madde kabûl olunmaz ise muhârebe hazırdır diyeceklerini* görüşmeleri geciktirmeye çalıştıklarından anladığını belirtmekteydi. Muhib Efendi ileriki süreçte bir barışın sağlanacağından umutunu kesmiş gibi görülmektedir. Bu nedenle savaşın kaçınılmaz olduğunu düşündüğü için *hazm ü ihtiyâta her taraftan ri'âyet-i vacibindendir* diyerek İstanbul'u askeri önlemler alma konusunda uyarıyordu.[418]

[418] Muhib Efendi Champagny'nin kendisine yönelttiği bu sorunun kendisine değil Rus elçisine sorulması gerektiğini belirtirken iki ülke arasında imzalanan mütareke metninde bu yönde maddelerin olmadığını ifade ederek kendi argümanını desteklemeye çalışmaktaydı. Bunun yanında Muhib Efendi İstanbul'dan bu konuda bir talimat da almak ihtiyacı hissediyordu. Ayrıca Muhib Efendi kendisinin barış görüşmelerine murahhas olarak atanmasını *gazetelere tab' ve aleme neşr etmiş iken* Rusya elçisinin bu konuda görevlendirilmesinden sonra *âdetleri üzere gazeteye tab' etdirmemeleri istiğrâb ve dikkat olunacak şeylerdir. Bu mu'âmeleden murâd nedir el yevm*

Paris'te Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki iyi ilişkilere zarar veren bu durumun bir benzeri İstanbul'da da yaşanmaktaydı. Tilsit sonrasında Sebastiani'nin değişen tavrı bunun en büyük nedeniydi. Sebastiani İstanbul'da bir nevi yöneticiliğe soyunmuş her konuda Bab-ı Ali'nin kapısını çalmakta ve istediklerini yaptırmaya çalışmaktaydı. Sebastiani bazen bir vali atamasına, bazen iç hukukun uygulanmasına ve bazen de dış politika konusunda sürekli Bab-ı Ali'yi uyarmakta ve kendi fikirleri doğrultusunda hareket etmeye zorlamaya çalışmaktaydı. Bab-ı Ali'nin kendi istekleri doğrultusunda hareket etmemesi üzerine *iki de bir ben giderim yol fermânları verilsün* demekte ya da *böyle mu'âmele vukû'bulur ise Devlet-i Aliyye mahv olacaktır* diye tehdit etmekteydi. Sebastiani'nin izlediği bu tutum İstanbul tarafından büyük bir hoşnutsuzlukla karşılanmakta, bu tavrın değişmesi için Muhib Efendi'nin Paris hükümetini devreye sokması istenmekteydi. Hatta bu konu söz konusu barış antlaşması kadar önemli kabul ediliyordu.[419] Osmanlı Devleti'nin Sebastiani konusundaki bu şikayetlerine karşılık Napoleon da Cezair yönetiminden şikâyet ediyordu. Bu nedenle 6 Şubat'ta görüşmeye çağrılan Muhib Efendi Champagny tarafından *Cezâyirlüler Françelu hakkında fenâ mu'âmele* ettiği yönünde uyarılarak bu yönde Bab-ı Ali'nin adım atmaması halinde Napoleon'un d*onanma irsâliyle Cazâyir'i zabt* edeceği belirtilerek Osmanlı murahhası bir nevi tehdit ediliyordu. Ancak Paris Osmanlı Devleti'nin bu şekilde davranmasını isterken Rus murahhasa gelmesi beklenen talimatnamelerden olumlu bir haber yoktu.[420] Diğer taraftan Bab-ı Ali de St. Petersburg ile iletişime geçerek talimatname krizini çözmeye çalışmaktaydı.[421] Fakat Bab-ı Ali'nin St. Petersburg adımına rağmen

---

anlıyamadım diyerek bu konuya da dikkat çekiyordu. Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.377-381 ve 391-392 ve Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1107-1108 ve ayrıca BOA HAT. 1357/53222

[419] Şikâyet metni için bkz. BOA HAT. 1360/53567; Sebastiani ile Bab-ı Ali arasındaki sorunlar Halet Efendi'nin azli ve divan tercümanının idamı ile başlamış ve daha sonra Bağdad valisinin tayini ile devam etmiştir. Özellikle Fransızların Galata'da çıkarmış olduğu sorunlar sadece Bab-ı Ali'de değil İstanbul halkında da büyük hoşnutsuzluk yaratmıştı. Fransız elçisinin takındığı bu tutum sadece kendisi ile sınırlı kalmamış *tercüman Küçük Frankini bir Fransalu için Halil Paşazade Nuri beye re'is odasında alenen kahpe puşt lafzını tefevvüha cesâret* edebilmişti. Bu durum Paris'e şikâyet edilmekte ve cezalandırılması istenmekteydi hatta Napoleon'un Paris'te olmaması durumunda da bizzat kendisine bu şikayetlerin iletilmesi istenmekteydi. Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.382-388 ve BOA HAT. 237/13181

[420] Her ne kadar Champagny Rus murahhasın talimatname almış olduğunu belirtse de *ta'limâtında olan mevâddın bazısını anlamayup, tekrâr izâhatı matlûb ederek devletine tahrîr etmiştir zann* ederim diyerek sürecin uzayacağını belirtiyordu. Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.400-401

[421] BOA HAT. 1280/49593

hâlâ iki ülke arasındaki sorunlar giderek artmaya devam ediyordu. Karlo Natali'nin Dubrovnik elçisi olarak ordu-yı hümayuna gitmesi iki ülke arasında Dubrovnik meselesini yeniden gündeme getirdi. Sebastiani'nin *Dobrovnik cumhuri İtalya arâzîsine mülhâk olduğunu* bildirmesi ve Natali'nin tutuklanarak kendisine teslim edilmesi talebinin yanında Bağdad ve Basra'daki İngiliz konsolosları ve tüccarlarının sınırdışı edilmesi isteği iki ülke arasında yeni sorunlar doğurmaktaydı. Ayrıca Muhib Efendi 16 Şubat günü Napoleon'un sarayında Champagny ile gerçekleştirdiği görüşmede *bu takdirce akd-ı musâlahadan ümidimi kat' eyledim* diyerek barış anlaşması konsunda ümitsiz olduğu açık açık dile getirdi. Osmanlı murahhasının bu tavrı Fransa ve Rusya'nın yeni bir adım atmasını zorunlu kılmaktaydı. İlk başta Champagny söz konusu durumdan olumsuz bir anlam çıkarılamayacağını ve Rusya'nın Osmanlı Devleti ile barış yapma isteğinde olduğunu anlatmaya çalıştı. 24 Şubat'taki görüşmede ise Champagny gecikmeyi Paget'ın St. Petersburg'da oluşturduğu etkiye bağlayarak bir nevi gecikmenin nedenini Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile yaptığı gizli görüşmelere bağlamaktaydı.[422] Ayrıca Champagny 8 Mart tarihli görüşmede Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye tam anlamı ile ekonomik ambargo uygulamadığını özellikle Tepedelenli Ali Paşa'nın İngiltere ve tüccarları ile yakın temasta olduğu yönünde şikâyette bulunuyordu. Bu şikayetlere karşılık Osmanlı murahhası mütarekenin süresinin dolmasına bir ay kalmasından dolayı endişelerini bildirerek mütareke sonrası savaşın yeniden mi başlayacağı yoksa barış görüşmelerinin mi devam edeceği konusunda bir bilgi almaya çalışıyordu.[423] Aynı endişeler İstanbul tarafından da paylaşılmaktaydı. Bu nedenle direk Paris ile iletişime geçmeye çalışan Bab-ı Ali Champagny'den bu konuda bilgi almaya çalışmaktaydı. Her ne kadar Champagny *Rusyalu mühâbere etmiyeceğine imparatorumuz tekellüf etmişdir* ve *Rusyalu terk-i silah Tilsit mu'ahedesi üzere eyledik* dese de Osmanlı Deveti'nin bu konudaki endişelerini gideremekteydi.[424]

[422] Champagny'nin Osmanlı Devleti ile Paget arasında gerçekleşen görüşmeler üzerine yaptığı yorumlardan Muhib Efendi şu şekilde bir anlam çıkarmıştır: *Devlet-i Aliyye İngiltere aleyhine bize takrir i'tâ etmedikçe biz dahi Devlet-i Aliyye'yi Rusyalu ile akd-ı musâlaha idhal etmeyüz demekten gayrı ma'nâya haml olunamaz zann ederim*. Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.401-411

[423] B. Günay, *a.g.e.,* s.411-416

[424] BOA HAT. 248/14068 ve 127/5229

Napoleon Paris'teki bu diplomatik kısır döngü ile Osmanlı Devleti'ni oyalamaya devam ederken St. Petersburg'ta da Caulaincourt aracılığı ile Rusya'yı Osmanlı Devleti'nin paylaşılması planları ile meşgul etmekteydi. [425] Fakat Rusya'nın bu konuda aceleci olması ve açık açık Prensliklerin talep edilmesi ile Napoleon'un Slezya konusundaki ısrarı ilk başta iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilese de daha sonraki süreç Napoleon'un Rusya ile olan ilişkilerini geliştirmesini mecbur kılıyordu. Napoleon ile I. Aleksandr'ın Prenslikler konusundaki anlaşmazlığa düştüğü dönem aynı zamanda Avusturya[426] aracılığıyla İngiltere ile barış görüşmelerinin yürütüldüğü dönemdi. Ayrıca Napoleon aynı dönemde İtalya'da ve İber Yarımadası'nda başarıyla ilerlemekteydi. Fakat 1808 parlemento açılış konuşmalarında İngiltere'nin açık açık Napoleon'a karşı verilen mücadeleye devam edeceğinin dile getirilmesi barış görüşmelerini sonlandırmasa da bu dönemde bazı çatlaklar meydana gelen Fransa-Rusya ekseninde yakınlaşmayı doğurdu. Bu doğrultuda 2 Ocak'ta Napoleon'un I. Aleksandr'a gönderdiği mektup [427] Napoleon'un yaşanan bu olaylar karşısında Rusya'ya yaklaştığını göstermektedir. Fakat Napoleon bu mektubunda iki ülke arasındaki en büyük sorunlardan biri olan Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasından çok İsveç[428] ve

---

[425] Champagny 29 Ocak 1808''de Caulaincourt'a gönderdiği yazıda: (Osmanlı Devleti'nin paylaşılması) *pahalıya patlayacak, Avrupa'da yeni bir sarsıntı olacaktır… İmparator Aleksandr ve Kont Rumyantsev'le görüşmelerinizde taksim fikrini tamamen reddedmeyiniz; paylaşmanın nasıl yapılacağını, uygulama olanaklarının neler olduğunu, hangi devletlerin bu taksim planı içine alınacağını sorun. Bunun Fransa'nın çıkarlarına ne kadar az uygun olduğunu, Fransa alan açısından geniş toprak sağlasa bile bunun avantajlı bir pay olmayacağını anlatın. Bu tedbirin İngiltere'yle barış yapılıncaya kadar ertelenmesindeki yararı söyleyin veya bu erteleme, en azından, İngiltere'nin elinden Akdeniz imparatorluğunu koparıncaya kadar sürmeli, zira İngiltere şu sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun en değerli kalıntılarını toplama halinde* diyerek paylaşımın önündeki en büyük engelin İngiltere olduğunu bir kez daha belirtmişti. Bu konuda bkz. T. G. Djuvara, *a.g.e.,* s.326-327

[426] Bu dönemde Avusturya ve İngiltere arasında da sorunlar yaşanmaktaydı. Viyana'da bulunan İngiltere elçisi Robert Adair Avusturya üzerinde giderek artan Fransız nüfuzundan şikâyet etmekteydi. Diğer taraftan Avusturya'nın Osmanlı paylaşımına katılacağı söylentileri bu ilişkileri tamamen olumsuz etkiledi. Bu süreç mart ayı başında Adair'in Viyana'dan ayrılmasıyla sonuçlandı. Bu konuda bkz. Robert Adair, *Historical Memoir of a Missiaon to the Court of Vienna in 1806*, Longman-Brown-Green-Longmans, Londra, 1844, s.296-311; bu süreç hakkında Osmanlı Devleti, İsveç elçiliği baş tercümanı tarafından bilgilendirilmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1501/99

[427] Napoelon'un 2 Şubat tarihli mektubunun Türkçe metni için bkz. T. G. Djuvara, *a.g.e.,* s.327-328

[428] İsveç Rusya'nın bölgedeki yayılmacı politikalarından dolayı İngiltere ile ittifak yapmak zorunda kalmıştı. Bu dönemde Rusya'nın Baltık Denizi'ni kapatacak donanma gücünden mahrum olması İngiltere'ye Baltık kıyıları ve özellikle İskandinav ve Kuzey Almanya sahillerinde Kıta Ablukasınında gedik açma fırsatı sağlıyordu. İngiltere özellikle bu sayede bölgeden ihtiyacı olan donanma malzemelerini alabilmekteydi. Bu konuda bkz. G. Bruun, a.g.m., s.269; A. N. Ryan,

Hindistan üzerine yoğunlaşarak Rus dikkatini bu bölgeye çekmeye çalışıyordu. Çara iyi ve dostane dilekleri ile birlikte İngiltere'ye karşı bir Hindistan seferinden bahsediyor ve bu dönemde İngiltere ile ittifak yaparak Baltık'ta kıta ablukasında delik açılmasını sağlayan İsveç'in başkenti Stockholm'ü işgal edebileceği konusundaki olumlu fikrini beyan ediyordu. Fakat I. Aleksandr'a ne daha önceleri yaptığı gibi Osmanlı Devleti topraklarını vaad ediyor ne de *Rumeli topraklarını Türklerin boyunduruğundan kurtarmak* manasına gelen Tilsit'in 8. maddesine atıfta bulunuyordu. Ayrıca Fransa'ya karşı kin beslediğini düşündüğü Tolstoy'un görevden alınmasını da talep etmekteydi.[429]

Napoleon'un da onayının alınması ile Kuzey'deki İsveç-Rusya rekabeti yerini savaşa bıraktı. I. Aleksandr 21 Şubat'ta İsveç'e savaş ilan ederek dokuz gün içinde o dönemde İsveç toprağı olan Finlandiya'yı işgal etti. Bu işgal bölgeden St. Petersburg'a yapılabilecek herhangi bir saldırı için tampon görevi görürken aynı zamanda I. Aleksandr için Fransız ittifakından zarar gören aristokratların şikayetlerine karşılık Fransız ittifakının bazı yararları olduğunun gösterilmesi için de kullanıldı. Kopenhang saldırısı ile bölgede başlayan çatışma İsveç-Rusya savaşına dönüşmüşken 14 Mart'ta Danimarka da bu saldırıya karşılık İsveç'e savaş ilan etti. Danimarka'nın savaşa girmesi aynı zamanda Kuzey Almanya üzerinden Danimarka-Fransa askerlerinin İsveç Yarımadası'na saldırı ihtimalini de gündeme getirmişti. Her ne kadar denizden yapılacak bu saldırı bölgedeki İngiliz donanması tarafından önlenebilecekse de denizin donması İngiliz donanmasının bir süre bölgeden ayrılmasına ve İsveç'i düşmanları ile tek başına ve kendi kaynakları ile mücadele etmeye mecbur ediyordu. Finlandiya'nın kaybedilmesi ile birlikte bu durum İsveç'in Norveç'i işgal girişimi ile sonuçlandı. Ortaya çıkan bu durum Norveç'in yerel milis güçlerle mücadeleye girmesine neden olurken Rusya işgaline cevap vermek için İsveç'in geri çekilmesine ve

---

"Trade with the Enemy in the Scandinavian and Baltic Ports during the Napoleonic War: For and against", *Transactions of the Royal Historical Society,* c. XII, 1962, s.123-140; İngiltere Baltık sahillerinden sağlayamadığı ürünleri de Amerika kıtasından özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nden sağlıyordu. Napoleon Savaşları sırasında ABD'nin ticari faaliyetleri için bkz. Kevin H. O'Rourke, "War and Welfare: Britain, France, and the United States, 1807-15", *New Perspectives in Economic History, Oxford Economic Papers*, New Series, c. LIX, sayı: S1, 2007, s. 8-30

[429] E. Driault, *a.g.e.*, s.226-228

bölgede uzun soluklu bir savaşın başlamasına neden oldu.[430] Kuzeydeki İsveç'e karşı bu Rus askerî harekâtının yanında Napoleon da Avrupa'nın en batısında imparatorluğunu çıkmaza sürükleyecek İspanya sorunu ile uğraşmaya başlamıştı. Ülke içindeki siyasi çekişme ile birlikte Portekiz işgali sırasında topraklarından geçen Fransız askerlerinin oluşturduğu memnuniyetsizlik uzun zamandan beri yaşanan sorunlarla birleşince yerini isyana bıraktı.[431] Uzun zamandan beri yaşanan sorunların bir reaksiyonu olan bu isyan kısa zamanda Fransızlara karşı bir ulusal boyut kazandı.[432] Napoleon ve onun işbirlikçilerine karşı bir isyan hareketine dönüşen bu ayaklanma kısa süre içinde İngiltere tarafından desteklenen anti-Napolyonik bir cepheye dönüştü. İngiltere'nin bir nevi müttefiki durumunda olan Portekiz için girişilen bu harekât ile zaten bölgedeki İngiliz çıkarlarını hedef alan Fransa'ya karşı da bir çephe açılmış olmaktaydı ve şimdi açılan bu cephe İspanya içlerine doğru ilerlemekteydi. İngiltere'nin mali ve askeri desteğini alan bu cephe ilerleyen süreçte Napoleon'un Avrupa'da en fazla mesai harcadığı sorun halini gelecekti.[433]

Paris'teki barış görüşmelerinin istendiği gibi gitmemesi ve Fransa ile iyi ilişkilerin gittikçe kötüleşmesine karşılık Osmanlı Devleti farklı yollara başvurarak bu kötü gidişatı tersine çevirmeye çalışıyor veya en azından barış görüşmelerinin kendi lehine sonlandırılmasını arzuluyordu.[434] Bunun için bir

[430] Tim Voelcker, *Admiral Saumarez Versus Napoleon, The Baltıc, 1807-12*, The Boydell Press, Woodbridge, 2008, s.34-36 ve B. Jelavich, *a.g.e.*, s.31

[431] Fransa'daki devrim hükümetlerini ilk tanıyanlardan olan İspanya'nın bu Fransa politikası her geçen gün kendi aleyhine dönüyordu. Genel olarak kereste üretimi ve kolonyal ticarete bağlı olan İspanya ekonomisi Fransa ittifakından dolayı İngiltere ile girilen rekabetten dolayı gün geçtikçe kötüye gidiyordu. İlk başta İngiltere'ye kolonilerini kaptıran İspanya kıta ablukasına girmekle ticaret gelirlerinden de mahrum kalmıştı. Diğer taraftan Fransa'nın İspanya çobanlarından ürünlerini kendi belirledikleri fiyatlar doğrultusunda zorla satın almaları kırsal kesimde de büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Alt kesimde oluşan bu hoşnutsuzluklara paralel olarak İspanya hükümetinin Fransız İhtilali'nden etkilenerek yaptığı seküler reform hareketleri başta büyük toprak sahipleri olmak üzere kilise ve üst sınıflarda da memnuniyetsizlikle karşılanmıştı. Zaman içinde oluşan bu hoşnutsuzluklar Fransız askerlerin geçişindeki olumsuz davranışlarla birleşince Mart 1808'de bir isyan hareketine dönüştü. Bu konuda bkz. G. Brunn, *a.g.e.*, s.161

[432] Raymond Carr, "Spain and Portugal, 1793 to 1840", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.443-445

[433] Bu dönemde İngiltere'nin İspanyol isyancılarla olan ilişkileri için bkz. J. Holland Rose, "Canning and the Spanish Patriots in 1808", *The American Historcal Review*, c. XII, sayı: 1, Ekim 1906, s.39-52

[434] İki ülkesin arasının açılmasında veya daha doğrusu Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı izlediği asıl politikanın ortaya çıkmasında 1807'nin sonunda Paris'ten İstanbul'a dönen Vahid Efendi'nin anlattıklarının da önemli bir etkisi olmuştu. Vahid Efendi Avrupa'da Osmanlıya karşı

taraftan sultan adına Napoleon'a hediyeler gönderilerek onunla sultan arasındaki eski iyi ilişkilerin yeniden tesisini sağlamaya çalışırken [435] diğer taraftan görüşmelerin çeşitli bahanelerle engellendiği bu süreçte başta reisülküttab olmak üzere sadrazam, Kaymakam Mahmud Tayyar, ocak tatarlarından Feyzullah Ağa, reisülküttab vekili gibi kişilerce Paris'e gönderilen mektuplarla da barış görüşmeleri konusunda bir ilerleme sağlanmaya çalışıyordu. Bu mektuplarda Osmanlı devlet adamları iki ülke arasındaki eski dostluktan ve Sebastiani'nin Fransız hükümeti ve Napoleon adına verdiği sözlerden bahsetmekteydi. Özellikle Napoleon'un devreye girmesini isteyen Osmanlı devlet adamları bu mektuplarla Paris'i etki altına almaya çabalamaktaydı. [436] Bu dostane mektuplarla istenilen neticenin elde edilememesine karşılık Muhib Efendi'nin Rusya barışına dair her geçen gün artan umutsuzluklarıyla dolu mektupları ve Sebastiani'nin İstanbul'daki giderek asabileşen tavırları Osmanlı yöneticilerinin mevcut gidişat konusunda yeni fikir ve çözüm arayışları dile getirmelerine neden oldu. Mütareke imzalanmasından sonra Edirne'ye çekilen ordu karargahının başında bulunan Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa, [437] Muhib Efendi'nin görüşmelerde yetersiz kaldığını düşünerek – birçok Osmanlı devlet adamı Muhib Efendi'ye bu görev verilmeden önce de bu şekilde düşünüyordu- *Paris'e murahhas-ı evvel olunmak üzere ahrâ birinin dahi irsali* ve bununla birlikte de bir tercüman değişikliği üzerinde durmaktaydı. Sadrazam, Muhib Efendi'nin yerine Galip Efendi ya da Eski Paris Büyükelçisi Moralı Esseyid Ali Efendi'nin gönderilmesini öneriyordu.[438] Bu konuları görüşmek için 19 Ocak'ta toplanan meclis-i meşveret Muhib Efendi konusunda Çelebi Mustafa Paşa ile aynı düşünmekteydi. Fakat yeni bir murahhasın Paris'e ulaşmasının yaklaşık iki buçuk ay süre alacak olması ve *Galip Efendi veyahut Seyyid Ali Efendi kulları gizlice murahhas-ı evvel olunup*

çevrilen dolapları ve *Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne ihaneti*ni Osmanlı yöneticilerine ayrıntılı bir şekilde anlatmıştı. Bu konuda bkz. J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.376

[435] Kara Halil Paşazade Silahtar Mustafa Efendi ile gönderilen hediyerden Napoleon özellikle atlara önem göstermiş, yaklaşık bir ay sonra Paris'ten ayrılan Mustafa Efendi ile İstanbul'a hediyeler göndermişti. Bu konuda bkz. Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1109-1111

[436] Gönderilen bu mektuplar için bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.420-446

[437] Keçiboynuzu İbrahim Hilmi Paşa'nın Tuna'daki orduda Serdar-ı Ekrem sıfatı ile bulunurken III. Selim olayının duyulması üzerine ayaklanan Yeniçerilerden kaçmak için Rusçuk'a sığınmasından dolayı azledilerek yerine 18 Haziran 1807'de sadarete getirilen Çelebi Mustafa Paşa 28 Temmuz 1808'e kadar sadarette kalmıştır. Bu konuda bkz. İsmail. H. Danişmend, *a.g.e.,* s.70

[438] Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, Zi'l-ka'de 1222, Ocak 1808, KK. 60/5, s.5-6

gizlice o tarafa vusulet edinceye kadar mütarekenin de süresinin biteceği veya barış görüşmelerinin sonlanacağı üzerinde duruluyordu. Ayrıca yeni murahhasın da aynı şekilde muamele göreceği düşüncesi bu seçeneği tamamen ortadan kaldırdı. Bu durumda Napoleon'a yazılacak doğrudan bir mektubun direk İtalya'ya gönderilerek Napoleon'un dikkatinin yeniden Osmanlı-Rusya barış görüşmelerine çekilmesi düşüncesi gündeme geldi. Fakat Napoleon'un daha önce *Vahid Efendi ve Muhib Efendi vasıtası ile gönderilen iki kıt'a name-i hususiyelere cevap yazmayup* olması ve bu nedenle *ne kadar name yazılsa yine cevap gelmeyeceği* düşüncesi bu seçeneği de ortadan kaldırdı. Bab-ı Ali bu dönemde her ne kadar ilk başta umutlu olsa da Fransa arabuluculuğunda gerçekleşecek Rusya barışından umudunu kesmeye başlamıştı. Artık Bab-ı Ali Fransa'nın Paris'te çevirdiği oyunlardan kuşkulanmaktaydı. Bu kapsamda Napoleon'un İtalya'ya gidişi *musalahanın hitam bulmaması* için atılmış bir adım olarak değerlendiriliyordu. Bu kuşkulanmada Sebastiani'nin davranışları önemli bir yer edinse de özellikle Muhib Efendi'den gelen haberler bu endişeyi arttırmaktaydı. Özellikle Avrupa'dan gelen Fransa'nın İngiltere ile barış görüşmeleri yaptığı haberleri Osmanlı Devleti'nin kuşkularını iyice arttırtı. Bu görüşmeler Osmanlı Devleti'nin politik arenada yalnız bırakılması için atılmış bir adım olarak algılanmaktaydı. Avrupa'nın *başbaşa vererek* kendilerine bir *halel* getireceğinden kuşkulanan Osmanlı devlet erkanı bu nedenle *ihtiyar kılınmak lazımdır* diyerek tedbirlerin alınması üzerinde durulmaktaydı.[439] Avrupa'da atılan bu politik adımların kendilerine karşı atılmış olduğunu düşünen Bab-ı Ali, Fransa-Rusya ittifakının oluşturduğu tehditten dolayı kendisini güvende hissetmemekteydi. Hali hazırda bir savaş içinde olduğu Rusya'ya karşılık Fransa'nın giderek artan saldırgan politikaları bu güvensizliği giderek arttırmakta ve bu tehlikeye karşılık bir dost ve müttefik ihtiyacı hissetmekteydi. Uzun zamandır izlemeye çalıştığı denge politikasının bir gereği olarak uygulamaya çalıştığı müttefik bulma çabası

[439] Avusturya aracılığıyla İngiltere ile bir müzakereye girmeye çalışan Fransa'nın bu tutumu İstanbul'da bir endişe yaratmıştı. İngiltere ile Fransa arasında bir barışın sağlanması durumunda izole olacağını çok iyi bilen Bab-ı Ali bu konuda kaymakam paşa tarafından İstafanaki aracılığı ile Champagny'ye yazmaktaydı. Kaymakam paşa *bu husus devleteyn beyninde olan mesâlih-i müşterekeden olduğu cihetle vuku'u dahi iş'âr olunmak* gerektiğini belirterek iki ülke arasındaki dostluktan bahsetmekte ve söz konusu barışın olması halinde Osmanlı Devleti'nin çıkarlarının da korunmasını istemekteydi. Bu konuda bkz. Taraf-ı hazret-i ka'imakamiden Françe başveklinine, 3 Muharrem 1223/1 Mart 1808, B. Günay, *a.g.e*, s.420-421

bu dönemde kendisini çok bariz bir şekilde açığa çıkarmıştı. Bu durumda da Osmanlı Devleti için bir tane müttefik seçeneği kalıyordu: İngiltere. Kısa bir süre öncesine kadar barış görüşmeşeri sürdürdüğü İngiltere'nin sahip olduğu donanma her ne kadar Bab-ı Ali için büyük ve hatta o dönemde en çekinilen tehdit olarak görülse de İngiltere ile yapılacak bir ittifak hem bu tehlikeyi ortadan kaldırabilir hem de düşmanlarına karşı bir denge unsuru oluşturabilirdi.[440] Bu kapsamda meşverette *İngilterelü boğaz tarafına bir daha gelür ise hal müşkildir* denilerek donamanın oluşturduğu tehlikeye dikkat çekilmekte, İngiltere ile halihazırda bir *ilan-ı harp olmayup* iki ülke arasındaki çatışmalar birkaç *kıtâ muhabereden ibaret* olarak tasvir edilmekte ve *İngiltere sulhu Fransa harbine mebnî olur* denilerek İngiltere barışı konusunda olumlu fikirler dile getirilmekteydi. İngiltere barışının Akdeniz Boğazında olası bir saldırı için bekletilen askerlerin sayısının azaltılarak bu askerler için yapılan masrafların azaltılacağı üzerinde de duruluyordu. Meşveret özellikle ablukanın kaldırılması ve fiyatların düşmesi gibi İngiltere barışının getireceği ekonomik faydalardan çok bu barışın getireceği siyasi faydalara odaklanmıştı. İngiltere'yi Fransa'nın yerine koymayı düşünen Osmanlı devlet adamları İngiltere barışının Rusya barışı için arabuluculuk sağlaması üzerinde duruyor ve Osmanlı-İngiliz barışının Rusya'nın *sulha rekabet* etmesini sağlayacağını düşünüyorlardı. *Rusyalu sulha râgıb olunmaz ise filhakika İngilterelünün biraz sefineleri* Karadeniz'e çıkartılarak Rusya'nın Osmanlı barışına *meyletmesi* sağlanabileceği yönünde bir adımın atılabileceği de belirtilmekteydi. İngiliz barışının getireceği bu siyasi ve ekonomik faydalar Osmanlı Devleti'nin düşmüş olduğu çıkmaz için en iyi seçenek olarak

[440] Bu dönemde Babıâli bu endişelerinde haklı olduğuna dair duyumlar almaya başlamıştı. Boğaz Seraskerî Hakkı Paşa'dan gelen yazılarda ve Kahvecioğlu isimli bir tüccarın İngiltere tarafından ele geçirilen gemisinin kaptanının ifadelerinden İngiltere'nin büyük bir donanmayı boğaza göndererek Osmanlı Devleti'ni barışa zorlayacağı ve teklifleri kabul edilmediği takdirde boğazdan içeri gireceğine dair duyumlar da alıyordu. Bu arada Fransa müttefiklerini zorlayarak limanlarını İngiltere'ye kapamalarını sağladığı gibi İngiltere aleyhinde bildiriler yayınlamalarını temin etmişti. Buna karşılık olarak İngiltere de bazı beyannameler yayınlıyordu. Söz konusu beyannamelerde İngiltere'nin Osmanlı Devleti tebasından olan Ocakları ve Dobre sahillerinde ve diğer denizlerdeki Osmanlı bandıralı ticaret gemilerini ele geçirerek batıracakları hatta boğaz kalelerine dahi zarar verecekleri yazmaktaydı. Bu konuda bkz. S. Yenidünya, *a.g.e.*, s.139 ve ayrıca bkz. BOA HAT 1355/53049

değerlendiriliyordu.[441] Bir taraftan da olası bir Fransız saldırısı ihtimali dikkate alınarak sahillerin güvenliği arttırılmaya çalışmaktaydı.[442]

Bab-ı Ali'nin bu endişelerinde büyük haklılık payı vardı. St. Petersburg'da Osmanlı Devleti'nin paylaşılması için görevlendirilen Fransız elçisi Caulaincourt ve Rus Dışişleri Bakanı Rumyantsev arasındaki görüşmeler Osmanlı Devleti'nin büyük paylaşımında İstanbul ve boğazlar konusunda kilitlenmişti. Fransa boğazların kontrolünü tek başına Rusya'ya vermek istemezken Rusya da Silezya konusundaki ısrarlarına devam etmekteydi. Bunun yanında söz konusu paylaşıma hangi bölgelerin dahil olacağı da anlaşmazlık yaşanan konuların başında geliyordu. Caulaincourt paylaşımı sadece Osmanlı Devleti'nin Avrupa toprakları ile sınırlı tutmak istese de Rumyantsev paylaşımın daha kapsamlı olması üzerinde durmaktaydı. Fransa, paylaşımın Akdeniz'e doğru genişlemesi halinde İngiltere'nin de söz konusu paylaşımdan pay alabileceğinden çekiniyordu.[443] Her ne kadar 10 Şubat 1808'de Mısır valisi Mehmet Ali Paşa Mısır'a yönelik bir saldırı olması halinde karşılık vereceğini belirtmiş olsa da İngiltere'nin bu bölgeyi ele geçirebileceğinden çekinilmekteydi. Napoleon'un bu endişelerine karşılık Rumyantsev, Aleksandr'ın Akdeniz'de bulunan Rus donanmasının Fransızların hizmetinde olduğunu ve bunu isterlerse Mısır, Hindistan ya da İngiltere'ye karşı kullanabileceklerini belirtse de bu donanma bu korkuları giderecek durumda değildi.[444] 1 Mart'ta yapılan görüşmede I. Aleksandr Caulaincourt'a İstanbul'un

[441] Rikab-ı Hümayun'dan Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'ya, 21 Zilhicce 1222/20 Ocak 1808, KK. No: 60/5, s.32-34

[442] Mora'nın savunmasının güçlendirilmesi hakkında bkz. BOA HAT. 1366/54117

[443] Napoleon her ne kadar söz konusu paylaşımdan Rusya ve Avusturya'nın da fazla pay alıp güç dengesini bozmasından endişe etse de bunu açık bir şekilde ifade etmiyordu. Bu konuda bkz. William Hale, *Türk Dış Politikası, 1774-2000*, çev. Petek Hale, Mozaik Yay., İstanbul, 2003, s.9-10

[444] Rusya, II. Koalisyon Savaşları sırasında Adriyatik Denizi'nde üs elde etmiş ve burada bulunan askerî varlığını daha sonraki süreçte Dalmaçya'daki Fransız ordusuna karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmıştı. Hatta Tilsit Antlaşması imzalanmadan önce Amiral Senyavin bölgedeki Fransız ilerlemesine karşı başarılı mücadeleler de vermekteydi. Fakat Çar'ın 4 Eylül 1807 tarihli mektubu buradaki Rus askerî misyonuna son verirken burada bulunan Rus gemileri ve mürettebatının büyük bir çoğunluğu bölgede mahsur kalmaktaydı ve bu 1810'a kadar devam edecekti. Trieste'de bulunan bu Rus gemileri ilerleyen süreçte Napoleon'a Rusya ile birlikte girişilecek yeni bir doğu macerası için yapılacak seferde askerlerini doğu limanlarına taşıma hayali kurmasını olanaklı kılıyordu. Trieste Limanı'nda bulunan Rus donanması şu gemilerden oluşmaktaydı: Avtroil (32 toplu), Sviataia Paraskeviai (74 toplu), Uriil (80 toplu), Asia (66 toplu), Legkii (44 toplu), Diomind (24 toplu), Mikhail (44 toplu) ve III. Selim döneminde oluşturulan Osmanlı donanmasının en değerli gemilerinden olup Senyavin tarafından ele geçirilen Sedül-Bahr (80 toplu). Bunların yanında Derzkii, Kherson ve Dnepr ve Strela gibi irili ufaklı gemiler de mevcuttu.

bağımsız bir şehir olmasını tavsiye etmekteydi fakat diğer gün ise Rumyantsev, Caulaincourt'a İstanbul'un Rusya için ticari öneminden bahsetmekte ve boğazların Rusya'ya verilmesi gerekliliğini belirtmekteydi. Caulaincourt ise bu durumun gerçekleşmesi halinde Fransızların Çanakkale'yi alması gerektiğini belirtiyordu. Fakat bu teklif de Rumyantsev tarafından kabul edilmeyerek İstanbul ve boğazların statüsünün ne olacağı tartışması ilerleyen görüşmelere bırakıldı.[445] İstanbul ve boğazların yanında 1 ve 2 Mart'ta gerçekleştirilen görüşmelerde Rumyantsev, Çar'ın Prenslikler ve Bulgaristan'ı, buna karşılık Fransa'nın Mora, Arnavutluk ve Girit'i alabileceğini ve Avusturya'ya da Hırvatistan ve Bosna'nın tamamını verilebileceği teklifinde bulunmaktaydı. [446] Diğer yandan giderek isyanın güçsüzleştiği Sırbistan [447] konusunda taraflar bir ortak fikir üzerinde uzlaşamamakta ve farklı görüşler dile getirmekteydiler.[448] Paylaşım konusunda Avusturya'nın durumu da pek açık değildi. St. Petersburg'da Fransız ve Rus diplomatlar arasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasından Avusturya'ya da toprak bırakılması konuşulurken Paris'te de Napoleon Avusturya elçisi

---

Bu konuda bkz. D. Fedotoff White, "The Russian Navy in Trieste, During the Wars of the Revolution and the Empire", *The American Slavic and East European Review*, c. VI, sayı, 3/4, Aralık 1947, s.25-41; 8 Nisan 1808'de I. Aleksandr'ın mektubunu alan Senyavin Akdeniz'deki Rus donanmasının tamamen Napoleon'a bağlandığını öğrenmişti. Bu konuda bkz. A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2013, s.290

[445] Coleman Philipson-Noel Buxton, *The Question of Bosphorous and Dardanelles*, Stevens and Havnes, Londra, 1917, s.42

[446] St. Petersburg'da Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunda gerçekleşen görüşmeler için bkz. V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.265-284; Bosna'nın Avusturya'ya verileceği haberleri aynı zamanda Paris gazetelerinde de yer bulmuş ve bu haberler Muhib Efendi tarafından İstanbul'a iletilmişti. Bkz. BOA HAT. 1279/49573

[447] Sırbistan'daki isyan 1807'ye gelindiğinde yeni bir sorun ile karşılaşmıştı. İlk başta Osmanlı idaresine karşı büyük destek gören Karayorgi'nin giderek kendi otoritesini arttırması, yerel beylerden aldığı desteğin azalmasına hatta kendisine karşı bir muhalefetin oluşmasına neden oldu. Bu muhalefetin Rus ajanlar tarafından da desteklenmesi gruplar arasındaki iktidar kavgasını daha da arttırdı. Bu zayıflık isyanın giderek bir iç çekişmeye dönmesine neden olacağından Osmanlı Devleti'ne karşı gösterilen direncin kırılmasına da neden oldu. Bu konuda bkz. Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İlhan Durdu-Gülçin Tunalı-Haşim Koç, Küre Yay., İstanbul, 2013, c. I, s.224-227; bu iç çekişmeye paralel olarak Karayorgi kendi iktidarını sağlamak için kendi kontrolünde bir senato oluşturarak bu senatoya Aralık 1808'de kendi liderliğini onaylatmıştı. Bu konuda bkz. C. W. Crawley, "The Near East and the Ottoman Empire, 1789-1830" *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.542

[448] Özellikle de Rumyantsev Sırbistan'ın geleceği konusunda fikir karmaşası içindeydi. Bazen Fransa, Rusya veya Avusturya Arşüdükü altında otonom bir Sirbistan'ın kurulmasını önermekte bazen de Sırbistan'a bağımsızlık verilmesi fikrini dile getirmekteydi. Bölgenin paylaşılması söz konusu olduğu vakit Sırbistan ve Makedonya'nın Avusturya'ya verilmesini önermekteydi. Bu konuda bkz. Barbara Jelavich, *Russia's Balkan Entanglements 1806-1914*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s.17

Metternich'i ülkesinin Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına katılması konusunda ikna etmeye çalışıyordu.[449]

St. Petersburg'da konuşulanlar sadece Osmanlı Devleti'nin paylaşılma projeleri ile sınırlı değildi. Metternich'e iki aşamalı bir plandan bahseden Napoleon için birinci adım Osmanlı Devleti'nin paylaşılması iken diğer adım hiç şüphesiz Hindistan'a yapılacak olan askeri bir harekâttı. Bu durumun uzun zamandan beri Hindistan'ın bir tehdit altında olduğu fikirlerin dile getirildiği Londra'yı da harekete geçirmesi kaçınılmazdı.[450] İngiltere Hindistan kadar Mısır konusunda da endişe duyuyordu. Özellikle İtalya'da bulunan Fransız ordusu ile Mısır için yeni bir işgal girişiminin başlatılmasından çekinilmekteydi.[451] Bu iki toprak parçasının tehlikede olmasının aynı zamanda İngiltere İmparatorluğu'nun ekonomik çıkarlarının da tehdit altında olması demek olduğunu çok iyi bilen Londra hükümeti bu tehlikeye karşı diplomatik adımlar atarak Osmanlı Devleti ve İran ile diplomatik münasebetleri yeniden kurma girişimlerine hız vermişti. Ancak Paget girişimin 1807'nin sonlarında son bulması İngiltere'nin diplomatik yalnızlığını gidermek için giriştiği çabaların Osmanlı ayağından eli boş dönmesi ile sonuçlanmıştı. Fakat Bab-ı Ali'nin Sebastiani'nin verdiği sözlerden dolayı Fransa arabuluculuğundan beklediğini elde edemeyerek kendisinin Paget'e yaptığının Paris'te kendisine yapılması ve ülkesinin toprak bütünlüğüne karşı olan tehlikelerin giderek daha fazla dillendirilmesi kaçınılmaz olarak İstanbul'un Londra eksenine doğru kaymasına neden oldu.[452] Bu nedenle Osmanlı Devleti

---

[449] Napoleon ile Metternich'in arasındaki görüşmelerin içeriği hakkında bkz. Prince Richard Metternich, *Memoirs of Prince Metternich, 1773-1815*, İngilizce'ye çev. Aleksander Napier, Richard Bentley and Son, Londra, 1880, c. II, s.175-184 ve T. G. Djuvara, *a.g.e.,* s.339-343

[450] 1805'te Talleyrand, Napoleon'a Rusya'yı Hindistan konusunda teşvik edici herhangi bir hareketten kaçınmaması ve bu doğrultuda Rusya'nın Hindistan'a yönelik yayılmacı faaliyetlerinin İngiltere ile Rusya rasında bu konudaki kaçınılmaz olan çatışmayı hızlandıracağını tavsiye etmekteydi. Bu konuda bkz. D. S. von der Oye, *a.g.e.,* s.101

[451] Bu dönemde her ne kadar Mehmet Ali Paşa kimden gelirse gelsin olası bir saldırıya karşılık vereceğini belirtse de hem İngiltere hem de Fransa Mısır'ın diğeri tarafından işgal edileceği korkusu ile yaşamakta ve buna engel olmak için adımlar atmaktaydı. Mısır'ın yanında Hisdistan da olası bir tehdit içinde algılanıyordu. Bu konuda bkz. David Hopkins, *The Dangers of British India from French Invasion and Missionary Establishments*, Black, Parry and Kingsbury, Londra, 1809; Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 2 Zilhicce 222/31 Ocak 1808, KK. No: 60/5, s.1-3; BOA HAT.1261/53573 ve Ali İhsan Bağış, "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasisinin Çaresizliği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara 1999, s.47-50

[452] F. İsmail, *a.g.e.,* s.168

Paget'in Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmasından birkaç ay sonra meşverette alınan karar doğrultusunda İngiltere ile yeniden münasebetlerin kurulması için görüşmelere başlama kararı almıştı. Bu karar padişah ve sadrazam tarafından da onaylanmıştı fakat sadrazam gönderilecek olan mektupların Halet Efendi tarafından bizzat yazılmasını ve *dışarıya sır verilmemesi* konusunda İstanbul'u uyarmaktaydı. Ayrıca Çanakkale Boğazı'na *mukdedir* bir kişinin atanmasını ve İngiltere'nin güçlü bir donanma ile tekrardan gelmeleri halinde onlarla müzakereye başlamak için yetkili kılınmasını istemekteydi.[453]

[453] Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 2 Zilhicce 222/31 Ocak 1808, KK. No: 60/5, s.1-3 ve BOA HAT. 1361/53573

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kale-i Sultani Antlaşması

Halic-i kostantiniyye'ye yani bahr-ı sefîd ve siyah boğazları dahiline cenk sefinesi vürudu fılasıl mamnu olmak hasebiyle badezin vakt-i hazerde kangı düvel olursa olsun işbu usul-i kadimeyi saltanat-ı seniyyeye riâyet olunacak olduğundan İngiltere devleti dahi bu usule riayet- iltizam eyleye[454]

Napoleon'un Akdeniz'de oluşturduğu tehditler İstanbul-Londra-St. Petersburg'u birbirine yaklaştırmıştı. Fakat bu mecburi birliktelik yeni sorunlara gebeydi. İngiltere ve Rusya ikilisinin İstanbul üzerinde oluşturduğu baskı III. Selim'i Avrupa'da galibiyetleri ile kendisini duyuran Napoleon ile iş birliğine yönelti. Fakat İstanbul-Paris arasında ortaya çıkan bu yakınlaşma da Avrupa siyasetinin dengeleri yüzünden uzun sürmedi. Napoleon'un Tilsit'te Rusya ile anlaşması, Paris ile ittifak yaparak Rusya'ya karşı uzun yıllardan beri kaybettiği toprakları alma isteğinde olan, Bab-ı Ali için hayal kırıklığından başka bir şey değildi. Üstelik şimdi Fransa-Rusya ikilisinin Osmanlı topraklarını paylaşmak istediğinde olduğu da konuşuluyordu. Ayrıca Fransa arabuluculuğunda Paris'te gerçekleştirilmeye çalışılan Osmanlı-Rus barış görüşmelerinde de her gün yeni bir bahane ortaya atılmakta ve bu nedenle müzakerelere bir türlü başlanamamaktaydı. Paris'te yaşanan bu olaylara paralel olarak Osmanlı Devleti'nin giderek yalnızlaşması ve her geçen gün toprak bütünlüğünün tehlikede olduğunun duyulması Bab-ı Ali'nin yeni ittifak arayışı içine girmesine neden oldu. Bu şartlar altında Bab-ı Ali'nin ittifak yapabileceği en uygun devlet İngiltere idi.

3.1 **Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin Yeniden Teması**

Paris'de müzâkere-i musâlahaya mübâşeret olunmuş isede memleketeynin Devlet-i Aliyye'ye üzerine Rusyalu razı olmadığını ve Devlet-i Aliyye Rusyaluya memleketeyni terk eder mi yâhûd i'âde-i harbi mi eyler.[455]

Fransız-Rus ittifakının oluşturduğu tehdide karşılık İngiltere ile yeniden iletişime geçme kararı alan Bab-ı Ali[456] söz konusu iletişimin nasıl sağlanacağı

[454] Kale-i Sultani Antlaşması'nın on birinci maddesi.
[455] B. Günay, *a.g.e.*, s.423-424

konusunda da kesin bir fikre sahip değildi. İki ülke arasında iletişimin kurulması için izlenilecek yol konusunda yapılan müzakerelerde İngiltere ile Tepedelenli Ali Paşa aracılığı ile iletişime geçilmesi kararı alınmıştı.[457] Fakat Bab-ı Ali ilk başta Tepedelenli Ali Paşa[458] gibi İngiltere ile iyi ilişkiler içinde olan ayan ve bölge mutasarrıfları aracılığı ile iki ülke arasında yeniden bir yakınlaşmanın oluşmasının sağlanmasına karar vermiş olsa da bu yakınlaşma oluşurken Fransa'nın *darıltılmamasına* dikkat edilmesi konusuna önem gösterilmesi üzerinde durmaktaydı.[459] Bab-ı Ali reisülküttabın 6 Ekim 1807[460] tarihli mektubunun aksine Arthur Paget'in Çanakkale'den ayrılmasından yaklaşık iki ay sonra Tepedelenli Ali Paşa aracılığıyla İngiltere ile yeniden iletişime geçiyordu. Reisülküttab, Tepedelenli aracılığı ile Paget'e yazılan ancak Collingwood'a ulaştırılan mektupta iki ülke arasındaki barış görüşmelerinin yeniden başlatılmasından bahsediyordu. Tepedelenli Ali Paşa ise 12 Kasım'da Kaptan Leake ile yaptığı görüşmede Bab-ı Ali'nin barış teklifinin yanında Yedi Adalar'da Fransız varlığından duyduğu kaygıyı açık açık dile getirmekte ve St. Maura/Lefkada Adası'nı kendi egemenliğine alma arzusunu dillendirmekteydi. Ayrıca bölgedeki Fransız varlığından dolayı bölgeye İngiliz gemilerinin

---

[456] İngiltere ile bir barışın sağlanması konusu İstanbul'da bulunan Avusturya elçisi ile de görüşülmüştü. Fransa başvekilinden gelen mektubun bir kopyasının da verildiği görüşmelerde elçi Avrupa ahvaline dair bilgilerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin İngiltere dostluğunu kabul etmesi yönünde bir fikir beyan etmişti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 275/16189

[457] BOA HAT. 1258/53344 ve 1363/53821

[458] Ege ve Adriyatik bölgesinde önemli bir figür olan Tepedelenli Ali Paşa ile İngiltere arasındaki iyi ilişkiler 1804'de Mora'ya atanan Konsolos J. P. Morier aracılığı ile kurulmuştu. Ancak 1806 savaşı Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin arasını açtığı gibi Tepedelenli ile İngiltere'nin de arasını açmıştı. Bu konuda bkz. J. P. Morier ve John W. Baggally, "Russia, Great Britain and Ali Pasha", *The Slavonic and East European Review*, c. XIV, sayı: 41, Ocak 1936, s.441-443; Ali Paşa, Austerlitz sonrası Fransa'nın Dalmaçya bölgesinde üstünlüğü ele geçirmesi üzerine Adriyatik ve Ege'de kendisine rakip hissettiği Rusya'ya karşı Fransa ile bir yakınlaşma içerisine girmişti. Hatta Napoleon bölgenin kendisine sağlayabileceği jeopolitik ve askerî faydaları ve özellikle Rusya'dan sulh ile aldığı Yedi Adalar için gerekli mühimmat ve teçhizatı sağlayabileceği en kısa yol olması ve yeniden bir donanma inşası için gerekli kerestenin bölgeden sağlanabileceği düşüncesiyle bölgeye Julien Bessières'i konsolos olarak atamıştı. Fakat Tilsit sonrasında Tepedelenli Ali Paşa'nın kendisine genişleme alanı olarak gördüğü Yedi Adalar'da Fransız hakimiyetinin kurulması ikili arasındaki ilişkilere de zarar verdi. Tepedelenli'nin başta Korfu olmak üzere Yedi Adalar'a yapılan ticareti baltalama girişimleri İstanbul'da Sebastiani'nin ve Paris'te Champagny ve bizzat Napoleon'un şikayetlerine neden oldu. Bu konuda bkz. William Palmer, *Yanya Sultanı, Tepedelenli Ali Paşa*, çev. Murat Belge, Milliyet Yay., İstanbul, 1997, s.87-99; J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.379 ve M. S. Anderson, *a.g.e.*, s.59

[459] BOA HAT. 1363/53824

[460] Reisülküttab efendiden 6 Ekim 1807'de Artur Paget'e gelen mektupta reisülküttab iki ülke arasındaki görüşmelerin bittiğini belirtirken dört ay sonra yeniden görüşmelere başlama dileğinde bulunuyordu. Bu konuda bkz. Arthur Paget'ten George Canning'e, 22 Ekim 1807 A. Paget, *a.g.e.*, s.373-375

gönderilmesini arzulamaktaydı.[461] İngiltere ile yeniden iletişime geçilmesi Collingwood tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. İki ülke arasındaki barışın sağlanamaması Fransa'nın yaptığı entrikalara bağlanarak iyi ilişkilerin ve barışın en kısa sürede sağlanması temenni ediliyordu. Ayrıca Ali Paşa ile Collingwood Yedi Adalar'daki Fransız varlığına karşı ortak hareket etme kararı almıştı. Her ne kadar bölgeye bir İngiliz askeri birliğinin gönderilmesi söz konusu olmasa da Korfu ve diğer adalara İtalya, Yunanistan ve Arnavutluk'tan yapılan yardımların engellenmesi konusunda iki kuvvet birlikte hareket edecekti.[462] Bu kararın alınmasından sonra Ali Paşa bölgeden Fransızlara ihraç edilen ürünlere ya yüksek oranda vergi koyarak ya da bazı ürünlerin ihracatını tamamen yasaklayarak bu ihracatı imkânsız hale getirmeye çalışmaktaydı.[463]

Ali Paşa aracılığıyla İngiltere ile bağ kurma teşebbüsünün yanı sıra Bab-ı Ali içinde bulunduğu tehlikeli durumun giderek büyüdüğünü hissettiğinden deniz yolu[464] ile de Akdeniz'de bulunan İngiliz donanmasıyla haberleşmeye çalışıyordu. Fransa ve Rusya'nın giderek büyüyen bu tehditi ve kısa bir süre önce İngiltere ile yürütülen barış görüşmelerinin kesilmesi de İstanbul'da *maazallah İngiltere dahi elde bulunmaz* korkusu yaratmaktaydı. Bu endişeler altında toplanan meclis-i meşverette Boğaz Seraskeri Hakkı Paşa aracılığıyla Akdeniz'de bulunan *İngiltere donanması sergerdesine kâğıt yazılması tensip* olunduğu kararı alındı. Osmanlı Devleti şimdi bir an önce İngiltere ile bir anlaşma zemini sağlamaya çalışmakta hatta daha önce çeşitli bahanelerle oyaladığı Paget'ı dört gözle aramaktaydı. Tepedelenli Ali Paşa aracılığı ile gizlice kurulmaya çalışılan bağa rağmen Fransa-

---

[461] Amiral Collingwood'dan Lord Castlereagh'a 9 Aralık 1807, Newham Collingwood, *A Slection from the Puplic and Private Correspondence of Vice-Admiral Lord Collingwood, Interspesed with Memoirs of His Life*, Londra, 1827, c. II, s.71-73; uzun zamandan beri Yunanistan ve Arnavutluk bölgelerine karşı olabilecek olası bir Fransız saldırısına karşı Londra hükümetinin dikkatini çekmeye çalışan Kaptan William Martin Leake 1805'den beri bölgede bulunuyordu. 12 Kasım'da Tepedelenli ile gerçekleştirdiği görüşmede sadece barış teklifinde bulunmuyor Paget'ın kendisine belirttiği gibi Fransa ve Rusya'nın Osmanlıları Avrupa'dan atmak planlarına karşılık Tepedelenli ile birlikte bu plana karşı çıkma tasarıları da yapıyordu. Bu konuda bkz. *A Brief Memoir of the Life and Writings of the Late Lieutenant-Colonel William Martin Leake,* Whittingham and Wilkins, Londra, 1864

[462] Amiral Collingwood'dan Tepedelenli Ali Paşa'ya, 9 Aralık 1807, N. Collingwood, *a.g.e.,* s.73-76; Tepedelendi Ali Paşa sadece Collingwood ile görüşmüyor Castlereagh ile de haberleşmekteydi. Castlereagh Ali Paşa'yı Fransa konusunda cesaretlendirmeye çalışıyordu. N. Collingwood, *a.g.e.*, s.95

[463] J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.380 ve B. Günay, *a.g.e.,* s.476

[464] BAO HAT. 1363/53803

Rusya ittifakının giderek artan tehdidi bir an önce Çanakkale üzerinden Kaptan Stewart aracılığıyla Collingwood ve Londra hükümetiyle bir bağ kurmaya çabalamasına neden oldu.[465] 13 Şubat 1808'de İstanbul'dan Kaptan Stewart'a gönderilen mektupta Bab-ı Ali iki ülke arasındaki eski dostluktan bahsederek bir an önce yeniden barış görüşmelerine başlamanın gerekliliği üzerinde duruyordu. Bu görüşmeler için Çanakkale'ye bir murahhas gönderilmesini ve kendileri tarafından Çanakkale seraskeri olan Hakkı Paşa'nın bu görüşme için görevlendirildiğini belirtilmekteydi. Bunun yanında daha önce Canning tarafından barış görüşmelerine başlanması için ön koşul olarak öne sürülen esir değişimini şimdiden kabul etmiş gibi gözüken Bab-ı Ali iki ülke arasında esir değişiminin yapılması gerekliliği üzerinde de durarak önceki görüşmede ön koşul olan bu şartı çoktan kabul etmişti.[466]

Bab-ı Ali'nin Fransa-Rusya ittifakının kendi toprak bütünlüğüne karşı oluşturduğu endişelerden dolayı İngiltere ile yeniden bağ kurma teşebbüsü şubatın ortasında denge politikasının sürdürülmesi için ne kadar yerinde bir adım olduğunu göstermeye başlamıştı. Her ne kadar Champagny mütareke sonrası savaşın devam edip etmeyeceği konusundaki sorulan sorulara savaşın devam etmeyeceği konusunda Napoleon'un kefil olduğunu hatta *Osmanlu asâkiri tarafından dahi muhârebeyetasaddi' olunmaması* konusunda da Bab-ı Ali'yi uyarsa da bu konuda İstanbul'daki elçisi farklı şeyler söylemekteydi. Sebastiani şubat ortasında hükümetinden aldığı talimatla Bab-ı Ali'ye *Paris'de müzâkere-i musâlahaya mübâşeret olunmuş isede memleketeynin Devlet-i Aliyye'ye üzerine Rusyalu razı olmadığını ve Devlet-i Aliyye Rusyaluya memleketeyni terk eder mi yâhûd i'âde-i harbi mi eyler* diyerek ya savaşı ya da Eflak-Boğdan'ın Rusya'ya terki seçeneklerinden birini seçmesini belirtiyordu.[467]

Sebastiani'nin bu sözleri Austerlitz sonrası iki ülke arsında meydana gelen ilişkilerin yeni bir noktaya geldiğinin açık bir beyanıydı. Şu ana kadar her ne kadar Napoelon Tilsit ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunu

[465] Rikab-ı Hümayun'dan Boğaz Seraskerîne, 17 Zilhicce 1222/18 Kasım 1807; Rikab-ı Hümayun'dan Boğaz Seraskerîne, 17 Zilhicce 1222/18 Kasım 1807 ve Rikab-ı Hümayun'dan Hakkı Paşa Hazretlerine, 29 Zilhicce 1222/30 Kasım 1807, KK. No: 60/5, s.27-28
[466] Bu konuda bkz. Robert Adair, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-9, with Dispatches and Offical Documents*, Londra, 1845, c. I, s.3-5 ve J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.384
[467] B. Günay, *a.g.e.*, s.423-424 ve F. İsmail, *a.g.e.*, s. 172-173

I. Aleksandr ile defalarca konuşmasına rağmen Sebastiani her zaman Osmanlı Devleti'nin çıkarına olacak politika izlemekte ya da daha açık bir şekilde İstanbul'u bu politikanın gerçekleşeceği konusunda oyalamaktaydı. İstanbul'da Sebastiani'nin bu konudaki yoklamaları Bab-ı Ali'yi yeni arayışlara itti. Daha önce İngiltere ile görüşmelere başlama girişimlerinde bulunan Bab-ı Ali şimdi de iki ülke arasında Paris'te yapılmakta olan görüşmelerden Fransa'yı devredışı bırakarak görüşmeleri ikili bir platforma indirgemeyi düşünüyordu. Yeni gelişmeleri değerlendirmek için toplanan meşverette *Rus feldmareşale mektup yazılarak Memleketeynden birisine murahhaslar atanarak musalaha görüşmelerine başlanması* yönünde bir karar alınmıştı.[468] Her ne kadar Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa aynı fikirleri paylaşmasa da bununla birlikte tekrardan Paris'e yazılması ve Champagny'ye verilen sözlerin yeniden hatırlatılarak tutulmasının istenmesini de uygun görmüştü.[469] Fakat bu süre içerisinde de daha önce meclis-i meşverette konuşulduğu gibi Çanakkale Boğazı'nda *İngiltere musalahası için görevlendirilen Hakkı Paşa'ya*[470] *İngiltere musalahasının tâcili hususuna karar verilerek Hakkı Paşa mahiyetine bir nefer tercüman irsaliyle*[471] *müzakere-i musalahaya mübâşeret olunması* yönünde bir karar vermişti.[472] Rusya ile Fransa arabuluculuğu olmadan bir antlaşma yapma fikri İngiltere tarafından da çok olumlu karşılandı. Viyana'da bulunan İngiltere Büyükelçisi Robert Adair söz

[468] BOA HAT. 258/14915 ve 1346/52624-C Bab-ı Ali bu konuda sadece Tuna'da bulunan Rus feldmareşal ile iletişime geçmiyor İstanbul'daki Rus elçilik tercümanı Konton ile de bu konuda görüşüyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1346/52624-D; Bu konu İstanbul'daki Avusturya elçisi ile de görüşülmüş ve elçiye Rusya'ya karşı muhabere olunmayacağı yönünde bir mektup yazılacağı bildirilmişti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 275-16189-A

[469] Reisülküttab tarafından kaleme alınan yazıda sürecin bir özeti yapılarak Sebastiani'nin İstanbul'da dile getirdikleri hatırlatılmaktaydı. Üstelik reisülküttab efendi Napoleon'un *cemî'-i Avrupa'ya kerreten ba'de uhrâ neşr eylediği beyânnamelerin her kangısına müreca'at olunsa delil-i diğer ve sened-i âher beyânında Devlet-i Aliyyeâyi müstağni edeceği zahirdir* diyerek Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı uzun zamandan beri takındığı düşmanca eylemleri belirtilmekte ve Sebastiani'nin teklifine karşı yeniden yazılma ihtiyacı hissedildiği belirtiliyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlğü için verilen eski sözler hatırlatılarak *Rusya musâlaha-ı hayriyesinin temâmiyet-i mülk şartıyla tensik ve itmâmı hususları* konusunda Muhib Efendi ile çalışılması arzulanmaktaydı. Bu konuda bkz. Reisülküttab Efendi tarafından Champagny'ye yazılan tahrirat, 16 Muharrem 1223/14 Mart/1808, B. Günay, *a.g.e.,* s.423-426

[470] Hakkı Paşa'nın İngiltere sulhü için görevlendirilmesi konusunda bkz. BOA HAT, 252/14357 ve 1361/53631

[471] Alınan bu meşveret kararlarının yanında Hakkı Paşa'nın mahiyetine gönderilecek tercümanın özellikle *fenerlü takımından* olmamasına dikkat edilmesi istenmekteydi. Bu ve meclis-i meşverek kararları hakkında bkz. Rikab-ı Hümayun'dan Sadrazam Efendimize, 22 Zilhicce 1222/20 Şubat 1808, KK. No: 60/5, s.28-30

[472] Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 21 Zilhicce/19 Şubat 1808, KK., No: 60/5, s.3-5

konusu antlaşmanın sağlanması durumunda içereceği maddelerden çok Napoleon'un nüfuzu dışında gerçekleşeceği için St. Petersburg'un Paris ekseninden uzaklaşmasına da katkı sağlayabileceği üzerinde durmaktaydı. Diğer taraftan Fransa, Rusya ve Avusturya'nın içinde bulununacağı Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarının paylaşılması projesine karşılık Osmanlı Devleti'nin hiç şüphesiz silah ile karşılık vereceğinden bahisle İran üzerinden Hindistan'a yapılabilecek bir harekâta karşı Osmanlı Devleti'nin en yararlı müttefik olabileceğini belirtiyordu. Viyana'da bulunan İngiltere elçisinin Osmanlı Devleti'ne karşı olan bu tutumu hiç şüphesiz İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile yapmak istediği barışın nedenlerini ortaya koymaktaydı.[473]

Paris'deki sürece paralel bir şekilde yeni arayışlar içine giren Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki sorunlara bir yenisi daha eklenmekteydi. Tilsit sonrası Yedi Adalar'ı Rusya'dan alan Fransa bölgenin ihtiyacı olan mühimmatın sağlanması konusunda uzun zamandır sorunlar yaşıyordu. Bu nedenle Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgede Fransa karşıtı izlediği politikadan dolayı defalarca Bab-ı Ali nezdinde şikayetlerde bulunan Fransa şimdi başka bir sorun ile karşılaşmaktaydı. 1 Nisan'da bölgeye İngiltere saldırısı olacağı istihbaratının alınması bir an önce Korfu Adası'nın ihtiyaç duyduğu yaklaşık 4-5,000 askerin Dalmaçya'dan hareketle Arnavutluk üzerinden adaya naklini gerektiriyordu.[474] Söz konusu askerlerin Tepedelenli Ali Paşa'nın hâkim olduğu Osmanlı topraklarından geçecek olması iki ülke arasında yeni bir tartışmanın doğmasını kaçınılmaz kıldı.[475] Daha önce de aynı mesele ile karşı karşıya gelen iki devlet şimdi Fransa açısından durumun aciliyeti olduğu ve Osmanlı Deleti'nin Paris'teki barış görüşmelerinden umudunu kaybettiği bir dönemde yeniden gündeme gelmişti. Bu nedenle bu mesele konusunda izlenecek tutum iki ülke arasındaki ilişkilerin

[473] Adair ayrıca Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne İngiltere tarafından bu güçlere karşı koyabilmesi için destek verilebileceğininden bahsederken söz konusu paylaşmanın olması durumunda Napoleon'un en fazla endişelendiği konulardan biri olan Akdeniz'deki Osmanlı topraklarında ve Sicilya, Malta ve Korfu'da İngiliz egemenliğinin kurulabileceğini belirtmekteydi. Bu konuda bkz. R. Adair, *a.g.e.*, s.302-309; Adair tarafından dile getirilen bu düşünceler aynı dönemde İngiltere literatüründe de dile gerilmekteydi. Bu konuda bkz. W. Eton, *A Survey of the Turkish Empire*, Londra, 1798

[474] Bu konuda bkz. BOA HAT. 276/16191-D

[475] Sebastiani'nin istekleri sadece askerlerin geçişine izin verilmesinden ibaret değildi. Bunun yanında askerin ihyiyacı olacak barut, zahire gibi mühimmatın da sağlanmasını talep ediyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 276/16191-C

devamı bakımından büyük bir öneme sahipti. Bab-ı Ali Fransız askerlerin Osmanlı topraklarından geçmesi iznine soğuk bakmamaktaydı[476] ancak bu izni hali hazırda Paris'te devam eden barış görüşmelerinde bir ilerleme sağlanmasına karşılık vermeyi düşünüyordu. Zaten Bab-ı Ali Paris'teki görüşmelerden tam anlamı ile umudunu kesmiş bulunmamaktaydı. 5 Mart'ta Muhib Efendi'ye yazan Reisülküttab Mustafa Refik Efendi kendisine gönderilen talimatnamede bir değişiklik olmadığını ancak savaş öncesi durumun sağlanmasını içeren bir barış anlaşmasının da Osmanlı Devleti'ni memnun edeceğini belirtiyordu.[477] Bununla birlikte Fransa'nın Yedi Adalar komutanı Berthier, Tepedelenli Ali Paşa'dan toprak talebinde de bulunmaktaydı. Bu konular üzerine Napoleon'a yazan IV. Mustafa Osmanlı topraklarından Fransız askerlerinin geçişininin *henûz musâlaha müzâkeresine şürû' ve mübâşeret olunmadığı* haberinden önce *Arnavudluk tarafından asker imrârı ba'is-i kıl u kâl olacağı* ve *cülûs-ı hümâyûnumuz ne güne vuku' bulduğu*nu belirterek kendisinin de bir ayaklanma ile tahta geldiğinden dolayı böyle bir olaya tekrardan neden olabilecek bir duruma izin vermesinin mümkün olmadığını belirtmekteydi. Ayrıca toprak talebinin[478] *bir dostdan bir dosta yazılamayacak kelimât ve mastûr* olduğunu belirtiyordu.[479] Sebastiani'nin dillendirdiklerinin sonrasında Osmanlı Devleti'nin çeşitli mercilerinden Paris'e yazılan mektuplar Fransa'ya Osmanlı Devleti'nin güvenini kaybettiği izlenimi vermekteydi. Aynı dönemde Osmanlı-İngiliz gizli görüşmelerinin duyulması

[476] Bab-ı Ali Sebastiani ile yaptığı görüşmelerde ilk başta Fransız elçisine bu yönde olumlu cevaplar vermiş hatta bunun sağlanması için bir görevlinin gönderileceğini beyan etmişti. Fakat bu yöndeki beyanatlar sadece sözden ibaretti. Hatta mühimmat sağlamak için bölgeye gönderilen bazı görevliler önce tutuklanmış sonra da Antivari'de öldürülmüştü. Gönderilen görevlilerin götürmeye çalıştıkları mühimmatların birçoğu da adalara uygulanan İngiliz ablukasına yakalanıyordu. Bu konuda bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.283 ve 256-258; V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.314 ve BOA HAT. 260/14969

[477] F. İsmail, *a.g.e.,* s.176-177

[478] Bölgede bulunan Fransız görevlileri adına yazılmış mektuplar sadece Osmanlı Devleti'nden toprak talebi ile sınırlı değildi. Ayrıca Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni paylaşacağı yönünde de mektuplar alınmaktaydı. Bu mektupların Tepedelenli Ali Paşa tarafından yazdırılıp mühürlerin de kopyalandığı söylenmekteydi. Bu konuda bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.259

[479] IV. Mustafa'dan Napoleon'a, 21 Muharrem 1223/19 Mart 1808, B. Günay, *a.g.e.,* s.461-462; Osmanlı idarecileri ilk başta Sebastiani ile yaptıkları görüşmelerde Korfu'nun iyi korunduğundan dolayı *İngülterelü Korfu'ya gelemez* diyerek söz konusu saldırı ihtimalini ortadan kaldırmaya çalışmaktaydılar. Diğer taraftan Napoleon'a yazılmadan önce Osmanlı Devleti'nin hassasiyeti tekrar tekrar Sebastiani'ye hatırlatılıyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 276/16191; IV. Murat'ın Napoleon'a bizzat bahsettiği olası bir ayaklanma korkusu hakkında Sebastiani de Paris'e bilgi vermekteydi. Özellikle Paris'te barış görüşmelerinin bir türlü başlamamaması üzerine Sebastiani *ahâlî bunu haber alacak olursa ihtilâl muhakkaktır* demekteydi. Bu konuda bkz. E. Driault, *a.g.e.,* s.284

Paris'in Osmanlı Devleti'nin güvenini yeniden kazanmaya çalışmasına neden oldu. Champagny, Muhib Efendi ile nisan ayı boyunca yaptığı görüşmelerde *Devlet-i Aliyye Françeludan emin olmalıdır* diyerek kaybolan güveni yeniden sağlamaya çalışmaktaydı.[480] Daha doğrusu Fransa İber Yarımadası'ndaki İspanyol milliyetçiler ve İtalyan devletleri ile uğraştığı bir dönemde Osmanlı Devleti gibi bir müttefiki kaybetmek istemiyordu. Fransa aslında Osmanlı Devleti'nin dostluğunu kaybetmekten çok İngiltere ile yapacağı ittifaktan çekinmekteydi.

Sebastiani'nin sorusuna karşı Osmanlı Devleti tarafından gösterilen sert tepkilere karşılık Paris'in bir nebze ılımlı tavrı da iki ülke arasındaki ilişkilerde herhangi bir olumlu hava oluşturmamıştı. Üstüne üstlük Fransa-Rusya ittifakının Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne karşı oluşturduğu tehdit her geçen gün farklı şekillerde gündeme geliyordu. Mart başında Rusya sefareti tercümanı Konto ile yapılan görüşmede tercüman Rusya ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yaptığını belirtmekteydi.[481] Diğer taraftan Rusya tarafından gelen yazılarda Rusya'nın *harbe âgaz* olunmayacağını belirtmesi üzerine Bab-ı Ali de Çelebi Mustafa Paşa'ya yazarak *askerlerimiz dahi muhabereye âgaz etmesünler* diyerek çıkacak bir çatışma ile savaşın yeniden başlamasına karşı önlemler almaya çalışıyordu.[482] Her ne kadar Rusya kamuoyunun Osmanlı Devleti ile Fransa'dan ayrı bir barış yapmaya eğilimli olduğu haberleri gelmesine rağmen[483] olası bir Rus barışı ihtimalinin düşük olmasından dolayı Tuna ve Balkan valilerine yazılarak dikkatli olmaları konusunda uyarılar da yapılmaktaydı.[484] Bab-ı Ali'nin bu uyarılarında haklılık payı vardı. Martın sonlarında Rusya'da İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin Çanakkale komutanı arasında bir gizli antlaşma sağlandığı ve bu antlaşmanın tamamlanması için Malta'nın seçildiği haberlerinin duyulması ile Çar Osmanlı Devleti'ne karşı ve Prensliklerde yeni önlemler alınmasını emretmişti.[485] Rusya'da Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin yakınlaştığı haberlerinin duyulmasına paralel olarak doğu cephesinden de yardım istekleri gelmekteydi. Kabakçı

[480] Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.*, s.447-453
[481] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1346/52624
[482] Bu konuda bkz. BOA HAT. 276-16191-C; Rus Feldmareşalden gelen bu mektuba karşılık cevap yazılması hakkında bkz. BOAHAT. 275/16189-B
[483] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1417/57958
[484] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1366/54109
[485] V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.310 ve 318

Mustafa olayının duyulması ve başarı elde dilemeyeceğinin anlaşılması üzerine doğu çephesinde gerçekleşen geri çekilme, ordunun perişan olmasıyla sonuçlanmış ve buradaki savaşa her ne kadar mütareke ile bir ara verilmiş olsa da yerel halk [486] ve bölge valileri savaş için gerekli mühimmat ve zahirenin gönderilmesini istemekteydi.[487] Olası bir Rus tehditine karşı alınmaya çalışılan bu önlemlerin yanında Vehhabilerle yaşanan sorunlar da artmaktaydı. Daha önce haccın yapılması konusunda bir uzlaşmaya varılsa da Vehhabiler kendilerine gönderilen hediyeleri alarak haccın yapılmasına müsaade etmemişlerdi.[488]

Doğu cephesi olası bir savaşa hazırlanırken Tuna cephesi daha çok iç siyaset üzerine kafa yormakta, Nizam-ı Cedid ve IV. Mustafa taraftarları arasında giderek bir hesaplaşmaya doğru adımlar atılmaktaydı. [489] Bu hesaplaşma İstanbul'da da etkisini göstererek 6 Mart'ta[490] Rikab-ı Hümayun Reisülküttabı Halet Efendi azledilerek yerine Defter Emini Canibi Salih Efendi ve 11 Mart'ta Kaymakam Tayyar Mahmud Paşa [491] azledilip yerine el-Hac Mustafa Efendi getirildi. [492] Özellikle Halet Efendi'nin azlinde iç siyaset ile birlikte Divan Tercümanı Aleksandr Sutzo'nun Sebastiani ile yaptığı iş birliğiyle Halet Efendi'nin *el altından İngilizlerin celb ve te'lifine sarf-ı mesâ'i itdiğinin*[493] ortaya

[486] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1357/53243-B
[487] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1357/53243-C
[488] Bu konuda bkz. BOA HAT. 342/19550 numaralı belgeler
[489] Beydilli, "Mustafa …", s.284
[490] Süheyla Yenidünya, "Halet Efendi'ye Dair Bir Risale", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2009, c. II, sayı: 2, s.5
[491] Nizam-ı Cedid reformlarına karşı olduğu için III. Selim tarafından idamına karar verilen Tayyar Mahmud Paşa son dönemin önemli ayanlarından olan Canikli Hacı Ali Paşa ailesine mensuptu. Nizam-ı Cedid aleyhtarlığının yanında Rusya ve Kırım ile güçlü bağları olan Tayyar Mahmud Paşa, Şeyhülislam Mehmet Atâullah Efendi ve Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa ile girdiği nüfuz mücadelesini kaybederek Alemdar Mustafa Paşa ile iyi ilişkiler içine girdi. Bu konuda bkz. Özcan Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", *DİA*, c. VII, yıl: 1993, s.151-154 ve ayrıca Canan Şahin, *The Rise and Fall of an Ayân Family in Eighteenth Century Anatolia: the Caniklizâdes (1737-1808)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003; Tayyar Paşa'nın kaymakamlıktan alınmasında III. Selim'e karşı bir suikast girişiminde bulunacağı söylemi etkili olmuştu. Bu söylemler doğrultusunda harekete geçen Alemdar Mustafa Paşa, Tayyar Paşa'nın en büyük rakibi olan Çapanoğlu Süleyman Beğ ile iletişime geçmişti. Çapanoğlu Süleyman Beğ ve bazı Anadolu ayanlarının sadrazama mektup yazarak Tayyar Mahmud Paşa'nın görevde olduğu sürece asker göndermeyeceklerini belirtmesi Tayyar Paşa'yı kendisine rakip olarak gören sadrazamın da işine gelmişti. Bunun yanında Şeyhülislam Ataullah ile Tayyar Paşa arasında da büyük bir çekişme vardı. Tayyar Paşa'ya karşı birleşen bu gruplar kısa süre sonra görevden uzaklaştırılmasını sağladılar. Bu konuda bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s.89-95 ve V. H. Aksan, a.g.e., s.222-224
[492] Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü 1802-1809*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2007, s.208-209
[493] F. Yeşil, *a.g.e.,* s.246

çıkması ve bunun üzerine Sebastiani'nin baskıları da etkili olmuştur. [494] Aleksandr Sutzo'un bu hareketiyle daha önce Paris'te Moralı Esseyid Efendi'nin düştüğü duruma şimdi Bab-ı Ali kendisi düşmekteydi.

İstanbul'da Sebastiani'nin en büyük rakiplerinden biri olan Halet Efendi'nin bu şekilde azledilmesi bir nevi Fransız elçisinin başarısı olarak lanse edilse de elçinin İstanbul'da sayılı günleri kalmıştı. Osmanlı-Fransa ilişkilerindeki kötü gidişata paralel olarak Sebastiani İstanbul'daki nüfuzunu kaybetmekte ve ayrıca Paris ile olan iletişimi de azalmaktaydı.[495] Bunun yanında kişisel ve ailevi sağlık problemleri de yaşayan Sebastiani bu durumdan daima Paris'e şikâyet etmekte ve dönmesi için müsaade istemekteydi. Bu durumun farkında olan Bab-ı Ali ise elçinin gücenmemesi için çaba gösteriyordu. [496] Ancak Sebastiani'nin ısrarları ve giderek sağlığının kötüleşmesi üzerine elçilik işlerini vekaleten La Blanche'e bırakması ve aynı dönemde eşini kaybetmesi elçinin İstanbul'daki görev süresinin dolmasına işaretti. Bunun sonrasında Champagny 17 Mart'ta Sebastiani'nin Paris'e dönmesi ve yerine maslahatgüzar olarak Mösyö de Latour-Maubourg'u bırakmasını bildirdi. Champagny her ne kadar aynı mektubunda *Bab-ı Ali'ye bildiriniz. Eğer Rusya, Eflak ve Boğdan'ı muhafazada fazla ısrar edecek olursa İmparatorda buna karşılık Prusya'yı tahliye etmeyecek ve Vistül üzerinde bulunan yüz elli bin kişilik ordusuyla Edirne'de ancak dört bin kişilik bir kuvveti olan Bab-ı Ali'yi kendisinden daha başarılı bir şekilde müdafaa edecektir* diyerek Fransa'nın Osmanlı Devleti dostluğundan vazgeçmediğini belirtse de Sebastiani'nin görevinin sonlandırılması aynı zamanda Napoleon'un şark siyasetinin de sonunun yaklaştığının göstergesiydi. Sebastiani'nin İstanbul'dan ayrılması ile önemli bir figürün başkentten ayrılacağının farkında olan Bab-ı Ali

[494] F. İsmail, *a.g.e.,* s.38; Mütercim Ahmed Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1041 ve 1077; Halet Efendi'nin reisülküttaplıktan azli her ne kadar Sebastiani'nin baskıları sonucu olmuş gibi ifade edilse de hiç şüphesiz bu azilde Osmanlı Devleti'nin idaresindeki politik çekişmenin etkili olduğu da söylenebilir. Halet Efendi'nin İstanbul'daki otoritesini kaybetmemek için ordunun İstanbul'a gelmesini istemediği ve bunun için Ruslarla yapılacak olan barış antlaşmasının imzalanmasını geciktirerek savaşın uzamasına neden olduğu ve İngiltere ve Rusya yanlısı olan Osman Paşazade İzzet Bey ve Mavroziler ile iş birliği yaparak Fransa ile Osmanlı Devleti'nin arasını açtığı iddiaları da Halet Efendi'nin azlinde etkili olmuştur. Ancak Bab-ı Ali Halet Efendi'yi Sebastiani'nin talebinden birkaç gün sonra azletmiş ve azline de Sebastiani'nin isteğini değil, iç siyasetteki bu iddiaları gerekçe göstermiştir. Bu konuda bkz. Süheyla Yenidünya, "Kale-i Sultaniye Anlaşması'nın Gizli Görüşmeleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XI, sayı: 1, Haziran 2009, s.322-323

[495] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1356/53105

[496] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1364/53874

bu konuda Sebastiani'yi ikna etmeye çalışsa da elçi 27 Nisan'da Paris için yola çıkmıştı.[497]

Nisan ayının sonlarında Sebastiani'nin İstanbul'dan ayrılması ile noktalanacak Osmanlı-Fransa ilişkilerinde Paris yönetimi daha çok Tepedelenli Ali Paşa ve Cezayir[498] dayısı üzerinde durmakta ve Arnavutluk'tan Korfu'ya gerekli asker ve mühimmatın gönderilmemesinden şikâyet etmekteydi.[499] Osmanlı Devleti ise Fransa'nın verdiği sözleri tutmaması ve buna paralel olarak Paris'deki barış görüşmelerinin tamamlanamamasıyla Rusya ile Osmanlı Devleti'ni paylaşma planları yapmasından şikâyet ediyordu. Özellikle Paris basınında Rusya ve elçisine gösterilen ilgi bu paylaşma şüphelerini arttırmaktaydı.[500] Aynı dönemde Arnavutluk sorununun çözülememesine karşılık düşmanlık gösterileceği haberleri de İstanbul'a ulaşmaktaydı.[501] Buna paralel Muhib Efendi'nin Moralı Esseyid Efendi gibi Toulon'da hazırlanan Fransız donanmasının hedefleri konusunda farklı fikirleri dile getirmesi ve 1798'de olduğu gibi bu donanmanın da Arnavutluk veya başka bir Osmanlı limanına saldırabileceği endişesi Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya duyduğu güvensizliği ve korkuyu bir kat daha arttırmaktaydı.[502]

1805 sonrası uygulamaya çalıştığı şark siyasetinin bir ayağı olan Osmanlı Devleti'ni Rusya ile girdiği ittifak sonucu kaybeden Napoleon aynı akibeti İran konusunda da yaşamaktaydı. Napoleon, Finkenstein Antlaşması ile İran'a verdiği modern askerî destek, İran ordusunun Fransa tarzında eğitilmesi ve İran-Rusya

[497] E. Driault, *a.g.e.,* s.284-287; J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.385 ve BOA HAT. 1362/53703; Puryear Sebastiani'nin İstanbul'dan ayrılma nedenlerini üç başlık altında toplamıştır: Sebastiani'nin salık durumu ve zayıf ruh hali, Napolyon'un Rusya ile ittifak yapmasından sonra genel politikanın değişmesi ve Osmanlı ile Rusya'nın gizli görüşmeler yapmaya başlaması. Bu konuda bkz. V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.314

[498] E. Driault, *a.g.e.,* s.284

[499] Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1117-1121; Tepedelenli Ali Paşa konusunda Fransız şikayetleri şu başlıklar altında toplanabilir: Paşa'nın Fransızlara yiyecek satılmasına engel olması, Arnavutluk'tan Fransız askerlerinin geçmesine izin vermemesi, İngilizlere yardım etmesi, Fransız gemilerini ele geçirip zulmetmesi ve bu yapılanların tarafsızlığa aykırı olması. Bu konuda bkz. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu, Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017, s.41-42

[500] Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.409-410

[501] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1191/46894

[502] Muhib Efendi Toulon'da hazırlanan donanma hakkında Fransız makamlarına sorduğu sorulara kesin cevaplar alamasa da Malta ya da Sicilya gibi İngiliz bölgeleri hedef gösterilmekteydi ancak hedefin tam anlamı ile belirsizliği Osmanlı Devleti'ni 1798'de olduğu gibi ansızın Fransız donanmasının Osmanlı limanlarını hedef alabileceği konusunda düşündürmekteydi. Bu konuda bkz. B. Günay, *a.g.e.,* s.415-416

arasındaki barış görüşmelerinde arabulucu olacağı yönündeki sözlerini İran açısından beklenildiği gibi yerine getirmiyordu. Ayrıca bu ittifak için İngiltere'nin düşmanlığını kazanmışlardı. İngiltere Osmanlı Devleti'ne karşı Çanakkale'yi abluka altına aldığı gibi İran'a karşı da İran körfezini abluka altında tutuyordu. İngiltere bu ablukanın yanı sıra Hindistan üzerinden İran ile yeniden bağ kurma girişimlerinde de bulunmaktaydı. Ayrıca İran halkı ile de körfezde bir ticaret sürdürmekteydi. İran'daki Fransız elçisi Gardane İngiltere ile yapılan bu ticareti ve iletişimi engellemeye çalışsa da kuzeyde Rusya'nın giderek artan silahlanması ve Fransa'dan beklenilenin elde edilememesi bu iletişimi kaçınılmaz kılıyordu.[503]

Napoleon'un şark siyesetinde bu gelişmeler yaşanırken Reis Efendi'nin 13 Şubat tarihli mektubu 7 Nisan'da Viyana'dan İngiltere'ye dönmek için Malta'da olan Robert Adair'e ulaşmıştı. Elinde sadece Mayıs 1807'de Arthur Paget'e George Canning tarafından gönderilen talimatnamenin bir kopyasının olduğunu belirten Adair Osmanlı Devleti hakkında çok fazla bilgisi olmadığı ve böyle bir işe Aleksander Ball'ı tavsiye ederek İngiltere'ye dönmek istediğini G. Canning'e belirterek söz konusu durum hakkında kendisinin cevabını beklediğini bildirdi.[504] 13 Mayıs'ta Adair'in mektubunu alan Canning, Osmanlı Devleti ile yeniden görüşmelere başlama görevini, eski murahhas Paget'ın yeniden Çanakkale'ye dönmek isteyeceğini hayal bile edemediğinden [505] kendisine vermişti. Fakat Adair'e bu yönde gönderilen yazı Adair İngiltere'ye giderken Malta'ya doğru yol almaktaydı. Bu nedenle Adair bu konuda ancak mayısın sonlarında İngiltere Adası sahillerinde haber alabilecekti.[506] Adair için Osmanlı Devleti ile barış yapmak kolay bir işti, önemli olan Osmanlı Devleti'ni en kısa zamanda Rusya ile Fransa arabuluculuğu olmadan barış yapmaya ikna etmekti.[507] Adair'in İngiltere'ye dönmesi aynı zamanda iki ülke arasındaki görüşmelerin başlamasının ileriki bir tarihe kalması anlamına da gelmekteydi. Colingwood da nisan ayının sonlarında Akdeniz'de barış görüşmelerine başlama yetkisi olan bir kişinin

[503] Iradj Amini, "Napoleon and Persia", *İran*, c. XXXVII, yıl: 1999, s.113-118 ve bkz. Nikolas K. Gvosdev, *Imperial Policies and Perspectives towards Georgia, 1760-1819,* Palgrave Macmillan, Londra, 2000, 117-124
[504] Robert Adair'den George Canning'e, 8 Nisan 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.1-2
[505] George Canning'den Arthur Paget'e, 13 Nisan 1808, A. Paget, *a.g.e.,* s.380
[506] R. Adair, *a.g.e.,* s.XXI
[507] Robert Adair'den George Canning'e, 24 Nisan 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.4-6

olmadığı ve en kısa zamanda Londra'ya ulaşarak gerekli kişinin gönderilmesini arzuladığını reis efendiye bildiriyordu.[508]

Çanakkale'ye bir murahhas atanmasının bu şekilde ileri bir tarihe kalmasına paralel olarak Osmanlı Devleti söz konusu barışı bir an önce imzalamak istemekteydi. İstanbul'dan İngiltere ile barış görüşmelerine başlamak için beyaz üzerine yazılmış iki hatt-ı hümayunun yanında İstanbul ve ordu karargâhı Hakkı Paşa'ya İngiltere temsilcisinin Çanakkale'ye gelmesi halinde hemen görüşmelere başlaması gerektiği yönünde emirler göndermekteydiler.[509] Bunun yanında nisan ayında Malta'ya bir İngiliz generalin geldiği yönündeki haberler barış görüşmelerinin yakın bir zamanda başlayacağına işaret olarak kabul ediliyordu.[510] Ancak her ne kadar Fransa'nın arabuluculuğundan bir fayda gözükmese de İngiltere barışı ile bir düşman kazanmamak için Fransa'nın bu konuda ikna edilmeye çalışılması istenmekteydi.[511]

Osmanlı Devleti ilk başta İngiltere barışı konusunda çok aceleci bir tutum izlese de hem bölgeye İngiliz murahhasının erken bir tarihte gelmemesi hem de Avrupa'nın içinde bulunduğu durum Osmanlı devlet erkanının ve özellikle Edirne'de bulunan ordu mensuplarının bu aciliyet konusundaki fikirlerin değişmesine neden olmuştu. Edirne, şimdi bu barış sürecinin olabildiğince uzatılması gerekliliği üzerinde duruyordu. Edirne'de bulunan sadrazam ve devlet erkanı tarafından Muhib Efendi'den gelen mektuplar etrafında *yeniden müzakere edilmiş* olan İngiltere musalahası için ordu erkanı, barışın aciliyeti konusunda karar değiştirmiş gibi görünmekteydi. Fransa-Rusya ittifakı konusunda gelen haberlere karşılık son dönemde Osmanlı-Fransa hattında yaşanan soğukluk üzerine Paris'in ılımlı tutumu etkisini ordu karargahında göstermiş gibiydi. Rusya ile *musalaha edecek iken* Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında barış yapılmasının sonucunu *Fransa düşman olur* diyerek açıklayan Çelebi Mustafa Paşa, Hakkı

[508] Lord Colingwood'dan Reis Efendi'ye, 24 Nisan 1808, N. Collingwood, *a.g.e.*, s.115-116; bununla beraber 30 Mart tarihli bir belgede Çanakkale'ye bir İngiliz bayraklı geminin geldiği ve boğaza gelecek sefirleri için izin istediğine dair bilgi bulunmaktadır. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1347/52867

[509] Rikab-ı Hümayun'dan Boğaz Seraskerî Hakkı Paşa Hazretlerine, 29 Muharrem 1223/17 Mart 1808 ve Rikab-ı Hümayun'dan Hakkı Paşa Hazretlerine, 14 Safer 1223/11 Nisan 1808, KK. No: 60/5, s.34-35

[510] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1349/52716-B

[511] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1349/52716-C

Paşa'ya *musalaha akdine intāç eylemeyüb* görüşmelerin uzatılması emrini vermekteydi. İngiltere'nin boğaza karşı olası bir saldırısının da söz konusu olabileceğinin farkında olan karargâh en azından barış görüşmelerinin İngiltere'nin yeniden bir saldırısı ile karşılaşmadan olabildiğince geciktirilmesi üzerinde duruyordu. Fakat er ya da geç İngiltere ile yapılacak bu barışın Fransa'nın düşmanlığını doğuracağının da farkında olan sadrazam aynı zamanda bu barıştan sonra *Fransaludan husumet zuhur eder ise* bu husumete de *İngiltere ile beraber olup* karşılık verilmesinin sağlanmasını istiyordu.[512] Ordu'nun bu tutumunun yanında Hakkı Paşa'dan gelen *İngiltere sefinesi boğazın taşrasına gelüp derünunda elçi olduğuna işaret etmiş olduğundan serian tercüman irsal olunması* yönündeki haberler[513] bölgeye acilen bir tercüman atanmasını zorunlu kılmaktaydı. İstanbul'da divan tercümanının bu görev için güvenilebilecek birinin olmadığını söylemesi üzerine orduda bulunan tercümanın Çanakkale'ye gönderilmesi yönünde bir fikre sahip olan İstanbul aynı zamanda daha önce gönderilen ruhsatnamenin tekrardan gönderilmesinin de gerek olmadığını bildirmekteydi.[514] Fakat bu talep sadrazam tarafından kabul edilmedi. Sadrazam Rusya'dan herhangi bir mektubun gelmesi durumunda orduda da bir tercümanın bulunması gerektiğinden ordu tercümanının gönderilmesine yerine İstanbul'dan divan tercümanının damadı veyahut Yakovaki'nin gönderilmesi üzerinde duruyordu.[515] Fakat İstanbul'da hâlâ etkisinin hissedildiği Aleksandr Sutzo vakasından dolayı tercüman işine gayet *nezaket* gösteren Bab-ı Ali Çelebi Mustafa Paşa'nın önerisine karşılık orduya divan tercümanının damadı veya Yakovaki'nin gönderilmesini ve bunun üzerine de divan tercümanının Çanakkale'ye gönderilmesini istemekteydi.[516] Ancak ilerleyen süreçte sadrazam tercüman konusunda biraz karar değiştirmiş gibi gözükmektedir. Yakovaki'nin orduya gönderilmesinin Fransız maslahatgüzarının *kil ü kılına mebni* olacağı

[512] Çelebi Mustafa Paşa'dan Hakkı Paşa'ya, 5 Rebiulahir 1223/31 Mayıs 1808 ve Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 8 Rebiulahir 1223/3 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.6-8
[513] Bu konuda ayrıca bkz. BOA HAT. 1358/53335
[514] Rikab-ı Hümayun'dan Hakkı Paşa Hazretlerine, 2 Cemaziye'l-ahir 1223/28 Mayıs 1808 ve Rikab-ı Hümayun'dan Boğaz Seraskerî Hakkı Paşa Hazretlerine, 7 Cemaziye'l-ahir 1223/2 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.35-37
[515] Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 8 Rebiulahir 1223/3 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s. 8
[516] Rikab-ı Hümayun'dan Sadrazam Efendimize, 13 Rebiulahir 1223, 8 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.37-38

düşüncesi sadrazamı Yakovaki konusunda fikir değiştirmeye itti. İstanbul'dan orduya gönderilecek bir tercümanın şüpheler uyandırabileceği düşüncesi ile hareket eden sadrazam Yakovaki yerine orduda bulunan divan tercümanı vekili İstafanaki'nin bu konuda görevlendirilerek bölgeye gönderilmesinin daha uygun olacağını belirtmekteydi. Fakat sadrazam İstafanaki'nin Çanakkale'ye gönderilmesi için İngiliz murahhasın gelmesinin beklenmesini ve onun üzerine gönderilmesini istiyordu.[517] Boğaza tercüman gönderilme işinin elçinin gelmesine bağlanmasının sonrasında 1 Temmuz'da Çelebi Mustafa Paşa, İngiltere murahhasının Akdeniz'de olduğu konusunda gelen haberler üzerine İstafanaki'nin boğaza gönderilmesini ve antlaşma ile ilgili yazışmaların aciliyetinden dolayı yazışmaların İstanbul ile Çanakkale arasında yapılmasını istemekteydi.[518]

Çanakkale'ye gönderilecek tercüman konusunda şimdilik bu şekilde bir formül bulunmuş olsa da tercümanın nasıl ve ne zaman gönderileceği veya Yakovaki'nin Edirne'ye gelip gelmeyeceği tam anlamı ile kesin değildi. Sadrazam Hakkı Paşa'yı bu konuda bilgilendirirken tercümanın gönderilmesinde İstanbul'dan Edirne'ye gelecek olan Yakovaki'nin Edirne'de bulunan tercümanla görüştürülmemesi üzerinde durulmaktaydı. Bunun nedeni İstanbul'da Fransa maslahatgüzarı ile yapılan görüşmelerde Maslahatgüzar Latour-Maubourg İngiltere sulhu konusundaki sorduğu sorular Osmanlı heyeti tarafından *inkâr ediliyor* ve *Fransalıya sır verülmemmek* için çaba harcanıyordu. Bunun bilincinde olan Çelebi Mustafa Paşa İstanbul'dan gelecek tercümanın Çanakkale'ye gidecek olanla karşılaşmamasına ve Eflak-Boğdan voyvodaları üzerinden bir istihbarat aktarılmasının önüne geçilmesini istiyordu. Ayrıca Çanakkale'ye *İngiltere murahhasının gelmesi halinde tercüman hal oldu yerine Yakovaki istemiştim bu günlerde gelür diyerek bir iki gün oyalandırılup keyfiyet bu tarafa iş'ar olunması* da istenmekteydi.[519]

---

[517] Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 2 Cemaziye'l-evvel 1223/26 Haziran ve Çelebi Mustafa Paşa'dan Hakkı Paşa'ya, 7 Cemaziye'l-evvel 1223/1 Temmuz 1808, KK. No: 60/5, s.11-12

[518] Çelebi Mustafa Paşa'dan Ahmed Bek Efendi'ye, 7 Cemaziye'l-evvel 1223/1 Temmuz 1808 ve Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya 12 Cemaziye'l-evvel 1223/6 Temmuz 1808, KK. No: 60/5, s.12-13

[519] Çelebi Mustafa Paşa'dan Hakkı Paşa'ya, 24 Rebiulahir 1223/19 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.9

İngiliz gemisinin Çanakkale'ye geldiği haberlerine karşılık Edirne'deki ordu karargâhı İngiliz barışı konusunda hâlâ şüphelere sahipti. Özellikle de Fransız maslahatgüzarı ile İstanbul'da gerçekleşen görüşmenin mazbatasının Edirne'ye ulaşmasından sonra bu konunun yeniden gözden geçirmesi kararı alınmıştı. Orduda gerçekleşen *meclis-i meşverette İngilterelü madesini sual eden* karargâh İngültere'nin bir miktar oyalandırılmasının Osmanlı Devleti'nin çıkarları için faydalı olacağını düşünüyordu. Ordu erkanının bu yönde bir fikre sahip olmasında hiç şüphesiz İngiltere barışı ile ortaya çıkması muhtemel Fransa düşmanlığı yer almaktaydı. Fransa düşmanlığı ve İngiltere barışı arasında bir ikilem yaşayan karargâh bu durumu IV. Mustafa'ya bildirmek ihtiyacı duymaktaydı.[520]

Çelebi Mustafa Paşa'nın bu yöndeki arzına karşılık padişah bu konuda kesin bir cevap vermemekteydi. Bunun yanında IV. Mustafa sadrazama İngiltere'nin ikinci defa geri çevrilmesine karşılık İngiltere *kırılmaz mı* ve *Fransaludan umut var mı yok mu* gibi sorular yönelterek bu konunun bu sorular etrafında yeniden ele alınmasını isteyerek *herkez doğruyu söyleyüp bir tarafı tercih ve sureti katiye etsünler deyü emrü ferman* buyurmaktaydı. Bir İngiltere harekâtının sonrasındaki olaylar sonucunda sultan olduğunun çok farkında olan IV. Mustafa'nın da aklında herkesin olduğu gibi Fransa dostluğunun faydasının ne olacağı ve hiç şüphesiz İngiltere'nin Çanakkale'ye saldırma ihtimali vardı. Padişahın kendilerine yönelttiği bu sorular etrafında İngiltere barışı ve Fransa dostluğunu yeniden değerlendiren karargâh *İngilterelünün bu defa dahi tarafı Devlet-i Aliyye'den muamele-i dermüşahadesiyle elden çıkarılması bir veçhile caiz olmadığı* yönünde bir karar almıştı. Bunun yanında Fransa'dan herhangi bir *dostluk ümidi* kalmadığı konusunda da bir genel bir fikre sahip olan karargâh Rusya barışı için Fransa arabuluculuğunun da bir fayda getirmeyeceğini kabul etmekteydi. Fransa dostluğunun kendi çıkarları için bir fayda getirmeyeceğinde de hemfikir olan karargâh bunun yanında İngiltere'nin sahip olduğu *kuvvet-i bahriyesi* konusunda endişe duymaktaydı. İngiltere'nin ikinci defa reddedilmesiyle kırılacağından ve IV. Mustafa gibi en çok endişelendikleri

[520] Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 24 Rebiulahir 1223/19 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.8-9

konulardan biri olan İngiltere'nin *kuvvet-i bahriyesi* ile Çanakkale'ye saldıracağı ihtimali üzerinde durmaktaydılar. İngiliz donanmasının Çanakkale istihkâmlarını yok edecek bir güce sahip olduğunu Şubat 1807 deneyiminden bilen Osmanlı ordu erkanı böyle bir olayın nasıl bir sonuç doğurabileceğini bildiği için önceliği İstanbul'a yapılabilecek böyle bir saldırı ihtimalini ortadan kaldırmak olarak belirledi. İngiltere'nin Çanakkale üzerinden yapabileceği bir saldırıya karşılık karadan gelebilecek bir Fransız saldırısını yeğlemekteydiler. Bunun yanında son dönemde Fransa-Rusya ile *Nemçelü dahi birleşir ve şöyle olur böyle olur diyerek İngilterelü elden çıkarulur ise durumun kötü olacağı* üzerinde durmaktaydılar. İngiltere barışının öncelikli olduğu yönünde bir karar alınmış olsa da İngiltere murahhasının Çanakkale'ye bir saldırı amacıyla gelmediği anlaşılması üzerine yine murahhasın çeşitli bahanelerle oyalanması ve bu süre içerisinde Fransa ve Rusya'nın gerçek niyetlerinin anlaşılmasına çalışılması isteniyordu. Fakat murahhasın barış görüşmeleri yapılmaması durumunda *boğaza hücum etmeleri hususu olur ise derhal sulhe* rağbet edilmesi istenmekteydi. Murahhasın hangi niyet ile geldiği yanındaki gemi sayısı ile anlaşılacaktı. Eğer murahhas bir gemi ile gelirse bu saldırma amacı gütmediğinin göstergesiydi ancak murahhas, *kuvvet-i bahriyesi* ile gelir ise bu bir saldırı olabileceğinin göstergesi kabul edilecekti. Osmanlı Devleti Çanakkale'ye gelecek olan İngiltere murahhasını olabildiğince oyalama kararı almış olsa da İngiltere ile barış yapma konusunda kesin kararını vermişti. Ancak yapılacak olan bu barışın başta Fransa olmak üzere yeni düşmanlıklara neden olmamasının sağlanması gerekmekteydi. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile barış yapması halinde en büyük tepkinin İstanbul'da bulunan Fransız maslahatgüzarı Latour-Maubourg'dan geleceği de biliyordu. Bu nedenle elçiye söz konusu barışın imzalanmak istenmediği ancak boğaza gelen İngiliz donanmasının tehditlerine karşılık antlaşma yapmaya mecbur kaldıkları belirtilmeli ve maslahatgüzarı buna ikna etmek için Hakkı Paşa'ya yazılan tahriratın sureti gösterilmeliydi. Osmanlı Devleti İngiltere barışını tehdit ve mecburiyetten kabul ettiği izlenimi oluşturmaya çalışırken söz konusu barış maddelerinin de bunu desteklemesi gerektiğinin farkındaydı.[521] Bu nedenle, İngiltere barışının eski ilişkileri yenilenmesinden öteye gitmemesi gerektiğini

[521] Çelebi Mustafa Paşa'dan Kaymakam Paşa'ya, 5 Cemaziye'l-evvel 1223/29 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.9-11

düşünüyorlardı. Özellikle Fransa'ya karşı bir ittifakın söz konusu olması ya da İngiliz savaş gemilerinin Karadeniz'e geçmemesi gibi Fransa ya da Rusya'yı hedef gösterebilecek bir maddenin yer almamasını istemekteydi. Bunun yanında barış, görüşmelerin tamamlanmasından üç ay sonra onaylanmalı ve bu süre zarfında İngiliz murahhası antlaşmayı gizli tutmalıydı.[522]

Osmanlı devlet erkanının bu şekilde bir barış yapma amacı, hiç şüphesiz İstanbul önlerinde bir İngiliz donanmasının görülmesini önlemek ve bu önleme karşılık bir Fransız saldırısının da altyapısını hazırlamamak olarak gösterilebilir. Bununla birlikte genel olarak bakıldığında İstanbul'da giderek artan savaş taraftarlarına[523] karşılık yönetim, olası tüm savaşlardan kaçınmak istemekte ve bunu birincil hedef olarak görmekteydi. Bunun için muhtemel bir İngiliz saldırısına karşılık boğazda bir murahhas bekletmekte, Muhib Efendi aracılığı ile Fransa'nın dostluğu devam ettirilmeye çalışılmakta veya daha doğrusu öyle gösterilmeye çalışılmakta ve Rusya feldmareşali aracılığıyla da St. Petersburg ile bir dostluk bağı kurulmak için çaba harcanmaktaydı. Fakat Fransa ve Rusya ilişkilerinin belirsizliği ve Osmanlı barış teklifine Londra'dan olumlu cevap gelmesi bu konunun en çok tartışılan konu olmasına neden oldu. Sadrazamla birlikte orduda bulunan devlet adamları genel olarak İngiltere'nin oyalanmasına yönelik bir politika izlemek istese de İstanbul bir an önce barışın sağlanması yönünde bir fikre sahipti.[524] Edirne'nin İngiltere'nin oyalanması, buna karşılık İstanbul'un bir an önce barış yapılması düşünceleri üzerinden uzun bir zamandan beri devam eden yazışmalarda, İngiltere murahhasının bölgeye Osmanlı murahhası atanması ve talimatnamelerin Edirne'den gelmesi gibi konularla oyalanmasına karar verilmişti ancak bu oyalama taktiklerinin yanı sıra murahhasın elden kaçırılmamasına ve bir gecikmeyle de olsa barışın sağlanması Osmanlı Devleti'nin kesin kararıydı.[525] Bunun için de İstanbul bir an önce

[522] F. İsmail, *a.g.e.*, s.184-186
[523] İstanbul'dan sadrazama yazılan mektuplarda İstanbul'da *buğünlerde Rusya ve İngilterelüyle muharebe* arzusunun olduğu yönünde haberler gelmekteydi. Bu konuda bkz. Rikab-ı Hümayun'dan Sadrazam Efendimize, 25 Rebiulahir 1223/20 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.38-39
[524] Rikab-ı Hümayun'dan Boğaz Seraskerî Hakkı Paşa Hazretlerine, 29 Rebiulahir 1223/24 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.39
[525] Rikab-ı Hümayun'dan Boğaz Seraskerî Hakkı Paşa Hazretlerine, 3 Cemaziyyel evvel 1223/27 Haziran 1808, KK. No: 60/5, s.39-40

Çanakkale'ye İstafanaki'nin gönderilmesi istiyordu[526] çünkü İzmir'de bulunan İsveç konsolosluğundan bölgeye bir İngiliz murahhası tayin olduğu haberleri gelmekteydi.[527]

Henüz Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir barış görüşmesi başlamasa da Adriyatik'de iki ülkenin ilişkileri gayet iyi durumdaydı. Ortak düşman Fransa'ya karşı verilen mücadelede Tepedelenli Ali Paşa'nın yanında olduğunu her fırsatta belirten Collingwood haziranda Ali Paşa'ya gönderdiği mektubunda Fransa'ya karşı verilen mücadelede Adriyatik'de bulunan İngiliz gemilerinin istenildiği taktirde ellerinden gelen en iyi yardımı yapacaklarını belirtiyordu. Bunun yanında ihtiyaç duyulan tüm askeri araç ve gerecin talep edildiği takdirde Malta'dan satın alınabileceğini de bildirmişti.[528] Collingwood Fransa'ya karşı verilen mücadelede Osmanlı Devleti ile iş birliğine gitmekte bu kadar istekli gözükmesine rağmen temmuz ayında Castlereagh'a gönderdiği mektupta Osmanlı barışı konusunda çok istekli gözükmemekteydi. Barışın zorunlu olmadığını belirten Collingwood barışın imzalanması durumda Osmanlı Devleti'nin korunması için bir filonun görevlendirilmesi gerekeceğini belirtmekteydi. Bu açıklamasıyla Collingwood şu ana kadar söz konusu barışın içeriğine dair bir şey konuşulmasa da barışın yapılması halinde Osmanlı Devleti'nin olası saldırılara karşı İngiliz deniz kuvvetleri tarafından korunması gerektiğinin farkındaydı.[529]

Osmanlı-İngiliz hattında yaşanan bu gelişmelere paralel Fransa-Rusya arasındaki Osmanlı Devleti'ni parçalama planları boğazlar ve İstanbul konusunda bir çıkmaza girmişti. Rumyantsev İstanbul ve boğazların kendileri için öneminden bahsederek buraları Rusya egemenliğine almak isterken Caulaincourt özellikle Çanakkale konusunda çok kararlı bir tutum izlemekteydi. Rusya İstanbul ve Çanakkale'nin kendisine verilmesi durumunda Napolyon'un İspanya'da, İtalya'da ya da Avusturya'da yapacağı tüm değişiklikleri onaylayacaktı hatta Hindistan'a bile gitmeye hazırdı. Fakat Napoleon Çanakkale'nin kendi egemenliğinde

[526] Rikab-ı Hümayun'dan Hakkı Paşa Hazretlerine, 12 Cemaziyyel evvel 1223/6 Temmuz 1808, KK. No: 60/5, s.42
[527] Rikab-ı Hümayun'dan Hakkı Paşa Hazretlerine, 19 Cemaziyyel evvel 1223/13 Temmuz 1808, KK. No: 60/5, s.43 ve BOA HAT. 1362/53749
[528] Collingwood'tan Tepedelenli Ali Paşa'ya, 20 Haziran 1808, N. Collingwood, *a.g.e.,* s.155-156
[529] Collingwood'tan Castlereagh'a, 25 Temmuz 1808, N. Collingwood, *a.g.e.,* s.192-196

olmasını istiyordu. Napolyon'un Çanakkale'yi istemesinin iki temel sebebi vardı. Bunlardan birincisi denizlerde güvenliği sağlayamaması diğeri ise Çanakkale aracılığı ile Akdeniz'de Fransa ticaretini yeniden kurmak ve genişletmek düşüncesiydi. Diğer yandan burası Mısır-İstanbul-Doğu Avrupa bağlantısının en merkez bölgelerinden birisiydi. Napoleon'un Çanakkale Boğazı konusunda bu kararlı tutumuna karşılık I. Aleksandr, Napoleon'u ikili görüşmelerde yarım saatte ikna edeceğini düşünüyordu. Ancak bu ikili görüşmeyi İsveç harekâtının sonuçlarını görmek istediği için geciktirmekteydi. Temmuz ayında düşündüğü bu ikili görüşmeye kadar İngiltere'nin tutumunu da tam anlamı ile öğrenmiş olacaktı. Diğer taraftan Fransa da Çar I. Aleksandr'ın bu talebini geciktirmek istemekteydi. Her ne kadar sorunlar yaşansa da Osmanlı Devleti ile Fransa arasında halihazırdaki dostluk ve buna paralel olarak paylaşım görüşmelerinin daha çok gerçeklikten uzak ve sadece bir oyalama taktiğinden ibaret olması bu görüşmeden kaçınılmasına sebep oluyordu. Bunun yanında Tilsit'te Rusya'ya vaad edilen Prenslikler'den Osmanlı Devleti'nin bir türlü vazgeçmemesi ve Fransa-Rusya ittifakına karşı yavaş yavaş oluşmaya başlayan Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasından duyulan endişe görüşmeyi ertelemenin diğer nedenleriydi. Aynı zamanda en büyük müttefiki I. Aleksandr ile yapacağı görüşmede Çar'ın isteklerine vereceği olumsuz cevapların bu kritik dönemde iki ülke ilişkilerinde bir olumsuzluk yaratmasından da çekinilmekteydi. Bu çekincelerle birlikte Caulaincourt, St. Petersburg'da I. Aleksandr ve Napoleon arasında yapılması planlanan görüşmeyi olabildiğince ileri bir tarihe erteletmeye çalışıyordu. Bu girişimler sonucu Çar görüşmeyi ağustosa ertelemeyi kabul etmişti fakat hâlâ Caulaincourt'u boğazlar konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Çar, Caulaincourt'a boğazlar konusundaki anlaşmazlığın nedenlerini sordu Fransız elçi İstanbul ve Çanakkale'nin tüm Levant'ın ticaretinin merkezi olduğunu belirtti. Çar bölgenin sadece bir Rus eyaleti olacağını, zira kendi evinin anahtarı olduğunu söylemesine karşılık olarak Caulaincourt boğazların aynı zamanda Toulon ve Corfu'nun da anahtarı olduğunu belirtiyordu. Caulaincourt'un iki bölgenin de Ruslarda kalması durumunda güç dengesinin bozulacağını ve iki devletin de her zaman dost olmayacağını belirtmesi üzerine Aleksandr da buna katılarak *neden ülkemin daha kötü bir durumda olmasını* isteyeceğini ve Fransa'nın Çanakkale'yi alması halinde kayıplarının

kazançlarından fazla olacağını, bu nedenle Osmanlı Devleti'ni Fransa'ya tercih edeceğini belirtiyordu. Sonunda taraflar ikili görüşmeden önce herhangi bir ön şartın ya da kabulün olamayacağını kabullenmek zorunda kaldılar.[530]

Fransa-Rusya hattındaki bu duruma karşılık Bab-ı Ali'nin Prensliklerde bulunan Rusya feldmareşali aracılığı ile Fransa arabuluculuğu olmadan Rusya ile barış yapma girişimi St. Petersburg tarafından olumlu karşılanmıştı. Bu görüşmeleri yürütmek için feldmareşale ruhsatname gönderilmişti. [531] I. Aleksandr'ın Feldmareşal Prozorovsky'ye Osmanlı Devleti ile görüşmeler yapma konusunda ruhsat vermesinin nedeni, bu hengamede Osmanlı Devleti ile yapacağı ikili görüşmeler sonucunda Prenslikleri alabileceğini düşünmesiydi. I. Aleksandr özellikle Sebastiani'nin İstanbul'dan ayrılmasından sonra ikili görüşmeler aracılığı ile iyi bir barış antlaşması elde edebileceğini düşünüyordu. Bu sebeple Prozorovsky'ye herhagi bir askeri çatışmadan kaçınmasını ve Osmanlı Devleti ile görüşmelere devam etmesini emretti. Ancak I. Aleksandr Alemdar Mustafa Paşa'ya Prozorovsky aracılığıyla hali hazırdaki Fransa dostluğunun yanında Osmanlı Devleti ile ikili görüşmelere girmesinin kendisinin çıkarına olmadığını iletmekteydi. Bunun yanında Rus feldmareşal, Alemdar Mustafa Paşa'yı ileride yaşanabilecek askeri ve siyasi bir anlaşmazlığın engelleneceği konusunda bilgilendiriyordu. Bu, aynı zamanda bölgeye bir Rus saldırısı olmayacağını anlamına geldiği için Alemdar Mustafa Paşa'ya memleketin içine doğru yapacağı herhangi bir hareket için uygun bir zemin de oluşturmaktaydı.[532] Rusya'nın ileride yaşanabilecek bir çatışmayı engelleme çabasının yanında İstanbul'dan habersiz görüşmeleri sürdüren Alemdar Mustafa Paşa'nın geleceğe dair farklı planları vardı. Tirsinikli İsmail'in bankeri olan Manuk/Emanuel Mirzaian[533] aracılığıyla

---

[530] St. Petersburg'da farklı zamanlarda gerçekleştirilen bu görüşme ve konuşmalar için bkz. V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.304-308, 320-321 ve 325-327

[531] II. Mahmud'un tahta çıkması ile Rusya feldmareşaline yazılan mektupta daha önceden kendisine hükümeti tarafından ruhsatname geldiği belirtilmektedir. Bu konuda bkz. Rikab-ı Hümayun'dan Rusya Feldmareşali Prozorovsky'ye, 2 Recep 1223/24 Ağustos 18108, KK. No: 60/5, s.44

[532] A. Mikhailovsky-Danilevsky, *a.g.e.*, s.82-85

[533] Aslen Ermeni olan Manuk Rusçuk'lu tüccar olarak kariyerine başlamıştı. Bulgaristan ve Eflak-Boğdan arasında yaptığı ticaretten zenginleşen Manuk yüzyılın sonunda Tirsinikli İsmail'in nakit ihtiyacını karşılamaya başlayınca ikili arasında yakın bir temas kurulmuş oldu. Bu sayede de Manuk Tirsinikli İsmail'in koruması altında Tuna'da yaptığı ticareti daha da büyüterek uluslararası bir ticaret ağı kurdu. Manuk'un sahip olduğu bu ticaret kapasitesi ve sahip olduğu kişisel bağlar onu bölgede önemli bir kişi durumuna getirdi. Tirsinikli'nin 1806'da ölmesi üzerine Manuk

sürdürdüğü görüşmelere yardımcı olmak için Bükreş'e gönderdiği Bogos aracılığıyla Rus delegasyonuyla barış şartlarını bireysel olarak görüşme isteğini bildiriyordu. Bu vesileyle Alemdar Mustafa Paşa eğer Rusya barış antlaşmasını kabul ederse Rusya'yı Fransa'ya karşı otuz bin kişilik bir ordu ile destekleyeceğini deklare ediyordu. Alemdar'ın amacı sadece Rusya ile barış yapmak değil bu barışla Napoleon'a karşı da bir ittifak da kurmaktı. Alemdar'ın bu amacını duyan Çar I. Aleksandr bunu kabul etmese de reddetmiyor ve iki devlet arasındaki ateşkesi uzatıyordu. Rusya aynı zamanda Napoleon ve I. Aleksandr arasında ikili görüşme oluncaya kadar ateşkesi bozmak da istememekteydi. Tuna'da bu konuşulanlar IV. Mustafa tarafından bilinse de sultan görüşmelerin içeriğinden haberisizdi. Bu şekilde diplomatik olarak İstanbul'u baypas eden Rusçuk, İstanbul'un yanında Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti gibi davranıyordu.[534]

Paris'te de Muhib Efendi her ne kadar Napoleon ve Champagny ile onların genel olarak İspanya olaylarıyla ilgilenmelerinden dolayı çok fazla görüşemese de fırsat buldukça Osmalı-Rus barışını gündeme getirmeye çalışıyordu. Prenslikler konusunda dile getirilen düşüncelerin sonrasında Muhib Efendi talimatları doğrultusunda söz konusu barışın daha önceki Avusturya barışı gibi

---

Alemdar Mustafa ile çalışmaya başladı ve sahip olduğu kişisel ağları kullanarak Alemdar Mustafa'nın İstanbul tarafından ayan olarak atanması için lobi faliyeti yürüttü. Bununla birlikte Alemdar Mustafa'nın nakit ihtiyacını da karşılıyordu. İkili arasındaki bu iş birliği Alemdar'ın İstanbul macerası sırasında da devam etti. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olmasından sonra Moldovya yöneticisi ve baş dragoman yapıldı. Alemdar Vakası'ndan sonra da Rusya'ya kaçan Manuk burada ticari ve diplomatik faaliyetlerde bulundu. Bu konuda bkz. A. Yaycıoğlu, *a.g.e.*, s.97-98; ayrıca Stefania Costache, "From Ruscuk to Bessarabia: Manuk Bey and the Career of an Ottoman-Russian Middleman at the Beginning of the 19th Century", *Cihannüma*, sayı: III/1, Temmuz 2017, s.23-43 ve Silvart Malhasyan-Aysel Yıldız, "Bir Rahibin Kaleminden Alemdar Mustafa Paşa'nın Sarrafı Manuk Mirzayan Bey", *Cihannüma*, sayı: III/1, Temmuz 2017, s.123-172

[534] A. Yaycıoğlu, *a.g.e.,* s.185-187 ve Stefania Costache, *At the End of Empire: Imperial Governance, Inter-Imperial Rivalry and "Autonomy" in Wallachia and Moldavia (1780s-1850s)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İllinois Üniversitesi, İllinois, 2013, s.89-90; Rusya'nın ateşkesi sürdürme politikası için bzk. V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.338; Alemdar Mustafa Paşa ile Rus feldmareşal arasında geçen bu iletişimin yanında Cabi Ömer Efendi Alemdar Mustafa Paşa ile Napoleon arasında geçen başka bir iletişimden de bahsetmektedir. Buna göre Napoleon Alemdar Mustafa Paşa'ya *eğer bir takrîb yine Sultan Selim Efendimizi cülûs ettirir iseniz, Sultan Ahmed hududundan Moskovlu ile sınurlarınızı kat' ve musâlaha olunup ve her ne kadar masârif-i seferiyeniz ve İngilüzlü'den rahneniz vâki' oldu ise cümlesini bi-temâmihâ edâ ederim* diyerek onu III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için harekete geçirmeye cesaretlendirdiğini belirtir. Cabi Ömer Efendi tarafından dile getirilen Napoleon'un bu taahhüdü aynı zamanda Alamdar Mustafa Paşa'nın Napoleon'un desteğiyle İstanbul'a geldiğine dair İstanbul sokaklarındaki dedikoduların bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Bu konuda bkz. Cabi Ömer Efendi, *a.g.e.,* s.172

istatosko/status quo'yu dikkate alan bir barış olabileceğini dillerdirmeye başladı. Bunun yanında Muhib Efendi özellikle de Sebastiani'nin Paris'e gelmesinden sonra *İngilterelünün bir kıt'a fırkateyn sefinesi boğaza gelmiş ve müzâkereye şürû' olunmuş deyü* Fransa'ya karşı oluşturulduğu düşünülen bu Osmanlı-İngiliz barışı meselesi ile uğraşmak zorunda kaldı. Fransa olası bir Osmanlı-İngiliz barışına karşı açıkça karşı olduğunu belli ediyor ve Muhib Efendi aracılığı ile İstanbul'a gözdağı vererek bu girişimin sonuçsuz kalmasını sağlamaya çalışıyordu. Hiç şüphesiz verilmeye çalışılan bu gözdağının etkisi Edirne'de hissedilse de İngiltere barışının imzalanmasını engelleyebilecek bir boyuta ulaşamadı. Paris bir taraftan bu gözdağını verirken diğer taraftan da Muhib Efendi'ye Rusya barışı konusunda olumlu şeyler söylüyordu. Napoleon'un İspanya'daki "başarılı" harekâtlarından sonra tez zamanda Fransa'ya döneceği belirtilerek imparatorun söz konusu barışı döndükten kısa bir süre sonra nihayete erdireceği anlatılarak olumlu bir izlenim sergilenmekteydi. Osmanlı-İngiliz barışının duyulduğu bu günlerde dile getirilen bu söylem ile Osmanlı Devleti ve elçisi Napoelon'un dönüşüne kadar oyalanmak istenilmekteydi.[535]

Napoleon her ne kadar İspanya'da başarılı harekâtlar yapıyor gibi gösterilmeye çalışılsa da aslında yeni bir çıkmaza doğru sürükleniyordu. Mart 1808'de başlayan olaylar İspanyol şehirlerinin Fransız askerleri tarafından işgali ve yeni bir istikrarsızlıkla sonuçlanmıştı. İngiltere ve Fransa İspanya'da nüfuz mücadelesi verirken Osmanlı Devleti'nde de uzun süreden beri bir sessizliğe bürünmüş olan iç rekabet kendisini yeniden göstermeye başladı. Kabakçı İsyanı ile iktidarı ele geçirip IV. Mustafa'yı padişah yapan gruba karşılık Nizam-ı Cedid ekibinden arda kalanlar III. Selim'i yeniden padişah yapmak ve Nizam-ı Cedid reformlarını yeniden hayata geçirmek için örgütlenmeye başlamıştı. Kabakçı İsyanı ile orduda bulunan bu kişiler -Abdullah Ramiz, Mehmet Tahsin, Mustafa Refik, Mehmed Said Galib ve Mehmet Emin Behiç- [536] orduda yaşanan karışıklıklar ve yeni düzen taraftarları tarafından öldürülme risklerini dikkate alarak çeşitli bahaneler ile Rusçuk'ta bulunan Alemdar Mustafa Paşa'nın yanını sığınmışlardı. Ayrıca Alemdar Mustafa Paşa'yı Nizam-ı Cedid reformları ve III.

[535] B. Günay, *a.g.e.,* s.510-530
[536] Beydilli, "Alemdar…" s.364

Selim hakkında bilgilendirerek yeni yönetim aleyhine kışkırtmışlar ve III. Selim'in yeniden tahta geçmesi için çalışmaya ikna etmişlerdi.[537] Rusçuk Yaranı istediklerini yapabilmek için Edirne'de bulunan ordu karargâhı ile birlikte hareket edilmesi gerektiğinin farkındaydı. Rusçuk ile Edirne arasındaki yakınlaşma Rusçuk Yaranı'ndan bazı kişilerin önemli görevlere getirilmesini sağladı ve böylece Galip Efendi reisülküttaplık malamına atandı. Yapılan plan dahilinde de ordu ve Alemdar Mustafa Paşa'nın birlikleri İstanbul'a hareket etti. İstanbul'a ulaşan askerlerin desteğiyle Kabakçı Mustafa olayında etkisi olan devlet görevlileri bir bir görevlerinden uzaklaştırılmaya başlandı. İlk başta bu durumun kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşündüğü için ses çıkarmayan Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa ve Rusçuk Yaranı'nın arasının açılması uzun sürmedi. Rusçuk Yaranı'nın gerçek niyetinin anlaşılması üzerine harekete geçen Alemdar Mustafa Paşa ordusu ile İstanbul'a girmeye başladı ve IV. Mustafa'yı tahtan indirerek yenine III. Selim'i geçirmek istedi. Bunun üzerine IV. Mustafa saray kapılarını kapatıp çevresindekileri toplayarak ne yapılması gerektiğini tartıştıktan sonra Sultan Selim ve Şehzade Mahmut'un idamına karar verildi.[538] III. Selim ve Şehzade Mahmud'un öldürülmesi emri üzerine harekete geçen IV. Mustafa'nın harem ağaları, III. Selim'i öldürseler de Şehzade Mahmud'u ellerinden kaçırdılar. [539] IV. Mustafa ve Şehzade Mahmud'tan başka hanedan üyesi

[537] Rusçuk Yaranı'nın yanısıra İstanbul'da da III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için çalışmalar yapılmaktaydı. III. Selim'in son dönemlerinde ortaya çıkan Fransa karşıtlığı ve Kabakçı Mustafa İsyanı ile bu durumun tamamen ortaya çıkması Sebastiani'nin III. Selim'i yeniden tahta çıkarmak için çalışmasına neden oldu. Bu konudaki kaynaklar kesin bir şey söylemese de Rusçuk Yaranı'nın yanında İstanbul'da Sebastiani ve Beyhan Sultan'ın III. Selim'in yeniden tahta çıkması için çalıştıklarını göstermektedir. Bu konuda bkz. Aysel Yıldız, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident: A Study of the May 1807 Rebellion*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.559-574

[538] Bu konuda bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s.82-121; Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1156-1186; M. Sertoğlu, *a.g.e.,* s.2823-2826; Georg Oğulukyan, *Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyanları: III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1972, s.24-26; Tayyâr-zade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn*, haz. Mehmet Arslan, Kitapevi Yay., İstanbul, 2010, c. III, s.70-78; William Deans, *History of the Ottoman Empire from the Earliest Period to the Present Time*, A. Fullarton, Londra-Edinburgh, 1854, s.196-197; E. Z. Karal, *a.g.e.,* 87-88; Ali Yaycıoğlu, "Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Ortaklık ve Entegrasyon Denemesi", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, ed. Seyfi Kenan, İSAM,* İstanbul, 2010, s.692-694; M. A. Beyhan, *a.g.e.,* s.224-228 ve J. W. Zinkeisen, *a.g.e.,* s.389-392

[539] III. Selim'in öldürülmesi hakkında bkz. Aysel Danacı-Yıldız, "III. Selim'in Katilleri", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XXXI, İstanbul, 2008, s.54-92; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK Yay., Ankara, 1987, c. III-IV, s.224-228 ve S. Shaw, *a.g.e.,* s.545-560

kalmaması, Rusçuk Yaranı'nın Şehzade Mahmud'u II. Mahmud olarak 28 Temmuz'da tahta geçirmesine neden oldu.[540] Daha sonrada Alemdar Mustafa Paşa sadrazam olurken daha önce bazı önemli görevlere getirilen Rusçuk Yaranı yönetimdeki etkinliğini daha da arttırdı. Özellikle Galip Efendi'nin reisülküttaplık görevine devam etmesi daha önce dış politikada belirlenen çizginin değişmeyeceğinin göstergesiydi. II. Mahmud'un padişah olmasıyla sadarete gelen Alemdar bir yandan İstanbul'da kendi otoritesini sağlamaya çalışırken diğer taraftan da büyük ayanın devlet idaresini kontrol altına alması teşebbüsünde bulunuyordu.[541] Alemdar'ın büyük ayanları İstanbul'a daveti sonrası toplanan meşverette bir süredir devam eden siyasi buhrana merkez ve taşranın ileri gelenlerinin birlik içinde son vermesi kabul edilmiş ve Sened-i İttifak ortaya çıkmıştır.[542] Alemdar Mustafa Paşa merkez ve taşra arasında bu şekilde bir birlik oluşturmaya çalışırken reform hareketini de yeniden başlattı. Reform sürecinin yeniden başlatılması hiç şüphesiz birçok çevre tarafından olumlu karşılanmasa da İstanbul'da bulunan ayan kuvvetleri bir süreliğine de olsa yeni bir isyan girişimini öteledi.[543] Bununla birlikte İstanbul'daki fiyat artışı sorunu devam etmekte ve halktaki hoşnutsuzluğu arttırmaktaydı. Bunun önüne geçebilmek için bir taraftan Anadolu'dan kuzu başta olmak üzere canlı hayvan getirilmeye çalışılırken bir taraftan da Alemdar kasapbaşına baskı yaparak et fiyatlarını aşağı çekmeye çalışıyordu.[544]

Alemdar Mustafa Paşa'nın sadarete gelmesiyle birlikte Manuk Bey de dragoman[545] yapılmıştı. XVIII. yüzyıl boyunca bu makamı elinde tutan Fenerli Rumların yerine atanan Eflak'lı bir Ermeni ve banker olan Manuk Bey bu dönemde Osmanlı diplomasisinin baş aktörlerindendi. Alemdar, Manuk aracılığıyla Rusya-Osmanlı ittifakını bir kez daha yineledi. Bayraktar, Manuk Bey

[540] Kemal Beydilli, "Mahmud II", *DİA*, c. XXVII, yıl: 2003, s.352
[541] Halil İnalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu", *Belleten*, c. XXVIII, sayı: 112, Ekim 1964, s.603
[542] Sened-i İttifak konusunda bkz. Ali Akyıldız, "Padişahın Otoritesinin Tartışmaya Açılması: Sened-i İttifak", *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.83-102
[543] Abdulkadir Özcan, "Sekbân-ı Cedîd", *DİA*, c. XXXVI, s.328-329 ve İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.144-147 ve J. W. Zinkeisen, *a.g.e*. s.396
[544] Bu konuda bkz. Asım Efendi, *a.g.e.*, s.204-205; BOA HAT. 1356/53085 ve 1362/53717
[545] Tercüman manasınında kullanılan bu tabir Fransızca tercüman kelimesinden Türkçe'ye geçmiştir. Bu konuda bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 2004, c. 1, s.478

aracılığıyla yazdığı mektupta Fransa'nın İspanya'da yaşadığı askeri sorunlardan bahsederek Arnavutluk üzerinden Fransa'ya karşı bir harekât teklifinde bulunmaktaydı. Bu ittifakın karşılıklı yarar sağlayacağının altı çiziliyordu. Bu mektupla birlikte ateşkesi kalıcı bir antlaşmaya çevirmek amacıyla yapılacak müzakereler için Rusya'dan bir delegasyon İstanbul'a davet edildi. Bu davet üzerine Rusya'dan gönderilen delegasyon görüşmelerde Alemdar'ın Yeniçeriler liderliğindeki toplumsal muhalefeti bastırıp bastırmadığı üzerinde durmakta ve Alemdar'ın yaptığı ittifak teklifinin arkasında olduğu belirtilmekteydi. [546] İstanbul'da yaşanan bu kanlı olayları 2 Ağustos'ta Collingwood'a bildiren Tepedelenli Ali Paşa, Bayraktar'ın şu anda zor kullanarak tüm gücü elinde bulundurduğundan bahsetse de bir süre sonra İstanbul'da bulunan askerlerin Edirne'ye geri döneceğini belirterek bu durumun fazla uzun sürmeyeceği imasında bulunmaktaydı. İstanbul'da yaşanan bu olayların kendisini dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemeyeceğinden bahsederek Londra'nın Baltık'da yaptığı gibi kendisine de yardım etmesini, İngiltere'nin yardımı olmadan iyi bir mücadeleye veremeyeceğini ve kendisine veya bölgesine karşı olabilecek bir tehdit ve saldırı karşısında İngiltere hükümetinin korumasını talep etmekteydi.[547] İstanbul'da yaşanan bu yönetim değişikliğinin Collingwood tarafından da olumlu karşılandığı söylenemez. İstanbul'daki devrimi Osmanlı yönetiminde Fransız nüfuzunun yeniden güç kazanmasının belirtisi olarak yorumlayan Collingwood Alemdar Mustafa Paşa'nın Fransız ve Rus kurnazlığı tarafından ayartıldığını belirtiyordu. Özellikle yeni ekibin Nizam-ı Cedid taraftarı olması ve Nizam-ı Cedid'in de Fransa taraftarı olduğu izlenimi Collingwood'un bu yorumlarda bulunmasının temel nedeniydi. Collingwood İstanbul'daki olayları her ne kadar Fransız nüfuzunun iktidara gelmesi olarak yorumlasa da Kaptan Paşa ile yaptığı görüşmelerde Kaptan Paşa'ya duyduğu güveni belirtiyordu çünkü Kaptan Paşa bu haberleşmede Collingwood'a İngiltere'ye karşı oluşabilecek herhangi bir saldırı girişimine karşılık Osmanlı gemilerini iki ülkenin muarahhaslarının antlaşmayı tamamlayıncaya kadar Çanakkale Boğazı'nın içinde tutacağının güvencesini

[546] A. Yaycıoğlu, a.g.m., s.697; a.g.mlf., *a.g.e.,* s.196; II. Mahmud'un tahta çıkmasından sonra Rus feldmareşal ile yeniden görüşmelere başlama talebi için bkz. Rikab-ı Hümayun'dan Rusya Feldmareşali Prozorovsky'ye, 2 Recep 1223/24 Ağustos 18108, KK. No: 60/5, s.44

[547] Tepedelenli Ali Paşa'dan Amiral Collingwood'a, 2 Ağustos 1808, N. Collingwood, *a.g.e.,* s.209-210

vermişti. İngiliz gemilerinin de Osmanlı gemilerini aramadığını ancak Osmanlı gemilerinin kendilerini bir saldırı niyeti ile aramaları durumunda olası bir çatışmanın olacağını belirtse de İngiltere'nin bir saldırı durumu olmadığı takdirde Osmanlı Devleti'ne karşı bir saldırıda bulunmayacağını belirtmekteydi. Böylece İngiltere'nin Akdeniz'de bulunan donanmasının en rütbeli görevlisinden şimdilik bir saldırı yapılmayacağı garantisi alınmıştı. Collingwood ayrıca İstanbul'daki yeni yönetimin İngiltere'ye karşı olumsuz bir politika izlemesi halinde bile Tepedelenli ile iyi ilişkilerin devam edeceğini de belirtmekteydi.[548]

Collingwood'un İstanbul'daki yönetim değişikliği konusundaki bu endişelerine karşılık İstanbul'daki değişime rağmen Osmanlı Devleti'nin İngiltere konusundaki fikirlerinde bir değişiklik yaşanmamıştı. Hatta Alemdar Mustafa Paşa İstanbul'a hareket etmeden önce Rusya ile birlikte Napoleon'a karşı bir ittifak kurma düşüncesine bile sahipti. Ayrıca İngiltere'nin Osmanlı barışından sonra Osmanlı-Rusya barışının sağlanması isteğini de destekliyordu hatta İngiltere'den önce Rusya delegasyonu ile görüşmelere başlamıştı. Bu kapsamda 4 Kasım 1808'de Prozorovsk'nin karargahından çıkarak İstanbul'a gelen Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk ile olan görüşmesinde ilk olarak Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barışın gecikmesini Fransızların *siyasi entrikalarına* bağlıyor ve ilk amacının *Rusya ve İngiltere ile barış imzalamak* olduğunu belirtiyordu.[549] Bunun yanında Collingwood'un beklediği politik dönüşümün yaşanmamasının en büyük nedeni İstanbul'daki olaylardan önce reisülküttaplık gibi kurumlara Rusçuk takımından kişilerin geçmiş olmasıydı. Özellikle 16 Nisan 1808'de reisülküttap olan Galib Efendi'nin görevinde kalması Fransa'dan ayrı olarak Rusya ve İngiltere ile barışın yapılması yönündeki politikanın devamını sağladı.[550] İstanbul'da yaşanan bu yönetim değişikliğinin dış politikada bir değişim yaratmaması, aynı zamanda uzun süreden beri altyapısı oluşturulan Osmanlı-İngiliz görüşmelerinin de etkilenmemesi anlamına geliyordu.

---

[548] Amiral Collingwood'dan Tepedelenli Ali Paşa'ya, 22 Eylül 1808, N. Collingwood, *a.g.e.*, s.246-252

[549] Fatih Ünal, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden 1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. ¼, Yaz 2008, s.577-579

[550] F. İsmail, *a.g.e.,* s.189; V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.337 ve O. Köprülü, a.g.m., s.330

Bab-ı Ali aynı konuda Fransa'yı da ikna etmeye çalışmaktaydı. Fransız maslahatgüzarı ile 5 Ekim günü yapılan görüşmede Bab-ı Ali, yönetim değişikliğine karşılık dış politikada bir değişiklik yaşanmayacağını belirtiyordu. Fakat bununla birlikte II. Mahmud'un uzun süredir Paris'te devam eden Osmanlı-Rus barış görüşmelerinde bir ilerleme sağlanamamasından hiç memnun olmadığı vurgulanmaktaydı. Fakat bu memniniyetsizliklerle beraber Bab-ı Ali Latour-Maubourg'u II. Mahmud'un III. Selim devrindeki Fransız dostluğu politikasını benimsediği yönünde ikna etmeye çalışıyordu. Bunun yapılmasındaki en önemli neden III. Selim devrinde sağlanan Napoleon'un dostluğunun yeniden sağlanmak istenmesiydi. Bu kazanımın Bab-ı Ali'nin bu günlerde hoşnutsuzluk duyduğu meselelelerin başında gelen Paris'teki Osmanlı-Rus barış görüşmelerinde bir ilerleme sağlaması bekleniyordu. Bununla birlikte maslahatgüzar Osmanlı yöneticilerinin bu yöndeki memnuniyetsizliklerine karşılık barış görüşmelerinin tamamlanma aşamasında olduğunu belirtmekte ve eğer gerekirse Fransa'nın bu konuda Rusya'yı mecburi tutacağını iddia ediyordu.[551] Paris'te de aynı şekilde beyanatta bulunulmaktaydı. II. Mahmud'un cülusunu 19 Ekim'de Champagny'e bildiren Muhib Efendi yeni sultanın dostluk siyasetini aynen devam ettireceğini bildirerek barış görüşmelerindeki arabuluculuk ricasını iletti. Aynı dönemde Paris basınında Osmanlı Devleti'nin paylaşılacağı ve Eflak-Boğdan'ın Rusya'ya, Bosna ve Sırbistan'ın Avusturya'ya verileceği yönünde haberler daha sıklıkla görülmeye başlanmıştı. Bu konuda Fransız maslahatgüzarı ve Avusturya elçisine *Devlet-i Aliyye sulhe taliptir. Fakat bir karış yer bırakmak ihtimali yoktur. Bu şartla barış yapılırsa ne ala. Olmazsa devletimiz Allah'a güvenerek harbe hazırdır* diyerek olası bir toprak talebi durumunda savaşın tercih edileceği en yüksek makamdan açıkca dile getirilmekteydi.[552] Bu cevapla birlikte daha önce Sebastiani tarafından dile getirilen *Devlet-i Aliyye Rusyaluya memleketeyni terk eder mi yâhûd i'âde-i harbi mi eyler* sorusuna da cevap verilmiş oluyordu.

[551] Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *Şani-zade Tarihi,* haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, c. I, s.90-92; F. İsmail, *a.g.e.,* s.190-191 ve B. Günay, *a.g.e.,* s.561-562

[552] Nihat Karaer, "Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde Osmanlı-Fransa Diplomasi İlişkileri", *OTAM*, sayı: 30, Güz 2011, s.13-14 ve B. Günay, *a.g.e.,* s.568; aynı konudaki şikayetler Muhib Efendi tarafından Paris'te de dile getiriliyordu. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1279/49573-D

Osmanlı Devleti'nin savaşı göze alan bu tutumunun yanında İspanya'nın bir türlü kontrol altına alınamaması ve Prusya ile Avusturya'nın da Paris'in kontrolünden çıkmak için çeşitli arayışlara yönelmesi Fransız idaresini diplomatik açıdan sıkıştırmaktaydı. Bu nedenle Napoleon, Prusya ve Avusturya'ya karşı yapılacak olan baskıda müttefiki olan Rusya'yı kullanmak istiyordu. Fakat Tilsit sonrası yaşanan süreç ve özellikle de Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ve Prenslikler konusunda I. Aleksandr'ın talebinin karşılanmaması iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermişti. Bu nedenle Napoleon yeniden bir ikili görüşme ayarlayarak ilişkileri yeniden düzenlemek ve düşmanlarına karşı Rus dostluğunu yeniden pekiştirmek istiyordu.[553]

Napoleon'un bu arzusuna paralel olarak I. Aleksandr'ın da Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunda ikili bir görüşme istemesi tarafların Erfurt'ta bir araya gelmesi ile sonuçlandı. I. Aleksandr Erfurt'a doğru hareket etmeden önce bazı yöneticiler tarafından Tilsit sonrası iki ülke arasındaki dostluğun Rusya'nın ticaretine verdiği zarar dile getirilerek Çardan Erfurt'ta bundan kaçınılması istenmişti. Bunun yanında Tilsit'in aksine Erfurt'ta roller değişmişti. Erfurt'ta Tilsit'in aksine bir Fransız saldırısından ülkesini korumak isteyen Aleksandr'ın yerine onun desteğine ihtiyacı olan Napoleon vardı.[554] Bunun yanında Napoleon Rusya'nın desteğini yeniden sağlarken kurmayı planladığı hanedanlığı için de Romanov hanedanlığıyla bir evlilik yapmayı ve bunun içinde I. Aleksandr'ın kız kardeşiyle evlenmeyi düşünüyordu. Bunun yanında I. Aleksandr da Napoleon'dan İsveç ve Finlandiya'daki haklarının tanınmasıyla birlikte Prenslikler üzerindeki egemenliğinin onaylanmasını istemekteydi. Fakat uzun zamandan beri tartışılan Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunda Prensliklerden öteye geçmek istemiyordu[555] çünkü Prenslikler haricinde Osmanlı Devleti'nden Rusya'nın toprak alması Fransa'nın da Osmanlı Devleti'nden bir

[553] John Holland Rose, *The Life of Napoleon I*, The Macmillan Company, Londra, 1902, c. II, s.162-164 ve E. Z. Karal, *a.g.e.*, s.99; Vladimir Potyemkin bu konuda Napoleon'un Prusya ve Avustruya'dan değil de daha çok Rusya'dan çekindiğini belirtmektedir. Bu konuda bkz. V. Potyemkin, *a.g.e.*, s.371-372

[554] Leonid I. Strakhovsky, *Alexander I of Russia, the Man Who Defeated Napoleon*, W. W. Norton, New York, 1947, s.92-95 ve J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.386

[555] Osmanlı Devleti'nin büyük paylaşımı konusunda Fransız hükümetinin de çekinceleri vardı. Fransız dışişleri bakanlığı Osmanlı Devleti'nin paylaşımı konusunda planlar yapsa da bu paylaşımın olabildiğince geciktirilmesini tavsiye ediyordu. Bu konuda bkz. T. G. Djuvara, *a.g.e.*, s.345-346

parça toprak alması ve dolayısıyla kendisine bir parça daha yakınlaşması anlamına gelmekteydi. Zaten Caulaincourt ile yapılan görüşmelerde İstanbul ve boğazların Rusya'ya verilme ihtimalinin olmadığı anlaşılmış gibiydi. Bunun yanında boğazların Rusya ve Fransa arasında paylaşılması aynı zamanda İngiltere'nin de bölgeye gelmesi anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte Fransa'nın ya da İngiltere'nin bölgeye gelmesine karşılık boğazlar üzerindeki zayıf Osmanlı egemenliğinin Rusya açısından daha uygun olacağı düşünülüyordu. Esasen Rusya'nın menfaati İstanbul'a doğru ileri hareketinde devam etmek fakat Fransa'nın da aynı adımlarla ilerlemesine meydan vermemekti.[556]

Bu hedefler doğrultusunda 12 Ekim 1808'de Erfurt'ta bir araya gelen iki imparatorun görüşmeleri sonucunda iki ülke arasındaki ilişkiler gözden geçirilerek yeniden şekillendirildi. Napoleon, Erfurt'ta *Rusya çarının sınırı Tuna'dan geçen Eflak ve Boğdan*[557] *üzerinde egemen olmasına ve bu andan itibaren Rusya ile birleşmesine razı göstermektedir* maddesini kabul ediyordu ancak I. Aleksandr bu antlaşmanın gizli kalacağını ve 1 Ocak 1809 tarihinden önce hiçbir askerî harekâta girişmeyeceği sözünü verdi. Ayrıca bu dönemde Osmanlı Devleti ile yapılacak görüşmeler sonucunda bu kararın Bab-ı Ali tarafından müzakereler aracılığıyla kabul edilmesi için çalışılacaktı. Bunun yanında Napoleon Tilsit'de kabul edilen Osmanlı-Rus barış görüşmelerinde sürdürdüğü arabuluculuktan feragat etmekteydi. Fakat Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı ortak bir dil kullanarak Fransa'nın Osmanlı dostluğundan vazgeçmediği anlatmalıydı. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin İngiltere eksenine geçmesi önlenmek isteniyordu. Fakat Osmanlı Devleti'nin Prenslikler konusunda ısrarcı olması ile Osmanlı-Rus savaşının yeniden başlaması durumunda Fransa savaşa dahil olmayacaktı ancak İstanbul'daki elçiliği aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin Prenslikler konusunda ikna edilmesi için çalışacaktı. Ancak bu durum Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı tek

[556] E. Driault, *a.g.e.,* s.327

[557] Hatırlanacağı gibi Rusya uzun süreden beri bu bölgeyi silah altında tutumakta ve Tilsit'te kabul etmesine rağmen bölgeyi bir türlü tahliye etmemekteydi. Bu tahliyenin gerçekleşmesi için öncelikle Fransa'nın Prusya topraklarından çıkması şartını koşmaktaydı. Napoleon, Avrupa'da işlerin istediği gibi gitmediği bir dönemde dostluğuna ihtiyaç duyduğu Rusya'nın önem verdiği meselelerden biri olan Prusya'nın tahliye edileceğini St. Petersburg'da bulunan elçisi aracılığıyla I. Aleksandr'a iletti. Bu kararın alınmasında İspanya'da alınan başarısızlıkların etkisi olduğu hiç şüphesizdir. Bu nedenle Baylen'de alınan başarısızlığın haberi Rusya'ya ulaşmadan 5 Ağustos'ta bölgenin tahliye edileceği Caulaincourt'a bildirilmişti. Bu konuda bkz. E. Driault, *a.g.e.*, s.326

başına mücadele ettiği durumda geçerliydi. Bab-ı Ali'nin Rusya'ya karşı bir başka güç tarafından desteklenmesi durumunda Fransa da savaşa Rusya'nın yanında dahil olacaktı. Osmanlı Devleti'ne yardım edecek başka güçten kastedilen hiç şüphesiz Avusturya veya İngiltere'ydi. Rusya savaşının devam etmesi halinde Osmanlı Devleti'nin bir müttefik arayışı içinde olacağının bilinmesi ve bu sırada Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasına dair alınan duyumlar böyle bir kararın alınmasında hiç şüphesiz etkili olmuştu. İngiltere karşısında Fransa'nın Rusya'ya verdiği desteğe karşılık Avusturya'nın Fransa'ya savaş ilan etmesi halinde Rusya da Fransa'ya gerekli desteği verecekti. Böylece daha önce konuşulan Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasından vazgeçilmişti ve sadece Prenslikler üzerinde Rusya'nın egemenliği Fransa tarafından tanınmaktaydı. Hatta iki ülke Prensikler dışında kendi antlaşmalarının haricinde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne karşı olabilecek bir saldırıya izin vermemeyi kabul etmekteydi. Her ne kadar Napoleon Osmanlı-Rus barışındaki arabuluculuk görevini bırakıp Prenslikler konusunda Rusya'nın talebini kabul etse de Osmanlı Devleti ile dostluk ilişkilerini devam ettirmeye çalışmakta veya daha doğrusu öyle gözükerek İngiltere ile bir barış yapmasına engel olmayı planlıyordu. Bunun yanında Preslikler üzerinde Rusya'nın taleplerinin uzun oyalamalar sonrasında Napoleon tarafından kabul edilmesinin arkasında Rusya'nın dostluğuna duyulan ihtiyacın olduğu hiç şüphesizdir. Fransız ordusunun İspanya'daki durumuna karşılık Orta Avrupa'da bir savaş tehditi, Rus dostluğunun Prenslikler ve Finlandiya'daki Rus nüfuzunun tanınması ve Osmanlı dostluğundan vazgeçilmesi pahasına da olsa elde edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarıyordu.[558] Fransa'nın Rusya'nın Doğu Avrupa'daki isteklerini bu şekilde kabul etmesinin yanında I. Aleksandr da Joseph Bonapart'ı İspanya kralı olarak kabul etti. Ayrıca iki imparator İngiltere'ye bir barış teklifinde de bulunmaktaydılar ancak bu barışın sağlanması için İngiltere'nin iki imparator tarafından kabul edilen Avrupa'daki yeni düzeni kabul etmesi

[558] F. İsmail, *a.g.e.*, s.193-194; A. Süslü, a.g.m., s.764-767; J. H. Rose, *a.g.e.*, s.167; T. G. Djuvara, *a.g.e.*, s.336-337; E. Driault, *a.g.e.*, s.328 ve M. Sertoğlu, *a.g.e.*, s.2842-2843; Napoleon'a karşı İspanya ve başka ülkelerde oluşan muhalefetin yanında Erfurt'ta Napoleon'a karşı en yakınları tarafından da muhalefet yapılıyordu. Talleyrand, Napoleon'a karşı I. Aleksandr'ı ikna ederek onu Napoleon'un arzularını direnmeye davet etmekteydi. Bu konuda bkz. J. H. Rose, *a.g.e.*, s.164

gerekmektyedi. Doğal olarak bu barışın İngiltere tarafından kabul edilmesi beklenemezdi.[559]

Erfurt'ta iki imparatorun buluşacağı haberlerinin Muhib Efendi tarafından duyulması üzerine görüşmenin içeriği hakkında bilgi almaya çalışan Osmanlı elçisi *Devlet-i Aliyye hakkında ne söyleşecekler ve ne veçhile karâr verecekler meçhul olduğuna binâ'en hazm-ı ihtiyâta evvelkinden birkaç kat* daha fazla önem verilmesinin gerekliliği konusunda sadrazamı uyarmakta ve *i'âde-i harb olunmak iktizâ eder ise tiz elden mukabelelerine vâfî asâkir ve mühimmâtın serhâdât-ı şâhânede*ye gönderilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerekliliği üzerinde duruyordu. [560] Erfurt sonrası yaşananlar da gerekli önlemlerin alınması gerekliliğini doğrulamaktaydı. Erfurt'a giden Rus elçisi Tolstoy Paris'e geri dönmemiş ve bu durum Champagny ve Talleyrand'den *su'âl olundukta me'mûriyetden istifâ etmiş olmağla, ... Beç'de mûkîm olan Rusya elçisi Korakin nâm prenç me'mûr ta'yîn olunmuş olduğu ve Rusya devleti başvekili Romançof dahi bu günlerde Paris'e gelmek üzere idüğü ihbâr* olunmuştu. Rus başvekili ile yapılan görüşmelerde de bir şey çıkmamış ve Yaş'da Mustafa Paşa ile Prozorovsky'un görüşmeleri yürüttüğü belirtilmişti. İlerleyen süreçtede Fransız hükümeti Muhib Efendi'ye *bu def'a mersûmu azl edüp yerine ta'yîn eylediği elçisini dahi terhis etmeyeceği müsellem olduğundan bahsedilmekte* ve *Rusyalu musâlahayı bu taraftan kaldırup, İstanbul veyâhûd âher bir mahalde olmasını tasmim etmiştir* diyerek Fransa'nın da arabuluculuğunun sona erdiği belirtiyordu. Bunun yanında Fransa Muhib Efendi'ye *Devlet-i Aliyye'nin maslahatı İngilterelü musâlahasından müşgil ise dahi imparatorumuz Devlet-i Aliyye'yi iltizâm etmiştir* diyerek Napoleon'un Erfurt'ta Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını Osmanlı-İngiliz görüşmelerine rağmen koruduğu belirtilmekteydi. Champagny'nin bu yöndeki beyanatları aynı zamanda Muhib Efendi'nin murahhaslık görevinin sonlandığı anlamına da gelmekteydi. Murahhaslık görevinin yanında nişancı payesi ve büyükelçilik görevlerine de sahip olan Muhib Efendi, Fransa'nın İstanbul'da maslahatgüzar tarafından temsil edildiğini, üç dört yıldır sürdürdü elçilik görevi nedeniyle hastalandığını ve bu nedenlerden yerine ikinci tercüman Panayotaki

[559] E. Driault, *a.g.e.*, s.328 ve A. Süslü, a.g.m., s.767; J. H. Rose, *a.g.e.*, s.167; J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.411-412 ve V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.343
[560] B. Günay, *a.g.e.*, s.582

Argiropulos'u maslahatgüzar olarak bırakarak dönmek istediği belirtmekteydi.[561] Fakat bu geri dönüş için birkaç ay daha beklenmesi uygun görüldü.[562] Bunun yanında Champagny, Latour-Maubourg'a Fransa'nın hâlâ Osmanlı Devleti'nin dostu olduğu yönünde bir politika izlemesi gerektiğini belirtmekte ve Rusya'nın Prenslikler konusunda Osmanlı Devleti'ni ikna çabalarına karşı bir tutum izleyerek Fransız çıkarlarını gözetmesi gerektiği direktifini vererek Erfurt'un hemen sonrasında bu antlaşmaya uymama konusunda bir tutum izlemeye başladı. Paris hâlâ Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşı devam ettirerek iki kuvvetin kendisinden çok birbirleri ile uğraşmasını ve bu şekilde uzun zamandan beri devam ettirmeye çalıştığı iki ülkenin dostu olduğu politikasını sürdürmeyi amaçlıyordu.[563] Bunun yanında İstanbul da Avusturya aracılığıyla Erfurt'ta konuşulanlar hakkında bilgi toplamaya çalışıyordu. Avusturya hariciyesi Osmanlı Devleti'ne, Erfurt'ta Rusya ve Fransa'nın İngiltere'ye barış teklifinde bulunmak için ulak gönderdiğini ve Rus imparatorunun Osmanlı toprakları hakkında bazı niyetlerini dile getirdi bilgisini vermekteydi.[564]

İngiltere ve Avusturya kendilerine yapılan antlaşma tekliflerini reddederek özellikle Joseph Bonapart'ın İspanya kralı olarak tanınmasına karşı çıktılar. Rus başvekili de İngiltere ile yapılacak barış görüşmeleri için Paris'e gelmişti. Bunun yanında I. Aleksandr Erfurt hükümleri doğrultusunda Osmanlı Devleti ile bir barış yapmak istiyordu. Bu nedenle Çar müzakerelerin yapıldığı Yaş'a Erfurt'un hükümlerini bildirmek için Prens Dolgoruki'yi gönderdi.[565] Böylece daha önce Alemdar Mustafa Paşa ile yapılan görüşmelerde konuşulan Napoleon'a karşı kurulabilecek olan ittifaka karşı Rusya Napoleon'dan Prenslikler sözünü alarak bu konuşmaları hükümsüz de kılmış oluyordu. Fakat Prenslikler konusundaki hükümleri uygulayabilmek için Osmanlı Devleti ile müzakereler yürütmek zorundaydı.

Erfurt'ta Osmanlı Devleti konusunda bu şekilde anlaşan iki imparatordan biri İspanya'ya doğru hareket ederken diğeri bir taraftan İsveç üzerine yapacağı

[561] B. Günay, *a.g.e.*, s.585-592; BOA HAT. 851/38144 ve E. Kuran, *a.g.e.*, s.61
[562] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1352/52820
[563] F. İsmail, *a.g.e.*, s.196
[564] Bu konuda bzk. BOA HAT. 949/40824-C
[565] J. W. Zinkeisen, *a.g.e.*, s.412-413

askerî harekâtların planlarını yapmakta diğer taraftan da Tuna çephesini güçlendirerek Prenslikler konusunda Osmanlı Devleti'ni ikna etmek için barış görüşmelerine başlamayı düşünmekteydi. Fransa ve Rusya'nın bu hesaplarına karşılık Robert Adair bu hesapları bozarak Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir barış sağlamak için Londra tarafından murahhas olarak atanmış ve Çanakkale'ye doğru yol almaktaydı.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile yeniden barış görüşmelerine başlamak için Çanakkale'ye bir murahhas atanmasını istemesi üzerine harekete geçen Londra, o sırada Malta'da bulunan eski Avusturya elçisi Robert Adair'i Osmanlı görüşmelerine murahhas olarak atasa da bu karar Akdeniz'de ilerlerken Adair'de İngiltere'ye doğru yol almaktaydı. Bu aynı zamanda barış görüşmelerinin de ileriki bir tarihe atılması anlamına geliyordu. Osmanlı Devleti 1808'in başında İngiltere ile hemen bir barış yapma isteğinde olsa da ilerleyen süreçte Avrupa'daki siyasi belirsizlik İngiltere barışının olabildiği kadar ertelenmesi yönünde fikirlerin dile getirilmesine neden olmuştu. İngiltere barışının ertelenmesi fikrinin arkasında Fransa-Rusya ittifakının oluşturduğu tehdit yer almaktaydı. Özellikle Avrupa diplomasi sahnelerinde dile getirilen Osmanlı Devleti'nin paylaşılma senaryoları ve bu senaryolarda daha önce Polonya'nın paylaşımında yer alan üç önemli devlet olan Rusya, Fransa ve Avusturya'nın yer alacağı dedikoduları Osmanlı diplomatlarının İngiltere barışı söz konusu olursa Polonya'nın akıbetine uğramaktan çekinmelerine ve dolayısıyla İngiltere barışının olabildiğince geciktirilmesi yönünde fikirler beyan etmelerine neden oldu. Bunun yanından Şubat 1807 tecrübesinden kaynaklanan İngiliz deniz gücünden duyulan endişe İngiltere ile en azından bir barış olmasa da görüşmelerin yapılmasını veya bu yolda adım atılmasını devletin bakası için mecburi kılıyordu. Osmanlı-İngiliz dostluğu sadece Osmanlı tarafından istenen bir durum değildi. Fransa-Rusya ittifakının başta Hindistan olmak üzere Akdeniz, Baltık ve Balkanlar üzerindeki düşünceleri bu bölgelerin korunması için İngiliz diplomatların Osmanlı Devleti ile bir barış yapılması düşüncelerini dile getirmesine neden oldu. Bunun yanında Osmanlı Devleti ile yapılacak bir barış aynı zamanda Fransa önderliğinde İngiltere'ye karşı Avrupa'da oluşturulan ittifakta ve kıta ablukasında önemli bir gedik açmış olacaktı. Özellikle de Şubat

1807 sonrası iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin azalması ve kıta ablukası nedeniyle İngiltere bandıralı gemilerin Avrupa limanlarıyla olan ticaretinin yasaklanması İngiliz diplomatların Osmanlı barışına önem vermelerinin arkasında yatan nedenlerin başında geliyordu.

Londra bu barışın sağlanması için yapılacak olan ikinci görüşme için de Paget gibi Viyana'da elçilik yapmış olan bir diplomatı, Robert Adair'i seçmişti. Adair, Viyana elçiliği sırasında Osmanlı Devleti ve Doğu Avrupa'yı yakından tanıma fırsatı elde etmişti. Bunun yanında Avusturya ve özellikle Dışişleri Bakanı Count Stadion [566] ile sıkı ilişkilere sahipti. Canning, Adair'in bu bağları aracılığıyla Avurturya ve özellikle Rusya ile bağ kurabileceğini düşünmekteydi. Zaten Rusya ile kurulacak bir bağ hem Rusya'nın Fransa ittifakından uzaklaşması hem de Osmanlı-Rus yakınlaşmasının sağlanması açısından büyük öneme sahipti. Ayrıca Canning, Adair'in yeniden Viyana'ya dönme arzusunda olduğunun bilincindeydi ve Adair'in İstanbul'da olması Viyana ile daha yakından iletişime geçebilmesi anlamına geliyordu. Adair de bu murahhaslık görevini kendisine Viyana kapısını açacak bir anahtar olduğunun farkındaydı. Ayrıca Canning'in elinde Adair'den daha iyi bölgeyi bilen ve kişisel bağları olan diplomat da yoktu. Fakat George Canning'in bu seçimi Londra'da eleştirilere neden oldu. Robert Adair'in sert bir Whig olması, Lord Holland'ın kuzeni olması ve Canning tarafından *Fox'un kazı* olarak vaftiz edilmesi yapılan eleştirilerin başında geliyordu. Bunun yanında Özi krizi sırasında Pitt karşıtı tutumu diğer bir eleştiri konusuydu. Özellikle Pitt'in Osmanlı Devleti'ni korumak için Rusya'ya savaş açmayı düşündüğü 1791 yılında yaptığı St. Petersburg ziyareti Adair'in geçmişi konusunda yapılan en büyük politik eleştiriydi. Adair'in geçmiş hayatı konusunda yapılan diğer bir eleştiri ise Viyana'daki kişisel hayatıydı. Bu nedenle Adair'in

[566] Dönemin dışişleri bakanı olan Count Stadion daha önce elçi olarak diğer ülkelerde bulunmuş ve dünya siyasatini bilen bir diplomattı. Fransa'ya karşı olan grubun lideri de olan Stadion, Fransa'ya karşı bir savaş hazırlığı içinde olduğu için Avusturya'da bir reform süreci oluşturmak için de çabalamaktaydı. Napoleon'a karşı savaş ilan edilebilmesi için başta Avusturya kraliçesi ve annesi olmak üzere kişisel bağlarını kullanarak kraliyet ailesinde bir anti-Napoleon politika oluşturmaya çalışıyordu. Bununla beraber başta İngiltere olmak üzere Napoleon'a kaşı bir ittifak veya daha doğrusu bir dış yardım arayışı içinde olan Stadion 1809'de çıkacak Avusturya-Fransa savaşının en büyük minarlarındandır. Bu konuda bkz. James Allen Vann, "Habsburg Policy and the Austrian War of 1809", *Central European History*, c. VII, sayı: 4, Aralık 1974, s.291-310

kadınlara karşı "zafiyeti" ve "sır tutumayacağı" ve bu nedenle devlet sırlarını koruyamayacağı yönünde eleştiriler yapılmaktaydı.[567]

Adair'in görevi Paget'in görevinden çok farklı değildi. Canning ile 10 Temmuz'da yaptığı görüşmede Canning Adair'den geri dönmesini ve barış görüşmelerini yeniden başlatmasını istedi.[568] Canning Adair'e daha önce Viyana'da eline geçen Arthur Paget'in talimatnamesinden farklı görevi olmadığını belirtiyordu. Hatırlanacağı gibi 1807'de Çanakkale Boğazı'na gelen Paget'in iki temel görevi vardı: Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkilerin yeniden eski haline getirilmesi ve Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki arzularını dinginleyerek Osmanlı-Rus barışının sağlanıp bunu da İngiltere çıkarlarıyla örtüştürmek. Akdeniz'de bulunduğu sırada Osmanlı Devleti ile yapılacak antlaşmanın kolay bir mesele olduğunu, asıl meselenin ise Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki barışın sağlanması olacağını belirten Adair, bu düşüncesini Londra'da da dile getirmekteydi. Canning de Adair'in bu düşüncesini genel olarak desteklemekteydi. Osmanlı-İngiliz barışının biraz zorluk içerse de elde edilebileceğini fakat Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden isteyeceklerinin kendileri için asıl zorluğu yaratacak durum olduğunu belirtmekteydi. Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden nasıl bir toprak elde edeceğinin belirlenmesinde Avusturya'nın tutumunun etkili olacağını belirtiyordu. Tek maddelik bir Osmanlı barışının bile Osmanlı-Rus savaşından dolayı Osmanlı topraklarını terk ederek o sıra Malta'da bulunan İngiliz tüccarlarının geri dönmesine yeterli olacağını kabul eden Adair-Canning ikilisi, asıl Osmanlı Devleti'nin anti-Fransa kampına getirilmesine odaklanılması gerektiği üzerinde durmaktaydılar.[569] Count Stadion aracılığıyla Avrupa siyaseti konusunda bilgi sahibi olan Adair, Stadion'dan o sıralar Rusya ve Fransa ilişkilerinin bozulduğuna dair bilgiler edinmekteydiler. Erfurt öncesi

[567] A. Cunningham, a.g.m., s.106; buna benzer itirazlar Adair'in Viyana sefirliğinden önce de yapılmıştı. Özellikle 1805'te evlendiği eşi Angélique Gabrielle'in *Talleyrant'ın casusu* olarak tanımlanması yapılan eleştirilerin en önemli çıkış noktasıydı. Bu nedenle Viyana'ya Fox tarafından talimatsız bir şekilde gönderilmişti. Bu konuda bkz. W. P. Courtney, "Sir Robert Adair", *Oxford Dictionary of National Biography*, revize eden: H. C. G. Matthew, https://doi.org/10.1093/ref:odnb/84

[568] Daha önce 14 Nisan 1808'de olağanüstü elçi sıfatı ile Osmanlı Devleti'ne atanan Adair 28 Mayıs'ta bir barış antlaşması yapmak için tam yetkili kılınmıştı. Fakat bu durumdan habersiz İngiltere'ye dönen Adair'in bu görevi 17 Temmuz'da tekrardan yenilendi. Bu konuda bkz. S.T. Bindoff-E. F. Malcolm Smith-C. K. Webster, *British Diplomatic Representatives, 1789-1852*, Butler and Tanner, Londra, 1934, c. I, s.167

[569] A. Cunningham, a.g.m., s.106-107

döneme ait olan bu bilgilerle öngörülerde bulunan Adair, Fransa-Rusya ilişkilerinin bozulmaya başladığı dönemde kendisinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Fransa arabuluculuğu olmadan barış görüşmelerini sağlayabileceğini düşünüyordu. Bunun yanında daha önce bu barış için Fransa tarafından yürütülen arabuluculuk görevini kendisinin yürütebileceği konusunda da olumlu bir kanı beslemekteydi. Canning de böyle bir durumun ortaya çıkması halinde Londra'dan talimat almadan harekete geçmesini ve mümkünse söz konusu barışın sağlamasını istemekteydi. Adair Osmanlı-İngiltere-Rusya hattında bu şekilde bir politika izlemesi konusunda Canning'den bilgi alırken aynı zamanda oluşturulması planlanan bu düzene Avusturya'yı da eklemeyi tasarlıyordu.[570] Bu yönde bir düşüncenin oluşmasında İngiltere'ye dönüş yolundayken Cebelitarık Boğazı'nda İspanya'da Fransa'ya karşı çıkan isyan haberleri ve buna benzer olayların Avusturya'da da olabileceğine dair haberler alması yatmaktaydı. Bu nedenle Canning'in Adair'e Osmanlı Devleti ile barış yapma yetkisi verdiği görüşmede Adair'in Malta'ya ulaştıktan sonra Avrupa siyasetini yeniden değerlendirmesini ve buna göre hareket etmesini istiyordu. Malta'ya ulaştıktan sonra eğer Avusturya'da Fransa'ya karşı bir durum olması halinde Viyana ile iletişime geçerek Viyana'ya gitmesini veya mevcut durumun devam etmesi halinde Çanakkale'ye giderek barış görüşmelerine başlamasını belirtmekteydi.[571] Adair ile Canning arasındaki görüşmelerde hiç şüphesiz o günlerde Avrupa siyaset arenasını meşgul eden Osmanlı Devleti'nin paylaşılması meselesi de gündeme geldi. Canning Adair'e Osmanlı Devleti'ne ulaştığı zaman Napoleon'un Tilsit'te I. Aleksandr'a verdiği söz doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına dair işaretlerin bulunması halinde Osmanlı Devleti ile yapılacak barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda açık ve resmi garantiler vermemesini belirtiyordu. Söz konusu paylaşımın olması ve İstanbul'un ele geçirilmesi durumunda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin direnme hakkını kabul edeceğini ve Osmanlı donanmasını geçici olarak teslim alması gerektiğini belirtirken Sakız, Milos ve Girit gibi yerlerin de ele geçirilmesi gerektiğini

[570] Tasarladığı planı uygulamak ve bunun içinde Avusturya ile iletişime devam etmek zorunda olduğunun farkında olan Adair, Count Stadion ile de iletişime geçerek yeni görevi hakkında bilgi vermekteydi. Bu konuda bkz. Robert Adair'den Count Stadion'a, 26 Haziran 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.6-9

[571] R. Adair, *a.g.e.,* s.XX-XXIII

belirtmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Avrupa toprakları için kararlı bir mücadeleyi göze alması halinde İngiltere'nin de İstanbul yeniden alınıncaya dek Osmanlı Devleti'nin yanında mücadele etmesi gerektiğini belirtmekteydi. Bunun yanında söz konusu paylaşımın olması durumunda Ali Paşa gibi yerel ve güçlü kişilerin direnmesi için desteklenebileceğini veya Yunanlılar gibi milletlerin bağımsızlık fikirleriyle ayaklandırılabileceğini belirtiyordu. Bu fikirlerle beraber Canning'in Osmanlı Devleti'nin Avrupa toprakları konusundaki fikirleri sürekli değişiklik göstermekteydi.[572]Fakat Adair bu görevler omuzlarına yüklenirken Canning'den de bazı istekleri vardı. Öncelikle Adair bu görevde birlikte çalışacakları kişilerin kendi arkadaşı olmasını istiyordu. Diğer yandan yapacağı hızlı bir barış antlaşması sonrasında geri dönmek isteğinin kabul edilmesini ve bu geri dönüşünden sonra Avam Kamarası'ndaki görevine devam etmek istemekteydi. Ne ile karşılaşacağının bilincinde olmayan Adair şimdiden barış sonrası geleceğini planlamaya çalışıyordu.[573]

Görev tanımı bu şekilde yapılan Adair 28 Haziran günü Spithead'e geldi. Fakat kendilerini Akdeniz'e götürecek olan HMS Hyperion (otuz toplu) gemisinin kaptanı Brodie bir elçilik heyeti alacağı hakkında emir almamıştı. Kaptanı George Canning'in bu emri verdiği konusunda ikna eden ekip yola çıkmaya hazırdı. Adair'e bu görevi sırasında John Bidwell, Dışişleri Bakanı George Canning'in yeğeni ve Adair'in özel sekreteri Stranford Canning ve Levant Kumpanyası dragomanı Berthold eşlik edecekti.[574] Bunun yanında uzun zamandır İstanbul ile iletişimi kesilen Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Sıtkı Efendi de İstanbul'a dönmek için Adair ile aynı gemiye bindirildi. Daha önceki İstanbul elçisi Charles Arbuthnot'u İngiltere'ye getiren gemi olan HMS Hyperion ile yola çıkan yeni İstanbul elçisi adayı Adair daha önceki temsilcilere göre sahip olduğu kısıtlı ekonomik olanaklardan yakınıyordu. Daha önce İstanbul'da bulunan Elgin'in sahip olduğu ekonomik imkanlar ve bu imkanları kullanarak Osmanlı yöneticilerine sunduğu hediyelerden yoksun olduğunun farkında olan Adair

[572] Bu konuda bzk. A. Cunningham, a.g.m., s.107-108
[573] R. Adair, *a.g.e.*, s.XXI
[574] A. Cunningham, a.g.m., s.108

Canning'den bu konuda direktif almıştı. Canning parlamentonun Osmanlı Devleti'ni finansal açıdan desteklenmesini asla onaylamayacağını belirtiyordu.[575]

Heyet Portekiz açıklarında küçük bir kaza geçirdikten sonra Haziran'ın ortalarında Cadiz'e ulaştı.[576] Burada Collingwood ile görüşen Adair görevi hakkında kendisine bilgi verdikten sonra Avrupa ahvaline dair bilgi de edindi. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ılımlı bir eğilim içinde olduğunu öğrenen Adair iki ülke arasında oluşabilecek olumlu bir havanın Karadeniz'de Rusya'ya karşı İngiliz donanmasının girişeceği bir askerî harekât ihtimalini gereksiz kılacağını düşünmekteydi. Böyle bir ihtimalin olması veya Osmanlı Devleti'ni barışa ikna etmek için bir askerî harekât durumunda ise İngiliz donanmasının Çanakkale'den geçmeden önce tüm üslerin ele geçirilmesi gerekliliği üzerinde duran Collingwood bu zorunluluktan dolayı bölgeye önemli bir askeri gücün gönderilmesinin gerekliliğinin farkındaydı. Bununla birlikte Collingwood başta Korfu olmak üzere Yedi Adalar'ın ele geçirilmesi ve Tepedelenli Ali Paşa ile iyi ilişkilerin devam ettirilmesi gerekliliğini belirtmekteydi.[577] Akdeniz'de yol alan Adair Fransa'nın Finistère burnu açıklarında İngiliz bandıralı bir gemi ile karşılaştı. Bu gemide Tepedelenli Ali Paşa'nın adamı Seyyid Ahmed Paşa'nın bulunduğunu ve Babıâli'den Londra maslahatgüzarına talimat götürmekte olduğu öğrenilince Sıdkı Efendi gemi değiştirerek Ahmed Efendi ile birlikte Londra'ya döndü.[578] Fakat Sıdkı Efendi ve Seyyid Ahmed HMS Hyperion'dan ayrılacağı zaman Tepedelenli'ye mektup yazdılar. Bu mektubu Ali Paşa'ya götürecek olan H.M.S. Standard gemisinin kaptanı Hervey'e yazdığı mektupta Adair, Kaptan

[575] A. Cunningham, a.g.m., s.108-109
[576] Stanley Lane-Poole, *The Life of the Right Honurable Stratford Canning*, Longmans, Londra 1888, c. I, s.39
[577] Robert Adair'den George Canning'e, 8 Haziran 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.9-10
[578] Arbuthnot'un İstanbul'dan ayrılması ve sonrasındaki İstanbul harekâtı iki ülke arasındaki diplomatik bağların kopmasına neden olmuştu. İstanbul'daki İngiliz diplomatik misyonunun tamamen ortadan kalkmasına rağmen Londra'daki Osmanlı diplomatik misyonu devam etti fakat bu misyonla görevlendirilen Maslahatgüzar Mehmet Sıtkı Efendi bu olaylardan sonra gözden düşmüş ve bir tutukluluk hayatı yaşamaya başlamıştı. Borçlanan ve hastalanan Osmanlı maslahatgüzarı 18 Şubat 1808'de İngiliz hükümetinden kendisine 2000 İngiliz lirası ödünç verilmesini ve memleketine dönüşüne müsaade edilmesini talep etti. Sonrasında Sir Robert Adair'i götürmek için hazırlanmış gemiye bindirilip yola çıkarıldı. Bu gemi Fransa'nın Finistère burnu açıklarında İngiliz bandıralı bir gemi ile karşılaştı. Bu gemide Tepedelenli Ali Paşa'nın adamı Seyyid Ahmed Paşa'nın bulunduğu ve Babıâli'den Londra maslahatgüzarına talimat götürmekte olduğu anlaşılınca Sıdkı Efendi gemi değiştirerek Ahmed Efendi ile birlikte Londra'ya döndü. Bkz. Ercümend Kuran, "Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Mehmet Sıtkı Efendi, 1803-1811", *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, TTK Yay., Ankara, 1988, s.41

Hervey'den mektupları ulaştırmasını isterken Ali Paşa'yı İngiltere'nin barış istediği konusunda etkilemesini ve yeni hükümetin İngiltere barışı konusundaki tutumu hakkında bilgi elde etmeye çalışmasını istemekteydi. Fakat bu yapılırken barış görüşmeleri başlayıncaya dek Adair'in Sea Horse gemisinde olduğu hiçbir Osmanlı tarafından öğrenilmemeliydi.[579]

Avrupa'daki siyasi durumu öğrene öğrene Akdeniz'de yol alan Adair 3 Ağustos'da Palermo'ya ulaştı. Burada bölgede bulunan İngiliz kuvvetlerinin komutanı olan John Stuart ile yaptığı görüşmelerde görevi hakkında bilgi verdi. Fakat Stuart, Collingwood'tan farklı düşünüyordu. Stuart, Yedi Adalar'a veya başka bir yere mevcut şartlar altında askeri operasyon yapılmasına veya daha doğrusu emri altındaki askerlerin bu operasyon için kullanılmasına karşıydı. Bunun yanında Adair Osmanlı Devleti ile iletişime geçmeye çalışıyordu. Fakat gelen haberler Adair'in misyonuna zarar verecek düzeydeydi. Adair, İngiltere donanması tarafından bir Osmanlı fırkateyninin ele geçirildiğini ve bir başkasının da muhtemelen tahrip edildiği yönünde haberler almaktaydı.[580] Bu konunun barış görüşmelerini geciktirebileceği ihtimali üzerinde duran Adair aynı zamanda İzmir'den gelen bilgiler doğrultusunda İstanbul'da yaşananlar hakkında bilgi sahibi olmuştu. III. Selim taraftarlarının İstanbul'da yeniden iktidara geldiğini belirten Adair bu iki olayın üst üste gelmesiyle birlikte barış görüşmelerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda bazı endişelere kapıldı. Adair barış görüşmelerinin tekrardan başarısızlıkla sonuçlanmasından korkuyordu. Bu nedenle Osmanlı hükümeti tarafından bir murahhas atanarak barış görüşmeleri için bir yerin belirlenip kendisinin davet edilmesine kadar Palermo'da bekleme fikri üzerinde durmaktaydı.[581] Palermo'da bu düşüncelerle meşgul olan Adair en sonunda Ege'ye doğru ilerleme kararı aldı. Fakat bu sefer için HMS Hyperion'un tayfasının yetersizliği ve Yunanistan'ın güneyinde Kiklad Adaları'nın sahip olduğu geçitler için uygun olmayacağı düşüncesi bu sefer için *Sea Horse*'un

[579] Robert Adair'den Kaptan Hervey'e, 9 Eylül 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.21-24
[580] Bu konuda Akdeniz donanması kapdanı Hasan Kaptan 11 Temmuz 1808 tarihli mektubununda geminin kaptanının şehit olduğunu ve yaklaşık yirmi askerîn yaralı ve şehit olduğunu belirtmekteydi. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1354/52932-A, B, C
[581] Robert Adair'den George Canning'e, 5 Ağustos 1808 ve 8 Ağustos 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.12-17

seçilmesine neden oldu.[582] Fakat Sea Horse'un bu yolculuğu planlanandan biraz farklı olacaktı. Kaptan Stewart tarafından ortaya atılan fikre göre ekip Çanakkale'ye murahhası götürmek için değil esir değişikliği yapmak için gidecekti. Bu sayede yeni hükümetin İngiltere barışı konusundaki tutumunu da öğrenebilecekler ve buna göre barış görüşmelerini yeniden başlatabileceklerdi. Eğer İstanbul'un tutumu değişmiş olursa yeniden bir barış görüşmesi olmayacaktı. Bu aynı zamanda Adair'in başarısız olmaması anlamına gelecekti.[583] Palermo'da yaşanan değişiklikler bununla sınırlı değildi. Tercüman olarak görevlendirilen Berthold geri çağırılıyordu. Dışişleri onun zararlı olabileceğini düşünmekteydi. Daha önce 1800'de Levant Company tarafından Avusturya doğumlu olmasından dolayı uzun süreliğine işten uzaklaştırılması Berthold'un zararlı olabileceği konusunda yeterli delil olarak kabul edilmişti.[584] Bu ayrılış her ne kadar Adair'i memnut etmese de yerine daha sonra önemli görevler üstlenecek olan İzmir konsolosu Isaac Morier'ın yirmi dört yaşındaki küçük oğlu David Richard Morier getirildi.[585]

7 Eylül'de Malta'ya ulaşan Adair İzmir'den gelen yeni haberler konusunda endişeler duymaktaydı. Yeni yönetimin simge ismi olan Alemdar Mustafa Paşa'nın sadarete gelmesinden sonra İzmir'deki İngiliz mallarına el koyması ve İzmir ile Malta arasındaki ticareti yasaklaması Adair'in yeni hükümet konusunda olumsuz düşünmesine neden oldu. Ayrıca İngiltere barışı taraftarı olarak düşündüğü Kaptan Paşa ve Çelebi Mustafa Paşa'nın görevlerinden alınması da bu düşüncelerini destekliyordu. Adair Osmanlı Devleti tarafından şubat ayında yapılan barış fikrinin değiştiğini düşünmeye başlamıştı. Bundan dolayı Çanakkale'ye doğru ilerleme konusunda bazı olumsuz fikirlere sahipti. Sadece

[582] Kaptan Stewart komutasındaki Sea Horse gemisi Osmanlılar arasında tanınmış bir gemiydi. Abluka gemilerinden biri olan Sea Horse daha önce birçok Osmanlı gemisine saldırarak bazılarını ele geçirmiş veya zarar vermişti. Bu konuda bzk. A. Cunningham, a.g.m., s.110-111

[583] Robert Adair'den George Canning'e, 30 Ağustos 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.17-18

[584] Bu konuda bkz. A. Cunningham, a.g.m., s.110 ve Robert Adair'den George Canning'e, 30 Ağustos 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.18

[585] F. Yeşil, *a.g.e.*, s.247; David Richard Morier Akdeniz'de İngiltere'nin diplomatik misyonlarında genç yaşından beri görev almaktaydı. 1804'te Tepedelenli Ali Paşa'nın yanına diplomatik bir misyonla gönderilen David Morier 1807'de Arthur Paget'in ekibinde yer aldı. Sonrasında da Mısır'a gönderilen Morier İskenderiye harekâtı sırasında esir edilen İngiliz askerlerinin serbest bırakılması için çalışmıştı. Daha sonra Adair'in ekibinde yer alan Morier 1810-12 arasında İstanbul'daki İngiltere elçiliğinde sekreterlik görevini üstlenmişti. Bu görevinden sonra İngiltere'ye dönmüş ve sonrasında Viyana Kongresinde Castlereagh'ın yanında görevlendirilmişti. Bu konuda bkz. A. Cunningham, a.g.m., 18. Dipnot, s.139-140

tüccarlardan edindiği bilgilerin yetersiz olacağını ve bu bilgilerle hareket etmenin doğru olmayacağını düşünüyordu. Bu şartlar altında da Bozcaada'ya doğru gitmesinin bir kazanç sağlamayacağını düşünmekteydi. Tepedelenli Ali Paşa'nın barış görüşmelerinde arabulucu olmasının iyi mi kötü mü olacağı konusunda da kesin bir fikre de sahip değildi.[586] Buna karşılık Malta'da bir İngiliz murahhası olduğu ve yakında Çanakkale'ye geleceği yönünde bazı bilgiler Osmanlı Devleti tarafından işitilmekteydi. [587]

3.2 Müzakereler

İngilterelû ile Fransalû ve Rusyalûlardan her birinin Devlet-i Aliyye'ye başka başka mahzur ve mazarratları der-kâr ise de el-hâletü hâzihi İngilterelü mazarratı hasbe'l-mevki' diğerlerinden eşedd göründüğü ve musâlaha içün murahhas da'veti sebkāt eylediği cihetle ekser ricâl ü ulemâ musâlaha sûretini tercih u îma [588]

Malta'da İstanbul'daki yeni hükümet konusunda bir fikir elde edemeyen Adair Bozcaada'ya doğru ilerleme kararı aldı. 23 Eylül'de Bozcaada açıklarına gelen Adair Morier'ı Kaptan Stewart'ın mektubunu Kaptan Paşa'ya eğer ona ulaşamazsa Serasker Hakkı Paşa'ya vermesi için Çanakkale'ye gönderdi. 10 Eylül'de Malta'da kaleme alınan bu mektupta Stewart iki ülke arasında hali hazırda savaş durumu olmasından dolayı Osmanlı savaş gemilerine saldırma emri altında hareket ettiğini belirtiyordu. Bu şekilde temmuz ayında yaşanan çatışmaya da açıklık getiren Stewart ülkesinin iki ülke arasında barış mı yoksa savaş mı olduğuna dair kesin bir fikre sahip olmadığını belirtmekteydi. Malta'da bir İngiliz murahhası olduğunu da belirten Stewart iki ülke arasındaki sorunları gidermek için hazır olduğunu belirtiyordu. Osmanlı Devleti'nde yaşanan son değişikliklerin iki ülke arasındaki dostça ilişkilerin değişmesine neden olmamasını umduğunu belirten Stewart, murahhasın bir an önce Çanakkale'ye gelerek müzakereleri başlatmak istediğini belirtmekteydi. Bunun içinde Hakkı Paşa veya başka birinin murahhas olarak görevlendirilmesini istiyordu.[589]

---

[586] Robert Adair'den George Canning'e, 30 Ağustos 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.19-20
[587] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1357/53249 ve 1363/53799
[588] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.117
[589] Kaptan Stewart'tan Kaptan Paşa'ya, 10 Eylül 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.32-33

Kaptan Stewart'ın dile getirdiği bu fikirler 28 Eylül'de Hakkı Paşa ile görüşen Morier tarafından da dile geitirilmekteydi. Kumkale yakınlarına kadar gelen Morier, Hakkı Paşa ile görüşme konusunda ısrarcı olmuş yapılan bu görüşmede Hakkı Paşa'ya İstafanaki eşlik etmişti. Morier, Kaptan Stewart'ın yazılı dile getirdiği iki ülke arasındaki dostluk ve barışın sağlanması konusundaki düşüncelerini Hakkı Paşa'ya doğrudan söyledi [590] Bunun üzerine kendisinin murahhas olarak atandığını belirten Hakkı Paşa bir gün sonra da bunu resmi olarak Morier'e iletti. Hakkı Paşa'nın bu beyanatı barış görüşmelerinin başlaması anlamında geliyordu. Fakat kuzey rüzgarlarının İngiliz gemilerinin Çanakkakle'ye gitmesine müsaade etmemesi bu süreci biraz daha geciktirdi. Bu gecikme aynı zamanda İstanbul'daki yeni hükümetin İngiltere barışı konusundaki görüşlerini bildireceği yazışmanın yapılması için süre anlamına da geliyordu.[591] İstanbul tüm gelişmelerden haberdar olmak istiyor ve İngiltere'den gelecek tüm mektupların derhal İstanbul'a gönderilmesi[592] ve İstanbul'dan gelecek talimatlar doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini belirtiyordu. [593] Çünkü Bab-ı Ali'nin İngiltere karşısında izleyeceği politika konusunda hâlâ farklı düşünceler dillendirilmekteydi. İngiltere barışının yapılmasına karşılık *İngilterelü mâddesiyçün ikisi birden Devlet-i Aliyye'ye harb ederlerse, ol zemân maslahat pek düşvâr olur* denilerek Fransa ve Rusya'dan gelebilecek tehlikeler dillendirmekteydi. Bunun yanında İngiltere'nin Osmanlı Devleti tarafından barış teklifi yapılmasına karşılık ikinci defa reddedilmesinin *Devlet'i aliyye'ye revâ olmayup pes bu mu'âmele vukū'undan sonra İngilizlü'nün Boğaz'a donanması gelür ise Fransalu'nun bize bir gûne imdâd ü i'âneti derece-i imkânda olmadığından başka, Fransalu tevassutuyla Rusya Musâlahası ümmîdi* kalmadığı üzerinde duruluyordu. Fransa ve Rusya ekseninin Osmanlı Devleti açısından bir getirisinin olmayacağı hatta iki devletin Osmanlı Devleti'ni paylaşmak istedikleri

[590] Adair tarafından 28 Eylül olarak olarak verilen bu tarih görüşmenin mazbatasında Şaban-ı şerifin beşinci pazartesi günü yani 26 Eylül 1808 olarak gösterilmektedir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1290/50079

[591] Çanakkale'ye yaşanan bu gelişmelerin İstanbul'a bildirilmesi konusunda bkz. BOA HAT. 1277/49540-B ve 1277/49540-C

[592] Bu konuda bkz. BOA HAT. 1277/49540

[593] BOA HAT. 1359/53381

üzerinde durularak İngiltere ile barış yapılması Osmanlı Devleti'nin bekası için daha uygun olacağı da düşünülmekteydi.[594]

Adair 10 Ekim'de Stratford Canning'i Hakkı Paşa'ya ve Reis Efendi'ye yazılan mektuplarla Çanakkale'ye gönderdi. Adair, Hakkı Paşa ve Reis Efendi'ye yazdığı mektuplarda görüşmelerin başlamasının gerekliliği üzerinde durarak barışın sağlanması yönündeki iyi dileklerini belirtti.[595] Bu iki Fransızca mektubun yanı sıra aynı gün İngilizce kaleme aldığı mektupta Adair, özellike son dönemde iki ülke arasında yaşanan olumsuz gelişmeler üzerinde duruyordu. İki ülke arasındaki savaş durumunun İngiltere'nin Rusya ile yaptığı ittifakından kaynaklandığını belirten Adair bu şekilde Osmanlı-İngiliz savaşının nedenini Rusya ittifakına bağlamaya çalışıyordu. Bu şekilde İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne isteyerek savaş açmadığını, sadece daha önceki Rusya ittifakından kaynaklandığını belirterek görüşmeler öncesi elini güçlendirmeye çalışıyordu. Bu şekilde bir beyanatta bulunarak aynı zamanda iki ülke arasındaki düşmanlığın temelleri olmadığını, sadece zorunluluktan kaynaklandığını belirtmekteydi. İngiltere barışı konusunda Osmanlı Devleti'nin en fazla endişelendiği konu olan Fransa tarafından bir saldırı ihtimali üzerinde de duran Adair, Tilsit'e atıfta bulunarak Fransa ve Rusya'nın Osmanlı-İngiliz barışı olmadan Osmanlı toprakları için planlar yaptıklarını belirtmekteydi. Paget gibi Tilsit'te ortaya çıkan Fransa-Rusya ittifakının Osmanlı Devleti'nin özellikle Avrupa'daki toprakları üzerinde bazı planları olduğunu belirterek bu argümanını Tilsit'e rağmen Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı tahliye etmemesi ve Paris'teki barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti'nin Fransa ve Rusya tarafından oyalanmasıyla destekliyordu. Fakat Osmanlı Devleti üzerindeki planların gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ve Avrupa'daki gelişmelerin böyle bir paylaşıma müsaade etmeyeceğini belirten Adair Avrupa'daki iki önemli gelişmenin Osmanlı üzerinde yapılan planları engelleyeceğini belirtmekteydi. Bunlar Rusya'nın Tilsit'te kendisine verilen sözlerin tutulmamasına paralel olarak Fransa ile olan ilişkilerinin bozulması ve

[594] Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1439-1440
[595] Robert Adair'den Hakkı Paşa'ya, 11 Ekim 1808 ve Robert Adair'den Reis Efendi'ye, 11 Ekim 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.34-35

İspanya'da çıkan ayaklanmaydı.[596] Rusya'nın Yedi Adalar, Prusya, İtalya ve özellikle kendi sınırında oluşturulan Polonya[597] konusunda hiç memnun olmadığını belirten Adair İspanya'da yaşanan gelişmelere büyük önem veriyordu. Tilsit maddeleri ve Fransa arabuluculuğu üzerinde duran Adair Fransız dostluğunun Osmanlı Devleti'ne bir yarar sağlamayacağını fakat İngiltere kralının İspanya'da olduğu gibi dostu olan milletlerin yanında olduğunu belirterek barışın sağlanması ve ilişkilerin Arbuthnot'un İstanbul'dan ayrılışından önceki duruma geri getirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Bunun yanında İngiliz donanmasının gücü ve özellikle Osmanlı Devleti'nin deniz ticaretini daha önce yaptığı gibi yine engelleyebileceğini belirterek İngiltere ile barış yapılmadığı taktirde olabilecekler konusunda bir gözdağı vermeyi de unutmuyordu. Avrupa'daki siyasi durumun barış yapmak için uygun olduğunu belirten Adair barış görüşmelerine başlanmasının gerekliliği üzerinde duruyordu.[598]

Adair'in bir an önce barış görüşmelerine başlanması konusunda çok istekli olmasına rağmen İstanbul'da toplanan meşveret bu kadar istekli görünmemekteydi. Durumu değerlendiren meşveret meclisi *İngilterelû ile Fransalû ve Rusyalûlardan her birinin Devlet-i Aliyye'ye başka başka mahzur ve mazarratları der-kâr ise de el-hâletü hâzihi İngilterelü mazarratı hasbe'l-mevki' diğerlerinden eşedd göründüğü ve musâlaha içün murahhas da'veti sebkāt*

[596] Rus aristokratları Avrupa'da yaşanan olaylardan oldukça haberdardı. Bunun en büyük nedeni Avrupa basınını yakından takip etmeleriydi. Özellikle İngiltere'nin Fransız Devrimi'ne karşı bir kamuoyu oluşturmak için ülkelerinden kaçan *émigré*ler ile iş birliğine giderek çıkartılan gazeteler Avrupa'daki gelişmelerin yakından takip edilmesini sağlıyordu. Başta Londra olmak üzere Avrupa'nın önemli merkezlerinde de okunan bu gazeteler Rusya'ya da bizzat devlet eli ile sokulmuştu. Fransa ve devrimin kötü yüzünü gösteren bu gazeteler aracılığıyla Fransa'ya karşı Rusya'da bir kamuoyu oluşturmaya çalışan İngiltere ve Rusya dışişlerinin bu düşünceleri Tilsit sonrası değişti. Fakat Tilsit sonrası bu gazetelerin Rusya'ya girmesi yasaklanmış ve engellenmeye çalışılmış olsa da gizli yollardan girmesine engel olunamadı. Bu nedenle Rus aristokrasisi Avrupa'da yaşananları *émigré*lerin gözünden okumaya devam ediyordu. Bu konuda bkz. Simon Burrows, "British Propaganda for Russia in the Napoleonic Wars: the 'Courier d'Angleterre'", *New Zealand Slavonic Journal*, 1993, s.85-100

[597] Tilsit sonrası 1795'de tamamen tarih sahnesinden kaldırılan Polonya topraklarından Fransa kontrolünde bir Varşova Dükalığı'nın oluşturulması Rusya tarafından hiç memnuniyetle karşılanmasa da Tilsit süreci bunun kabulünü mecburi kılmıştı. Fakat Tilsit sonrası gelişen süreç, Fransa'nın Avrupa sorunlarıyla uğraşması ve bu süre zarfında Rusya'nın yeniden toparlanması Polonya sorununu yeniden gündeme getirdi. Rusya'nın en batı ucunda oluşturulan bu "silahlandırılmış ulus devlet" Rusya'ya karşı büyük bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu durum sadece askerî açıdan değil ideolojik açıdan da bir tehditti çünkü Varşova Dükalığı Rusya'nın sınırında Fransız İhtilali fikirlerleriyle oluştutulmuş bir devletti. Bu konuda bkz. Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban Acar, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.346

[598] Robert Adair'den Reis Efendi'ye, 11 Ekim 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.36-44 ve BOA HAT. 1180/46612-B

eylediği cihetle ekser ricâl ü ulemâ musâlaha sûretini tercih u îma eylediği üzerinde durarak daha önceki gibi İngiltere'nin denizden yapacağı bir saldırının Rusya veya Fransa'dan gelebilecek saldırılardan daha şiddetli olabileceğini düşünüyordu. Diğer yandan uzun süredir Fransa ve Rusya ile yapılmaya çalışılan ittifak ve barış girişimlerinden bir sonuç elde edilememesine rağmen İngiliz murahhasının Çanakkale'ye kadar gelmesi İngiltere'nin sulhe meyli olarak yorumlanmakta ve eğer barışın bir kez daha reddedilmesi durumunda bir saldırı ihtimalinin doğabileceği üzerinde durulmaktaydı. Bu şartlar altında İngiltere ile barış yapılması konusunda hem fikir olan meşveret meclisi ancak *bu hususta acele iktizâ etmeyüb Avrupa'nın netice-i ahvâline terakkuben İngilterelûyü mümkün mertebe işgal eylemek* gerektiği üzerinde duruyordu. Daha önce Edirne'de bulunan karargâhın düşünceleri ile paralellik gösteren bu karar aynı zamanda İstanbul'daki iktidar değişikliğine rağmen dış politikanın değişmediğinin de göstergesidir. İngiltere'nin olabildiğince oyalanması kararına paralel olarak meşveret en sonunda İngiltere ile barış yapılması gerekliliği üzerinde durmakta veya Asım Tarihi'nin belirttiği gibi *bakalım ne sûret kabul eder? Ba'dehû ana göre tarafımıza iş'âr olunur* denilerek İngiltere'nin tutumunun öğrenilmesi ve ona göre bir politikanın izlenmesi kararlaştırıldı. Bunun yanında Adair tarafından önerilen barış teklifinin de tam anlamı ile kesin fikirler içermemesi görüşmeler dahilinde Osmanlı Devleti'nin çıkarına uygun bir anlaşmanın ortaya çıkabileceğini düşündürüyordu. Fakat bu politikanın izlenmesi için Çanakkale'deki mevcut idarecilerin yetersiz olabileceği üzerinde durulmaktaydı. Meşverette *Hakkı Paşa ve Ahmed Beyefendi bu suretleri idâreye muktedir vekiller* olmasına karşılık İngiltere murahhasının olabildiğince oyalanması kararına paralel olarak *idâre-i kelâm ve ifâde-i merama liyâkati olan ricâl-i devletten dirâyetkâr bir âdem memur olsa ve kâşki Hakkı Paşa bütün bütün boğazdan kaldırılsa* şeklinde fikirler beyan edilerek bölgeye diplomat bir kişi olan ve *mukaddemâ Fransa sefîri olmak cihetiyle Avrupa ahvâline vukūfu olan* Mehmet Emin Vahid Efendi'nin atanmasına karar verildi.[599]

[599] BOA HAT. 32/1538; 1289/50054; 851/38131; Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.84; Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1375-1376 ve 1432 ve E. Çağlar, *a.g.e.*, s.117; Bahsi geçen bölüm Mehmet Emin Vahid Efendi tarafından *Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti'nin Sûret-i Musâlahasiyle İcmâl-i Mükâlemelerini Hâvî Husûs-ı Mezkûrun Re'sen Memûru Ricâl-i Devlet-i*

Ekim ayının on birinde gerçekleşen görüşmeden sonra iki taraf arasında bir iletişim gerçekleşmedi. Bu süre zarfında Bab-ı Ali İngiltere musalahasını yeniden ele alarak bir görev değişikliği kararı aldı. Ekim ayının on birinden yirmi dokuzuna kadar Adair ile iletişime geçilmemesi Adair'in İstanbul'daki yeni hükümetin İngiltere barışı konusunda çok istekli olmadığı yorumları yapmasına neden olmuştu.[600] 29 Ekim'de Adair'e ulaşan Reis Efendi'nin mektubunda bu gecikmenin mevsimden dolayı haberleşmenin kara yolu ile yapılmak zorunda olmasından kaynaklandığı belirtilmekteydi. Ayrıca daha önce Adair tarafından kaleme alınan Tilsit ve sonrasındaki süreci değerlendiren mektubu da değerlendiren Galip Efendi mektuptaki bu açıklamaların Adair'in Osmanlı Devleti'nin dostu olduğunu gösterdiğini belirtiyordu. Arbuthnot olayına da değinen Galip Efendi 1807'de yaşanan sorunların İngiltere'nin daha önce Rusya ile yaptığı ittifaktan kaynaklandığını ve iki ülke arasına hiçbir zaman düşmanlığın girmediğini belirtmekteydi. Ayrıca Reis Efendi müzakereler için Hakkı Paşa'nın yerine Seyyid Vahid Efendi'nin atandığı bilgisini de vererek İstanbul ile haberleşmenin mevsimden dolayı karadan yapılması gerektiğini belirterek daha sonra meydana gele-tirile-cek gecikmeler için daha önceden açıklama da yapmış oluyordu.[601] Murahhas olarak Vahid Efendi bölgeye atanırken Hakkı Paşa'nın yürüttüğü seraskerlik görevi de Ragıb Paşa'ya verilmekte ve Hakkı Paşa Konya'ya gönderilmekteydi.[602]

29 Ekim günü Adair'e yeni bir murahhasın atandığının bildirilmesi aynı zamanda bu murahhas gelinceye kadar barış görüşmelerinin ertelenmesi anlamına

---

Aliyye'den Seyyid Mehmet Emin Vahid Efendi'nin Hitâm-ı Maslahata Kaleme Alup Hâk-i Pây-ı Saltanat-ı Seniyyeye Takdîm Eylediği Takrîridir adı altında kaleme alınmış ve Erol Çağlar tarafından transkript edilmiştir. Söz konusu metin adı geçen eserin 140-155. sayfaları arasındadır.

[600] Robert Adair'den George Canning'e, 18 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.28

[601] Reis Efendi'den Robert Adair'e, Adair'e ulaşma tarihi: 29 Ekim 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.44-46

[602] Vahid Efendi'nin bölgeye murahhas olarak atanmasından sonra Boğaz seraskerliği meselesi biraz karışıktır. Bilindiği gibi meşverette Hakkı Paşa'nın bölgeden uzaklaştırılması yönünde bir karar alınmıştı ve sonrasında Ragıb Paşa'nın bölgede serasker olarak görev yaptığını "Boğaz Seraskerî Ragıb Paşa" adına düzenlenen belgelerden görmekteyiz. Fakat bir süre sonra sadrazam tarafından yapılan bu atamanın meşverette bozulduğu görülmektedir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 1365/54051; Boğaz seraskerliği konusunda yaşanan bu karışıklık Şanizade ve Cevdet Paşa'nın eserlerinde de görülmektedir. Şanizade tarihinde bu ismi Hakkı Paşa olarak verirken Cevdet Paşa Ragıb Paşa olarak vermektedir. Bu konuda Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.171 ve Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Matba-yı Amire, 1293, c. IX s.73; diğer yandan Ragıb Paşa'nın Pisani ile birlikte Kütahya'dan Çanakkale'ye geldiğini belgelerden görmekteyiz. Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38143

gelmekteydi. Vahid Efendi'nin gecikmesini dikkate alarak Hakkı Paşa ile iletişime devam etmek isteyen İngiliz heyetinin bu kararına rağmen Bab-ı Ali Vahid Efendi gelinceye kadar bu görüşmeye müsaade etmedi.[603] Zaten meşveretin kararından kısa bir süre sonra Vahid Efendi yola çıkmıştı. 24 Ekim (Ramazan-ı şerifin dördüncü isneyn-pazartesi) günü yola çıkan Vahid Efendi dokuz gün sonra Çanakkale'nin Anadolu yakasında bulunan Sultaniye kasabasına ulaşmıştı. 2 Kasım günü Çanakkale'ye ulaşan Vahid Efendi aynı gün *ağzında ateşler püsküren İngiltere devleti murahhasına* geldiğini resmen bildirdi.[604] Vahid Efendi geldiğini bildirmek için kaleme aldığı mektupta barış konusunda iyi dileklerini belirtip müzakerelere başlanabileceğini bildirmekte ve ayrıca Arbuthnot'dan sonra sürgün edilerek Kütahya'ya gönderilen İngiltere elçilik tercümanı Pisani[605] için izin belgesi hazırlandığını ve Kütahya'ya gönderildiğini belirtmekteydi.[606] Osmanlı Devleti'nin bir iyi niyet göstergesi olarak yaptığı bu harekete karşılık Adair de Vahid Efendi'ye cevap olarak yazdığı mektupta barış görüşmelerine başlanacağı konususundaki memnuniyetinin yanı sıra Pisani konusunda duyduğu memnuniyeti dile getirerek Pisani'nin Sea Horse'a gelebilmesi için müsaade istemekteydi.[607] Bu mektubu getiren tercüman aracılığıyla Adair ayrıca Vahid Efendi'nin mektubunda *mahall-i mükâleme ma'lûmu olamadığını* belirtmekte ve *inhâ ve boğaz haricinde kalub furtunalardan muzdarip olan İngiltere kralının sefinelerine dahi münasip bir liman tahsisini iltimas u rica* ederek açık denizde kalmanın verdiği rahatsızlıktan bahsedip boğazın içerisinde bir yer tahsis edilmesini rica ediyordu. Buna karşılık Vahid Efendi gemilere bir liman tahsis edilemeyeceğini ancak görüşmeler için Bozcaada ve havalisinden bir mahalde veya Seddülbahir bölgesinde bir yerin müzakereler için uygun olacağı belirtti.[608] Fakat tercüman

[603] Bu konuda bkz. BOA HAT. 143/5971
[604] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.118 ve BOA HAT. 851/38138
[605] Pisani ailesi İngiltere elçiliğine uzun zamandan beri hizmet etmektedir. Henry Grenville (1761-1765) 'den beri aralıksız olarak İngiliz elçiliğine on bir tane dragoman sağlamışlardır. Bu konuda bkz. Alexander H. De Groot, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected With The British and Dutch Embassies at İstanbul, 1785-1829", *Friends and Rivals in The East: Studies in Anglo-Dutch Reletions in The Levant From The Seventeenth to The Early Nineteenth Century*, ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot ve Maurits H. van den Boogert, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2000, s.241
[606] Vahid Efendi'den Robert Adair'e, 1 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.46-47
[607] Robert Adair'den Vahid Efendi'ye, 2 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.47-48
[608] 2 Kasım günü bölgeye ulaşan Vahid Efendi bu konunun ileriki günlerde gündeme geleceğini biliyordu. Bunun için daha önce bu konu Vahid Efendi ve bölge muhafızı arasında görüşülmüştü. Bu görüşme sonrası İngiliz murahhas gemisinin Kumkale'ye kadar gelebileceği ve sonrasında da

aracılığıyla bu yerlerin uygun görülmediği belirtilerek müzakereler için Kumkale ile Sultaniye arasında kalan Hadımzade Çiftliği'nin kabul edilmesi istendi. Ayrıca Sea Horse'a eşlik eden gemilerin de Kepez Limanı'na demirleyebilmeleri için Vahid Efendi'den müsaade alınmaya çalışılıyordu.[609] Bunla beraber o sırada Kütahya'dan gelen Pisani de aynı yönde fikir beyan ederek Vahid Efendi'yi bu konuda iknaya çalıştı. Bu konu için yapılan görüşmede bahsi geçen yerlerden başka uygun bir yer olmaması hasebiyle sadece Sea Horse gemisinin *alâmet ü nişan add olunan beyaz bayrağı güşâde etmek ve kal'alara selam topu atmayub sît u sadâsız gelmek* şartıyla Kepez Limanı'na gelmesine müsaade edildi. Bu konuda kale dizdarlarına da emirler gönderilerek Kepez Limanı'na murahhas gemisinin geleceği ve gelirken beyaz bayrak açacağı, buna karşılık da kale dizdarlarından aynı hareketi yapması istendi. Bunun yanında gemi geçerken bir boş top atılması *kavâ'id-i bahriyeden* olduğu belirtilmekte fakat daha fazla top atılmaması ve geminin Kepez Limanı'ndan daha fazla içeriye girmesine müsaade edilmemesi istenmekteydi. Gemiye gidecek olan sandallara da beyaz bayrak çekilmesi ve beyaz bayrak çekilen sandalın ruhsat aldığına dair kaleden de beyaz bayrak çekilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Ayrıca sürekli kalelerin asıl bayraklarının da dalgalanmasına devam edilmesi istenmekteydi. Gemiden gelen İngiliz sandallarının da beyaz bayrak çekeceği belirtilmekteydi. Bunun yanında İngiliz heyetini taşıyan sandalın herhangi bir rüzgara veya akıntıya kapılması durumunda *içinden şahıs çıkarmamak ve tabyaları göstermemek şartıyla lâzım olan me'kûlât ve meşrûbâtlarını akçalarıyla sâhil zâbitleri alup vermekte mu'âvenet ve hıfz u hirâsetlerine dikkat ve müsâfiriyyetlerine ri'âyet* etmeleri istenmekteydi.[610]

Bunun yanında müzakerelerin yapılmadığı günler haricinde gemiden herhangi birinin *karaya ayak basmaması* ve Sea Horse'dan *boğaz haricinde kalan sefinelere âdem gönderilmesi lâzım gelür ise kezâlik sandalına beyaz bayrak*

---

beyaz bayrak çekilmiş saldallarla görüşme yerine getirilmesi yönünde bir karar alınmıştı. Bu konuda bkz. 851/38138

[609] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.118 ve BOA HAT. 851/38141

[610] Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1442-1443 ve BOA HAT. 852/38165

küşâdıyla gelüp gitmek gerekliliği üzerinde durulmaktaydı.[611] Bu karar 3 Kasım'da Sea Horse'a giden Pisani tarafından Adair'e bildirildi. İngiliz heyeti bu şekilde bir nebze de olsa taleplerini kabul ettirmiş olmaktaydı.[612] Fakat Vahid Efendi Sea Horse'un Kepez Limanı'na gelmesine müsaade edip Hadımzade Çiftliği'ni[613] müzakereler için kabul etse de iki heyet arasındaki iletişimin olabildiği kadar gizli bir şekilde yürütülmesini istiyordu. *Çünkü İngiltere sulhu Françelü'nün iğbiranını mûcib ve belki anlar ile husumet ve harbi müstevcib olur* diye Osmanlı-İngiliz barış görüşmelerini olabildiğince gizleme talimatı almıştı. Bunun yanında İngiliz heyetinin Kepez limanına gelmeden önce görüşme talebi de kabul edilmemişti.[614] Diğer taraftan Sea Horse'un Kepez limanına gelmesine karşılık Boğaz Seraskeri Ragıb Paşa'dan Kepez Limanı'nda bir fırkateyn bulundurması istenmekteydi.[615] Bab-ı Ali'nin Vahid Efendi'den bu şekilde önlemler alınmasını istemesinin tek nedeni görüşmelerin bölgede bulunan Fransız konsolosluğu tarafından öğrenilmesini istememesiydi. Fakat her ne kadar bu şekilde önlemler alınmaya çalışılsa da heyetler arasındaki görüşmeler bölgedeki Fransız konsolosluğu tarafından öğrenilmişti. Görüşmelerin Fransa konsolosu tarafından öğrenilmesinin nedenleri arasında Pisani'nin heyetler arası yaptığı yolculukların yanında bölgede yaşanan hareketliliğin büyük etkisi vardı. Boğaziçi ve Saroz Körfezi'nde bulunan askerlerin görev sürelerinin sona erdiği ve vilayet ve memleketlerinde *Moskovlu üzerine sekban tahrîrî irâde buyrulmuş muhabbetleri yalan yanlış olduğundan birer ikişer firara yüz tutmaları* ve yaşanan bu hareketliliğin *İngiltere musâlahası bitmiş yahut bitecek zan eylemelerinden memurların tertipsizliği icap ettiğinden* bölgede bulunan Fransız konsolosu iki heyet arasında gerçekleşen iletişimi haber almıştı. Yaşanan bu gelişmeleri öğrenmek için de tercümanını Vahid Efendi'ye göndererek *İngiltere elçisi Kepez Limanı'na gelmesinden ve tercümanları Pisani aralıkla sefineye girüp*

[611] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.118-119; Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.171-172 ve BOA HAT. 851/38113; Asım Efendi bu görüşmenin tarihini 4 Kasım günü olarak vermektedir. Bkz. Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1442

[612] Robert Adair'den George Canning'e, 18 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.29

[613] Hadımzade Çiftliği her ne kadar barış görüşmeleri için uygun görülse de çiflik uzun zamandan beri kullanılmamaktaydı. Bu nedenle *durup oturacak bir odası bulunmadığından* hızlı bir şekilde tamir edilmeye çalışılmakta ve gerekli hazırlıklar yapılmaktaydı. Bu konuda bkz. Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1443

[614] Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38134

[615] Bu konuda bzk. BOA HAT. 851/38111

çıkmasından dolayı yaşanan bu gelişmeleri soruşturmak istedi. Vahid Efendi tarafından tercümana verilen cevapta *Devlet-i Aliyye'nin usûl ve meramına vukufu olmayanların vereceği manalara mebni konsolos dostumuz bu maddeyi suâl edebilir ammâ bundan evvel boğaza iki defa İngiltere elçisi gelüp gittiğini biliyorsunuz şimdi dahi gelmelerinden bir ahkâm çıkmayacağına söz verdim. Ancak elçilere hoş-âmedi suretinde hüsn-i muâmele eylemek adet olub husûsan bunun gibi parlemento bayrağı küşâdı ile vurûd edenlerin muradını anlamak iktiza eylediğinden bir aralıkta gönlümüz olup niçün geldiniz denilmekle tenezzül oluncaya kadar sefinesi derûnunda mahbus gibi elçi ikametinde be'is olmamak gerektir* diyerek boğaza gelen İngiltere murahhasının bir barış görüşmesi için değil, daha önce olduğu gibi normal bir statüde olduğu belirtilmekte ve gemi ile yapılan haberleşmenin de bir dostluk ve müsafirperverlikten ileri geldiği anlatılmaktaydı. Bunun yanında elçinin Çanakkale'ye gelme amacını öğreninceye kadar elçinin bulunduğu geminin bölgede demirlemesine müsaade edildiği fakat kendisinin dışarı çıkmasına müsaade edilmediğini belirtti. Ayrıca bu durumun İstanbul'da bulunan Fransız maslahatgüzarlığından da gizli tutulmadığını belirterek konsolosun isterse maslahatgüzarlığından da bu bilgileri öğrenebileceğini söyledi. Bunun yanında Pisani konusuna da açıklık getiren Vahid Efendi *Pizani tercüman bir buçuk seneden berü Kütahya'da ikamet edegelmiş ise de oranın âb u hevasıyla adem-i imtizacından şikayeti havî Devlet-i Aliyye'ye arz-ı hal takdim eylediğine binâen Aydın ve Bursa taraflarından bir münasib mahalde ikameti husûsuna irâde-i seniyye erzâni buyrulmuş ve şuralara yakın bir mahalde geldikte İngiltere'den Boğaz'a elçi vürudunu işitmek takrîbiyle yolu sapıtmış olduğundan bir iki defadır elçisiyle görüştüğünü bilirüz amma böyle heriften ne çıkar bana kalır ise İngiltere'ye kadar gitmesinden mahrûz olurum* diyerek Pisani'nin Adair ile görüşmesini kendi iradesi dışında gerçekleştirdiğini belirtiyordu. Bununla birlikte bu görüşmelerden Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin görüşmeler yaptığı yorumunun çıkarılamayacağını ifade etti. Daha önce meşverette konuşulduğu gibi *idâre-i kelâm ve ifâde-i merama liyâkati olan* Vahid Efendi Fransız tercümanını yapılan görüşmelerin rutin bir görüşme olduğuna inandırmaya çalışarak kolsolosun *olur olmaz sohbetlere kulak asub rahatsız olmasın*ı istemediğini belirti. Vahid Efendi Fransız tercümanına bu şekilde

davranarak daha önce Polonya ve Fransa'da kendisine yapılanların karşılığını veriyormuş gibi hareket etmekte ve Fransa temsilcisine *bi'l-misl mukabele* etmekteydi. Bunun yanında kendisine karşı Talleyrand'ın davranışlarından gayet iyi ders çıkarmış gibiydi.[616] Vahid Efendi'nin bu cevaplarına karşılık konsolos tercümanı *evet efendim, Hakk'a emanet olun buyurduğunuz gibi Devlet-i Aliyye Françelü'nün dostluğunu feda idüp İngilterelü gibi hain milletle barışmaz itikatındayız. Lâkin konsolos dostunuz her bir şeyleri tashih idüp Françe imparatoruna yazmak üzere memur ve mukim olduğundan resmen istihbarda ma'zurdur af buyurunuz* diyerek uzun bir süreden beri tüm Fransız diplomatların her şeyi örtmek için kullandığı iki ülke arasındaki dostluğu olası bir Osmanlı-İngiliz barışına engel olması için kullanıyordu. Bu dostluk söyleminin yanısıra tüm gelişmelerin Napoleon'a bildirildiğini vurgulayarak olası bir barış durumunda bundan Napoleon'un hemen haberdar edileceğini ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin uzun zamandan beri İngiliz barışından endişe duyduğu en önemli mesele olan herhangi bir karşı saldırıyı da ima etmekteydi.[617]

Görüşmenin gerçekleştiği gün Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa karşısında izlemesi gereken tutum konusunda İstanbul'a yazan Vahid Efendi, İngiltere ile yapılan görüşmelerin kesilmesi ve red cevabı verilmesi durumunda bile artık Fransa dostluğuna güvenilemeyeceği belirtiyordu. Bu nedenle İngiltere murahhası ile görüşmelere başlamak için izin verilmesini ve Osmanlı Devleti'nin kapısına kadar gelen bu fırsatı kaçırmayarak İngiltere barışının yapılması gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Görüşmelere başlamadan İngiltere ile barış yapılması gerekliliği konusunda bir fikre sahip olan Vahid Efendi bu yönde bir karar alınması yönünde İstanbul'u da yönlendirmeye çalışıyordu.[618]

Çanakkale'de Osmanlı-İngiliz heyetlerinin görüşmelerine dair Fransız konsolosu tarafından gerçekleştirilen sorgulamanın bir benzeri de İstanbul'da Fransız maslahatgüzarı tarafından yapılıyordu. Böyle bir durumun olacağını tahmin eden Vahid Efendi Çanakkale'de yaşanan bu olayları kaleme aldığı bir

[616] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.119-120; BOA HAT. 851/38143; Vahid Efendi bu görüşmeyi İstanbul'a bildirdiği mektubunda bu görüşmenin tarihini 9 Kasım 1808 olarak vermektedir. Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38140

[617] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.120 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.173

[618] Bu konuda bzk. BOA HAT. 851/38117 ve F. İsmail, *a.g.e.,* s.197-198

mektubu İstanbul'a gönderek durumdan maslahatgüzarın haberdar edilmesini istedi. Vahid Efendi maslahatgüzara İngiliz elçisiyle beraber gelen bir fırkateyn ve üç sefinenin Çanakkale'nin içerisine dahi alınmadığını ve görüşmelerin sadece usulen yapıldığını belirtmekteydi. Bunun yanında İngiliz heyetinin görüşmelere ısrar ettiğini ve buna karşılık bir görüşme yeri ayarlanarak *bir iki kere görüşüp temin ve taltif vadilerinde üç beş sohbet olunsa* İngilizlerin ümide düşeceğini ve bu şekilde onların oyalanacağını belirtmekteydi. Bunun yanında bu görüşmelerin maslahatgüzara aktardığı gerçek manasını bölgede bulunan Fransız konsolosluğuna bildirmediğini belirterek bildirmesi halinde Pisani'nin ve dolayısısıyla İngiliz elçisinin bundan haberdar olabileceğini belirtmekteydi. Vahid Efendi bu şekilde görüşmelerin kastedildiği gibi bir barış görüşmesi olmadığını aksine sadece İngiliz elçisinin oyalanmak istendiğini belirtmekteydi. Bunun yanında Vahid Efendi İstanbul ve Çanakkale arasında bir ağız birliği yapılıp Fransa görevlileri karşısında ortak bir tutum izlenerek görüşmelerin amacı konusunda herhangi bir bilginin sızdırılmasının da önüne geçmeye çalışmaktaydı.[619]

Vahid Efendi'nin yazdığı bu mektuba karşılık bölgede bulunan Fransa konsolosu ve Serasker Ragıb Paşa aracılığıyla Vahid Efendi'ye yazan maslahatgüzar da Adair gibi Avrupa siyasetinden bahsetmekteydi. Avrupa'da yaşanan olayları kendi perspektifinden yorumlayan Latour-Maubourg Avrupa'da Fransız işgalinin yaşandığı ülkelerin İngiltere ile yaptığı iş birliğinin sonucu olduğunu belirterek İngiltere'nin Avrupa'da müttefiklerini *terk eyledikleri* ve onları *rezil ü rüsvây* olarak bir başlarına bıraktığını belirtmekteydi. Latour-Maubourg *Avusturya Devleti'nin pâzde ve harab olması ve ekser arazisi tehsîr olunması devlet-i mezkûrenin hilâf-ı va'd idüp İngiltere Devleti'yle muhâbere ve muâhede etmiş olduğundan neşet eylediği malum değil midir? ve Prusya Kralı memâlikine nısfı miktarından mahrum olması bu misüllü hataya mebni değil miydi? İsveçlü'nün dahi kendi memâlikinden ercâh olan eyâlâtını Rusya ve Danimarka Devletlerinin yedd-i zabtlarına bırakub bi't-tazarru' ve'l-mezelle musâlahaya tâlib olmaları İngilterelünün meş'ûm ve tahaşşunkar olan dostlukarı bereketi değil midir?* diyerek Avrupa'da yaşanan tüm toprak kayıplarını ve

[619] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.120 ve BOA HAT. 851/38122

Fransız ve müttefiklerinin işgallerinin tüm nedenlerini İngiltere ile yapılan ittifakların sonucu olduğu belirtmekteydi. Ayrıca maslahatgüzar yaşananların nedenlerini bu şekilde açıklarken bu günlerde konuşulan Osmanlı-İngiliz ittifakının oluşması halinde olabilecekler konusunda Vahid Efendi'ye bir gözdağı vererek aba altından sopa da göstermekteydi. Bunun yanında yine iki ülke arasındaki eski dostluktan bahsederek Çanakkale'de bulunan askerlerin terhisi söyleminden bahisle söz konusu Osmanlı-İngiliz barışının olup olmadığını sual ederek iki ülke arasındaki dostluğun devam etmesini istediğini belirtiyordu.[620] Latour-Maubourg'un bu sert açıklamalarının yanında Paris, İstanbul ile olan ilişkilerin devam etmesini istemekteydi. Latour-Maubourg'un Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasını bildirmesi üzerine Fransa dışişleri bakanlığı malahatgüzarına Türkiye ile ilişkilerin devam etmesinin yolunu aramasını söylüyordu. Latour-Maubourg Osmanlı makamları ile bu konuda yaptığı görüşmeler sonucunda Champagny'e Osmanlı Devleti'nde işlerin iyi gitmediğini ancak kendisine bazı Osmanlı makamlarının Bab-ı Ali'nin İngiltere ile tek başına bir barış yapamayacağı garantisini verdiğini belirtti. Bu aynı zamanda Bab-ı Ali'nin Fransa maslahatgüzarı üzerinde kısa da olsa bir etki kurduğunun göstergesidir. Şimdi Latour-Maubourg Moralı Esseyid Ali Efendi'nin düştüğü duruma düşmüştü.[621]

Çanakkale'deki Osmanlı-İngiliz görüşmelerine karşı Fransız konsolosu ve maslahatgüzarının tehditkâr açıklamalarına karşılık heyetler arası görüşmeler sorunsuz devam etmekteydi. Sea Horse'un Kepez limanına girmesine izin verilmesi ve Hadımzade Çiftliği'nin görüşmeler için kabul edilmesinden sonra bir taraftan geminin boğaza girebilmesi için uygun rüzgâr beklenirken[622] diğer taraftanda da çifliğin düzenlemesi yapılmakta ve ihtiyaç duyulan malzemeler getirilmekteydi. Fakat istenilen rüzgârın bir türlü çıkmaması ve bunun yanında Ramazan kutlamaları ile Pisani'nin rahatsızlığı bu gecikmeyi daha da erteleten nedenlerdi. 17 Kasım'da uygun rüzgârın çıkması ve Pisani'nin bir nebze de olsa iyileşmesi Sea Horse'un Kepez Limanı'na doğru hareketiyle sonuçlandı. Adair'in Kepez limanına gelmesinin sonrasında Vahid Efendi kendisine bir davetiye gönderek görüşme isteğini belirtmişti. Bu şekilde taraflar arasındaki ilk görüşme

[620] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.121-124 ve BOA HAT. 851/38135 ve 1009/42400-F
[621] V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.359-361
[622] Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38128

saat dokuz sularında gerçekleştirilmiş oldu. İlk görüşmede taraflar karşılıklı ruhsatnameleri ibraz ettikten sonra barış konusundaki iyi dileklerini belirtip sonrasında da Rusya'nın Fransa ile yaptığı ittifak ve İspanya'daki Napoleon'a karşı çıkan ayaklanma üzerine yaklaşık iki saat görüştüler.[623] Bunun yanında Vahid Efendi İstanbul'da yaşanan olaylar konusunda ya az malumata sahip olmasından ya da Adair'e resmen açıklamak istememesinden bazı "olayların yaşandığını" belirtmekte fakat içeriğine değinmemekteydi.[624] Ayrıca taraflar bir sonraki görüşme için 21 Kasım tarihini kararlaştırdılar. Bu tarihin belirlenmesinde Vahid Efendi'nin Ramazan bayramından dolayı görüşmeyi birkaç gün ileri bir tarihe alma isteği yer almaktaydı.[625] Fakat İstanbul'dan gelen haberler bu görüşmenin gerçekleştirilemeyeceği yönünde bazı izlenimler uyandırdı. İlk görüşme için yola çıkıldığı zaman gemide Pisani'den İstanbul'da yaşananlar konusunda bazı dedikodular duymasına rağmen Adair, Vahid Efendi tarafından yapılan görüşme teklifini reddetmemişti. Bu barışın kendisine İstanbul yolunu açacağının farkında olan Adair bir an önce görüşmelere başlamak istemekteydi. Pisani'den çok önce tüccar gemileri aracılığıyla İstanbul'daki olaylardan haberdar olan Adair olası gecikmelerden duyacağı rahatsızlıktan dolayı teklif edilen görüşmeyi yapmak için sabırsızlanmakta olduğu için herhangi bir ertelemeyi kabul etmeyerek görüşmenin gerçekleşmesini sağladı. Barışın bir an önce olması için sabırsızlanan Adair Pisani'nin Vahid Efendi'ye kendi ruhsatnamesini çevirinceye kadar zor sabretmişti. Sonrasında hemen konuşmaya başlayan Adair

[623] Alexander H. De Groot III. Selim tarafından Avrupa meselelerini görüşmek için toplanan konsül üyelerinin Avrupa gazetelerini okuyarak Avrupa ahvaline dair bilgi sahibi olduklarını belirtmektedir. Bunun III. Selim sonrası da devam ettiğini belirten De Groot bu sayede Vahid Efendi'nin Adair'e göre Avrupa ahvaline daha hâkim olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda bkz. A. H. De Groot, a.g.m. s.225 ve A. Cunningham, *a.g.e.*, s.113

[624] II. Mahmud'un padişah olmasından sonra sadarete gelen Alemdar Mustafa Paşa III. Selim dönemindeki reformları yeniden hayata geçirmek için harekete geçmişti. Reform sürecinin yeniden başlamasına paralel olarak Alemdar'ın takındığı tavır ve uzun zamanadan beri İstanbul'da devam eden huzursuzluklar 15 Kasım 1808'de isyana dönüştü. Yeni kurulan yönetimi hedef alan bu isyana karşılık II. Mahmud, IV. Mustafa'yı öldürerek kendisinin yerine başka birinin geçirilmesi ihtimalini ortadan kaldırmış olmaktaydı. Alemdar Msutafa Paşa'nın öldürülmesi ile sonuçlanan isyan aynı zamanda başlatılan reform sürecinin de sona ermesi anlamına geliyordu. İstanbul'da yaşanan bu olaylar için bkz. Erdoğan Keleş-Tülay Erçoşkun, "Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan", Tarih Araştırmaları Dergisi, c. XXXIII, sayı: 56, Yıl: 2014, s.298-306; İstanbul'ya yaşanan bu isyan aynı zamanda bazı kadrolarda değişiklik yaşanmasına neden olmuştu. Fakat bu değişiklikler reisülküttaplık müessesesinde etkisini göstermeyerek Galip Efendi görevine devam etmişti. Bu aynı zamanda değişen yönetime karşılık dış politikanın değişmeyeceğinin de göstergesiydi.

[625] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.125-126 ve Robert Adair'den George Canning'e, 18 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.29-31

söz konusu barışın ve iki ülke arasındaki ilişkilerin Arbuthnot'un İstanbul'dan ayrılmadan önceki durumuna getirilmesi gerektiğini belirterek bu yönde bir barışın bir konferans ile sağlanabileceğini belirtmekteydi. Bunun yanında Vahid Efendi de uygun görürse bir sonraki görüşmeye kadar karşılıklı olarak birer antlaşma metni tasarısı yapılması fikrini öne sürmüş ve bu fikir Osmanlı heyeti tarafınca da kabul edilmişti.[626] Adair bu şekilde ayrıntılarla zaman kaybetmek istememekte ve bir an önce anlaşmanın yapılması için sabırsızlanmaktaydı.[627]

17 Kasım'da gerçekleşen bu görüşmenin sonrasında İstanbul'da yaşananlar konusunda daha fazla bilgiye sahip olan Vahid Efendi 18 Kasım'da İstanbul'da yaşanların bir ihtilal olduğunu Adair'e bildirdi. Her ne kadar ihtilalin Çanakkale'ye sıçramasına karşı gerekli önlemlerin alındığını[628] Adair'e bildirse de ihtilalin yansımalarının bölgede yaşanabileceğini belirterek görüşmelerin İngiltere heyetinin iyiliği için ertelenmesi gerektiği üzerinde durmakta ve "*beş on gün dahi bu sularda ikāmetiniz iktiza etmekle yoldaşların levâzım-ı zarûriyeleri her ne ise marifetimiz ile tazmin ve on güne kadar mevâcib ve bahşişâtları getürülüp tevzi ü taksîm olunacağı"* belirtmekteydi. İstanbul'da yaşanan olayların politikaya etkisi konusuna değinmeyen Vahid Efendi isyandan dolayı Çanakkale'de yaşanan bazı olaylar ve alınan önlemler üzerinde durarak İngiliz heyetinin güvenliği açısından bu ertelemenin gerekli olduğunu belirtmekteydi.[629] Adair de bunun üzerine Londra'ya İstanbul'da yaşananların görüşme sürecini etkileyeceğini bildiriyordu. Adair, Vahid Efendi'nin İstanbul'daki iki grup

[626] Robert Adair'den George Canning'e, 18 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.29-31
[627] A. Cunningham, *a.g.e.*, s.113
[628] 18 Kasım'da Alemdar Vakası'ndan haberdar olan Çanakkale, *boğaz savâhilinde olan askere perîşânlık gelmemek ve ta'yînât ve mânde behânesiyle gavgā vü nizâ' ihdâs etdirmemek* gerektiği üzerinde durularak isyanın böyle kritik dönemde bölgeye sirayet etmesini engellemeye çalışmaktaydı. Hatta kendi aralarında yaklaşık on bin guruş toplayarak olası bir durum karşısında önlem alınmaya çalışılıyordu. Diğer taraftan İstanbul'dan bölgeye gelebilecek haberlerin engellenmesi için bölgedeki kayık trafiği kontrol altına alınarak İstanbul'dan gelecek kayıkların bölgeye ulaşması engellenmeye çalışılmaktaydı. Diğer taraftan olayların bölgede duyulmasından sonra Yeniçerilerin ve bölgede bulunan kalyonların neferatının maaş ve tayinat bahanesiyle ayaklanmasını engellemek için etraftan ihtiyaç duyulan tayinat nakli yapılmaktaydı. Bu konuda bzk. Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1443-1445 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.173-174
[629] Adair'e Vahid Efendi tarafından 2 küfe yaş üzüm (99 buçuk gruş), 2 kutu ala razakı (bir tür üzüm çeşiti, 14 kuruş), iki kutu çekirdeksiz üzüm (9 buçuk kuruş), 1 tür badem (7 kuruş), bir taban inciri (20 kuruş), portakal (100 kuruş), limon (200 kuruş), kavun (51 kuruş), karpuz (40 kuruş), üç kase ve bir testi asel (bal), dış inciri (1 kuruş) ve bir testi üzüm turşusu gönderilmişti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38129; Bunun yanında zeytin yağı ve soğan gibi erzaklar da çarşıdan karşılanırken çarşıda bulunmayan peksimet, zeytin gibi ihtiyaçlar da Gelibolu ayanı tarafından karşılandı. Bu konuda bkz. E. Çağlar, *a.g.e.*, s.124-125

arasındaki mücadelenin sonuçlanıncaya kadar bir antlaşma imzalayamayacağını belirtiyordu. Bunun yanında Fransa maslahatgüzarının Bab-ı Ali'ye İngiliz barışına karşılık Fransa savaşını göze almalarını ima etmesinin bu süreci ayrıca uzatacağını belirtmekteydi.[630]

İstanbul'daki yaşananlar her ne kadar padişah düzeyinde olmasa da yönetimde yaptığı değişiklik aynı zamanda politika değişikliği anlamına gelebileceğinden halihazırdaki Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasını da etkileyebilirdi. Bu nedenle Adair ile yapılacak olan görüşmelerin ertelenmesi aynı zamanda yeni yönetimin dış politikadaki tutumunun öğrenilmesini de sağlayacaktı. İstanbul'un tutumu konususunda Vahid Efendi ve seraskerin de şüpheleri vardı. Bu konuda İstanbul ile iletişime geçilerek izlenilecek politika hakkında bilgi edinmek istiyorlardı. Fakat İstanbul'da oluşan yeni yönetim daha önce izlenilen dış politikada bir değişikliğe gitmemişti ve Rusçuk Yaranı'nın bir üyesi olan Galib Efendi reisülküttablık görevine devam ediyordu. Bu nedenle İstanbul, 19 Kasım'da kaleme alınan yazıda Vahid Efendi'ye İngiltere ile halihazırda olan ilişkilerin devamını ve barış görüşmelerinin olağan seyrinde sürdürülmesi emri verdi.[631]

Vahid Efendi tarafından 18 Kasım'da Alemdar vakasından dolayı görüşmelerin bir süre ertelenebileceği belirtilmiş olmasına rağmen ikinci görüşme ilk görüşmede kararlaştırılan ve Kıta Ablukası'nın yıldönümü olan 21 Kasım'da gerçekleşti.[632] Adair ilk olarak *tarafeyn tercümanlarından gayrı kimesne mahrem olmamak isterim. Münasip ise meclisi tahliye* edilmesinden sonra görüşmelerin başlamasını istedi. Bunun üzerine tercümanlar Pisani ve İstafanaki'nin dışındaki sırkatibi ve memur gibi yetkililer meclisi terk ettiler. Sonrasında da taraflar ruhsatname değişikliği gerçekleştirdi. Fakat Vahid Efendi'nin ruhsatnamesi IV. Mustafa tarafından onaylandığı için Adair tarafından *bu sened olamaz diyerek* tereddüt ile karşılandı. Vahid Efendi'nin ruhsatnamesinin yeni hükümet tarafından onaylanmaması aynı zamanda bu görüşmelerin de onaylanmaması anlamına gelebilirdi. Vahid Efendi'nin görüşmelere II. Mahmud tarafından resmen atanması

[630] Robert Adair'den George Canning'e, 18 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.31-32
[631] Bu konuda bzk. BOA HAT. 851/38110
[632] Asım Efendi ve Şani-zade bu tarihi 22 Kasım olarak göstermektedir. Bkz. Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1445 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.174

aynı zamanda yeni yönetimin İngiltere barış görüşmelerini resmen kabul ettiği ve önceki yönetimin bu konudaki tutumunu da devam ettirdiğini göstereceği için Adair açısından önem arz ediyordu. Fakat Adair'in bu konu için Çanakkale'de kaybedecek zamanı yoktu. Adair'in bu konu hakkındaki itirazları aslında daha sonra Vahid Efendi'nin kendisine karşı getireceği itirazlara engel olmak için yapılmız bir diplomatik stratejiden ibaretti. Bu nedenle hem İngiliz heyetinin hem de Osmanlı heyetinin bu sorunu fazla büyütmemek isteği ruhsatname krizinin uzamadan halledilmesi ile sonuçlandı. Adair bunun sonrasında *biz sâirleri gibi Girit adasını almak istemeyiz, işte 'arz u mübâhase ile tazyî'-i vakt etmekten ise, hemân tekmîl maslahata sa'y olunmak ahrâdır* diyerek ilk görüşmede konuşulan bir taslak oluşturulması meselesine konuyu getirerek kendi hazırladığı taslağı Vahid Efendi'ye sundu.[633]

Adair Fransızca kaleme aldığı altı maddelik önerinin ilk maddesinde iki ülke arasındaki düşmanlıkların tamamen ortadan kalkmasını ve esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasını istemekteydi. Bunun yanında savaş öncesi duruma dönülmesini isteyen Adair üçüncü madde ile savaş sırasında Osmanlı Devleti tarafından el konulan veya ele geçirilen İngiliz vatandaşların mülklerinin herhangi bir eksilme olmadan mülk sahiplerine iadesini istiyordu. Dördüncü maddede de Adair kapitülasyonlar ve İngiltere'ye verilen tüm ticari ayrıcalıkların savaş öncesi durumdaki gibi yeniden onaylanmasını istemekteydi. Buna paralel olarak Adair İngiliz ticaret gemilerinin savaş öncesinde olduğu gibi yeniden Karadeniz'e geçmesine müsaade edilmesini istiyordu.[634] Son madde olan altıncı maddeyi kendi

[633] Bu konuda bkz. E. Çağlar, *a.g.e.*, s.126 ve Robert Adair'den George Canning'e, 22 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.48-49 ve Asım Efendi, *a.g.e.*, s.1445 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.174-175

[634] Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren boğazlar üzerinde bir hakimiyet mücadelesi içine girmiş ve bunun için başlangıçta Çanakkale Boğazı'nda daha sonrada da İstanbul Boğazı'nda Karasi Beyliği, Bizans, Venedik gibi bölge ülkeleri ile bir rekabet içine girmişti. İstanbul'un fethi ile boğazların tek hâkimi olan Osmanlı Devleti bu sayede boğazlardaki gemi trafiğini tam anlamı ile kontrol etmeye başladı. Sonrasında Anadolu'nun kuzeyindeki şehirlerin ve Kırım'ın Osmanlı hakimiyetine girmesi Karadeniz ticaretinin de tam anlamı ile kontrolünü sağladı. Bu konuda bkz. Halil İnalcık, "The Question of the Closing of the Black Sea Under the Ottoman", *Symposium on the Black Sea*, Birmingham, 18-20 Mart 1978, Arkheion Pontus, 35, Atina, 1979, s.74-84; Karadeniz'in tam anlamı ile Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra Osmanlı Devleti bu denizi bir *iç deniz* olarak gördüğü için Akdeniz'in aksine buradaki ticari hakları kullandırılmayan ve kullanılamayan bir hak olarak saklı tutmaya çalışmıştır. Her ne kadar çeşitli dönemlerde verilen ahdnâmelerle kâğıt üstünde bu hakkın kullanımı bazı ülkelere bir ayrıcalık olarak verilse de bu kullanım hakkı sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Fakat Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinde genişlemeye başlaması ve sonrasında Rusya karşısında alınan yenilgiler bu durumun devamını

içinde dokuz ayrı başlığa ayıran Adair burada tamamen ticari imtiyazlar üzerinde durmaktaydı. Öncelikle İngiltere elçileri çatışmalar öncesi ve diğer ulusların sahip olduğu tüm haklardan yararlanacaktı. Bunun yanında Adair ülkesinin Osmanlı Devleti mülkiyeti içinde ki her bölgede konsolosluk açmak hakkına müsaade edilmesini istemekte ve bu konsolosların tüm anlaşmalarla kabul edilen muafiyetlerden faydalanmasını ve muafiyetlerin en muteber ülkenin konsoloslarına sağlanan haklarla eşit olmasını istiyordu. Konsolosların yanında beratlı dragomanların da daha önceki ayrıcalıklarının tanınmasını ve dolayısıyla beratların verilmesi konusunda herhangi bir sınırlamanın da gelmemesini istemekteydi. İngiltere'ye tanınan ticari hakların bununla sınırlı kalmamasını da isteyen Adair İngiltere'den Osmanlı topraklarına gelen tüccar ve gemilere herhangi bir zorlamanın olmamasını ve İngiliz tüccarların Osmanlı topraklarında yaptıkları ticaret sırasında gümrük tarifesi konusunda savaş öncesi durum kabul

---

imkânsız hale getirmişti. Neticede 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın *iki taraf gemileri tüm denizlerde ticaret maksadıyla serbestçe dolaşabileceklerdir. Rusya ticaret gemileri Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e geçebileceklerdir…* şeklindeki 11. Maddesi ile Rusya karşısında bu durumdan vazgeçilmiştir. Bu konuda bkz. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, TTK Yay., Ankara, 2006, s.114; J. C. Hurewitz, "The Background of Russia's Claims to the Turkish Straits: A Reassessment", *Belleten*, TTK Yay., c. XXVIII, Ankara, 1964, s.462-463; Rusya'nın bu şekilde boğazları kullanarak Karadeniz'de ticaret yapma hakkını elde etmesinin sonrasında diğer devletler de bu hakkı elde etmek için gayret gösterdiler. Özellikle III. Selim döneminde bu çabaların artmasına karşılık Osmanlı Devleti'nin bu konuda ısrarcı olması bu ayrıcalığın diğer devletlere tanınmasını olabildiğince geciktirdi. Fakat buna karşılık diğer ülke gemileri Rusya bayrağı kullanarak Karadeniz'e açılma yoluna başvurdular. Her ne kadar Osmanlı Devleti buna engel olmaya çalışsa da bu konuda istediğini elde edemeyerek bu duruma engel olamadı. Yapılan bu ticarete engel olunamaması Bab-ı Ali'nin 1802'de bu hakkı diğer devletlere tanıma kararı almasına neden oldu. Özellikle Napoleon'un Mısır'ı işgali sırasındaki ittifak ve o sırada İstanbul büyükelçisi olan Spencer Smith'in çabaları ile 1799'da bu hakkın İngiltere'ye verileceğine dair bir söz verilmişse de bu söz bir süreliğine yine uygulanmaya konmamıştır. Fransa açısında da bu durum önem arzetmekteydi. Bu nedenle Mısır işgalinden sonra Paris'te yapılacak olan barış görüşmelerinde Fransa bu konuyu vazgeçilmez bir şart olarak öne sürdü. Bu nedenle bir an önce barış yapmak isteyen III. Selim Fransa'nın bu talebini hemen kabul ederek meselenin çözümü sağladı. Düşman bir ülkeye bu hakkın verilmesine karşılık dost İngiltere'nin bu haktan mahrum bırakılması mümkün olamayacağı için *Fransalu'ya ne veçhile müsâ'ade olunacak ise İngilterelü hakkında dahi ol vechle icrâ kılınması* yönünde bir karar alınarak İngiltere'ninde bu hakkı sadece resmi olarak değil fiili olarak da kullanmasının önü açıldı. Fakat 1806-12 Osmanlı-Rus savaşının çıkması üzerine sadece düşman devletlerin değil dost devletlerinde sahip olduğu bu haklar kaldırılmış ve bu şekilde doğabilecek zahire ve iaşe sorunlarının önüne geçilmek istenmişti. Ayrıca bu şekilde Rusya'nın bölgeden yaptığı ticarete de engel olmak isteyen Bab-ı Ali buna karşılık kendi iaşe taşımacılığında da sorunlar yaşamıştır ve bu nedenle yabancı ülke gemileri kiralanarak veya satın alınarak bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu konuda bkz. Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", Belleten, c. LV, sayı: 214, s.687-694; Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev. Çiğdem Erkal İpek, Doğu Batı Yay., Ankara, 2013, s.234-235, Charles Issawi, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Ekonomisindeki Yeri (1600-1914): Bazı Gözlemler ve Sorunlar", *Osmanlı ve Dünya, Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, haz. Kemal Karpat, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006, s.163-164 ve Tuncay Zorlu, *a.g.e.*, s.155-156

edilmesini istiyordu. Bununla beraber Osmanlı gümrüklerinde İngiltere tüccarlarına olabildiği kadar yardım edilmesini ve en azından karşılarına dolanbaçlı yollar çıkarılarak engel konulmamasını istemekteydi. İngiltere'nin en muteber devlet sayılmasını ve dolayısıyla İngiliz tüccarlarının da bu durum dikkate alınarak değerlendirilmesini ve tekel veya özel herhangi bir verginin konmamasını talep ediyordu. Bunun yanında bira, rom, şarap gibi İngiltere ticaretine konu olan ürünlerde herhangi bir kısıtlamanın olmamasını ve bu konuda Galata *voyvoda*larının yaptıkları olumsuz yorumlara dikkat edilmemesini istiyordu. İngiltere'ye ve dolayısıyla tüccarına verilecek olan bu ayrıcalıkların sürekli olarak devam edeceğinin kabul edilmesini de istemeyi unutmamaktaydı. Son olarak Adair Osmanlı reayası ile İngiltere vantandaşları veya himayesi altındakiler arasında olabilecek kişisel anlaşmazlıklar için en katı itiyadi tedbirlerin alınmasını ve bu anlaşmazlıkların mahkemelere iltica etmesi durumunda Osmanlı yargıçlarının davaları tarafsız ve herhangi bir baskı altında kalmadan ele almasının sağlanmasını isteyerek elde etmek istediği ticari ayrıcalıkların yanında İngiltere çıkarlarını hukuki açıdan da garanti altına almak istiyordu.[635] Adair bu önerge ile elde etmek istedikleri, savaş öncesi durumun yeniden hayata geçirilmesine paralel olarak savaş sırasındaki zararların karşılanması ve elde ettiği ticari hakların hukuki güvenliğini sağlamaktı. Adair tarafından belirtilen savaş öncesi duruma dönme isteği ile aslında daha önce Galip Efendi tarafından söylenen iki ülke arasına hiçbir zaman düşmanlığın girmediği sözüne bir atıf da yapılmış oluyordu. Galip Efendi'nin sözüne atıfta bulunarak atılan bu adım Adair tarafından Vahid Efendi'nin bunu kabul etmesinden başka bir seçeneği olmadığı düşüncesine kapılmasına neden oldu çünkü bunun reddedilmesi durumunda Galip Efendi'nin mektubu ile Vahid'in karşısına çıkacağını ve kabul etmek zorunda bırakacağını tasarlamaktaydı.[636]

---

[635] Robert Adair'den George Canning'e, 22 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.49 ve Projet, R. Adair, *a.g.e.*, s.54-58; Vahif Efendi'de Adair'in bu uzun önerisini üç dört çümlede şu şekilde açıklıyordu: *İngiltere elçileri süferâ-yı sâireden ziyâde mümtaz olmak ve tercümanlık nâmiyle kemâ fi'l- evvel reâya-yı Devlet-i Aliyye'den istedikleri şahsa berat i'tâ buyurulmak ve reâya-yı Devlet-i Aliyye'den kezâlik bandıra himâyelerine girecek eşhâsa patente kâğıdı vermelerine mâni' ü mezâhim olmamak ve İngiltere tüccarına sâirlerinden ziyâde müsâade ihsan kılınmak ve zecriye rüsumu gibi sonradan muhdes rüsūmâtın hiç biri tüccar-ı merkūmeden alınmamak misüllü şurût-ı lâzime 'addiyle kaleme aldığı on beş madde sûretini arzetmeğe.* E. Çağlar, *a.g.e.*, s.127

[636] Robert Adair'den George Canning'e, 22 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.49-50

Adair'in böyle düşünmesine karşılık Vahid Efendi'nin sunulan tasarıyı kolay kolay kabul etme niyeti yoktu ve her madde için ayrı ayrı itiraz etmekteydi. [637] Aslında bu daha önce Canning tarafından Paget'in talimatnamesinde belirtilen durumun ortaya çıkmasıydı. Canning Mayıs 1807'de Paget'e gönderdiği talimatnamede Osmanlı Devleti'ne iç işleri ile ilgili herhangi bir şartın ileri sürülmemesini çünkü bu konuda Osmanlı Devleti'nin çok hassas olduğunu belirtiyordu.[638] Fakat Adair'in önerisi Osmanlı Devleti'nin iç işleri ile ilgili birçok madde içermekteydi. Bu nedenle de önerinin bu şekilde kabul edilmesi hiç şüphesiz imkansızdı. İlerleyen süreçte tüm maddeler tek tek tartışılacaktı fakat Vahid Efendi ilk olarak Adair'in tasarısındaki üç madde üzerinde durdu. Vahid Efendi'nin ilk itirazı elçilik konusunda oldu. İngiltere elçilerinin sahip olduğu hakların ayrı bir madde ile belirtilmek istenmesine karşı çıkan Vahid Efendi zaten bu hakların kapütülasyonlarla tanındığı için ayrı bir maddeye gerek olmadığını söyledi. Vahid Efendi Adair'e Osmanlı Devleti'nin yabancı elçilerin sahip olduğu Osmanlı vatandaşlarını himaye etme hakkını kaldırmak konusunda kararlı olduğunu anlatmaya çalışmakta ve bu durumun kötüye kullanıldığını ifade etmekteydi. Buna karşılık Adair kendisinin söz konusu kötüye kullanım durumundan uzak olduğunu belirtiyor ancak İngiliz elçilerinin diğer ülke elçilerinin sahip olduğu haklara sahip olması gerektiğini ve aynı zamanda elçilik dragomanlarının sahip olduğu haklardan vazgeçmesinin imkânsız olduğunu vurgulayarak bu konuda bir kısıtlamayı kabul etmeyeceğini, en azından diğer ülke elçileri bu haklardan yararlanırken vazgeçmeyeceğini belirtti. Bunun yanında bu konu hakkında bazı kuralların getirilebileceğini de belirten Adair en azından bu dragomanların ticaretleri sırasında konsoloslardan alacakları ruhsatnameler ile bazı ayrıcalıkların kullanılabilmesi üzerinde durmakta ancak bunun tamamen ortadan kaldırılmasına müsaade etmesinin imkânsız olacağını belirtmekteydi. Gümrük tarifesi konusunda bir düzenlemenin yapılabileceğini belirten Adair'e karşılık Vahid Efendi tarifenin tüm Osmanlı toprakları üzerinde aynı olmamasını, bölgeden bölgeye değişmesi gerektiğini belirtiyordu. Vahid Efendi'nin son itirazı ise mahkemeler konusunda oldu. Vahid Efendi böyle bir maddenin kabul edilemeyeceğini açık bir şekilde belirtmişti. Bu nedenle Adair bu

[637] Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1446 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.175
[638] George Canning'den Arthur Paget'e, 16 Mayıs 1807, A. Paget, *a.g.e.,* s.290-291

maddeyi görüşmelerin hemen başında geri çekmek zorunda kaldı. Vahid Efendi'nin her madde için ayrı ayrı itiraz etmesi üzerine Adair, Vahid Efendi'den de bir öneri hazırlamasını istedi. Bunun üzerine bir sonraki görüşme için bir öneri hazırlamayı kabul eden Vahid Efendi konuyu İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne, Rusya'ya karşı yapacağı yardıma getirdi. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve İngiltere ile bir anda kendisini savaşta bulduğunu belirten Vahid Efendi şimdi Osmanlı-Rus savaşının kendi ülkesi açısından iyi gitmediğini belirterek yapılacak olan barış ile Osmanlı-Rus barışının aynı zamanda yapılması gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Bu sayede Rusya'nın hızlı bir şekilde Osmanlı barışına yaklaştırılmasını ve bunun için de İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi gerektiğini belirtiyordu. Bunun yanında Vahid Efendi İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni desteklemesi halinde Rusya'nın şimdiki gibi bir düşmanlık izleyemeyeceğini anlatmaktaydı. Vahid Efendi Adair'den İngiltere'nin yapabileceği tüm yardımları talep etmekte ve maddi[639] yardım yapılabileceğini de kastetmekteydi. Adair bu taleplere karşılık İngiltere'nin daha önce Rusya'nın yanında yer almasının nedenini İngiltere-Rusya ittifakından kaynaklandığını belirterek daha önce Reis Efendi tarafından belirtilen duruma atıf yaparak aksi halde İngiltere'nin Osmanlı Devleti karşısında savaşmasının mümkün olmayacağını belirtiyordu. Adair ise Vahid Efendi'nin bu taleplerine karşılık söz konusu barış görüşmelerinde daha önce İngiltere'nin Rusya'ya yaptığı gibi bir yardımın konuşulamayacağını böyle bir yardımın olabilmesi için ittifak antlaşmasının yapılması gerektiğini belirterek Vahid Efendi'yi bu isteğinden vazgeçirmeye çalışmaktaydı. Osmanlı-İngiliz barışının Osmalı-Rusya barışı yapılıncaya kadar ertelenmesinin de kabul edilemeyeceğini belirten Adair bunun için önce Rusya'nın Osmanlı barışına hazır olması gerektiğini fakat Rusya'nın Fransa'nın avucunda olduğunu ve dolayısıyla böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade etti. Vahid Efendi'nin bu taleplerini

[639] Avrupa'daki siyasi bölünmüşlüğün iki büyük mimarı olan Napoleon ve Londra hükümeti kıtada iki farklı politika izlemekteydi. Napoleon kurduğu orduların ve yaptığı savaşların maliyetini karşılamak için Avrupa'yı yağmaladı -ki bu-, yeterli kaynak sağladığı zamanlarda bile kendisini bağımlı halklar ile gönülsüz müttefiklerine yabancılaştıran bir yöntemdi. İngiltere ise ticaretten kazandığı paralar sayesinde genel olarak maddi yardım yapıyordu. Bu maddi yardımlar müttefiklerin tüm masraflarını karşılamaktan çok teşvik edici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Özellikle 1807'den sonra Londra bu politikasından vazgeçerek maddi yardımdan ziyade daha çok silah ve mühimmat desteğinde bulunmaya başladı. Bu politikalar hakkında bkz. John A. Lynn, "Silahlanan Uluslar (1763-1815), Cambridge Savaş Tarihi, ed. Geoffrey Parker, çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2006, s.236-237

Canning'e ileten Adair Osmanlı Devleti'nin sadece İngiltere ile savaşı göze almak varken neden İngiltere barışını seçerek Rusya ve Fransa'yı karşısına aldığını anlamadığını yazıyordu. Adair açısından Osmanlı-İngiltere barışı aynı zamanda Rusya'ya olan tehdidin bir kat daha artması anlamına geleceğinden bu durum halihazırdaki İngiltere-Rusya ilişkilerindeki kopmayı daha da büyütecekti. Fakat bu tehdit Rusya'nın Osmanlı barışına meyletmesinin tek yoluydu. Bu durumun doğal olarak kendisini iki ülke arasında arabulucu yapacağını belirten Adair bu konuda elinden geleni yapacağını Canning'e bildirmişti. Nitekim böylesi bir durumun Osmanlı barışından önce ortaya çıkması halinde arabuluculuk görevini üstlenip üstlenmemesi konusundaki talimatın ne olacağını Canning'den soruyordu. Bunun yanında barış görüşmelerinde fazla bir mesafe katedemediği için Canning'den özür dileyen Adair bu durum için İstanbul'da yaşanan gelişmeleri bahane ederek ileriki görüşme için umutlu olduğunu belirtmekte ve bir sonraki görüşmenin ayın yirmi altısında gerçekleşeceğini bildirmekteydi.[640]

26 Kasım'da[641] gerçekleşen üçüncü görüşmede Vahid Efendi öncelikle Adair'i İstanbul'da yaşananlar konusunda bilgilendirmekteydi. Alemdar'ın Yeniçeriler tarafından öldürüldüğünü anlatan Vahid Efendi İstanbul'da sükûnetin sağlandığını da belirterek endişe edilecek bir durumun olmadığını anlattı. Daha sonra bir önceki görüşmede ele alınan tasarıya geçen Vahid Efendi hazırladığı tasarıyı Adair'e sunmuştu.[642]

Vahid Efendi ilk olarak Adair tarafından da belirtilen iki ülke arasında daha önceki kapitülasyon ve ticaret anlaşmaları dahil tüm antlaşmaların kabul

---

[640] Robert Adair'den George Canning'e, 22 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.50-54

[641] Asım Efendi ve Şani-zade bu tarihi 27 Kasım olarak göstermektedir. Bkz. Asım Efendi, *a.g.e.,* s.1446 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.175

[642] Vahid Efendi takririnde bu öneriyi şu şekilde özetlemektedir: *Devlet-i Aliyye'nin memâlik ve tüccarından ve tüccarından aldıkları arazi ve eşyanın reddi ve boğaz hisarlarında ihrâk olunan beylik sefînelerin tazmînî ve fî mâ ba'd Ak Deniz boğazından içerü cenk sefînelerinin girmemesi ve muahharen gümrüklere tanzim olunan tarife nizâmı ve husûsan ticâret-i dâhiliye şurûtu kabul olunması ve İngiltere limanlarına Devlet-i Aliyye tüccarı gidüb ticaret eylemesi ve tüccar maddesi içün taraf-ı Devlet-i Aliyye'den iktizâ eden mahallere şahbenderler nasbolunması Devlet-i Aliyye'nin tüccar ve teb'asından hiçbir ferde İngiltere patentesi verilmemesi ve Devlet-i Aliyye tarafından dahi İngiltere tercümanlığı nâmiyle berat talep olunmaması.* Vahid Efendi burada Fransızca verdiği tasarının ayrıntısına inmeyerek genel olarak bahsetmiştir hatta önerinin birinci maddesi olan daha önceki kapitülasyon ve anlaşmaların karşılıklı olarak kabul edilmesini içeren birinci maddeden hiç bahsetmemiştir. Bu konuda bzk. E. Çağlar, *a.g.e.,* s.127-128 ve BOA HAT. 853/38187; Vahid Efendi tarafından hazırlanan bu taslak Mustafa Nuri Paşa tarafından *çok güzel bir antlaşma tasarısı* olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda bkz. Mustafa Nuri Paşa, *a.g.e.,* s.234

edildiğini ve geçmişteki gibi uygulanacağını belirtti. Fakat Vahid Efendi burada daha önce Adair tarafından belirtilen İngiltere'nin en muteber devlet olarak kabul edilmesi konusunu hiç dile getirmemekteydi. İkinci madde ise anlaşmadan otuz bir gün içerisinde taraflar arasında karşılıklı olarak esir takası yapılacak ve savaş sırasında iki tarafın ele geçirdiği silah ve mühimmatlar karşı tarafa teslim edilecekti. Bu şekilde daha önce Paget tarafından barış görüşmelerine başlamak için ön şart olarak kabul edilen bu şart Vahid Efendi tarafından direk kabul edildi. Bunun sonrasında Vahid Efendi savaş sırasında el konulan veya yakılan Osmanlı reayasına ait gemilerin iade edilmesini veya iade edilemeyecek durumda olanların masraflarının karşılanmasını isteyerek savaş sırasında İngiltere'nin verdiği zararların karşılanmasını telep etti. Daha sonra ise Vahid Efendi bu antlaşma ile anılacak boğazların kapalılığı ilkesinin benimsenmesini istemekteydi. Savaş öncesinde ve sonrasında boğazların savaş gemilerine kapatılmasın Osmanlı Devleti'nin kadim bir kuralı (*et cette ancienne maxime de l'Empire Ottoman)* olduğunu belirten Vahid Efendi bu kuralın İngiltere tarafından da kabul edilmesini istemekteydi. Fakat buna karşılık Vahid Efendi bu konuda ticaret gemilerine bir kısıtlamadan bahsetmiyordu. Bununla birlikte gümrük tarifeleri konusunu da ele alan Vahid Efendi gümrük tarifelerinin savaş öncesinde olduğu gibi yüzde üç olarak devam etmesi gerektiğini belirtti.[643] Bunun aynı şekilde devam etmesinin

[643] Gümrük tarifesi de berat ve pasaport gibi Osmanlı Devleti'nin uzun zamandan beri çözmek için uğraştığı meselelerin başında gelmekteydi. Gümrük tarifesinin bir sorun olarak Osmanlı yönetiminin karşısına çıkması XVIII. yüzyılın ortalarına raslamaktadır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar ihrac edilecek mallar, genellikle yerli (Müslüman ve gayr-i müslim) tüccar tarafından iskeleye getirildiğinden dahili gümrükler bunlar tarafından ödeniyordu ve yabancı tüccarlar da %3 ihraç gümrüğünü ödeyerek malı alıp götürüyordu. Fakat XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Sanayi Inkılâbı ile Avrupa'da daha fazla hammaddeye ihtiyaç duyulması yabancı tüccarı tahrik etmiş, malı daha ucuza alıp fazla kâr edebilmek endişesiyle, Anadolu mahsüllerini üretildiği yerde satın alma yoluna sevk etmiştir. Ancak ahidnâmelere göre, müste'min tüccar, Osmanlı şehir ve limanlarından alıp götürdükleri emtia için sadece %3 resim ödediklerinden, dahili ticarette alınan âmediye, reftiyye gibi resimleri de –mal memleket haricine çıkarıldığı için dahili ticaret diye bir şeyin bahis konusu olamayacağı iddiasıyla- reddediyorlardı. Böylece Devlet, iki büyük kayıpla karşı karşıya kalmış oluyordu. Birincisi, hammadde büyük çapta dışarıya aktarılıyor; ikincisi ise, hazine gelir kaybına uğruyordu. Bu sebeple Osmanlı hükümeti, 1217 (1802)'de, yabancı devletlerin elçilerine birer nota göndererek, Anadolu'da ticaret yapacak yabancı tüccarın bundan böyle dahili resimleri Osmanlı tebasıyla aynı şartlarla ödemek zorunda olduklarını bildirdi. Daha önce de bu konuda bir düzenleme yapmak için İngiltere temsilcileri ile görüşmeler yapılmıştı. İngiltere ile gümrük resmi konusunda 1794-5 tarifesi, 1800 tarifesi gibi tarifeler meydana getirilerek ihrac malları üzerinden alınacak vergilerin miktarları belirlenmeye çalışılmıştır. 1802 Fransa barışı ile taraflar arasındaki dostluk yeniden kurulmuş ve antlaşmanın yedinci maddesi gereğince gümrük resimlerini tesbit edecek bir tarife defterinin düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Yeniden dostluk kurulduktan sonra gönderilen Halet Efendi Fransız Dışişleri Bakanı Taleyrand ile 21 Aralık 1803'de yaptığı konuşmada tarife meselesini dile

İngiltere tarafından memnuniyetle karşılanması gerektiğini de sözlerine ekledi. Yedinci maddede Vahid Efendi ithal edilecek mallar konusunda da savaş öncesi durumun geçerli olacağını, dolayısıyla ödenecek vergilerde bir değişiklik olmayacağını belirtmekteydi. Altıncı madde ile Vahid Efendi Osmanlı tarihinde emsali az görülür bir öneride bulunarak Osmanlı tüccarlarının İngiltere ve tüm dominyonlarında serbestçe ticaret yapma talebinde bulunuyordu. Bunun yanında bu hakkın İngiltere tüccarlarına tüm Osmanlı Devleti topraklarında tanındığını belirten Vahid Efendi ayrıca daha önce Adair tarafından talep edilen İngiltere memurları ile tüccarlarının diğer ülkelere tanınan haklardan yararlanabilmesi isteğine olumlu yanıt vererek bu haktan İngiltere memurları ve vatandaşlarının yararlanabileceğini kabul ediyordu. Bunun yanında Vahid Efendi İngiltere'nin bu ticareti yapabilmesi için gerekli gördüğü Osmanlı topraklarında konsolosluk açabileceğini de belirterek İngiltere'ye ihtiyaç duyması halinde Osmanlı mülkiyeti içinde herhangi bir yerde konsolosluk açabilme olanağı tanıyordu. Vahid Efendi İngiltere'ye tanınan bu geniş ticari hakların yanında uzun zamandan beri Osmanlı Devleti'nin muzdarip olduğu pasaport ve berat[644] meselesi konusuna da bir düzenleme getirmek istemekteydi. Sekizinci madde ile İngiltere elçiliğinin ve konsolosluklarının Osmanlı Devleti'nin izni olmadan Osmanlı vadandaşlarına

---

getirmiş ve Bab-ı Ali'nin %3 üzerinden bir tarife yapmak istediğini bildirmiş ise de müsbet bir cevap alamamış; yeni tarifenin yapılması da ancak üç yıl sonra mümkün olabilmişti. Ancak İngiliz Elçisi Charles Arbuthnot, kendi tarifelerinden bazı maddelerin fiyatlarının, diğer milletlerinkinden daha yüksek hesaplandığını beyan ile diğer devletlerle aynı haklara sahip olmaları dolayısıyla tarifede düzeltilme yapılmasını istemiştir. Ricası kabul olunanarak Gümrük Emini Hasan Ağa bu işe memur edilmiş, elçilik tercümanı Pisani'nin de iştirakı ile İngiliz tüccarı ile yapılan müzakereler sonunda yeni tarife defteri tanzimi ve 27 Ekim 1801'den beri birikmiş bulunan gümrük resimlerinin bunun üzerinden alınması esasına dayanan 21 Şevval 1220 (12 Ocak 1806)'de bir düzenleme yapılmış ve gümrük tarifesi %3 olarak kabul edilmişti. Bundan dolayı Vahid Efendi bu tarifenin 1806'daki şekli ile devam etmesini istemekteydi. Bu konuda bkz. Mübahat S. Kütükoğlu*, Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850),* TTK Yay., Ankara, 2013, s.78-106

[644] Berat: bir tayinin, vazife, kullanım hakkı, imtiyaz veya muafiyetin verildiğini gösteren belge anlamına gelmektedir. Bu nedenle *beratlı* kelimesi, müsaadeli veya imtiyazlı anlamına gelmektedir. Bu konuda bzk. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul, 1994, s.124; kapitülasyonlar aracılığıyla yabancı ülke vatandaşları ve o ülkelerin elçilik veya konsoloslukları için çalışan dragoman sıfatlı tercümanlara da bu hakların tanınması ve bu beratlara sahip olanların cizye vb. tekaliften muaf olmaları bu durumun cazip bir hal almasına neden oldu. Bu nedenle bu beratlara olan talep karşısında yabancı ülke temsilcileri bu beratları para karşılığı Osmanlı reayasından olan özellikle Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli kişilere satmaktaydı. Bu durum bu kişilerin fiili olarak dragoman olmaması, ayrıca Osmanlı reayası karşısında haksız rekabete sahne olmasına paralel olarak Osmanlı ticaretinin bunların eline geçmesi ve Osmanlı reayasının yaptığı ticaretin azalmasına neden olmaktaydı. Yabancı elçiliklerin koruma politikasını kötüye kullanması hakkında bkz. Salâhi R. Sonyel, "The Protégé System in the Ottoman and Its Abuses", *Belleten*, c. LV, sayı: 214, s.675-686

pasaport vermemesi gerektiğini belirten Vahid Efendi bu durumun engellenmesi için Adair'in İngiliz makamlarının Osmanlı makamlarının onayı olmadan böyle bir eylemde bulunamaması gerektiğinin kabul etmesini istedi. Dokuzuncu madde ile de Vahid Efendi İngiliz elçiliğinin ve konsolosluklarının istedikleri Osmanlı vatandaşını dragoman olarak seçmemesini ve bu dragomanlara verilen beratların kontrol altına alınmasını istemekteydi. Uzun zamandan beri bu beratların suistimal edilmesinden çok rahatsız olan Osmanlı yönetimi bunun yabancı elçilikler tarafından gelişigüzel dağıtılmasına engel olmayı tasarlıyordu çünkü bu beratlar elçilikler tarafından dragoman sıfatıyla Osmanlı reayasına satılmakta, bunlar da bu beratlar sayesinde yabancı tüccarların sahip oldukları haklardan yararlanmaktaydılar. Hatta bu kişilerin birçoğu berat aldıkları ülkelerin lisanını dahi bilmemekte, konsolosluklara da sadece berat almak için uğramaktaydılar.[645] Bu nedenle Vahid Efendi İngiliz makamlarının bu beratları gerçek dragomanlardan başkalarına dağıtılmasına müsaade etmemesi gerektiğini ileri sürmekteydi. Bunun yanında Vahid Efendi Osmanlı reayasından kimselerin

[645] Halil İnalcık, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticâret", *Doğu Batı*, Ağustos 2003, s.72-73; Beratlıların bu derece Osmanlı ekonomisinde etkin olması aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin ve reayasının da büyük ekonomik kayıpla yüzleşmesi demekti. Bu nedenle III. Selim döneminde bu durumun ortadan kaldırılması için Osmanlı reayasından kişilerin özellikle de zımmilerin bu ticarette etkin olabilmesi için *Avrupa Tüccarı* ve *Hayyiye Tüccarı* oluşturulmaya çalışıldı. İlk başta 1792'de verilen bir kararla Avrupa ile ticaret yapan bir zımmî tâcir ve onun iki yardımcısına imtiyaz ve muafiyet verilmeye başlandı. Bu kişiler Osmanlı reayasından seçilecekler ve bunlara Osmanlı beratları verilerek yabancı ülkelerde ticaret yapmaları devlet tarafından desteklenecekti. Bu kararla istenilen neticenin alınamaması üzerine bu durumda olan tüccarlara bir statü kazandırmak amacıyla 1802 bir Avrupa Tüccarı statüsü oluşturuldu. Bu durumdan yararlanmak isteyen Müslüman tüccarların şikayetleri üzerine II. Mahmud döneminde genişletilerek Müslümanlar da bu statünün içine alınarak bir Hayriye Tüccarı sınıfı oluşturulmaya çalışıldı. Bu statüde bir tüccar sınıfının ortaya çıkması aynı zamanda daha çok yabancı elçilikler tarafından kullanılan berat verme sistemine de bir alternatif oluşturacaktı. Bu aynı zamanda hem o ülke koruması altında ticaret yapan tüccarların ticaretinin azalması anlamına gelirken aynı zamanda da beratların verilmesinden büyük paralar kazanan yabancı elçi ve konsolosların gelirlerinin de büyük oranda azalması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle oluşturulmaya çalışılan bu statü yabancı elçilikler tarafından olumlu karşılanmadı. Beratlılar meselesine bu şekilde bir çözüm üretmeye çalışan Osmanlı Devleti aynı zamanda bazı ürünlerde de bir tekel oluşturarak bu ürünlerin kapitülasyonlar kapsamına girmesine engel olmaya çalışmaktaydı. Aynı zamanda buna benzer uygulamalar Cezzar Ahmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından da kullanılmaktaydı. Bu konuda bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Avrupa Tüccarı", DİA, c. IV yıl: 1991, s.159-160; a.g.mlf. "Hayriye Tüccarı", DİA, c. XVII, yıl: 1998, s.64-65; H. İnalcık, a.g.m., s.73 ve a.g.mlf. "İmtiyâzât", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İSAM Yay., Ankara, 2017, s.181-184; tüm bu konular hakkında geniş bir değerlendirme için Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar, Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1983; Berat satışıyla elde edilen gelir ve beratlı sayısı hakkında bkz. Maurits H. Van den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi, 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, çev. Ali Çoşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2014, s.74-88

İngiltere konsolosu olarak atanmaması gerektiğini belirtti. Vahid Efendi son olarak da iki ülke arasında dostluğun yeniden sağlanması ve ticari ilişkilerin yeniden eski haline getirilmesine paralel olarak Osmanlı topraklarında yaşayan İngiltere vatandaşları, tüccarları ve memurlarının can ve mal güvenliğinin sağlanacağı güvencesi vermekteydi.[646]

Vahid Efendi bu önerileri yaparken Adair ile eski antlaşmaların onaylanması ve genel affı içeren ilk iki madde konusunda kısa sürede bir anlaşmaya vardılar. Fakat savaş sırasındaki zararın tazminini içeren üçüncü madde Adair tarafından büyük bir muhalefetle karşılandı. Adair bu maddeyi görüşmeler sırasında dile getirilen en cüretkâr sahtekarlık (the most audacious fraud) olarak dile getirmekte ve kabul edilmesinin imkân dahilinde olamayacağını belirtmekteydi. Adair tarafından verilen bu büyük tepkiye karşı büyük bir şaşkınlık yaşadığını belirten Vahid Efendi bu maddenin kabul edilmesi için bir diplomatik adım atarak bunun daha önce Arthur Paget tarafından kabul edildiğini belirtti. Bu şekilde Adair'i ikna edebileceğini düşünen Vahid Efendi daha önceki barış görüşmelerinin devamı gibi gözüken bu görüşmelerde istediğini elde edebilmek için önceki görüşmenin bilinmezliğine sığınmaya çalışıyordu. Fakat Adair ise Paget'ın gönderdiği mektuplardan hareketle Paget tarafından böyle bir maddenin kabul edilmediğini ileri sürmekteydi. Hatta Adair, Serasker İsmail Paşa ile Paget'ın bu konuda anlaştıklarını ve İsmail Paşa'nın bu yönde bir talepte bulunmayacağını kabul ettiğini belirtti. Bu şekilde Vahid Efendi'nin tezini çürütmüş olan Adair bu maddenin kesinlikle kabul edilmeyeceğini belirterek aynı maddenin değişik şekillerde karşısına getirilmemesi gerektiğini söylüyordu. Bu maddenin daha fazla tartışmasının fayda sağlamayacağını ve bu konudaki taleplerin devam etmesi halinde diğer maddelerin görüşülmesinin gerekmediğini belirten Adair İngiltere'nin bu konudaki kararlılığını anlatmaya çalışmaktaydı. Adair'in bu sert tutumu karşısında Vahid Efendi bu konuda İstanbul'un fikrini alması gerektiğini belirterek daha sonraki görüşmelerde ikili arasında en büyük sorunlardan biri olacak olan bu mesele şimdilik ertelenmiş ve diğer maddelerin tartışılmasına geçilmişti.[647] Aynı kararlılıkla Reis Efendi'ye de yazan Adair, Paget

[646] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.66-70
[647] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.58-59

ile İsmail Paşa arasındaki bu görüşmeden bahsederek bu konuda bir karar alınmadığını belirtmekte ve bu maddenin İngiltere tarafından kabul edilmeyeceğini bir kez daha vurgulamaktaydı.[648]

Tazminat meselesinin bu şekilde etelenmesinin sonrasında Adair, Vahid Efendi'nin altıncı maddede talep ettiği Osmanlı tüccarlarının Britanya Yarımadası ve dominyonlarında ticaret yapabilme talebi üzerinde durmaktaydı. Bu şekilde bir iznin Osmanlı tüccarları için mümkün olamayacağını belirten Adair bu konuda Vahid Efendi'yi ikna etmek için denizcilik hukukunu açıklama ihtiyacı duyuyordu. İngiltere denizcilik kanunu kapsamında Osmanlı tüccarlarının İngiliz sömürgeleri ile İngiltere arasında ticaret yapmasının imkansızlığını belirterek Vahid Efendi'nin bu önerisine karşı çıktı. Bu şekilde Vahid Efendi'nin önerisine karşı çıkan Adair her zaman olduğu gibi yine kendisinin bu barış görüşmelerine Osmanlı Devleti tarafından davet edildiğini belirterek tek istediğinin ilişkileri Arbuthnot'un İstanbul'dan ayrılmadan önceki haline getirmek olduğunu belirterek Vahid Efendi tarafından önerilen maddeleri tartışmak istemediğini ifade etmeye çalışmakta ve bu şekilde müzakere sürecini bir an önce bitirmek istemekteydi. Dolayısıyla Adair iki ülke arasındaki ticari ilişkiler ve bu ticaretin hukuki boyutlarını bu bağlamda ele alarak barış görüşmelerinde bu konuları daha kapsamlı ele almak istemediğini belirterek görevinin sadece iki ülke arasındaki ilişkileri eski düzeyine getirmek olduğunu belirtiyordu. Adair bu şekilde Vahid Efendi'nin yeni önerilerini barış görüşmeleri kapsamından çıkarmayı düşünmekteydi. Fakat Vahid Efendi bu konudan bu kadar kolay vazgeçecek gibi gözükmüyordu. Bu nedenle Vahid Efendi Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye büyük ticari ayrıcalıklar tanımasına karşılık İngiltere'nin de Osmanlı Devleti'ne ayrıcalıklar tanıması gerektiğini belirterek bu konudaki ısrarlarına devam etmiş ve bir sonraki konuya geçmişti.[649]

Daha sonra dragomanlar meselesi görüşülmeye başlandı. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin hassasiyetinin farkında olan Adair daha önce Vahid Efendi tarafından dile getirip beratların kötüye kullanılması konusunun yeniden yaşanmamasını umduğunu belirtmekteydi. Bu iyi dileklerinin yanında söz konusu

[648] Bu konuda bkz. Robert Adair'den Reis Efendi'ye, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.71-73
[649] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.59-60

suistimallerin yaşanmaması için kendi gücünü de kullanacağı ifade ederek bu konuda çok hassas olan Osmanlı Devleti ve dolayısıyla murahhasında bir güven oluşturmaya çalışıyordu. Fakat buna karşın İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile olan ticaretini dragomanlar aracılığı olmadan sürdüremeyeceğini de belirten Adair bu konuda bir sayısal sınırlamanın getirilebileceğini belirterek bir çözüm önerisinde bulunmaktaydı. Diğer taraftan Adair dragomanların mecburi olarak Osmanlı reayasından seçilmesi gerektiğini çünkü Türkçe konuşabilen başka ülke vatandaşı bulunamayacağını ifade ederek bu konuda da Osmanlı Devleti'nin onayını almak istiyordu. Dragomanlar Osmanlı Devleti ile yapılan ticarette büyük bir öneme sahip olduğunun farkında olan Adair bu konuda Vahid Efendi'nin önerdiği gibi bir kısıtlamanın olmasına engel olmaya çalışacağından bu konu ilerleyen süreçte en çok tartışılan meselelerden biri olacaktı.[650]

Osmanlı murahhası tarafından hazırlanan bu taslağın ardından Vahid Efendi bu maddelerin açık hükümler olduğunu belirterek barışın gizli maddeleri konusuna sözü getirdi. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile barış yapmasının aynı zamanda Bab-ı Ali'nin Fransa'ya karşı savaş ilanı olarak görüleceğini belirten Vahid Efendi bunun duyulması üzerine İstanbul'da bulunan Fransa maslahatgüzarının ayrılmak için pasaportunu isteyeceğini belirtiyordu. Bu nedenle halihazırda Rusya ile İngiltere yüzünden savaş içerisinde olduklarını belirten Osmanlı murahhası bu durumda da İngiltere dostluğu uğrunda Fransa'nın kendilerine savaş ilan edeceğini ifade edip Bab-ı Ali'nin İngiltere barışını seçmesine karşılık İngiltere'nin kendilerine nasıl bir faydası olabileceğini sormaktaydı. Halihazırda Osmanlı maliyesinin Rusya savaşının büyük mali yükü altında ezildiğini söyleyen Vahid Efendi hatta bu savaşın daha önceki savaşlara göre sekiz kat daha maliyetli olduğunu belirtiyordu. Söz konusu Fransa savaşının ortaya çıkması halinde ise Rusya'nın Fransa ile birleşerek Osmanlı topraklarına saldırmasından endişe edildiğini de ifade eden Osmanlı murahhası bu konunun Erfurt'ta görüşüldüğünü ve bu niyetlerinin ortaya çıktığını belirterek aslında Osmanlı yönetiminin neden İngiltere barışına meylettiğini de ifade ediyordu. Bununla birlikte İngiltere'nin zengin bir ülke olduğunu ve tüm müttefiklerini maddi olarak desteklediğini belirten Vahid Efendi, Adair'e ülkesinin Fransa

[650] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.60-61

savaşını göze alarak İngiltere barışını tercih eden bir dostuna da aynı tutumu gösterecek mi diye sormaktaydı. Bu şekilde George Canning döneminden önce İngiltere'nin koalisyona katılan ülkeleri maddi olarak destekleme politikasına[651] bir gönderme de yapan Vahid Efendi, bu göndermeyle söz konusu maddi yardımı beklediğini de ima etmekteydi. Bu tutumuyla Avrupa ve özellikle İngiltere'nin kıtada izlediği politika konusundaki bilgisini de ortaya koyan Vahid Efendi bu şekilde ekonomik olarak kötü durumda olan Osmanlı Devleti'ne bir maddi kazanç da sağlamaya çalışmaktaydı.[652]

Vahid Efendi'nin önerilerine karşılık olarak Adair bu konuda tartışma açmaktan kaçınmak istediğinden talimatnamesinin sınırlarını ortaya koymakla mukabele etmişti.[653] Bunun farkında olan Vahid Efendi sadece bu konular hakkında Adair'le gizlilik çerçevesinde konuşmak isteğinde olduğunu belirtmekteydi. Buna karşılık kendi yetkisi dışında herhangi bir konunun gizlice konuşulmasının bir bağlayıcılığı olmayacağını belirterek kendi yetkisinin sadece iki ülke arasındaki barışın kapsamını konuşmak olduğunu belirterek hem bu konunun görüşmeleri daha fazla meşgul etmesini engellemek hem de gündemde tutularak olası herhangi bir söz veya vaatten kaçınmak istiyordu. Bununla birlikte bu durumun Vahid Efendi ve dolayısıyla Bab-ı Ali üzerinde İngiltere hakkında olumsuz bir düşünce yaratmaması konusunda da Vahid Efendi'ye dostça bir dilekte bulunan Adair bu maddi yardımın kabul edilmemesinin İngiltere'ye karşı oluşabilecek olumsuz havayı da engellemeye çalışmaktaydı. Bu nedenle bu

---

[651] İngiltere başlangıçta Fransız Devrimi'ne karşı verilen mücadelede önceliği Fransa'nın sömürgelerine vermekte, Avrupa'daki müttefikleri daha çok maddi olarak desteklemekteydi ve gerektiğinde de donanma desteği veriyordu. Bu konuda bkz. Charles John Fedorak, "The Royal Navy and British Amphibious Operations during the Revolutionary and Napoleonic Wars", *Military Affairs*, c. LII, sayı: 3, Temmuz 1988, s.145-146; bu politikanın başarısızlıktan başka bir şey getirmemesi ve üstüne üstlük İngiltere ile müttefiklerinin arasını açması Dışişleri Bakanı Canning'i yeni bir politika izlemeye mecbur etti. Bu nedenle 15 Haziran'da Canning Fransa'ya karşı olan tüm hareketleri destekleyeceğini açıkladı. Bu destek sadece maddi değil fiili de olacaktı. Bu açıklamadan kısa bir süre sonrasında İngiltere İber Yarımadası, Baltık, Silcilya ve İtalya'daki mücadelelere doğrudan müdahil oldu. Bu konuda bkz. Jeremy Black, *Britain as a Military Power, 1688-1815*", UCL Press, Londra, 2002, s.201-214 ve Charles Oman, *A History of the Peninsular War, From the Treath of Fontainebleau to the Battle of Corunna*, The Clarendon Press, Oxford, 1902, s.220-231

[652] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.61-62

[653] Bu konuyu 20 Aralık 1808'de G. Cannin'e gönderdiği mektubunda ele alan Adair İngiltere'den ayrılırken Osmanlı Devleti'nin bu konuları talep edeceğini düşünemediklerini belirtmektedir. Bu nedenle talimatnamesinde de bu konuların olmadığını belirten Adair bu konulara karşı çıkmak için uzun süre bu argümanı kullanarak her seferinde talimatnamesini öne sürecekti. Bu konuda bkz. Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.90

yardımın İngiltere tarafından kabul edilememesini barış ve ittifak antlaşmalarının birbirinden farklı şeyler olduğunu belirterek açıklamaya çalışarak bu talebin reddine hukuki bir gerekçe bulmaya çalışmaktaydı. Bunun yanında 11 Ekim'de Reis Efendi'ye gönderdiği mektubu gündeme getirerek daha önce belirttiği gibi şimdi de Napoleon'un Osmanlı Devleti'ne saldıracağına dair bir işaretin olmadığını söylemekteydi. Ayrıca Rusya'nın da bir zamanlar Pozzo di Borgo'yu Çanakkale'ye göndererek Eflak ve Boğdan'dan vazgeçtiğini ve bu dönemde İngiltere ile Rusya'nın ittifak halinde olduğunu belirtmekteydi. Bu şekilde Bab-ı Ali'nin endişelerinin yersiz olduğunu anlatmaya çalışan Adair böylece bu maddeleri gündem dışına çıkarmaya çalışıyordu. Her ne kadar Adair Fransa-Rusya ittifakından bir saldırı ihtimalinin şimdilik olmadığını ifade etse de Osmanlı devlet erkanı üzerinde ki bu endişenin etkisinin farkındaydı. Bunun için bu endişeyi kendisi lehine kullanmak istemekteydi. Bu nedenle Adair Tilsit ile ortaya çıkan Fransa-Rusya ittifakından sonra Napoleon'un etkisi altına giren I. Aleksandr'ın ve dolayısıyla Rusya'nın Napoleon ile birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı tutum aldığını ve Sebastiani'nin de Osmanlı-Rusya barışının imzalanmasına engel olduğunu belirtmekteydi. Bu vesile ile Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile barış yapmasının hali hazırda Napoleon'un kafasında olan Osmanlı Devleti'ne karşı olan planlarda bir değişiklik yaratmayacağını belirterek bu endişelerin gerçekleşmesinin İngiltere barışına bağlı olmadığını ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile barış yapmaması durumunda bile aynı tehditlerle karşı karşıya olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Bu şekilde kendisinden beklenilen yardım meselesine de bir çözüm getirmeyi düşünmekteydi.[654]

Böylece Rusya konusunu da gündeme getiren Adair İngiltere-Rusya barışından önce Osmanlı-İngiltere barışının yapılması halinde İngiltere'nin Rusya ile olan ilişkilerinde Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını dikkate alacağını belirtmekteydi. Bunun yanında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden önce Rusya ile barış yapması durumunda Rusya'nın bu barıştan dolayı İngiltere-Osmanlı barışı konusunda kendilerinden bazı beklentiler içerisinde olacağını belirterek Osmanlı-İngiliz barışından önce kendilerinin Rusya ile barış yapması halinde ülkesinin Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını tam anlamıyla destekleyemeyeceğini ima etmekte

[654] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.62-63

ve böylece bazen dile getirilen İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden önce Rusya ile barış yapması konusuna da açıklık getirmekteydi. Böylece Osmanlı barışının Rusya barışının sonrasına ertelenmesi seçeneğini devre dışı bırakmak isteyen Adair aynı zamanda Vahid Efendi ve dolayısıyla Osmalı Devleti'ne barışın yapılması durumunda İngiltere'nin Rusya ile olan ilişkilerinde Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını da dikkate alacağı konusunda da bir söz vermiş oluyordu. Böylece İngiltere barışının getirileri arasında görülen İngiltere'nin Rusya karşısında Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacağı savı İngiltere murahhasının sözleriyle doğrulanmış olmaktaydı. Adair bu konuda Osmanlı Devleti'nin hassasiyetini çok iyi bildiği için bu yönde Bab-ı Ali'nin ikna edilmesinin gerekliliğinin farkındaydı. Fakat Adair bu konuda oluşturmaya çalıştığı güveni sözlü olarak yerine getirmek istemekteydi. Bu konudan G. Canning'e de bahseden Adair, İngiltere-Rusya ilişkilerinde Londra'nın ellerini bağlayacak bir engelin oluşmamasına dikkat ettiğini belirtiyordu. Londra bir taraftan Bab-ı Ali'de İngiltere'nin kendilerini Rusya'ya karşı destekleyeceği konusunda bir güvence oluşturmaya çalışırken aynı zamanda bu güvence ile birlikte İngiltere'nin Rusya karşısında resmi olarak herhangi bir zorunluluğun altına girmesini de istememekteydi.[655]

Osmanlı-İngiliz barışının Rusya'yı barışa zorlayıp zorlamayacağı konusunu Vahid Efendi'ye soran Adair, aynı zamanda Baltık'ta İsveç ile birlikte Rusya'ya karşı yaptıkları mücadeleden bahsederek halihazırda Baltık üzerinden Rusya'ya karşı bir baskı uygulandığını belirtmekteydi. Bununla birlikte Osmanlı-İngiliz barışının da halihazırdaki baskıyı arttırarak Rusya'yı barışa zorlayacağını düşündüğünü ifade ediyordu. Bu şekilde Rusya üzerine Baltık'tan Kafkaslar'a kadar geniş bir coğrafyada baskı kurmak isteyen Londra hükümeti bu sayede Rusya'yı Napoleon'un safından uzaklaştırabilmeyi tasarlamaktaydı. Osmanlı-İngiltere barışının Rusya üzerindeki baskıyı artıracağını belirten Adair daha önce Vahid Efendi tarafından dile getirilen arabuluculuk konusuna da sıcak bakıyordu. Fakat Adair söz konusu arabuluculuğun olabilmesi için bir an önce İstanbul'a

[655] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.63-64

gitmesi gerektiğini belirterek aynı zamanda Osmanlı-Rus[656] barışının olabilmesi için İngiltere barışının ivedi bir şekilde yapılması gerektiği mesajını da veriyordu. Bu şekilde Osmanlı-İngiliz barışının imzalanması durumunda barışın Osmanlı Devleti açısından faydalarını Vahid Efendi'ye anlatmaya çalışan Adair, bir an önce barışı sağlayıp İstanbul'a doğru hareket ederek kafasında kurduğu uluslararası diplomatik manevraları gerçekleştirmek istemekteydi.[657]

Adair bu görüşmenin sonrasında G. Canning'e barışın yapılması için birçok neden olduğunu ancak Vahid Efendi'nin önemle üstünde durduğu yardım konusunun barışın imzalanması için bir engel oluşturabileceğini belirtmekteydi. Yardım meselesini barışın önündeki en büyük engel olarak gören Adair G. Canning'e yardımın kabul edilmemesi durumunda barışın sağlanma olanağının Paget görüşmelerinden daha az olduğunu belirtmekteydi. Bununla beraber söz konusu yardımın kabul edilmesinin barıştan ziyade bir ittifak anlamına geleceğini belirten Adair aynı zamanda bu ittifakın Osmanlı-Fransa savaşı anlamına da geldiğini belirterek bunun Osmanlı heyeti tarafından çok iyi bilindiğini, bu yüzden yardımın barış dahilinde olması gerektiği üzerinde durduklarını belirtmekteydi. Fakat Adair iki ülke arasında bir yardımın olması durumunda bunun bir barışla değil ittifakla sağlanabileceği üzerinde duracağını ve bu şekilde Fransa savaşına karşılık Osmanlı heyetini yardımdan vazgeçirmeye çalışacağını G. Canning'e bildirmekteydi. Bu sebeple Adair'in Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye sağlayabileceği yardımlar konusunu Vahid Efendi'ye sormak için bir *ultimatom* hazırlığı içinde olduğunu belirtiyordu. Bunun yanında Vahid Efendi Adair'in yakılan gemilerin masraflarının ödenmesi konusunu yeniden gündeme getirmesine karşılık bu konuyu İstanbul'dan sormasını isteyerek bir sonraki görüşmenin son görüşme olması ve olabildiği kadar erken barışın yapılması

[656] Çanakale'de Osmanlı-İngiliz barışı konuşulurken bir taraftan da Rusya ile Fransa arabuluculuğu olmadan barış yapılmasını için hazırlıklar yapılmaktaydı. Alemdar Mustafa Paşa'nın Rusçuk'ta bulunduğu zaman başlayan ikili görüşmeler sadrazamlığı sırasında resmi bir boyut kazanmıştı. Alemdar'ın ölümü ile sonuçlanan olayların sonrasında bu politikada bir değişiklik olmayarak aralık ayının ortasında meşveretin kararı ile görüşmeler için seçilen heyet Tuna'ya gönderildi. Bu heyette Reisülküttab Galib Efendi murahhas-ı evvel, Mekke-i mükerreme payesiyle Murad Mollazade Mehmet Rıza Efendi, ikinci murahhas olarak İzzet Bey ve tercüman Dimitraşko Beyzade bulunmaktaydı. Bu konuda bkz. Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.163 ve BOA HAT. 948/40781 ve 1009/42400-D

[657] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.64-65

gerektiğini belirtmekteydi.[658] Vahid Efendi'nin taslağına karşı Adair tarafından getirilen eleştirilerle geçen yaklaşık beş saat süren konferansın sonunda Adair *ben Devlet-i Aliyye'nin davetine mebni geldiğimden istid'âmıza müsâade me'mûl eder iken Efendi hazretleri bize olmayacak şeyleri teklif ediyor. İngiltere Devleti muztar ve mahkûm olmak derecesine reşide oluncaya dek muhârebe idüb kesr-i nâmusunu mûcib olur bu makule mevâdı taahhüd ve kabul etmek ihtimali olmadığını ifâde ve "Birkaç gün zarfında be-herhal cevâb-ı kat'î isterim"* diyerek bu şartlar altında bir barışın mümkün olamayacağını belirtmekteydi.[659]

26 Kasım'da gerçekleşen görüşmenin sonrasında 12 Aralık'a kadar heyetler arası bir görüşme gerçekleşmedi. Fakat 26 Kasım'daki Vahid Efendi'nin öneri maddelerinin *her birine birer gün itirazdan sonra*[660] Adair'in barış görüşmelerinin olumlu sonuçlanacağına dair düşünceleri giderek azalmaya başlamıştı.[661] Aynı dönemde Vahid Efendi de İstanbul'dan barış görüşmelerinin seyrine dair bir beyanat alamamaktaydı. Bu nedenle *gûn-â-gûn vesvese vü telâş ve halecân-ı hâtır-hırâş ile muztarib ve ma'rûzâtın cevâblarına müterakkıb iken*, usûl-i sâbıka üzere hareket etmeye çalışmaktaydı.[662] Bu süre zarfında heyetler arası görüşmeler yapılmasa da tercümanlar aracılığıyla iletişim sağlanmaya devam ediliyordu. Önceki görüşmeden iki gün sonra Vahid Efendi'nin yanına gelen Pisani Vahid Efendi'yi *İngiltere sulhundan Devlet-i Aliyye'nin edeceği fâideyi* ifade etmeye çalışarak Osmanlı murahhasını ikna etmeye çalışıyordu. Bunun üzerine Vahid Efendi *musâlahanın Devlet-i Aliyye'ye olacak fâidesi kadar İngiltere Devleti'ne lutf u nef'i olacağı bilinmez şeyler değildir* diyerek Pisani'nin iddia ettiği gibi barışın sadece Osmanlı Devleti için bir fayda sağlamayacağını Osmanlı Deleti kadar İngiltere'ye de fayda sağlayacağını belirtmekteydi. Bunun yanında barışın yapılmasının kendisi tarafından da istendiğini belirten Vahid Efendi Pisani'ye barışın sağlanması konusunda kendisinden daha iyi niyetli bir kişinin bulunamayacağını belirterek kendisinin İngiltere barışını isteyen Osmanlı ricalinden olduğunu belirtti. Vahid Efendi bunun yanında daha önce Adair tarafından dile getirilen talimatında Vahid Efendi'nin talep ettiklerine dair bir

[658] Robert Adair'den George Canning'e, 26 Kasım 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.65-66
[659] Bu konuda bkz. E. Çağlar, *a.g.e.*, s.128
[660] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.128
[661] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.73-74
[662] Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.175

yetkinin olmamasına değinerek *murahhaslar talimâtından hâric bir şey yapamazlar ise de "evdeki bazar çarşuya uymaz" meseli üzre talimatın harf be-harf icrasına bakarak iş görmek güçtür* demekte ve bu şekilde davranılmadıkça barışın sağlanamayacağını belirterek Adair'in bu konuda talimatının dışında hareket ederek Osman isteklerini de dikkate alması gerektiğini Pisani'ye anlatmaktaydı.[663]

Adair, Vahid ile yaptığı son görüşme ve Osmanlı murahhasının tercümanı Pisani ile yaptığı görüşmelerin sonrasında Vahid Efendi'nin bazı maddeler üzerinde dirayetli tutumu karşısında bir taktiksel değişim tasarladı. Adair bundan sonra Osmanlı murahhası üzerinde Avrupa siyasi durumunu kullanarak bir baskı yapabileceğini düşünüyordu. Böylece Vahid Efendi'yi ileri sürdüğü maddelerden vazgeçirerek bir an önce barış yapmaya ikna edebileceğini düşünen Adair bunun için S. Canning'i Pisani ile birlikte Vahid Efendi'ye yolladı. Aynı dönemde Adair, yanına gelen Baker aracılığıyla Avrupa ahvali konusunda özellikle de İspanya ve Portekiz'de yaşanan ve İngiltere açısından olumlu gelişmeler olarak değerlendirdiği bilgiler elde etmişti. Buna benzer bilgiler aynı dönemde Viyana'dan da ulaşmaktaydı. Fakat Adair Viyana'da yaşanan Fransa karşıtı gelişmelerin Vahid Efendi'ye aktarılmamasını istemekteydi. Bu gelişmelerin öğrenilmesinin Fransa'dan duyduğu endişeden dolayı İngiltere ile barış yapmak isteyen Bab-ı Ali üzerinde barışın ertelenmesi gibi bir tutumu doğurabileceği ihtimalinden dolayı Adair bu bilginin Vahid Efendi ile paylaşılmaması konusunda Pisani'yi uyarmaktaydı.[664]

Pisani, Vahid Efendi ile 4 Aralık'ta[665] yaptığı görüşmede Adair'in yeni stratejisini uygulamaya çalışıyordu. Pisani ilk olarak *İngilterelü'nün kuvvet-i bahriyesinden dolayı fahriye* ettikten sonra Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu dört hastalık şeklinde betimliyordu. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu birinci hastalık baş ağrısıydı/illet-i suda. Pisani bununla görüşmelerin hemen

[663] Bu görüşme için bzk. E. Çağlar, *a.g.e*., s.128
[664] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.73-74
[665] Vahid Efendi Pisani ve S. Canning ile yaptığı bu görüşmenin Adair ile yaptığı görüşmeden üç gün sonra gerçekleştiğini belirtse de Adair bu tarihi 4 Aralık olarak vermektedir. Bu akıllara iki görüşmenin birbirinden farklı görüşmeler olabileceğini getirse de Vahid Efendi bu görüşmeden başka Pisani ile yaptığı başka bir görüşmeden bahsetmediği için bu görüşmeyi aynı görüşme olarak kabul edebiliriz. Bu konuda bkz. E. Çağlar, *a.g.e.,* s.128 ve Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.74

başında gerçekleşen ihtilali kastetmekteydi. İkinci hastalığı gizli sıtma olarak betimleyen Pisani bununla Fransa'yı kastederek daima Osmanlı Devleti'nin sağlığını tehdit ettiğini belirtiyordu. Üçüncü hastalık ise yakıcı ateş/hummâ-yı muhrikādır ki bununla da Rusya'yı kastetmekteydi. Dördüncü sırayı İngiltere'ye ayıran Pisani ülkesini iskorpit balığına benzeterek İngiltere'nin elli sene bile muharebeye devam edebileceğini belirtmekteydi. Bunun üzerine Pisani *bu illet cümleden muzır olmağla bu 'ilel-i mühlikenin def'i içün bir tabîb-i hâzika üç beş bin kise akça vermek muktezâyı halden iken beş on çürük tekne ve âtiyede fâide olur olmaz eşyâ-yı mütenevvi'a nizâ'iyle vakit geçirüb illeti kabartmanın manası olmadığını* belirterek İngiltere'nin diğer hastalıklardan ve dolayısıyla ülkelerden daha kötü olduğunu belirterek en tehlikelisinin İngiltere olduğu imasını yapmakta ve dolayısıyla birkaç *çürük tekne* için darıltılmaması gerektiğini belirtmekteydi. Pisani yaptığı imalarla Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye barış teklifi yapmasına neden olan endişelerini yeniden canlandırmaya ve böylece Vahid Efendi'yi ikna etmeye çalışıyordu.[666] Adair ve sonrasında Pisani ile yaptığı görüşmelerin üzerine 30 Kasım'da İstanbul'a yazan Vahid Efendi İngiltere murahhasının gemi ve tüccar mallarının tazmini meselesi konusundaki ısrarından bahsederek bu konunun Adair'de yarattığı memnuniyetsizliği belirtmekte ve bu konu hakkında İstanbul'un bir karar vermesini istemekteydi. Vahid Efendi bunu İstanbul'dan talep ederken aynı zamanda bu konuda karar alınırken *maazallah elçinin elden kaçırılmaması* gerektiğini de belirterek aslında İstanbul'un alacağı karar konusunda bir fikir de veriyordu. Bunun yanında Vahid Efendi İstanbul'dan bir karar gelinceye kadar mevcut talimatlarla hareket edeceğini belirtmekteydi. Bunun yanında Vahid Efendi'nin karar alınırken elçinin elden kaçırılmaması konusuna dikkat edilmesini istemesi aynı zamanda konu hakkında Adair'in yaptığı muhalefetin Vahid Efendi'nin taleplerini yeniden gözden geçirmesine neden olduğunun da göstergesidir.[667] Bununla birlikte Pisani Fransa'nın Rusya ile birlikte Osmanlı'ya saldırabileceği ihtimali üzerinde durup Vahid Efendi'nin en çok çekindiği meselelerin başında gelen ortak Fransa-Rusya saldırısı korkusunu uyandırmaya çalışarak buna karşı çıkabilmek için hemen Osmanlı-İngiliz barışının yapılmasını sağlamaya çalışmaktaydı. Vahid Efendi'nin daha önce ifade ettiği gibi Osmanlı

[666] Bu konuda bkz. E. Çağlar, *a.g.e.*, s.128
[667] Bu konuda bzk. BOA HAT. 851/38139 ve 852/38164

Devleti'nin İngiltere ile barış yapmasının aynı zamanda Napoleon'un kendilerine savaş ilanı olduğunun farkında olarak Pisani bu olası ortak saldırıya karşı İngiltere'nin yardımı ile karşı konabileceğini belirtiyordu. Fakat Pisani ve dolayısıyla Adair bu yardımın nasıl bir yardım olacağı konusuna değinmemekteydiler. Bu nedenle Vahid Efendi bu bilinmezlik altında bir barış yapmanın Bab-ı Ali'yi memnun edip etmeyeceği konusunda emin değildi. Aslında Vahid Efendi Pisani'nin bahsettiği yardımın sağlanması konusuna olumlu bakmaktaydı ancak bahsi geçen yardımın sözden ibaret olmaması gerektiğini ve resmi olarak beyan edilmesini istiyordu. Fakat her ne kadar Adair bir yardıma sıcak baksa da barış ve ittifak arasındaki fark konusunda ısrarcıydı.[668]

Adair bu şekilde Osmanlı Devleti'nin endişelerini körüklemeye çalışıyordu. Ancak hızlı bir barış imzalamak için stratejisini sadece Bab-ı Ali'nin İngiltere korkusuna odaklamıyor ve İngiltere'nin yardımını garanti ediyordu. Fakat Adair bu yardımdan sadece sözlü olarak bahsederken içeriğine hiç değinmemekteydi. Aslında bu yardımı, körüklediği endişelere karşı ileri sürülmüş bir umut olarak gösteriyordu. Zaten bu da hızlı bir barış için yapılan stratejik hamlelerden biriydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ni Rusya ve Fransa'ya karşı koruyacağı garantisini verirken Osmanlı heyetinde kendisine ve dolayısıyla İngiltere'ye karşı bir güven havası yaratmak istemekte ve böylece hızlı bir barışın yapılmasını sağlamayı düşünmekteydi. Ayrıca Pisani konuşma arasında Viyana'dan bazı haberlerin geldiğini belirtmekte fakat Adair'in İstanbul'a ulaşıncaya kadar bu bilgilerin ne Osmanlı Devleti'nin kapsamı dahilinde olduğunu ne de onun faydasına olan bilgiler olduğunu belirterek Viyana'daki gelişmelerin Osmanlı Devleti'nin faydasına olabilmesi için İstanbul yolunun açılmasının gerekliliğini ifade ediyordu. Bu ek bilginin yanında Adair, Pisani aracılığıyla anlaşmaya ayrı ve gizli bir madde konulabileceği teklifinde de bulunmaktaydı.[669] Pisani tarafından kendisine okunan gizli madde taslağında eğer Osmanlı-İngiliz barış anlaşmasının imzalanmasından dolayı Osmanlı Devleti Fransa'nın saldırısına uğrarsa İngiltere ona dostluğunun kanıtı olarak henüz kesinleştirilmemiş miktarda nakit para ile yardım edecekti. Bu miktar altı ay

[668] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.75
[669] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.75-76

içerisinde iki taksit olarak ödenecekti. İlk taksit, anlaşma metninin onaylanmasından sonra ödenecekti. Barışın imzalanmasının ardından Fransa maslahatgüzarının İstanbul'dan ayrılması, bu maddenin yürürlüğe girmesi anlamına gelmekteydi.[670] Vahid Efendi, Adair tarafından ileri sürülen bu gizli madde konusuna sıcak bakarken bu şekilde ile uzun zamandan beri tartışılan yardım meselesinin açıklığa kavuşturulmasını istiyordu. Fakat Pisani tarafından okunan bu tasarıda maddi yardımın miktarını gösteren bölge boş bırakılmıştı. Bu miktar tarafların karşılıklı olarak bu konuyu görüşmelerinden sonra belirlenecekti. Bu konuda tarafların anlaşması üzerine Pisani'nin murahhaslar arası bir görüşme ayarlanması ricası üzerine 10 Aralık tarihinde yeni bir görüşmeye karar verildi. Fakat tarafların görüşmesi sırasında İstanbul'dan bir haber gelmesi üzerine Vahid Efendi görüşmenin iki gün daha ileriye alınmasını isteyerek 12 Aralık tarihi üzerinde karar kırıldı.[671]

Vahid Efendi'nin uzun zamandan beri beklediği haber nihayet İstanbul'dan gelmişti. Vahid Efendi'nin Adair ile yaptığı iki görüşmenin içeriğini Bab-ı Ali'ye gönderilmesi üzerine durumun değerlendirilmesi için II. Mahmud, şeyhülislamın konağında bir meşveret toplanarak İngiltere ve Rusya sulhunün ele alınmasını ve kararların kendisine bildirilmesini istemişti.[672] Bu nedenle Bab-ı Ali bir meşveret meclisi toplayarak müzakerelerin geleceğini görüşme kararı almıştı. Yeni Sadrazam Memiş Paşa'nın başkanlığında şeyhülislamın konağında gerçekleşen meşveret İngiltere barışını ele alarak iki konu üzerinde durmaktaydı: Barış bir an önce yapılmalı mı yoksa ertelenmeli mi? İngiltere barışının ele alınması aynı zamanda Fransa ile olan ilişkilerin de ele alınması demekti. Bu nedenle şûrada bir grup İngiltere barışına karşılık Fransa'nın bir savaş ilanı üzerinde durmaktaydı. Osmanlı-İngiliz barışının aynı zamanda Osmanlı-Fransa savaşı anlamına geldiği yönünde bir fikre sahip olan bu grup Fransa saldırısını başta İngiltere olmak üzere diğer ülkelerden gelebilecek saldırılardan daha tehlikeli görmekteydi. Buna paralel olarak İngiltere'nin Çanakkale üzerinden yapacağı bir donanma saldırısının Çanakkale'deki mevcut istihkamlar sayesinde

[670] Bu konuda bkz. R. Adair, *a.g.e*., s.96
[671] Bu konuda bkz. Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.76 ve Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e*., s.175
[672] Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38124

durdurulabileceğini düşünmekteydiler. Fakat İngilizler yeniden *boğaza hücum ederler ise mevcut istihkamların* onları engelleyeceği tezine karşılık katılımcıların çoğunluğu, *İngiltere sefinesinin boğazdan geçip içerü duhulü numunesi mukaddem görüldü* diyerek Çanakkale istihkamlarının İngiliz donanmasını durdurabilecek durumda olmadığını ve *İngilterelü beş gemi ile içeri girerse* durumlarının *şu vakte göre bin müşkil olacağı*nı belirtiyor ve İngiltere'nin, Fransa'dan daha tehlikeli ve çok daha yakın bir düşman olduğunu ifade ediyorlardı. Bununla birlikte Fransa, Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı uzun zamandan beri konuşulan paylaşma planlarına değinerek bu ülkelerin niyetlerinin açık olduğu üzerinde durmaktaydılar. Diğer taraftan Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği düşmanca muameleden dem vurularak İngiltere'nin uzun zamandan beri Osmanlı Devleti ile barış yapma isteğinin altı çizilmekte ve İngiltere'nin diğer ülkelerden daha fazla Osmanlı Devleti'nin dostu olduğu belirtilmekteydi. Bunun yanında Fransa'nın İspanya'daki[673] ferdi hareket karşısında istediğini elde edememesi, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne yapılabilecek olası saldırı ihtimalini de azaltacağı üzerinde duruluyordu. Bunun yanında İngiltere sulhunun *hitamı belki Rusya musalahasının tesisine sebeb olur zira Karadeniz'e İngiltere donanmasının imrar-ı suretini Rusyalu mülahaza eder* denilerek İngiltere barışı ile Rusya'nın da barışa meyledeceği ve gerekirse Karadeniz'e geçirilecek bir miktar İngiltere donanmasıyla Rusya üzerinde baskı kurulabileceği belirtiliyordu. İngiltere barışı konusunda bu şekilde olumlu bir kararın çıkmasının sonrasında barışın eninde sonunda Fransa maslahatgüzarı tarafından duyulacağı kabul edilmekteydi. Bunun üzerine ya maslahatgüzarın İstanbul'u terk edeceği ya da Napoleon'a yazarak Fransa'nın savaş ilan edeceği

[673] Aynı dönemde başta Muhib Efendi olmak üzere Avrupa'dan İspanya'da yaşanan gelişmeler konusunda bilgiler gelmekteydi. Muhib Efendi'den gelen 10 Aralık tarihli bir yazıda Avrupa'nın ahvali ve İspanya'ya gönderilen İngiliz askerî birliklerinden bahsedilmektedir. Bkz. BOA HAT. 241/13532; Muhib Efendi sefaretnamesinde de bu konudan bahisle Paris basınında her ne kadar Napoleon'un İspanya ordusunu yendiği ve Madrid'e girdiği konusunda sürekli haberler yapılsa da *eğerçe Madrid şehri bilâ-istimân zabt olunup, lakin gerüde sa'ir yoktur… İspanya memâlikinin zabtı bundan sonra dahi killîyetlü mukâtileye muhtaç idiğini ve derûn-ı şehr-i mezkûrda bulunan askerî makulesi güruh âher memleketlerini nakl etmişlerdir* diyerek İspanya'daki isyanın devam ettiğini ve Fransa basının kastettiği gibi kolay bir şekilde de sonlandırlamayacağını belirtmekteydi. Bu konuda bkz.B. Günay, *a.g.e.,* s.604-606; Aslında Napoleon 4 Kasım tarihinde Madrid'e girmişti. Fakat direnişin şiddetle devam etmesi ve Napolyon'a karşı Tallerant ve Fouché'ni iş birliği yaptığı yönündeki dedikodular Napolyon'un hemen Fransa'ya dönmesine neden olacaktı. Bu konuda bkz. J. H. Rose, *a.g.e.,* s.171

ihtimali üzerinde durmaktaydılar. Bu gelişmelerin yaşanması durumunda Bab-ı Ali, İngiltere'nin donanması ile Çanakkale'ye geldiğini ve sulh teklif ettiğini, kabul edilmemesi durumunda boğaza saldıracağını beyan ettiğini ve bunun üzerine ulema *talep-i sulhun reddi* dinen uygun olmadığını belirterek *akd-ı musalahanın şerren lazım olduğu*ndan barışın yapıldığı belirtilecekti. Böylece Osmanlı-İngiliz barışına dini bir gerekçe öne sürülerek Fransa maslahatgüzarının ve dolayısıyla Fransa'nın barışa karşı olacak olan tepkisi azaltılmaya çalışılacaktı. Sonuç olarak meşveret İngiltere ile barış yapılması konusunda bir karar verse de bu kararın aciliyeti olmadığını ve bu sebeble Vahid Efendi'ye yazılarak *İngilterelüyü oyalamak* yönünde bir karar alınmıştı. Vahid Efendi olabildiği kadar İngiltere murahhasını Çanakkale'de oyalamaya çalışacaktı ve bu arada tartışmalı maddelerin olabildiği kadar Osmanlı lehine *istihsahsaline* çalışacaktı. Antlaşma imzalandıktan sonra da Adair'in İstanbul'a gelmesine engel olunmaya çalışılacak ve antlaşmanın onaylanması sürecinde İngiltere'den tasdikname istenilerek elçinin bu süre zarfında da Çanakkale'de bekletilmesine çalışılacaktı. Adair, İstanbul'a geldikten sonra da antlaşmanın onayı süreci olabildiğince uzatılarak ve huzura çıkması için ruhsatın verilmesi de olabildiği kadar uzatılacaktı.[674] Böyle bir kararın alınması aynı zamanda bir an önce barış yaparak İstanbul'a gitmek isteyen Adair için düşünüldüğünde hayal kırıklığı anlamına geliyordu. Bu durumdan habersiz İngiltere murahhası bir an önce barış yaparak İstanbul'a gitme ve kafasında olan planları hayata geçirmenin hayalini kuruyordu. Diğer taraftan İstanbul uzun zamandan beri konuşulduğu gibi yine İngiltere ile barış yapma konusunda bir karar almıştı. Fakat bu barışın yapılması işini olabildiği kadar geciktirmeyi tasarlıyordu. İstanbul'da bulunan karar mekanizmaları atılacak bir adım karşısında öncelikle Avrupa'nın ahvaline bakma ihtiyacı içindeydiler. Özellikle Fransa'nın ve Rusya'nın içinde bulunduğu durum Bab-ı Ali'nin atacağı adımda büyük önem arzetmekteydi. Alınan bu kararlar daha önce Edirne karargahında konuşulan kararlarla benzerlik gösteriyordu.

[674] II. Mahmud'ta meşverette alınan bu kararları *erba-ı şuranın tercihi ve münasip gördükleri sureti üzerine tanzimine müsaade-i seniyye-i şahanem olmuştur* yazarak onaylamıştı. Ayrıca bu meşverette Rusya meselesi de görüşülerek yukarıda bahsedilen Tuna'ya bir heyet gönderilmesine de karar verilmişti. Meşveretin mazbatası için bzk. BOA HAT. 948/40781 ve ayrıca bu belge F. İsmail tarafından da değerlendirilmiştir. Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.e.*, s.201-202

Aralık ayının başında alınan bu kararlar Vahid Efendi'nin eline Pisani ile yaptığı görüşme sırasında ulaştı. Bu nedenle daha önce 10 Aralık olarak kararlaştırılan heyetler arası görüşme iki gün sonraya ertelendi. Vahid Efendi'ye, meşveretin ardından 6 Aralık tarihiyle gönderilen talimatnamede Vahid Efendi tarafından Adair'e sunulan taslak ele alınmaktaydı. Bab-ı Ali İngiltere ile eski antlaşma ve kapitülasyonların yenilenmesini kabul ederken Adair tarafından dile getirilen ittifak anlaşmasına kesinlikle karşı çıkmaktaydı. Bu şekilde 1799 ittifakının yenilenmeyeceği de belirtilmiş oluyordu. İki ülke arasında olabilecek bir ittifakın kendisini Avrupa'nın karışık siyasi atmosferine çekeceğinden endişelenen Bab-ı Ali böyle bir ittifakın içine girilmemesine kesinlikle dikkat edilmesini istemekteydi. Bab-ı Ali'nin üstünde durduğu diğer bir önemli mesele de tazminat meselesiydi. İstanbul, Vahid Efendi'den savaş sırasında oluşan ekonomik kayıplarla birlikte savaş gemilerine verilen zararın karşılıklı olarak karşılanması üzerinde ısrarcı olmasını istiyordu. Fakat Bab-ı Ali bu konuda sonuna kadar ısrarcı olsa da bir açık kapı da bırakılmıştı. Bab-ı Ali barış görüşmelerinin sadece bu konuda tıkanması durumunda Vahid Efendi'ye bu konudan vazgeçebilme yetkisi de vermişti. Bu şekilde bir kararın alınmasında daha önce Vahid Efendi tarafından İstanbul'a bu konuda Adair'in memnuniyetsizliğinin anlatıldığı takririn etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bab-ı Ali tazminat konusunda en sonunda da olsa barışın sağlanması için bir geri adım atılabileceğini kabul etse de berat ve Osmanlı reayasına yabancı ülkeler tarafından koruma sağlanması meselelerinde böyle bir adımı kabul etmiyordu. Özellikle III. Selim ve sonrasında bu konudaki kararlılığı göstermeye çalışan Bab-ı Ali uzun zamandan beri suistimal edilen bu konunun kanuni olarak önüne geçmek istemekteydi. Ticari beratların sadece gerçek dragomanlara verilmesi üzerinde durarak bu konuda bir sınırlama getirilmesi konusunda da bir kararlılık sergilenmesi bekleniyordu. Bunun yanında Bab-ı Ali Vahid Efendi'den ticari ayrıcalıkların karşılıklılık ilkesi doğrultusunda kabul edilmesi için ısrar etmesini istiyordu. Bu şekilde yavaş yavaş oluşturulan Avrupa ve Hayriye tüccarları için bir ticari ayrıcalık da elde edilmiş olacaktı. Bununla beraber Adair'in bu konuya daha önce yaptığı gibi karşı çıkması durumunda Vahid Efendi bu taleplerinden vazgeçebilirdi. Fakat bununla birlikte Vahid Efendi Osmanlı tüccarlarının

İngiltere ile ticaret yapabileceğine dair bir genel hüküm elde etmeye çalışacaktı. Ticari hükümlerde de bir geri adım atılabileceğinin sinyalini veren Bab-ı Ali boğazların tüm ülkelerin savaş gemilerine kapatılması maddesinde de berat meselesinde gösterdiği kararlılığı sergileyerek bu konuda bir geri adımın söz konusu olamayacağını belirtmekteydi. Sonuç olarak Bab-ı Ali talimatta iki meseleden asla vazgeçilmemesini istiyordu. Bunlardan birincisi berat ve yabancı ülke koruması meselesiydi. İkincisi ise boğazların savaş gemilerine kapatılması konusuydu. Bab-ı Ali kesinlikle bu iki konuda taviz verilmemesi üzerinde durmaktaydı. Diğer taraftan Adair tarafından büyük muhalefetle karşılaşılan karşılıklı ticari ayrıcalıklar ve tüccar malları ve gemilerin tazmini meselesinde taviz verilebilirdi. Fakat bu konularda son ana kadar ısrarcı davranılacak ve barışın önündeki son engeller durumuna gelince bir taviz verilebilecek ya da geri adım atılabilecekti.[675]

Bu talimatnamenin Vahid Efendi'nin Pisani ile görüşme yaptığı bir sırada Vahid Efendi'nin konağına ulaşması bundan Pisani'nin ve dolayısıyla da Adair'in haberdar olmasını sağladı. [676] Ayrıca heyetler arası görüşme de iki gün ertelenmişti. Adair tarafından bu durumun öğrenilmesi üzerine İngiltere murahhası yeniden harekete geçti. Vahid Efendi'ye gelen talimatnamenin içeriğini bilmeden bir an önce barış yapma isteğiyle dolu olan Adair önceki stratejisini uygulamak için Pisani'yi yeniden Vahid Efendi'ye gönderdi. Adair şimdi Vahid Efendi'ye Osmanlı-İngiliz-Avusturya ittifakını kurmak için başvuracaktı. Bu konuda çok istekli olduğunu ve bu ittifakı kurmak için elinden geleni yapacağını belirten Adair bu konuyu daha önceki karşılıklı görüşmede açmadığını ifade ederek bunun nedenini de tam anlamı ile yalnız kalamaktan kaynaklandığınını

[675] Bu konuda bkz. BOA HAT. 852/38166 (Belge altı sayfadan oluşmaktadır) ve ayrıca bu konuda F. İsmail, *a.g.e*, s.203-204

[676] 26 Kasım tarihli görüşmeden bir sonraki heyetler arası görüşme tarihine kadar geçen sürede Pisani ve Vahid Efendi arasında üç görüşme yapıldığını bilmekteyiz. Vahid Efendi takririnde bu görüşmelerin sadece ilk ikisinden bahsetmektedir. Vahid Efendi bu görüşmelerin birincisinin tarihini 26 Kasım'dan iki sün sonra ve ikincisinin ise üç gün sonra olarak göstermektedir. Buna karşılık Adair ise ilk görüşmenin tarihine dair bir bilgi vermese de ikinci görüşmenin yani Pisani ve S. Canning'in Vahid Efendi ile görüştüğü ve görüşme sırasında İstanbul'dan talimat geldiğini bildiğimiz görüşmenin tarihini ise 4 Aralık olarak vermektedir. Adair bu görüşmeden sonra bir kez daha Pisani'yi Vahid Efendi'ye göndermiştir ve bu görüşmenin tarihini de 11 Aralık olarak belirtmekteydir.

belirtmekteydi. Paget'ın başına gelenin kendi başına da gelmesinden endişelenen Adair İstafanaki'den şüpheleniyordu.[677]

Vahid Efendi, Pisani ile yaptığı görüşmede İstanbul'dan gelen talimatının içeriği konusunda bilgi vermekteydi.[678] Öncelikle Bab-ı Ali veya Vahid Efendi İngiltere'nin Rusya ile birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmekteydi. İngiltere'nin iki ülke arasındaki halihazırdaki dostluğu yok sayarak savaş ilan etmesine karşılık bu çatışmalar sırasında verilen zararların karşılanmasının kabul edilmemesine karşı duyulan hoşnutsuzluk dillendiriliyordu. Görüşmelerin başında Reis Efendi'nin iki ülke arasında hiç savaş olmadığı yönündeki söylemine karşılık şimdi Vahid Efendi İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya ile bir olduğunu ve onun üstüne saldırdığını (attack upon the Porte) belirtmekteydi. Vahid Efendi aslında bu şekilde iki ülke arasındaki savaş durumunun nedenini İngiltere'nin saldırganlık politikasına bağlarken aynı zamanda çatışmalar sırasındaki zararların nedenini de İngiltere'ye bağlamaya ve dolayısıyla bu zararların karşılnamasının kabul edilmesine çalışmaktaydı. Ayrıca Adair'in daha önce kabul ettiği beratların sınırlandırılması konusunda İstanbul'un kararlılığı belirtilmekteydi. Bununla beraber Bab-ı Ali Adair'in İstanbul'a gitme konusundaki ısrarını da uygun bulmamaktaydı. Vahid Efendi antlaşma yapıldıktan sonra Adair'in hemen İstanbul'a gitmesinin Fransa tarafından rahatsızlıkla karşılanacağını buna engel olmak için de bunun ertelenmesini ima etmeye çalışarak olabildiğince antlaşmanın duyulmaması için önlemler almaya çalışmaktaydı.[679]

Vahid Efendi'nin talimatı doğrultusunda üzerinde durduğu diğer meselelereden biri de yardım meselesiydi. Vahid Efendi Pisani'ye Osmanlı Londra Maslahatgüzarı Sıtkı Efendi'nin[680] G. Canning ile yaptığı görüşmenin

[677] Bu konuda bkz. Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.76-77
[678] Adair İstanbul'dan gelen bu kağıtların toplam üç kâğıt olduğunu belirtmektetir veya Vahid Efendi Pisani'ye bu şekilde bir bilgi de vermiş olabilir. Bu konuda bkz. Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.77
[679] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.77-78
[680] Ercümend Kuran, Sıtkı Efendi'nin Londra'daki faaliyetlerini ele aldığı makalesinde Sıtkı Efendi'nin Londra'daki antlaşma konusundaki faaliyetlerini şu şekilde ele almaktadır: Babıâli Sıdkı Efendi'yi iki devlet arasında barışı iade edecek antlaşma esaslarını İngiltere hükümetine bildirmekle görevlendirmişti. Osmanlı maslahatgüzarı bu esasları 22 Temmuz 1808'de Dışişleri Bakanı George Canning'e açıkladı. Bahis konusu esaslar 4 madde halinde sıralanmıştı: I. Osmanlı-İngiliz dostluğunun yeniden kurulması ve 1675 Antlaşmasının geçerliliğinin tanınması, II. İngiliz

tutanağını göstererek hükümetinin yardım meselesi konusundaki tutumunu açıklamaya çalışmaktaydı. Vahid Efendi, Sıtkı Efendi'nin G. Canning ile yardım meselesi için yaptığı ilk görüşmede, önce İngiliz dışişleri bakanının konu hakkında bir karar vermenin zaman alabileceğinin altını çizdiğini fakat bundan kısa bir süre sonra gerçekleşen ikinci görüşmede konuya daha makul yaklaştığını rapor eden mektubunu, G. Canning'in notu ile Adair'e göstermekteydi. Böylece Bab-ı Ali yardım meslesini Adair'e kabul ettirmek için yeni bir strateji izlemeye başladı. Adair de bu durumu Londra ile Çanakkale arasında ikililik çıkarmak olarak yorumlamaktaydı. Vahid Efendi İstanbul'un kendisinden isteklerini belirtikten sonra Pisani'ye Latour-Maubourg'un bir yazısını gösterdi. Fransa maslahatgüzarı bu yazısında Bab-ı Ali'ye Çanakkale'de barış yaparak İstanbul'a gitmek isteyen bir İngiliz heyetinden bahsedip yeniden eski Osmanlı-Fransa dostluğunu öne çıkararak Osmanlı-İngiliz barışının olması ve elçinin İstanbul'a gelmesi durumunda kendisinin diplomatik ilişkileri keserek İstanbul'u terk edeceğinden bahsetmekteydi. Bu da Vahid Efendi tarafından daha önce belirttiği, barışın Fransa tarafından bir savaş nedeni olarak kabul edilebileceğine dair bir kanıt niteliğindeydi. Böylece barışın ardından Fransa tehditinin olabileceği İngiltere heyetine anlatılmaya çalışılırken aynı zamanda bu sayede Vahid Efendi Osmanlı Devleti'nin İngiltere barışı için Fransa'yı karşılarına alacaklarını göstermeye çalışmaktaydı. Ayrıca Vahid Efendi bununla İngiltere dostluğunu Fransa'ya tercih eden Osmanlı Devleti'ne gerekli yardımın yapılması gerektiği imasında da bulunmaktaydı.[681] Vahid Efendi ile Pisani arasında 11 Aralık'ta gerçekleşen bu görüşmeden sonra Adair'in barışa olan inancı biraz daha azaldı.

---

kuvvetlerince işgal olunan Osmanlı topraklarının boşaltılması ve esirlerin mubadelesi, III. Her iki tarafça zaptolunan harp ve ticaret gemilerinin karşılıklı geri verilmesi, IV. Osmanlı ve İngiliz toprak bütünlüğünün karşılıklı olarak teminat altına alınması. Fakat Osmanlı maslahatgüzarının bu girişimine 5 Ağustos 1808'de karşılık veren İngiltere Hariciye Bakanlığı iki devlet arasındaki barış görüşmelerini yürütmek üzere İngiltere hükümetinin İstanbul'a bir memur gönderdiği hatırlatarak Sıdkı Efendi'nin elinde antlaşma maddelerini müzakereye yetkili kılındığını belirten belge bulunmadığından Londra'da ayrıca görüşmeler yapılmasına hiç gerek olmadığı ileri sürülüyordu. Bu konuda bkz. E. Kuran, a.g.m., s.42; bunun yanında Adair'in eserinde 5 Ocak tarihinden önce G. Canning tarafından Sıtkı Efendi'ye yazılı olarak cevap verildiğini bildirmektedir. Bu konuda bkz. Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.80-81

[681] Bu konuda Bakz. Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.78-79

Adair bu görüşmeden sonra G. Canning'e Bab-ı Ali ile dostça bir barışın önündeki zorlukların daha ciddi olduğunu belirtmekteydi.[682]

Heyetler arası dördüncü görüşme Vahid Efendi ile Pisani'nin görüşmesinin hemen arkasından yani 12 Aralık'ta gerçekleşti. Hadımzade Çiftliği'nde gerçekleşen bu görüşmede Adair son görüşmenin sonrasında her iki heyetin de önemli gönderiler aldığını belirterek bir an önce barışın sağlanması yönündeki isteğini yineledi. Bunun sonrasında tartışmaya devam etmenin bir anlamı olmadığını belirten Adair daha önce Vahid Efendi'ye sunduğu barış önerisi doğrultusunda barışın yapılması gerektiğini belirtiyordu. Bununla beraber maddeler hazırlanırken Vahid Efendi tarafından sunulan önerinin de dikkate alınması gerektiğini belirten Adair ancak bu konuda biraz kısıtlamaya giderek daha önce dinlemek istemediği maddelerle birlikte başka konuların karşısına getirilmemesini istiyordu. Buna karşılık Vahid Efendi bu durumda beratlar ve karşılıklı serbest ticaret maddelerinin kabul edilip edilmeyeceğini sordu. Vahid Efendi'nin bu sorusuna karşılık Adair daha önceki konferansta bu konularda verdiği kararları değiştirmesi için bir neden olmadığını belirtti. Üstelik Adair Baker tarafından Aralık'ın başında eline geçen talimatlarda da bu konularda geri adım atmasını gerektirecek herhangi bir bilginin olmadığını belirtti. Buna karşılık Vahid Efendi bu maddelerin kabul edilmesinin hukuki gerekçelerini açıklamaya başladı. Sonrasında da Sıtkı Efendi'nin G. Canning ile yaptığı söylenen ve G. Canning'in bu konularda olumlu yanıt verdiği yönündeki mülakatı hatırlatarak Adair'in de bu yöndeki kararlarını bu doğrultuda vermesini belirtti. Fakat Adair, Vahid Efendi'nin bu konuşmasının hemen sonrasında Sıtkı Efendi'nin Londra'da G. Canning ile yaptığı görüşmenin Londra'dan geldiğini iddia ettiği bir kopyasını bir elinde sallayarak Vahid Efendi'ye göstermekteydi. Adair bu şekilde Bab-ı Ali'nin dolayısıyla Vahid Efendi'nin Sıtkı Efendi'ye dayalı ileri sürdükleri tezi ortadan kaldırmış oluyordu. Adair elindeki görüşme belgesini Vahid Efendi'ye göstererek G. Canning'in bu konuda Sıtkı Efendi'ye herhangi bir söz veya bir red vermediğini gösterdi. Adair Vahid Efendi'ye görüşmenin tutanağını gösterirken bir taraftan da tutanağın içinde Vahid Efendi'nin kastettiği G. Canning'in sözlerine dair bir işaret bulursa hemen kabul edeceğini belirtmekteydi. Ya Sıtkı

[682] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.79

Efendi tarafında Bab-ı Ali'nin kötü bir şekilde aldatıldığını ya da kendisine gönderilen tutanağın yanlış olduğunu düşünen Adair, Vahid Efendi'ye bu konunun daha fazla tartışılmasının bir anlamı olmadığını belirterek bu meseleye dair maddelerin kabul edilmeyeceğini bir kez daha belirtti.[683]

Bu tartışmadan sonra heyetler birbirine sundukları tasarılar doğrultusunda yaklaşık bir gün boyunca anlaşmanın maddelerini yazmaya çalıştılar. Fakat bunu yapmak o kadar da kolay değildi. Murahhaslar her kelime üzerinde uzun uzun durarak kelimeleri birlikte yazmaya çok özen gösteriyordu. Aynı zamanda bu bir gün boyunca tartışmak anlamına gelmekteydi. Bu tartışmalar sonucunda üç konu hakkında uzlaşma sağlanmıştı: Önsöz, işgal altında bulunan Osmanlı topraklarının iadesi ve esir değişimi ile kapitülasyonların yeniden yürürlüğü konması. [684] Bu uzun görüşmeden sonra Adair'e *mücadele-i lafziyeden yorgunluk gelüb mevâdd-ı sâireden pek zahmet çekeceklerini idrak etmeleri takrîbiyle murahhas-ı mersûm üç aydan berü ol havâlide kalub Devlet-i Aliyye'nin tas'ibâtına mebnî bir iş görülemediğinden dost ve düşman indinde medhûl ve mezmûm olduğu feryâdıyla meclis-i âherde her maddesini kat' u tanzim edemez ise be-herhal 'avdet edeceğini ifade etmiş idi.*[685] Böylece Adair daha sonra defalarca kullanacağı en büyük kozunu ortaya koyuyordu: Görüşmeleri sonlandırmak. Buna karşılık Vahid Efendi barışın sağlanmasının önünde iki maddenin engel oluşturduğunu belirterek bu maddelerin Adair tarafından kabul edilmesi durumunda her zaman barış antlaşmasını imzalamaya hazır olduğunu belirtti. Vahid Efendi'nin bu cevabına karşılık Adair bu maddeler konusundaki itirazlarını yinelemeye başlayarak talimatnamesini öne sürmekteydi. [686] Bu maddelerin kabulüne dair yetkisi olmadığını yeniden belirten Adair, Sıtkı Efendi meselesini yeniden açarak G. Canning'in bu konudaki tutumunu tekrardan hatırlattı. Bunun yanında Adair G. Canning'in 22 Ağustos tarihli mektubundan bir bölüm okuyarak burada da G. Canning'in gemiler konusunda kesin kararlı olduğunu gösterdi. Bu konunun bir an önce sonlanmasını isteyen Adair bu nedenle sözkonusu maddeler için Vahid Efendi'nin ısrarlarının bir anlamı olmadığını belirterek bu konuda ısrarlarına

[683] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.79-81
[684] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.81-82
[685] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.129
[686] Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38118

devam etmesi durumunda görevini sonlandırarak İngiltere'ye dönme tehditinde bulunmaktaydı. Özellikle Vahid Efendi'ye gelen son talimatnamelerin içeriğini öğrendikten sonra Erfurt'ta alınan kararların Bab-ı Ali'yi İngiltere barışına bir adım daha yaklaştırdığını ve bu nedenle bir an önce barış yapmak için harekete geçtiklerini fark ettiğini söyleyen Adair bu nedenle görevini sonlandırarak İngiltere'ye dönme tehditini daha fazla dile getirmeye başlamıştı.[687] Bunun üzerine cevap veren Vahid Efendi kendisinin Adair'e İngiltere'ye dönmesini söyleyecek kişi olmadığını belirterek maddeleri tekrardan adelet çerçevesinde ele alarak Adair'e yeniden izah etmeye çalışıyordu. Görevlerinin iki ülke arasında gerçek bir barışın sağlanması olduğunu belirten Vahid Efendi Adair'in İngiltere'ye dönme tehditlerine karşılık bir sonraki görüşme için kararlaştırılan tarih olan 15 Aralık'ta kendisiyle yeniden görüşmek isteğini belirtmekteydi. Her ne kadar barış görüşmeleri şimdilik iki madde konusunda tıkansa da taraflar bazı konularda uzlaşmaya devam etmekteydi. Adair'in Osmanlı Devleti'nin endişelerini dikkate alacak gizli maddelerden bahsetmesi Vahid Efendi tarafından iyi karşılanmıştı. Adair Bab-ı Ali'nin Fransa'dan duyduğu endişenin farkındaydı. Bunun yanında Bab-ı Ali'nin Osmanlı-İngiliz barışı karşısında Rusya'nın tutumunu anlayabilmek için müzakereleri uzattığını da çok iyi biliyordu. Bu nedenle yapılan itirazların da nedenlerinin farkında olan Adair bir an önce barışın sağlanması için bu yapılan itirazlara katlanacak sabrı kalmadığını G. Canning'e belirtmekteydi.[688]

Adair'in bu sabırsızlığı 15 Aralık'ta düzenlenen beşinci toplantıda da kendisini gösterdi. Bu nedenle *bugün ne olacak ise olmalıdır* diyerek söze başladı. Vahid Efendi *benim de muradım budur* diyerek kendisinin de barışı Adair kadar istediğini belirtti. Bunun sonrasında hemen maddelere geçen Vahid Efendi ilk olarak geçen görüşmede üzerinde anlaşılan giriş ve üç maddenin metinlerini Pisani'ye vererek onay aldıktan sonra dördüncü maddeye geçti. Vahid Efendi dördüncü madde olarak tüccar malları ve gemiler maddesini işaret ederek önce kendi teklifini sonra Adair'in konuşmalarından çıkardığı İngiliz teklifini ortaya koymuştu fakat Adair *sizin döndüncü madde dediğiniz şeye benim ruhsatım*

[687] Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.79 ve 82-83
[688] Bu konuda bkz. Robert Adair'den George Canning'e, 13 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.83-84

olmadığını ibtidâ-yı mülâkātımızdan beru zımnen ve saîrihan bi'd-defa'at beyan etmiş iken kāle getirmeniz cây-ı te'accübdür diyerek bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirdi. Bunun üzerine Vahid Efendi *bu maddeyi sonra müzâkere ederiz şimdilik dursun* diyerek bir taraftan bu maddenin sonra görüşülmesine yeşil ışık yakarken diğer taraftan da *yalnız İngiltere tüccarının malını iddia edüp bizimkilerini kaydetmemeye sebeb ve senediniz nedir* diyerek de bu maddenin sadece Osmanlı Devleti sınırlarında bulunan İngiltere tüccar mallarının kapsamasını savunan Adair'e buradaki adaleti soruyordu. Adair buna karşılık *Devlet-i Aliyye tüccarının pay-ı taht-ı İngiliz olan Londra'da tevkif olunmuş eşyaları var ise anlar da verilüb amma esna-yı seferde harben ve gasben alınmış eşyaya ber-kāide ne biz sahib çıkarız ve ne sâire veririz hatta İspanyalu ile bu defa vaki' olan musâlahamızda habbe-i vahîdeleri red olunmamış ve Fransızlar ile otuz seneden beri sebkat eden muharebelerinden bir şey gerü verilmemiştir. Devlet-i Aliyye bu maddede ısrar eder ise müddeten musâlaha edemez* diyerek bu maddeler konusundaki ısrarın devam etmesi üzerine görüşmenin devam etmeyeceği yönündeki tehditlerine devam ediyordu. Bunun yanında Adair bu maddelerin Avrupa'da nasıl uygulandığını açıklamaya çalışarak Vahid Efendi'yi ikna etmeye çalışmaktaydı. Adair'in bir ülkede barış zamanında kapitülasyon ve benzeri koruma içeren kanunlarla yerleşen tüccarların mülkiyetleri ile savaş durumundaki ülkelerin düşman ülke vatandaşlarının mülkiyetleri arasında bir fark olduğunu anlatmaya çalışarak Vahid Efendi'nin daha önce sorduğu soruyu hukuki bir temele oturtmaya çalışmaktaydı. Bu şekilde Osmanlı tüccar malları ile İngiliz tüccar mallarının hukuksal statülerinin farklı olduğunu ve bu nedenle Bab-ı Ali'nin taleplerinin hukuksal açıdan uygun olmadığını Vahid Efedi'ye anlatmaya çalışmaktaydı. Bu şekilde Avrupa savaş kanunlarına göre Osmanlı iddialarını çürütmeye uğraşıyordu.[689] Fakat Vahid Efendi'nin bu konudan birkaç hukuki açıklama karşısında geri adım atma niyeti yoktu. Buna cevaben Vahid Efendi Londra ile Osmanlı tüccarının bir münasebeti olmadığından bu şekilde konuşmanın kolay olduğunu ve bu şekilde koyuya yaklaşmanın Adair açısından *haylice uygun olduğunu* belirterek İngiltere'nin diğer devletlerle yaptığı muharebelerin Osmanlı Devleti ile yapılanlarla *kıyas kabul etmez* diyerek aynı

[689] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.130 ve Robert Adair'den George Canning'e, 16 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.84-85

olmadığını belirtiyordu. Bununla birlikte Vahid Efendi *İngiterelü'nün yüz seneden berü hasm-ı tabiisi olan Françelü'ye* gösterdiği muamele ile *İngilterelü'nün dost-ı tabiisi olan* Osmanlı Devleti'ne gösterilen muamelenin bir olamayacağını belirtmekteydi. Bunun yanında İspanya'nın İngiltere'den aman dilemesi ile Osmanlı Devleti'nin barış teklifinde bulunmasının bir tutulamayacağını belirtti. Diğer taraftan Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında diğer devletler gibi bir savaş olmadığını belirtip *sefer dedikleri harekât-ı hasimaneye teşebbüs, tarafeynden olmak iktiza eder* diyerek Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında karşılıklı bir savaş olmadığını ve Bab-ı Ali'nin İngiltere'ye karşı bir savaş ilan etmediğini tekrardan hatırlatarak Adair'in Avrupa'dan verdiği örneklerin Osmalı Devleti ile İngiltere arasında gerçekleşen olaylarla benzerliği olmadığını açıklamaya çalışıyordu. Bu sözler karşısında tebessüm ederek bu konuyu fazla uzatmak istemediğini *bu seferin esbâb-ı sûrî ve manevîsini tafsil ü beyân sadedine girilür ise söz uzar, sohbet azar* diyerek belirtmekteydi. Fakat Vahid Efendi'nin bu konuyu bu kadar kısa sürede kabul etme niyeti hiç yoktu. Bu nedenle Vahid Efendi daha önce Bab-ı Ali'ye gönderilen mektuplarda III. George'nin *Osmanlı aleyhine hareketi, Moskovlu hatırı içün ettim* sözünü Adair'e hatırlatmaktaydı. Bunun üzerine Adair Osmanlı-İngiliz savaşının ortaya çıkmasına neden olan İngiliz-Rus ittifakının Fransa'ya karşı kurulduğunu ancak ülkesinin bu ittifak dolayısıyla Bab-ı Ali'ye de savaş açmak mecburiyetinde kaldığını belirterek savaş nedenini ittifaktan kaynaklanan mecburiyet olarak açıklamaya çalışıyordu. Buna karşılık ise Vahid Efendi *Rusyalu ile dört günlük ittifaka binâen Devlet-i Aliyye ile üçyüz yıllık dostluğu fedâ etmek iktiza etmiş ise de Françeli şerrinden bütün Avrupa devletleri sizinle muhârib ve aleyhinize ittifaklar etmiş iken Devleti-i aliyye hiçbirine mümâşâtı tecviz etmeyüb dostluğa sebâtını isbat etmekle tabii dost ve düşmanınız kimler olduğunu şimdi bildiğiniz ecilden Devlet-i Aliyye'nin zararını tazmine tereddüt etmeyeceğinizden başka ... İngiltere tüccarının malları red olunub Devlet-i Aliyye teb'asının eşyası mensî kalsun demek olur mu?* diyerek Osmanlı Devleti'nin İngiltere barışına karşılık başta diğer tüm Avrupa devletleri gibi davranmayıp Fransa'yı karşılarına aldıklarını belirtmekteydi. Bunun yanında Vahid Efendi Fransa temsilcileri gibi iki ülke arasındaki eski dostluktan da bahsetmekteydi. Bu soru üzerine Adair *talimatım*

kat'î olmak hasebiyle bu maddede size muvâfakat etmek vüs'ümde değildir. Isrardan nükûl etmeyecekseniz şimdi cevab veriniz kalkar giderim diyerek yine talimatı öne sürmekteydi. Talimatının yanında Adair bu konudaki ısrarların devam etmesi durumunda gitmek durumunda kalacağını yeniden vurguluyordu. Bunun üzerine Vahid Efendi giderim *sohbetiyle beni ihâfe ederek iş görülür hülyasında olmayınız. Devlet-i Aliyye her türlü mu'âmeleye kadirdir. Fakat benim gücüme gelecek şudur ki muhibbiniz bir müddetten berü İngilterelü'nün dostluğunu iltizâmen Taleyran ve Bonapartve sâir Fransa memurlarıyla uğraşmış ve vükelâ-yı Devlet-i Aliyye'yi dahi İngiltere musâlahasına meylettirmiş iken el-hâlet ü hâzihî cenabınız bu muamelesiyle maslahat kırılur ise çektiğim emek heba olacak ve Fransa taraftarı olanlar beni istihsâ edecektir* diyerek bir taraftan kendisinin İngiltere dostu olduğunu belirtirken diğer taraftan da Bab-ı Ali'nin Fransa ekseninden ayrılarak İngiltere ile antlaşmaya gitmesinde kendisinin büyük etkisi olduğu belirtmekteydi. Diğer taraftan da Vahid Efendi barışın yapılmaması durumunda başarısız olacağını da belirtmiş oluyordu ve bu böylece barış ile kendi geleceğini bir gördüğünü de belirtmekteydi. Bunun karşısında Adair İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin dostluğunu birkaç kuruşa değişmeyeceğini belirterek barışın imzalanmasından sonra G. Cannig'e yazarak bu durumun karşılanabileceğini ancak kendisinin bunu kabul etmek gibi bir yetkisi olmadığını belirtmekte ve *isterseniz talimatımı ibraz ve irâde edeyim* diyerek talimatını öne sürmekteydi. Diğer taraftan da Adair'in bu söyledikleri Pisani tarafından destekleniyordu.[690] Fakat Vahid Efendi'nin talimat bahanesiyle bu konudan geri adım atmaya hiç niyeti yoktu. Vahid Efendi şimdi yeni bir adım atmaktaydı. Adair'in daha önce söylediği İngiltere'nin birkaç kuruşa Osmanlı Devleti'nin dostluğunu tercih etmeyeceği ve barıştan sonra dışişleri bakanına yazarak bu masrafların karşılanacağı sözüne odaklanan Vahid Efendi bir taraftan Adair'in talimatı dışında hareket edemeyeceğini onaylarken diğer taraftan da bu maddelerin kabulü gerçekleşmeden barışın sağlanmasının mümkün olamayacağını belirtmekteydi. Bununla beraber *Elçi bey cenapları, hemen şimdiden Londra'ya yazsunlar. Münasip ise ben dahi ol tarafta kâin maslahatgüzarımız Sıtkı Efendi'ye tarafına tahrîr edeyim* diyerek bu konuda G. Canning'in görüşüne başvurulmasını ve

[690] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.131-132 ve Robert Adair'den George Canning'e, 16 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.85-86

sonrasında da İstanbul'a durumun bildirilerek *İngiltere Devleti'nin Devlet-i Aliyye hakkında rûnümâ olan derece-i hulûsu şöyle ve bu tarafta olan murahhas cenaplarının talimatına göre hareketi böyle olmağla bunun kangısı salih ise tekrar tarafımıza* gönderilmesini teklif etmekteydi. Buna karşılık Adair böyle bir durumun söz konusu olamayacağını ve barış için bu kadar beklemek istemediğini belirterek ancak bunu barıştan sonra yapabileceğini belirterek bir an önce barış yapmak istediğini tekrar tekrar vurguluyordu. Buna karşılık şimdi Vahid Efendi de Adair'in argümanını kullanmaya başlamıştı. Kendi talimatında da bu maddelerin antlaşmada yer alması gerektiğinin bulunduğunu belirterek talimatının dışına çıkması durumunda İstanbul'a giremeyeceğini ve bu durumun farklı yorumlara neden olabileceğini belirtmekteydi. Artık bu durumu Vahid Efendi antlaşmadan ziyade kişisel bir mesele olarak ele almakta ve Adair'e bu maddelerin kabul edilmemesinin aynı zamanda bir İngiliz "dostu" olan kendisinin de geleceğiyle bağlantılı olacağını anlatmaya çalışarak onu ikna etmeye çabalamaktaydı. Bunun sonrasında görüşmenin konusu Avrupa ahvaline doğru kaymıştı. Murahhaslar Avrupa'nın siyasi durumunu ele alırken bir yandan da barışın iki ülkeye sağlayacağı faydalar üzerinde durmakta ve böylece barışın gerekliliğini ortaya koymaktaydılar. Bununla birlikte Vahid Efendi bugünkü yönetimin de İngiltere barışından yana olduğunu anlatmaya çalışıyordu.[691] Bunun sonrasında Adair'in bizzat kendisine söylediği murahhasların talimatı dışında hareket edemeyeceğini hatırlatan Vahid Efendi *tüccar malı dediğimiz eşyanın kemali İngiltere Devleti'ne göre meâli nedir?… Vah vah vah yazık benim çektiğim zahmetlere ve ettiğim gayretlere* diyerek yakınmaktaydı. Bunun üzerine söze giren Pisani *…elbette çaresini bulub bu maddeden fâriğ olmalısınız* diyerek Vahid Efendi'nin bu durumdan bir an önce kurtulmasını istiyordu. Bunun üzerine Vahid Efendi devlete ait zararların bir şekilde bu maddenin içeriğinden çıkarılabileceğini *lâkin tüccar mallarının terk ü ta'tilinin hiçbir çaresi yoktur musâlaha haberi meydana çıktığı anda herkes Bab-ı Âli-ye dökülüp mallarını taleb ederler…* diyerek halka karşı olumsuz bir cevap verilemeyeceğinin devletin kuralı olduğunu hatırlatıyordu. [692] Bunun yanında Vahid Efendi Adair'e Osmanlı Devleti'nin

[691] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.131-132 ve Robert Adair'den George Canning'e, 16 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.86
[692] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.132

içinde bulunduğu ekonomik durumu da anlatmaya çalışmaktaydı. Daha önce ifade ettiği gibi hali hazırdaki Osmanlı-Rus savaşının Osmanlı ekonomisini kötü etkilediğini belirten Vahid Efendi devlet hazinesinden Osmanlı reayasının zararlarının karşılanmasının mümkün olamayacağını belirtmekteydi. Bunun yanında Osmanlı-İngiliz barışının sonrasında Bab-ı Ali'nin olası bir Fransız saldırısına karşı hazırlık yapmasının gerekli olduğunu belirten Vahid Efendi bu hazırlıkların ilerleyen süreçte Osmanlı hazinesinine büyük bir ekonomik yük getireceğini belirterek bu şartlar altında hazinenin yeni mali çıktılar için yeni kaynaklar bulamayacağını belirtmekte, söz konusu teklifin kabul edilemeyeceğini yinelemekteydi.[693] Vahid Efendi halka olumsuz bir cevap verilemeyeceğini, bu madde konusunda Adair'den bir senet vermesini ve bundan sonra diğer maddeler üzerinde görüşmeye devam etmeyi teklif ederken Pisani'ye *bunları elçi bey bilmez ise ayıp değil lâkin devlet ve milletimizin mizacını sen ra'na bilirsin ve gayret ü himmet etmelisin* diyerek onu azarlıyordu. Bunun üzerine Pisani *Be hey efendim, Devlet-i Aliyye kendi kuvvet-i şevketini teb'a vü re'ayası haklarında dahi icra edemez mi? Bab-ı âli'ye gelüb sızıldı eder olur ise hengâmı seferde vaki'olan zarar u zâyiatınızı vakt-i hazarda cerr ettiğiniz menafi'a tutunuz cevabıyla iskât etmek güç şey midir? Ve tüccar ve reâya makūlesi ne olacak, adam cümlesine bir ıslık ile ürkütür* cevabına Vahid Efendi *Devlet vü riâyet olmaz böyle ham teklif edilmez teb'anın himâyet vü sınâyeleri her devlete elzem ve bizim devletimiz de şer'an ve kānûnen mültezemdir. Hem deminden berü ve tarif u tafsil ettiğim vech üzre ile'l- ân İngilterelü'ye harb u husûmet ilan etmemiş iken hengâm-ı seferde vaki' olan zayiâtınızı vakt-i hazarda ettiğiniz kâra tutunuz tüccarımıza nasıl diyebiliriz herifler kāide üzre seferber olduğunuzu ilan etmiş olsanız biz de âna göre hareket ederidik dediklerinde ne cevap verebilirüz mülâhaza ve insaf ile* cevabını vermekteydi. Bunun üzerine Pisani "*bu maslahat kırılub harb u husûmet i'âde olunduğu surette evvelkinden fenâ olacağını ifâde ettiğiniz sûrette tüccar ve re'âya makūlesi razı olmazda ne yapar*? şeklindeki soruya Vahid Efendi bu şekilde bir cevap verildiği takdirde gerçek bir seferin emredildiğinde *kava'id-i bahriyeye* aykırı hareket etmeye cesaret edenlere cevap vermek kolay olsa da bunun bahsi geçen uygulama ile uyuşmayacağını belirterek *tüccar mallarının*

[693] Robert Adair'den George Canning'e, 16 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.86-87

tazmin ü istirdâdı lazımdır sözünden sonra Adair'in konu hakkında yumuşadığını belirten Vahid Efendi'ye karşı Pisani'nin muhalefeti devam etmekteydi. Pisani Osmanlıların daha önce Rusya ve Avusturya'ya karşı yaptığı gibi şimdi de İngiltere için kendi vatandaşlarına aynı muameleyi yapabileceğini söylüyordu. Buna karşılık Vahid Efendi ise bunun doğruluğunun yanında o zamanlar Osmanlı Devleti'nin tek zararının tüccarlarının zararı olmadığını bizzat devletin büyük toprak kaybı yaşadığını ve bunun yanında büyük zararlarla karşılaştığını ancak yine de Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan gibi bölgelerdeki vatandaşlarının kayıplarına karşılık bu bölgeleri birkaç yıllığına vergiden muaf tuttuğunu belirterek halkın hiçbir zaman mağdur edilmediğini belirtmekteydi. Öte yandan Fransa ile yapılan barışta da aynı maddenin yer alarak Osmanlı tüccarlarının zararlarının karşılandığını belirtip bu maddenin şimdi olmamasının tebaya nasıl açıklanacağını ve "*bir tarîki olsa ve imkânı bulunsa mehâzir-i sâiresini aramayarak tanzîm-i suretine bakmak canıma minnet idi. Amma çaresi yoktur*" karşılığını vererek bu maddelerin kabulünün şart olduğunu tekrar tekrar vurgulamaktaydı.[694] Bu durum karşısında söze giren Adair Vahid Efendi'ye hak vermiş gibi görünerek bu maddelerin anlaşmanın metni içerisinde açık ya da gizli yer almasının uygun olmayacağını ancak bu zararların kabul edilmesi için çalışacağına söz vermekteydi.[695] Bunun üzerine Vahid Efendi *ben de sizi Rusyalu ve Françelü ile barıştıracağımdır. Taahhüdünü etsem yahud bu maddeyi kayd u kabul ettirdikten sonra Âsitane'de def'i çaresine bakarım desem bu sözlerim itibara şâyân olur mu ki? Ben de sizin şu cevabınıza itimat edeyim* diyordu. Bu maddelerin antlaşmada yer almaması durumunda *milletime söz anlatamam* diyen Vahid Efendi maddenin gerekliliğini Osmanlı reayasından örnek vererek açıklamaya çalışmaktaydı. Çanakkale Boğazı'nda görevli Halil Bey'in beş bin kuruş değerindeki kayığının Malta'da satıldığını ve bunun değerinin iadesinin yapılıncaya kadar kendilerinden ödünç para istediğini belirten Vahid Efendi bu örneklerle bu maddenin gerekliliği konusunda Adair'i ikna etmeye çalışmaktaydı. Vahid Efendi'nin bu gayretleri bir nebze de olsa İngiltere heyetini etkilemiş görünmekteydi. Adair Vahid Efendi'ye hak verdiğini tekrar tekrar vurgulayarak bu konuya yetkisi olması durumunda bir an önce bu konuyu karara bağlamak

[694] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.132-134
[695] Robert Adair'den George Canning'e, 16 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.87

isteği içinde olduğunu ancak talimatının çerçevesi dışına çıkamayacağını yeniden Vahid Efendi'ye anlatmaya çalıştı. Bunun üzerine daha önce dile getirdiği Londra'ya yazmak fikrini yeniden gündeme getirdi. Londra'nın kendi sözüne itibar edeceğini belirtmekteydi. Buna karşılık Vahid Efendi Adair'e kendisi ile Londra arasında mektuplaşmak için mi gönderildiğini sorarak bu iş için *rütbeli memur tayinine ne hâcet idi* diyerek Adair'in daha önce defalarca dile getirdiği iki ülke arasında barış sağlamak için geldiği görevini tekrardan hatırlatmaktaydı çünkü görüşmenin bu aşamasında barışın önündeki en büyük engel bu maddelerden kaynaklanıyordu. Adair'in buna cevabı yine aynıydı: Talimatname. Sonrasında da bu konuda III. George'ye mektup yazacağını belirterek göndermeden önce mektubu Pisani aracılığıyla kendisine de göstereceğini belirtip şimdilik bu konu ertelenmişti.[696]

Tazminat meselesi bu şekilde ileriki görüşmelere bırakılırken Vahid Efendi konuyu Osmanlı reayasına yapılacak olan maddi ödemelerden Bab-ı Ali'ye yapılmasını istediği ekonomik yardıma getirdi. Daha önce dile getirdiği Osmanlı mali durumunun yanında bir de Fransa'ya karşı alınacak önlemler için hazinenin büyük yük altına gireceği söylemiyle bunu destekleyen Vahid Efendi İngiliz murahhasından sadece Osmanlı raeyasının zararlarının karşılanmasını değil Fransa karşısında Osmanlı Devleti'nin de maddi olarak desteklenmesi gerektiğini savunuyordu. Bunun sonrasında Adair daha önce sözünü verdiği konuya gelerek Osmanlı Devleti'nin İngiltere barışı sonrasında Fransa saldırısına uğraması durumunda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmayacağını ve ona Fransa karşısında kendisini savunması için yardımda bulunacağı sözünü yeniden hatırlatıyordu. Bunun yanında gerekli görülmesi durumunda maddi olarak da Bab-ı Ali'nin destekleneceğini belirtiyordu. Fakat bunun yanında Adair her zamanki gibi barış antlaşması ile ittifak arasındaki farkı gündeme getirerek bunun barış anlaşmasından ayrı olarak ele alınması gerekliliğini belirtti. Bunun üzerine Vahid Efendi bu yardım meselesinin gizli olarak ele alınabileceğini belirtmekteydi. Bu durumuna Adair tarafından da olumlu yaklaşılması üzerine bu meselenin gizli maddeler ile belirlenmesine karar verildi. Fakat gizli maddelerin içeriği konusunda bir karar verilmemişti fakat bu konuda Adair tarafından teklif

[696] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.134

edilen Osmanlı Devleti'nin güvenliği meselesine Vahid Efendi de olumlu bakmaktaydı. Bu sayede gizli antlaşmanın taslağı hakkında bir karar alınmış olmaktaydı. Fakat beşinci görüşme bundan ileri gitmedi. Uzun süreden beri devam eden tartışmalar heyetlerin karşılıklı olarak görüşmeleri sonraki bir tarihe erteleme isteği ile sona erdi. Bir sonraki görüşme tarihi olarakta 19 Aralık belirlenmişti. Geride kalan görüşmeyi değerlendiren Adair gecikmeden şikâyet ederken bu gecikmenin nedenini Türklerin doğası ile ilgili olduğunu belirtiyordu. Bunun yanında Adair barışın önündeki engellerin ciddi olduğunun gayet farkındaydı. Fakat bununla birlikte bunun aşılamayacak bir problem olmadığının da farkındaydı. Bunun yanında Osmanlı-Rusya barış görüşmelerinin Bab-ı Ali için öneminin farkında olan Adair bu görüşmenin gidişatının İngiltere ile yapılan görüşemeleri de etkiyeleyeğini biliyordu.[697] Özellikle tazminat meselesi üzerinde duran Adair bu konunun görüşmeleri etkileyeceğini çok iyi bildiği için G. Cannig'e yakınmaktaydı. Talimatnamesinin bu konuyu içermediğinden başka çözüm yolu üretemediğini belirten Adair ayrıca yardım ve iş birliği konusunda da talimatnamesinden dolayı eli kolu bağlı olduğunu belirtiyordu. Bu konuları barışın önündeki engeller olarak tanımlayan Adair barış görüşmelerinde bu konularla karşılaşacağını beklemediğini de sözlerine ekliyordu. [698]

17 Aralık günü Vahid Efendi'nin konağına gelen Pisani bir gün önceki görüşmede kararlaştırılan Londra'ya yazılması meselesini görüşmek istemekteydi. Daha önce kararlaştırıldığı gibi Adair tazminat konusunda kalema aldığı yazıyı Londra'ya göndermeden önce Vahid Efendi'ye göstermek için Pisani'yi Osmanlı murahhasına göndermişti. Fakat bu amaç için gelmesi beklenen Pisani'nin geliş nedeni farklıydı. Daha önce Paget görüşmeleri sırasında karşılaşılan Collingwood'un mektubuna benzer bir mektup kaleme alan Adair sergilediği bu sert tavırla daha önce Collingwood'un düşündüğü gibi görüşmelerde bir ilerleme kaydetmeyi düşünmekteydi. [699] Adair bu mektubunda ilk olarak barış görüşmelerinin Vahid Efendi tarafından bitirilmeden önce sonuçlarını yeniden hatırlatmanın görevi olduğunu belirterek iki ülke arasındaki ilişkilerin kurulamaması durumunda ortaya çıkabilecek sonuçları bir kez daha düşünmesini

[697] Robert Adair'den George Canning'e, 16 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.87-89
[698] Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.90-92
[699] Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.92

istemekteydi. Sonrasında da Vahid Efendi'ye birkaç soru yöneltmekteydi. Bunlardan birinci Napoleon ile olan tecrübelerinden dolayı Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'ı bir barış ile geri almasının ihtimali olup olmadığıydı. Sonrasında da Adair Osmanlı Devleti'nin Prenslikleri zor kullanarak alabilecek gücü olup olmadığını sormaktaydı. Bu soruların yanıtını çok iyi bilen Adair sonrasında da Napoleon'un Prensliklerin Rusya'nın elinden alınması için güç kullanıp kullanmayacağını sordu. Bu sorunun yanıtını da çok iyi bilen Adair Eflak ve Boğdan'ın sadece güç kullanılarak alınabileceğini belirtirken bunun Osmanlı Devleti'nin tek başına yapabileceği bir iş olmadığını da belirtmekteydi. Bunun sadece Osmanlı, Norveç ve İngiltere ortak orduları tarafından sağlanabileceğini belirten Adair Vahid Efendi'ye bu amaç için iş birliğini mi yoksa hâlâ Akdeniz'de İngiltere'ye karşı savaşa mı devam etmek istediklerini sordu. Bu soruların sonrasında Erfurt görüşmelerini ele alan Adair Napoleon'un genel barışın sağlanması için İngiltere'ye bir barış konferansı teklif ettiğini belirtirken bunun Napoleon'un güçsüzlüğünün göstergesi olduğunu belirtti. İspanya'daki gelişmelerle bu tezlerini destekleyen Adair bu nedenle Napoleon'un Osmanlı Devleti'ne saldırma ihtimalinin olmadığını kanıtlamaya çalışmaktaydı. Bunun yanında Almanya ve Polonya'daki hareketliliği de bu tezleri desteklemek için kullanırken bu uygun siyasi ortamda Bab-ı Ali'nin Fransa'dan dolayı hâlâ neden İngiltere barışını imzalamaktan çekindiğini sorgulamaktaydı. Ayrıca bu şekilde Avrupa siyasi ortamının iki ülkenin barışı için çok uygun olduğunu anlatmaya çalışmaktaydı. Bunun yanında bu uygun siyasi ortamın Bab-ı Ali tarafından değerlendirilmemesi durumunda bu ortamın sağlayacağı faydalardan yararlanamayacağını da belirtiyordu. 1791'de Pitt'in dış politikasına karşı geliştirilen argümanların başında gelen Rusya'nın İngiltere'nin doğal müttefiki[700] olduğu söylemini yine kullanan Adair bu nedenle iki ülkenin yakın ya da uzak gelecekte barış yapmasının kaçınılmaz olduğunu belirtirken sadece bunun bir barıştan mı ibaret olacağı yoksa Fransa'ya karşı bir ittifak mı olacağının kesin

[700] Rusya'nın İngiltere'nin doğal müttefiki olduğu düşüncesi uzun zamandan beri dillendirilse de Tilsit sonrası değişen politikası ve Baltık'ta yaşananlar İngiltere kamuoyunda Rusya'nın doğal müttefikten ziyada barbar ve yarı medeni bir topluluk olduğu algısını ortaya çıkarmaya başlamıştı. Bu nedenle Adair bu sözleri söylerken İngiltere komuoyu farklı düşünmekteydi. Bu konuda bkz. M. S. Anderson, "British Public Opinion and the Russian Campaign of 1812", *The Slavonic and East European Review*, c. 34, sayı: 83, Haziran 1956, s.408-425

olmadığını söyledi. Bununla birlikte İngiltere-Rusya barışı ile İngiltere'nin Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerinde kurduğu emelleri engelleyebileceğini de belirten Adair iki ülke arasında ittifakın olması durumunda da ise bunun İngiltere'nin Rusya'nın Tuna ve Yedi Adalar'daki unsurlarını Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmasında iş birliği yapacağı anlamına gelmediğini belirterek tekrardan Osmanlı Devleti'nin tek başına kendi sınırlarını koruyup koruyamayacağını sormaktaydı. Bunun sonrasında İngiltere'nin kendisi ile ilk barış yapan ülke ile dost olacağı söylemini ortaya atarak Bab-ı Ali ile yapılacak bir barışın sadece bugünki Fransa ve Rusya'dan gelecek tehlikelere karşı bir fayda sağlamayacağını, aynı zamanda gelecekteki güvenliği ve bağımsızlığı açısından da önemli olacağını belirttiyordu. Şu ana kadar tehditvari sözlerle 12 Aralık'ta Vahid Efendi'nin İngiltere barışının Osmanlı Devleti'ne ne faydası olacağı sorusuna cevap veren Adair barışın reddi ile nelerin kaybedileceğini tekrar hatırlatarak Vahid Efendi'ye Bab-ı Ali'nin İngiltere savaşına devam etmekle ne kazanacağını sormaktaydı. Bunun sonrasında sözü Sıtkı Efendi ile G. Canning arasında geçen konferansa getiren Adair, Vahid Efendi'ye dışişleri bakanının sözlerini hatırlatmaktaydı. G. Canning Sıtkı Efendi'ye Bab-ı Ali'nin görüşmelere yeniden başlama teklifine karşılık İngiltere'nin barış konusundaki kararlılığını anlatırken Bab-ı Ali'nin de yalnızlıktan kurtulacağını belirtmişti. Ardından sözü uzun zamandan beri altyapısını hazırlamaya çalıştığı tazminat meselesine getiren Adair bu konunun kabul edilemez bir konu olduğunu belirtti. Vahid Efendi'ye bu konunun İngiltere tarafından gerçekten kabul edileceğini mi düşündüğünü soran Adair, Vahid Efendi her ne kadar Osmanlı donanması kraliyet donanması tarafından tamamen ortadan kaldırılmadığı takdirde bundan vazgeçmeyeceğini ima etse de kendisinin bu gözdağı ile geri adım atmayacağını belirtiyordu. Savaşa devam edilmesi ile bu konunun kabul ettirilebileceğini mi düşündüğünü söyleyen Adair, Sıtkı Efendi'ye yine atıfta bulunarak bu tazminat ve ticaret hakkı meselesinin Londra tarafından Vahid Efendi'nin daha önce iddia ettiği gibi asla olumlu karşılanmadığını belirtti. Savaş sırasında kraliyet donanması tarafından ele geçirilen Osmanlı gemi sayısının fazla olmadığını belirten Adair bu meselenin barışın önünde bir engel olarak durmaya devam etmesi durumunda her geçen gün ele geçirilen gemi sayısının artacağını ve dolayısıyla barış ihtimalinin giderek azalacağını

belirtmekteydi. Adair bu mektubu ile yeniden İngiltere barışının Osmanlı Devleti'ne sağlayacağı faydaları ele alırken bu barışın önündeki en büyük engel olan tazminat meselesini yeniden kabul edemeyeceğini belirterek Vahid Efendi'den bu barış ve faydaları karşısında bu maddeler konusunda ısrarlarından vazgeçmesini istemekte aynı zamanda da aba altından sopa göstererek bunu kabul ettirmeye çalışmaktaydı.[701] Bu tehtitvari mektubuna iki gün içinde kesin bir cevap verilmesini isteyen Pisani'ye [702] Vahid Efendi tarafından kesin olarak red cevabının verilmesi aynı zamanda görüşmelerin de sonlanması anlamına gelmekteydi.[703]

17 Aralık'ta gerçekleşen bu görüşmeden sonra verilen süre dahilinde taraflar arasında bir iletişim gerçekleşmedi. 19 Aralık günü S. Canning ile Pisani Vahid Efendi'ye gelerek *murahhas cenabları bu gün kat'ice bir haber almak için şimdi gelecektir* diyerek Adair'in bir süre sonra geleceği haberini veriyordu. Adair'in gelmesi ile altıncı görüşme başlamış oluyordu. Pisani'nin 17'sindeki görüşmesine paralel olarak gerçekleşen görüşmede konu belliydi: Tazminat. Adair Vahid Efendi'ye tekrardan bu maddelerin barış metnine girmesinin imkansızlığından bahsetmekle birlikte *muradınız iş görmek değil ise şimdi bu saat bana cevap veriniz kalkar giderim* diyerek bu maddeler karşısında yine misyonunu sonlandırmakla tehdit etmeye başlamıştı. Adair'in gergin olduğunun farkında olan Vahid Efendi *bugün yine dargınlıkla gelmişiniz ne oldu size anlayayım bakalım* diyerek muhatabını yumuşatmaya çalışırken yine meseleyi hukuki boyutları ile ele alarak tazminatın Osmanlı Devleti'nin hakkı olduğunu anlatmaya çalışmaktaydı. Savaşın İngiltere tarafından başlatıldığı tezini ortaya atarak bunu desteklemeye çalışan Vahid Efendi'ye karşı Adair İngiltere donanmasının Çanakkale Boğazı'na geldiği sırada boğaz kalelerinden ve Osmanlı donanmasından da İngiltere donanmasına top atışı ile karşılık verildiğini ve bu şekilde *üç beş yüz nefer İngilterelü vakı'-i mezkûrede telef ettirilmiş* olduğunu belirterek bunun da bir savaş ilanı anlamına geldiğini açıklamaya çalışıyordu. Bu sayede Vahid Efendi'nin tezini çürütmeye çalışan Adair savaşın İngiltere tarafından değil karşılıklı olarak başlatıldığını da iddia etmeye çalışarak bu

[701] Robert Adair'den Vahid Efendi'ye, 17 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.96-101
[702] Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.92
[703] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.134

nedenle Osmanlı Devleti'nin hukuki haklarının olmadığını ispat etmeye çalışmaktaydı. Bu konuda ne kadar haksız olduğunun farkında olan Adair meseleyi Paget sürecine getirerek yeni bir söylem ortaya koyuyordu. Buna göre Osmanlı Devleti hukuki olarak bu konuda haklı olsa da Peget ile yapılan görüşmelerin sonlandırılması ile bu haklarını kaybettiğini öne sürmekteydi. Adair, Paget ile yapılan görüşmenin Osmanlı Devleti tarafından Fransa'nın *fitne*sine uyularak sonlandırdığını ifade etmekteydi. Adair'in bu söylemindeki odak noktası Paget ile yapılan görüşmelerin Bab-ı Ali tarafından sonlandırıldığı ve bu nedenle bu konudaki hukuki haklarını kaybettiğiydi. Buna karşılık Vahid Efendi Paget'in Osmanlı Devleti'nin toprağı olan Eflak ve Boğdan'ı haksız yere işgal eden Rusya murahhası ile iş birliği yaptığını belirtmekte, bunun yanında da görüşmelerin Bab-ı Ali tarafından değil İsmail Paşa'nın ölmesi üzerine *Paçet'in avdeti husûsu kendünün takriri üzre olduğunu* yani görüşmelerin İngiltere heyeti tarafından kesildiğini belirterek Adair'in bu konudaki haksızlığını ortaya koymaya çalışmaktaydı. Bunun sonrasında Osmanlı Devleti'nin haklılığını yeniden ortaya koymaya çalışan Vahid Efendi bir taraftan da bu maddenin reddi konusunda neden bu kadar ısrarcı olduğunu sormaktaydı. Bunun üzerine yeniden talimatını öne süren Adair bununla birlikte *başka sebebleri var ise de ve devletimden suâl ü istiknah etmek haddim olmadığı içün sorup araştırmamışım* diyerek bu konuda bir açıklamadan kaçınıyordu. Bunun üzerine Vahid Efendi Bab-ı Ali'nin *elçi bey cenahları*nın bu konuda ki muhalefetini sorduğunu ifade etti. Bunun yanında da bu konunun daha sonra Rusya tarafından emsal kabul edilmemesi için bu meselenin önemini anlatarak barışa dahil etmesi gerektliliğini yeniden belirtip bu konuda bir açıklama istemekteydi. Bununla birlikte *eşya bedeline iktizasına göre sened-i münferide-i hafiyye ile taahhüt etmekten gayrı* başka bir seçeneğin olmadığını tekrar tekrar vurguluyordu.[704]

Tazminat meselesinde herhangi bir ilerleme sağlayamayan heyetler daha sonra gizli hükümleri görüşmeye başladılar. Tazminat meselesine karşın heyetlerin bu konuda genel bir uzlaşıya sahip olduğu söylenebilir. Adair'in ülkesinin Osmanlı Devleti'ni korumak için çalışacağı sözü Vahid Efendi tarafından gayet olumlu karşılanmıştı. Adair bir taraftan İngiltere donanmasının

[704] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.135-137

nerede olursa olsun Fransa donanmasına saldıracağını belirtirken bir taraftan da son dönemde donanmasının izlediği politikayı Vahid Efendi'ye anlatmaktaydı. Özellikle İngiltere-İspanya barışından sonra kraliyet donanmasının Sicilya'yı korumak dışında Akdeniz'de uzun müddet mesai harcamadığını ve gemi sayısı olarak da bölgede fazla geminin görevlendirilmediğini belirtirken Adair bununla birlikte Osmanlı-İngiliz barışının sonrasında da bunun giderek azalacağını belirtip buna karşılık iki ülke arasında bir ittifak olması durumunda kraliyet donanmasının Mora, Yedi Adalar, Mısır, Anadolu sahilleri ve tüm Osmanlı ülkesini korumak ve Dalmaçya'ya karşı olası bir harekât için gemi sayısının arttırılması gerektiğini ifade etti. Bu durumun aynı zamanda büyük bir harcama anlamına da geldiğini ima etmeye çalışmaktaydı. Bununla birlikte Tilsit ve sonrasındaki Erfurt görüşmelerinde Napoleon ile I. Aleksandr arasındaki Osmanlı Devleti'ni bölme planlarına değinen Adair *Akdeniz adalarıyla beraber Mora'yı Françe memâlikine temlik olunmasını* hatırlatmaktaydı. *O memalike Françe askerinin geçmemesine ve lede'l-iktiza İngiltere donanması Karadeniz semtine mürur ile Moskovları musâlahaya icbar eylemesine İngiltere Devleti, Devlet-i Aliyye'ye bahren* yardım etmesini dile getiren Adair bu durumun Bab-ı Ali tarafından onaylanmaması üzerine de *Boğaz'dan kalkub gideceğini* ifade etmekteydi. [705] Bunun yanında Adair yapılacak olan bu askeri harekâtlara karşılık kraliyet donanmasının Osmanlı sahillerinden ihtiyacı olan araç-gereç ve mühimmat sağlanmasını da ima etmeye çalışıyordu. Bu durum karşısında Vahid Efendi ise konuyu İngiltere işgali altındaki Osmanlı mülklerine çekmeye çalışıyordu. Bu nedenle Adair daha önce belirttiği gibi İngiltere işgali altındaki Osmanlı topraklarının iade edileceğini belirtmekteydi. Bunun hemen sonrasında da Adair konuyu Bab-ı Ali tarafından el konulmuş İngiliz tüccarlarının mülklerine getirdi. Bu konuyu ele alırken Adair Vahid Efendi'nin her zaman başvurduğu gibi hukuka başvururken yabancı ülkelerde bulunan tüccar mülklerinin kanun ile korunduğunu ve savaş çıktığı zamanda bunların güvence altına alınması gerektiğini belirtmekte ve Osmanlı murahhasından savaş sırasında el konulan İngiliz tüccarlarının mülklerini iade edilmesini Avrupa hukuku çerçevesinde yeniden istemekteydi.[706]

[705] Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.93-94
[706] Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.92-93

Barış antlaşmasının açık hükümlerinde izlenen kararlılığın yanında taraflar gizli maddeler konusunda da kesin bir fikre sahip değildi. Vahid Efendi daha önce Bab-ı Ali'ye barışın sonrasında bir maddi yardım imasında bulunmuştu ve bu da Adair tarafından Pisani ile gönderilen bir öneri aracılığı ile kabul edilmiş gibi durmaktaydı. Fakat İngiliz heyeti bu maddenin antlaşmanın içerisine dahil edilmeyip ayrı bir senet ile antlaşmadan ayrı tutulmasını istemekteydi. Ayrıca yapılacak olan yardımın miktarı konusunda taraflar bir görüşme gerçekleştirmemişti. Bunun yanında Adair tarafından İngiltere donanmasının Osmanlı sahillerini olabilecek bir Fransız saldırısına karşı koruması da gündeme getirilmişti. Bu her iki heyet tarafından olumlu karşılansa da Adair bu yardım karşısında donanmanın harcamalarının ve mühimmat ihtiyacının artacağını ima etmekteydi. Bunun yanında barış sonrasında olabilecek saldırı karşısında donanmanın yanında Osmanlı Devleti'ne askeri mühimmat sağlanması da Adair'in gündemindeydi. Bu durumun yapılacak olan maddi yardımın miktarını azaltacağını belirtmekteydi. Gizli maddeler için bu konular heyetler tarafından düşünülürken Adair bu meselelerin kararlaştırılmasının barış sonrasına bırakılmasını istemekteydi. Adair yapılacak olan yardımların barış sonrasındaki Avrupa'daki siyasi ve askeri durum ile Osmanlı Devleti'nin içinde bulunacağı siyasi, askeri ve ekonomik durumun dikkate alınarak belirlenmesini istemekteydi. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile olan ilişkileri bu durumun belirlenmesinde en önemli etken olacaktı. Bu nedenle barış sonrası Bab-ı Ali'nin izleyeceği politikanın bilinmezliği Adair'in bu konuda kesin bir hüküm altına girmesinden çekinmesinin en büyük nedeniydi. Bu şekilde bu konuları antlaşma sonrasına bırakmayı düşünen Adair ayrıca bu şekilde anlaşma ile sağlanacak kesin hükümlere imza atmamış olacaktı ve bu sayede bu yardım meselesinde İngiltere'nin istediğinden öte bir şeyin antlaşma dahilinde mecbur tutulmasının da önüne geçilmiş olacaktı.[707] Bunun yanında 20 Kasım'da Adair'den G. Canning'e ayrı ve gizli olarak gönderilen başka bir mektupta Pisani'nin Osmanlı görevlileri arasında İngiltere barışı konusunda farklı düşünenlere sahip olan kişilerin olup olmadığının araştırıldığı belirtilmektedir. Özellikle Vahid Efendi'nin ısrarla üzerinde durduğu konularda farklı fikirlerin olup olmadığını araştıran Pisani bu

[707] Robert Adair'den George Canning'e, 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.94 ve Robert Adair'den Vahid Efendi'ye, 17 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e*., s.101

konuda bir şeyler öğrenemese de bu çaba, heyet üyeleri arasında bir "ikililik" arayışı içinde olduğunun göstergesidir.[708]

21 Kasım'da başlayan ilk görüşmenin üstünden yaklaşık bir ay geçmesine rağmen taraflar anlaşma konusundaki en kritik maddelerde bir ilerleme sağlayamamıştı. Murahhasların karşılıklı oyunları ve Adair'in tehditvari mektup ve söylemleri de bu soruna bir çözüm üretememişti. Her seferinde bir sonraki görüşmenin son görüşme olması gerektiği üzerinde duran Adair bu düşüncesini her görüşmenin sonunda yenilemek zorunda kalıyordu. 17 Aralık'ta yazdığı sert mektubun sonrasında 19 Aralık'taki görüşmede de *iki gün zarfında bir meclis akdiyle katiyyen ve sarîhan bir cevab verilmesini* istemekteydi.[709]

Adair'in bu sözlerinden bir gün sonra Vahid Efendi ile görüşen Pisani Osmanlı murahhasının yeni ön şartları ile geri dönüyordu. Vahid Efendi ilk olarak 17 Aralık günü Pisani tarafından sunulan gizli maddede boş bırakılan miktar meselesini ele almaktaydı. Vahid Efendi bu boş bırakılan yere 1,000,000 Sterlin yazılması gerektiğini belirtmekteydi. Diğer taraftan Vahid Efendi antlaşma hükümlerinde tavsiye niteliğinde bir maddenin yer almaması gerektiğini istemekteydi. Bunun yanında anlaşma maddelerinin uygulanmaya konması için bir Fransız saldırısı şartı olmaması gerektiğini belirtmekteydi. Bu şekilde daha önce konuşulan İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yapacağı maddi ve askeri yardımın bu şarta bağlanmasını engellemeye çalışmakta ve Fransız saldırısı olmaması durumunda devletini bu yardımlardan mahrum bırakmamak istemekteydi. Böylece yapılacak olan yardımların sadece Fransa saldırısı karşısında yapılmaması Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehdit edecek tüm saldırılara karşı yapılmasını sağlamaya çalışarak bu maddenin içerisine Rusya'yı da dahil etmeye çalışmaktaydı. Fakat Vahid Efendi'nin bu önerileri Adair tarafından tartışma konusu yapılmak bile istenmedi. Bu nedenle Pisani'yi tekrar Vahid Efendi'ye gönderen Adair bu konuların Vahid Efendi ile tartışılmayacağını belirtmekte, bu konularda ısrar edilmesi durumunda 22 Aralık olarak tasarlanan bir sonraki görüşmeye gelmeyeceğini ve görüşmeyi

[708] Robert Adair'den George Canning'e, (Separate and Secret), 20 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.95-96
[709] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.137

sonlandıracağını iletiyordu. Adair bu meseleyi G. Canning'e anlatırken Vahid Efendi'nin bu konular üzerinde tartışmak konusunda fazla istekli olmadığını düşündüğünü belirtiyordu. Fakat Adair bu konuların tartışılmasına yeni başlandığının farkında değildi.[710]

Adair'in cevabından sonra heyetler arası bir iletişime geçilmediği için yedinci görüşme 22 Aralık'ta gerçekleşti. Murahhasların ilk ele aldıkları konu hiç şüphesiz iki gün önce Vahid Efendi tarafından antlaşmanın içeriğine dair sunduğu önerilerdi. İlk olarak Vahid Efendi Adair'e bu konudaki itirazlarının neler olduğunu sordu. Adair ise cevabının Pisani tarafından kendisine iletilmesinden dolayı bu konuyu tartışmak istemediğini belirtti. Adair her ne kadar barışın sağlanacağı konusundaki ümidini koruduğunu belirtsede uzun zamandan beri tartışmalardan öteye geçmeyen müzakerelerden dolayı bir memnuniyetsizlik yaşamaktaydı. Karşılıklı itirazlar şeklinde geçen bu süreci İsmail Paşa ile Paget arasında geçen görüşmelere benzetiyordu. Bunun ardından Vahid Efendi'den görüşmelerin devam edip etmeyeceğini açık açık söylemesini istemekteydi. Adair'in bu sert sözlerinden sonra heyetler ayın on ikisinden yirmi ikisine kadar sadece birkaç maddenin tartışılmasından ibaret olan konuşmalarının içeriğini antlaşmanın diğer maddelerini içine alacak şekilde genişlettiler. Bu nedenle heyetler genel af konusunu yeniden ele almaktaydı. Vahid Efendi'nin bu konuda da itirazı vardı. Daha önce iki tarafında tasarılarında bulunan bu maddeye Adair Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın izlediği politika dolaysıyla İskenderiye'den ayrılmak zorunda kaldığını iddia ettiği yerel halkı da dahil etmeye çalışmakta ve dolayısıyla İngiltere'ye sığınan Memlûklerin geri dönüşü için hukuki bir zemin arayışındaydı. Bunun yanında İskenderiye'nin işgal girişimi sırasında İngiliz birlikleri ile iş birliği yapan yerel halktan kişilerin karşılaştığı kötü muamelelere karşı da onların can güvenliğini antlaşma ile garanti altına almaya çalışmaktaydı. Fakat bu konu Vahid Efendi tarafından muhalefetle karşılandı. Böyle bir maddenin antlaşmada yer almasına karşı çıkan Vahid Efendi aynı zamanda barışın sağlanmasından sonra bu kişilere gereken hoşgörünün gösterileceği sözünü veriyordu. Böyle bir durumun ayrı olarak sağlanacak güvenceden daha iyi olduğunu belirten Vahid Efendi böyle bir maddenin Osmanlı Devleti ile diğer

[710] Robert Adair'den George Canning'e, 23 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.102

devletler arasındaki yapılan antlaşmalarda yer almadığını belirtmekteydi. Vahid Efendi Adair'den bu konudan vazgeçmesini isterken bu maddenin Osmanlı-Rus barışında yer almasının Bab-ı Ali'yi utandıracağını belirtiyordu. Fakat bu madde Vahid Efendi karşısında Adair'in sahip olduğu tek maddeydi. Bu maddeyi öne sürerek Vahid Efendi'nin diğer maddelerden vazgeçmesini sağlayabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle Vahid Efendi'ye diğer konularda anlaşmaları halinde bu konudan vazgeçeceğini belirtti.[711]

Bu konunun sonrasında heyetler berat maddesine geçtiler. Vahid Efendi'nin tasarısıyla gündeme gelen bu mesele daha önce Adair tarafında olumlu karşılanmıştı. Bu konudaki olumlu hava yine devam etti fakat Adair bu maddeyi kabul ederken Osmanlı-İngiliz ticari ilişkilerini İstanbul'da yeniden ele almak isteğini Vahid Efendi'ye kabul ettirmişti. Bu konuda ortak bir kararın alınmasındaki ortak amaç Çanakkale'de bu konuyu tartışarak daha fazla zaman geçirmek istememeleriydi. Bunun yanında Adair bazı özel konularda Vahid Efendi'den bazı sözler almıştı. Bunlardan birincisi Fransa savaşı devam ettiği sürece İngiliz elçiliğine mektup taşıyan savaş gemileri İstanbul'a gelebileceklerdi. Bunun yanında Arbuthnot döneminde beratları ellerinden alınan bazı kişilerin hakları iade edilecekti ve Levant Kumpanyası tarafından yapılan ticari şikayetler dikkate alınacaktı. Bunların yanısıra kapitülasyonlar yeniden onaylanmış, yüzde üçlük gümrük tarifesi kabul edilmiş ve İngiliz ticaret gemilerine Karadeniz'de dolaşma izni tekrardan verilmişti.[712]

Görüşme boyunca devam eden bu olumlu hava görüşme sonuna doğru yerini önceki görüşmelerdeki tartışmalara bıraktı. Adair bu maddelerdeki olumlu havanın etkisiyle gemiler için tazminat ödenmesinin kesinlikle mümkün olmadığını tekrardan hatırlatmaktaydı. Adair tekrardan denizlerde ele geçirilen tüccar malları ile karada ele geçirilenlerin hukuki olarak farklı olduğunu vurgulayarak *öteden berü esnâ-yı muhârebede deya yüzünden zabt eyledikleri eşya ve sefâini hiçbir devlete* iade etmediklerini belirtmekteydi. *Hatta amyen (Amiens) musâlahasında mazbutları olan Frânçe tüccarı mallarının istirdâdını Frânçe cumhuru bâdî-i emirde her ne kadar iddi'â etmişler ise de bilâhare bu*

[711] Robert Adair'den George Canning'e, 23 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.103-105
[712] Robert Adair'den George Canning'e, 23 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.*, s.105-107

davadan fârig oldukarını belirterek devletinin bu konuda hiçbir taviz vermediğini belirtmekteydi. Bunun yanında Osmanlı Devleti ile barış yapmak için talimatı dışına çıkarak bu konuda Bab-ı Ali'nin hassasiyetinin dikkate alınacağına dair gizli bir senet verdiğini belirten Adair hâlâ devam eden ısrara anlam veremeyeceğini belirtiyordu. Bununla birlikte bu konunun daha fazla tartışılmasına devam edilmesi durumunda *avdet edeceğini* belirterek bu konunun en sondaki görüşmeye bırakılmasını istedi. Bu şekilde son görüşmeye bırakılması kararlaştırılan tazminat meselesi görüşmeden bir gün sonra Vahid Efendi'nin konağına gelen Pisani ile yeniden ele alınmaktaydı. Pisani Vahid Efendi'ye iki seçenek sundu. Pisani bu maddelerin barış yapıldıktan sonra İstanbul'da ya da İngiltere kralından gelecek yeni bir senede kadar *terk-i mükâleme* olunmasını istiyordu. Gelecek haberlerin olumlu olması durumunda Adair'in İstanbul'a gideceği aksi olması durumunda *'avdet ü ric'at eylemek şıkları*ndan birini tercih edeceğini belirtiyordu Fakat Vahid Efendi bu konuda bir fikir belirtmekten kaçınıyordu.[713]

Bu sırada Adair'e I. Aleksandr ve Napoleon tarafından İngiltere'ye yapılan barış teklifi haberi ulaşmıştı. Fakat Adair G. Canning'in bu barış tekliflerine karşılık ülkesinin müttefikleri olan İspanya ve Portekiz ile uyum içinde hareket edeceği yanıtını verdiğini öğrenmişti ve dolayısıyla bu savaşın devam edeceği anlamına geliyordu. Çanakkale'de bu haberin duyulması daha önce Erfurt görüşmelerinin İstanbul'da duyulması ile neredeyse aynı etkiyi yaratmıştı. Fakat şimdi Erfurt sonrası İngiltere barışını hiç olmadığı kadar isteyen Bab-ı Ali'nin yerini Adair almıştı. Bu nedenle bir an önce barışın sağlanmasını hiç olmadığı kadar çok istiyordu. Rusya'nın Fransa hattında İngiltere ile savaşa devam etmesinin aynı zamanda Osmanlı Devleti ile olan savaşına da devam etmek olduğunu belirten Adair bu durumun lehine kullanılarak barışın sağlanabileceğini düşünmekteydi. Bunun yanında G. Canning'e barışın neredeyse tamamlandığını belirtiyordu. Halihazırdaki Osmanlı-Rusya barış görüşmeleri açısından kendisinin Çanakkale'de olabildiği kadar oyalanmak istendiğinin farkında olan Adair bu süreci hızlandırmak için görüşmeleri kesme tehditlerinde bulunduğunu G.

[713] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.137

Canning'e bildirmekte ve bu söylemin Vahid Efendi üzerinde bir etki yaptığının farkında olduğunu belirtmekteydi.[714]

Avrupa ahvaline dair öğrendiği bu bilgilerle yeniden harekete geçen Adair görüşmeden sonra Pisani'yi yeniden Vahid Efendi'ye yolladı. Pisani aracılığıyla Adair'e resmi bir takrir gönderen Adair bu takririnde tüccar mallarının *hadd-i i'tidâlde tanzîmini* teklif etmekteydi. Her ne kadar bu durum Vahid Efendi tarafından olumlu karşılanmış ise de Pisani Adair'in sonrasında Vahid Efendi'nin bu konudaki kesin kararını duymak istediğini ve eğer bunun kabul edilmemesi durumunda Adair'in *bu taraftan 'avdete karar verdiklerini ifâde* etmekteydi. Bunun üzerine Vahid Efendi, kendilerinin de İngiltere murahhası tarafından yapılan harekete aynı şekilde karşılık vereceğini belirtmekteydi. Sonrasında Vahid Efendi tarafından Adair'e Pisani aracılığıyla gönderilen resmi mektupta Adair'den barış görüşmelerinden vazgeçmesi durumunda bunun resmi bir takrirle kendisine bildirilmesini istemekteydi.[715]

Bu görüşmenin ardından 24 Aralık sabahı İstafanaki, Pisani'yi çağırmıştı. Bu görüşmede ticaret meselesi ve maddi yardım meseleleri ele alınmaktaydı. İstafanaki iki ülke arasında ticaret serbertliğinin sağlanmasını yeniden talep etmekteydi. Bunun kabul edilmesi durumunda İstafanaki daha önce Adair tarafından boş bırakılan ve Vahid Efendi tarafından 1,000,000 sterlinin yazılan maddi yardım miktarını aşağı çekerek 300,000 yazılmasını önermekteydi. Bu görüşmeden sonra Pisani Sea Horse'a gelerek bu durumu Adair'e açıkladı. Fakat Adair'in bu konudaki fikrini talep edilen miktarda azalma olsa da değiştirmemişti ve hâlâ ticaret maddesinin kabul edilemeyeceği fikrini korumaktaydı. Adair'in bu kararı 25 Aralık'ta Vahid Efendi'ye iletildi. Vahid Efendi'ye bu kararı ileten Pisani, Sea Horse'a Adair tarafından tuhaf (curious) olarak görülen bir fikir ile döndü. Buna göre Adair tazminat meselesinin de dahil olduğu açık maddeleri hemen imzalamalıydı. Sonrasında da bu madde hakkında yeni bir gizli madde eklenecekti ve böylece tazminatın ödenmesi antlaşmanın karşılıklı olarak onaylanmasından sonraya kadar ertelenecekti. Bunun kabul edilmemesi durumunda bir sonraki gün için kararlaştırılan görüşmede bir sonucun elde

[714] Robert Adair'den George Canning'e, 23 Aralık 1808, R. Adair, *a.g.e.,* s.108-109
[715] E. Çağlar, *a.g.e.,* s.137-138

edilemeyeceğini belirtiyordu. Vahid Efendi tarafından yapılan bu teklifin ifade tarzı Adair tarafından onur kırıcı (degrading) bir davranış olarak görülmüştü. Heyetler arasında oluşan bu olumsuz hava Adair'in barış hakkında olumsuz düşünmesine neden oldu. Fakat Adair görüşmelere son vermeden önce bunu bir kez daha görüşmek istemekteydi. Bir sonraki gün Adair Pisani'yi kendi adına yetkilendirerek Vahid Efendi ile görüşmeye gönderdi. Adair iki gün önce Vahid Efendi tarafından yapılan maddi yardım miktarını kabul etmekteydi. Fakat Adair bu konunun anlaşmanın içeriğinden çıkarılması ve bu konuda ayrı bir sözleşme imzalanmasını önermekteydi. Fakat Vahid Efendi'nin yeni fikirleri vardı. Vahid Efendi ilk olarak İngiltere tarafından ele geçirilen dört savaş gemisinin Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi durumunda gemiler için tazminat ödenmesinden vazgeçileceğini belirtti. Bu durumun kabul edilmemesi halinde İngiliz tüccarlarının mallarının tazminatına karşılık Osmanlı tüccarlarının mülkleri ve gemilerinin tazminatının ödenmesini istemekteydi. Bununla birlikte Vahid Efendi daha önce 1,000,000 sterlin olarak belirlediği yardım talebini aşağı çerek 600,000 sterline indiriyordu. Vahid Efendi'nin bu tutumunu tutarsızlık (inconsistent) olarak tanımlayan Adair görevini daha fazla sürdürmek istemediğini dile getirmekteydi. Pisani'yi Vahid Efendi'ye gönderen Adair Vahid Efendi'nin yeni önerilerine bir cevap vermeyeceğini belirtmekte ve 31 Aralık'ta ayrılacağı haberini bildirmekteydi. İngiltere murahhası tarafından yapılan bu rest Adair tarafından Osmanlı heyetinde büyük bir pişmanlık yarattığı şeklinde yorumlansa da beraberinde beklenilen geri adımı getirmedi. Bu sırada daha önce görevden alınan fakat sonrasında tekrardan görevine iade edilen Hakkı Paşa boğaz seraskeri olarak bölgeye gelmişti. Bunu fırsata çevirmek isteyen Adair Hakkı Paşa'yı tebrik etmek için tekrardan Çanakkale'ye geldi. Adair yaptığı restin Osmanlı yetkililerince barış önündeki zorlukların kaldırılmasına neden olduğunu düşünmekteydi. Sonrasında da 30 Aralık tarihinde Adair'e bir gün sonra yeni bir görüşme teklif edildi. Adair her zamanki gibi bu görüşmenin son görüşme olmasını istemekteydi. Fakat Adair bu sefer bunu sadece düşünce olarak değil görüşme için ön şart olarak ileri sürüyordu. Vahid Efendi'nin barış imzalamak için görüşmeye gelmesi durumunda bu görüşme teklifini kabul edeceğini bildirmekte ve aksi taktirde denize açılacağı tehditinde bulunmaktaydı. 31 Aralık

tarihinde gerçekleşen sekizinci görüşmede Vahid Efendi Bab-ı Ali'nin kendisini talimatnamesini yerine getirmek için görevlendirdiğini belirtti. Barışın imzalanmaması durumunda kendisinin de kaybeden biri olacağını belirten Vahid Efendi bu durumda Adair ile İngiltere'ye giderek göçmen olması gerektiğini belirtmekteydi. Bu görüşme de diğer görüşmelerden farklı geçmedi.[716] Adair tazminat meselesinin kesinlikle kabul edilemeyeceğini belirterek *iki devletin tasdikine mevkufen bir sened-i müstakile vermekten gayrı suret-i makdûru olmadığını haçına ve putuna yemin ederek meclisten* gücenmiş bir şekilde kalkıp gitti. Bu durum üzerine Vahid Efendi *tazmin maddesini İngilterelü kabul etmeyecekler*ini kesin olarak anladığını belirtse de bu konuda ısrarcı olarak *belki bir şey kopar bu madde olmaz ise* diğer maddelerin kabulünü sağlayabileceğini düşünmekteydi.[717] Bu nedenle İstafanaki'yi Sea Horse'a göndererek *'avdetinden rencide olmayacağını beyan* etmesi için *iki kutu şekerleme verilüb bunları yolda yerler* diyerek Adair'in hareketine *bi'l-misl mukabele* edeceğini belirtip bu maddeler konusundaki ısrarına devam etmekteydi. İstafanaki'nin ayrılmasından *tahminen bir saat mürurunda tercümanların ikisi birden zuhur ve elçi sefinesinin fekk-i demür idüb kalkmak üzere olduğunu haber vererek* bu durumdan duydukları üzüntüyü dile getirirken *bi hikmeti'l-lahi teâla havada tebdil vuku'u ile sefineleri limanı çıkamayub kaldığı cihetiyle bir müzakere içün dahi yarınkı gün mülâkāt ederler ise hazırım dediğimi söylemek için tercümanlar sefineye azimet ve şöyle böyle diyerek elçiyi ırzâ eyledikleri haberiyle* geri döndüklerinde barış için bir umut doğmuştu.[718] Bununla birlikte Adair diğer gün en geç saat onda denize açılmak istediğini belirterek barış konusundaki umutsuzluğunu Pisani aracılığıyla Vahid Efendi'ye iletti. 1 Ocak 1808 sabahı tüm hazırlıklarını yapan Sea Horse'un mürettebatı denize açılmak için Adair'den emir beklemekteydi. Adair açılmadan önce İstanbul'daki tercümanları için bazı sıkıntılı durumların çözüldüğünün haberini öğrenmek istemekteydi. Erken saatte Sea Horse'a gelen Pisani bu konuda

[716] Robert Adair'den George Canning'e, 1 Ocak 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.109-112
[717] Vahid Efendi'nin bu yönde bir karar almasının arkasındaki en büyük neden 28 Kasım tarihli II. Mahmud'un hattıydı. Vahid Efendi'nin direktif almak istediği konulara değinen sultan, murahhasından bu konular üzerinde *tekrar tekrar* durmasını istiyordu. Fakat bu konuların barıştan daha değerli olmadığını da belirten II. Mahmud ısrarlardan bir netice alınamaması ve bu maddelerin barışın önünde engel oluşturması durumunda barışın sağlanması için bu maddelerden vazgeçme yetkisini Vahid Efendi'ye vermişti. Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38114
[718] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.138

da Adair'in beklentilerini karşılayacak haberlerle gelmemişti. Pisani'nin sonrasında gemiye gelen İstafanaki de yeni bir şey söylemedi. Bunun üzerine ikisini de gemiden kovan Adair 27 Aralık'ta yaptığı tekliflerin kabul olmaması durumunda ikisinin de gemiye bir daha gelmemelerini emretti. Fakat yarım saat sonra Sea Horse'a gelen Pisani Vahid Efendi'nin barış sağlanması karşılığında bu konulardaki ısrarlarından vazgeçtiğini bildiriyordu. Şimdi görüşmelerin seyri tamamen değişmişti.[719]

Vahid Efendi'den gelen bu olumlu tavrın sonrasında heyetler bir ocak tarihinden beş ocak tarihine kadar arka arkaya yaptıkları beş görüşme ile antlaşma metni konusunda mutabık kaldılar. Osmanlı Devleti ile İngiltere, Bab-ı Ali'nin Rusya'ya savaş ilan ettiğini İstanbul'daki elçiliklere bildirdiği ve Napoleon'un Mısır'ı işgaline karşı yapılan 5 Ocak 1799 tarihli ittifakın yıl dönümlerinde yine Fransa'nın Avrupa'da oluşturduğu tehditlere karşı barış yapmaktaydılar. Yaklaşık bir buçuk aydır devam eden barış görüşmelerine son birkaç güne kadar olumsuz bir hava hakimdi. Bu havanın değişmesinde hiç şüphesiz Vahid Efendi'nin son günlerde izlediği ılımlı havanın büyük etkisi olduğu söylenebilir. Adair'in görüşmeleri sonlandırması tehditlerine son dakikaya kadar direnen Vahid Efendi barışın sağlanması için baştan beri ısrarla üzerinde durduğu tüccar mallarının tazmini meselesinden geri adım atmak zorunda kalmıştı. Fakat tazmimat meselesinin yanında Vahid Efendi maddi yardım talebinin antlaşmada yer almasından da vazgeçmişti. Maddi yardım konusunun şekillenmesinde tamamen Adair'in talebi dikkate alınmıştı. Daha önce Adair tarafından teklif edilen 300,000 sterlin bu maddi yardımın miktarı olarak kabul edilmekteydi fakat bu madde İngiliz heyetinin istediği gibi ayrı bir sözleşme olarak imzalanacaktı. Neticede taraflar 5 Ocak 1809 tarihinde 12 açık dört gizli maddeden oluşan Kale-i Sultani Antlaşması'nı imzalandı.[720]

3.3 Antlaşmanın Maddedeleri

3.3.1 Açık Maddeler

[719] Robert Adair'den George Canning'e, 1 Ocak 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.112-113
[720] BOA HAT. 989/41822-A; E. Çağlar, *a.g.e.*, s.138 ve Robert Adair'den George Canning'e, 6 Ocak 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.113-115

İşbu muahede bin ikiyüz gigirmi üç sene-i hiçriyesi şehr-i zi'l-ka'desinin on dokuzuncu ve bin sekizyüz dokuz sene-i iseviyesi kânun-ı saninin beşinci gününde sultan (Mahmud) hân-ı sâni zaman-ı saltanatlarında mevkufani Mehmed Emin Vahid Efendi ve İngiltere Kralı Corcus Sâlis asrında Ropert Ader Eküye uskuyar memuriyetleriyle Bahr-ı Sefid Boğazına akd ve tanzim olunmuş ve fi evasat-ı cumadel'ahire sene 1224 tarihinde taraf-ı padişahiden tastik buyrulmuştur.

Birinci Madde: İşbu ahidnamenin imzası tarihinden sonra Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti beyninde âsâr-ı mübâyenet ve muâdât kalmayup tarafeynden alınan üserâ işbu musalaha-i mübarekeye hürmete(n) tarih-i sulhnâmeden otuz bir güne kadar ve kâbul olur ise dahi evvelce bilâ tereddüd mübâdele oluna.

İkinci Madde: İşbu senedin imzası tarihinden otuz bir gün mürûruna değin İngiltere Devleti tarafından zapt olunmuş mahal var ise zapt olundukları vakitte bulundukları heyet ve top ve mühimmad ve sâir mevcudatıyla taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye devr ve devr ü teslim oluna.

Üçüncü Madde: Devlet-i Aliyye'nin darü'l-hükûmetinde İngiltere tüccarının tevkif olunmuş emval ve eşyaları var ise tamamen red ü teskîm oluna. Kezalik Malta ve sâir Cezayir ve İngiltere memâlikinde Devlet-i Aliyye tüccarı ve reâyâsının dahi tevkif olunmuş emval ve eşyaları ve gemileri var ise bittamam eshabına red ve teslim oluna.

Dördüncü Madde: Tarih-i hicrisinin bin seksen altı senesi evâsıt-ı cemaziyelahiresinde münakid olan ahidname şurutu ve Karadeniz ticaret senedi misillü muahharen senede rabt olunmuş bazı imtiyazat fesh olunmamış gibi kemâfissâbık merî ve muteber ola.

Beşinci Madde: İngiltere tüccarının emval ve eşya ve levâzım-ı sefâin ve ahz u itâlarına dair ve sâir emr-i ticaretlerini teshîl eder hususlarda Devlet-i Aliyye'nin müsaade-i seniyye ve muâmele-yi dirînesine binâen ve mukabeleten bundan böyle li-eclil'ticâre İngiltere memâlikine âmeşüd edecek Devlet-i Aliyye tüccarı ve teb'a ve bayrakları hakkında İngiltere devletinin dahi müsaade-i kâmile ve muâmele-i dostânesi derkâr ola.

Altıncı Madde: Resm-i kadîm olan yüzde üç esası üzere Devlet-i Aliyye'de muahharen tanzim olunan gümrük tarifesi ve hususan ticaret-i dahiliye maddesi ne veçhile nizam bulmuş ise böyle dahi ilâ-maşallahüteâla dusturulamel tutulmasına İngiltere Devleti razı ve müteahhit olur.

Yedinci Madde: Haşmetlü İngiltere padişahı cenaplarının elçileri milel-i sâire elçilerinin mazhar oldukları iltifat ve itibarattan kâmilen behreyâb olalar ve mukabeleten İngiltere Devleti elçilerine raci iltifat ve itibârata Devlet-i Aliyye elçileri dahi kâmilen mazhar olalar.

Sekizinci Madde: Devlet-i Aliyye tüccarının umûr ve mesâlihini rü'yet ve nezâret için Malta'da ve İngiltere'de memâlikinde iktiza eden mahallere şehbender nasbı câiz ola ve memâlik-i mahrûsada mukim İngiltere konsolosları hakkında câri olan muâmelât ve muâfiyât bi tıbkıhî şahbenderler haklarında dahi icrâ oluna.

Dokuzuncu Madde: İngiltere elçileri ve konsolosları adet üzere muktezî olan tercümanlarını istihdam edebilir ancak hizmetlerine tayin olundukları mahallerde edâ eylemeyecek eşhâsa berât-ı şerif i'tâ olunmamak hususu bundan mukaddem ittifak-ı ârâ ile karar bulmuş mevaddan olmağla badezin dahi bu usule riayeten esnaf ve sarraf taifelerinden ve çarşı ve pazardan dükkan ve destigâh sahibi olanlardan ve sâir bu misüllü umura vaziyet edenlerden hiçbir şahsa berat-ı şerif-i mezkur i'ta olunmaya ve kezâlik Devlet-i Aliyye reâyâsından olarak bir mahalde İngiltere konsolosu nasb ve ik'âd eylemiyeler.

Onuncu Madde: Devlet-i Aliyye reâyâsından ve tüccar ve teb'asından hiçbir şahsa İngiltere patentesi ve bilâizin elçi ve konsolos pasaportası verilmeye.

On Birinci Madde: Halic-i kostantiniyye'ye yani bahr-ı sefîd ve siyah boğazları dahiline cenk sefinesi vürudu filasıl memnû olmak hasebiyle badezin vakt-i hazerde kangı düvel olursa olsun işbu usul-i kadimeyi saltanat-ı seniyyeye riâyet olunacak olduğundan İngiltere devleti dahi bu usule riayet-i iltizam eyleye.

On İkinci Madde: İşbu ahidnâmenin devleteyn-i musalahateyn tarafından iktiza eden tasdiknameleri tarih-i temessükten doksan bir gün zarfında ve mümkün olur ise andan ekalli müddette Âsitâne-i saadette mübâdele oluna.

3.3.2 Gizli Maddelere

İşbu muahede bin ikiyüz girgirmi üç sene-i hiçriyesi şehr-i zi'l-ka'desinin on dokuzuncu ve bin sekizyüz dokuz sene-i iseviyesi kânun-ı saninin beşinci gününde sultan (Mahmud) hân-ı sâni zaman-ı saltanatlarında mevkufani Mehmed Emin Vahid Efendi ve İngiltere Kralı Corcus Sâlis asrında Ropert Ader uskuyar memuriyetleriyle Bahr-ı Sefid Boğazına akd ve tanzim olunmuş ve fi evasat-ı cumadel'ahire sene 1224 tarihinde taraf-ı padişahiden tastik buyrulmuştur.

Evvelki Madde: Bu Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti beyninde bilhayr krargir olan müsalahaya rağmen Fransalu tarafından Devlet-i Aliyye aleyhine ilan-ı harb yahud izhar-ı tehdid olunur ise haşmetlü İngiltere padişahı cenablarının Devlet-i Aliyye tarafına ianeten kemal-i himmet ve rağbet-i derkar olmağla Akdeniz adaları ve sevahil-i Osmaniyanın düşman hücumatından temini için iç denizde kader-i kifaye bir donanma imaline müteahhid olunduğunun tafsil ve tanzim hususu deraliyyede müzakere oluna.

İkinci Madde: Kezalik Françalu tarafından Devlet-i Aliyye aleyhine izhar-ı husumet yahud bast-ı tehdidat olunur ise Devlet-i Aliyye Bosna ve Dalmaçya caniblerindeki hududunun istihkamatını tazyid için müşarünileyh İngiltere padişahı cenabları ve sair mühimmat-ı seferiyye ihzar ve ianeten teslim etmek üzere taahhüd eder.

Üçüncü Madde: Muahharan İngilterelü Mısır İskenderiyesine duhul ve huruçlarında İngiltere kumandanı ile Devlet-i Aliyye memurları beyninde vaki olan mukavelatın müzakeresi asitane-i saadette dermiyan ve tarafeyn matlubatı hak ve adil üzere rüyet ve tanzim olunub faysal verile.

Dördüncü Madde: İngiltere Devleti Devlet-i Aliyye'den mukaddem Rusyalu ile and ve müsalaha eder ise Devlet-i Aliyye ile Rusya beyninde saltanat-ı seniyye'ye şanlu ve istiklal ve tamamiyet-i memalik-i Osmaniyeyi müstelzim olacak bir musalahayı hayriyye tahsili içün mesai-i cemilesini imale müşarünileyh İngiltere padişahı taahhüd eder deyü Devlet-i Aliyye'ye murahhası mumaileyhin temessükünde mestur ve işbu mevaddı hafiyye düvel-i saireden mektum tutulub

kat'na bir guna vaz ve hareket olunmaya Devlet-i Aliyye'nin canibinden dahi mugayyirin hareket vuku'a gelmeyeceği bi iştibahdır[721]

3.4 Maddeler Konusunda Birkaç Söz

On iki açık ve dört gizli maddeden oluşan Kale-i Sultani Antlaşması ilk olarak bir barış antlaşması olarak değerlendirilmelidir. Her ne kadar Osmanlı Devleti tarafından resmi olarak bir savaş ilanı mevcut olmasa da hem Şubat 1807 Çanakkale'de hem de Mart 1807 Reşat'ta yaşananlar iki ülke arasında resmi olmasa da defakto bir savaşın olduğunun göstergesidir. Bu çatışmaların yanı sıra Çanakkale'de devam eden İngiltere ablukası ve bu abluka sırasında kraliyet donanmasının Osmanlı tüccar ve reaya gemilerine karşı izlediği politika savaş durumunun sadece bu çatışmalardan ibaret olmadığının göstergesidir. İki ülke arasındaki bu çatışma durumu her ne kadar Osmanlı Devleti tarafından bir savaş ilanı ile karşılık bulmasa da Bab-ı Ali tarafından İngiltere'ye savaş yapılan ülke muamelesi gösterilmesine neden oldu. Bundan dolayı da iki ülke arasındaki dostluk ve ticari anlaşmalar feshedilmişti. Bu nedenle Kale-i Sultani Antlaşması'nın birinci maddesi ile iki ülke arasındaki dostluk yeniden sağlanırken dördüncü madde ile de daha önce İngiltere'nin sahip olduğu kapitülasyonlar hicri 1086 (miladi 1675) yılında imzalanan kapitülasyonlar dikkate alınarak yenilenecekti. 1675 yılı kapitülasyonlarının yanı sıra on dokuzuncu yüzyılın başında İngiliz tüccarına verilen Karadeniz'de ticaret yapma hakkı da yenileniyordu. İkinci maddede yaşanan çatışmalar ve abluka sırasında İngiltere tarafından işgal edilmiş Osmanlı toprağı var ise ele geçirildiğindeki heyet, top, mühimmat vb. ile birlikte otuz bir gün içerisinde Osmanlı Devleti'ne iade edilmesine karar verilmişti. [722] Antlaşmanın üçüncü maddesi barışın imzalanmasında en büyük sorunu ortaya çıkaran tüccar malları ve tazmin maddesiydi. Bilindiği gibi Adair savaş sırasında zarar verilen ya da yakılan tüccar malları ve gemileri için tazminat ödemeyi kabul etmemiş hatta bunu kabul etmeyerek defalarca görüşmeyi sonlandırma kararı almıştı. Sonrasında da Vahid

[721] *Muâhedât Mecmûası*, TTK Yay., Ankara, 2008, c. I, s.266-269; E. Çağlar, *a.g.e.*, s.64-66, N. Erim, *a.g.e.*, s.233-240; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.343-345 ve heyetler tarafından kabul edilen Fransızca metin için bkz. R. Adair, *a.g.e.*, s.118-123

[722] Bu dönemde Mısır tamamen İngilizler tarafından boşaltılmıştı. Mısır'dan son İngiliz birliği 25 Nisan'da ayrıldı. Bu konuda bkz. Y. Çelik. a.g.m., s.365-366

Efendi tazminat meselesinde geri adım atmış ve böylece antlaşma imzalanabilmişti. Bu şekilde düzenlenen üçüncü maddede savaş sırasında Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilen veya el konulan İngiliz tüccarı emval ve eşyaları iade edilecekti. Buna karşılık olarak da İngiltere tarafından savaş sırasında ele geçirilip Malta veya başka bir bölgeye götürülen Osmanlı reayası ve tüccarına ait eşya ve gemilerin eksiksiz olarak iade edilmesi istenmekteydi. Fakat zarar verilen ya da yakılan tüccar malları ve gemilerinin tazmini maddeden çıkarılmıştı. Beşinci madde Vahid Efendi tarafından önerilen Osmanlı tüccarının İngiltere ve dominyonlarında serbestçe ticaret yapabilme maddesini ele alıyordu. Bilindiği gibi Vahid Efendi'nin sunduğu taslakta yer alan bu madde Adair tarafından kabul edilmemişti. Özellikle Adair İngiltere'den ziyade dominyonlar üzerinde durmaktaydı. Yabancı bir ülkenin tüccarlarına İngiltere'nin dominyonlarında bu şekilde bir ticari ayrıcalığın verilmesinin kendi yasaları kapsamında mümkün olamayacağını belirtmekteydi. Vahid Efendi'nin bu konuda da fazla ısrar etmemesi bu ticari kolaylıkların sadece İngiltere ile sınırlı kalmasına neden oldu. Bu nedenle beşinci maddede Osmanlı Devleti'nin İngiltere tüccarlarına verdiği izinler ve kolaylıklara karşılık İngiltere topraklarında da bu ayrıcalıkların Osmanlı tüccarlarına gösterilmesine karar verilmişti. Özellikle III. Selim ile birlikte oluşturulmaya çalışılan Avrupa tüccarı için atılmış bir adım olarak görülen bu madde ile bu bölgelerde ticaret yapacak Osmanlı tüccarlarına kolaylıklar sağlanmak amaçlanmaktaydı. Altıncı madde ile de İngiltere tüccarının %3 oranında gümrük vergisi ödemesi ve iç gümrük kurallarına riayet etmesi kararlaştırıldı. Bab-ı Ali bu konuda daha önce Sıtkı Efendi aracılığı ile bir ilerleme sağlamaya çalışmış olsa da Londra ile bu konuda resmi olarak bir karara varılamamıştı. [723] Kapitülasyonların yeniden onaylanması ve sonrasında da gümrük tarifesinin %3 olarak belirlenmesi ile İngiltere, Osmanlı Devleti'ndeki daha önceki ticari pozisyonunu yeniden elde etmiş olmaktaydı.[724] Fakat her ne kadar Bab-ı Ali bu sayede uzun zamandan beri yapmak istediği bu düzenlemeyi resmi olarak yapabilmiş olsa da bu usul de muâhedelere bağlı devletlerin suistimali sebebiyle istenildiği derecede faydalı olmamış, bazı sorunlara yol

[723] Bu konuda bkz. E. Kuran, a.g.m., 40-41
[724] C. Macfie, *The Eastern Question 1774-1913*, Longman, Newyork, 1996, s.13

açmıştı ve istenilen yine elde edilememişti.[725] Yedinci maddede elçilerin durumu ele alınmaktaydı. Daha önce Adair tarafından önerilen İngiltere ve elçilerinin en muteber devlet ve elçi olması teklifi Vahid Efendi tarafından kabul görmemişti. Yedinci madde ile İngiltere elçilerinin diğer ülke elçilerinin sahip olduğu haklardan yararlanabilmesine müsaade edilirken İngiltere'nin en muteber ülke olacağı zikredilmemişti.[726] Bunun yanında Osmanlı Devleti tarafından İngiltere elçilerine gösterilecek olan bu iltifat ve itibarın İngiltere'de bulunan Osmanlı elçilerine de gösterilmesi kabul edildi. Sekizinci maddede ise konsoloslar meselesi ele alınıyordu. Görüşmeler sırasında Vahid Efendi tarafından İngiltere'nin gerekli görmesi halinde istediği Osmanlı toprağında konsolosluk açabilme hakkı kabul edilmişti. Fakat bu madde kapitülasyon antlaşmasının içeriğinde de yer aldığı için burada tekrardan yer almadı. Ayrıca dokuzuncu maddenin son bölümünde atanacak olan bu konsolosların Osmanlı reayasından olmaması gerektiği de belirtilmişti. Bununla beraber sekizinci madde İngiltere konsoloslarından ziyade Osmanlı konsolosları meselesi üzerinde durmaktaydı ve bu madde ile kapitülayonlar kapsamında İngiltere'ye tanınan haklar Osmanlı Devleti'ne de tanınmaktaydı. Ve böylece Osmanlı Devleti Malta başta olmak üzere gerekli gördüğü İngiltere toprağında (dominyonlar da dahil) konsolosluk açabilecekti ve Osmanlı Devleti tarafından İngiltere konsoloslarına gösterilen muamelat ve muafiyetler İngiltere tarafından Osmanlı konsoloslarına da gösterilecekti. Bu sayede Avrupa veya daha sonra Hayriye tüccarlarına İngiltere'nin tüm dominyonlarında ticaret yapma ve konsolosluk açma hakkı tanınmış olmaktaydı. Fakat bu ticaret yapılırken kapitülasyonların İngiltere tüccarına Osmanlı topraklarında sağladığı haklar Osmanlı tüccarına verilmiyordu. Dokuzuncu madde Osmanlı Devleti'nin en fazla muzdarip olduğu konuların başında gelen beratlar meselesiydi. Daha önce Vahid Efendi tarafından önerilen bu madde Adair tarafından olumlu karşılanmıştı. Bu nedenle dokuzuncu madde İngiltere elçileri ve

[725] Kütükoğlu, *Balta Limanı…,* s.91-92

[726] Her ne kadar İngiltere bu anlaşmada en muteber ülke olarak zikredilmese de XIX. yüzyıl İngiltere'nin diğer ülkeler karşısında en muteber ülke olduğu dönemdi. XVIII. yüzyılda bunu elinde bulunduran Fransa'ya karşılık XIX yüzyılda İngiltere özellikle de ticari açıdan bu statüyü fiili olarak uzun yıllar elinde bulunduracaktı. Bu konuda bzk. İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2012, s.349; XIX. yüzyılda İngiliz pamuklu ürünlerinin Osmanlı pazarındaki artışı konusunda bkz. Halil İnalcık, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye Tarihi Araştırmaları II özel sayısı*, s.1-65

konsoloslarının gerekli olması halinde tercüman atamasına müsaade edilirken atandığı bölgede tercümanlık yapmayanlara berat verilmemesi kararlaştırıldı. Bununla birlikte atanacak olan bu tercümanların esnaf ve sarraf taifesi ile çarşı ve pazardan olmaması gerektiği kabul edilmekteydi. Onuncu maddede de bu konu tekrardan ele alınarak Osmanlı reayasından olan hiç kimseye İngiltere patenti, elçi ve konsolosluk pasaportu verilmemesi gerektiği yeniden belirtilmekteydi. Bu şekilde Vahid Efendi ve dolayısıyla Osmanlı Devleti bu konudan tamamen kurtulmaya çalışmaktaydı. Ancak bu madde ölü olarak kaldı ve Rum ve diğer Osmanlı milletleri Levant Kumpanyası'nın birer temsilcisi olmaya devam ettiler.[727]

On birinci madde ilk on maddeden tamamen farklı bir konu olan boğazlar konusunu ele alınıyordu. Daha önce Vahid Efendi tarafından önerilen bu madde Adair tarafından da olumlu karşılanmıştı. İki tarafın da bu konuyu olumlu karşılamasının temelinde ortak kaygıların olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Hiç şüphesiz bu kaygıların en önemlisi olarak Rusya'nın boğazlar üzerinden Akdeniz'e inmesi kabul edilebilir. Özellikle Napoleon'un Mısır'ı işgalinin sonrasında Rusya ile 1798'de yapılan ittifak ve bu ittifakın 1805'te yeniden yenilenmesi doğrultusunda ilk defa boğazları kullanarak Akdeniz'e inen Rusya iki ülkenin de Akdeniz'deki çıkarlarını olumsuz etkilemişti. Napoleon'a karşı verilen mücadelelerin sonrasında Yedi Adalar Cumhuriyeti'nin koruyuculuğuna sahip olan Rusya bu sayede Akdeniz'e de inebiliyordu. Bilindiği gibi boğazların Rus savaş gemilerince kullanılması Bab-ı Ali tarfından hiç istenmeyerek kabul edilmiş olsa da bu durum 1806-12 Osmanlı-Rus savaşının önemli nedenlerinden biriydi. Akdeniz'deki bu Rus varlığı Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına aykırı olmasının yanı sıra bölgedeki İngiliz çıkarları için de tehlike oluşturmakta ve İngiliz Kral Yolu'nun güvenliğini tehlikeye atmaktaydı. [728] Boğazların Rus donanmasına açılması daima İngiltere'nin Hindistan yolunun ansızın Rus saldırısıyla karşılaşabileceği anlamına gelmekteydi.[729] Rusya'nın oluşturduğu bu tehditten dolayı Vahid Efendi tarafından yapılan bu teklif Adair tarafından da

[727] A. C. Wood, *a.g.e.*, s.191
[728] Esin Yurdusev, "Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere'nin Boğazlar Politikası", *Belleten*, c. LXIII, sayı: 237, Ankara, 1999, s.563-564
[729] C. Tukin, *a.g.e.*, s.156-157

kabul görmüştü. Dolayısıyla boğazların savaş gemilerine kapalığı meselesi antlaşmanın on birinci maddesinde *usul-i kadimeyi saltanat-ı seniyye* olarak ele alınarak tüm devletlere kapalı olduğu belirtilmiş, sonrasında da İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin bu kadim kuralına riayet edeceği kabul edilmişti. Osmanlı Devleti bu sayede öteden beri boğazların yabancı donanmalarına kapalılığı hususunda tatbik etmekte olduğu eski bir prensibini İngiltere'ye kabul ettirmeye muvaffak olmuştu fakat aynı zamanda kendisi de bu madde ile o ana kadar hükümranlık hakkı gereğince bilistiklal ortaya koyup devam ettirdiği boğazlar hakkındaki bu eski kaideyi diğer bütün devletler hakkında da muhafaza edeceğini İngiltere'ye karşı yüklenmiş oluyordu.[730] Bu taahhütle de kendi dileğiyle bu kapalılık kaidesini sırf bir Osmanlı meselesi olmaktan çıkartıp Avrupa siyasetinde tartışılacak bir mesele haline de getiriyordu.[731] Daha önce boğazların statüsünü geçici ittifaklar dahilinde şekillendiren Osmanlı Devleti bu madde ile bu statüyü mutlak ve daimi bir duruma getirerek devletin açma veya kapama hakkındaki mutlak üstünlük ve tasarruf yetkisini sınırlandırılmış olmaktaydı.[732] Ayrıca bu madde ilk defa 1791'de Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin korunması gerektiğini dile getiren Pitt'in politikasının resmi olarak yürürlüğe girmesi anlamına da gelmekteydi. Özi krizi ile gündeme gelen Rusya'nın güneye doğru genişlemesinin kendi çıkarları açısından tehdit oluşturduğunun farkında olan Londra hükümeti bu madde ile Rusya'nın boğazları kullanarak Akdeniz'e inmesine karşı olduğunu resmen kabul etmiş olmaktaydı. Bu aynı zamanda İngiltere'nin senelerden beri devam eden Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı genişlemesini destekleyen politikasına son verildiğinin de yazılı bir beyanıydı. Osmanlı donanmasının yakılması için Ruslara Baltık ve Cebelitarık yolunu gösteren İngilizler 1791'in sonrasında 1809'a gelindiğinde Canning liderliğinde resmi olarak olmasa da Ruslar karşısında Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu belirtmekteydi.[733] Bunun yanında bu madde İngiltere'nin Akdeniz politikasını belirleyen önemli bir saç ayağıydı. Özellikle Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan

[730] C. Tukin, *a.g.e.*, s.155-156 ve F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s.156-157
[731] Coleman Philipson-Noel Buxton, *The Question of Bosphorous and Dardanelles*, Stevens and Havnes, Londra, 1917, s.43-44
[732] Kemal Beydilli, "Boğazlar Meselesi", *DİA*, c. VI, yıl: 1992, s.266
[733] Harold Temperley, *England and Near East the Crimea*, Longmans, Green and Co. Londra-Newyork-Toronto, 1936, s.48

sonra bu maddenin Rusya lehine 1798 ve 1805'te olduğu gibi yok sayılması İngiltere'nin harekete geçmesine neden oldu. Şimdi İngiltere Rusya karşısında Fransa ile birlikte hareket ediyordu. İngiltere ve Fransa'ya aradıkları fırsat Mehmet Ali Paşa'nın 1839'da tekrar isyan etmesi ve Osmanlı ordularını Hizip'te mağlup etmesi sonucu ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu karanlık durum Batılı devletlerin duruma müdahil olmasını sağladı. Eğer İngiltere ve Fransa duruma müdahil olmasa Rusya Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın hükümleri doğrultusunda Babıâli'nin yardımına koşacaktı. Bu doğrultuda yeni bir Hünkâr İskelesi Antlaşması bina edilebilirdi. Bu yüzden İngiltere ve Fransa Mısır Meselesini Avrupa gündemine getirdiler. Osmanlı Devleti'ne verilen notada Babıâli'nin tek başına valisi ile anlaşmamasını istediler. Babıâli bu notayı kabul ederek Mısır meselesini beş büyük devlete bıraktı ve böylece Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın hükümlerinden de kurtulmuş oldu.[734] Londra Antlaşması ile Mehmet Ali Paşa'nın tekrar İstanbul'a yürümesi halinde imzacı devletlerin boğazları savunmak amacı ile asker göndermesi öngörülürken boğazların barış zamanında tüm savaş gemilerine kapalı tutulması Osmanlı Devleti'nin eski bir kaidesi olarak kabul ediliyordu.[735] Mısır meselesinin 13 Temmuz 1840 tarihli Londra Antlaşması ile çözüme kavuşturulmasından sonra Hünkâr İskelesi'nin sekiz yıllık süresinin dolduğu yıl olan 1841'de İngiltere'nin ince siyaseti ile Boğazlar Meselesi uluslar arası bir statüye kavuşturuldu.

13 Temmuz 1841 tarihinde imzalanan ve boğazların statüsünü yeniden düzenleyen ortak bir karar alındı. Bu sözleşme ile daha önceki Londra Antlaşması'nın boğazların kapalılığı ilkesini eski bir kaide olarak kabul eden 4. madde tasdik ediliyordu. Bu kapalılık ilkesine antlaşmaya imza koyan diğer beş büyük Avrupa devletleri de saygı göstereceklerini ve sözü geçen madde doğrultusunda hareket edeceklerini tahahhüd ediyorlardı. Bu sayede kapalılık ilkesi ilk defa uluslararası bir zemine oturtuluyordu. Bu adı geçen maddede başka bir konu ise Osmanlı Devleti'nin bugüne kadar kendi inisiyatifi doğrultusunda uyguladığı kapalılık ilkesinin uluslararası bir taahhüde bağlanıyor olmasıydı. Böylece Babıâli'nin bu tek taraflı yetkisi elinden alınıyordu. Padişah sadece dost

[734] Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi,* Basnur Matbaası, Ankara, 1968, s.27
[735] C. Tukin, *a.g.e.*, s.232

devletlerin elçilerinin hizmetinde bulunan hafif savaş gemilerine bir ferman ile izin verebilirdi. Padişah Osmanlı Devleti ile dost olan diğer bütün devletleri bu kaideye uymaya çağırabilecekti.[736] Böyleye 13 Temmuz 1841 tarihi ile Kale-i Sultani Antlaşması'nın ilk olarak Vahid Efendi tarafından önerilen boğazların yabancı ülkelerin savaş gemilerine kapalılığı maddesi imzalanmasından otuz iki yıl sonra uluslararası bir boyut kazanmış olmaktaydı.

Son açık madde olan on ikinci madde ile de barış antlaşmasının tasdiknamelerinin doksan bir gün içerisinde ve mümkünse daha erken İstanbul'da karşılıklı olarak değiştirilmesini içeriyordu.

Bu on iki açık maddenin yanı sıra Kale-i Sultani Antlaşması dört gizli madde de içermekteydi. Bu maddelerin ilk ikisinde Fransa meselesi ele alınmaktaydı. Bab-ı Ali'nin Osmanlı-İngiliz barışının imzalanması ile ortaya çıkmasından en fazla endişelendiği konu olan Fransa tarafından savaş ilanı meselesi hem barış görüşmeleri başlamadan hem de barış görüşmeleri sırasında tekrar tekrar konuşulmuş, hiç gündemden düşmemişti. Vahid Efendi de görüşmeler sırasında her seferinde Fransa'nın savaş açma ihtimalini öne sürerek hem istediklerini elde etmeye çalışmış hem de bu durumun ortaya çıkması durumunda İngiltere'den yardım talep etmişti. Bu görüşmelerin sonrasında Adair Osmanlı-İngiliz barışının imzalanmasından sonra Fransa tarafından Osmanlı Devleti'ne savaş açılması durumunda ülkesinin Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini defalarca dile getirmişti. Fakat bu yardımın nasıl olacağı konusu çok tartışılmamış ancak Adair tarafından kraliyet donanmasının her zaman bu tehlikeye karşı yardıma hazır olduğu belirtmişti. Dolayısıyla ilk gizli maddede bu durumun ortaya çıkması durumunda İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Akdeniz Adaları ve Osmanlı sahillerinin düşman hücumundan korunması için donanmasıyla yardım edeceği sözünü vermekteydi. İkinci madde ile de bu saldırıların deniz üzerinden değil de kara üzerinden gelmesi durumunda Osmanlı Devleti'ne Fransa karşısında Bosna ve Dalmaçya sınırlarını korumak için İngiltere gerekli mühimmatın sağlanması sözünü veriyordu. Üçüncü madde ile de daha

[736] Şinasi Altundağ, "1841 Boğazlar Mukavelesi Büyük Devletlerin Akdeniz'de Mücadelesi (1839-1841) ve İngiltere'nin Palmerston'un Politikasiyle Kat'i Zaferi", *C.H.P. Konferanslar Serisi Kitap: 5*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1939, s.67-69

önce İngiltere'nin İskenderiye işgali girişimi sonrasında İngiltere kumandanı ve Osmanlı memurları arasında yapılan sözleşmenin müzakeresinin İstanbul'a taşınarak hak ve adalet üzere tanziminin sağlanması kabul edilmekteydi. Dördüncü gizli maddede ise Rusya meselesi ele alınmaktadır. Hali hazırda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş durumu olsa da yaklaşık bir yıldan fazla bir süreden beri -süresi bitse de- bir ateşkes devam etmekte ve Paris'in sonrasında Tuna barış görüşmelerinin yeni adresi olmuştu. Bunun yanında Kale-i Sultani Antlaşması'nın yapılmasına neden olan durum da İngiltere-Rusya arasında var olan ittifaktan kaynaklanmıştı. Fakat Tilsin sonrası bu ittifak geçerliliğini yitirmiş ve İngiltere'nin Kopenhang'a yaptığı saldırının sonrasında iki ülke arasındaki siyasi durum savaşa dönüşmüştü. Fakat buna karşılık Adair barış görüşmelerinde ülkesi ile Rusya'nın doğal müttefik olduğunu ve dolayısıyla iki ülke arasındaki barışın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştı. Bunun yanında Osmanlı-İngiliz barışının yapılmasına paralel olarak ülkesinin ve dolayısıyla kendisinin iki ülke arasında arabulucu olabileceğini belirtmişti. Adair ayrıca barışın imzalanması durumunda ülkesinin Rusya karşısında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gözeteceği sözünü de vermişti. Dolayısıyla son gizli maddede İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden önce Rusya ile barış yapması durumunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında *saltanat-ı seniyye'ye şanlu ve istiklal ve tamamiyet-i memalik-i Osmaniyeyi* sağlamak için çaba harcayacağı ve buna karşı bir eylem içinde olmayacağı sözünü vermekteydi. Görüldüğü gibi İngiltere Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyacağına dair bir söz vermese de bunun sağlanması için çaba harcayacağının sözünü vermekteydi. Hatırlanacağı gibi Adair İngiltere'den ayrılmadan önce Canning kendisine Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda herhangi bir yazılı garanti vermesinden kaçınmasını istemişti. Bu maddenin kabulü ile açık açık olmasa da Adair Rusya karşısında Osmanlı toprak bütünlüğünün sağlanması için çalışacağına dair söz vermiş olmaktaydı.

Kale-i Sultani Antlaşması genel olarak ekonomik ve siyasi meselelere odaklanmaktadır. Adair iki ülke arasındaki ilişkilerin eski düzeyine getirilmesini ve eski ekonomik ayrıcalıkların yeniden elde edilmesini sağlamaya çalışırken Vahid Efendi verilecek olan bu ekonomik ayrıcalıklara karşılık siyasi menfaat

arayışı içerisindeydi.[737] Bir yandan bunu sağlamaya çalışan Osmanlı murahhası diğer yandan da bu madddelerde eşitlik, ülke bütünlüğüne saygı ve mütekabiliyet ilkelerini sağlamaya çalıştığı dikkati çekmektedir. Bu sadece Vahid Efendi ve Kale-i Sultani Antlaşması ile sınırlı değildir. Batılılaşma süreci içinde Osmanlı diplomatlarının mücadele ettiği temel prensipler, eşitlik, ülke bütünlüğüne saygı ve mütekabiliyet (equality, territorial integrity and reciprocity) prensipleri idi. Mütekabiliyet prensibinin uygulanması için ilk Osmanlı girişimi 1797 yılında gerçekleşti. O zaman Paris ikamet elçisi Seyyid Ali, kapitülasyon imtiyazlarının aynısının Fransa'da Osmanlı tüccarı hakkında tanınmasını istemekteydi.[738] Aynı talep Vahid Efendi tarafından da görüşmeler sırasında İngiltere'den istenmişti. Hatta Vahid Efendi bu ticari hakların sadece İngiltere ile sınırlı tutulmamasını, dominyonlarını da kapsamasını talep ediyordu. Bunun yanında elçilik, konsolosluk gibi diğer tüm maddelerde de mütegallibiyet ilkesinin sağlanmasına dikkat etmekteydi. Vahid Efendi her ne kadar bu konularda başarı elde etmiş olsa da barışın sağlanması için bazı ısrarlarında geri adım atmak zorunda kalmıştı.

Bu maddelerin yanı sıra görüşmeler sırasında heyetler tarafından ele alınan diğer bir konu ise maddi yardım meselesiydi. Vahid Efendi tarafından ortaya atılan bu mesele Adair tarafından olumlu karşılanmakla birlikte yapılacak olan yardımın statüsü ve miktarı konusunda bir uyuşmazlık vardı. Vahid Efendi yardım meselesinin antlaşmaya dahil edilmesini isterken Adair ise antlaşma haricinde bir sözleşme ile belirlenmesini savunmaktaydı. Diğer taraftan yardımın miktarı meselesi de taraflar arasında uzlaşma sağlanamayan diğer bir konuydu. Vahid Efendi bu miktarın 1,000,000 sterlin olmasını talep ederken Adair bu miktarı 300,000 sterlin olmasını istemekteydi. Vahid Efendi daha sonra bu tutarı 600,000 sterline indirmiş olmasına rağmen yine Adair tarafından kabul görmemişti. Vahid Efendi'nin Adair'in ayrılması tehditlerine karşılık bu konudaki ısrarlarından da vazgeçmesi bu konunun da Adair'in istekleri doğrultusunda şekillenmesine neden olmuştu. Neticede taraflar antlaşmadan ayrı bir sözleşme kaleme alarak 300,000 sterlinlik maddi yardım konusunda anlaşmışlardı. Fakat Adair bu maddeyi kabul ederken Vahid Efendi'ye açık açık bunun Londra tarafından kabul edilmeme

[737] V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.361
[738] Halil İnalcık, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *Doğu-Batı, Makaleler II*, Ankara, 2016, s.198

ihtimalinin olduğunu belirtmişti. Bu maddenin imzalanmasından sonrada G. Canning'e yazan Adair istenilirse bu maddenin onaylanmasından kolaylıkla vazgeçilinebileceğini bildirmişti. Bunun için yapılması gereken şey Sıtkı Efendi'ye bu maddenin onaylanmamasının nedenlerini açıklamak ve sonrasında da onun bu nedenleri İstanbul'a yazmasını tavsiye etmekti.[739] Bu durum başından beri bu konuya soğuk bakan Londra kabinesi için de bir fırsat yaratmıştı. Dolayısıyla bu madde onay sürecinde antlaşma metninde yer almamış ve böylece maddi yardım meselesi de resmi olarak ortadan kalkmış olmaktaydı.[740] Bununla birlikte 25 Nisan 1808'de Adair'e yazan G. Canning maddi yardımın kabul edilmediğini belirtirken Osmanlı Devleti'nin maddi yardımdan çok askeri mühimmat açısından desteklenmesinin iyi olacağını belirtmekteydi.[741]

Maddi yardım meselesinin yanı sıra görüşmeler sırasında konuluşan ama iki ülke rasında resmi olarak karşı tarafa tahahhüt edilmeyen iki konu daha vardı. Bunlardan ilki Rusya'nın barışa meyletmesini sağlamak için kraliyet donanmasının kullanılmasıydı. Adair bunun sağlanması için kraliyet donanmasının Karadeniz'e geçmesine müsaade edilmesini ve Kırım veya başka bir uygun yere operasyon yaparak Rusya'nın Osmanlı barışına meylettirilmesi için kullanılmasını önermekteydi. Bunun yanında bu konu daha önce Osmanlı idarecileri tarafından da dile getirilerek İngiltere barışının getirebileceği faydalar arasında gösterilmişti. Bundan başka bir diğer konu ise kraliyet donanmasının ihtiyacı olacak araç-gereçlerin Osmanlı şehir ve limanlarından karşılanması meselesiydi. Adair antlaşma ile bunun da önünün açıldığını belirterek bu durumun hükümeti için büyük ticari yararlarınının olabileceğini belirtmekteydi. Aynı zamanda yapılacak olan bu ticaretin sadece tek taraflı olamayacağını, alınan bu ürünler karşısında Osmanlı Devleti'ne askeri ürün satılarak aynı zamanda bir ihracat da yapılabileceğini belirtiyordu. Özellikle Woolwich marka top ve Malta'dan barut satılabileceğini belirtmekteydi. Bu politikanın hükümetine büyük ekonomik yararlar sağlayabileceğini belirten Adair ayrıca bu şekilde bir politika

[739] Robert Adair'den George Canning'e, 6 Ocak 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.115
[740] Bu şekilde antlaşmanın içeriğinden çıkarılan maddi yardım maddesi daha sonraki yapılan hem Osmanlı Türkçesi hem de İngilizce çalışmalarda yer almamıştır. Bu konuda bkz. J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East, A Documentary Record: 1535-1914*, D. Van Nostrand Com., New York, 1956, s.81-84
[741] Bu konuda bkz. F. İsmail, *a.g.e.*, s.205

izleyerek G. Canning'in izlediği ekonomik politikayı da takip etmiş olmaktaydı. [742] Bunun yanında Sanayi Devrimi ile yavaş yavaş büyümeye başlayan İngiltere sanayisi için yeni bir pazar da sağlayan bu antlaşma yanı zamanda Napoleon'a karşı İber Yarımadası'nda verilen mücadelenin sonucu ortaya çıkan büyük malzeme ihtiyacına da bir çözüm yolu olabilirdi. Bu maddeler ihtiyaç duyulan araç-gereç ve mühimmatın Osmanlı limanlarından tedarik edilmesine fırsat sağlıyordu. [743] Bu aynı zamanda kıta ablukasıyla Avrupa ile yaptığı ticaretin hiç olmadığı kadar azaldığı bir dönemde yeni bir pazar da demekti. [744]

Daha önce resmi olmasa da Osmanlı limanlarından yapılan bu ticaret şimdi resmi bir boyut kazanacaktı, üstüne üstlük şimdi bu ticaret ağına bir de Osmanlı hükümeti ekleniyordu.[745] Osmanlı Devleti ile yapılan bu ekonomik iş birliği aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Napoleon ile İngiltere arasında süregiden ekonomoik savaşın taraftarı olması anlamına da gelmekteydi. Her ne kadar iki ülke arasında Fransa'ya karşı bir askeri ittifak yapılmış olmasa da bu ekonomik iş birliği Osmanlı Devleti'nin taraf olmasını ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Napoleon'a karşı verilen savaşın bir parçası olması anlamına geliyordu.[746]

Tüm bunlardan ziyade Kale-i Sultani Antlaşması Napoleon döneminde imzalanarak daha sonrada devam eden nadir anlaşmalardan biridir. Daha önce 1798 yılında yapılan ve 1805 yılında yenilenen Rusya ittifakı 1806 yılında fesh

---

[742] Robert Adair'den George Canning'e, 6 Ocak 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.115

[743] H. Temperley-L. M. Penson, *a.g.e.*, s.184

[744] Napoleon, Kıta Ablukasını Avrupa'da uygulamak için elinden geleni yapmaya çalışsa da tam anlamı ile uygulandığı söylenemez. Bazı bölgelerde istenilen denetimin sağlanamaması, bazen yöneticilerin tölerans göstermesi ve bazı bürokratların aç gözlülüğü gibi özel nedenlerle zaman zaman ablukada gedikler açılmaktaydı. Baltık'ın yanısıra İber Yarımadası ve Osmanlı sahilleri ve özellikle de Selanik bu gediklerin açıldığı en önemli merkezlerdi. Bu konuda bkz. P. Kennedy, *a.g.e.*, s.154; Baltık bölgesinde de özellikle İsveç, İngiltere ürünlerinin kıtaya girişi için önemli bir kapı görevi görüyordu. Bu konuda bkz. Rose, *The Revolutionary and Napoleonic Era …,* s.180; Fransa'nın İspanya'yı işgali aynı zamanda İspanya'nın Latin Amerika kolonileri ile yapılabilen ticaretine büyük bir zarar vermişti. Fakat bunun üzerine yapılan İngiltere-İspanya ittifakı aynı zamanda İngiltere'nin İspanyol sömürgeleri ile olan ticaretinin güçlenmesi anlamına da gelmekteydi. Bu konuda bkz. Jeremy Black, *Trade, Empire and British Foreign Policy, 1689-1815, The Politics of a Commercial State*, Routledge, New York, 2007, s.186-187 Fransız İhtilali ile Sanayi Devrimi'nin aynı döneme gelmesi hükümetlerin silaha duyduğu ihtiyacı büyük oranda arttırmıştı. Bu durum İngiltere'de ağır sanayii ile silah sanayisinin gelişmesini sağladı. Neticede İngiltere bu dönemde nakit sıkıntısı çekse de İngiliz ekonomisi sürekli büyüdü. Bu konuda bkz. P. Kennedy, *a.g.e.*, s.155

[745] H. Temperley, *a.g.e.*, s.50

[746] V. J. Puryear, *a.g.e.*, s.362

edilirken 1799'da İngiltere ile yapılan ittifak da Fransa'nın Mısır'dan atılması ve iki ülke arasındaki savaş durumu sonrasında bir düşmanlığa dönüşmüş ve taraflar arasındaki bütün antlaşmalar feshedilmişti. Fakat Kale-i Sultani Antlaşması tüm anlaşmaları yenileyerek ve varlığını uzun yıllar devam ettirerek Napoleon dönemi dünyası için nadir örneklerden birisidir.[747]

3.5 Antlaşma Sonrası Yaşanan Gelişmeler

İşbu ahidnamenin imzası tarihinden sonra Devlet-i Aliyye ile İngiltere Devleti beyninde âsâr-ı mübâyenet ve muâdât kalmayup tarafeynden alınan üserâ işbu musalaha-imübarekeye hürmete(n) tarih-i sulhnâmeden otuz bir güne kadar ve kabul olur ise dahi evvelce bilâ tereddüd mübadele oluna[748]

5 Ocak 1809 Cuma günü saat ikiyi on geçerken imzalanan barış antlaşmasından sonra ilk olarak *tarafeynden birbirine tercüman ve sırkâtiblerine ağır hediyeler* verilerek taraflar birbirini tebrik etmiş, sonrasında da Adair barışın sağlandığını ilan etmek için Sea Horse'den on dokuz pare top attırmıştı. Bunun üzerine de Osmanlı kalelerinden bunlara karşılık verilmişti.[749] Her ne kadar Adair barışın imzlanmasından memnun olsa da Viyana'dan ayrıldığı için hâlâ içinde bir burukluk vardı. Bu nedenle barışın imzalanmasından sonra Sea Horse'a dönerken Adair aniden S. Canning'e dönerek antlaşma onaylandıktan sonra İstanbul'da İngiltere büyükelçisi olacağına Viyana'da aynı görevi yapmayı tercih edeceğini ve onu da İstanbul'da büyükelçi olarak görmek istediğini belirtiyordu. S. Canning ise Adair'e kibarlığı için teşekkür etti ve İngiltere'ye dönüp orada çalışmak istediğini belirtti. Fakat zamanın ne getireceği bilinemezdi.[750]

Barışın imzalandığının İstanbul'da duyulması da memnuniyetle karşılandı. Barış konusunda tam anlamı ile bir fikir birliği oluşturamayan Bab-ı Ali, barış haberini getiren kethüdayı ödüllendirilirken[751] başta Vahid Efendi olmak üzere gösterdikleri gayretten dolayı Osmanlı heyetini takdir ediyordu.[752] Bu nedenle 25

[747] James Headlam-Morley, *Studies of Diplomatic History*, Methuen and Co. Londra, 1930, s.224
[748] Kale-i Sultani Antlaşması'nın ilk maddesi
[749] E. Çağlar, *a.g.e.*, s.139
[750] S. Lane-Poole, *a.g.e.*, s.46-47
[751] BOA HAT. 851/38133
[752] Bab-ı Ali'nin İngiltere barışı konusunda tereddüt ettiğini belirten Cevdet Paşa barışın imzalanmasında Vahid Efendi'nin takındığı cesurane tavrın büyük etkisi olduğunu belirtmektedir. Özellikle İstanbul'un içinde bulunduğu karışık durumdan dolayı bölge ile fazla iletişime

Ocak'ta İstanbul'a gelen Vahid Efendi, kaymakamın huzurunda samur kürk giydirilerek kendisine senelik üç bin beş yüz guruş ve kethüdasına bin beş yüz guruşluk malikane verilerek ödüllendirildi.[753]

Her ne kadar iki ülke arasında barış sağlansa da sorunlar tam olarak çözülmüş değildi. İlk olarak Adair bir an önce İstanbul'a gitmek istemekteydi. Adair bir an önce İstanbul'a gitmek için Vahid Efendi'den sürekli izin isteğinde bulunmakta ve bunun geciktirilmesinden de şikâyet etmekteydi.[754] Adair'in bu isteğine karşılık Bab-ı Ali daha önce meşverette aldığı karar doğrultusunda Adair'in İstanbul yolculuğunu olabildiği kadar ertelemeye çalışıyordu. Bab-ı Ali'nin İngiltere barışını ertelemesinin en büyük nedeni ise Fransa'nın düşmanlığını üzerine çekmek istememesiydi. Bunun için bir taraftan Adair'in Çanakkale'de kalma süresini uzatmaya çalışırken diğer taraftan da İstanbul'da bulunan Fransa maslahatgüzarını İngiltere ile yapılan barış konusunda ikna etmeye çalışmaktaydı. Osmanlı-İngiliz görüşmelerini ilk duyduğu günden beri iki ülke arasındaki bu yakınlaşmaya muhalefetini ortaya koyan Latour-Maubourg görüşmeler sürerken de bu konudaki muhalefetine devam etmişti. Bazen bu görüşlerini reisülküttab ile yaptığı görüşmelerde dile getirirken bazen de bizzat Bab-ı Ali'ye mektup yazarak dile getirmekteydi.[755] Latour-Maubourg'un bu şikayetlerine karşılık Bab-ı Ali savunmasını İngiltere donanmasının yarattığı tehlike üzerine kurmaktaydı. Bab-ı Ali'nin de İngiltere ile barış yapmasının nedenlerinin başında gelen kraliyet donanmasının güçü ve oluşturduğu tehdit Fransa maslahatgüzarını İngiltere barışı konusunda ikna etmek için kullanıyordu. Bu nedenle daha önce meclis-i meşverette alınan karar doğrultusunda da Latour-Maubourg'a İngiltere donanmasının Çanakkale'ye dayandığı ve bunun sonrasında İngiltere ile barış yapmak zorunda kaldıklarını anlatmaya çalışıyorlardı. Barış antlaşmasının yapılmasından bir süre sonra Bab-ı Ali bu durumu maslahatgüzara açıklama kararı aldı. Barışın kendi ağızlarından öğrenmesinin daha iyi olacağı düşüncesiyle harekete geçen Reisülküttab Vekili Arif Efendi 14 Ocak'ta kaleme

---

geçemediği durumda insiyatifi eline alan Vahid Efendi'nin bu tutumu ve tartışmalı konularda maharetkarane davranışlarından dolayı barışın imzalanmasında Vahid Efendi'ye büyük önem arzetmektedir. Bu konuda bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.88

[753] Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.179 ve BOA HAT. 851/38125

[754] BOA HAT. 851/38127

[755] BOA HAT. 1360/53562

aldığı yazıda Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında barışın yapıldığını bildirmekteydi. Ayrıca bu şekilde bir açıklama fırsatı da bulan Arif Efendi bu barışın kesinlikle Fransa karşıtı bir ittifak olmadığını belirterek Bab-ı Ali'nin daha önce izlediği Fransa politikasında kesinlikle bir değişiklik yaşanmayacağını belirtmekteydi. Bununla birlikte Arif Efendi ve dolayısıyla Bab-ı Ali savunmasını kraliyet donanmasının oluşturduğu tehlike üzerine kurmuştu. Bu tehditlerden dolayı yapılan barışı Arif Efendi *Devlet-i aliye'nin İngiltere musalahasına ve mecburiyeti* ve *keyfi bir hareket olmadığı*nı Fransa maslahatgüzarına anlatmaya çalışırken Fransa aleyhine bir maddenin olmadığı ve dolayısıyla antlaşmanın Osmanlı-Fransa dostluğuna zarar vermeyeceğinin altını çizmekteydi.[756]

Fransa maslahatgüzarının daha önce Osmanlı-İngiltere yakınlaşması karşısında defalarca dile getirdiği *İngiltere Devleti ile akd-ı muslahat ettiği surette Fransaluya ilanı harp etmiş olur* tehdidinin gerçekleşmesi endişesi ile Latour-Maubourg'e yazan Arif Efendi bir bakıma maslahatgüzarı hiç beklemediği yerden vurmuştu. Bu barış Latour-Maubourg tarfından hiç beklenmiyordu. Vahid Efendi Lehistan'da Talleyrand tarafından kendisine yapılanı şimdi Çanakkale'de onun maslahatgüzarına yapmıştı. Maslahatgüzarın yaşadığı bu hayal kırıklığı kendisini 17 Ocak'ta Arif Efendi'ye yazdığı takrirde gösterdi. Latour-Maubourg daha önce defalarca söylediği tehditi yeniden dile getirirken barışın fesh edilmemesi durumunda *durmam giderim* tehditini de savurmaktaydı. Beklemediği barış karşısında Osmanlı Devleti'ni Napoleon'un hiddeti ile tehdit eden maslahatgüzarın bu hiddeti iki gün sonra inmiş gibiydi. Daha önce Paris'ten gelen Osmanlı Devleti ile ilişkilerin devam etmesi yönündeki karara binaen maslahatgüzar tavrını biraz yumuşatmıştı. Latour-Maubourg bu yumuşak tavırla her ne kadar yapılan barıştan memnun olmadığını dile getirse de iki ülke arasındaki ilişkilerin devam etmesi gerektiğinin de farkındaydı. Maslahatgüzarın bu tavrına karşılık Reisülküttab Vekili Arif Efendi Muhib Efendi'ye mektup yazarak antlaşmanın mecburiyetten kaylaklandığının Fransa makamlarına

[756] Fransa maslahatgüzarına ne yolda cevap verileceği antlaşmanın yanında anlaşma boyunca ve sonrasında Bab-ı Ali'yi en fazla meşgul eden konuların başında gelmekteydi. Bu nedenle bu konu üzerine kalame alınmış birçok belge bulunmaktadır. Odak noktaları daha önce meşverette de kararlaştırıldığı üzere İngiltere donanmasının oluşturduğu tehdittir. BOA HAT. 1170/46292; 851/38123; 851/38116; ve Latour-Maubourg'e Arif Efenid tarafından yazılan resmi takrir için bkz. R. Adair, *a.g.e.*, s.130-133

anlatmasını da istemekteydi. Latour-Maubourg'e karşı kullanılan söylemlere benzer bir söylem izleyen Arif Efendi Osmanlı Devleti'nin *Fransalu hakkında evvel ve âhır iltizâm eylediği hulûs u safvet ü metânetinde ne güne kusûr u halel ihtimâli olmadığından* bahisle Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki dostluğun devam ettiğini anlatmaya çalışmaktaydı. Osmanlı-İngiliz barışı Paris'te her ne kadar olumlu karşılanmasa da İspanya'nın sonrasında Avusturya ile gerilen ilişkiler Osmanlı Devleti ile ilişkilerin kötü bir evreye girmesine müsaade etmiyordu. Bu nedenle Napoleon iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devam etmesine karar verirken Muhib Efendi tamamen gözden düşmüştü.[757] Her ne kadar bu Muhib Efendi'nin görevinin bitmesi anlamına gelse de Bab-ı Ali bu süreci uzatarak ikili ilişkileri sonlandırmanın oluşturabileceği yanlış anlamalardan kaçınmak istemekteydi.[758]

Fransa maslahatgüzarının bu tehditi, uğruna Fransa'nın saldırısı göze alınan İngiltere murahhasının İstanbul yolunu açan önemli bir gelişmeydi. Latour-Maubourg tarafından antlaşmanın öğrenilmesi Adair'in Çanakkale'de bekletilmesinin bir anlamının olmadığının da göstergesiydi. Bu nedenle Bab-ı Ali Adair'in İstanbul'a gelmesinde bir beis görmemekteydi. Bu şekilde kendisine İstanbul yolu açılan Adair 26 Ocak'ta İstanbul'daydı. Adair İstanbul'a gelir gelmez hemen Viyana ile iletişime geçmeye çalıştı. Bunun yanında barış görüşmeleri sırasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barışın sağlanması için çaba harcayacağı sözünün farkında olan Adair iki ülke arasındaki Yaş'ta süren barış görüşmelerinden haber almaya çalışmaktaydı. Yaşanan bu durumu 10 Şubat'ta G. Canning'e değerlendiren Adair Osmanlı-İngiliz barışın sonrasında Napoleon'un Rusya'yı elinde tutmak için harekete geçeceğini ve bunun için de Rusya'yı cesaretlendirerek savaşa devam ettireceğini düşündüğünü belirtmekteydi.[759]

Adair böyle düşünmekte haklıydı. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile barış yaptığı haberi Şubat 1808'in başında St. Petersburg'a ulaştı. I. Aleksandr'a gelen raporda sonuca etki etmek için çok geç olduğu vurgulanıyordu. St. Petersburg'ta

[757] Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.*, s.243-245 ve B. Günay, *a.g.e.*, s.613-614, F. İsmail, *a.g.e.*, s.212-213, R. Adair, *a.g.e.*, s.133-143 ve BOA HAT. 1010/42407
[758] B. Günay, *a.g.e.*, s.618
[759] Robert Adair'den George Canning'e, 10 Şubat 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.124-125

Adair hakkında onun Napoleon hakkında düşündüğü gibi düşünülmekte, İstanbul'a gelen İngiliz elçisinin Osmanlı-Rus ateşkesini bozarak savaşı yeniden başlatacağı sanılmaktaydı. Bu nedenle Rusya'nın verdiği tepki Fransa maslahatgüzarınkine benzer hatta daha tehditkardı.[760] Londra'dan ayrılmadan önce Doğu Avrupa'da kurduğu planlara daima Rusya'yı da dahil eden ve daha önce İngiltere ile Rusya'nın doğal müttefik olduğunu belirten Adair şimdi Osmanlı Devleti ile barış yaptığı için Rusya toplarının hedefi haline gelmişti. *Fransa sarayına bir Rus ofciyali vürud* ederek önce Latour-Maubourg ile görüşmüş sonrasında da *Fransa maslahatgüzarıyla Bab-ı Ali'ye gelüp feldmareşalin kağıtlarını teslim ve taraftan iki gün ikamet* edeceğini belirterek bu süre zarfında kesin bir *cevap verilmezse dahi bile avdet edeceğini beyan ve takdim* etmişti. *Fransa'nın fesadı* ile hareket eden Rus feldmareşal İstanbul'a gönderdiği 22 Şubat tarihli beyaz kağıtlarda Bab-ı Ali'nin İngiltere ile yaptığı barışı *fest-i musalaha etmez ise Rusyalu iade-i harp* edeceğini bildirmekte ve Eflak ve Boğdan'da bulunan Rus ordularının Tuna'yı geçeceğini belirtmekteydi.[761] Rusya tarafından yapılan bu tehdide karşı Bab-ı Ali'nin cevabı da kesin bir red içermekteydi. Bunun yanında yaşanan bu gelişmeler karşısında Adair hemen bilgilendiriliyordu. 23 Şubat'ta toplanan meşverette de aynı doğrultuda karar alınmıştı. Rus feldmareşaline verilen bu cevabın sonrasında Osmanlı Devleti bir savaşa hazırlanmaya başladı.[762] Rus feldmareşalin bu beyanatının yanında Bab-ı Ali daha önceden Rusya'nın savaşa devam edebileceğini düşünmüştü. Her ne kadar Alemdar Mustafa Paşa'nın sadaretinden sonra Tuna'da barış görüşmelerinin yeniden başlaması için bir heyet oluşturulup bölgeye gönderilse de bu şartlar altında bir barışın yapılamayacağı aşikardı. Aynı zamanda Rusların askerî hazırlık yaptığına dair bilgilere de ulaşmaktaydı.[763] Bu nedenle Bab-ı Ali feldmareşalin bu tehditinden önce Edirne'ye bir serasker tayini yapılması ve sonrasında da gelecekteki savaş için gerekli olan mühimmatların bölgeye gönderilmesi gerektiği yönünde kararlar almaktaydı.[764] Rus feldmareşali Prozorovsky de Bab-ı Ali ile

[760] V. J. Puryear, *a.g.e.,* s.364
[761] BOA HAT. 851/38132 ve Prince Prozorovsky'den Bab-ı Ali'ye, 22 Şubat 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.165-167 ve V. J. Puryear, *a.g.e*., s.364
[762] Robert Adair'den George Canning'e, 25 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.,* s.161-163
[763] Bu konuda bkz. BOA HAT. 247/13964
[764] Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *a.g.e.,* s.215

aynı düşünüyordu. Bu nedenle barıştan önce Rus hariciyesine yazdığı bir mektupta *şarktaki mevkilerini sağlam bir temele kurmak isteyn İngilizler Bab-ı Ali ile bir barış yapmak için olanca gayretlerini sarf etmekte ve hatta bu teşebbüslerini tehdit derecesine vardırmaktadırlar. İngiltere'nin bu çalışmalarından anladığıma göre bizim için tekrar kan dökmek mecburiyeti hasıl olacaktır* diyerek savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmekteydi.[765]

26 Ocak'ta İstanbul'a ulaşan Adair 18 Şubat'a kadar herhangi bir Osmanlı idarecisiyle görüşemedi. 18 Şubat'ta kaymakam ile görüşen Adair kısa bir süre sonra padişahın huzuruna çıkabileceğini düşünmekteydi. 19 Şubat'ta bu durumu G. Canning'e bildiren Adair bu görüşmenin bu kadar hızlı olmasının nedenini hali hazirdaki siyasi gelişmeler olarak göstermekteydi. Bunun yanında İstanbul'un içinde bulunduğu durumu da dışişlerine bildiren Adair II. Mahmud ile Yeniçeriler arasında hali hazırda bir anlaşmazlık olduğunu belirterek bu durumda Osmanlı-Rus savaşının çıkması halinde sultanın Rusya karşısına çıkaracak asker bulamayacağını belirtmekteydi. Bunun yanında Dalmaçya'dan gelebilecek olası bir Fransız saldırısına karşılık kraliyet donanmasının gerekli önlemleri alması gerektiğini tavsiye etmekteydi.[766]

Londra'ya Adriyatik'e olası bir savaş ihtimaline karşı önlemler alması gerektiğini tavsiye eden Adair bir taraftan da Viyana ile iletişime geçmekteydi. Çanakkale'ye gelmeden önce Viyana'da Fransa karşıtı gelişmelerden haberdar olan Adair İstanbul'a ulaşır ulaşmaz Count Stadion ile iletişime geçmeye çalışmıştı. 9 Şubat'ta Count Stadion'a gönderdiği mektupda Adair Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yapılan barışın haberini vermekteydi. Bunun yanında Adair Count Stadion'a İsveç'in de dahil olduğu bir savunma ittifakı kurmaktan bahsediyordu.[767] Bunun yanında G. Canning'den şubat ayının ortalarında gelen yazılarda G. Canning Adair'i Osmanlı Devleti-İngiltere-Avusturya arasında bir ittifak yapmak için yetkilendirmekteydi. Daha önce Londra'da konuşulanların doğrultusunda Bab-ı Ali ile barışı gerçekleştiren Adair şimdi de daha önce kurulması konuşulan üçlü ittifak için yetkilendirilmişti hatta bu yetkiden önce bu

[765] S. Goryanof, *a.g.e.,* s.69
[766] Robert Adair'den George Canning'e, 10 Şubat 1809, R. Adair, a.g.e., s.126-127
[767] Robert Adair'den Count Stadion'a, 9 Şubat 1809, R. Adair, *a.g.e.,* s.127-129

konuda çalışmaya başlamıştı bile. Rusya ve Fransa'ya karşı oluşturulacak olan bu ittifak Bab-ı Ali tarafından da olumlu karşılanmıştı. Fakat Adair bunun olabilmesi için Osmanlı Devleti ile Rusya arasında hali hazırda devam eden barış görüşmelerinin olumlu sonuçlanmaması ve Fransa ile bir savaşın başlaması gerekliliğini belirtmekteydi. Adair Yaş'daki barış görüşmelerinden bihaber Bab-ı Ali'yi bu konuda ikna etmeye çalışmaktaydı. Adair bunu sağlamak için yine Rusya tehlikesini kullanıyordu. Rusya'nın antlaşma ile Prenslikleri alması durumunda bunun Avrupa'daki Osmanlı varlığının sonu olacağını iddia etmekteydi. Üstüne üstlük bu söylemlerini Erfurt'un oluşturduğu atmosfer içerisinde yapıyordu. Erfurt'un bu atmosferinde Osmanlı Devleti ile bir barış yapan Adair şimdi bu atmosferi kullanarak Osmanlı Devleti'ni Avrupa koalisyon sistemine dahil etmeyi amaçlıyordu. Bu ittifak teklifinin yanında Adair Prensliklerin geri alınması için bir an önce Tuna'da bir ordu toplanması gerektiğini de belirtmekteydi. Bir tür savaş çığırtkanlığı yapan Adair savaşın yeniden başlaması üzerine Bab-ı Ali'nin doğal olarak ittifak arayışı içinde olacağını düşündüğü için bu şekilde Bab-ı Ali'yi kurmak istediği ittifak düşüncesine yöneltmeyi tasarlamaktaydı. Bu ittifak kapsamında kraliyet donanmasının Karadeniz'e geçmesi gerekeceğinin de farkında olan Adair Tuna'da bir ordu toplayarak Karadeniz'e açılan donanmasının geri dönüş yolunu güvence altına almak istemekteydi. Adair söz konusu ittifakın Osmanlı Devleti'ne donanma yardımından öteye bir şey yapamayacağının da farkındaydı. Zaten Avusturya bu ittifakın olması halinde Fransa ile meşgul olacaktı. Fakat bu meşguliyet Osmanlı Devleti'ni Rusya ve Fransa ortak saldırısından koruyabilirdi. Bu durumda da Bab-ı Ali kendi savaşını kendisi vermek zorunda olacaktı. Bu durumun farkında olan Adair buna karşılık Bab-ı Ali'ye Tuna'da toplayacağı ordu ile Kırım'a ansızın ve hızlı yani bir "yıldırım harekâtı" düzenlemesini tavsiye ediyordu.[768]

Bu askeri girişimlerin yanında Vahid Efendi ile Osmanlı-Rus barış görüşmeleri hakkında göreşen Adair barış görüşmeleri konusunda Vahid Efendi aracılığıyla Bab-ı Ali'ye önerilerde bulunuyordu. Adair görüşmelerde kesinlikle genel bir barışın sağlanması üzerinde durulmasını ve sağlanacak olan barışla da

[768] Robert Adair'den George Canning'e, 19 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.143-146

daha sonra Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında kendi lehine kullanabileceği maddelerden kaçınılması gerektiğini tavsiye ediyordu. 1806'daki savaşın nedenlerinin farkında olan Adair yapılacak olan barışla Rusya'ya daha önceki gibi kullanabileceği bir maddenin verilmesinden kaçınılması gerektiğinin farkındaydı.[769] Vahid Efendi ile yaptığı görüşmenin yanında Yaş'ta baş murahhas görevini yürüten Galip Efendi ile de iletişime geçmeye çalışan Adair ona da görüşmeler konusunda önerilerde bulunurken kurmayı planladığı üçlü ittifaktan da bahsetmekteydi.[770] Adair İstanbul'da bir üçlü ittifak kurmak için çalışırken ittifak kurmayı düşündüğü Osmanlı Devleti ile iki ay öncesine kadar savaş durumu içindeyken Avusturya ile İngiltere arasında hâlâ bir diplomatik ilişki yoktu. Öncelikle bu ilişkiyi sağlamalı ve iki ülke arasında yeniden bir barış ortamı kurmalıydı. Bunun için de Osmanlı Devleti ile daha önce yapmaya çalıştığı gibi eski antlaşmalarının yeniden onaylanması doğrultusunda bir antlaşma yapmayı ve bu şekilde iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden kurulmasını önermekteydi çünkü iki ülke arasında fiili olmasa da resmi olarak bir savaş durumu mevcuttu. Şimdi İstanbul Adair'in gelişi ile birlikte Londra'dan sonra Napoleon'a karşı kurulacak olan koalisyonun merkezinde yer alıyordu. Ancak bu ittifakın kurulması için olması gereken bazı yapıtaşları vardı. Öncelikli olarak Rusya ya Osmanlı Devleti ile savaşa devam etmeliydi ya da Osmanlı Devleti ile barış yaparak İngiltere eksenine dönmeliydi. İlk durumun olması halinde üçlü ittifak kurulmalıydı. İkinci durumun olması durumunda ise Napoleon'a karşı daha büyük bir ittifak kurulması düşünülüyordu. Adair daha çok ikinci seçeneğin olmasını arzulasa da I. Aleksandr'ın Prensliklerden vazgeçeceğini düşünmediğinden savaşın devam edeceğini tahmin ediyordu. Bu durumda da kraliyet donanmasının Kırım'a bir harekât yapması gerekeceğini düşünmekteydi.[771] Adair bir taraftan bu planları yaparken Bab-ı Ali 18 Şubat'ta İngiltere ile Fransa arasında savaş çıkması durumunda tarafsız kalacağını ilan etmişti. Bu durum Adair tarafından 26 Şubat'ta

[769] Robert Adair'den George Canning'e, 19 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.146-147
[770] Robert Adair'den Reis Efendi'ye, 28 Ocak 1809 ve Robert Adair'den Reis Efendi'ye, 22 Şubat 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.152-155
[771] Robert Adair'den George Canning'e, 19 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.147-151

Reis Efendi'ye yazılan tahriratla kabul edildi. Bu aynı zamanda Kale-i Sultani Antlaması'nın Fransa karşıtı bir antlama olmadığının da beyanıydı.[772]

Adair kafasındaki bu planları hayata geçirmek için çalışırken 14 Mart'ta II. Mahmud tarafından huzura kabul edildi. Adair iki ülke arasında barışın yeniden sağlanmasınından duyduğu memnuniyeti dile getirip iki ülke arasında bir daha savaş durumunun olmayacağı yönünde garanti vermek için konuşmak istediyse de kendisini zor tutarak saygısızlık etmekten kaçındı. Bunun üzerine II. Mahmud Adair'e bizzat kendi ağzından cevap vererek iki ülke arasında barışın yeniden sağlanması ve dostluğun kurulmasından duyduğu mennuniyeti dile getirdi.[773]

Her ne kadar antlaşma şu ana kadar onaylanmış olmasa da Adair çok önceden görüşmeler sırasında konuşulanlar kapsamında Rusya'ya karşı donanma yardımı için girişimlerde bulunmaya başlamıştı. Prozorovsky'in mektubunun İstanbul'a ulaştığı zaman aynı zamanda Sea Horse'un donanmaya dönme vaktinin arifesine rastlamıştı. Rus feldmareşale verilen kesin cevabın sonrasında Bab-ı Ali bir savaş hazırlığı içine girmişti. Hatta toplanacak ordunun bizzat Sultan II. Mahmud tarafından yönetileceği konuşulmaktaydı. İngiltere barışı için Rusya ile yeniden savaşı göze alan Bab-ı Ali'nin bu hareketine karşılık Adair de yazın Karadeniz'de yapılabilecek bir donanma harekâtı için harekete geçti. Kaptan Steward'ın yakında donanmaya dönecek olmasını fırsata çeviren Adair Karadeniz'de kraliyet donanmasının yapacağı bir operasyon için gerekli olacak asker ve mühimmatın şimdiden öğrenilerek ona göre hazırlık yapılması gerektiği gerekçesi ile tercümanını Bab-ı Ali'ye gönderdi. Adair tarafından yapılan bu teklif Bab-ı Ali tarafından olumlu karşılanmıştı. Bu doğrultuda İstanbul Kadısı Tahir Efendi, Vahid Efendi ve Arif Efendiler ile bir görüşme yapılmasına karar verildi. Bu karar II. Mahmud tarafından da olumlu karşılanmıştı fakat II. Mahmud *yedi sekizden ziyade gemi* gelmemesini uygun görmüştü ve bununla birlikte bu donanma gelmeden önce kendilerine bildirilmesi gerektiğini ve olabildiği kadar az sayıda geminin getirilmesine dikkat edilmesini istemekteydi. Bununla birlikte bu harekâtın Baltık ile eş zamanlı gerçekleşmesinin önemine dikkat çekerek eş zamanlı bir harekâtın olmaması durumunda bu eylemin istenildiği hedefe

[772] Robert Adair'den George Canning'e, 19 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.,* s.158-159
[773] Robert Adair'den George Canning'e, 19 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.,* s.159-160

ulaşamayacağını belirtmekteydi. Bunun sonrasında 24 Mart'ta gerçekleşen görüşmede bu konuda ortak bir karar alınarak Sivastopol'a bir harekât yapılmasına karar verildi. Bunun üzerine Adair Collingwood'a yazarak bu konudaki kararı bildirmekteydi.[774]

Bab-ı Ali'nin İngiltere ile yaptığı bu barış ve sonrasında aldığı savaş kararı aynı zamanda Tilsit'te kararlaştırılan Fransa-Rusya ittifakının maddelerinin ortaya çıkması anlamına gelmekteydi. Tilsit'te kararlaştırılan Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılacak barış görüşmelerinin kabul edilmemesi halinde Napoleon ile I. Aleksandr'ın Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve Rumeli hariç diğer Avrupa topraklarını paylaşacaklarına dair madde gündeme gelmiş olmaktaydı çünkü Osmanlı Devleti Yaş'taki görüşmeler başlamadan önce[775] İngiltere ile barış yapmış, üstüne üstlük Prozorovsky'nin İngiltere murahhasının İstanbul'dan gönderilmesine de karşı çıkmıştı. Tilsit Antlaşması'na aykırı böyle bir durumun ortaya çıkmasının I. Aleksandr tarafından Napoleon'un daha önce verdiği sözü yerine getirmesi için kullanılabileceğini belirtmekteydi.[776]

İki ülke arasında savaş durumunun yeniden gündeme gelmesi üzerine Osmanlı Devleti Rusya ile karada ve denizde olan tüm ilişkilerini men etme kararı aldı. Bu aynı zamanda Osmanlı sınırları içerisinden diğer ülkelerin Rusya ile yaptığı iletişim veya ticaretin de kesilmesi demekti. Özellikle bu boğazlar aracılığı ile Karadeniz'de bulunan Rus limanlarıyla yapılan ticaretin sonlanması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Rusya bu konuda biraz olumlu bir dil kullanarak bu ticaretin tarafsız gemilerce sürdürülmesi gerektiğini belirtmekteydi. Fransa maslahatgüzarı ise bu durumu protesto ederek Fransa bayraklı gemilerin bu ticaretten men edilmemesi gerektiğini belirtiyordu.[777] Bu durum 10 Nisan'da Adair'e de bildirildi.[778] Bu durumun Karadeniz'deki Rus limanları Odessa ve Kırım'a büyük zarar vereceğini belirten Adair bundan ilk başta bölgedeki İngiliz ticaretinin de etkileneceğini belirtirken uzun vadede bunun İngiltere'nin

[774] Robert Adair'den George Canning'e, 25 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.163; C. Tukin, *a.g.e.*, s.158-159 ve BOA HAT. 1178/46544
[775] Rusya ile barış görüşmeleri için Yaş'a giden Osmanlı heyeti ile Yaş'ta bulunan Rus heyeti arasında tek bir oturum bile yapılamamıştı. Bu konuda bkz. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 1774-1912*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2017, c. V, s.181
[776] Robert Adair'den George Canning'e, 25 Mart 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.163-165
[777] Latour-Maubourg'dan Reis Efendi'ye, 9 Nisan 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.175-178
[778] Bab-ı Ali'den Robert Adair'e, 10 Nisan 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.173-175

çıkarlarına olacağını belirtmekte ve artık Osmanlı-Rus savaşının kaçınılmaz olduğunu ifade ediyordu.[779]

Adair'in kaçınılmaz olarak gördüğü Osmanlı-Rus savaşının ilk ateşi 5 Nisan'da atılmıştı bile. Bu durumum daha önce Çanakkale'de konuşulan maddi yardım meselesini gündeme getireceği aşikardı. Fakat bu durumun daha önce de belirttiği gibi G. Canning tarafından reddedilebileceğini hatırlatarak bunun reddedilmesi durumunda Bab-ı Ali'nin İngiltere'den borç isteyebileceği üzerinde durmaktaydı. Adair Osmanlı Devleti'ne borç vermenin daha sakıncalı olacağını düşünmekteydi. Osmanlı-Rus savaşının giderek şiddetlenmesini Bab-ı Ali'nin İngiltere'den yardım talepleri izledi. Şimdi Adair ve Bab-ı Ali arasında yapılan görüşmelerin yeni bir konusu vardı: Borç. Adair yapılan bu borç talepleri karşısında kendisinin bu konuda bir şey söyleyemeyeceğini ancak Bab-ı Ali'nin Londra hükümetinden veya İngiliz tüccarından alınacak borçlar ve buna karşı ödeyeceği faiz oranı konusunda yapacağı teklifleri karşı tarafa iletebileceğini belirtiyordu. Buna karşılık Müftü Efendi alınan borç paraya karşı faiz ödenmesinin dinen uygun olmadığını belirterek sadece alınan borcun ana parasının ödenmesi gerektiğini belirtmekteydi. Bunun yanında Bab-ı Ali İngiltere'nin yapacağı yardım karşılığında ona ihtiyaç duyduğu ürünleri alabilme olanağı da sunuyordu. Adair bu borç talebi karşısında Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu büyük coğrafyayı kullanmasını önerirken yapılan bu teklifleri Londra'ya ileteceğini belirtmekteydi. Adair her ne kadar Osmanlı Devleti'ne borç verilmesi konusuna olumlu bakmasa da yapılan son önerinin İngiltere'nin yararına olacağını belirtmekteydi. Özellikle donanmanın ihtiyacı olan kereste, mısır, kenevir ve bakır gibi ürünlerin ucuza alınabileceğini düşünmekteydi. Fakat görüşmeler olumsuz sonuçlandığından bir borç alımı söz konusu olmadı.[780]

Adair İstanbul'da Bab-ı Ali ile yapacağı ticaretin hesaplarını yaparken Avusturya Fransa'ya karşı savaş hazırlığı içerisindeydi. Avusturya İspanya'da Napoleon'a karşı verilen mücadeleden yararlanmak ve Paris'te Napoleon'a karşı oluşan muhalefeti fırsata çevirmek istediği için uzun zamandan beri hazırlandığı savaşın zamanının geldiğini düşünüyordu. Bundan daha uygun bir zamanın

[779] Robert Adair'den George Canning'e, 12 Nisan 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.171-173
[780] Robert Adair'den George Canning'e, 18 Nisan 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.179-184

olamayacağını düşünen Count Stadion'un bu kararı 8 Şubat'ta toplanan imparatorluk konsülünde savaş kararına dönüştü ve bunu Mart 1809'da [781] Fransa'ya savaş ilanı takip etti. Avusturya'nın savaş ilanını Avusturya-İngiltere ittifakı izledi. Bu ittifak doğrultusunda İngiltere Avusturya'ya yardım edecek ve eşzamanlı olarak Hollanda'ya çıkarma yapacaklardı. Prusya ise bu durumum karşısında hareketsizdi. Her ne kadar savaş istese de şimdilik beklemenin daha iyi olacağını düşünmekteydi. Rusya da hareketsiz kalma taraftarıydı. Her ne kadar Erfurt'ta Napoleon'a yardım edeceği sözünü verse de savaş sırasında bu sözünü yerine getirmeyerek üstüne üstlük tarafsız kalacağını Viyana'ya bildirerek Avustruya'nın doğu sınırındaki birlikleri batıya kaydırmasına göz yumdu.[782] Bu Avusturya'yı iki cepheli bir savaştan kurtarsa da sonuç çok farklı olmadı. Napoleon'un yaklaşık 800,000 kişilik ordusu karşısında alınan yenilgiler ve en sonunda 5 Temmuz'da Wagram'da alınan ağır yenilgi 14 Ekim 1809'da Schönbrunn Antlaşması ile sonuçlandı. Sonuç Avusturya için yeni toprak ve ekonomik kayıplar demekti. İngiltere tarafından Hollanda'ya yapılması düşünülen eş zamanlı çıkarma ise ne eş zamanlı yapılabildi ne de başarıya ulaştı.[783]

Avusturya ve İngiltere kıtada Napoleon ile savaşırken Adair de İstanbul'un sokaklarında Latour-Maubourg'e karşı taşlı sopalı kavgaya girişmişti. Tilsit Antlaşması ile Yedi Adalar'ı[784] Rusya'dan alan Fransa bu bölgenin kendisine ait olduğunu uluslararası arenada kabul ettirmeye çalışırken İngiltere de donanması ile bu bölgeyi abluka altında tutuyordu. Adair ise İstanbul'da Latour-Maubourg'e karşı bir adım atmak amacıyla bu bölgenin tüccarını kendi ülkesinin bayrağı ile ticaret yapmak için sefarethanesine davet etti. 19 Nisan'da aldığı bir kararla da

[781] D. Mckay-H.M. Scott bu savaş ilanı tarihini 9 Nisan olarak vermektedir. Bu konuda bkz. D. Mckay-H.M. Scott, *a.g.e.*, s.337

[782] D. Mckay-H.M. Scott, *a.g.e.*, s.380-381; Rusya ile sadece Avusturya arasında bir dayanışma yok değildi. Prusya da bu gruba dahildi. Rusya ile Prusya'nın 1808 sonunda ilişkileri gayet yakındı. Prusya kralı ve kraliçesi Peterburg'da 7 Ocak'tan 21 Ocak 1809'a kadar kadar kalmıştı. Viyana'dan Berlin'e Königsberg'den St. Petersburg'a, St. Petersburg'dan Viyana'ya gizli bir yol vardı. Bu bir koalisyon olmasa da onu hazırlayan bir yol olabilirdi. Bu dostluk şimdi olmasa da ilerleyen süreçte bir Napoleon karşıtlığına dönüşecekti. Bu konuda bkz. Driault, "The Coalition of Europe…", s.612

[783] G. Bruun, *a.g.e.*, s.166-171 ve J. H. Rose, *A Century of Continental History, 1780-1880*, Londra, 1889, s.110-116

[784] Tilsit Antlaşması ile Fransa'nın eline geçen bu bölge Napoleon dönemi boyunca İngiltere'nin kıskacı arasında olacaktı. İngiltere 1809 sonrası süreçte adaları ele geçirmeye başladı ancak Fransa 1814'e kadar Korfu'yu elinde tutacaktı. Bu konuda bkz. J. A. R. Marriot, *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendon Press, Oxford, 1917, s.168

Yedi Adalar tüccarının İngiltere donanmasının koruması altına alındığını ilan etti. Latour-Maubourg'un buna verdiği tepki bölgenin temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Danderio'yu sokak ortasında tutuklayarak elçilik binasında hapsetmesi oldu. Bu durum ise Beyoğlu'nun ortasında elçilik mensuplarının taşlı sopalı kavgası ile sonuçlandı. Latour-Maubourg'un İstanbul'dan ayrılmasına neden olmak için atılan bu adım Adair'in Bab-ı Ali ile arasının açılmaya başlamasına neden oldu. Üstüne üstlük Napoleon'un kazandığı zaferlerin haberleri karşısında Bab-ı Ali İngiltere elçisi ve Fransa maslahatgüzarı arasında bir denge unsuru oluşturmaya çalışıyordu.[785]

Danderino'un Bab-ı Ali ile Adair arasındaki yarattığı gerginliğe paralel olarak hâlâ 5 Ocak'ta imzalanan antlaşma onaylanmamıştı. Fakat bu gecikme sadece Bab-ı Ali taraftan kaynaklanmıyordu Londra da antlaşmayı onaylamamıştı. 5 Temmuz'da III. George tarafından onaylı antlaşmanın metni eline ulaşan Adair ayrıca aynı gün İstanbul'a büyükelçi olarak atandığının da resmî belgesini görmüştü.[786] Bunun sonrasında 27 Temmuz'da taraflar daha önce mühürlenmiş iki adet antlaşma metinlerini karşılıklı olarak değiştirdiler. Böylece Kale-i Sultani Antlaşması onaylanmış olmaktaydı.[787] Ayrıca Adair, divan tercümanı ve yanındaki çeşitli görevlilere çeşitli hilatlar giydirilerek taltif edilmişlerdi.[788] 1 Ağustos'ta da II. Mahmud tarafından huzura kabul edilen Adair artık İngiltere büyükelçisi olarak nitelendiriliyordu.[789]

Bunun sonrasında anlaşmanın yürürlüğe girdiğinin duyurulması için gerekli yerlere emirnamelerin gönderilmesi isteniyordu. Bu emirnamelerde daha önce *çenkte tevkif olunmuş emval ve eşya ve gemilerin devr-i teslimi ve kezalik tüccarın emr-i ticarereti*nin müsaade edildiği bildirilmekteydi. Bunun yanında *nizam kılınmış olan gümrük tarifesi ve husus-ı ticaret ve gümrük ve dahiliye*

[785] Ömer Gezer, "Osmanlı Başkentinde İngiltere-Fransa Rekabeti: Danderino'nun Garip Hikâyesi", *Toplumsal Tarih*, 2013/12, c. CCXXXX, s.18-30
[786] Robert Adair'den George Canning'e, 5 Temmuz 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.228
[787] Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38126 ve tastikname sureti için bkz. BOA HAT. 851/38136
[788] Bu konuda kaleme alınan bir belgede Adair'e samur kürk ve donatılmış bir at verildiği belirtilirken Esad Efendi Adair'e bir adet çuhaya dikilmiş sırt samur kürk verildiğini elçinin önemli adamlarına sekiz adet çuhaya dikilmiş kontoş paça samur, on iki adet şalî'ye kaplı kubur kakum, bir adet kerrake verildiğini belirtmektedir. Bu konuda bkz. Esad Efendi, *Teşrifa-ı Kadime, Osmanlılarda Töre ve Törenler*, Açıklamalarla sadeleştiren: Yavuz Ercan, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1979, s.142 ve BOA HAT. 1170/46293
[789] Robert Adair'den George Canning'e, 2 Ağustos 1809, R. Adair, *a.g.e.*, s.225

maddelerinin düstur-u amil tutulması ve esnaf ve sarraf taifesinden olanların *konsolosluğu bıraktığı ita olunması* istenmekteydi. Bununla birlikte *Devlet-i Aliyye'leri reayasından ve tüccar tebasından hiçbir şahsa İngiliz patentesi bila izin elçi ve konsolos pasaportası verilmemesi* gerektiği belirtilerek *icrasına ihtimam* gösterilmesi istenmekteydi.[790]

Her ne kadar iki ülke arasında barış onaylanmış olsa da Danderino meselesi hâlâ çözülememişti. İstanbul'da yaşanan olumsuzluklara paralel olarak Avusturya'nın da Schönbrunn Antlaşması ile Napoleon'un ellerine hapsolması Adair'in uzun zamandan beri kurduğu hayallerin yıkılması anlamına gelmekteydi. Bu haber üzerine birkaç gün yataktan kalkacak gücü kendisinde bulamayan Adair Bab-ı Ali'yi Napoleon'un Osmanlı Devleti üzerine yapabileceği saldırı konusunda önlem almaya davet ediyor ve bunun içinde kraliyet donanması ile iş birliği yapmaya ikna etmeye çalışıyordu.[791] Daha önce konuşulan kraliyet donanmasının Karadeniz'de Rusya'ya karşı yapacağı operasyon ilk başta Osmanlı Devleti tarafından olumlu karşılansa da Adair'in bu talebi İngiltere'nin Akdeniz donanması tarafından olumlu karşılanmamıştı. Fransa'nın Toulon'da hazırladığı donanmaya karşılık şu anda Karadeniz'de bir operasyona girilemeyeceğini belirten kraliyet donanması bu şekilde Karadeniz'de yapılması planlanan harekâtı da engellemiş oluyordu. Her ne kadar kraliyet donanması bu konuda yaz sonu olumlu bir cevap verse de bu defa da Bab-ı Ali kışın yaklaştığını gerekçe gösterek bu teklifi kabul etmedi.[792]

Bu dönemde Londra'da yaşanan kabine değişikliği İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne bakışını dolayısıyla da Adair'in İstanbul'daki durumunu da etkiledi. Yeni kabine Adair'e en önemli görevinin Osmanlı-Rus barışı olduğunu söyleyerek Karadeniz'de Rusya'ya karşı bir operasyonun yapılmasına müsaade etmiyordu. Bu nedenle Adair St. Petersburg ile gizli olarak iletişime geçmeye çalıştı ve bunun içinde St. Petersburg'daki küçük rütbeli Avusturyalı diplomatlar ve Odessa'daki Richelieu Dükü'nü kullandı. Bunun yanında Adair bir taraftan Rusya'ya göndereni ve adresi belli olmayan mektuplar gönderip Rusya'dan

[790] Bu konuda bkz. BOA HAT. 851/38137
[791] A. Cunningham, *a.g.e.*, s.132
[792] C. Tukin, *a.g.e.*, s.159-160

İstanbul'daki elçiliğini normal yollardan açmasını sağlamaya çalışırken diğer yandan da Babıâli'nin tercümanı Murusi tarafından Latour-Maubourg'un Rusya karşıtı mektuplarını St. Petersburg'a ulaştırmaya çalışarak Fransa'nın ikili oynadığını göstermeye çalışmaktaydı. Nihayetinde Adair 1810'un Şubat'ında St. Petersburg ile bağ kurabildi. Adair'in Fransa'nın iki yüzlülüğünü göstermeye çalışmasının yanında Schönbrunn Antlaşması sonrası Polonya konusunda yaşanan Fransa ve Rusya arasındaki sorunlar ve Napoleon'un Avusturya prensesi ile evlenmesi Rusya'da Fransa ekseninden önlenemeyecek bir kaymanın başlamasına neden oldu. Rusya her ne kadar Osmanlı Devleti ile bir barış yapma teklifinde bulunsa da Prenslikler konusundaki ısrarı bu barışın II. Mahmud tarafından reddedilmesine ve dolayısıyla savaşın yeniden başlamasına neden oldu.[793] Kurduğu hayalleri gerçekleştirememesi ve Viyana'ya[794] İstanbul üzerinden gitme ihtimalinin kalmaması aynı zamanda Adair'in görev süresinin dolması anlamına gelmekteydi. Yanına kahve ve şerbet alan Adair'i İngiltere'ye götürecek gemi 12 Eylül 1810 günü İstanbul'dan ayrılırken yerine bıraktığı S. Canning odasında tek başına ne yapacağını bilmez bir şekilde göz yaşları dökecek duruma gelmişti.[795]

[793] V. H. Aksan, a.g.e., s.274 ve 280

[794] Adair Osmanlı Devleti ile barış yapıp İstanbul'a geldikten sonra Viyana'ya elçi olarak atanmıştı. Fakat Viyana'nın 13 Mayıs'ta Napoleon tarafından işgali bu durumu imkânsız kılmıştı. Bu konuda bkz. R. Adair, *a.g.e.*, s. XXIII

[795] A. Cunningham, *a.g.e.*, s.132-138

Sonuç

5 Ocak 1809 tarihi, sadece Kale-i Sultani Antlaşması'nın tarihi değil aynı zamanda uzun zamandan beri Bab-ı Ali'nin devam eden yalnızlığının da sona erdiği tarihti. Denge politikasının bir gerekliliği olarak kendisine müttefik arayışı içerisinde olan Osmanlı Devleti bu antlaşmayla İngiltere ile bir çatışma içerisinde olmadığını kesin olarak beyan ederken aynı zamanda Fransa ve Rusya ittifakından gelebilecek düşmanlığa karşı da en fazla endişe duyduğu krallık donanmasını kendi yanına çekiyordu. Fakat Osmanlı-İngiltere hattındaki bu yakınlaşma her ne kadar tam manasıyla bir ittifak olmasa da Bab-ı Ali bu antlaşma sonucunda olabilecek bir saldırıya karşılık İngiltere'nin desteğini sağlamıştı. İngiltere'nin bu desteği sadece söz konusu saldırı ile sınırlı kalmayıp Rusya karşısında Osmanlı Devleti'nin diplomatik olarak da desteklenmesini kapsamaktaydı. Özellikle İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gözeten bir barışı sağlamak için çalışacağına dair söz vermesi ilerleyen süreçte Bab-ı Ali'nin Rusya karşısında İngiltere'yi bir denge unsuru olarak kullanabilmesinin önünü açmaktaydı. Dolayısıyla Bükreş Antlaşması'na giden süreçte Osmanlı Devleti İngiltere'yi yanına çekerek elini güçlendirdi. Antlaşmanın sağladığı bu diplomatik faydaların yanında boğazların kapalılığı ilkesi Akdeniz'de en güçlü donanmaya sahip olan İngiltere tarafından da kabul edildi. Her ne kadar Osmanlı Devleti bu antlaşma ile boğazların savaş gemilerine kapalılığını sağlayacağını İngiltere'ye karşı taahhüt etmiş olsa da böylece bunun sağlanması için İngiltere'nin desteğini sağlıyordu. Rusya'nın Akdeniz'e inmesine karşılık atılan bu adım iki devletin de ortak çıkarlarına uymaktaydı. İlerleyen süreçte boğazların yabancı ülkelerin savaş gemilerine kapalılığı ilkesi İngiltere'nin genel politikası haline gelecekti. Özellikle Mehmet Ali Paşa krizi sonrası Rusya'nın 1833 Hünkar İskelesi ile 1798 ve 1805 ikili ittifak antlaşmalarıyla sahip olduğu hakları yeniden elde etmesi 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne giden süreçte bu maddenin diğer ülkeler tarafından kabul edilmesi için Londra hükümetlerinin mesai harcamasına neden olacaktı. Boğazların kapalılığı ilkesi bazı dönemlerde İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etmese de genel olarak yüzyılın sonuna kadar bu politikayı sürdürmeye çalışacaktı. Buna karşılık Rusya her fırsatta kendisini bu maddenin dışında tutacak ayrıcalık elde etmeye

çalışacaktı. İngiltere'nin ve Rusya'nın bazı dönemlerde bu maddeye olan muhalefetine karşılık Bab-ı Ali daima bu maddenin uygulanması için çaba harcayacaktı.

1809'un hemen başında imzalanan bu barış antlaşması aynı zamanda İngiltere'nin Orta ve Uzak Doğu'da uzun zamandan beri sorunlar yaşadığı ülkelerle ilişkilerini düzeltmek için yapılan antlaşmaların ilkiydi. Hatırlanacağı gibi Avrupa'daki gelişmelerin yanı sıra Hindistan'a karşı olan tehditlerin artması Londra'nın İstanbul ile barış yapmak istemesini sağlayan önemli etkenlerden biriydi. Bu nedenle bu Osmanlı-İngiliz barışını Afganistan ile yapılan barış antlaşması izledi. Londra hâlâ Kafkasya üzerinden Hindistan'a yapılabilecek bir saldırıdan endişelenmekteydi. Hindistan'daki en büyük tehdit olan Tipu Sultan'ın yenilgiye uğratıldıktan sonra vefat etmesi de Londra'nın, Hindistan konusundaki endişelerini bertaraf etmeye yetmemişti. Bu nedenle Londra Osmanlı Devleti ve Afganistan ile barış yapılmış olmasına rağmen İran ile olan ilişkilerini düzeltmeye çalışmaktaydı. Tahran'ın Fransa ile yaptığı ittifaktan beklediğini elde edememesi ve hali hazırda Rusya ile devam eden savaş, 1809 yılında İran-İngiliz barışının imzalanmasına neden oldu. Napoleon'un şark siyaseti ile ulaşmak istediği hedeflerin İngiltere tarafından hayata geçirilmek istenmesi anlamına gelen bu politika ile Londra, Osmanlı-İran-Afganistan hattında oluşturduğu barış antlaşmaları ile Hindistan için kuzeyde bir koruma kalkanı oluşturmayı amaçlamaktaydı. Her ne kadar bu barış antlaşmaları şimdilik Fransa'ya karşı oluşturulmuş olsa da ilerleyen süreçte bu politika Rusya'nın bölgeye yayılmasının önüne geçilmesi için uygulanmaya çalışılacaktı.

İlk olarak Akdeniz daha sonra da Hindistan'daki çıkarlarını korumak için İstanbul ile yakınlaşma ihtiyacı duyan Londra'nın bu politikalarına karşılık toprak bütünlüğünü korumak için denge politikası uygulamak ihtiyacı hisseden İstanbul'un çıkarları da şimdilik Londra ile uyuşmaktaydı. Fransa ve Rusya tehditlerine karşı oluşan bu Osmanlı-İngiliz yakınlaşması yüzyılın sonuna kadar -bazı dönemlerde kesilse de- devam edecekti. Hatta İngiltere Bab-ı Ali'nin başlattığı reform hareketlerini ve Tanzimat sürecinde yapılan reformları bi'l-fiil teşvik etmiş ve desteklemiştir.

Çalışmaya son noktayı koymadan önce Osmanlı diplomatları üzerine birkaç söz söylemek yerinde olacaktır. Osmanlı ordusunun bir diplomatik araç olmaktan çıkması ve Osmanlı Devleti'nin 1699 sonrası giderek Avrupa diplomasisine tabi olmasına paralel olarak yükselmeye başlayan Kalemiye bürokratları giderek Osmanlı diplomasisine egemen olmaya başlamıştı. Her ne kadar yurt dışında açılan mukim elçiliklerde istenilen başarı elde edilememiş olsa da XIX. yüzyılın başında Avrupa diplomasisi konusunda -yabancı dil hariç- bilgi sahibi önemli kişiler yetişmişti. Bu çalışmada Vahid Efendi örneğinde görüldüğü gibi Avrupa meslektaşları kadar uluslararası gelişmelerden haberdar ve diplomatik manevra yeteneğine sahip -sayıları az olsa da- Osmanlı diplomatları mevcuttu. Tanzimat'ın önemli diplomatları olan Mustafa Reşid, Âli ve Fuat paşalardan önce Vahid ve Galip efendiler gibi Osmanlı diplomatları bu konuda Avrupalı meslektaşlarından aşağı kalmıyordu.

KAYNAKÇA

Yayınlanmamış Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Kamil Kepeci (KK)

60/5

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HAT)

1367/54128, 1355/53049, 37/1864, 1357/53222, 237/13181, 237/13181, 250/14149, 836/37731, 1356/53120, 1356/53158, 1361/53573, 1356/53134, 1360/5,567, 1366/54117, 1280/49593, 1279/49573, 1363/53824, 1358/53344, 248/14068, 127/5229, 1363/53821, 1363/53803, 252/14357, 258/14915, 1346/52624-C, 1346/52624-D, 276/16191/D, 276/16191-C, 276/16191, 1346/52624, 1366/54109, 1357/53243-B, 1357/53243-C, 275/16189, 275/16189-B; 275-16189-A, 1501/99, 1417/57958, 342/19550, 260/14969, 1362/53703, 1191/46894, 1349/52716-B, 1349/52716-C, 1358/53335, 1362/53749, 1279/49573-D, 1352/52820, 851/38144, 949/40824-C, 1354/52932-A, 1354/52932-B, 1354/52932-C, 1277/49540, 1277/49540-B, 1277/49540-C, 1290-50079, 1180/46612-B, 1346/52620, 1359/53381, 1289/50054, 32/1538, 143/5971, 851/38122, 1365/54051, 851/38135, 851/38110, 851/38128, 851/38134, 851/38141, 851/38138, 851/38140, 851/38143, 851/38111, 1357/53249, 1363/53799, 851/38117, 1356/53085, 1362/53717, 851/38129, 1361/53631, 1009/42400-F 1009/42400-D, 851/38131, 853/38187, 851/38139 852/38164, 948/40781, 851/38124, 241/13532, 852/38166, 1347/52867, 851/38118, 851/38133, 851/38127, 1360/53562, 1170/46292, 851/38116, 851/38123, 851/38132, 247/13964, 851/38126, 851/38136, 851/38137, 1170/46293, 851/38125, 1010/42407, 851/38114

Yayınlanmış Kaynaklar

A Brief Memoir of the Life and Writings of the Late Lieutenant-Colonel William Martin Leake, Whittingham ve Wilkins, Londra, 1864

Adair, Robert, *Historical Memoir of a Mission to the Court of Vienna in 1806*, Longman-Brown-Green-Longmans, Londra, 1844

_____, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-9, with Dispatches and Offical Documents*, Londra, 1845, c. I

Ahmet Câvid, *Ahmet Câvid Bey'in Müntehabâtı*, haz. Adnan Baycar, Yeditepe Yay., İstanbul, 2004

Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Matba-yı Amire, 1293, c. XIII-IX

Beyhan, Mehmet Ali, *Saray Günlüğü 1802-1809*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2007

Bişgin, Osman Nihat, *Seyyid Ali Efendi'nin Fransa Sefareti (1797-1802)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2016

Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, ed. Mehmet Ali Ali Beyhan, TTK Yay., Ankara, 2003

Collingwood, Newham, *A Slection from the Puplic and Private Correspondence of Vice-Admiral Lord Collingwood, Interspesed with Memoirs of His Life*, Londra, 1827, c. II

Çağlar, Erol, *Mehmed Emin Vahid Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere İle Yapıalan Görüşmelere Dair Takriri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2002

Deans, William, *History of the Ottoman Empire from the Earliest Period to the Present Time*, A. Fullarton, Londra-Edinburgh, 1854

Derin, Fahri Ç., "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe," *Tarih Dergisi*, sayı: 27, 1973, s.99-110

Esad Efendi, *Teşrifa-ı Kadime, Osmanlılarda Töre ve Törenler*, Açıklamalarla sadeleştiren: Yavuz Ercan, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1979

Eton, W., *A Survey of the Turkish Empire*, Londra, 1798

Gazzizâde Abdullatif Efendi, *Vekâyi'-i Baba Paşa Fî't-Târîh*, yay. haz. Salih Erol, TTK Yay., Ankara, 2013

Günay, Bekir, *Paris'te Bir Osmanlı, Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2009

Hopkins, David, *The Dangers of British India from French Invasion and Missionary Establishments*, Black, Parry and Kingsbury, Londra, 1809

Karal, Enver Ziya, *Halet Efendinin Paris Büyük Elçiliği, 1802-1806*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1940

Malhasyan, Silvart-Yıldız, Aysel, "Bir Rahibin Kaleminden Alemdar Mustafa Paşa'nın Sarrafı Manuk Mirzayan Bey", *Cihannüma*, sayı: III/1, Temmuz 2017, s.123-172

Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, yay. haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, c. III, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996

Metternich, Prince Richard, *Memoirs of Prince Metternich, 1773-1815*, İngilizce'ye çev. Aleksander Napier, Richard Bentley and Son, Londra, 1880, c. II

Muâhedât Mecmûası, TTK Yay., Ankara, 2008, c. I

Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK Yay., Ankara, 1987, c. III-IV

Mütercim Ahmed Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2015

Oğulukyan, Georg, *Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyanları: III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1972

Paget, Augustus B., *The Paget Papers Diplomatic and Other Correspondence of the Right Hon. Sir Arthur Paget, G.C. B. 1794-1807*, William Heinemann, Londra, 1896, c. II

Şani-zade Mehmet 'Ata'ullah Efendi, *Şani-zade Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008

Tayyâr-zade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn*, haz. Mehmet Arslan, Kitapevi Yay., İstanbul, 2010, c. III

Araştırma Eserler

"Consuls of the Dardanelles and Gallipoli", *Callaborative Online Research Project*, February 2013, http://www.levantineheritage.com/pdf/Consuls_of_the_Dardanelles.pdf, s.1-102

A Century of Russian Foreign Policy, 1814-1914, The Lippincott History Series, Philadelphia-New York, 1964

Aaslestad, Katherine B., "Revisiting Napoleon's Continental System: Consequences of Economic Warfare", *Revisiting Napoleon's Continental System, Local, Regional and European Experiences*, ed. Katherine B. Aaslestad ve Johan Joor, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s.1-14

Acar, Kezban, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*, İletişim Yay., İstanbul, 2014

Agoston, Gabor, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.128-153

Akçura, Yusuf, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, XVIII. ve XIX. Asırlarda*, TTK Yay., Ankara, 1988

Akopian, Regina, *The Great Powers and the Establishment of Security Regimes, The Formation of the Concert of Europe, 1792-1815*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, New Jersey Devlet Üniversitesi, New Jersey, 2008

Aksan, Virginia H., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2011

Akşin, Sina, "Siyasi Tarih, 1789-1908", *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti, 1600-1908*, ed. Sina Akşin, Cem Yay., İstanbul, 2002, c. III, s.77-187

Aktepe, Münir, "Abdülhamid I" *DİA*, c. I, yıl: 1988, s.213-216

Akyıldız, Ali, "Padişahın Otoritesinin Tartışmaya Açılması: Sened-i İttifak", *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.83-102

Alder, G. J., "Britain and the Defence of India-The Origins of the Problem 1798-1815", *Journal of Asian History*, c. VI, sayı: 1, 1972, s.14-44

Altundağ, Şinasi, "1841 Boğazlar Mukavelesi Büyük Devletlerin Akdeniz'de Mücadelesi (1839-1841) ve İngiltere'nin Palmerston'un Politikasiyle Kat'i Zaferi", *C. H.P. Konferanslar Serisi Kitap: 5*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1939

Amini, Iradj, "Napoleon and Persia", *İran*, yıl: 1999, c. XXXVII, s.109-122

Anderson, Matthew Smith, "British Public Opinion and the Russian Campaign of 1812", *The Slavonic and East European Review*, c. XXXIV, sayı: 83, Haziran 1956, s.408-425

_____, *Doğu Sorunu, 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir Deneme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010

_____, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919*, Routledge, Londra, 2013

Andreeva, Elena, *Russia and Iran in the Great Game*, Ravelogues and Orientalism, Routledge, New York, 2007

Arapyan, Kalost, *Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın Tarihi*, çev. Esat Uras, TTK Yay., Ankara, 1943

Arıkan, Sema, "Ebubekir Ratib Efendi", *DİA*, c. X, yıl: 1994, s.277-278

Armani, Henry John, *The Russian Annexation of the Kingdom of Imeretia, 1800-1815: In the Light of Russo-Ottoman Relations*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown Üniversitesi, Washingto, 1970

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yay., İstanbul, 2010

Aslantaş, Selim, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu, 1804-1813, *Uluslararası İlişkiler*, c. VI, sayı: 21, Bahar 2009, s.109-136

_____, *Osmanlıda Sırp İsyanları: 19. Yüzlılın Şafağında Balkanlar*, Kitapevi Yay., İstanbul, 2007

Atkin, Muriel, *Russia and Iran, 1780-1828*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980

Aydın, Mustafa, "III. Selim Zamanında Kafkasya", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.367-390

Ayyıldız, Kemal, *Mısır'ın 1798'de İşgaline Dair Mükâleme Mazbataları Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012

Bağış, Ali İhsan, "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasisinin Çaresizliği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara, 1999, s.45-54

_____, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar, Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1983

Bahçeci, Yahya, "İngiltere Başbakanı Genç William Pitt ve Özi Krizi", *Tarihin Peşinde (Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi),* yıl: 2014, sayı: 12, 359-379

Bayur, Hikmet, "Maysor Sultanı Tipu ile Osmanlı Padişahlarından I. Abdülhamid ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma", *Belleten,* c. XII, sayı: 47, Ankara, 1948, s.617-654

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, yay. haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2012

Beydilli, Kemal, "Alemdar Mustafa Paşa, 1765-1808", DİA, c. II, yıl: 1989, s.364-365

_____, "Boğazlar Meselesi", *DİA*, c. VI, yıl: 1992, s.266-269

_____, "Hafız İsmâil Paşa, 1758-1807", *DİA*, yıl: 2001, c. XXIII, s.116-117

_____, "III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.27-58

_____, "Kabakcı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şer'iyye, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 4, İstanbul, 2001, s.31-48

_____, "Kapakçı İsyanı", *DİA*, c. XXIV, yıl: 2001, s.8-9

_____, "Korsika ve Osmanlı Devleti", *İlmi Araştırmalar*, 4, İstanbul, 1996, s.17-46

_____, “Küçük Kaynarca’dan Tanzimat’a Islahat Düşünceleri”, *İlmi Araştırmalar,* VIII, 1999, s.25-64

_____, “Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti Tarihi,* ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İstanbul, 1999, s.66-135

_____, “Mahmud II”, *DİA*, c. XXVII, yıl: 2003, s.352-357

_____, “Mustafa IV”, *DİA*, c. XXXI, yıl: 2006, s.283-285

_____, “Mühendishane-i Bahri Hümayun”, *DİA,* c. XXXI, yıl: 2006, s.514-516

_____, “Mühendishane-i Berri Hümayun”, *DİA,* c. XXXI, yıl: 2006, s.516-518

_____, “Nizam-ı Cedid”, *DİA,* c. XXXIII, yıl: 2007, s.175-178

_____, “Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifâklar ve Siyâsî Ahlâk, 1790-1856”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara 1999, s.35-44

_____, “Pehlivan İbrâhim Paşa”, *DİA*, c. XXXIV, yıl: 2007, s.222-223

_____, “Selim III”, DİA, c. XXXVI, yıl: 2009, s.420-425

_____, “Seyyid Ali Efendi”, *DİA*, c. XXXVII, yıl: 2009, s.45-47

_____, “Tepedelenli Ali Paşa”, *DİA*, c. XXXX, yıl: 2011, s.476-479

_____, “Yaş Antlaşması”, *DİA,* c. XXXXIII, yıl: 2013, s.343-347

_____, “Ziştovi Antlaşması”, *DİA,* c. XXXXIV, yıl: 2013, s.467-472

_____, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826),* yay. Muhittin Salih Eren, Eren Yay., İstanbul, 1995

_____, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1981

Bindoff, S. T.-Smith, E. F. Malcolm-Webster, C. K., *British Diplomatic Representatives, 1789-1852,* Butler and Tanner, Londra, 1934, c. I

Black, Jeremy, "Devrim ve Napoleon Savaşları", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.233-279

_____, *Britain as a Military Power, 1688-1815*, UCL Press, Londra, 2002

_____, *Cambridge Illustrated Atlas Warfare Renaissance to Revolution 1492-1792*, Cambridge University Press, Cambridge 1996

_____, *European Warfare, 1660-1815*, UCL Press, Londra, 1994

_____, *Savaş ve Dünya, Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, çev. Yeliz Özkan, Dost Yay., Ankara, 2009

_____, *Trade, Empire and British Foreign Policy, 1689-1815, The Politics of a Commercial State*, Routledge, New York, 2007

Boogert, Maurits H. Van den, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi, 18. Yüzyılda Kadılar, Konsoloslar ve Beratlılar*, çev. Ali Çoşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2014

Bostan, İdris, "Korfu", *DİA*, c. XXVI, yıl: 2002, s.201-202

Bröckling, Ulrich, *Disiplin, Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi*, çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001

Bruun, Geoffrey, "The Balance of Power During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.250-274

Bruun, Geoffrey, *Europe and the French Imperium, 1799-1814*, Harper and Brothers Puplishers, New York-Londra, 1938

Bunbury, Henry, *Great War with France From 1799 to 1810*, Richard Bentley, Londra, 1854

Burke, Edmund, *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler*, çev. Okan Arslan, Kadim Yay., Ankara, 2016

Burrows, Simon, "British Propaganda for Russia in the Napoleonic Wars: the 'Courier d'Angleterre'", *New Zealand Slavonic Journal*, 1993, s.85-100

Butterfield, H., *The Peace Tactics of Napoleon, 1806-1808*, Cambridge University Press, Cambridge, 1929, s.315-338

Büyükkara, Mehmet Ali, "Vehhabilik", *DİA,* Ankara, c. XXXXII, yıl: 2012, s.611-615

Capefigue, M., *The Diplomatists of Europe*, G. W. Nickisson Londra, 1945

Carr, Raymond, "Spain and Portugal, 1793 to1840", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.439-461

Clausewitz, Car Von, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yay., İstanbul

Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008

Cole, Juan, *Napoleon's Egypt Invading the Middle East*, Palgrave Macmilln, New York, 2007

Come, Donald R., "French Threat to British Shores, 1793-1798", *Military Affairs*, c. XVI, sayı: 4, Kış 1952, s.174-188

Connelly, Owen, *The War of the French Revolution and Napoleon, 1792-1815*, Routledge, Londra-New York, 2006

Costache, Stefania, *At the End of Empire: Imperial Governance, Inter-Imperial Rivalry and "Autonomy" in Wallachia and Moldavia (1780s-1850s)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Illinois Üniversitesi, İllinois, 2013

_____, "From Ruscuk to Bessarabia: Manuk Bey and the Career of an Ottoman-Russian Middleman at the Beginning of the 19th Century", *Cihannüma*, sayı: III/1, Temmuz 2017, s.23-43

Courtney, W. P., "Sir Robert Adair", *Oxford Dictionary of National Biography*, revize eden: H. C. G. Matthew, https://doi.org/10.1093/ref:odnb/84

Crawley, C. W., "The Near East and the Ottoman Empire, 1789-1830" *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.525-551

Cunningham, Allan, "Robert Adair and the Treaty of the Dardanelles", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* Ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.103-143

_____, "The Ochakov Debate", *Anglo-Ottoman Encounters in Age of Revolution Collected Essays,* Ed. Edward Ingram, Frank Cass, Londra, 1993, s.1-31

Çağman, Ergin, *III. Selim'e Sunulan Islahat Lahiyaları*, Kitapevi Yay. İstanbul, 2010

Çelik, Yüksel, "III. Selim Devrinde Mısır'da Osmanlı-İngiliz Rekabeti, 1798-1807", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.351-366

Çetin, Atilla, "Mehmed Emin Vahid Efendi", *DİA*, yıl: 2003, c. XXVIII, s.468-469

Dakin, D., "The Breakdown of the Old Regime in France", *The New Cambridge Modern History,* ed. A. Goodwin, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, c. VIII, s.592-617

Danacı-Yıldız, Aysel "III. Selim'in Katilleri", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XXXI, İstanbul, 2008, s.54-92

_____, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident: A Study of the May 1807 Rebellion*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2008

Danişmend, İsmail Hakkı, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV-V Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972

Davis, Brian L., "Rus Askerî Gücünün Gelişimi, 1453-1815", Top Tüfekve Süngü, Yeniçağ'da Savaş Sanatı 1453-1815, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.154-188

Demiroğlu, Hasan, "Fransız İhtilali Sonrası Çarlık Rusyası'nın Balkan Siyaseti", *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, Mart-Haziran 2015, c. III, sayı: 68, s.2807-2817

Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi, Gelişim Yay., c. IV

Djıvara, Trandafir G., *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkınsa Yüz Proje (1281-1913),* çev. Pulat Tacar, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017

Doğan, Muzaffer, "III. Selim Döneminde Devlet Teşkilatına Dair Bazı Düzenlemeler", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.79-104

Dönmez, Ahmet, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2006

Driault, Edouard, "The Coalition of Europe Against Napoleon", *The American Historical Review*, c. XXIV, sayı: 4, Temmuz 1919, s.603-624

_____, *Napoleon'un Şark Siyaseti, Selim-i Salis, Napoleon, Sebastiani ve Gardane*, çev. Mehmed Fuad Köprülüzade, TTK Yay., Ankara, 2013

_____, *Şark Mes'elesi, Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar*, çev. Nafiz, yay. haz. Emine Erdoğan, Berikan Yay., Ankara, 2010

Ductos, Jacques, "The Foreign Conspiracy Against The Franch Revolution", *Ten Essays on Franch Revolution*, ed. T. A. Jackson, The Bookman, Caltutta, 1946, s.34-47

Duff, Christopher, *Austerlitz 1805*, Cassell Military Paperbacks, Londra, 1977

_____, *Russia's Military Way to the West Origins and Nature of Russian Military Power 1700-1800,* Routledge & Kegan Paul, Londonn, 1981

Dufraise, Roger, *Napoleon*, Fransızcadan çev. Steven Englund, Mcgraw-Hill, New York, 1992

Duggan, Stephen Pierce Hayden, *The Eastern Question, A Study in Diplomacy*, The Colombia University Press, New York, 1902

Dykstra, Darrell, "The Franch Occupation of Egypt 1798-1801", *The Cambridge History of Egypt*, ed. M. W. Daly, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, c. II, s.113-138

Edwards, H. Sutherland, *Russian Projects against India, from the Czar Peter to General Skobeleff*, Remington, Londra, 1885

Eğilmez, Mustafa, "Tarihî Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahid Paşa", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5, Kütahya, 2001, s.552-562

Ekedahl, Waldemar, "The Principal Causes of the Renewal of the War between England and France in 1803", *Transactions of the Royal Historical Society*, c. VIII, 1894, s.181-201

Ellis, Geoffrey, *The Napoleonic Empire*, Palgrave Macmillan, New York, 2003

Emecen, Feridun, "Akka", *DİA*, c. II, yıl: 1989, s.265-267

_____, "Cezzâr Ahmed Paşa", *DİA*, c. XII, yıl: 1993, s.516-518

_____, "İsmail", *DİA*, c. XXIII, yıl: 2001, s.82-84

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, TTK Yay., Ankara, 1953, c. I

Erkin, Feridun Cemal, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi,* Basnur Matbaası, Ankara, 1968

Ertekin, Işık, *Kili Kalesi (1767-1792*), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2015

Eversley, L., *The Partions of Polond*, Fisher Unwin Yay., London, 1915

Fedorak, Charles John, "The Royal Navy and British Amphibious Operations during the Revolutionary and Napoleonic Wars", *Military Affairs*, c. LII, sayı: 3, Temmuz 1988, 141-146

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu, Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017

Findley, Carter V., *Modern Türkiye Tarihi, İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007*, çev. Güneş Ayas, Timaş Yay., İstanbul, 2014

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform, Bâbıâli, 1789-1922*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2014

Fitzgibbon, Michael Edward, *Alexander I and the Near East: The Ottoman Empire in Russia's Foreign Relations, 1801-1807*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ohia State Üniversitesi, Ohia, 1974

Fortescue, J. W., *A History of British Army*, c. IV/I, Macmillan, Londra, 1915

Fremont-Barnes, Gregory, *Nile 1798 Nelson's First Great Victory*, Osprey Puplishing, Oxford-Newyork, 2011

Fremont-Barnes, Gregory-Fisher, Todd, *The Napoleonic Wars, The Rise and Fall of an Empire*, Osprey Puplishing, Oxford, 2004

Gallaher, John G., "The Prussian Regiment of the Napoleonic Army", *The Journal of Military History*, c. LV, sayı: 3, s.331-344

Gaxotte, Pierre, *Fransız İhtilali Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İstanbul, 1969

Gencer, Ali İhsan, "Abdurrahim Muhib Efendi", *DİA*, c. I, yıl: 1988, 1988, s.292-293

_____, "Osmanlı Bahriyesinde Yapılan Yeniliklerin Devlet Siyasetine Etkileri", *Türk Dış Politikası*, Osmanlı Dönemi, ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yay. İstanbul, 2010

Gezer, Ömer, "Osmanlı Başkentinde İngiltere-Fransa Rekabeti: Danderino'nun Garip Hikâyesi", *Toplumsal Tarih*, 2013/12, c. CCXXXX, s.18-30

_____, *Osmanlı Diplomasisinde Denge Politikası (1774-1829)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006

Gibbs, N. H., "Armed Forces and the Art of War", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.60-76

Glover, Richard, "The French Fleet, 1807-1814; Britain's Problem; and Madison's Opportunity", *The Journal of Modern History*, c. XXXXIX, sayı: 3, Eylül 1967, s.233-252

Godechot, Jacques, "The Internal History of France During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.275-306

Goodwin, A., "Reform and Revolution in France: Oktober 1789-February 1793", *The New Cambridge Modern History*, ed. A. Goodwin, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, c. VIII, s.695-713

Goryanof, Sergey, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, Ötüken Yay., İstanbul 2006

Gosu, Armand, "The Third Anti-Napoleonic Coalition and the Sublime Porte", International Journal of Turkish Studies, c. IX, 2003, s.199-237

Gönen, Yasemin Saner, "III. Selim Döneminde Rusya'da İkamet Elçiliği Açma Niyeti", Tarih ve Toplum, sayı: 19, yıl: 1993

_____, *The Integration of the Ottoman Empire into the European State System During the Reign of Sultan Selim III*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1991

Grainger, John D., *The Amiens Truce, Britain and Bonaparte, 1801-1803*, The Boydell Yay., Woodbridge, 2004

Groot, Alexander H. De, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected With The British and Dutch Embassies at İstanbul, 1785-1829", *Friends and Rivals in The East: Studies in Anglo-Dutch Reletions in The Levant From The Seventeenth to The Early Nineteenth Century*, ed. Alastair Hamilton, Alexander H. De Groot ve Maurits H. van den Boogert, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2000

Güler, Mustafa, *Cezzar Ahmed Paşa ve Akkâ Savunması*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013

Güner, Selda, *Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil, Vehhabi-Suudiler (1744-1819)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2013

Gvosdev, Nikolas K., *Imperial Policies and Perspectives towards Georgia, 1760-1819*, Palgrave Macmillan, Londra, 2000

Haddad, George A., "A Project fort the Independence of Egypt, 1801", *Journal of the American Oriental Society*, c. LXXXX, sayı: 2, 1970, s.169-183

Hale, William, *Türk Dış Politikası, 1774-2000*, çev. Petek Hale, Mozaik Yay., İstanbul, 2003

Hamilton, Keith-Langhorne, Richard, *The Practice of Diplomacy, Its Evolution, Theory and Administration*, Routledge, New York, 2011

Hardman, William, *History of Malta, During the Period of the French and British Occupations, 1798-1815*, ed. ve not: J. Holland Rose, Longmans, New York-Bombay ve Calcutta, 1909

Harman, Chris, *Halkların Dünya Tarihi Taş Devri'nden Yeni Binyıla*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, 2013

Hassall, Arthur, *The Making of The British Empire, 1714-1832*, Blackie and Son, Londra, 1896

Hatton, Ragnhild, "Charles XII And The Great Northern War", *The New Cambridge Modern History*, ed. J.S. Bromley, Cambridge University Press, Londra, 1970, c. VI, s.648-680

Hayes, Carlton J. H., *A Political and Social History of Modern Europe*, The Macmillan, New York, 1916, c. I

Headlam-Morley, James, *Studies of Diplomatic History*, Methuen and Co. Londra, 1930

Herbette, Maurice, *Fransa'da ilk Daimî Türk Elçisi: Moralı Esseyit Ali Efendi (1797-1802)*, çev. Erol Ünyepazarcı, Pera Yay., 1997

Heyman, Neil M., "France Against Prussia: The Jena Campaign of 1806", *Military Affairs*, c. XXX, sayı: 4, Kış 1966-1967, s.186-198

Hippler, Thomas, "The Franch Army, 1789-1814, Volunteers, Pressed Soldiers, and Conscripts", *Fighting for a Living, A Comparative History Military Labour 1500-2000*, ed. Erik-Zan Zürcher, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2013, s.419-445

Hobsbawm, Eric J., *Fransız Devrimi'ne Bakış, İki Yüzyıl Sonra Marseillaise'in Yankıları*, çev. Osman Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009

Hosking, Geoffrey, *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, çev. Kezban Acar, İletişim Yay., İstanbul, 2015

Houtte, A. J. Van "The Low Countries", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.462-480

Howard, Robert, *The Second Partition of Poland*, Harvard University Press, Cambridge, 1915

Hurewitz, J. C., "The Background of Russia's Claims to the Turkish Straits: A Reassessment", *Belleten*, TTK Yay., c. XXVIII, Ankara, 1964, s.459-497

Hurewitz, J. C., "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century", *Belleten*, c. XXV, sayı: 99, Ankara, 1961, s.455-46

_____, *Diplomacy in the Near and Middle East, A Documentary Record: 1535-1914*, D. Van Nostrand Com., New York, 1956

Ingram, Edward, "A Prewiew of the Great Game in Asia – III: The Origins of the British Expadition to Egypt in 1801", *Middle Eastern Studies*, c. IX, sayı: 3, Ekim 1973, s.296-314

_____, "A Prewiew of the Great Game in Asia – IV: British Agents in the Near East in the War of the Second Coalition, 1798-1801", *Middle Eastern Studies*, c. X, sayı: 1, Ocak 1974, s.15-35

_____, "A Prewiew of the Great Game in Asia –II: The Proposal of an Alliance with Afghanistan,1798-1800", *Middle Eastern Studies*, c. IX, sayı: 2, Mayıs 1973, s.157-174

_____, "A Scare of Seaborne Invasion: The Royal Navy at the Strait of Hormuz, 1807-1808", *Military Affairs*, c. XXXXVI, sayı: 2, Nisan 1982, s.64-68

_____, "An Aspiring Buffer State: Anglo-Persian Relations in the Third Coalition, 1804-1807", *The Historical Journal*, c. XVI, sayı: 3, Eylül, 1973, s.509-533

_____, “From Trade to Empire in the Near East: III: The Uses of the Residency at Baghdad, 1794-1804”, *Middle Eastern Studies*, c. XIV, sayı: 3, Ocak 1978, s.277-306

_____, “From Trade to Empire in the Near East-I: The End of the Spectre of the Overland Trade, 1775-1801”, *Middle Eastern Studies*, c. XIV, sayı: 1, Ocak 1978, s.1-21

_____, “Illusions of Victory: The Nile, Copenhagen, and Trafalgar Revisited”, *Military Affrairs*, c. XXXXVIII, sayı: 3, Temmuz 1984, s.140-143

_____, “The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt-IV: Occupation and Withdrawal, 1801-3, *Middle Eastern Studies*, c. XXXI, sayı: 2, Nisan 1995, s.317-346

_____, “The Geopolitics of the First British Expedition to Egypt-I: The Cabinet Crisis of September 1800”, *Middle Eastern Studies*, c. XXX, sayı: 3, Temmuz 1994, s.435-460

Issawi, Charles, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa Ekonomisindeki Yeri (1600-1914): Bazı Gözlemler ve Sorunlar”, *Osmanlı ve Dünya, Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri*, haz. Kemal Karpat, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006, s.155-170

Işıksel, Güneş, “II. Selim’den III. Selim’e Osmanlı Diplomasisi: Birkaç Saptama”, *Nizam-ı Kadim’den Nizam-ı Cedid’e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.315-338

İnalcık, Halil, “İmtiyâzât”, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İSAM Yay., Ankara, 2017, s.165-190

_____, “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye Tarihi Araştırmaları II özel sayısı*, s.1-65

_____, “Osmanlı’nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticâret”, *Doğu Batı*, Ağustos 2003, s.237-266

_____, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu”, *Belleten*, c. 28, sayı: 112, Ekim 1964, s.603-622

_____, “The Question of the Closing of the Black Sea Under the Ottoman”, *Symposium on the Black Sea*, Birmingham, 18-20 Mart 1978, Arkheion Pontus, 35, Atina, 1979, s.74-112

_____, “Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları”, *Doğu Batı, Makaleler II*, Ankara, 2016

_____, “Yaş Muahedesinden Sonra Osmanlı-Rus Münasebetleri Rasih Efendi ve General Kutuzof Elçilikleri”, AÜ-*DTCFD*, IV/2, s.195-203

İsmail, Fehmi, “1807’de Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri”, *İÜED Tarih Dergisi*, sayı: 30, 1976, s.23-38

_____, *The Diplomasic Reletions of the Ottoman Empire and the Great European Powers From 1806 to 1821*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra, 1975

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İlhan Durdu-Gülçin Tunalı-Haşim Koç, Küre Yay., İstanbul, 2013, c. I

_____, *Russia’s Balkan Entanglements 1806-1914*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 1774-1912*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2017, c. V

Kabakcı, Enes, “Napoleon Bonaparte’ın Mısır Seferi (1798-1801)”, *Nizam-ı Kadim’den Nizam-ı Cedid’e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.339-350

Kant, Immanuel, “Aydınlanma Nedir”, Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar*, çev-Önsöz-Açıklamalar: Nejat Bozkurt, Sentez Yay., İstanbul, 2015, s.313-326

Karaer, Nihat, “Abdurrahim Muhib Efendi’nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde Osmanlı-Fransa Diplomasi İlişkileri”, *OTAM*, sayı: 30, Güz 2011

Karal, Enver Ziya, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1938

_____, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 2007, c. V

_____, *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları Nizam-ı Cedit 1789-1807*, TTK Yay., Ankara, 1988

Keep, John L. H., *Soldiers of the Tsar, Army and Society in Russia, 1462-1874*, Clarendon Press, Oxford, 1985

Keleş, Erdoğan-Erçoşkun, Tülay, "Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan", Tarih Araştırmaları Dergisi, c. XXXIII, sayı: 56, Yıl: 2014, s.265-318

Kenan, Seyfi, "III. Selim Dönemi Eğitim Anlayışında Arayışlar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.129-164

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri, 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*, çev. Birtane Karanakça, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1998

Kılıç, Ahmet, *Mehmed Emin Vahid Paşa Hayatı, Eserleri, Vakfiyesi ve Kütüphanesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 2016

Koç, Yunus-Yeşil, Fatih, *Nizâm-ı Cedîd Kanunları, 1791-1800*, TTK Yay., Ankara, 2012

Koloğlu, Orhan, "Fransız Devrimin Osmanlı Diplomasisinde Yarattığı Hareketlilik", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara, 1999, s.13-20

Köprülü, Orhan F., "Mehmed Said Galib Paşa", *DİA*, 1996, c. XIII, s.329-331

Köremezli, İbrahim, "Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)", *Osmanlı Askeri Tarihi*, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yay., İstanbul, 2017, s.249-286

Köse, Osman, "Hindistan'dan İngilizleri Kovma ve Yeni Bir Sömürge Kurmaya Yönelik Prejesi: Fransa-Rusya Gizli Görüşmeleri (1800), *History Studies*, c. 4/3, Ekim 2012, s.83-94

_____, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, TTK Yay., Ankara, 2006

Kulsrud, Carl J., "The Seizure of the Danish Fleet, 1807: The Background", *The American Journal of International Law*, c. XXXII, sayı: 2, Nisan 1938, s.280-311

Kuran, Ercüment, "1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Elçiliklerinin Diplomatik Faaliyetleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, yay. haz. İsmail Soysal, TTK Yay., Ankara 1999, s.55-61

_____, "III. Selim Zamanında Türkiye'nin Çağdaşlaşması ve Fransa", *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Derleyen: Mümtaz'er Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1994, s.51-58

_____, "Osmanlı Devleti'nin Londra Maslahatgüzarı Mehmet Sıtkı Efendi, 1803-1811", *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan* TTK Yay., Ankara, 1988, s.39-45

_____, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya ve Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK Yay., Ankara, 2014

Kütükoğlu, Mübahat S., "Avrupa Tüccarı", DİA, c. IV, yıl: 1991, s.159-160

_____, "Hayriye Tüccarı", DİA, c. XVII, yıl: 1998, s.64-65

_____, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul, 1994

Laidlaw, Christine, *The British in the Levant, Trade and Perceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Tauris Acedemic Studies, Londra-New York, 2010

_____, *The British in the Levant, Trade and Persceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Tauris Acedemic Studies, Londra ve New York, 2010

Lane-Poole, Stanley, *The Life of the Right Honurable Stratford Canning*, Longmans, Londra 1888, c. I

LeDonne, John P., *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831*, Oxford University Press, New York, 2004

Lefebvre, Georges, *Napoleon From 18 Brumaire to Tilsit, 1799-1807*, Fransızca'dan çev. Henry F. Stockhold, Columbia University Press, New York, 1969

Lewis, Bernard, "The Impact of Franch Revolution on Turkey", *Journal of World History*, Yıl: 1953, c. I, sayı: 1, s.105-125

_____, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yay., Ankara, 2010

_____, *The Müslim Discovery of Europe*, W.W. Norton, New York, 2001

Lokke, Carl Ludwig, "French Dreams of Colonial Empire under Directory and Consulate", *The Journal of Modern History*, c. II, sayı: 2, Haziran 1930, s.237-250

Ludwig, Emil, *Napoleon*, çev. Atakan Akçalı, Doruk Yay., İstanbul, 2010

Lynn, John A., "Silahlanan Uluslar (1763-1815*)", Cambridge Savaş Tarihi*, ed. Geoffrey Parker, çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s.207-238

Macfie, C., *The Eastern Question 1774-1913*, Longman, Newyork, 1996

Mackesy, Piers, *British Vicrory Egypt, 1801, The end of Napoleon's Conquest*, Routledge, Londra ve New York, 2001

Madelen, Louis, *Talleyrand, A Vivid Biography of the Amoral, Unscrupulous, and Fascinating Franch Statesman,* çev. Rosalie Feltenstein, J. Rolls Book, Londra, 1948

Madelen, Louis, *The Consulate and the Empire, 1789-1809*, Fransızca'dan çev. E. F. Buckley, William Heinemann, Londra, 1937, c. I

Maguire, Thomas Miller, "Napoleon Against Russia, The Campaign of 1806-1807, December to June", *United Servise Magazine*, Londra, 1906, s.619-630

Mahan, Alfred Thayer, *The Influence of the Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, Sampson Low, Londra, 1892, c. I-II

_____, *The Life of Nelson, The Embodiment of the Sea Power of Great Britain*, John Little Brown, Boston,1897, c. II

Marriot, J. A. R., *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendon Press, Oxford, 1917

McCabe, Joseph, *Talleyrand, A Biographical Study*, Hutchinson, Londra, 1906

McKay, Derec-Scott, H. M., *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Dergâh Yay., İstanbul, 2011

Mcnab, Chris, *Armies of the Napoleonic Wars*, Osprey Puplishing, Oxford, 2009

McNeil, William H., *The Pursuit of Power, Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*, The University of Chicago Press, Şikago, 1982

Meriage, Lawrnce P., "The First Serbian Uprising and the Nineteenth-Century Origins of the Eastern Question", *Slavic Review*, c. XXXVII, sayı: 3, Eylül 1978, s.421-439

Meriage, Paul Lawrence, *Russia and First Serbian Revolution*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana Üniversitesi, İndiana, 1795

Mert, Özcan, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", *DİA*, c. XII, yıl: 1993, s.151-154

Mikhailovsky-Danilevsky, Alexander, *Russo-Türkish War of 1806-1812*, ed. ve çev. Alexander Mikaberidze, The Nafziger Collection, Westchester, 2002

Miller, W., "Europe and the Ottoman Power before the Nineteenth Century", *The English Historical Review*, Oxford University Press, c. XVI, sayı: 63, Temmuz 1901, s.542-471

Moody, Walton Smith, *The Introduction of Military Conscription in Napoleonic Europe, 1798-1812*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Duke Üniversitesi, Michigan, 1972

Morier, J. P.- Baggally, John W., "Russia, Great Britain and Ali Pasha", *The Slavonic and East European Review*, c. XIV, sayı: 41, Ocak 1936, s.441-443

Morkva, Valeriy, *Russia's Policy of Rapprochement with the Ottoman Empire in the Era of the French Revolutionary and Napoleonic Wars, 1792-1806,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2010

Mowat, R. B., *The Diplomacy of Napoleon*, Edward Arnold, Londra, 1926

Muâhedât Mecmûası, TTK Yay., Ankara, 2008, c. I

Naff, Thomas, "Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacyin the Reign of Sultan Selim III, 1789-1807", *Journal of the American Oriental Society*, c. LXXXIII, yıl: 1963, s.295-315

O'Rourke, Kevin H., "War and Welfare: Britain, France, and the United States, 1807-15", *New Perspectives in Economic History, Oxford Economic Papers*, New Series, c. LIX, sayı: S1, 2007, s.8-30

Oman, Charles, *A History of the Peninsular War, From the Treath of Fontainebleau to the Battle of Corunna*, The Clarendon Press, Oxford, 1902

Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2012

Owen, Roger, *Mısır ve Avrupa: Fransız Seferinden İngiliz İşgaline*, çev. Taşkın Temiz, Yöneliş Yay., İstanbul, 1997

Oye, David Schimmelpenninck van der, "Russia, Napoleon and the Threat to British India", *Russia and the Napoleonic Wars*, edi. Janet M. Hartley-Paul Keenan ve Dominic Lieven, Palgrave Macmillan, New York, 2015, s.97-105

Örenç, Ali Fuat, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *DİA*, c. XXXXIII, yıl: 2013, s.384-387

Özcan, Abdulkadir "Hâlet Efendi", *DİA*, c. XV, yıl: 1997, s.249-251

_____, "Sekbân-ı Cedîd", *DİA*, c. XXXVI, yıl: 2009, s.328-329

Öztunç, Hüseyin Baha, *Yedi Ada Cumhuriyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat, 2007

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul, 2004, c. I

Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, çev. Belkıs Çoraklı Dişbudak, Alfa Yay., İstanbul, 2014

Palmer, William, *Yanya Sultanı, Tepedelenli Ali Paşa*, çev. Murat Belge, Milliyet Yay., İstanbul, 1997

Philipson, Coleman-Buxton, Noel, *The Question of Bosphorous and Dardanelles*, Stevens and Havnes, Londra, 1917

Potyemkin, Vladimir, *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tatihi*), çev. Attila Tokaylı, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2015, c. I

Puryear, Vernon J., *Napoleon and The Dardanalles,* University of California Press, California,1951

Ragsdale, Hugy, "The Origins of Bonaparte's Russian Policy", *Slavic Review*, c. XXVII, sayı: 1, Mart 1968, s.85-90

Roach, Elmo E., "Anglo-Russian Relations from Austerlitz to Tilsit", *The International History Review*, c. V, sayı: 2, Mayıs 1983, s.181-200

Rose, J. Holand, "Canning and Denmark in 1807", *The English Historical Review*, c. I, sayı: 41, Ocak 1896, s.82-92

_____, "Canning and the Secret Intelligence from Tilsit, July 16-23 1807", Transactions of the Royal Historical Society, Yeni Seri, c. XX, 1906, s.61-77

_____, "Canning and the Spanish Patriots in 1808", *The American Historcal Review*, c. XII, sayı: 1, Ekim 1906, s.39-52

_____, "The Political Reactions of Bonaparte's Eastern Expedition", *The English Historical Review*, c. XXXXIV, sayı: 173, Ocak 1929, s.48-58

_____, "The Political Reactions of Bonaparte's Eastern Expedition", *The English Historical Review*, c. XXXXIV, sayı: 173, Ocak 1929, s.48-58

_____, "The Struggle with Revolutionary France, 1792-1802", *The Cambridge History of British Foreign Politicy, 1783-1919,* ed. A. W. Ward ve G. P. Gooch, The Macmillan, New York, 1922, c. I

_____, *A Century of Continental History, 1780-1880*, Londra, 1889

_____, *The Life of Napoleon I*, The Macmillan Company, Londra, 1902, c. II

Ross, Steven T., "The Military Strategy of the Directory: The Campaigns of 1799", *French History Studies*, Duke University Press, c. V, sayı: 2, Sonbahar 1967, s.170-187

Rude, G. E., "The Outbreak of The Franch Revolution" *The New Cambridge Modern History,* ed. A. Goodwin, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, c. VIII, s.653-679

Rude, George, *Fransız Devrimi*, çev. Ali İhsan Dalgıç, İletişim Yay. İstanbul, 2015

Ryan, A. N., "Trade with the Enemy in the Scandinavian and Baltic Ports during the Napoleonic War: For and against", *Transactions of the Royal Historical Society*, c. XII, 1962, s.123-140

Said, Edward W., "Orientalism: The Cultural Consequences of the French Preoccupation with Egypt", *Napoleon in Egypt, Al-Jabarti's Chronicle of the French Occupation, 1798, Expanded Edition in Honor of Al-Jabarti's 250th Birthday*, Introduction: Robert L. Tignor, Translation: Shmuel Moreh, Markus Wiener Puplishers, Princeton, 2006, s.167-180

_____, *Şarkiyatçılık*, Metis Yay., İstanbul, 2012

Sander, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge Yay., Ankara, 2012

Sargent, Herbert H., *The Campaign of Marengo,* A. C. McClurg and Company, Şikago, 1897

Sarıgöllü, Metehan, *İngiltere'nin I. Mısır İşgali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2016

Sasmazer, Lynne Marie Thornton, *Provisioning Istanbul: Bread Production, Power, and Political Ideology in the Ottoman Empire, 1789-1807*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana Üniversitesi, Indiana, 2000

Schneid, Frederick C., *Napoleon's Conquest of Europe, The War of the Third Coalition*, Praeger, Londra, 2005

Schroeder, Paul W., "Napoleon's Foreign Policy: A Criminal Enterprise", *The Journal of Military History*, c. LIV, sayı: 2, Nisan 1990, s.147-162

_____, "The Collapse of the Second Coalition", The Journal of Modern History, c. LIX, sayı: 2, Ekim 1987, s.244-290

_____, *The Transformation of European Politics, 1763-1848,* Oxford University Press, Oxford, 1994

Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 2011, c. V

Shaw, Stanford J., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri", *Türkler,* ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek, c. XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.1000-1031

_____, "The Nizam-ı Cedid Arm under Sultan Selim III, 1789-1807", *Oriens*, 18, 1965-1966

_____, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, çev. Hür Güldü, Kapı Yay., İstanbul, 2008

_____, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, c. I, E Yay., İstanbul, 2008

Shupp, Paul F., *The European Powers and the Near Eastern Question, 1806-1807,* AMS Press, New York, 1966

Sloane, William M., "The Continental System of Napoleon", *Political Science Quarterly*, c. XIII, sayı: 2, Temmuz 1898, s.213-231

Sokol, A. E., "Nelson and the Russian Navy", *Military Affairs*, c. XIII, sayı: 3, Sonbahar 1948, s.129-137

Sonyel, Salâhi R., "The Protégé System in the Ottoman and Its Abuses", *Belleten*, c. LV, sayı: 214, s.675-686

Soysal, İsmail, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, TTK Yay., Ankara, 1999

Stevens, Carol B., "Great Northern War (1699-1721*), The Encyclopedia of War*, Wiley-Blackwell Press, New Jersey, 2012, c. II

Stone, David R., *A Military History of Russia: From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, Praeger Security International, London, 2006

Strakhovsky, Leonid I., *Alexander I of Russia, the Man Who Defeated Napoleon*, W. W. Norton, New York, 1947

Strathern, Paul, *Napoleon in Egypy*, Vintage Books, Londra, 2008

Süslü, Azmi, "Osmanlı İmparatorluğunu Paylaşma Projeleri, 1807-1812", *Belleten*, TTK Yay., Temmuz 1983, c. XXXXVII, sayı: 187, s.745-774

_____, "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri (1789-1807)", *Belleten*, c. XLII, sayı: 185, Ankara, 1984, s.259-279

Şahin, Canan, *The Rise and Fall of an Ayân Family in Eighteenth Century Anatolia: the Caniklizâdes (1737-1808)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003

Şahin, Hasan, "Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı-Fransız İlişkileri, Başlangıçtan Paris Barışı'na (1856)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 40, Erzurum, 2009, s.277-315

Şakul, Kahraman, "Adriyatik'de Yakobinler: Mehmed Şakir Efendi'nin "takrir-gûne" Tahriri", *Kebikeç*, 33/2012, s.231-249

_____, "Military Transportation as Part of Mediterranean Maritime Trade: Ottoman Freight Payments During the War of the Second Coalition (1798-1802), *Journal of Mediterranean Studies*, c. XIX, sayı: 2, s.389-406

_____, "Nizam-ı Cedid Düşüncesinde Batılılaşma ve İslami Modernleşme", *DİVAN İlmi Araştırmalar*, sayı: 19, Yıl: 2005/2, s.117-150

_____, "Osmanlı Fransız İhtilali'ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.255-314

_____, "Ottoman Attempts to Control the Adriatic Frontier in the Napoleonic Wars", *The Frontiers of the Ottoman World*, ed. Andrew Peacock, Oxford University Press., 2009, s.253-270

_____, "Ottoman Perceptions of the Military Reforms of Tipu Sultan and Şahin Giray", *New Trends in Ottoman Studies*, Yirminci CIEPO Sempozyumu Bildirisi, Girit, Yunanistan, 2012, s.655-662

_____, "What Happened to Pouqueville's Frencmen? Ottoman Treatment of the Franch Prisoners During the War of the Second Coalition (1798-1802)", *Turkish Historical Review 3*, Brill, 2012, s.168-195

_____, *An Ottoman Moment: War of Second Coalition in the Levant*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown Üniversitesi, Washington, 2009

Şimşek, Kamuran, *Tarih-i Cevdet'e Göre Napolyon ve Mısır Meselesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2012

Şirokorad, A. B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2013

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, "Yeni Kaynaklar ve Vesikalar Işığı Altında Bonaparte'in Akka Muhâsarası", *Tarih Dergisi*, sayı: 20, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1965, s.1-20

Temperley, Harold- Penson, Lillian M., *Foundations of British Foreign Policy from Pitt, 1792, to Salisbury, 1902*, Cambridge University Press, Cambridge, 1938

_____, *England and Near East the Crimea*, Longmans, Green and Co., Londra-Newyork-Toronto, 1936

Thompson, T. M., *The Franch Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 1945

Thrasher, Peter A., *The Diplomatic Career of Pozzo di Borgo Envoy Extraordinary of the Court of Russia and Russian Ambassador at Paris 1805-1835, Russian Ambassador at London 1835-1840*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra, 1974

Tocqueville, Alexis de, *Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, İmge Yay., Ankara, 2014

Tocqueville, Alfred C. Wood, "The English Embassy at Constantinople, 1660-1762", *The English Historcal Review*, c. XXXX, sayı: 60, Ekim 1925, s.553-561

Topaktaş, Hacer, *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri, Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, TTK Yay., Ankara, 2014

Trevelyan, George Macaulay, *British History in the Nineteenth Century and After, 1782-1919*, Longmans, Londra-New York- Toronto, 1948

Tukin, Cemal, *Boğazlar Meselesi*, Pan Yay., İstanbul, 1999

Turan, Namık Sinan, *İmparatorluk ve Diplomasi, Osmanlı Diplomasisinin İzinde*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014

Turan, Şerafettin, "Dubrovnik", *DİA*, c. IX, yıl: 1994, s.542-544

Türker, Özgür, "1804-1813 Rus-İran Savaşı'nın Başlıca Nedenleri Üzerine", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. II, sayı: 1, Bahar 2017, s.75-91

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, Der Yay., İstanbul, 2010

Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yay., Ankara, 2006

Ustun, Kadir, *The New Order and Its Enemies: Opposition to Military Reform in the Ottoman Empire, 1789-1807*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Colombia Universitesi, Colombia, 2013

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Amedi Galip Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar", *Belleten*, TTK Yay., c. I, sayı: 2, Ankara, Nisan 1937, s.357-410

_____, "Bonapart'ın Cezzar Ahmed Paşa'ya Mektubu ve Akkâ Muhasarasına Dair Bir Deyiş", *Belleten*, c. XXVIII, sayı: 111, Ankara, 1964, s.451-457

_____, "Selim III'ün Veliaht iken Fransa Kralı Lui XVI ile Muhaberatı", *Belleten*, II/5-6 (1938), TTK Yay., Ankara, s.191-246

_____, *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*, Maarif İşleri Vekaleti Devlet Matbaası, İstanbul, 1932

_____, *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK Yay., Ankara, 2010

Ünal, Fatih, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden 1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. ¼, Yaz 2008, s.574-590

Vann, James Allen, "Habsburg Policy and the Austrian War of 1809", *Central European History*, c. VII, sayı: 4, Aralık 1974, s. 291-310

Vernadsky, George, *Rusya Tarihi*, çev. Doğukan Mızrak-Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yay., İstanbul, 2015

Voelcker, Tim, *Admiral Saumarez Versus Napoleon, The Baltıc, 1807-12*, The Boydell Press, Woodbridge, 2008

Vyvyan, J. M. K., "Russia 1789-1825", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.495-524

Walsh, John, "Religion: Church and State in Europe and the Americas", *The New Cambridge Modern History*, ed. C. W. Crawley, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, c. IX, s.146-178

White, D. Fedotoff, "The Russian Navy in Trieste, During the Wars of the Revolution and the Empire", *The American Slavic and East European Review*, c. VI, sayı, 3/4, Aralık 1947, s.25-41

Wood, Alfred C., *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev. Çiğdem Erkal İpek, Doğu Batı Yay., Ankara, 2013

Woolf, Stuart, *Napoleon's Integration of Europe*, Routledge, New York, 2003

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", *Türkler,* ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek, c. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.1032-1088

_____, "III. Selim Döneminde Dış Temsilciliklerin Kurulması", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.593-624

_____, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgaline Karşılık Avrupa'daki Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Siyasi ve Diplomatik Faaliyetleri, 1798-1802", *Altıncı Uluslar Arası Orta Doğu Semineri, Selçuklu ve Osmanlı İdaresinde Orta Doğu'nun Siyasi ve İdari Vaziyeti*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, 11-13 Ekim 2012, s.207-220

_____, "Osmanlı Devleti'nin Batı Politikası Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a, 1774-1839", *Türk Dış Politikası*, *Osmanlı Dönemi*, ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2010, s.83-136

Yaycıoğlu, Ali, "Sened-i İttifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Ortaklık ve Entegrasyon Denemesi", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.667-710

_____, *Partners of the Empire, The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Stanford Üniversitesi Press, California, 2006

Yenidünya, Süheyla, "Halet Efendi'ye Dair Bir Risale", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2009, c. XI, sayı: 2, s.1-20

_____, "Kale-i Sultaniye Anlaşması'nın Gizli Görüşmeleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XI, sayı: 1, Haziran 2009, s.309-324

_____, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bâbıâli Üzerindeki Etkisi", *History Studies*, c. V, sayı: 1, Ocak 2013

_____, *Mehmet Sait Hâlet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri, 1760-1822*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.405-424

Yeşil, Fatih, "İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslararası Bir Krizin Siyasi ve Askeri Anatomisi", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.391-493

_____, "Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar", *Osmanlı Askeri Tarihi*, ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yay., İstanbul, 2017, s.79-97

_____, "Looking at the France Revolution trought Ottoman Eyes: Ebubekir Ratib Efendi's Observations" *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, 70, 2, (2007), s.283-304

_____, "Nizam-ı Cedid Ordusunda Talim ve Terbiye (1790-1807), *Tarih Dergisi*, sayı: 52, Yıl: 2010/2, s.27-85

_____, "The Fransformation of the Ottoman Mind: The Emergence of Licensed Espionage", Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, c. CI, yıl: 2011, s.467-479

_____, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi: Ebubekir Ratıp Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul,2010

_____, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2016

_____, *Trajik Zafer, Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askeri Mücadelesi (1806-1807)*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2017

Yurdakul, İlhami, "III. Selim'in İlmiye Islahatı Programı ve Tatbikatı, *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi,* ed. Seyfi Kenan, İSAM, İstanbul, 2010, s.105-128

Yurdusev, Esin, "Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere'nin Boğazlar Politikası, *Belleten*, c. LXIII, sayı: 237, Ankara, 1999, s.559-595

Zawadzki, W. H., "Russia and Re-Opening of the Polish Question, 1801-1814", *The International History Review*, c. VII, sayı: 1, Şubat 1985, s.19-44

Zens, Robert, "Pazvantoğlu Osman Paşa ve Belgrad Paşalığı 1791-1807", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktay, Alkım Yay., İstanbul, 2010, s.141-164

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul, 2011, c. VI- VII

Zinn, Howard-Arnove, Anthony, *Voices of a People's History of the United States*, Seven Stories Press, New York, 2009

Zorlu, Tuncay, *Innovation and Empire in Turkey, Sultan Selim III and the Modernisation of the Ottoman Navy*, Tauris Academic Studies, Londra ve New York, 2008